Risale-i Nur Külliyatından

Asar-ı Bediyye

Müellifi
Bediüzzaman
SAİD NURSİ

Takdim

Şeyh Şâmil'in torunu merhum Said Şâmil Efendi'nin şöyle bir sözü var: "Bediüzzaman Said Nursî Hazretleri bir asır önce gelmiş olsaydı, Osmanlı İmparatorluğunun mukadderatı değişmiş olurdu."

Şark vilayetlerindeki gayr-ı muntazam olan içtimaî ahvali tanzim etme niyet ve maksadıyla 1907 sonlarında geldiği İstanbul'da, Osmanlı Devletinin mütezelzil vaziyetini müşahede ettikten sonra, onun bekası için siyasetle alâkadar olmaya başlayan Bediüzzaman Hazretleri, o tarihten itibaren başlayan ve ard-arda vukua gelen büyük inkılâblar, umumî harbler, muahedeler, çöküşler ve yıkılışlar devrinin tamircisi ve yol göstericisi olan en mümtaz şahsiyetidir. Yüzyılda, belki binyılda bir meydana gelen bu büyük inkılâp ve hadiselere dair fikirlerini her vesileyle beyan etmiş ve farklı milletleri bünyesinde barındıran Osmanlı Devletine ilmî ve manevî reçeteler sunmuş, çıkış yolları göstermiş bir nurlu rehberdir.

Fakat zamanın nâmüsaidliği, düşmanların dışarıdan ve içeriden şiddetli hile ve baskıları ve devlet ve siyaset adamlarının işin vehametini kavrayamamaları ve daha birçok sebebten ötürü bu manevî reçetelerden tam istifade edilememiştir. Osmanlı'nın devlet olarak fiilen bittiği 1920'lerin başlarında Said Nursî Hazretleri bu çareleri: **"Âlem-i İslâmın mütemerkiz noktasına tekraren arzediyorum"** ifadesiyle istikbalin münevver Müslüman Dünyasına bırakmıştır.

Bediüzzaman Hazretlerinin te'life başladığı ilk yıllardan, 1926'da Barla'ya gelişine kadarki devrede yazmış olduğu –bulunabilinen– bütün eserlerini, nutuklarını ve makalelerini cami' olan bu eser, muhterem Abdülkadir Badıllı tarafından hazırlanmış ve Osmanlıca olarak önce 1979 yılında, sonra da genişletilmiş halde 1999 yılında İttihad Yayıncılık tarafından evvela Osmanlıca ve daha sonra yeni yazıyla neşredilmiştir. Osmanlıca okuyanların fazla olmayışından ve daha başka sebeplerden, bu paha biçilmez eşsiz eserden istifade edenlerin sayısı maalesef az olmuştur. Ve nihayet bize ulaşan şiddetli ve pekçok talep nedeniyle aynı eseri neşrediyoruz.

Bu mecmuada yayınlanan eserlerin bir kısmı, Risale-i Nur Külliyatını neşreden yayınevleri tarafından basılmış ve o risaleler bizzat müellif-i muhterem Hazret-i Üstad tarafından, zamanın nezaketi ve başka sebepler dolayısıyla bazı yerleri bölüm, parağraf, cümle ve kelime bazında tashihlere tabi' tutulmuştur. Bizim burada neşrettiğimiz risaleler ilk basılan ve çeşitli gazetelerde yayınlanan orijinal nüshalara dayanmaktadır ve hiçbir noktasına dokunulmamıştır. Ancak birbirine yakın tarihler taşıyan farklı nüshalar arasında karşılaştırmalar, metin içinde parantezler ve sayfa altında dipnotlarla verilmiştir.

Müceddid-i A'zam Bediüzzaman Hazretlerinin devlet, millet, cemaat ve ferdlere reçetesi olan bu eseri, milletimize ve İslâm Âlemine takdim etmekten şeref duyuyoruz.

Envâr Neşriyat

Çok kıymetlidir [1*)]

نُقْطَةٌ مِنْ نُورِ مَعْرِفَةِ اللّٰهِ جَلَّ جَلاَلُهُ

Nokta Risalesi

Müellifi
Bediüzzaman Said-i Nursî

İFADE-İ MERAM

Bir bahçeye girsem, iyisini intihab ederim. Koparmasından zahmet çeksem hoşlanırım. Çürüğünü, yetişmemişini görsem, "Huz mâ safâ" derim. Muhataplarımı da öyle arzu ederim. Derler:

"Sözlerin iyi anlaşılmıyor?"

Bilirim ki, kâh minare başında, kâh kuyu dibinde konuşuyorum. Neyleyeyim, zuhûrat öyle. Şuâat ve şu kitapta mütekellim, âciz kalbimdir. Muhatap, âsi nefsimdir. Müstemi', müteharrî-i hakikat bir Japondur. Temâşâ eden bunu düşünmeli.

Gayatü'l-gayât olan mârifetullahın bir bürhanı olan mârifetü'n-Nebîyi Şuâat'ta bir nebze beyan ettik. Şu risalede maksud-u bizzat olan tevhidin lâyühad berâhininden yalnız dört muazzam bürhanına işaret edeceğiz. Hem nazar-ı aklîyi hads-i kalbiyle birleştirmek için, melâike ve haşrin bir

kısım delâiline ima ederek, imanın altı rüknünden dördünün birer lem’asını, fehm-i kasırımla göstermek isterim.

Said-i Nursî

آمَنْتُ بِاللّٰهِ وَ مَلَئِكَتِهِ وَ كُتُبِهِ وَ رُسُلِهِ وَ الْيَوْمِ اْلآخِرِ
وَ بِالْقَدَرِ خَيْرِهِ وَ شَرِّهِ مِنَ اللّٰهِ تَعَالَى وَ الْبَعْثُ بَعْدَ الْمَوْتِ
حَقٌّ

اَشْهَدُ اَنْ لاَ اِلَهَ اِلاَّ اللّٰهُ وَ اَشْهَدُ اَنَّ مُحَمَّدً رَسُولَ اللّٰهِ

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ وَالصَّلاَةُ وَالسَّلاَمُ عَلَى مُحَمَّدٍ خَاتَمِ النَّبِيِّنَ وَ عَلَى آلِهِ وَصَحْبِهِ اَجْمَعِينَ

اَللّٰهُ لاَ اِلَهَ اِلاَّ هُوَ الْحَىُّ الْقَيُّومُ maksudumuzdur, matlubumuzdur.

Gayr-ı mütenahi berâhininden dört bürhan-ı küllîyi irad ediyoruz.

Birinci Bürhan: Muhammed Aleyhissalâtü Vesselâmdır. Şu bürhan-ı neyyirimiz Şuâat’ta tenevvür ettiğinden, tenvir-i müddeâ-mızda münevver bir mir’attır.

İkinci Bürhan: Kitab-ı kebîr ve insan-ı ekber olan kâinattır.

Üçüncü Bürhan: Kitab-ı mu’ciz, Kelâm-ı Akdestir.

Dördüncü Bürhan: Âlem-i gayb ve şehâdetin nokta-i iltisakı ve berzahı ve iki âlemden birbirine gelen seyyârâtın mültekası, vicdan denilen fıtrat-ı zîşuurdur. Evet, fıtrat ve vicdan akla bir penceredir; tevhidin şuâ’ını neşrederler.

BİRİNCİ BÜRHAN: Risalet ve İslâmiyetle mücehhez olan “hakikat-ı Muhammediye” (A.S.M.) dir ki, risalet noktasında en muazzam icma’ ve en vâsi’ tevatür sırrını ihtiva eden mecmu-u enbiyanın şehâdetini tazammun eder. Ve İslâmiyet cihetiyle vahye istinad eden bütün edyan-ı semaviyenin ruhunu ve tasdiklerini taşıyor. İşte bütün enbiyanın şehâdetiyle ve bütün edyanın tasdikiyle ve bütün mu’ciza-tının teyidiyle musaddak olan

bütün akvaliyle, vücûd ve vahdet-i Sânii beşere gösteriyor. Demek şu davada ittihad etmiş bütün efâzıl-ı beşer namına o nuru gösteriyor. Acaba bu kadar tasdiklere mazhar, büyük, derin, dûrbîn, sâfi, keskin, hakâik-âşina bir gözün gördüğü hakikat, hakikat olmamak hiç ihtimali var mı?

İKİNCİ BÜRHAN: Kâinat kitabıdır. Evet şu kitabın bütün hurufu ve bütün noktaları, ifrâden ve terekküben Zât-ı Zülcelal'in vücûd ve vahdetini, elsine-i mahsusaları kıraat ile;

وَ اِنْ مِنْ شَيْءٍ اِلاَّ يُسَبِّحُ بِحَمْدِهِ yi tilavet ediyorlar. Cemi-i zerrat-ı kâinat birer birer zât ve sıfat vesair vücuh ile, hadsiz imkânat mabeyninde mütereddid iken; birdenbire bir ciheti takib, muayyen bir sıfatla ittisaf, mahsus bir keyfiyetle tekeyyüf ederek hayretbahşâ hikemi intac ettiğinden; Sâniin vücûb-u vücûduna şehâdetle avâlim-i gaybiyenin enmuzeci olan latife-i Rabbâniye içinde ilân-ı Sâni' eden misbah-ı imanı ışıklandırıyorlar. Evet bir nefer, nefsinde ve takımda ve bölükte, taburda ve orduda gibi; her bir zerre de, kendi başıyla zât, sıfat, keyfiyetteki imkânat cihetiyle Sânii ilân ettiği gibi; tesavir-i mütedâhileye benzeyen mürekkebat-ı müteşabike-i mütesaide-i kâinatın her bir makamında ve her bir nisbetinde ve her bir dairesinde, her bir zerre, müvazene-i cereyan-ı umumîyi muhafaza; ve her nisbetinde ve her takımında ayrı ayrı vazifeyi îfa ve hikmeti intac ettiklerinden Sâniin kasd ve hikmetini izhar ve vücûd ve vahdetinin âyâtını kıraet ettikleri için, Sâni'-i Zülcelal'in berâhini, zerrattan kat kat ziyade olur.

Demek اَلطُّرُقُ اِلَى اللّٰهِ بِعَدَدِ اَنْفَاسِ الْخَلاَئِقِ hakikattir, mübalağa değil; belki nâkıstır.

S: Neden aklıyla herkes göremiyor?

C: Kemâl-i zuhûrundan ve zıddın ademinden.

مِنَ اْلـمَلَأِ اْلاَعْلَى اِلَـيْكَ تَأَمَّلْ سُطُورَ الْكَا ئِنَاتِ فَاِنَّهَا رَسَا ئِلُ

Yani: "Sahife-i âlemin eb'ad-ı vâsiasında Nakkaş-ı Ezelî'nin yazdığı silsile-i hâdisatın satırlarına hikmet nazarıyla bak ve fikr-i hakikatle sarıl. Tâ ki mele-i a'lâdan uzanan şu selasil-i resail, seni a'lâ-yı illiyyîn-i tevhide çıkarsın." Şu kitabın heyet-i mecmuasında öyle parlak bir nizam var ki, nazzamı güneş gibi içinde tecellî ediyor. Her kelimesi, her harfi birer mu'cize-i kudret olan bu kitab-ı kâinatın te'lifinde öyle bir i'caz var ki, bütün esbab-ı tabiiye, farz-ı muhal olarak muktedir birer fâil-i muhtar olsalar, yine kemâl-i acz ile o i'caza karşı secde ederek:

سُبْحَا نَكَ لاَ قُدْرَةَ لَـنَا اِنَّكَ اَنْتَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ diyeceklerdir. Her bir kelimesi bütün kelimatıyla münasebettardır. Ve her harfi, bahusus zîhayat bir harfi, bütün cümlelere karşı müteveccih birer yüzü, nâzır birer gözü var olan bu kitabın öyle bir muzaaf iştibak-ı tesanüd-ü nazmı vardır ki; bir noktayı yerinde îcad etmek için bütün kâinatı îcad edecek bir kudret-i gayr-ı mütenahî lâzımdır.

Demek sivrisineğin gözünü halkeden, güneşi dahi o halketmiştir. Pirenin midesini tanzim eden manzume-i şemsiyeyi de o tanzim etmiştir.

Sünûhat'ın dokuzuncu sahifesinde مَاخَلْقُكُمْ وَلاَ بَعْثُكُمْ اِلاَّ كَنَفْسٍ وَاحِدَةٍ hakikatına müracaat et. Yalnız şu kitabın küçük bir kelimesi olan bal arısını gör. Nasıl şehd-i şehâdet o mu'cize-i kudretin lisanından akıyor. Veyahut şu kitabın bir noktası olan hurdebînî bir huveynet ki, çok defa büyülttükten sonra görünür. Dikkat et! Nasıl mu'ciznümâ, hayret-feza bir misal-i musağğar-ı

kâinattır. Sûre-i Yâsin, suret-i lafz-ı Yâsin'de yazıldığı gibi; cezaletli, mucez bir nokta-i câmi'dir. Onu yazan, bütün kâinatı da o yazmıştır. Eğer insaf ile dikkat etsen, şu küçücük hayvanın ve huveynetin sureti altında olan makine-i dakika-i bedia-i İlâhiyenin şuursuz, kör, mecra ve mahrekleri tahdid olunmayan ve imkânatında evleviyet olmayan esbab-ı basîta-i câmide-i tabiiyeden husûlünü, muhal-ender muhal göreceksin.

Eğer her bir zerrede hükema şuuru, etibba hikmeti, hükkâmın siyaseti bulunduğunu ve her bir zerre de sair zerrat ile vasıtasız muhabere ettiğini itikad edersen, belki nefsini kandırıp o muhali de itikad edebilirsin. Halbuki, o zîhayat makinede öyle bir mu'cize-i kudret, öyle bir hârika-i hikmet vardır ki, ancak bütün kâinatı, bütün şuûnâtını îcad eden, tanzim eden bir Sâniin sun'u olabilir. Yoksa kör, az, basit imkân tereddüdüyle ayak atamaz, esbab-ı tabiîden olamaz. Bahusus o esbab-ı tabiiyenin üss-ül esası hükmünde olan cüz-ü lâ-yetecezzadaki kuvve-i câzibe ve kuvve-i dâfianın içtimalarının hortumu üzerinde bir muhaliyet damgası var. Fakat caizdir ki, herbir şeyin esası zannettikleri olan cezb, def', hareket, kuva gibi emirler, âdâtullahın kanunlarına birer isim olsun. Lâkin kanun, kaidelikten tabiîliğe ve zihnîlikten haricîliğe ve itibardan hakikata ve âletiyetten müessiriyete geçmemek şartıyla kabul ederiz.

S: Ezeliyet-i madde ve harekât-ı zerrattan teşekkül-ü enva' gibi umûr-u bâtılaya neden ihtimal veriliyor?

C: Sırf başka şey ile nefsini ikna etmek sadedinde olduğu için, umûrun esas-ı fâsidesini tebaî bir nazarla derketmediğinden neş'et ediyor. Eğer nefsini ikna etmek suretinde kasden ve bizzât

ona müteveccih olursa, muhaliyetine ve mâkul olmadığına hükmedecektir. Faraza kabul etse de, tegafül-ü anis-Sâni' sebebiyle hasıl olan ızdırar ile kabul edilebilir.

Dalâlet ne kadar acîbdir; Zât-ı Zülcelal'in lâzım-ı zarurîsi olan ezeliyeti ve hassası olan îcadı aklına sığıştırmayan, nasıl oluyor ki gayr-ı mütenahî zerrata ve âciz şeylere veriyor.

Evet, meşhurdur ki hilâl-i îde bakarlardı. Kimse bir şey görmedi. İhtiyar bir zât yemin etti: "Hilâli gördüm." Halbuki gördüğü hilâl, kirpiğinin tekavvüs etmiş beyaz bir kılı idi. Kıl nerede, Kamer nerede? Harekât-ı zerrat nerede, sebeb-i teşkil-i enva' nerede?

İnsan fıtraten mükerrem olduğundan hakkı arıyor. Bâzan bâtıl eline gelir; hak zannederek koynunda saklar. Hakikatı kazarken ihtiyarsız dalâl başına düşer; hakikat zannederek başına giydiriyor.

S: Nedir şu tabiat, kavanîn, kuva ki, onlar ile kendilerini aldatıyorlar?

C: Tabiat, âlem-i şehâdet denilen cesed-i hilkatin anâsır ve a'zâsının ef'alini intizam ve rabt altına alan bir şeriat-ı kübra-yı İlahiyedir. İşte şu şeriat-ı fıtriyedir ki, "Sünnetullah ve Tabiat" ile müsemmadır. Hilkat-ı kâinatta cârî olan kavânin-i itibariyesinin mecmu' ve muhassalasından ibarettir. Kuva dedikleri şey, her biri şu şeriatın birer hükmüdür. Ve kavanîn dedikleri şey, her biri şu şeriatın birer mes'elesidir. Fakat o şeriattaki ahkâmın yeknesak istimrarına istinaden vehim, hayal tasallut ederek tazyik edip, şu tabiat-ı hevaiye tevazzu' ve tecessüm edip mevcud-u haricî ve hayalden hakikat suretine girmiştir. Hayali, hakikat suretinde gören, gösteren nüfûsun isti'dad-ı şûresinden fâil, müessir tavrını takmıştır. Halbuki kör,

şuursuz tabiat, kat'iyyen kalbi ikna edecek ve fikre kendini beğendirecek ve nazar-ı hakikat ünsiyet edecek hiç bir mülâemet ve münasebet yok iken ve masdar olmaya kabiliyeti mefkud iken, sırf nefy-i Sâni' farazından çıkan bir ızdırar ile veleh-resan-ı efkâr olan kudret-i ezeliyenin âsâr-ı bahiresinin, tabiattan sudûru tahayyül edilmiş.

Halbuki: Tabiat misalî bir matbaadır, tâbi' değil; nakıştır, nakkaş değil; kabildir, fâil değil; mistardır, masdar değil; nizamdır, nâzım değil; kanundur, kudret değil; şeriat-ı iradiyedir, hakikat-ı hariciye değil.

Meselâ: Yirmi yaşında bir adam birdenbire dünyaya gelse, hâlî bir yerde muhteşem ve sanayi-i nefisenin âsârıyla müzeyyen bir saraya girse, hem farzetse; kat'iyyen hariçten gelme hiç bir fâilin eseri değil. Sonra içindeki eşya-yı muntazamaya sebeb ararken, tanziminin kavâninini câmi' bir kitab bulsa, onu ma'kes-i şuur olduğundan, bir fâil, bir illet-i ızdırarî kabul eder.

İşte Sâni'-i Zülcelal'den tegafül sebebiyle böyle gayr-ı makul, gayr-ı mülayim bir illet-i ızdırarî olan tabiatla kendilerini aldatmışlar.

ŞERİAT-I İLÂHİYE İKİDİR

Birincisi: Sıfat-ı Kelâmdan gelen bir şeriattır ki, beşerin ef'al-i ihtiyariyesini tanzim eder.

İkincisi: Sıfat-ı İradeden gelen ve evamir-i tekviniye tesmiye edilen şeriat-ı fıtriyedir ki, bütün kâinatta câri olan kavânin-i âdâtullahın muhassalasından ibarettir.

Evvelki şeriat nasıl kavânin-i akliyeden ibarettir; tabiat denilen ikinci şeriat dahi,

mecmu-u kavânin-i itibariyeden ibarettir. Sıfat-ı kudretin hâssası olan tesir ve îcada mâlik değillerdir.[2*)]

Sâbıkan sırr-ı tevhid beyanında demiştik: Her şey her şeyle bağlıdır. Bir şey her şeysiz yapılmaz. Bir şeyi halkeden her şeyi halketmiştir. Öyle ise, bir şeyi yapan Vâhid-i Ehad, Ferd-i Samed olmak zarurîdir.

Şu ehl-i dalâletin gösterdikleri esbab-ı tabiiye, hem müteaddid, hem birbirinden haberi yok; hem kör, iki elinde iki kör olan tesadüf-ü a'mâ ve ittifakıyet-i avrânın eline vermiştir.

قُلِ اللّٰهُ ثُمَّ ذَرْهُمْ فِى خَوْضِهِمْ يَلْعَبُونَ

Elhasıl: İkinci bürhanımız olan kitab-ı kebir-i kâinattaki nazm ve nizam, intizam ve te'lifindeki i'caz güneş gibi gösteriyor ki; bir kudret-i gayr-ı mütenahî, bir ilm-i lâ-yetenahî, bir İrade-i Ezeliyenin eserleridir.

S: Nazm ve nizam-ı tamme ne ile sabittir?

Elcevab: Nev'-i beşerin havas ve cevasisi hükmünde olan fünûn-u ekvan istikrâ-ı tamme ile o nizamı keşfetmişlerdir. Çünki; her bir nev'e dair bir fen ya teşekkül etmiş veya etmeye kâbildir. Her bir fen, külliyet-i kaide hasebiyle kendi nev'indeki nazm ve intizamı gösteriyor. Zîrâ, her bir fen kavaid-i külliye desatirinden ibarettir. Demek şahsın nazarı, nizamı ihata etmezse, cevasis-i fünûn vasıtasıyla görür ki, insan-ı ekber insan-ı asgar gibi muntazamdır. Her bir şey, hikmet üzere vaz' edilmiştir. Faidesiz, abes yoktur. Şu bürhanımız [3*)] değil yalnız erkânı ve âzası, belki bütün hüceyratı, belki bütün zerratı birer lisan-ı zâkir-i tevhid olarak büyük bürhanın sadâ-yı bülendine iştirak ederek "Lâ İlâhe İllallah" diye zikrediyorlar.

ÜÇÜNCÜ BÜRHAN: Kur'ân-ı Azîmüşşan'dır. Şu bürhan-ı nâtıkın sinesine kulağını yapıştırsan işiteceksin ki; "Allahu Lâ İlâhe İllâ Hu" yu tekrar ediyor. Hem gayet mükemmel semeratıyla, meyvedar bir ağacın menba-ı hayatı olan cürsûmü olmazsa veya kökü bozuksa, semere vermez. Şu bürhanımız dallarında meyve-i hak ve hakikat o kadar çoktur ve o kadar doğrudur ki, şüphe bırakmaz ki, cürsûmesinde olan mes'ele-i tevhid, hiç vehim bırakmaz derecede kuvvetli, doğru bir hak ve hakikatı tazammun ediyor. Hem şu bürhanın âlem-i şehâdet tarafına tedellî etmiş olan ahkâma dair dalı, bütün sıdk ve hak ve hakikat olduğundan, bizzarûre âlem-i gayb tarafına uzanan tevhide ve gayba dair gusn-u a'zamı yine sabit hakâik ile meyvedardır.

Hem derince şu bürhan tersim edilse anlaşılır ki; onu gösteren zât, neticesi olan mes'ele-i tevhidde o kadar emindir ki, hiç bir şaibe-i tereddüd hiç bir tarafında ihsas edilmiyor. Hem o neticeyi bütün hakâika esas addederek müselleme ve zaruriye olduğunu bütün kuvvet-i beyanıyla ve ısrarıyla ona giydiriyor. Ve başka şeyleri ona irca ediyor. Temel taşı gibi o şedid kuvvet, sun'î olamaz. Hem de, üstündeki sikke-i i'caz her ahbarını tasdik eder; tezkiyeden müstağnî kılar. Âdeta ihbaratı binefsiha sabit umûrlardandır.

Evet şu bürhan-ı münevverin altı ciheti de şeffâftır. Üstünde i'caz; altında mantık ve delil; sağında aklı istintak; solunda vicdanı istişhad; önünde, hedefinde hayır ve saadet; nokta-i istinadı vahy-i mahzdır. Vehmin ne haddi var ki girebilsin.

Mârifet-i Sâni' denilen kemâlât arşına uzanan mi'racların usûlü dörttür.

Birincisi: Tasfiye ve işraka müesses olan muhakkikîn-i sofiyenin minhacıdır.

İkincisi: İmkân ve hudûsa mebni mütekellimînin tarîkıdır.

Bu iki asıl, çendan Kur'ândan teşaub etmişlerdir. Lâkin fikr-i beşer başka surete ifrağ ettiği için uzunlaşmış ve müşkilleşmiş, evhamdan masun kalmamışlar.

Üçüncüsü: Şübehat-âlûd hükema mesleğidir.

Dördüncüsü ve en birincisi: Belâgat-ı Kur'âniyenin ulvî mertebesini ilân etmekle beraber, cezalet cihetiyle en parlağı ve istikamet cihetiyle en kısası ve vuzûh cihetiyle beşerin umumuna en eşmeli olan mi'rac-ı Kur'ânîdir. Hem o arşa çıkmak için dört vesile vardır: İlham, tâlim, tasfiye, nazar-ı fikrî.

TARÎK-I KUR'ÂNÎ İKİ NEVİDİR

Birincisi: Delil-i inâyet ve gâyettir ki, menafi'-i eşyayı ta'dâd eden bütün âyât-ı Kur'âniye bu delili nesc ve şu bürhanı tanzim ediyorlar. Bu delilin zübdesi, kâinatın nizam-ı ekmelinde itkan-ı san'at ve riayet-i mesalih ve hikemdir. Bu ise Sâniin kasd ve hikmetini isbat ve tesadüf vehmini ortadan nefyediyor. Zîrâ itkan, ihtiyarsız olmaz. Evet nizamın şahidleri olan bütün fünûn-u ekvan, mevcudatın silsilelerindeki halkalardan asılmış mesalih ve semeratı ve inkılabat-ı ahvalin katmer düğümleri içinde saklanmış hikem ve fevaidi göstermekle, Sâni'in kasd ve hikmetine kat'î şehâdet ediyorlar. Ezcümle:

Fenn-i hayvanat, fenn-i nebatat, ikiyüz bini mütecaviz enva'ın büyük peder ve âdemleri hükmünde

olan mebde'lerinin her birinin hudûsuna şehâdet ettiği gibi; mevhum ve itibarî olan kavânin, kör ve şuursuz olan esbab-ı tabiiye ise, bu kadar hayret-feza silsileler ve bu silsileleri teşkil eden ve efrad denilen dehşet-engiz birer makine-i acibe-i İlâhiyenin îcad ve inşasına adem-i kabiliyetleri cihetiyle her bir ferd, her bir nevi; müstakillen Sâni'-i Hakîm'in dest-i kudretinden çıktıklarını ilân ve izhar ediyorlar.

Kur'ân-ı Kerim فَارْجِعِ الْبَصَرَ هَلْ تَرَى مِنْ فُطُورٍ der. Kur'ânda delil-i inâyet vücuh-u mümkinenin en mükemmel vechi ile bulunuyor. Kur'ân, kâinatta tefekküre emir verdiği gibi, fevaidi tezkâr ve nimetleri ta'dad eden âyâtın fevasıl ve hâtimelerinde galiben akla havale ve vicdanla müşaverete sevketmek için، اَفَلاَيَعْقِلُونَ ، اَوَلاَ يَعْلَمُونَ اَفَلاَيَتَذَكَّرُونَ ، فَاعْتَبِرُوا gibi, o bürhan-ı inâyeti ezhanda tesbit ediyor.

İkinci Delil-i Kur'ânî: "Delil-i İhtira"dır. Hülâsası:

Mahlukatın her nev'ine, her ferdine (ve o nev'e ve o ferde müretteb olan) âsâr-ı mahsusasını müntic ve isti'dad-ı kemâline münasib bir vücûdun verilmesidir. Hiç bir nevi' müteselsil-i ezelî değildir. İmkân bırakmaz. İnkılab-ı hakikat olmaz. Mütevassıt nev'in silsilesi devam etmez. Tahavvül-ü esnaf, inkılab-ı hakâikın gayrısıdır. Madde dedikleri şey, suret-i mütegayyire, hem harekât-ı mütehavvile-i hâdiseden tecerrüd etmediğinden hudûsu muhakkaktır. Kuvvet ve suretler, a'raziyetleri cihetiyle enva'daki mübayenet-i cevheriyeyi teşkil edemez. A'raz cevher olamaz. Demek enva'ının fasılları ve umum a'razının havass-ı mümeyyizeleri bizzarûre adem-i sırftan muhtera'dırlar. Silsilede tenasül, şerait-i âdiye-i itibariyedendir.

Feya acaba! Vâcib-ül vücûd'un lâzime-i zaruriye-i beyyinesi olan ezeliyetini zihinlerine sığıştıramayan, nasıl oluyor da, her bir cihette ezeliyete münafî olan maddenin ezeliyetini zihinlerine sığıştırabilirler? Hem dest-i tasarruf-u kudrete karşı mukavemet edemeyen koca kâinat, nasıl oldu da küçücük ve nazik zerratların (öyle dehşetli salabet bulmuş ki) kudret-i ezeliyenin yed-i i'damına karşı dayanıyor. Hem nasıl oluyor ki, kudret-i ezeliyenin hassası olan ibda' ve îcadı, hiç bir münasebet-i makule olmadan en âciz ve en bîçare esbaba isnad ediliyor?

İşte Kur'ân-ı Kerim şu delili, halk ve îcaddan bahseden âyâtı ile ezhanda tanzim ediyor. Müessir-i hakikî yalnız Allah'tır. Tesir-i hakikî esbabda yoktur. Esbab, izzet ve azamet-i kudretin perdesidir. Tâ ki, aklın nazar-ı zahirîsinde dest-i kudret, umûr-u hasise ile mübaşir görünmesin.

Bir şeyde iki cihet var: Biri mülk, âyinenin mülevven vechi gibi. Ezdad ona vârid oluyor. Çirkin olur, şer olur, hakir olur, azîm olur... ilh. Esbab bu cihette vardır. İzhar-ı azamet ve izzet-i kudret öyle ister.

İkinci cihet: Melekûtiyet cihetidir. Âyinenin şeffâf vechi gibi. Şu cihet her şeyde güzeldir. Şu cihette esbabın tesiri yoktur. Vahdet öyle ister. Hattâ hayat ve ruh ve nur ve vücûd, iki vecihleri şeffâf ve güzel olduğundan mülken ve melekûten vasıtasız dest-i kudretten çıkıyorlar.

DÖRDÜNCÜ BÜRHAN: Vicdan-ı beşer denilen fıtrat-ı zîşuurdur. Şu bürhanda dört nükteyi nazar-ı dikkate al!

Birincisi: Fıtrat yalan söylemez. Meselâ, bir çekirdekdeki meyelan-ı nümuv der ki: "Sünbülleneceğim, meyve vereceğim." Doğru söyler. Meselâ, yumurtada bir meyelan-ı hayat var, der:

“Piliç olacağım.” Biiznillah olur. Doğru söyler. Meselâ bir avuç su, incimad ile meyelan-ı inbisatı der: “Fazla yer tutacağım.” Metin demir onu yalan çıkaramaz. Sözünün doğruluğu demiri parçalar. İşte şu meyelanlar, irade-i İlahiyeden gelen evamir-i tekviniyenin tecellîleridir, cilveleridir.

İkincisi: Beşerin havass-ül hams-ı zahire ve bâtınadan başka, âlem-i gayba karşı açılan pek çok pencereleri var. Gayr-ı meş’ur pek çok hisleri var. Hiss-i sâmia, bâsıra, zaika olduğu gibi, bir hiss-i sâdise-i sadıka-i sâika var. Hem bir hiss-i sâbia-i bârika-i şaika var. O şevk ve sevk yalan söyleyemez, yanlış gidemez.

Üçüncüsü: Mevhum bir şey hakikat-ı hariciyeye mebde’ olamaz. Fıtrat-ı vicdanda nokta-i istinad ile nokta-i istimdad, iki hakikat-ı zaruriyedir. Hilkatin safveti ve en mükerremi olan ruh-u beşer, o iki nokta olmazsa en süflî, en berbad bir mahluk olur. Halbuki, kâinattaki hikmet ve nizam ve kemâl bu ihtimali reddeder.

Dördüncüsü: Akıl ta’til-i eşgal etsede, nazarını ihmal etse, vicdan Sânii unutamaz. Kendi nefsini inkâr etse de; onu görür, onu düşünür, ona müteveccihtir. Hads ki, şimşek gibi sür’at-i intikaldir, daima onu tahrik eder. Hadsin muzaafı olan ilham, onu daima tenvir eder. Meyelanın muzaafı olan arzu ve onun muzaafı olan iştiyak ve onun muzaafı olan aşk-ı İlâhî, onu daima mârifet-i Zülcelâl’e sevkeder. Şu fıtrattaki incizab ve cezbe, bir hakikat-ı cazibedârın cezbiyledir.

Bu nükteleri bildikten sonra, şu bürhan-ı enfüsî olan vicdana müracaat et, göreceksin ki kalb, bedenin aktarına neşr-i hayat ettiği gibi, kalbdeki ukde-i hayatiye olan mârifet-i Sâni’dir ki, isti’dadat-ı gayr-ı mahdude-i insaniye ile mütenasib olan âmâl ve müyul-ü müteşa’ibeye neşr-i

hayat eder. Lezzeti içine atar ve kıymet verir ve bast ve temdid eder. İşte nokta-i istimdad.

Ve kavga ve müzahemetin meydanı olan dağdağa-i hayata hücum gösteren âlemin, binlerce musibet ve mezahimlere karşı yegâne nokta-i istinad mârifet-i Sâni'dir.

Evet her şeyi hikmet ve intizam ile işleyen bir Sâni'-i Hakîme îtikad etmezse ve alel-amyâ kör tesadüflere havale ederse; ve o beliyyâta karşı elindeki kudretin adem-i kifayetini düşünse; ister istemez tevahhuş, dehşet, telaş, havftan mürekkeb bir halet-i cehennem-nümûn ve ciğerşikâfe düşecektir. O ise eşref ve ahsen-i mahlukat olan ruh-u insanînin her şeyden ziyade perişan olduğunu istilzam eder. O ise, intizam-ı kâmil-i kâinattaki nizam-ı ekmele zıd oluyor.

Şu nokta-i istimdad ve nokta-i istinad ile bu derece nizam-ı âlemde hüküm-fermalık, hakikat-ı nefs-ül emriyenin hassa-i münhasırası olduğu için, her vicdanda iki pencere olan şu iki noktadan, Sâni'-i Zülcelâl mârifetini kalb-i beşere daima tecellî ettiriyor. Akıl gözünü kapasa da, vicdanın gözü daima açıktır. Sâni'-i Zülcelâl bu dört bürhan-ı azîmin kat'î şehâdetleriyle Vâcib-ül vücûd, Ezelî, Vâhid, Ehad, Ferd, Samed, Alîm, Kadîr, Mürîd, Semi', Basîr, Mütekellim, Hayy, Kayyum olduğu gibi; bütün evsâf-ı celâliye ve cemâliye ile muttasıftır. Zîra mukarrerdir ki: Masnu'daki feyz-i kemâl, Sâniin zıll-i tecellîsinden muktebesdir. Demek, kâinatta ne kadar hüsün, cemal, kemâl varsa, umumundan lâyühad derecede yüksek tabakada evsaf-ı cemâliye ve kemâliye ile Sâni'-i Zülcelâl muttasıftır. Zîra, ihsan servetin, îcad vücûdun, îcab vücûbun, tahsin hüsnün, tenvir nurun fer'i ve delili olduğu gibi; bütün kâinattaki bütün kemâl ve cemal, Sâni'-i

Zülcelâl’in kemâl ve cemaline bir zıll-ı zalildir ve bürhanıdır.

Hem de Sâni’-i Zülcelâl cemi-i nekaisten münezzehtir. Zîrâ nevâkıs, mâhiyet-i maddiyâtın istidatsızlığından neş’et eder. Zât-ı Zülcelâl maddiyâttan mücerreddir, münezzehtir. Hem kâinatın mâhiyat-ı mümkinesinden neş’et eden evsaf ve levâzımatından mukaddestir.

لَـيْسَ كَمِـثْـلِهِ شَيْءٌ جَلَّ جَلاَلُـهُ ، سُبْحَانَ مَنِ اخْتَفَى لِشِدَّةِ ظُهُورِهِ

سُبْحَانَ مَنِ احْتَجَبَ بِاْلاَسْبَابِ سُبْحَانَ مَنِ اسْتَتَرَ لِعَدَمِ ضِدِّه لِعِزَّتِهِ

SUAL: VAHDETÜ’L-VÜCUDU NASIL GÖRÜYORSUN?

Elcevap: Tevhidde istiğraktır. Ve nazara sığışmayan bir tevhid-i zevkîdir. Esasen tevhid-i rububiyet ve tevhid-i ulûhiyetten sonra tevhidde zevken şiddet-i istiğrak, vahdet-i kudret, yani;

لاَ مُؤَثِّرَ فِى الْكَوْنِ اِلاَّ اللّٰهُ sonra vahdet-i idare, sonra vahdetü’ş-şühud, sonra vahdetü’l-vücud, sonra yalnız bir vücûdu, sonra yalnız bir mevcudu görünceye müncer oluyor. Muhakkıkîn-i sofiyenin müteşâbihât hükmünde olan şatahatıyla istidlâl edilmez. Daire-i esbabı yırtıp çıkmayan ve tesirinden kurtulmayan bir ruh, vahdetü’l-vücuddan dem vursa, haddinden tecavüz eder. Dem vuranlar, Vâcibü’l-Vücuda o kadar hasr-ı nazar etmişlerdir ki, mümkinâttan tecerrüd ederek, yalnız bir vücûdu, belki bir mevcudu görmüşler.

Evet, delil içinde neticeyi görmek, âlemde Sânii müşâhede etmek, turuk-u istiğrakkârâne cihetiyle cedâvil-i ekvanda cereyan-ı tecelli-yat-ı İlâhiyeyi ve melekûtiyet-i eşyada sereyân-ı

füyuzâtı ve merâyâ-yı mevcûdâtta tecellî-i esmâ ve sıfâtı, –yalnız zevken anlaşılır birer hakikat iken– dîk-ı elfaz sebebiyle ulûhiyet-i sâriye ve hayat-ı sâriye tabir ettiler. Ehl-i fikir, o hakâik-i zevkiyeyi nazarın mekayisine sığıştırdığından, çok evham-ı bâtılaya menşe oldu.

Maddeperver hükemâ ve zaîfü'l-itikad ehl-i nazarın vahdetü'l-vücudu ile evliyanın vahdetü'l-vücudu, tamamen birbirinin zıddıdır. Beş cihetten fark vardır:

Birincisi: Muhakkikîn-i sofiye, Vâcibü'l-Vücuda o kadar hasr-ı nazar etmiş ve müstağrak olmuş ve ehemmiyet vermişler ki, O'nun hesabına kâinatın vücûdunu inkâr etmişler. Hükemâ ve zaîfü'l-itikad olanlar, maddeye o kadar hasr-ı nazar etmişler ve müstağrak olmuşlar ki, fehm-i ulûhiyetten uzaklaştılar. Ve o derece maddeye kıymet verdiler ki, herşeyi maddede görmek, hattâ ulûhiyeti onda mezcetmek, hattâ kâinat hesabına ulûhiyetten istiğnâ etmek derecede meslek-i müteassifeye girmişlerdir.

İkincisi: Muhakkikîn-i sofiyenin vahdet-i vücûdu, vahdetü'ş-şuhudu tazammun eder. İkincilerin, vahdetü'l-mevcudu tazammun eder.

Üçüncüsü: Birincilerin mesleği zevkîdir. İkincilerin nazarîdir.

Dördüncüsü: Birinciler, evvelen ve bizzat Hakka nazar, teba'î olarak halka bakarlar. İkinciler, evvelen ve bizzat halka bakarlar.

Beşincisi: Birinciler, Hüdâperesttirler. İkinciler, hodperesttirler.

اَيْنَ الثَّرَى مِنَ الثُّرَيَّا وَ اَيْنَ الضِّيَاءُ السَّاطِعُ مِنَ الظُّلْمَةِ الطَّامِسَةِ

TENVİR

Meselâ: Küre-i arz rengârenk muhtelif ve küçük küçük cam parçalarından farzolunursa, her biri başka haysiyetle levnine ve cirmine ve şekline nisbet ile şemsden bir feyiz alacaktır. Şu hayalî feyiz ise, ne güneşin zâtı ve ne de ayn-ı ziyâsıdır. Hem de ziyânın temâsili ve elvân-ı seb'asının tasâviri ve güneşin tecellîsi olan şu gûna-gûn ve rengârenk çiçeklerin elvânı faraza lisana gelseler, herbiri "Güneş benim gibidir" veyahut "Güneş benim" diyeceklerdir.

عَكْسِ مَهْرُ ويَانِ بُوسْتَانِ آنْ خَيَالاَتِى كِه دَامِ اَوْلِيَاسْتْ خُدَاسْتْ

Fakat ehl-i vahdetü'ş-şuhudun meşrebi fark ve sahvdır. Ehl-i vahdetü'l-vücudun meşrebi mahv ve sekirdir. Sâfi meşrep ise, meşreb-i ehl-i fark ve sahvdır.

تَفَكَّرُوا فِى آلاَءِ اللّٰهِ وَ لاَ تَفَكَّرُوا فِى ذَاتِهِ فَاِنَّكُمْ لَنْ تَقْدِرُوا

فَكَيْفَ كَيْفِيَّةُ الْجَبَّارِ حَقِيقَةُ الْمَرْءِ لَيْسَ الْمَرْءُ يُدْرِكُهَا ذِى الْقِدَمِ

فَكَيْفَ يُدْرِكُهُ مُسْتَحْدَثُ هُوَ الَّذِى اَبْدَعَ اْلاَشْيَاءَ وَ اَنْشَاَهَا النِّسَمِ

İFADE

Evliyâullah demişler; اَلطُّرُقُ اِلَى اللّٰهِ بِعَدَدِ اَنْفَاسِ الْخَلاَئِقِ Yani: Mârifetullahın bürhanları nefesler kadar hadsizdir.

Mârifet-i Nebînin bürhanları dahi nüfûs-u mü'minîn kadar muhtelif şahsiyetler ile tezahür eder. Demek şu enfâs-ı halâik mikdarında ve bu nüfûs-u ehl-i imân adedinde layuadd bürhanların netice-i yegânesidir.

Evet muvaffak bir nazar, kainâtın her zerresinin her halinden vücûd-u Sânii, hem Peygamberin her bir hal, kal, fiilinden sıdk-ı nübüvvetin şuâını görür.

Bir şahıs bir şahsa tamamen benzememediği gibi, fehim dahi fehme benzemez. Delil bir olsa da, tarz-ı telâkkî ve tarik-i tefehhüm ayrı ayrıdır.

İşte şu risâlede kelime-i şehâdetin iki kelâmındaki tevhid ve nübüvvete dair tarz-ı tefehhüm ve tarik-i telâkkimi Japonun eski bir suali münâsebetiyle yalnız meslek-i nazar noktasında mûcez bir icmal ile yazdım. O maksad-ı âliyeye uzanan mi'râc-ı zevkî-i işrâkî ve minhâc-ı hadsî-i ilhamî ise tabire sığışmaz. İşârât-ül İ'caz'da يَاأَيُّهَا النَّاسُ اعْبُدُوا ilâahir... وَإِنْ كُنْتُمْ فِي رَيْبٍ مِمَّا نَزَّلْنَا ilâahir... وَبِالْآخِرَةِ هُمْ يُوقِنُونَ ilâahir âyetleri beyanında yine Kur'ândan istifaza ettiğim aynı fehmimi Arabî olarak yazmıştım.

Şu kelime-i şehâdetteki cevher-i iman bir nurdur. Allah (C.C.) istediğinin kalbine atar. Kayyumu hidayet-i İlâhiyedir. Bürhan ise bir mücahiddir, düşmanını tard eder. Süpürgecidir evhamdan tehzib eder.

Peşinen derim; Türkçe güzel ifade edemiyorum. Mânâyı düşündükçe lafzı düşünemiyorum. Kari'den ricam odur ki, lafzın perişani-yetini görüp mânâya karşı ihtiramsızlık, lâkaydlık göstermesin.

وَمِنَ اللّٰهِ التَّوْفِيقُ

MELÂİKE TASDİKİ, İMANIN BİR RÜKNÜDÜR

MEDHAL
DÖRT NÜKTEYE DİKKAT!

BİRİNCİ NÜKTE: Madde asıl değil tâbi'dir. Mahdum değil hadimdir. Hâkim değil mahkûmdur. Lub, esas, müstekar değil yarılmaya, erimeye, yırtılmaya müheyya bir kışırdır, zebeddir, sûrettir.

Zirâ alet-i mükebbire ile binler defa büyütülen, sonra görünen bir mikroba dikkat edilse görünür ki, maddenin tesağürü nisbetinde, asar-ı hayat, nur-u ruh tezâyüd eder, teşeddüd eder.

Madde inceleştikçe bizden uzaklaşınca, ruh âlemine hayat âlemine yaklaşıyor gibi hararet-i ruh, nur-u hayat daha şiddet ile tecellî ediyor.

Bak o hurdebînî huveynenin havassine! Ne kadar keskindirler ki, a'zasını, rızkını görür. Kardeşinin sesini işitir, ilâahir... Demek havassı ve kuvaları binler defa bizimkilerden şediddir, keskindir, hassasdırlar.

Hem madde-i meşhureden başka pek çok menâbi'in tereşşuhatı, lemaatı, semeratı âlem-i mülkde vardır ki, katiyyen maddeye ve hareketine irca' ile izah edilmez. Demek âlem-i mülk ve şehâdet, âlem-i melekût ve ervah üstünde tenteneli bir perdedir...

Her şey, hatta meyvelerin içi dışından, batını zâhirden daha muntazam, daha latif, daha sanatkârâne olduğunu, gösterir ki; hüküm melekûtündür.

Esbâb-ı maddiye bahanedir, tabi'dirler. Yoksa zâhiri daha mükemmel olmak lazım gelirdi. Maddeden

azîm bir kütleyi nasıl bir ruh istihdam eder, bir zerreyi de istihdam edebilir. Ona istinad ile âlem-i misâlde müzehher bir şahıs olur. Âlem-i turabda bir çekirdek âlem-i havada ondan bir şecer-i meyvedâr gibi…

İKİNCİ NÜKTE: Hayat herşeyin başında ve esasındadır. Hayat herşeyi herşeye maleder. Onun ile bir şey der: "Herşey malımdır. Dünya hanemdir. Kâinat mülkümdür."

Ziya, ecsâmın keşşâfı ve elvânın sebeb-i vücûdu olduğu gibi; Hayat dahi mevcudatın keşşâfı... Ve cüz'ü küll gibi belki daha büyük yapmak.. Ve küllü cüz'e sıkıştırmak ve iştirâk ve ittihad ettirmek gibi kemâlât-ı vücûdun sebebidir. "Hayat kesrette bir çeşit tecellî-i vahdettir."

Bak! Hayatsız bir cisim, dağ dahi olsa yetimdir, münferittir, garibdir. Münasebeti yalnız oturduğu mekan ve ona karışan şeyle var. Başka ne varsa ona nisbeten ma'dumdur.

Şimdi bak küçücük bir cisme! Meselâ bal arısına hayat girdiği anda, bütün kâinatla öyle münasebat te'sis eder, bütün taifeleri ile öyle bir ticaret akdediyor ki, diyebilir: "Âlem bahçemdir. Güneşim parlıyor." Sâika ve şâikayı ihtiva eden havass-ı aşeresiyle; dünyanın ekser envaı ile ihtisas, ünsiyet, mübadele ve tasarrufa başlar.

Bak! Hayat tabaka-i insaniyeye çıktıkça öyle inbisat ve inkişaf ve tenevvür eder ki; ziya-yı akılla menzilindeki odaları gezer gibi, avalim-i ulviye ve ruhiye ve cismaniyede gezer. O, o avâlime misafir gittiği gibi, onlar dahi onun mir'at-ı ruhuna misafir oluyorlar. Hayat, Zât-ı Zülcelâlin en parlak bir bürhan-ı vahdeti; ve en büyük bir nimeti ve tecellî-i merhameti; ve en hafi, dakik, bilinmez bir nakş-ı nezihidir.

Bak! Enva-ı hayatın en ednası olan hayat-ı nebat; Ve onun en birinci derecesi olan çekirdekteki ukde-i hayatiyenin tenebbühü, o derece zuhûr, kesret, mebzuliyet, ülfetle zaman-ı Âdem'den beri hikmet-i beşer nazarından gizli kalmış. Hakikatı keşfedilmemiş. Hem o kadar nezihdir ki, dest-i kudret ile onun arasında sebeb-i zahirî vaz' edilmemiş. Zîrâ mülk ve melekûtu, iki vechi temiz, pâk, şeffâftır. Nazar-ı zâhirîde umur-u hasise ile perdesiz mübaşeretinden teâlî eden izzet-i kudret, esbab-ı zahiriyye yalnız mülk cihetinde bulunmasını başka şeyde ister, bunda istemez. Hatta denilebilir; hayat olmazsa vücud vücud değildir. Hayat ruhun ziyasıdır.

Madem ki, hayat bu derece ehemmiyetlidir. Madem âlemde bir intizam-ı kâmil var. Bir itkân-ı muhkem var. Madem bu biçare perişan küremiz, bu kadar zevil-ervah ile dolmuştur. Öyle ise bir hads-ı sadıkla hükmolunur ki; şu kusûr-u semaviyye ve şu burûc-u sâmiyenin dahi kendilerine münasip sükkânı vardır. Nar nuru yakmaz. Nuranî dahi Şemste yaşar. (Balık suda gibi.)

Madem Kudret-i Ezeliye âdî ve en kesif bir maddeden zevi'l-ervahı halkeder. Elbette nur gibi, esir gibi ruha yakın sair seyyâlât-ı lâtife maddeleri ihmal etmez, meyyit bırakmaz.

Temsil: Melâikeyi, ruhaniyâtı tasdik etmeyen, vahşi bir adama benzer ki; büyük muhteşem bir medenî şehre gidiyor. Şehrin uzak köşesinde pis, perişan, küçük bir hâneye rast gelir ki, sefil insanlarla dolu. Etrafı da zevil-ervah ile memlu... Onlara mahsus şerait-i hayatiye vardır ki; bazısı âkilün-nebat, bâzısı âkilüs-simâktir.

Sonra, uzakta binlerce müzeyyen kusûr-u âliye görüyor ki, mâbeynlerinde geniş tenezzühgâh

meydanları var. Uzaklıktan veya kasr-ı nazarından veya onların gizlenmesinden, o insanlar ona görünmediği ve şurada gördüğü şerâit-i hayat o kasırlarda görünmediği için itikad ediyor ki; o kasırlar sâkinînden hâlîdir.

Hem melâikeyi tasdik eden zat, o vahşinin arkadaşı olan, nimbedevî bir adama benzer ki; şu küçük, hakir hâneyi gördü ki, zîruhla dolu. Ve ihtiyar ve hikmete delâlet eden şehrin intizamını gördüğünden cezm eder ki; O kusûr-u müzeyyenenin bazı sükkânları var ki, onlar onlara münasip, onlar ona muvafıktırlar. Kendilerine mahsus şerait-i hayatiyeleri vardır. Uzaklık veya gözün kabiliyetsizliği veya tesettürlerine binaen görünmemeleri, olmamalarına delil olamaz. “Adem-i rü’yet, adem-i vücûda delalet etmez.”

Demek, küre-i arzın hakaret ve kesafetiyle beraber bu kadar zevilervahın vatanı olması.. Ve en hasis hatta müteaffin cüz’leri menbâ-ı hayat kesilmesi, bittarik-il evlâ hem intizam-ı muttaride mebni olan kıyas-ı hafiy-yi hadsiye müesses olan kıyas-ı evlevî ile delâlet eder ki; şu feza-yı lâyetenâhî burûcuyla, nücûmuyla zîşuur, zevil-ervah ile doludur. Nurdan, nardan ve seyyâlâtlardan mahluk olan o zevil-ervaha Şeriat: “melâike ve cânn” der. Melâike ise ecnas-ı muhtelifedir. Cinn dahi öyle.

ÜÇÜNCÜ NÜKTE: Bütün ukalâ, turuk-u ta’birde ihtilâflarıyla beraber melâikenin mânâ ve hakikatının vücûduna icma’-ı mâneviyle ittifak etmişlerdir. Hatta Meşşaiyyûn, melâikeyi: “envâın mahiyât-ı mücerrede-yi ruhâniye” ile tâbir etmişlerdir. İşrâkiyyun: “ukul-u aşere, erbab-ul enva’ ” diye tevsim etmişler. Ehl-i edyan “melek-ül cibal, melek-ül bihar, melek-ül emtar”namlarıyla tesmiye etmişler. Hatta akılları

gözlerinde olan maddiyyûn ve tabiiyyûn dahi mânâ-yı melâikeyi inkâra mecal bulmamışlar, belki nevâmis-i fıtratta “kuva-yı sâriye” diye bir cihette tasdike muztar olmuşlar.

Evet madem ki, hayat mevcudâtın keşşâfıdır, belki neticesi, zübdesidir. Nasıl şu feza-yı vesîa’ sakinînden ve şu semavât-ı lâtife mutevattinînden hâli olabilir?

S: Acaba şu hilkatte carî olan nevâmis ve kavanin, kâinatın irtibat ve hayeviyetine kâfi değil midir?

C: Bu nevâmis-i câriye ve şu kavânin-i sâriye umur-u itibariyedir, vehmiyedirler. Ki hem mümessilâtı, hem meakisi, hem dizginlerini tutan melâikeler olmazsa, onlara bir vücûd taayyün etmez. Bir hüviyet teşahhus edemez. Bir hakikat-ı hariciye olmaz. Hem de ehl-i hikmetle ehl-i din; ve akıl ile nakil ittifak etmişler ki; teşekkül-ü ervaha nâmuvafık, câmid, zâhir olan “âlem-i şehâdet” de mevcudat münhasır değildir. Ve vücûd ona inhisar etmemiştir. Belki daha çok tabakat-ı vücûd var. Deniz balığa münasebeti gibi; ervaha muvafık ve o ervahla dolu bir âlem-ul gayb ve âvalim-ul ervah dahi bulunur. Madem ki bütün bu umur, mânây-i melâikenin vücûduna şehâdet eder. Onların vücûdunun en ahsen sûreti ve ukûl-u selîme kabul edecek ve istihsan edecek keyfiyeti odur ki, Şeriat şerh etmiştir.. Der: “Melâike, ibâd-ı mükerremdir. Emre muhalefet etmezler. Ecsâm-ı lâtife-i nuraniyedirler. Enva-ı muhtelifeye münkasımdırlar. Melâike bir ümmettir ki, Sıfat-ı İradeden gelen Şeriat-ı tekviniyenin hamelesi ve mümessili ve mümtesilidirler. Müessir-i hakikî olan Kudret-i Fatıra’nın ve İrade-i Ezeliye’nin emrine tâbi’ bir nevi ibâdullahtır.”

DÖRDÜNCÜ NÜKTE: Mes’ele-i melâike, o mesâildendir ki, bir cüz’ün vücûduyla küllün tahakkuku bilinir. Bir şahsın rü’yetiyle nev’in vücûdu malum olur. Zîrâ kim inkâr ederse, küllü inkâr eder.

Ey birader bak! Görmüyor musun, işitmiyor musun ki; bütün ehl-i edyân, bütün asırlarda zaman-ı Âdem’den şimdiye kadar melâikenin vücûduna ittifak ve insanın taifeleri birbirinden bahsi gibi, onlarla muhavere edilmesine ve onların müşâhedesine ve onlardan rivayet etmesine icma’ etmişler. Acaba hiçbir ferd onlardan görünmese, hem bizzarûre bir şahıs veya eşhasın vücûdu kat’î bilinmezse, hem onların bilbedahe vücutlarını hissetmezse, hiç mümkin müdür; böyle müsbet ve vücûdî bir emirde müstemirren ittifak devam etsin? Bununla beraber muhaldir ki, itikad-ı umumînin müvellidi olan mebadî-i zaruriye olmadan, böyle bir vehim bütün inkılâbât-ı beşeriyede akaid-i beşerde istimrar etsin, beka bulsun? Öyle ise şu icma’ın senedi bir hads-i kat’idir ki, emarat-ı müteferrikadan tevellüd etmiştir. O emarât çok vâkıâtın müşahedâtından neş’et etmiştir. O vâkıât, kat’iyyen bazı mebadî-i zaruriyeye istinad etmiştir. Öyle ise bu itikad-ı umumînin sebebi, tevatür-ü mânevî kuvvetini ifade eden pekçok kerrat ile müşahede ve rü’yetlerinden hâsıl olan mebadî-i zaruriyedir, esasat-ı kat’iyedir.

Halbuki tek bir ruhanînin vücûdu, tek bir zamanda tahakkuk etse, şu nev’-i muhtelif-ül esnaf tahakkuk eder. Madem şu nev’ tahakkuk ediyor, sûret-i tahakkukun en ahseni, en makulü, en makbulu, Şeriatın şerh ettiği gibidir, Kur’ân’ın gösterdiği gibidir, Sahib-i Mi’racın gördüğü gibidir. İşte medhal dört nüktesiyle bitti.

Eğer buraya kadar kalben çıkmış isen, maksadın hakâikını görmek istersen, hazır ol! Tahir ol!

İşte âlem-i Kur'ân kapıları açıktır. İşte cennet-i Furkan, Müfettehat-ül ebvabdır. Gir, bak! Melâikeyi içinde iyi gör. Onlarla tanış!

Sûre-i Kadirde: تَنَزَّلُ الْمَلاَئِكَةُ وَالرُّوحُ فِيهَا بِاِذْنِ رَبِّهِمْ hem

عَلَيْهَا مَلآئِكَةٌ غِلاَظٌ شِدَادٌ لاَ يَعْصُونَ اللّٰهَ مَآ اَمَرَهُمْ وَ يَفْعَلُونَ مَا يُؤْمَرُونَ

سُبْحَانَهُ بَلْ عِبَادٌ مُكْرَمُونَ لاَ يَسْبِقُونَهُ بِالْقَوْلِ وَهُمْ بِاَمْرِهِ يَعْمَلُونَ

Eğer istersen Sûre-i قُلْ اُوحِىَ اِلَىَّ اَنَّهُ اسْتَمَعَ نَفَرٌ مِنَ الْجِنِّ ye gir! Cinlerle de görüş!

---------------□□□---------------

HAŞİR

وَالْـبَعْثُ بَعْدَ الْـمَوْتِ حَقٌّ

MEDHAL

Şu mes'eleye dair Kur'ân'ın işârâtından fehmettiğim bir mikdarını Arabî olarak İşârât-ül İ'caz'da yazmıştım. Burada vazifem, hükm-ü Kur'ânı güzel telâkki etmek için zemini ihzar etmektir.

İşte kalbe kabiliyet-i kabul verecek ve vicdanı iz'ana ihzar edecek dört esas var ki:

Muktazi mevcuttur,
Fâil muktedirdir,
Mahall kabildir,
Mâni' yoktur.

BİRİNCİ MAKAM

Saadet-i Ebediyeye muktazî vardır. O muktazînin vücûduna bürhan, on menabi'den süzülen ve tehallub eden bir hadsdir.

Birincisi: İşte kâinatta bir nizam-ı ekmel-i kasdî var. Her cihette reşahat-ı ihtiyar, lemeât-ı kasd görünüyor. Her şeyde bir nur-u kasd, her şe'nde bir ziya-yı irade, her harekette bir lem'a-yı ihtiyar, her terkipte bir şu'le-i hikmet, nazar-ı dikkate çarpıyor.

Evet saadet-i ebediye olmazsa, "Nizam" bir sûret-i zaife-i vâhiyeden ibaret kalır, yalancı bir nizam olur. Nizamın ruhu olan mâneviyat ve

revâbıt ve niseb heba olur. Demek nizamın nezzâmı saadet-i ebediyedir.

İkinci Menba': Hilkatte bir hikmet-i tâmme var. Evet inâyet-i ezeliyenin timsali olan Hikmet-i İlahiye kâinattaki riayet-i mesâlih ve iltizam-ı hikem lisaniyle saadet-i ebediyeyi ilân eder. Zîrâ saadet-i ebediye olmazsa, kâinatta bilbedahe sabit olan hikem ve fevâidi mükâbere ile inkâr etmek lâzım gelir.

Üçüncü Menba': Akıl ve hikmet ve istikrâın şehâdetleriyle sabit olan hilkatteki adem-i abesiyet; hem Sâni'in fıtratta, her şeyde en kısa yolu ve en yakın ciheti ve en hafif sûreti ve en güzel keyfiyeti ihtiyar ve intihab etmesiyle sabit olan adem-i israf, saadet-i ebediyeye işaret eder. Zîrâ adem-i sırf herşeyi abes eder.

Fıtratta, ezcümle insanda fenn-i menâfiul-a'za şehâdetiyle sabit olan adem-i israf gösterir ki; insanda olan istidâdat-ı mâneviye ve âmâl ve efkâr ve müyûlât dahi israf edilmeyecektir. O meyl-i tekemmül, bir kemâlin vücûdunu ve o meyl-i saadet, bir saadet-i ebediyeye namzed olduğunu kat'î olarak ilân eder. Öyle olmazsa, insanın mâhiyet-i hakikiyesini teşkil eden mâneviyât ve âmâl kurur, hebaen gider.

Acaba kıymettar bir cevherin kılıfına o derece dikkat ve itina edilse ki, gubarın konulmasına da müsaade etmeyen sahibi, nasıl ve ne suretle o cevher-i yegâneyi kırıp mahveder.

Şu üç menba'daki üç şahidi tezkiye eden herbirinin mevzuunun nev'indeki nizamına şâhid-i sâdık olan cemî-i fünûnun istikrâ-i tâmmesidir. Ki o intizam-ı kâmili ihtilâlden halâs eden, meyl-i tekemmülü tatmin eden yalnız saadet-i ebediyedir.

Dördüncü Menba': Pek çok enva'da yevm ve sene gibi, hatta insanın şahıslarında bir çok kıyamet-i

mükerrere-i nev'iye vardır ki; bir kıyamet-i kübranın tahakkukunu ihsas ediyor.

Evet, maruf saatin saniye, dakika, saat, eyyamını sayan çarklarına benzeyen Allah'ın büyük saatindeki yevm, sene, ömr-ü beşer, deveran-ı dünya birbirine mukaddeme olarak döner, işler. Geceden sonra sabahı, kışdan sonra baharı işledikleri gibi; mevtten sonra subh-u kıyamet o destgâhdan, o saat-ı uzmâdan çıkacağını haber veriyorlar.

Bir şahsın müddet-i ömründe başına geçen bir çok kıyamet çeşitleri geçmiştir. Beş altı senede bilittifak bütün zerratını değiştirmiş, belki bir senede iki defa tedricî bir kıyamet görmüş... Hem bazı envâ'-ı hayvanatta bazı vakitte bir kıyamet-i nev'iyye müşâhede ediyoruz.

İnsanın bir şahsı, başkasının nev'i hükmündedir. Zîrâ nur-u fikir, onun âmâline öyle bir vüs'at vermiş ki; ezmine-i selâseyi yutsa tok olmaz. Sair nevilerdeki ferdlerin mâhiyeti cüz'î, kıymeti şahsî, nazarı mahdut, kemâli mahsur, lezzet ve elemi ânîdir. Beşerin ise mâhiyeti ulvî, kıymeti gâlî, nazarı âmm, kemâli hadsiz, lezzeti, elemi kısmen dâimîdir.

Öyle ise, çok nev'ilerde olan birer çeşit kıyamet-i mükerrere-i neviyede, insan için bir kıyamet-i şahsiyye-i umumîyeye remz vardır.

Beşinci Menba': Beşerin cevher-i ruhundaki gayr-ı mahsur isti'dâdât ve o isti'dâdâtda mündemiç olan gayr-ı mahdut kabiliyât; ve o kabiliyâtdan neş'et eden hadsiz müyûlât; ve o müyulâtdan hâsıl olan lâyetenâhî âmâl; ve o âmalden tevellüd eden gayr-i mütenahî efkâr ve tasavvurât; şu âlem-i şehâdetin mâverâsında olan saadet-i ebediyeye elini uzatmış, medd-i nazar ederek o tarafa müteveccih olmuştur. Hatta ruhun bir şâir

sanatkârı olan hasse-i hayale denilse: “Sana dünya bir milyon ömür ile verilecektir. Fakat sonun adem-i sırf, hiçlik olacaktır.”

Hayal, derinden derine, –bunu alkışlamak yerine– teessüf edecektir. Bir hizmetkârı tatmin etmeyen şu dünya, sultan-ı ruhu nasıl tatmin edebilir? İşte hiç yalan söylemeyen fıtrattaki şu kat’î, şedid, sarsılmaz, meyl-i saadet-i ebediye; saadet-i ebediyenin tahakkukuna bir hads-i kat’î veriyor.

Altıncı Menba’: Errahmânirrahîm olan Sâni’-i Zülcelâl’in rahmetidir. Evet nimeti nimet eden, ni’meti nıkmetlikten halas eden; ve kâinatı firak-ı ebedîden hasıl olan vâveylâlardan kurtaran saadet-i ebediye, o rahmetin şe’nindendir ki beşerden esirgemesin. Zîrâ bütün nimetlerin reisi, re’si, neticesi olan saadet-i ebediye verilmezse, bütün nimetler nıkmetlere tahavvül eder. O tahavvül ise, bilbedahe ve bizzarûre ve umum kâinatın şehâdetiyle muhakkak olan Rahmet-i İlâhiyeyi inkâr etmek lâzım gelir. Halbuki rahmet, en vazıh ve güneşten daha parlak bir hakikattır.

Bak rahmetin cilvelerinden olan “Muhabbet ve Aşk ve Şefkat” nimetlerine dikkat et! Eğer firak-ı ebedî ve hicran-ı lâyezalîye incirar etse; görürsün ki, o muhabbet, en büyük musibet olur. Şefkat en büyük maraz olur. Akıl en büyük bela olur. Demek rahmet, rahmet olduğu için hicran-ı ebedîyi muhabbet-i hakikiyeye karşı çıkarmaz.

Yedinci Menba’: Kâinattaki bütün letaif, bütün mehasin, bütün kemâlât, bütün incizâbât ve iştiyâkât ve terehhumat birer mazmundur ki, Sâni’in lûtfu merhametinin, ihsan ve kereminin cilvelerini bizzarûre ve bilbedahe kalbe gösteriyor. Madem bir hakikat var, bilbedâhe hakiki rahmet var. Madem hakiki rahmet var, saadet-i ebediye olacaktır.

Sekizinci Menba': Fıtrat-ı zîşuur olan vicdandır. Kim kendi uyanık vicdanını dinlese: "Ebed!.. ebed!.." sesini işitecektir. Demek o, onun için mahluktur. Demek bu incizab ve cezbe bir gaye-i hakikî ve hakikat-ı cazibedârın yalnız cezbiyle olabilir.

Dokuzuncu Menba': Sâdık, masduk, musaddak olan Muhammed Aleyhissalâtü Vesselâm'ın ihbarıdır. Evet O'nun sözleriyle saadet-i ebediyenin kapıları açılmış. Ve O'na karşı kelâmları birer penceredir. Zaten bütün kuvvetiyle bütün davaları tevhidden sonra o noktada temerküz ediyor.

Onuncu Menba': Onüç asırda yedi vecihle i'cazını muhafaza eden Kur'ân-ı Mu'ciz-ül Beyanın ihbârât-ı kat'iyesidir. Evet nefs-i ihbarı, haşr-i cismanînin keşşâfı ve şu remz-i hikmetin miftâhıdır. Hem tazammun ettiği ve mükerreren tefekküre emrederek nazara vaz' ettiği berâhin binlerdir.

Ezcümle: Bir kıyas-ı temsiliyeyi tazammun eden وَ قُلْ يُحْيِيهَا الَّذِى اَنْشَاَهَا اَوَّلَ مَرَّةٍ ve قَدْ خَلَقَكُمْ اَطْوَارًا hem bir delil-i adliye işaret eden وَ مَا رَبُّكَ بِظَلاَّمٍ لِلْعَبِيدِ gibi pek çok âyât-ı kesîre ile haşr-i cismâniyedeki saadet-i ebediyeye nâzır pek çok dürbünleri nazar-ı beşere vaz'etmiştir.

BİRİNCİ KIYASIN HÜLÂSASI

Bak, vücûd-u insan tavırdan tavıra geçtikçe acib, muntazam inkılabatı geçiriyor. Nutfeden alakaya, alakadan mudgaya, mudgadan azm ve lahme, azm ve lahmeden halk-ı cedide intikal, gâyet dakîk desâtîre tâbidir. Her bir tavrın öyle kavânin-i mahsusa, ve öyle nizâmât-ı muayyene ve öyle harekât-ı muttaridesi vardır ki; cam gibi altında kasd, irade, ihtiyar, hikmetin cilvelerini gösterir. İşte vücûd itibariyle böyle her sene

libasını değiştiren o vücûdun bekası, inhilâlin yerini dolduran bir terkibe muhtaçtır.

İşte o hüceyrâtın yıkılmasıyla tamir etmek zarûreti, bir madde-i latife ister ki, âzânın hâcâtı nisbetinde Rezzâk-ı Hakikî bir kanun-u mahsus ile taksim ediyor. İşte o madde-i latîfenin etvarına bak! Göreceksin ki; o kafile-i zerrat, küre-i havada, toprakta münteşir iken, bir hareket-i kasdîyi işmam eden bir keyfiyetle toplanıyorlar. Gûya herbir zerre bir vazife ile muvazzaf, bir mekan-ı muayyeneye gitmek için memurdur gibi toplanır. Bir Sâik-i Muhtarın kanun-u mahsusuyla âlem-i mevalide girer. Nizâmât-ı muayyene ile, harekat-i muttaride ile, desatir-i mahsusa ile bedende dört matbahda pişirildikten sonra, dört inkılab-ı acibeyi geçirdikten sonra, dört süzgeçten süzüldükten sonra aktar-ı bedende intişar ederek, bütün muhtaç olan âzaların derece-i ihtiyaçlarına göre Rezzak-ı Hakikî'nin inâyetiyle inkısam eder.

İşte o zerrattan herbir zerreye bir nazar-ı hikmetle baksan göreceksin ki; kör ittifak, kör tesadüf hiç ona karışamaz. Herbiri hangi tavra girmiş ise, kavânin-i muayyenesiyle gûya ihtiyaren amel ediyor. Hangi tabakaya sefer etmiş ise, öyle muntazam ayak atıyor ki, bilbedahe bir Sâik'in emriyle gidiyor.

İşte böyle tavırdan tavıra, tabakadan tabakaya gitgide hedef-i maksadından ayrılmayarak, makam-ı layıkına girer oturur. İşte bu hal gösteriyor ki; evvelen o zerreler muayyendiler, muvazzafdılar. O makamlar için namzed idiler. İşte şu neş'e-i ûlayı gören, neş'e-i uhrayı istib'ad ile istinkâr etmemek gerektir.

Muselâ, bir taburun askerleri istirahat izniyle dağılıp boru ile çağrılsa birden tabur bayrağı

altında toplanmaları, yeniden bir taburu teşkil etmekten çok ve çok esheldir. Bir vücûdda imtizac ile ünsiyet ve münasebet peyda eden zerrât, Sûr-u İsrafil ile Hâlıkının emrine lebbeykzen olmaları aklen birinci îcaddan daha sehil, daha mümkündür. Hem nüveler hükmünde olan ecza-i asliye, ikinci neş'e için bir esas-ı kâfidir.

İKİNCİ KIYASIN HÜLÂSASI

Şu âlemde çok görüyoruz ki; zâlim, fâcir, gaddar gayet refah ve rahat ile ömür geçiriyor. Halbuki, görüyoruz ki; mazlum, fakir, mütedeyyin, hüsn-ü hulk sâhibi, zahmet ve zillet ve mazlumiyette hayatını geçiriyor. Sonra mevt gelir, ikisini müsâvî kılar. Eğer şu müsâvât, nihayetsiz ise zulüm görünür. Halbuki, zulümden tenezzühü kâinatın şehâdetiyle sabit olan Adalet ve Hikmet-i İlâhiyeye, bir mecma'-ı aher iktiza eder ki; birincisi cezasını, ikincisi mükafatını görsün.

Hem şu perişan beşeri, sair ihvanı olan kâinat-ı muntazama gibi tanzim edecek ve istidâdıyla mütenasip tecziye ve mükafat edecek bir mahkeme-i kübra ister. Tâ adâlet-i mahza tecellî etsin. Şu dar dünya beşerin ruhunda mündemiç olan isti'dadat-ı gayr-ı mahdudenin sünbüllenmesine müsaid değildir. Demek başka âleme gönderilecektir.

İnsanın cevheri büyüktür. Ebede namzettir. Mahiyeti âliyedir. Cinayeti dahi azîmdir. intizamı da mühimdir. Sair kâinata benzemez. İntizamsız olamaz. Mühmel kalamaz. Abes olamaz. Fena-yı mutlak ile mahkûm olamaz. Adem-i sırfa kaçamaz. Cehennem ağzını, Cennet dahi âğuş-u nazindârânesini açıp bekliyorlar.

Şu ayetler gibi, çok berâhin-i lâtifeyi tazammun eden âyât-ı sâireyi kıyas ile, tetebbu' et! İşte

bu menabi-i aşere muktazînin vücûduna kat'iyyen delalet eder.

İKİNCİ MAKAM

Fâil muktedirdir. Kudrette noksan yoktur. A'zam ve asgar ona nisbeten birdirler. Evet bir Kadîr ki; âlem bütün güneşleri, yıldızları, avâlimi, zerratı, cevahiri, gayr-ı mütenahî lisanlar ile azametine, kudretine şehâdet eder. Hiçbir vehim ve vesvesenin hakkı var mıdır ki, haşr-i cismanîyi O kudretten istib'âd etsin?

Şurada yalnız deriz: En çok ve en büyük şey, en basit ve en küçük şeye nispeten kudrete daha ağır gelemez.

مَا خَلْقُكُمْ وَلاَ بَعْثُكُمْ اِلاّ كَنَفْسٍ وَاحِدَةٍ

İşte, şu sırrı **"Sünûhât"**ta yazmıştım. Makamın münasebetiyle naklediyorum:

İşte Kudret zâtiyedir. Acz tahallül edemez. Melekûtiyete taalluk eder. Mevâni' tedâhül edemez. Nisbeti kanunîdir. Cüz' külle müsâvî, cüz'î küllî hükmüne geçer.

Birinci Nokta: Kudret-i Ezeliye, Zât-ı Akdesin lâzıme-i zâruriye-i nâşie-i zâtiyedir. Öyle ise zıddı olan "acz", onun melzumu olan zâta bilbedahe arız olamaz. Madem acz zâta arız olamaz bilbedahe kudrete, tahallül edemez. Madem tahallül edemez, bilbedahe kudrette merâtip olamaz. Zîrâ meratibin vücûdu ezdâdın tedâhülüyledir.

Meselâ, hararette merâtip, bürûdetin tahallüliyledir. Hüsündeki derecât, kubhun tedâhüliyledir. İlh... Mümkinatta hakikî, tabîî lüzum-u zâtî olmadığından kainatta ezdâd birbirine

girebilmiş. Merâtip tevellüd ederek ihtilâfât ile tağayyürat neş’et etmiştir.

Madem ki, kudrette merâtip olamaz. Makdûrat dahi bizzarûre kudrete nisbeti bir olur. En büyük en küçüğe müsâvî ve zerrat yıldızlara emsal olur.

İkinci Nokta: Sâbıkan geçtiği gibi, kâinatın ayine gibi iki ciheti var; biri mülk, biri melekûtiyet.

Mülk ciheti ezdâdın cevelangâhıdır. Hüsn kubh, hayır şer, siğar kiber, sa’b sehl gibi umurun mahall-i tevarüdüdür. Onun için vesait ve esbâb va’z edilmiş. Tâ dest-i kudret zâhiren umur-u hasise ile mübaşir görünmesin. Azamet ve izzet öyle ister. Fakat hakikî te’sir vermemiş. Vahdet öyle ister.[4*)] Melekûtiyet ciheti ise, her şeyde şeffâfedir. Teşahhusat karışmaz. O cihet vasıtasız Hâlıkına müteveccihtir. Terettüb, teselsülü yoktur. İlliyet, malûliyet giremez. İ’vicacâtı yoktur. Avâik müdahale edemez. Zerre şemse kardeş olur.

Evet Kudret, hem basit, hem nâmütenahî, hem zâtî... Mahall-i taalluk-u kudret, hem vasıtasız, hem lekesiz, hem isyansızdır. Büyük küçüğe tekebbürü yok, cemaat ferde rüchânı yok. Küll cüz’e nisbeten kudrete karşı fazla nazlanması olamaz.

Üçüncü Nokta: لَـيْسَ كَمِـثْـلِـهِ شَىْءٌ ۝ وَلِلّٰهِ الْـمَـثَلُ اْلاَعْـلَى

Temsil, tasvir ve tasavvuru teshil ettiğinden şu gâmız noktayı altı temsil ile işaret edeceğiz.

İşte şeffâfiyet, mukâbele, müvazene, intizam, tecerrüd, itaâtın sırlarını birden zihinde mecz edebilsen; vesvesesiz bu noktayı anlayacaksın.

Sakın mikyas yapma! Âciz mümkinâtın zaif, küçücük mikyasları Kâdîr-i Ezelî’nin tasarrufatına

şebîh olamaz. Tanzîr edemez. Yalnız şu emrin imkânının fehmini teshîl eder.

Birinci Temsil: Şemsin feyz-i tecellîsi olan timsali, denizin mecmu'-u sathında, denizin herbir katresinde aynı hüviyeti gösteriyor. Küre-i Arz perdesiz güneşe karşı muhtelif cam parçalarından olsa; timsal-i şems herbir parçada ve umum sath-ı arzda müzahametsiz, tecezzîsiz, tenakussuz bir olur. İşte **şeffâfiyet** sırrı.

Farazâ şems muhtar olsaydı, o feyizden biri daha rahat, diğeri daha zahmet olamazdı.

İkinci Temsil: Noktalardan terekküb eden bir daire-i azîmenin nokta-i merkeziyenin elinde bir mum ve muhitteki noktaların ellerinde birer ayna farzedilse; nokta-i merkeziyenin muhît aynalarına verdiği feyz; muzahemetsîz, tecezzîsiz, tenakussuz nispeti birdir. İşte **mukabele** sırrı.

Üçüncü Temsil: Hakiki bir mizanın iki gözünde iki güneş; veya iki yıldız; veya iki dağ; veya iki yumurta; veya iki cevher-i ferd, herhangisi bulunsa, sarfolunacak aynı kuvvetle o hassas, azîm terazinin bir kefesi süreyyâya, bir kefesi serâya inebilir. İşte **müvâzene** sırrı.

Dördüncü Temsil: En azîm bir gemi en küçük bir oyuncak çevirmesi gibi çevrilebilir. İşte **intizamın** sırrı.

Beşinci Temsil: Bir mahiyet-i mücerrede, bütün cüz'iyyatına en asgarından en ekberine yorulmadan, tenakus etmeden, tecezzî etmeden bir bakar, girer. Teşahhusat-ı mülkiye cihetindeki hususiyât müdahale edip şaşırtmaz, nazarını tağyir etmez. İşte **tecerrüdün** sırrı.

Altıncı Temsil: Bir kumandan **"Arş!"** emriyle bir neferi tahrik ettiği gibi, bir orduyu dahi tahrik eder.

Her şeyin bir nokta-i kemâli var. Ve o noktaya bir meyli var. Muzaaf meyil ihtiyaçtır. Muzaaf ihtiyaç iştiyaktır. Muzaaf iştiyak incizabdır. Bunlar emr-i tekvinînin mahiyyât tarafından birer habb ve nüve-i imtisalidir. Mahiyat-ı mümkinatın mutlak kemâli, mutlak vücûddur. Hususî kemâli, isti'dadatını bilfiile çıkaran ona mahsus vücûddur. Bütün kâinatın كُنْ emrine itaâtı, bir nefer hükmünde olan bir zerrenin itaâtı gibidir. İrade-i Ezeliye'den gelen كُنْ emr-i ezelîsine mümkinin itaât ve imtisalinde, yine iradenin tecellîsi olan meyil ve ihtiyaç ve şevk ve incizab birden mümtezic, mündemiçtirler. İşte **itaât** sırrı.

Şu temsilât-ı sitte nâkıs, mütenahî, zaîf, hakikî te'siri yok olan kuvvet-i mümkinatta müşahade ile görünüyor. Öyle ise gayr-ı mütenahî, ezelî, ebedî, bütün kâinatı adem-i sırftan îcad eden ve bütün ukûlü hayrette bırakan âsâr-ı azamet ile tecellî eden Kudret-i Ezelîyeye nisbeten herşey müsâvîdir. Hiçbirşey ağır gelemez.

Gaflet olunmaya; şu esrar-ı sitte olan küçücük mizanlarla o Kudret-i Ezeliye tartılmaz. Belki hiç münasebete giremez. Yalnız istib'adı def' için zikredilir.

İşte şu üç noktayı; ve üçüncü noktadaki altı sırrıyla mülk ve mümkin canibinde değil, belki melekûtiyet ve Kudret-i Ezeliye cihetinde nazar edilse, istinkâra incirar eden istib'ad zâil ve nefis mutmain olur.

NETİCE

Madem ki, Kudret-i Ezeliye gayr-ı mütenahiyedir. Hem lâzıme-i zaruriyedir. Hem herşey lekesiz, perdesiz cihet-i melekûtiyeti ona müteveccihtir. Hem ona mukabildir. Hem tesavî-i tarafeyn olan imkân itibarıyla mütevazin-üt tarafeyndir. Hem

şeriat-ı fıtriye-i kübra olan “nizam”a muti’dir. Hem avaik ve hususiyat-ı mütenevvi’adan cihet-i melekûtiyet mücerreddir. Öyle ise küll-ü âzam, cüz’-ü asgara nisbeten kudrete karşı ziyade nazlanmaz, mukavemet etmez. Öyle ise, haşirde bütün zevil-ervahın ihyası, mevt-âlûd bir nevm ile kışta uyuşmuş bir sineğin baharda ihya ve inşâ’ından kudrete daha ağır olamaz. Öyle ise; مَا خَلْقُكُمْ وَلاَ بَعْثُكُمْ اِلاَّ كَنَفْسٍ وَاحِدَةٍ mübâlâğasızdır, mücazefesizdir, doğrudur, haktır, hakikattir.

İşte müddeâmız ki, **“Fail muktedirdir... O cihette hiçbir mani’ yoktur”** tahakkuk etti.

ÜÇÜNCÜ MAKAM

Mahall kabildir... Şurada dört nokta var. Âlemin imkân-ı mevti ve vukuu, tamir ve ihyasının imkânı ve vukuu…

Birinci Nokta: Kâinatın imkân-ı mevtine delil: Bir şey kanun-u tekâmüle dâhil ise, o şeyde neşvunema var. Neşvunema varsa, ona bir ömr-ü tabiî var. Ömr-ü tabiî varsa, ona bir ecel-i fıtrî var. Vâsi’ bir istikrâ’ ile sabittir ki, pençe-i mevtten kendini kurtaramaz. Nasıl ki, insan küçük bir âlemdir, yıkılmaktan kurtulamaz. Âlem dahi büyük bir insandır, o da ölümün pençesinden kurtulamaz, o da ölecek. Sonra dirilecek. Veya yatıp sonra subh-u haşir ile gözünü açacaktır.

Hem nasıl ki, kâinatın bir nüsha-i musağğarası olan bir şecere tahrib ve inhilâlden başını kurtaramaz. Öyle de: Şecere-i hilkatten olan silsile-i kâinat tamir ve tecdid için tahribden kendini kurtaramaz. Eğer ecel-i fıtrîden evvel irade-i ezeliyenin izniyle bir maraz-ı haricî veya

bir hâdise-i muharrib olmazsa ve Sâni'i daha evvel onu bozmazsa; her halde, —hatta fennî bir hesab ile— ile bir gün gelecek ki:

وَاِذَا الْجِبَالُ□ وَاِذَا النُّجُومُ انْكَدَرَتْ □ اِذَا الشَّمْسُ كُوِّرَتْ
□ وَاِذَا الْكَوَاكِبُ انْتَثَرَتْ □ اِذَا السَّمَاءُ انْفَطَرَتْ □سُيِّرَتْ
□ وَاِذَا الْبِحَارُ فُجِّرَتْ

ve sırları Kadir-i Ezelînin izniyle tezahür edip o büyük insanın sekeratı da acîb bir hırhıra ve müthiş bir savt ile fezayı dolduracak, bağırıp ölecek sonra dirilecek.

Dakik Bir Nükte: Nasıl ki su, kendi zararına incimad eder. Buz buzun zararına temeyyü' eder. Lübb, kışır zararına kuvvetleşir. Lafz, mânâ zararına kalınlaşır. Ruh, cesed hesabına zayıflaşır. Cesed, ruh hesabına inceleşir... Öyle de: Âlem-i kesif, âlem-i latif hesabına şeffâflanır. Kudret-i Fâtıra —tâbir caiz ise- hummalı bir faaliyetle ecza-i meyyite-i hâmide-i camide-i kesifede her tarafta iş'âl-i nur-u hayat ettiğini bir remz-i kudrettir ki; âlem-i lâtif hesabına âlem-i kesifi eritiyor, yandırıyor, ışıklandırıyor. Hakikat ne kadar zayıf ise de ölmez. Belki teşahhusatta seyr ü sefer eder. Hakikat büyür, inkişaf eder, gençleşir. Kışır ve sûret eskilenir, incelenir, parçalanır. Daha güzel olarak tazelenir. Ziyade-noksan noktasında ma'kûsen mütenasibtirler. Şu kanun, bütün kanun-u tekâmüle dâhil olan eşyaya şâmildir. Demek bir zaman gelecek ki; hakikat-ı uzmâ-yı kâinatın kışır ve sûreti olan âlem-i şehâdet Allah'ın izni ile parçalanacak, daha güzel, daha lâtif bir surette tazelenecektir;

يَوْمَ تُبَدَّلُ ٱلاَرْضُ غَيْرَ ٱلاَرْضِ sırrı tahakkuk edecektir.

İkinci Nokta: Şu mevtin vuku'udur. Buna delil; cemî'-i edyan-ı semaviyenin icmâ'ıdır. Bütün

fıtrat-ı selîmenin şehâdetidir. Ve kâinatın tahavvül ve tebeddül ve teğayyürünün işaretidir.

Şu sekeratı zihninde temessül etmek istersen bak! Şu kâinat; dakik, ulvî bir nizam ile birbirine bağlanmış. Hafî, nâzik, latîf birbiriyle tutunmuş!.. Ve ecram-ı ulviyeden bir cirim (**Kün**) veya “mihverinden çık!” hitabına mazhar olunca sekerata başlar. Nücûm tesâdüme, ecram telâtume, feza-yı gayr-ı mütenahî; gülleleri küreler gibi büyük, milyonlar top sadalarının muhassalıyla vâveylaya başlar.. Birbirine çarpışarak, küremiz büyüklüğünde kıvılcım saçarak!..

İşte şu mevt ile dest-i kudret, kâinatı çalkalar. Kâinat tasaffî ile ayrılmaya başlar. Cehennem aşireti ve maddesiyle bir tarafa çekilir; Cennet anasırı ve letaifiyle başka yerde tecellî eder…

Üçüncü Nokta: Ölecek âlemin dirilmesi mümkindür. Zîrâ Birinci Makamda geçtiği gibi; kudrette noksan yok, gayet kavî muktazî var. Mes’ele ise mümkinattandır.

Evet, kâinatta dikkat edilse görünür ki; içinde iki unsur-u esasî var, her tarafa uzanmış. İki kök var ki; tahassul ve temerküz ile ebedîleşse, cennet-cehennem olacaktırlar. Cennet-Cehennem ise, şecere-i hilkatten ebed tarafına tedellî eden dalının iki meyvesidir. Ve silsile-i kâinatın iki neticesidir. Ve seyl-i şuûnâtın iki mahzenidir. Ve ebede karşı cereyan eden mütemevvic mevcûdatın iki havzıdır. Ve lütûf ve kahrın iki tecellîgâhıdır. Ki Dest-i Kudret, bir hareket-i şedide ile kâinatı çalkaladığı vakit, o iki havz mevadd-ı münâsibiyle dolacaktır.

Hakim-i Ezelî, inâyet ve hikmet-i ezeliyesinin iktizasıyla şu dünyayı tecrübe ve imtihana meydan olmak için yarattı. Tecrübe ve imtihan neşv u

nemaya sebeptir. O neşv u nema, isti’dadatın inkişafına sebeptir. O inkişâf, kabiliyatın tezahürüne sebepdir. O tezahür, hakâik-i nisbiyenin zuhûruna sebeptir. O hakâik-i nisbiye, ahirette hakâik-i hakikiyeye inkılâb ettiği gibi; dünyada da bütün kâinatın revabıtı ve tutkalı hükmünde olan meratib-i nisbiyenin takarruruna sebeptir.

İşte bu sırr-ı imtihan ve sırr-ı teklif iledir ki; cevahir-i âliye, hazefât-ı safileden tasaffi eder. Vakta ki bunun gibi çok hikem-i dakika için âlemi bu surette irade etti. Şu âlemin tagayyür ve tahavvülünü de irade etti. Şu tahaavvül ve tagayyür için ezdadı birbirine karıştırdı. Mazarratı menafia mezc, zarrı nef’a derc; şurûru hayrata mütedahil, mekabihi mehasinle müçtemi’ halk ederek; şu ezdadı dest-i kudret yoğurarak kâinâtı kanun-u tebeddül ve tagayyüre ve namus-u tahavvül ve tekamüle tabi’ kıldı.

Vakta ki, meclis-i imtihan kapandı. Vakt-i tecrübe bitti. İnâyet-i ezeliye te’bid için ezdâdın tasfiyesini istedi. Hulûd için esbab-ı tagayyuru ve mevadd-ı ihtilâfı tefrik etmek istedi.

İşte bu tasfiyenin neticesinde, Cehennem bir cism-i muhkem ile, aşiretiyle meşhun olarak hitab-ı وَامْتَازُوا الْيَوْمَ اَيُّهَا الْمُجْرِمُونَ ye mazhar oldu. Hem Cennet bir cism-i müebbed-i müşeyyed ile kendi esasatıyla tecellî ederek, taifesi فَادْخُلُوهَا خَالِدِينَ hitab-ı teşrifîyeye mazhar oldu. Münasebet, şart-ı intizamdır. İntizâm, sebeb-i devamdır. Hakîm-i Ezelî iki menzilin sakinlerine kudret-i kâmilesiyle öyle bir vücûd-u müstekarr verir ki, hiç inhilâl ve tegayyüre ma’ruz kalamaz. Zîrâ inkıraza müncer olan tağayyürün esbabı bulunmaz. Esbab-ı tağayyür bulunsa da, vâridat ve mesârif

mabeynindeki nisbet, müstekardır. Halbuki şu dünyada inkıraza müncer olan tağayyürün sebebi; bedendeki terekküb ve tahlil mabeynindeki nisbet istikrârsız olduğu içindir.

Dördüncü Nokta: Şu mümkin vâki' olacaktır. Başta Kur'ân-ı Kerîm bütün kütüb-ü semaviye bunda müttefiktir. Zât-ı Zülcelâlin evsaf-ı celâliye ve cemâliyesi bunun vuku'una tecellîyatıyla delâlet ederler.

DÖRDÜNCÜ MAKAM

RUH KAT'İYYEN BAKÎDİR

Bence şu mes'ele o kadar kat'îdir ki; fazla beyan abes olur. Âlem-i berzah ve âlem-i ervahdaki âhirete gitmek için bekleyen hadsiz ervah-ı bâkiye kâfileleriyle ve bizim mabeynimizdeki mesafe o kadar ince, dakikdir ki; bürhan ile göstermeye lüzûm kalmaz. Yalnız vesveseleri izâle için hads-i kalbînin menâbiine işâret edeceğiz. İşte şuradaki hadsin dört madeni var.

Birinci Maden: Enfüsîdir ki, her ruh kaç sene yaşamış ise, o kadar belki ondan fazla beden değiştirdiği halde, yine bilbedâhe aynen bakî kalmıştır. Öyle ise, mevt ile çıplak olmak dahi bekasına tesir etmez. Yalnız burada tedricî libas değiştiriyor. Mevtte birden soyunuyor.

Gayet kat'î bir hads ile sabittir ki; cesed ruhla kaimdir. Ruh, binefsihi kaim ve hâkim olduğundan; cesed istediği gibi dağılsın, toplansın istiklâliyetine sebep vermez. Belki cesed, hanesi ve yuvasıdır. Libası ise bir derece

sabit ve letafetçe ona münasib bir gılaf-ı latîfi var. Öyle ise mevtte bütün bütün çıplak olmaz.

İkinci Maden: Afâkîdir ki; müşâhedât-ı mükerrereye incirar eden bir nevi hükm-ü tecrübîdir.

Evet, tek bir ruhun ba'delmevt bekası bilbedâhe anlaşılsa, şu nev'in külliyetiyle bekasını istilzam eder. Zîrâ mantıkca zâtî bir hassa bir ferdde görünse, bütün efradda dahi vücûduna hükmedilir; çünkü zâtîdir. İşte şu mes'elede mucibe-i cüz'iyye, mucibe-i külliyeyi istilzam eder, denilir. Halbuki değil bir ferd belki o kadar hadsiz, o kadar hasre gelmez müşahedâta istinad eden âsâr, o derece kat'îdir ki; bizde nasıl Yeni Dünya [5*] var, orada insanlar var; vücûdlarına hiç vehim hatıra gelmez. Öyle de vesvese kabul etmez ki, şimdi âlem-i melekût ve ervahda ölmüş insanların ervahları vardır. Hem hads-i kat-î ile insanda ba'del-mevt esaslı bir cihet bakîdir. O esas ise ruhdur. Zaten tahrip ve inhilâl, kesret ve terkibin şe'nidir. Basit ve vahdete âriz olmaz.

Sâbıkan beyan ettik ki; hayat kesrette vahdeti temin eder. Ve şu'ur, ruhun ziyasıdır. Öyle ise ruhun fenası, ya tahrib ve inhilâl iledir. O ise vahdet ve besatet bırakmaz. Veya idam iledir. O ise Cevvad-ı Mutlak Celle Celâlühûnun merhameti, cûdu bırakmaz ki, verdiği nimet-i vücûdu geri alsın.

Üçüncü Maden: Dikkat edilse; ma'rûz-u tağayyür olan bütün enva'da bir hakikat-ı sabite bütün tağayyürat ve etvar içinde yuvarlanarak, suretler değiştirip ölmeyerek, yaşayarak geliyor, bakî kalıyor.

İşte şahs-ı insanî –sabıkan geçtiği gibi– tasavvurat ve şuur-u küllî ile bir şahıs iken, bir nev' hükmüne geçiyor. Öyle ise, onun hakikat-ı zîşuuru ve unsur-u zîhayatı olan ruhu dahi Allah'ın izniyle daima bakîdir.

Dördüncü Maden: Ruha –masdar itibariyle– bir derece müşabih ve yalnız vücûd-u hissî olmayan enva'da hükümran olan kavâ-nine dikkat edilse görünür ki; şayet o kanun vücûd-u haricî giyse idi; o enva'ın birer ruhu olurdu. Halbuki daima bakî, daima müstemir, hiçbir tagayyürat onların vahdetine te'sir etmez. Ruh ise, âlem-i emirden gelen bir kanun-u zîşuur, bir namus-u zihayattır ki; Kudret-i Ezeliye ona vücûd-u haricîyi giydirmiş. Demek nasılki sıfat-ı iradeden ve âlem-i emirden gelen şuursuz kavânin, daima bakî kalıyor. Aynen onların kardeşi ve onlar gibi Sıfat-ı iradenin tecellîsi olan, âlem-i emirden gelen ruh; bekaya mazhar olmak daha ziyade layıktır. Çünkü zîvücud ve zîhakikat-ı hariciyedir. Daha kavîdir, çünkü zîşu'urdur. Daha daimîdir, çünkü hayydır, zîhayattır.

Ey birader! Zihni iz'ana, kalbi kabule ihzar etmek için şu dört makamdaki nikâtı fehmetmiş isen; işte bak maksada giriyoruz!

İşte Kur'ân-ı Kerîm ve Furkân-ı Hakîm'in cennetine gir! Bak haşr-i cismânîyi kemâl-i vuzûh ile ve Cennet ve Cehennemin ahvâlini beyan-ı mu'ciz ile sana gösteriyor. Kimsenin haddi yoktur; o beyandan sonra beyana kalkışsın! Ú ! ... لَيْسَ بَعْدَ بَيَانِ الْقُرْاَنِ بَيَانٌ Û

نَعَمْ ، اِذَا طَلَعَتِ الشَّمْسُ اِخْتَفَتِ النُّجُومُ وَانْطَفَتْ السُّرُجُ !...

Bak menzilgâh-ı dünyada a'sârnişîn olan ecyâlin sufûfuna hitâben kâinatı zelzeleye getiren şu hutbe-i ezeliyeyi dinle!

بِسْمِ اللّهِ الرّحْمَنِ الرّحِيمِ
وَ قَالَ وَاَخْرَجَتِ ٱلاَرْضُ اَثْقَالَهَا اِذَا زُلْزِلَتِ ٱلاَرْضُ زِلْزَالَهَا
بِاَنّ رَبّكَ اَوْحَى يَوْمَئِذٍ تُحَدِّثُ اَخْبَارَهَا ٱلاِنْسَانُ مَالَهَا
فَمَنْ يَوْمَئِذٍ يَصْدُرُ النّاسُ اَشْتَاتًا لِيُرَوْا اَعْمَالَهُمْ لَهَا
وَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرّةٍ شَرًّا يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرّةٍ خَيْرًا يَرَهُ
يَرَهُ

وَبَشّرِ الّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصّالِحَاتِ اَنّ لَهُمْ جَنّاتٍ تَجْرِى
مِنْ تَحْتِهَا ٱلاَنْهَارُ كُلّمَا رُزِقُوا مِنْهَا مِنْ ثَمَرَةٍرِزْقًا قَالُوا
هذَا الّذِى رُزِقْنَا مِنْ قَبْلُ وَاُتُوا بِهِ مُتَشَابِهًا وَلَهُمْ فِيهَا
اَزْوَاجٌ مُطَهّرَةٌ وَهُمْ فِيهَا خَالِدُونَ

b شعاعات معرفة النبى

Şuââtü

Mârifet-in Nebîyy

b

Müellifi

Bediüzzaman Said-i Nursî

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

وَ اَشْهَدُ اَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللّٰهِ اَشْهَدُ اَنْ لاَ اِلٰهَ اِلاَّ اللّٰهُ

Bu kelime-i âliye üss-ül esas-ı İslâmiyet olduğu gibi; kâinat üstünde temevvüc eden İslâmiyetin en nuranî ve en ulvî bayrağıdır.

Evet misâk-ı ezeliyye ile peyman ve yeminimiz olan iman, bu menşur-u mukaddesde yazılmıştır.

Evet âb-ı hayat olan İslâmiyet ise, bu kelimenin ayn-ül hayatından nebe'an eder.

Evet, ebede namzed olan nev-i beşer içinde saadet-saray-ı ebediyeye tayin ve tebşir olunanın ellerine verilmiş bir ferman-ı ezelîdir.

Evet şu kelime, kalb denilen avâlim-i gayb'a karşı olan penceresinde kurulmuş olan latife-i Rabbâniyenin âyinesine in'ikas eden Sultan-ı Ezel'in tecellîsini ilân eden bir harita-i nuraniyesidir ve tercüman-ı beliğidir.

Evet, vicdanın esrar-engiz olan nutk-u beliğanesini cem'iyet-i kâinata karşı vekaleten inşad eden vicdanın hatib-i fasihi ve kâinata Hâkim-i Ezelîyi i'lan eden imanın mübelliğ-i

beliği olan lisanın elinde bir menşur-u layezalî'dir.

Bu kelime-i şehâdetin iki kelamı birbirine şahid-i sadıktır. Ve birbirini tezkiye eder. Evet uluhiyyet, nübüvvete bürhan-ı limmîdir. Muhammed Aleyhisselam Sâni-i Zülcelale zatiyle ve lisanıyla bürhan-ı innîdir.

Kelime-i şehâdetin birinci kelamına birinci bürhanı, ikinci kelamıdır.

S: [6*)] Sâni'in vücûd ve vahdetine en vâzıh delil nedir?

C: En parlak bürhanı Muhammed'dir (A.S.M.). Ve Nübüvvet-i Ahmediyye'nin en metin bürhanı, nübüvvet-i mutlakadır.

Kâinatta bir hakikat varsa, nübüvvet vardır. Hilkatte nizam varsa, nübüvvet zaruridir.[7*)]

Zira insanın vehm-âlud nazarına istikamet; ve tecavüzkâr kuva-yı selâsesine i'tidal; ve isti'dadat-ı maneviyesine inkişaf verecek İlahî bir mürşid olabilir. O ise Nebi'dir.

Dünyada bundan doğru ne haber olabilir ki; yüzbinler enbiya yüzbinler mu'cizat ile nübüvveti iddia etmişler. Mu'cizat ile isbat etmişler.

Nokta-i nübüvvette müttefik, selef halefe mübeşşir. Halef selefe musaddık, asl-ı dinde müttehiddirler.

Öyle ise, cemî-i enbiyanın cemî-i mu'cizatı Hazret-i Muhammed'in (A.S.M.) bir mu'cizesi hükmündedir. Çünkü medar-ı nübüvvet ve enbiyaya "nebi" dediren esaslar, Hazret-i Ahmed'de (Aleyhisselam) daha ekmel bulunur.

Dünyada nebi varsa, O da nebidir.

اَللّٰهُمَّ صَلِّ عَلٰى مُحَمَّدٍ الَّذِى دَلَّ عَلٰى وُجُوبِ وُجُودِكَ

Evet, sirac-ı vehhac, bürhan-ı katı' O'dur.

Öyle ise O'nu tanımalıyız. Ve O zat ne derece ulvî, parlak olduğunu bunun ile kıyas edilir ki;اَلسَّبَبُ كَالْفَاعِلِ sırrınca, bütün ümmetinin bütün hasenatının bir misli onun kefe-i hasenatına ilave edilmiştir.

Mânevî bir cazibe-i umumiyi andıran hidayet ve irşadından herbir ferd ne kadar feyz ve nur almışsa, bir misli o Zât-ı Şerif'e in'ikas etmiştir.

İşte derece-i kemâlât gayr-i mütenahî, O'nun ruhundaki istidâd ve kabiliyet nihayetsiz, muhit-i enfüsî olan zatından başka, ümmetinin âfakından gelen esbâb-ı inkişaf hadsiz olduğundandır ki; Hakikat-ı Muhammediye (A.S.M.) âlem-i imkânda en râsih, en râcih hakikat olduğunu ehl-i keşf ittifak etmişlerdir. Nasıl bazen cüz'î bir tereşşuh, uzak menba'dan suyun gelmesine delil ve sakatlık olmadığına şahid olur. Öyle de küçük bir emare, büyük bir hakikatı ihsas edebilir. Madem ki hadsiz ehl-i kemâl O'nun minhac-ı cedvelinden zülâl-i hayatı içmişlerdir. Bizzarûre gösterir ki, nurdan yapılmış o boru ve hakikatta kazılmış o ark, doğru menba'dan gelir. İnhiraf ve sakatlık yoktur. Şimdi O Zat'ı bize tanıttıracak pek çok sâdık muhbirler vardır.

Birincisi: Enbiya meclis-i samîsidir.

İkincisi: Huluk-u azîm merkezi olan Zât-ı Nuranîsidir.

Üçüncüsü: Zaman-ı mazîdir.

Dördüncüsü: Asr-ı Saadettir.

Beşincisi: Başta Şeriat olarak zaman-ı müstakbeldir.

Altıncısı: Başta Kur'ân olarak mu'cizatıdır.

Öyle ise haber almak için bunlara birer birer müracaat edeceğiz.

Hatta eğer mu’cizatı noktasında mevcudatı istintak etsek, görecek ve işiteceğiz ki; âlem, enva’ ve ecnasıyla O’nun Risaletine şehâdet ve mu’cizelerine delâlet ve hazine-i gaybdan getirdiği meta’-ı alîye dellâllık ediyor. Güya âleme teşrif ettiğinde, herbir nev’ kendi lisan-ı mahsusuyla alkışladığı gibi; Sultan-ı Ezel, zemin ve âsumanın evtarını intak edip, herbir tel başka lisan ile mu’cizatının nağamatını inşâd etmekle o sada-yı şirin, bu kubbe-i mînada ilel-ebed tanîn-endaz etmiştir.

Güya[8*)] âsuman, kendi mi’rac ve melek ve kamerin elsine-i semaviyesiyle risaletini tebrik ediyor.

Ve zemin, kendi hacer ve şecer ve hayvanın dilleriyle mu’cizelerine senâhan oluyor.

Ve cevv-i fezâ, kendi cinn ve bulutun işaratıyla nübüvvetine beşaret verir ve sâyebanlık ediyor.

Ve zaman-ı mazî, enbiya ve kütüb ve kâhinlerin rumûz ve telvihatıyla, O Şems-i Hakikatın fecr-i sadıkını göstererek müjdeci oluyor.

Ve zaman-ı hal, yâni Asr-ı Saadet lisan-ı haliyle; tabiat-ı Araptaki inkılâb-ı azîmin ve bedevîyet-i sırfdan medeniyet-i mahzanın def’aten tevellüdünü şahid göstererek nübüvvetini isbat ediyor.

Ve zaman-ı müstakbel, kendi vukuât ve fünûnun etvar-ı müdakkikane ile O’nun mevkeb-i ikbâlini istikbâl; ve lisan-ı hakîmane ile irşadatına teşekkür ediyor.

Nev’i beşer, kendi muhakkikleriyle, bâhusus hatib-i beliğî ki; şems gibi kendi kendine bürhan olan Muhammed’in (A.S.M.) lisan-ı fasihânesiyle hakdan geldiğini, ilân ediyor.

Ve Zât-ı Zülcelâl, kendi Kur’ân’ının lisan-ı beliğanesiyle ol Nebiy-yi Ümmînin ferman-ı

risaletini cinn ve inse işittiriyor.

Hangi kuvvet vardır ki, bu icma’ın hükmünü reddetsin? Kimin haddi var, şu ittifaka karşı muhalefet etsin? Hangi şüphe var ki, tevatür-ü mevcûdata karşı dayanabilsin?

BİRİNCİ ŞUA

ENBİYA MECLİSİNE MÜRACAAT

İşte enbiyanın lisan-ı halleri şehâdet, lisan-ı kalleri beşaret veriyor.

BİRİNCİSİ

Eğer sahife-i itibar-i âlemde menkuş olan âsar-ı enbiyayı nazar-ı mütalaaya alsan; ve tarihin lisanından nübüvvete dair cereyan eden ahvallerini dinlersen; ve cihet-ül vahdet-i nübüvveti zaman ve mekanın tesirat-ı hususiyelerinden tecrid edebilsen, göreceksin ki; enbiyaya “nebî” dedirtmiş ve nübüvvetlerine medar olmuş olan esaslar ki, herbir nebî, iddia-yı nübüvvet ve mu’cizeyi izhar; ve düstur-u hareketi Hukukullah ve hukuk-u ibadı muhafaza; ve terk-i menafi-i şahsiyye; ve ümeme karşı keyfiyet-i muameleleri; ve ümmetin onlara karşı keyfiyet-i telakkisi; ve zatlarındaki sebeb-i temayüz olan meziyyât gibi medar-ı nübüvvet olan esaslar evlad-ı beşerin en âhir üstadı olan Muhammed-i Hâşimîde (A.S.M.) daha ekmeli ve daha azheri bulunur. Demek oluyor ki; yakîni ifade eden nev’-i vahiddeki istikrâ’, hususan kıyas-ı hadsî-i hafî ianesiyle ve kıyas-ül evleviyenin te’yidiyle, mu’cizatlarının lisaniyla vahdet-i Sâni’in bir bürhan-ı bâhiresi olan Muhammed’in (A.S.M.) sıdk-ı nübüvvetine şehâdet ederler.

İşte bu sırdandır ve nübüvvet-i Muhammediyeye (A.S.M.) mukaddeme olmasındandır ki; Kur’ân-ı

Hakîm ahval-i enbiyayı kesretle zikrediyor.

İKİNCİSİ

Enbiyanın Nübüvvet-i Ahmediyeye (A.S.M.) işârât ve beşaretleridir. Kütüb-ü Münzele pek çok tahrif ve tağyir olmakla beraber, ehl-i tetkik pek çok işârât ve beşâretlerini nakletmişlerdir.[9*)] Ezcümle Hüseyn-i Cisrî risalesinde yüz delil kadar tadâd ediyor. Burada iktisaren ehline havale ediyoruz.

İKİNCİ ŞUA

ZÂT-I NÛRANÎSİNE MÜRACAAT

MUKADDEME

Delil-i sıdk, harika olmak lâzım değildir. Resûl-ü Ekrem'in herbir fi'ilinde ve herbir hâlinde, herbir kâlinde sıdk lemeân eder. Fakat her hali hârika olmak lâzım değildir. Zîra hârika izharı, tasdik-i müddea içindir. Hacet olmadığı veya münasib olmadığı vakitte cereyan-ı umumiyeye mütâbaatle âdetullahın kavâninine destedâd-ı teslim oluyor. Ve öyle olmak gerektir.

Evet, Peygamberin delil-i sıdkı, herbir hareket, herbir hâlidir. Nebiyy-i Kureyşî'nin herbir hâli ve hareketi mazbut-u ümmettir. Çünkü menabi-i şeriattır. Evet herbir hareketinde adem-i tereddüd; ve mu'terizlere adem-i iltifat; ve muarızlara adem-i mübâlât; ve muhalif olanlardan adem-i tahavvufu, "sıdkını" ve ciddiyetini gösteriyor. Hem de evamirinde hakikatın ruhuna olan isabeti, hakkiyetini gösterir.

Elhâsıl: Hileyi ve adem-i vüsûku ve itmi'nansızlığı îmâ eden tahavvuf ve tereddüt ve telâş ve mübâlât gibi umurlardan müberra iken; bilâperva ve kuvvet-i itmi'nanla en hatarlı makamlarda olan hareketi ve nihayette olan "isabeti" ve iki alemde semere verecek olan zîhayat kaideleri harekâtıyla te'sis ettiğine binaen; herbir fiil ve herbir tavrının iki taraftan, yâni bidayet ve nihayetten ciddiyeti ve

sıdkı nazar-ı ehl-i dikkate arz-ı didar ediyor. Bahusus mecmu-u harekâtının imtizacından ciddiyet, hakkiyyet şu’le-i cevvale gibi; ve in’ikasatından ve müvâzenatından sıdk ve isabet berk-i lâmi’ gibi tezahür ve tecellî ediyor.

Şimdi mes’ele-yi âliye-i zâtiyyeyi temaşa ve ziyaret etmekten evvel, dört nükteyi bilmek lâzımdır.

Birincisi: لَيْسَ الْكُحْلُ كَالتَّكَحُّلِ Kaidesine binaen, sun’î ve tasannu’î olan bir şey ne kadar mükemmel olsa da, tabiî yerini tutmadığından; hey’atının feletâtını, muzehrefiyetini îma edecektir.

İkincisi: Ahlâk-ı âliyenin, hakikatın zeminiyle olan rabıta-i ittisalı ciddiyettir. Ve deveran-ı dem gibi hayatlarını idame eden ve imtizaclarından tevellüd eden haysiyete kuvvet veren ve hey’et-i mecmuasına intizam veren yalnız sıdktır.

Evet, şu râbıta olan sıdk ve ciddiyet kesildiği anda, o ahlâk-ı âliye kurur ve hebaen gidiyor.

Üçüncüsü: Umur-u mütenasibede temâyül ve tecâzüb; ve eşya-yı mütezadda tenafür ve tedafü’ kâide-i meşhûresi maddiyâtta nasıl cereyan ediyor, mâneviyât ve ahlâkta dahi cereyan eder.

Dördüncüsü: لِلْكُلِّ حُكْمٌ لَيْسَ لِكُلٍّ Mecmu’da bir kuvvet ve hasiyet var ki, eczada bulunmaz.

Şimdi gelelim maksada: İşte âsar ve siyer ve tarih-i hayatı, hatta a’danın şehâdetleriyle Zât-ı Peygamberde vücûdu muhakkak olan ahlâk-ı âliyenin kesret ve ihata ve tecemmu-u imtizacından tevellüd eden, izzet ve haysiyetten neş’et eden şeref ve vakar ve kibr-i nefs ile –melekler, şeytanların ihtilat ve istiraklarından tenezzühleri gibi– sırr-ı tezada binaen, o ahlâk-ı âliye dahi hile ve kizbden tereffu’ ve tenezzüh ve teberri ederler. Hem de hayat ve mayeleri makamında olan sıdk ve

hakkiyyeti tazammun ettiklerinden, şu'le-i cevvale gibi nübüvveti lemean ediyor.

Hazret-i Âişe demiş: خُلُقُهُ الْقُرْآنْ

Kur'ân demiş: وَاِنَّكَ لَعَلٰى خُلُقٍ عَظِيمٍ

Düşmana da şamil bir tevatür ve icma' ile sabittir ki, bütün ahlâk-ı hamidenin en ekmeline maliktir.

Ey birader! Görüyorsun ki; bir adam yalnız şecaatla meşhur olursa, o şöhret, ona verdiği haysiyeti ihlal etmemek için kolaylıkla yalana tenezzül etmez. Nerede kaldı ki, cemî'-i ahlâk-ı âliye birden tecemmu' ede. Evet mecmu'da bir hüküm bulunur, ferdde bulunmaz.

Netice: Tarih ve siyer ve âsar nokta-i nazarında dikkat olunursa; Muhammed Aleyhisselam dört yaşından kırk yaşına kadar, lasiyyema hararet-i gariziyenin şiddet-i iltihabı zamanında kemâl-i istikametle; ve kemâl-i metanetle; ve tamam-ı ıttırad-ı ahval ile ve müsâvât ve muvazenet-i etvar ile; ve nihayet iffet ile; ve hiçbir hileyi îma etmemekle beraber yaşadığını[10*)] nazara alınırsa, sonra istimrar-ı ahlâkın zamanı olan kırk seneden sonra o inkılâb-ı âzim nazara alınırsa; Hak'tan geldiğini ve hakikat olduğunu tasdik etmez ise, nefsine levm etsin. Zîrâ zihninde bir sofestaî gizlenmiş olacaktır.

Hem de en hatarlı makamlarda (Gârda gibi)[11*)] tarik-i halası mefkud iken; ve hayt-ül emel bihasbel-âdet kesilir iken; gayet metanet ve kemâl-i vüsûk ve nihayet itmi'nan ile olan hareket ve hal ve tavrı, nübüvvet ve ciddiyetine şahid-i kâfidir. Ve hak ile temessük ettiğine delildir.

ÜÇÜNCÜ ŞUA

ZAMAN-I MÂZİYE MÜRACAAT

Yâni, sahife-i ûla zaman-ı mâzidir. İşte şu sahifede dört nükteyi nazar-ı dikkate almak lâzımdır.

Birincisi: Bir fende veyahut kasasda, bir adam esaslarını ve ruh ve ukdelerini ahzederek müddeasını ona bina ederse, o fende hazakat ve meharetini gösterir.

İkincisi: Ey birader! Eğer tabiat-ı beşere ârif isen bak; küçük bir haysiyetle, küçük bir davada, küçük bir kavimde, küçük bir hilafın sühulet ve serbestiyetle irtikab olunmadığına nazar edersen; gayet büyük bir haysiyetle, nihayet cesim bir davada, hasra gelmeyen bir kavimde, hadsiz bir inada karşı, her cihetten ümmiliğiyle beraber, hiçbir cihetiyle akıl müstakil olmayan meselelerde; tam serbestiyetle, bilâperva ve kemâl-i vüsûk ile alâ ruûs-il eşhad zikr ve naklinden güneş gibi sıdk tulu' edeceğini göreceksin.

Üçüncüsü: Bedevîlere nisbeten çok ulûm-u nazariye vardır; medenilere nisbeten lisan-ı âdât ve ef'âlin telkinatıyla ulûm-u mütearife hükmüne geçmişlerdir.

Bu nükteye binaen; bedevîlerin hallerini muhakeme için kendini o bâdiyede farzetmen gerektir.

Dördüncüsü: Bir ümmî, ulema meyanında mütedavil bir fende beyan-ı fikir ederse, ittifakî noktalarda muvafık olarak ve muhtelefun fiha olan noktalarda muhalefet edip müsahhihane olan sözü, O’nun tefevvuku, kesbî olmadığını isbat eder.

Şu nüktelere binaen deriz ki: Resûl-u Ekremin (A.S.M.) malûm olan ümmiyetiyle beraber, gûya gayr-ı mukayyed olan ruh-u cevvale ile tayy-ı zaman ederek, mâzînin a’mak-ı hafasına girerek hâzır ve bizzat görmüş ve görüyor gibi, Enbiya-yı Sâlifenin ahvallerini ve esrarlarını teşrih etmesiyle; bütün enzar-ı âleme karşı öyle bir dava-yı azîmede –ki bütün ezkiya-yı âlemin nazarlarını dikkate celbeder– bilâperva ve nihayet vüsûk ile müddeasına mukaddeme olarak o esrar ve ahvalin uked-i hayatiyeleri hükmünde olan esaslarını zikretmek ile beraber, Kütüb-ü Salifenin ittifak noktalarında musaddık ve ihtilaf noktalarında musahhih olarak, kasas ve ahval-i enbiyayı ve ümemi bize hikâyet etmesi, sıdk ve nübüvvetini intac eder.

وَالّـذِى قَصّ عَلَـيْهِ الْـقِصَصَ لِـلْحِصَصِ وَسَيّرَ رُوحَهُ فِى اَعْمَاقِ الْـمَاضِى وَ فِى شَوَاهِقِ الْـمُسْتَقْبَلِ , فَكَشَفَ لَـهُ اْلاَسْرَارَ مِنْ زَوَايَا الْـوَاقِعَاتِ... اِنّ نَظَرَهُ الـنّقّادَ اَدَقّ مِنْ اَنْ يُدَلِّسَ عَلَـيْهِ . وَ مَسْلَكَهُ الْحَقّ اَغْنَى مِنْ اَنْ يُدَلِّسَ عَلَى الـنّاسِ

Evet, O’nun nur-u nazarına hayal kendini hakikat gösteremez! Ve hak olan mesleği telebbüsden müstağnîdir.

DÖRDÜNCÜ ŞUA

ASR-I SAADETE MÜRACAAT

Yâni, zaman-ı hâlin (yâni, Asr-ı Saadetin) sayfasında dört nükte, bir noktayı nazar-ı dikkate almak gerektir.

Birincisi: Küçük bir âdet, küçük bir kavimde; veya zayıf bir haslet, kalil bir taifede; büyük bir hâkimin büyük bir himmetle kolaylıkla kaldırmadığını nazara alır isen; acaba gayet çok, tamamen müstemirre, nihayet derecede me'lûfe, çok da mütenevvi'a, tamamen râsiha olan âdât ve ahlâkı, nihayet kesir ve me'lûfatına gayet mütaassib ve şedid-üş şekime olan bir kavmin a'mak-ı ervahından (emrin azametine nisbeten) az fedâkârlıkla, kısa bir zamanda kal' ve ref' ettiğini; ve o âdât-ı seyyienin yerine başka âdât ve ahlâk fidanlarını gars etmesi ve def'aten nihayet derecede tekemmül ettiklerini nazara alırsan ve dikkat edersen; hârikulâde olduğunu tasdik etmezsen, seni sofestaî defterinde yazacağım.

İkincisi: Şahs-ı mânevî hükmünde olan bir devletin nümüvv-ü tabîisi hükmünde olan teşekkülü mütemehhildir. Ve devlet-i atikaya galebesi –ki ona inkıyad, tabiat-ı sâniye hükmüne girdiği için– tedricidir. Öyle ise maddeten ve mânen hâkim, hem de gayet cesim bir devleti kısa bir zamanda teşkili, hem de düvel-i râsihaya def'î gibi galebe

etmesi, mâneviyat ve ahvalde cârî olan âdâtın hârıkıdır.

Üçüncüsü: Tahakküm-ü zâhirî, kahr ve cebir ile mümkündür. Fakat efkâre galebe etmek, hem de ervaha tahabbüb ve tebayi'a tasallut, hem de hâkimiyetini vicdanlar üzerine daima muhafaza etmek, hakikatın hassa-i fârikasıdır. Bu hassayı bilmez isen, hakikatten bîgânesin.

Dördüncüsü: Hakikatsız terğib veya terhib hilesiyle, yalnız sathî bir te'sir ve akla karşı sedd-i turuk edilir, hükmü devam edemez. Ruha nüfuz edemez. Şu halde a'mak-ı kulûbe nüfuz ve erakk-ı hissiyatı tehyic ve şükûfe-misal olan isti'dadâtı inkişaf ettirmek ve kâmine ve naime olan seciyeleri îkaz ve tenbih ve cevher-i insaniyeti feverana getirmek ve kıymet-i natıkıyeti izhar etmek, şua-ı hakikatın hassasıdır.

Evet, kasavet-i mücessemenin misal-i müşahhası olan "Ved-i benat"[12*)] gibi umurlardan kalblerini taskil; ve rikkat ve letafetin lem'ası olan hayvanata merhamet; hatta karıncaya şefkat gibi umur ile tezyin etmesi öyle bir inkılâb-ı azîmdir, hususan öyle akvam-ı bedevîde –ki hiçbir kanun-u tabiiyyeye tevfik olmadığından– harikulâde olduğu musaddak-gerde-i erbab-ı basirettir.

İslâmiyetinden bir saat evvel Ömer, İslâmiyetinden sonra Ömer ile müvazene edilse; bir hurma çekirdeği, bir meyvedar hurma ağacı nisbeti nazara çarpar.

Vahşî bir bedevî sahradan gelir, kelime-i şehâdetten sonra sohbet-i nebeviyyenin iksiriyle birdenbire başkalaşır. Kendi kendine benzemez. Başka kavme gider, muallim-i hikmet olurdu.

Beşincisi: Noktayı dinle!

İşte tarih-i âlem şehâdet eder ki; dâhî odur: Umumda bir veya iki hissin ve seciyenin ve isti'dadın inkişafına ve ikazına ve feverana getirmesine muvaffak olsun. Zîrâ öyle bir hiss-i nâim ikaz edilmezse, sa'y hebâen gider ve muvakkat olur.

İşte en büyük dâhî, ancak âmmede bir veya iki hiss-i umumînin îkâzına muvaffak olabilmiştir. Ezcümle: Hiss-i hürriyet ve seciye-i hamiyet ve fikr-i milliyet ve muhabbet-i vataniye ve uhuvvet-i insaniye gibi...

Bu noktaya binaen, Cezîret-ül Arab sahra-yı vasîasında olan akvam-ı bedevîde kâmine ve nâime ve mestûre olan hissiyat-ı âliye, secaya-yı sâmiye –ki binlere bâliğdir– birden inkişaf, birden îkaz, birden feveran ve galeyana getirmek; şems-i hakikatın ziya-yı şûlefeşanının hassasıdır. Bu noktayı aklına sokmayan, biz Cezîret-ül Arabı gözüne sokacağız. İşte Ceziret-ül Arab, onüç asr-ı beşerin terakkiyatından sonra, en mükemmel feylesoflardan yüz taneyi göndersin. Yüz sene kadar çalışsın! Acaba bu zamana nisbeten o zamana nisbet; yaptığının yüzde birini yapabiliyor mu!?

NOKTANIN ZEYLİ

Peygamber muvaffakdır.

Kim tevfik isterse, kâinatta cârî olan âdetullaha âşinalık etmek ve nevâmis-i fıtrata dostluk etmek gerektir. Yoksa fıtrat tevfiksizlikle bir cevab-ı red verecektir...

Cereyan-ı umumî ise, muhalif harekette bulunanları, adem-âbad hiçahiçe atacaktır.

İşte buna binaen temaşa et, göreceksin ki; hilkatte cârî olan kavânin-i amîka-i dakika –ki hurdebîn-i akıl ile görülmez– hakâik-i şeriat ne derece onları müraat ve onlar ile muarefet ve

münasebette bulunmuşlardır ki; o kavânin, hilkatin müvazenesini muhafaza etmiştir.

Evet şu a'sâr-ı tavîlede, şu musademat-ı azîme içinde hakâikını muhafaza, belki daha ziyade inkişafa [13*)] getirdiğinden gösterir ki; Resul-u Ekrem Aleyhisselâmın mesleği hiçbir vakit mahvolmayan hak üzerine müessestir.

Şu nükte ve noktaları bildikten sonra; geniş ve muhakemeli ve müdakkik bir zihinle dinle ki: Muhammed-i Hâşimî Aleyhisselam ümmiyeti ve adem-i kuvvet-i zahiresi ve adem-i hâkimiyeti; ve adem-i meyl-i saltanat ile beraber gayet hatarlı mevakide kemâl-i vüsukla teşebbüs ederek efkâra galebe etmekle; ervaha tahabbüb ve tabayı'a halavetle tasallut; gayet kesire ve müstemirre ve râsiha ve me'lufe olan âdât ve ahlâk-ı vahşiyâneyi esasıyla hedmederek, onların yerine ahlâk-ı âliyeyi gayet metin bir esas ile lahm ve demlerine karışmış gibi te'sis etmek ile beraber, zâviye-i vahşette hamid olan bir kavimdeki kasavet-i vahşiyeyi ihmad ve hissiyat-ı dakikayı tehyîc ve secaya-yı âliyeyi ikaz ve cevher-i insaniyetlerini izhar etmekle beraber; evc-i medeniyete bir zaman-ı kasîrde is'ad ederek, şark ve garbda oturmuş maddî ve mânevî bir devlet-i cesimeyi bir zaman-ı kalilde teşkil edip, ateş-i cevval gibi, belki nur-u nevvar gibi veyahud Asa-yı Musa gibi sair devletleri bel' ve imha derecesine getirdiğinden; basar-ı basîreti kör olmayanlara sıdkını ve nübüvvetini ve hak ile temessükünü göstermiştir.

BEŞİNCİ ŞUA

Sahife-i müstakbelde rub'-u nev'-i beşerin ruhunda hükümran olmuş mes'ele-i şeriatı mütalaa edeceğiz. Öyle ise dört nükteyi nazar-ı dikkatten dûr etmemelisin!...

Birincisi: Bir şahıs, dört veya beş fende meleke sahibi mütehassıs olmaz. Meğer hârika ola...

İkincisi: Mes'ele-i vâhide iki mütekellimden sudur eder. Birisi mebde' ve müntehasını ve siyak ve sıbaka mülayemetini ve ahavatiyla nisbetini ve mevzi-i münasibde istimalini, yâni münbit bir zeminde sarfını nazara aldığı için, o fende olan maharetine ve melekiyetine ve ilmine delalet ettiği halde; öteki mütekellim, şu noktaları ihmal ettiği için, sathiyetine ve taklidiyetine delâlet eder. Halbuki kelâm, yine o kelâmdır.

Üçüncüsü: İki asır evvel harika sayılan keşif, bu zamana kadar mestur kalsaydı; tekemmül-ü mebadî cihetiyle bir çocuk da keşfedebildiğini nazara al!.. Sonra onüç asır geri git!.. O zamanların te'siratından kendini tecrid et!.. Dehşet-engiz olan Cezîret-ül Arab'da otur; dikkatle temaşa et! Görürsün ki; ümmî, tecrübe görmemiş, zaman ve zemin yardım etmemiş, tek bir adam, –ki yalnız zekaya değil, belki gayet kesir tecârübün mahsulü olan– fünûnun kavâniniyle öyle bir nizam ve adaleti te'sis ediyor ki, isti'dad-ı beşerin kameti, netaic-i efkârı teşerrübünden tekebbür ederse; O şeriat dahi tevessü' ederek ebede teveccüh eder. Kelâm-ı Ezelîden geldiğini ilân etmekle beraber, iki âlemin saadetini te'min eder.

İnsaf eder isen; yalnız o zamanın insanlarının değil, belki nev'i beşerin tavkı haricinde göreceksin. Meğer evham-ı seyyie, senin şu tarafa müteveccih olan fıtratının tarfını çürütmüş ola...

Dördüncüsü: Cumhurun isti'dad-ı efkârı derecesinde şeriatın irşad etmesidir. Şöyle ki; Cumhurun âmîliği için hakâik-i mücerredeyi, me'lufları vasıta olmaksızın adem-i telakkileri sebebiyle, müteşabihât ve teşbihat ve istiarât ile tasvir etmesidir. Hem de fünûn-u ekvanda cumhurun hiss-i zahir sebebiyle; hilaf-ı vaki'i, zarurî telakki etmekle beraber; mebadî basamakları adem-i in'ikad ve tekemmülünden mağlataların vartalarına düşmemek için Şeriat, öyle mesailde ibham etti ve mutlak bıraktı. Lakin hakikatı îmadan hâli bırakmadı.

Beşincisi:

Bir nokta: Tevatür-ü kat'î ile sabittir ki; Nebiyyi Kureyşî getirdiği dine, tebliğ ettiği Şeriata herkesten ziyade mu'tekid, evamirine sırren ve cehren herkesten ziyade mümtesil, nevahisinden herkesten ziyade müctenip, mevaidine herkesten ziyade mutmain, vaîdlerine herkesten ziyade mü'min ve müttakî ve ihbaratına herkesten ziyade musaddık ve Kur'ân'a herkesten ziyade muazzim ve ibadete herkesten ziyade âşık ve mehafetullaha herkesten ziyade münkad ve likaullah'a herkesten ziyade müştak olmuştur. Bütün ahvâl ve etvarı kemâl-i imanına ve nihayet derecede itmi'nanına ve gayet rasîh itikadına delâlet ediyordu. Dünyada hiçbir sebep böyle bir zatı ittiham edemez.

İşte Neticeye Giriyoruz: Bak ey birader! Fünûn ve ulûmun zübde-i hakikiyesi, berâhin-i akliye üzerine müesses olan diyanet ve şeriat-ı İslâmiye; öyle fünûnları tazammun etmiştir:

Ezcümle: Fenn-i tehzib-i ruh ve riyazat-ül kalb ve terbiyet-ül vicdan ve tedbir-ül cesed ve tedvir-ül menzil ve siyaset-ül medine ve nizamat-ül âlem ve fenn-ül hukuk vesaire.. Lüzûm görülen yerlerde tafsil... Ve lüzûm olmayan veya ezhânın veya zamanın müstaid veya müsaid olmadığı yerlerde birer fezleke ile kavaid-i esasiyeyi va'z ederek, tenmiye ve tefriini ukûlun meşveret ve istinbatatına havale etmiştir ki, bu fünûnun mecmuuna değil, belki ekalline onüç asr-ı terakkiden sonra en medenî yerlerde, en hârika zekâ ile mevsuf olanlar, tâkat-ı beşerin haricinde —bahusus o zamanda— olduğunu tasdikten vicdan-ı münsifane seni men' edemiyor. Gothe ve Karlayl gibi!..

Eğer desen: Herbir fende yalnız bir fezlekeyi bilmek bir adam için mümkündür?

Elcevap: Neam, (Lâ!). Zîrâ öyle bir fezleke ki; hüsn ü isabet ve mevki-i münasibde ve münbit bir zeminde istimal gibi, sabıkan mezkûr sair noktalar ile cam gibi maverasından ıttıla-ı tam ve melekeyi gösteren fezlekeler mümkin değildir.

Evet, kelâm-ı vâhid iki mütekellimden çıkar ise; birinin cehline ve ötekinin ilmine bazı umur-u mermuze-i gayr-ı mesmu'a ile delalet eder.

Ey benim ile [14*)] hayalen seyr ü sefer eden birader-i vicdan! Geniş bir nazar ve müvazene ile, kendi hayalinde muhakeme etmek için sevabik-i levahikden bir meclis-i âliyeyi teşkil ve gelecek onüç kaideler ile müşavere et!..

İşte bir şahıs, çok fünûnda mütehassıs ve meleke sahibi olmaz.. Hem de bir kelam iki mütekellimden mütefâvittir, başkalaşır; ve hem de fünûn, mürûr-u zaman ile telahuk-u efkârın neticesidir. Hem de müstakbeldeki bedihî bir şey, mâzîde nazarî

olabilir. Hem de mâzîyi müstakbele kıyas etmek bir kıyas-ı hâdı'-i müsebbittir. Hem de ehl-i veber ve bâdiyetin besatatı ise, ehl-i meder ve medeniyetin hile ve desaisine mütehammil değildir. (Evet hile, medeniyetin perdesi altında tesettür edebilir). Hem de pek çok ulûm, âdât ve ahval ve vukuâtın telkinatıyla teşekkül edebilir. Hem de beşerin nur-u nazarı müstakbele nüfuz edemez, müstakbele mahsus olan şeyleri görmez. Hem de beşerin kanunu için bir ömr-ü tabiî vardır. Nefs-i beşer gibi o da inkıta' eder. Hem de muhit-i zaman ve mekanın nüfusun ahvalinde büyük bir tesiri vardır. Hem de eskide harikulâde olan şeyler, şimdilik âdî sırasına geçebilir, mebadî tekemmül etmişler. Hem de zekâ eğer çendan harika olsa, bir fennin tekmiline kâfi değildir. Nasıl çok fenlerde kifayet edecektir.

İşte ey birader! Şu zatlar ile müşavere et! Sonra da müfettişlik sıfatıyla nefsini tecrid et, hayalat-ı muhitiye ve evham-ı zamaniyenin elbiselerini çıkart, çıplak ol! Bahr-ı bîkeran-ı zamana şu asrın sahilinden içine gir, tâ asr-ı saadet olan adaya çık! İşte herşeyden evvel senin nazarına çarpacak ve tecellî edecek şudur ki; vahîd ve nâsırı yok, saltanatı mefkud, tek bir şahıs; umum âleme karşı mübareze eder. Ve küre-i zeminden daha büyük bir hakikatı omuzuna almış. Ve bütün nev-i beşerin saadetini tekeffül eden bir Şeriatı; –ki o şeriat, fünûn-u hakikiye ve ulûm-u İlâhiyenin zübdesi olarak– isti'dad-ı beşerin nümüvvü derecesinde tevessu' edip iki âlemde semere vererek, ahvâl-i beşeri gûya bir meclis-i vahid, bir zaman-ı vahidin ehli gibi tanzim eden öyle bir adaleti te'sis eder ki; eğer o Şeriatın nevâmisinden sual edersen:

"Nereden geliyorsunuz? Ve nereye gideceksiniz?"

Sana şöyle cevap verecekler ki:

“Biz Kelâm-ı Ezelîden gelmişiz. Nev-i beşerin selâmeti için ebedin yolunda refakat için ebede gideceğiz. Şu dünya-yı fâniyeyi kestikten sonra, bizim sûrî olan irtibatımız kesilir ise de, daima mâneviyatımız beşerin rehberi ve gıda-yı rûhanîsidir.

ŞERİATIN FERDE, NEV’E, MEDENİYETE KARŞI BİRKAÇ NÜKTESİ

Birinci Nükte: Vicdanın anasır-ı erbaası ve ruhun dört havassı olan “İrade, Zihin, His, Latife-i Rabbâniye”: Herbirinin bir gayat-ül gayatı var.

İradenin ibadetullahtır.

Zihnin mârifetullahtır.

Hissin muhabbetullahtır.

Latifenin müşahedatullahtır.

İbadet-i kâmile dördünü tazammun eder. Şeriat şunların i’tidal ve muvazenetlerini muhafaza ve gayat-ul gâyatına sevkettiği gibi, nefsin fıtraten serbest bırakılmış olan kuva-ı selâsesini ifrat ve tefritten kurtarıp hikmet, iffet, şecaâtı tazammun eden adalet noktasına sevkeder.

İkinci Nükte: Ümmet, şeriata temessükü nisbetinde terakki ve tesahülü nispetinde tedennisi hakâik-i tarihiyedendir.

Üçüncü Nükte: Medeniyet-i hazıra ile Şeriat-ı İslâmiyeyi esas itibariyle muvazene:

İşte **medeniyet-i hâzıra**, beş menfi esas üzerine teessüs etmiştir.

Nokta-ı istinadı kuvvettir. O ise şe’ni tecavüzdür.

Hedef-i kasdı, menfaattir. O ise şe'ni tezahumdur.

Hayatta düsturu cidaldir. O ise şe'ni tenazu'dur.

Kitleler mabeynindeki rabıtası, aheri yutmakla beslenen unsuriyet ve menfi milliyettir. O ise şe'ni müdhiş tesadümdür.

Câzibedar hizmeti, heva ve hevesi teşci' ve arzularını tatmin ve metalibini teshildir. O heva ise şe'ni insaniyeti derece-i melekiyeden dereke-i kelbiyete indirmektir. İnsanın mesh-i manevîsine sebep olmaktır.

Şeriat-ı İslâmiye ise; onun menfi esasları yerine müsbet esaslar vaz'eder.

İşte nokta-yı istinad, kuvvete bedel haktır ki; şe'ni adalet ve tevazündür.

Hedefte menfaat yerine fazilettir ki; şe'ni muhabbet ve tecazübdür.

Cihet-ül vahdette unsuriyet ve milliyet yerine; rabıta-yı dînî, vatanî, sınıfîdir ki; şe'ni samimî uhuvvet ve müsalemet ve haricin tecavüzüne karşı yalnız tedafü'dür.

Hayatta düstûr-u cidal yerine, düstûr-u teavündür ki; şe'ni ittihad ve tesanüddür.

Hevâ yerine hüdadır ki; şe'ni insaniyeten terakki ve ruhen tekamüldür. Hevayı tahdid eder. Nefsin hevesat-ı sefîlesinin teshiline bedel, ruhun hissiyat-ı ulviyesini tatmin eder.[15*)]

Hem medeniyet-i hazırada serbest hevanın tahakkümüyle havâic-i gayr-ı zaruriye; havâic-i zaruriye hükmüne geçmişlerdir.

Bir bedevî yalnız dört şeye muhtaç iken; medeniyet yüz şeye muhtaç ve fakir etmiştir. Say' masrafa kâfî gelmediğinden; hîleye, harama sevketmekle ahlâkın esasını şu noktadan ifsad

etmiştir. Cemaate, nev'e verdiği servet, haşmete bedel; ferdi, şahsı fakir, ahlâksız etmiştir. Kurûn-u ûlânın mecmu-u vahşetini bu medeniyet bir def'ada kustu. Alem-i İslâmın şu medeniyete karşı istinkâfı cây-i dikkattir. Zîra istiğna ve istiklâliyet hassasiyle mümtaz olan Şeriattaki ilâhî hidayet, medeniyetin esası olan Roma felsefesinin dehasıyla aşılanmaz.

Medeniyet, nev'i beşerden yüzde onu müzahref bir saadete çıkarmış, sekseni meşakkate sefalete atmıştır. Saadet odur ki; umuma veya eksere saadet ola!.. Nev-i beşere rahmet olan Kur'ân-ı Kerîm ancak umumun, lâakal ekseriyetin saadetini tazammun eden bir medeniyeti kabul eder.

ALTINCI ŞUA

MU’CİZAT-I HİSSİYEDEN SÜZÜLEN ŞUA’ÂTI İSTİŞHADDIR

Birincisi: Kur’ân-ı mu’cizdir. Evet Kur’ân mu’cizedir. Zîrâ misli yoktur. فَأْتُوا بِسُورَةٍ مِنْ مِثْلِهِ tahaddî kamçısıyla onüç asırdan beri mütemadiyen a’danın kafasına vurmakla galeyana getirdiği arzu-yu muaraza, hem de câzibedar letâfetiyle heyecana getirdiği şevk-i taklid âmmede hükümrân olmakla beraber, meydanda olan milyonlar kütüb-ü Arabiye ile muvazene edilse; hatta en âmî adam dahi diyecektir ki: “Bu bunlara benzemez.” Öyle ise ya en aşağıdadır. Bu, bütün dünyanın ittifakıyla battaldır. Veya umumun fevkindedir ki, o ihtiyac-ı şedîd ve aşk-ı sedîdin ısrar ve tahrikiyle de takat-ı beşer, mislinden âciz kalmıştır. Ümmet, i’câzında ittifak etmiştir. Mütenafi olmayan vücuh-u i’cazda ayrı ayrı gitmişler.

Muarazadan men’i İlâhî, sarf-ı kuvâ, ümmîden zuhûru, cem’-i hakâik, garabet-i üslûb, belâğat-ı nazm, ihbar-ı guyub gibi...

Bir sail-i misalî bana demişti:

“İ’caz-ı Kur-an’ı îcaz ile beyan et!” Ben de “Rumûz”da böyle cevap vermiştim:

Cevap: İ’caz-ı Kur’ân yedi menabi’-i külliyeden tecellî ve yedi anasırdan terekküb eder.

Birinci Menba: Lâfzın fesahatından, nazmın cezaletinden, mânânın belâğatından, mefhumların

beda'atından, mazmunların bera'atından, üslûbların garabetinden tevellüd eden nakş-ı acîbdir.

İkinci Unsur: Umur-u kevniyedeki gaybdan, hakaik-i İlahiyedeki gaybdan, mazîdeki gaybdan, müstakbeldeki gaybdan terekküb eden ilm-ül - guyûbdur.

Üçüncü Menba: Lâfzı cihetiyle pek çok; ve usûl-u arabiyece sahih; ve nazar-ı belagatta müstahsen; ve hikmet-i teşri'iyeye münasib pek vâsi' vücûh ve ihtimalâtın şümulünden; ve mânâ cihetiyle meşarib-i evliya, ezvak-ı ârifîn, mezâhib-i sâlikîn, mesâlik-i fukehâ, turuk-u mütekellimîn ihâtasından; ve ahkâm cihetiyle hakaîk-ı ahval, desatir-i saadet-i dareyn, vesail-i terbiye, revabıt-ı hayat-ı içtimaiyyenin istiâbından; ve ilmi cihetiyle ulûm-u kevniye, ulûm-u İlâhiyeye istiğrâkından; ve makasıd cihetiyle müvazenet ve ıttırad ve desatir-i fıtrata mutabakatından neş'et eden câmiiyet-i hârîkulâdedir.

Dördüncü Unsur: Her asrın derece-i fehim ve edebine ve her asırdaki tabakatın derece-i isti'dat ve kabiliyetine ifaze-i nur… Her bir asırda ve her asırdaki her bir tabakaya kapısı küşâde.. Ve her birisini irza etmekle hasıl olan harikulâde tazeliğiyle ihatasıdır.

Beşinci Menba': Nakil cihetiyle; ahbar-ı evvelîn ve âhirîn, hakâik-ı gayb ve şehâdet, serair-i İlâhiye; revabıt-ı kevniyeye dair hikâyatıdır ki; ne vaki', ne akıl ve mantık onu kabul etmese de, tekzib edememiş. Kütüb-ü sabıkanın ittifakından musaddıkâne, ihtilafî yerlerde musahhihane hikâyatından neş'et eden ihbarat-ı sâdıkasıdır.

Altıncı Unsur: Tazammun ettiği ve te'sis ettiği Din-i İslâmdır ki, onun misline ne mâzî muktedir olmuş, ne müstakbel muktedir olabilir.

Yedinci Menba': Şu altı menba'dan çıkan envar-ı sittenin imtizacından tevellüd eden, hüsn-ü hakikiden hasıl olan zevk-i i'cazdır ki, hadsen bilinir. Tabirine lisan ve fikir kasırdır.

Şimdi o yedi menabi'den yalnız birinci menba'dan ikinci cüz'ü olan belağat-ı nazm noktasında dühat-ı belâğat olan Abdulkâhir-i Cürcanî, Zemahşerî, Sekkâkî, Câhız üç tarik ile i'cazın vücûduna katiyyen hükmetmişlerdir.

Birincisi: Kavm-i Arab, bedevî, ümmî, kendilerine münasib bir muhit-i acibde uzanmışken; beşerdeki inkılâbat-ı azîme onları uyandırmış. Divanları şiir, ilimleri belâğat, medar-ı müfaharetleri fesahat olmuş. Akvamın en zekisi, cevelân-ı zihne en muhtacı olduğu bir mevsim-i bahar zamanında Kur'ân, haşmet-i belâğatıyla Kureyş maşrikından tulu' etti. Cidar-ı Ka'be'de altun ile yazılmış olan temasil-i belağatlarından Muallakat-ı Seb'ayı sildi, söndürdü. İ'cazı iddia ve muarazaya davet ederek; o umera-yı belağat ve hükkâm-ı fesahat asabî, şedid-üş şekime kavmin şiddetle asabına dokundurdu. Damar-ı asabiyetini tahrik ve izzet-i nefislerini levm ve tesfih ve terzil ile kırdı. En hassas hiss-i mezhebîlerini tadlille galeyana getirdiği halde; uzun bir zamanda tahaddî ile meydan okuyordu. O mağrur, mütekebbir, izzet-i nefisleri yaralanmış büleğa muaraza edemediler. Eğer iktidarları dahilinde olsa idi, bizzarûre sükût etmez idiler. Demek istediler; aczi hissettiler, sustular. Öyle ise onların aczi İ'câz-ı Kur'ân'ın delilidir.

İkinci Tarik: Kelâmın havassına ve mezaya ve letaifine âşina olan ehl-i tetkik ve tenkid, Kur'ânı sûre be sûre, aşır be aşır, âyet be âyet, kelime be kelime cadde-i tedkikten geçirdikten sonra, bilittifak şehâdet veriyorlar ki; Kur'ân

öyle mezaya, letaif, hakâika câmidir ki, kelam-ı beşerde olamaz. Bu şâhid, binlerce binlerdir. Bu şahidlerin sıdkına şâhid şudur ki; Kur'ân beşer âleminde öyle bir tahavvül-ü azîm ve bir inkılâb-ı cesim îka'; Ve yetiştirdiği milyonlar evliya ve insan-ı kâmil olan semeratıyla hakikatının pek kuvvetli olduğuna delalet eden; Ve mürûr-u zaman ile vicdana hâkimiyeti devam eden bir diyanet-i vâsiayı te'sis etmiştir ki; zaman ihtiyarlandıkça o gençleşir. Ve ulûmunun menba'ı olan Kur'ân tekerrür ettikçe tatlılaşır. Öyle ise: اِنْ هُوَ اِلاَّ وَحْىٌ يُوحَى !

Üçüncü Tarik: İptal-ı dava-yı Nebîde, büleğa-yı muannidîn, hâsidîn için iki yol vardı.

Birincisi: Sehl, selim; eğer mümkin olsa idi اَلْمُعَارَضَةٌ بِالْحُرُوفْ lisan kullanmak.

İkinci Yol: Akıbeti meşkuk, belaları çok, hem uzun, hem tehlikeli. O da مُقَارَ عَةٌ بِا لسُّيُوفْ yâni kılınç kullanmak.

Şimdi onlar ikinci yola sülûk ettiler ki; mal ve ruh ve evladlarını mehlekede bıraktı. Onlar ise ya sefihdiler. Halbuki, ba'del-İslâm siyaset-i alemi idare eden zeka-yı siyasiyeye mâlik öyle bir kavim ne sefih olabilir, ne de en fena yolu, en iyi yola tercih eder. Demek ki; ıztırarî olarak tarîk-ı evvelden kat'iyyen âciz düşüp, ikinci yola sülûk etmiştir.

S: Belki muaraza mümkündü, lâkin edilmedi?

C: Eğer mümkün olsa idi, herkesin damarına dokunduğu için bazı nas teşebbüs edecekti. Eğer teşebbüs olsa idi, Şiddet-i ihtiyaç için işleyeceklerdi. Eğer işlese idiler, zuhûrun kesret-i esbabı ve şiddet-i rağbet için tezahür edecekti. Eğer tezahür etse idi, her mezhebi iltizam ve müdafaa edecek bir kısım insan bulunması gibi, onun dahi mültezim ve

mütaassıbları bulunacaktı. Eğer çendan taassubla da olsa müdafîleri bulunsa idi, mes’ele mühim olduğu için iştihar edecekti. Eğer iştihar etseydi, pek nâhoş şeyleri –Müseylime’nin hezeyenatı gibi– nakleden tevarih, onları da nakledecekti. Demek muaraza mümkün olmamış, onun için edilmemiş. Öyle ise mu’cizdir. Çünkü Kelâmullahdır.

ZEYL

Ehl-i raybın bütün şübehatı üç esasa râci'dir.

Birincisi: Der: "Kur'ân'ın mâbihil imtiyazı ve vuzûh-u ifade üzerine müesses olan belâğata münafidir ki; vücûd-u müteşabihat ve müşkilattır."

İkincisi: "Şeriatın maksud-u hakikisi olan irşad ve talime münafidir ki; fünûn-u ekvanda ibham ve ıtlâkatıdır."

Üçüncüsü: "Tarik-ı Kur'ân olan tahkik ve hidayete muhaliftir. İşte o da, bazı zevahiri delil-i aklînin hilafına imâle edip hilaf-ı vakı'a ihtimalidir."

Ey mu'teriz! Ben de derim: Sebeb-i noksan gösterdiğin şu üç nokta tevehhüm ettiğin gibi değildir. Belki üçü de i'caz-ı Kur'ân'ın en sadık şâhidleridir.

Birinci Noktaya Cevap: Şöyle ki: Nasın ekseri cumhur-u avâmdır. Nazar-ı Şari'de ekall, eksere tabi'dir. Zîrâ avama müvecceh olan bir hitab, havass fehmeder ve istifade eder. Bilâkis olursa olamaz. Cumhur-u avam me'luf ve mütehayyalatından tecerrüd edip hakâik-ı mücerrede ve ma'kûlat-ı sırfeye temaşa edemezler. Meğer mütehayyalatlarını dürbin gibi tevsit etseler.

Meselâ, Kâinattaki tasarruf-u ilâhîyi, sultanın serîr-i saltanatında olan tasarrufunun suretinde temaşa edebilirler.

اَلرَّحْمَنُ عَلَى الْعَرْشِ اسْتَوَى gibi. İşte hissiyat-ı cumhur, şu merkezde olduklarından elbette irşad ve

belâğat iktiza eder ki; onların hissiyatı riayet ve ihtiram edilsin. Ve efkârları dahi bir derece mümaşat ve riayet edilsin. İşte riayet ve ihtiram اَلتَّنَزُّلاَتُ الْاِلَهِيَّةُ اِلَى عُقُولِ الْبَشَرِ ile tesmiye olunur. Evet o tenezzülât te'nis-i ezhân içindir. Bu sırdandır ki; hakaik-ı mücerredeye temaşa etmek için, hissiyat ve hayal-âlud cumhurun nazarlarını okşayan suver-i müteşabiheden birer dürbin vaz' edilmiştir.

Şu cevabı te'yid eden ma'ânî-i amika veya müteferrikayı bir sûret-i sehl ve basitede tasavvur veya tasvir etmek için nâsın kelamında kesretle istiârat bulunmasıdır. Demek müteşabihat dahi isti'arâtın en ağmaz kısmıdır. Zîrâ, en hâfi hakaikın suver-i misaliyesidir. Demek işkâl, mânânın dikkatindendir. Lâfzın iğlakından değildir.

Ey mu'teriz! İnsafla bak! Fikr-i beşerden, bâhusûs avamın fikrinden en uzak olan hakaiki şöyle bir tarik ile takrib etmek, aynı belâğat değil midir? Zîrâ belâğat, mukteza-yı hale mutabakat ve makamın tahammülü nisbetinde kemâl-i vuzûh ile ifade etmektir.

İkinci Noktaya Cevap: Âlemde mündemiç olan meyl-ül istikmalin dalı olan insandaki meylüt-terakkinin semeratı, fünûn-u müterettibedir ki, pek çok tecârüb ile telâhuk-u efkârın netaicinden teşekkül etmişlerdir ki, terakki için bir nerdibanin (merdivenin) basamaklarıdır. Aşağısı takarrur etmezse, yukarısına ayak atılmaz. Demek mukaddem fenn, ulûm-u mütearife hükmüne geçecek, sonra müteahhir fenne mukaddeme olabilir. Bu sırra binaen: Şu zamanda efkârın çok çalkalanmasıyla yetişmiş, pişmiş bir fenni faraza on asır evvel bir adam tefhim ve talimine çalışsa idi; mağlata ve safsataya düşürmekten başka bir şey yapamaz

idi. Meselâ, denilse idi: "Şemsin sükûnuyla [16*)] Arzın hareketine ve bir katre suda bir milyon hayvanatın bulunduklarına temaşa edin! Tâ Sâniin azametini bilesiniz!..

Cumhur-u avam ise, hiss-i zâhir veya galat-ı hissin sebebiyle hilaflarını zarurî bildikleri için, ya tekzib veya nefislerine muğalata veya mahsûs olan şeye mükâbere etmekten başka ellerinden bir şey gelmez idi. Teşviş ise, -bâhusus onuncu asra kadar- minhac-ı irşada büyük bir vartadır. Ezcümle: sathiyet-i arz, ve deveran-ı şems, onlarca bedihiyat-ı hissiyeden sayılır idi.

Şu gibi meseleler müstakbeldeki nazariyata kıyas olunmaz. Zîrâ müstakbele ait olan şeylere hiss-i zâhir taalluk etmediği için iki ciheti de muhtemeldir, itikad olunabilir. İmkân derecesindedir, itminan kabildir.

Onun hakk-ı sarîhi tasrihdir. Lâkin hîna ki, hissin galatı bizi

مَا نَحْنُ فِيهِ mizi imkân derecesinden bedahate, yâni cehl-i mürekkebe çıkardı. Onun nazar-ı belâğatta hiç inkâr olunmaz olan hakkı ise, ibham ve ıtlaktır. Tâ ezhan, müşevveş olmasınlar. Fakat hakikata telvih ve remz ve îma etmek gerektir. Efkâr için kapıları açmak, duhûle davet etmek lâzımdır. Nasıl ki, Şeriat-ı Garra öyle yapmıştır. Hem de **istikrarsız, mütegayir ve müteğayyir, birbirine mükezzib fen ve felsefe nazariyatı; tarik ve menbâ'ca ayrı olan vahyin nüsûsuna ayar olamaz, mehenk olamaz.**

Yâhû insaf mıdır, taharri-i hakikat böyle midir ki; sen irşad-ı mahz ve ayn-ı belağat ve hidayetin mağzı olan şeyi, irşada münafî ve mübayin tevehhüm edesin! Ve belağatca ayn-ı kemâl olan şeyi noksan

tahayyül edesin! Acaba senin zihn-i sakîminde belağat o mudur ki; ezhanı tağlit ve efkârı teşviş ve muhitin müsaadesizliği ve zamanın adem-i i’dâdından ezhan müstaid olmadıkları için, ukule tahmil edilmeyen şeyleri teklif etmek midir?

Kellâ كَلِّمِ النَّاسَ عَلَى قَدْرِ عُقُولِهِمْ bir düstur-u hikmettir.

Üçüncü Noktaya Cevap: Şâri’in irşâd-ı cumhurdan maksûd-u aslîsi; isbat-ı sâni’-i vahid ve nübüvvet ve haşir ve adalette münhasırdır. Öyle ise Kur’ân’daki zikr-i ekvân, istidradî ve istidlâl içindir. Cumhurun efhamına göre sanatta zahir olan nizam-ı bedi’ ile nezzam-ı hakikî olan Sâni-i Zülcelâlin evsaf-ı celâl ve cemaline istidlâl etmek içindir. Halbûki sanatın eseri ve fıtratın nizamı herşeyden tezâhür eder. Keyfiyet-i teşekkül nasıl olursa olsun, maksad-ı asliye taallûk etmez.

Mukarrerdir ki; delil müddeadan evvel malûm olması gerektir. Bunun içindir ki, bazı nüsûsun zevahiri ittizah-ı delil ve isti’nâs-ı efkâr için cumhurun mu’tekadat-ı hissiyelerine imâle olunmuştur. Fakat delalet etmek için değildir. Zîra Kur’ân, âyâtının telafifinde öyle emarât ve karaini nasb etmiştir ki; o sadeflerdeki cevahiri ve o zevahirdeki hakikatları ehl-i tahkike parmakla gösterir ve işaret eder.

Evet Kelimetullah olan Kitab-ı Mübînin bâzı âyâtı, bazısına müfessirdir; karine olabilir ki, mânâ-yı zahirî murad değildir. Eğer istidlâlin makamında denilse idi ki: “Elektiriğin acaibi ve câzibe-i umumiyenin garaibi ve küre-i arzın yevmiye ve seneviye olan hareketi ve yetmişten ziyade olan anasırın imtizac-ı kimyeviyelerini ve şemsin istikrârıyla beraber sûriye olan hareketini nazara alınız, tâ Sâni’i bilesiniz.” İşte o vakit delil olan san’at, mârifet-i Sâni’ olan neticeden

daha hafî ve daha gâmiz ve kâide-i istidlâle münafî olduğundan, bazı zevahiri efkâra göre imale olunmuştur. İmâle delâlet için değil, belki vuzûh-u delil içindir. Bu ise ya müstetbe'atüt-terâkib kabilesinden, veya kinaî nevindendir.

Meselâ قَالَ lâfzındaki elif eliftir, hafiftir. Aslı vav واو olsa, kâf كاف olsa, ne olursa olsun tesir etmez.

Ey birader! İnsaf ile dikkat edilse, bütün asırlarda bütün insanların irşadları için nâzil olan Kur'ân'ın i'cazının lemeatı üç noktanın arkasında görülmeyecek midir?

Neam:

وَالَّذِى عَلَّمَ الْقُرْآنَ الْمُعْجِزَ اِنَّ نَظَرَ الْبَشِيرِ النَّذِيرِ وَ بَصِيرَتَهُ النَّقَّادَةَ اَدَقُّ وَ اَجَلُّ وَ اَجْلَى وَ اَنْفَذُ مِنْ اَنْ يَلْتَبِسَ اَوْ يَشْتَبِهَ عَلَيْهِ الْحَقِيقَةُ بِالْخَيَالِ وَاِنَّ مَسْلَكَهُ الْحَقَّ اَغْنَى وَ اَعْلَى وَ اَنْزَهُ وَ اَرْفَعُ مِنْ اَنْ يُدَلِّسَ اَوْ يُغَالِطَ عَلَى النَّاسِ

Evet, hayalin ne haddi vardır ki; nur-efşan olan nazarına karşı kendini hakikat gösterebilsin? Evet mesleği nefs-i hak ve mezhebi ayn-ı sıdkdır. Hak ise tedlis ve tağlit etmekten müstağnidir.

İkincisi: Mu'cize-i Muhammedî, ayn-ı Muhammeddir (A.S.M.).

Zât-ı Zülcelâl (Celle Celâlühü) O'na demiş: وَاِنَّكَ لَعَلٰى خُلُقٍ عَظِيمٍ Bütün ümmet hatta düşmanları da dâhil olduğu halde icma' etmişler ki, bütün ahlâk-ı haseneye câmi'dir.

Nübüvvetten evvel ondaki ahlâk-ı hamîdenin kemâline tercüman olan "Muhammed-ül Emin" ünvanıyla iştihar etmiştir.

Hazret-i Âişe (R.A.) her vakit derdi: خُلُقُهُ الْقُرْآنْ demek Kur'ân tazammun ettiği bütün ahlâk-ı haseneye câmi' idi. İşte O Zât-ı Kerîmde icma'-ı ümmetle, tevatür-ü mânevî-i kat'îyle sabittir ki:

İnsanların sîreten ve sûreten en cemîli ve en halîmi ve en sâbiri ve en şâkiri ve en zâhidi ve

en mütevâzii ve en afîfi ve en cevâdı ve en kerîmi ve en rahîmi ve en âdili, herkesten ziyade mürüvvet, vakar, afv, sıhhat-ı fehim, şefkat gibi ne kadar secaya-yı âliye varsa en mükemmel bir fihriste-i nûranisidir.

Bunların içindeki nokta-yı i'câz şudur ki: Ahlâk-ı hasene çendan birbirine mübayin değil, fakat derece-i kemâlde birbirine müzahemet eder. Biri galebe çalsa öteki zaifleşir.

Meselâ:

Kemâl-i hilm ile kemâl-i şecaat.

Hem kemâl-i tevazu'le ile kemâl-i şehamet.

Hem kemâl-i adalet ile kemâl-i merhamet ve mürüvvet.

Hem tam iktisat ve i'tidal ile tamam-i kerem ve sehavet.

Hem gâyet vakar ile nihayet haya.

Hem gâyet şefkat ile nihayet اَلْبُغْضُ فِى اللّٰهِ .

Hem gâyet afv ile nihayet izzet-i nefis,

Hem gâyet tevekkül ile nihayet ictihad gibi mecâmi-i ahlâk-ı mütezahime birden derece-i âliyede bir zâtta içtima'ı, müzayakasız inkişafları mu'cizelerin mu'cizesidir.

Nebiyy-i Hâşimînin sima-yı mânevîsinin cemâl ve ulviyetine dair كمال (Kemâl) hoş demiştir:

Sen ol Mahbub-u âlemsin / Ki zülf-ü ebrûvanındır,

Nutak-ı ka'be-i ulya / Revak-ı Mescid-ül Aksa.

Sen ol Nur-u Cemâlullahsın / Kim hüsn-ü aşkındır,

Çerağ-ı Leyle-i İsra' / Sirac-ı kurb-u ev edna.

Aceb bir Ka'be-i İsmetsin / Ey ruh-u beheştî kim,

Olur hâk-i harîmin / Secdegâh-i Âdem ü Havva.

Aceb bir Mushaf-ı hikmetsin / Ey feyz-i İlâhî kim,

Eder her nakş-ı hüsnün / Şerh-i râz-ı allemel-esma.

Kitab-ı hüsnün her safhası / Bir sûre-i i’caz,

Hatt-ı ruhsarının her noktası / Bir âyet-i kübra.

□□□

Üçüncüsü: İnşikak-ı kamerdir ki; Şu mu’cize-i kübra, kamer gibi zulmet-i evhamı dağıtır. Zîrâ hiçbir kuvve-i arziye semavata tesir edemez. Gûya kalb-i sema’ olan kamer, mübarek kalbiyle inşikakta bir münasebet peyda etmek için sîne-i sâf ve berrakını, şehâdet parmağının işaretiyle iştiyakan şakk ve çâk etmiştir.

İnşikâk-ı kamer, mütevatir-i bilmânadır. وَانْشَقَّ الْقَمَرُ olan âyet-i kerime ile o inşikâk vaki’ olduğu kat’iyyen sabittir. Zîrâ Kur’ân’ı inkâr eden mülhidler dahi bu âyetin manâsına ilişememişler. Kat’î olmasa idi, öyle münkirlere en büyük sermaye-yi itiraz olurdu. İtimada şayan olmayan bir te’vil-i zayıftan başka, zahirden tahvil edilmemiştir. İnşikak, hem ânî, hem gece, hem vakt-i gaflet, hem şu zaman gibi âsümâna adem-i tarassud, hem vücûd-u sehâb, hem ihtilâf-ı metali’ cihetiyle bütün âlemin görmeleri lâzım gelmez ve lâzım değildir. Hem de hem-matla’ olan yerlerde sabittir ki görülmüştür.

Dördüncüsü: Mi’racdır. Evet inşikak-ı kamer, âlem-i şehâdette olan âdemîlere bir mu’cize-i kübra olduğu gibi; Mi’rac dahi, bir mu’cize-i kübra-yı Muhammedîdir ki âlem-i ervahda olan ruhaniyât ve melâikeye karşı nübüvvetinin velayeti bu keramet-i bâhire ile isbat edilmiştir.

Andelib-i aşk olan Câmî güzel terennüm etmiştir:

وصلّى اللّه على نورٍ كه زِو شد نور ها پيدا
زمين از حلم اوساكن فَلَكْ از عشق اوشيدا
دوچشم نَرْگسين أش راكه مازاغ البصر خواند

دوزلف عنبرين اش راكه واللّيلِ اِذا يغشى
زِسِرِّ سينه أش جامى اَلَمْ نَشْرَح لَكَ بر خِواند
زمعراجش خبر دادندكه سُبْحَانَ الّذِى اَسْرَى
□□□
ملايٍء جزيرى يى كُردى چه خوش گوتيه
مِيم مَطْلَع شَمْسَا اَحَدْ آيينه صِفَتْ كِرْ , لاَمِعْ زِعَرَبْ بَرْقِى
لِفَخّارِ عَجَمْدَا
□□□

MUKADDEME

Bunlardan başka –ki mu’cizat– çendan bazı efradı mütevatir değildir. Cinsi mutlak, belki çok enva’ı katiyyen ve yakînen mütevatir-i bilmânâdır. O havarik birkaç nev’dir. İşte bir nev’i irhasat-ı mütenevviadır. Güya o dürr-ü yetim ile hâmile olan o asır, Peygamberden istifaza ile istifade ederek keramet sahibi olmuş. Kalb-i hassasından hiss-i kablelvukua binaen, irhasatıyla Fahr-ı Âlemin (A.S.M.) geleceğini ihbar etmiştir.

Bir nev’i dahi; gaybdan olan ihbarât-ı kesiredir. Güya tayyar olan Ruh-u münevveri; zaman ve mekanın kaydlarını kırmış ve hudud-u mâziye ve müstakbeleyi çiğnemiş geçmiş; her tarafını görerek bize söylemiş ve göstermiştir.

Bir kısmı dahi; tahaddî vaktinde müteferrikan, hatta bâzen tek bir adam için izhar olunan havarık-ı hissiyedir. Bine karîb ta’dat olunmuştur. Hatta meşâhir-i enbiyanın meşâhir-i mu’cizatlarının nezairi içindedir. Efradı âhadî de olsa, mecmu’u mütevatir-i bilmânadır.

Birisi: Rivayat-ı sahiha-ı sâbite ile mükerreren mübarek parmaklarından suyun nebeânıdır. Güya mâden-i sehavet olan yed’-i mübarekesinden mâye-i hayat olan suyun nebeanı ile; menba’-ı hidayet olan lisanında maye-i ervah olan zülâl-i hidayetin feveranını hissen tasvir ediyor.

Diğeri: Rivayat-ı sahiha-ı sâbite ile mükerreren vukubulan tekellüm-ü hacer ve şecer ve hayvandır. Güya hidayetindeki hayat-ı mâneviye cemadat, hayvanata sirayet ederek nutka getirmiştir. Minber-i Şerifindeki ciz'in hanini, yâni o ağacın ağlaması mütevatir-i bilmânadır.

Bir kısmı da; az bir taamı teksirdir ki; rivayât-ı sahiha-yı meşhûre ile sabittir; pek çok defa az bir taam, bir cemaat-ı azîmeyi işbâ ederek, âdeta noksan olmamış gibi kalıyormuş.

Bir kısmı da; ihya-yı emvat, hastaları teşfiyeye aittir. Bunun gibi pek çok aksamı esanîd-i sahiha ile kütüb-ü muhakkikîn tamamıyla beyan etmişlerdir. Onun için iktisar ettik. Kadî Îyaz Şifa-i Şerif'inde, Kastalânî Mevahib-i Ledünniye'de mu'cizatı güzel tafsil etmişlerdir.

جَزَا هُمُ اللّٰهُ خَيْراً

Ey kâri-i müteharri-i hakikat! Geniş bir fikir ile, müteyakkız bir nazar ile Yedi Şuâatı birden muhit bir daire veya müstedir bir sûr gibi nazara al, Nübüvvet-i Ahmediyeyi içinde merkez gibi temaşa et! Tâ ki bir taraftan hücum eden evhamı, mütecavib olan cevanib-i saire def'edebilsin. İşte şu halde Japonların suali olan:

مَا الدَّلِيلُ الْوَاضِحُ عَلَى وُجُودِ اْلاِلٰهِ الَّذِى تَدْعُونَنَا اِلَيْهِ

ye karşı cevaben derim. İşte:

Birinci Bürhan: Muhammed Aleyhissalâtü Vesselâm.

İkincisi: İşte bütün kâinat zerratıyla:

مِنَ اْلمَلِا اْلاَعْلَى اِلَيْكَ ۝ تَاَمَّلْ سُطُورَ الْكَائِنَاتِ فَاِنَّهَا
رَسَائِلُ

Kitab-ı âlemin evrâkıdır eb'ad-ı nâmahdûd
Sutûr-u hâdisat-ı dehrdir âsar-ı nâma'dud.
Basılmış destgâh-ı levh-i mahfuz-u hakikatta
Mücessem lâfz-ı mânidardır âlemde her mevcûd.

—Tahsin—

وَ فِى كُلِّ شَيْءٍ لَهُ آيَةٌ تَدُلُّ عَلَى اَنَّهُ وَاحِدٌ

Üçüncüsü: Kur’ân’dır.

لَوْ كَانَ فِيهِمَا آلِهَةٌ اِلاَّ اللّٰهُ لَفَسَدَتَا tevhide kat’î bir bürhan-ı neyyirdir. İşte Sure-i İhlâs, bütün enva’-ı şirki reddeder. Ve yedi meratib-i tevhidi kâinata ilân ediyor.

بِسْمِ اللّهِ الرَّحْمنِ الرَّحِيمِ

قُلْ هُوَ ıtlak ile taayyün, tevhid-i şuhûda işarettir.

اَىْ: لاَ مَشْهُودَ بِنَظَرِ الْحَقِيقَةِ اِلاَّ هُوَ

اَللّهُ اَحَدٌTevhid-i uluhiyete tasrihdir.

اَىْ: لاَ مَعْبُودَ اِلاَّ هُوَ

اَللّهُ الصَّمَدُ Tevhid-i rububiyete remizdir.

اَىْ: لاَ خَالِقَ وَلاَ رَبَّ اِلاَّ هُوَ

ve tevhid-i ceberûte telvihdir.

اَىْ: لاَ قَيُّومَ وَلاَ غَنِىَّ عَلَى اْلاِطْلاَقِ اِلاَّ هُوَ

لَمْ يَلِدْ Tevhid-i celâle telmihdir. Şirkin envaını reddeder.

Yâni, tağayyür veya tecezzî veya tenasül eden ilâh olamaz. Ukûl-u aşere veya melâike veya İsa veya Uzeyr'in velediyetini dava eden şirkleri reddeder.

وَلَمْ يُولَدْ İsbat-ı Ezeliyet ile tevhiddir. Esbabperest, nücumperest, sanemperest, tabiatperestin şirkini reddeder. Yâni, hâdis veya bir asıldan münfasıl veya bir maddeden mütevellid ilâh olamaz.

وَلَمْ يَكُنْ لَهُ كُفُوًا اَحَدٌ

Cami' bir tevhiddir. Yâni, zatında sıfatında efalinde nazirî, şerikî, şebihî yoktur.

لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَىْءٌ وَهُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ

Şu sûrede yedi meratib-i tevhîdi tazammun eden altı cümle mütenaticedir. Her biri ötekinin bürhanıdır.

TEVHİDİN TENVİRİ

Kâinattaki teşabüh-ü âsar ve etrafı birbiriyle muanaka ve elele tutmuş birbirine arz-ı intizam; ve birbirinin sualine karşı cevab-ı savap; ve birbirinin nida-yı ihtiyacına “lebbeyk!” ile mukabele etmek; ve bir nokta-yı vâhideye temaşa etmek; ve bir mihver-i nizam üzerinde deveran etmek cihetiyle Sâni-i Zülcelâlin tevhidine telvih, belki Hâkim-i Ezelin vahdaniyetine tasrih ediyor.

Evet, karıncanın gözünü, midesini halkeden zat; aynen O’dur ki; şemsi ve bütün kâinatı da halketmiştir.

Çünki kâinat, müteşabik birbirine girmiş. Her şey, her şey ile mürtebittir. Demek küre-i arz ile bütün yıldız ve güneşleri tesbih taneleri gibi kaldıracak ve çevirecek derecede kuvvetli bir ele malik olmayan kimse; kâinatta dava-yı halk, hiçbir şeyde iddia-yı îcad edemez.

Sun’î tasarrufat-ı beşeriye ise, fıtratta cârî nevâmis-i İlâhiyenin sereyanlarını keşf ile tevfik-i hareket edip, kendi lehinde yalnız isti’mal etmektir. Îcad değildir.

Bidayette mevzumuz ve müddeamız kelime-i şehâdet idi. Şimdi netice-i bürhan-ı bâhirimiz dahi ilmelyakîn ile:

وَ اَشْهَدُ اَنَّ مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللّٰهِ اَشْهَدُ اَنْ لاَ اِلٰهَ اِلاَّ اللّٰهُ

dır.

رُمُوزْ

Rumûz

Müellifi

Bediüzzaman Said-i Nursî

İFADE

Herkes insanlarla meşgul. Ben insanlardan usandım. Misâlîlerle mübahese daha hoşuma gidiyor. Çünkü münsiftirler.

Garibdir ki; Bir iki senedir uyanık iken zihnimde bir karanlık oluyor. Bâzan nisyan-ı mutlak basar. Âlem-i menama girdikçe bir vuzûh geliyor, daha iyi görüyorum. İşte iki gece âlem-i mânâda iki suale mâruz oldum.

Birinci gecede cevaba hazırlanırken uyandım.

İkinci gecede cevabı verdim. Daha itmam etmeden uyandım.

□□□

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

Birinci Sual: İ’câz-ı Kur’ân’ı îcâz ile beyan et!

Cevap: İ’câz-ı Kur’ân, yedi menabi-i küllîyeden tecellî ve yedi anasırdan terekküb eder.

Birinci Menba’: Lafzın fesahatından, nazmın cezaletinden, mânânın belâğatından, mefhumların bedaatından, mazmunların bera’atından, üslûbların garabetinden tevellüd eden nakş-ı acibdir.

İkinci Unsur: Umur-u kevniyedeki gaybdan, hakâik-i İlahiyedeki gaybdan, mâzideki gaybdan, müstakbeldeki gaybdan terekküb eden ilmül-guyûbdur.

Üçüncü Menba’: Lafzi cihetiyle; pek çok ve üsul-u arabiyece sahih, nazar-ı belağâtta müstahsen, hikmet-i teşri’iyeye münasib pek vâsi’ vücûh ve ihtimalâtın şümulünden.

Ve mânâ cihetiyle; meşârib-i evliya, ezvâk-ı ârifîn, mezahib-i sâlikîn, mesalik-i fukehâ, turuk-i mütekellimîn ihatasından.

Ve ahkâm cihetiyle; hakaik-i ahvâl, desatir-i saadet-i dâreyn, vesail-i terbiye, revabıt-ı hayat-ı içtimaiyyenin istî’abından.

Ve ilmi cihetiyle; ulûm-u kevniye, ulûm-u ilâhiyeye istiğrakından.

Ve makasıd cihetiyle; müvazenet ve ittirad ve desatir-i fıtrata mütabakatından neş’et eden câmiiyyet-i harikulâdedir.

Dördüncü Unsur: Her asrın derece-i fehim ve edebine; ve her asırdaki tabakatın derece-i isti’dad ve kabiliyetine ifaza-i nur, her bir asra ve her asırdaki herbir tabakaya kapısı küşâde ve

herbirisini irza etmekle hasıl olan harikulâde tazeliğiyle ihatasıdır.

Beşinci Menba': Nakil cihetiyle; ahbar-ı evvelîn ve ahirîn, hakâik-i gayb ve şehâdet, serair-i İlâhiye, revabıt-ı kevniyeye dair hikayatıdır ki: Ne vâki', ne akıl ve mantık onu kabul etmese de tekzib edememiş. Kütüb-ü sabıkanın ittifakından musaddıkane, ihtilafî yerlerde musahhiha-ne hikayatından neş'et eden ihbarat-ı sadıkasıdır.

Altıncı Unsur: Tazammun ettiği ve tesis ettiği Din-i İslâmdır ki; Onun misline ne mazî muktedir olmuş. Ne müstakbel muktedir olabilir.

Yedinci Menba': Şu altı menba'dan çıkan envar-ı sittenin imtizacından tevellüd eden hüsn-ü hakikiden hâsıl olan zevk-i i'câzdır ki, hadsen bilinir. Tabirine lisan ve fikir kâsırdır.

Eğer desen: Tasvirden anlaşılır ki; Taaddüd-ü mesalik ve ihtilaf-ı turuk matlubdur?

Cevab: Evet matlubdur. Hem zarurîdir. Eğer hodgamlıkdan neş'et eden inhisar zihniyetiyle başkaların reddine kalkışırsa اَلْبُغْضُ فِى اللّٰهِ sû-i isti'mâl ederse, o vakit ihtilâf zarardır. Yoksa اَلْحُبُّ فِى اللّٰهِ düsturunu esas tutsa, tekamülde teavün kanununu bilse, şeriatın vüs'atını, tabîbliğini düşünse ihtilaf, imtizaca sebeb olur.

Elhâsıl: Herkes kendi mesleğine **"Hüve hakkun"** demeli, **"Hüve'l-hakk"** dememeli. Veyahut **"Hüve'l-ahsen"** demeli, **"Hüve'l-hasen"** dememeli.

Ey sâil-i misalî! Cevab-ı mûcez istedin, ben de mücmel cevab verdim. İzâhı istersen, birçok mücelled lâzım gelir.

İşte şu anasır-ı seb'anın, yalnız birinci unsurunun ikinci cüz'ü olan nazmın cezaletini beyan etmek için **"İşârat-ül İ'caz"** namındaki tefsirimi irae ediyorum. Zîrâ bütün o tefsir ancak nazmın cezaletinin bir kısmını şerh edebilmiştir.

İkinci Sual: Ki cevabı yarısı beyaz, yarısı siyahtır.

Dedi ki: Bürhanınıza şekk-i itiraz geldikçe; imanınız sarsılmaz mı? Bu ma'reke-i evham olan istidlâliyatla taharrî zarar vermez mi?

Elcevap: Eğer neticeyi –bürhan ile bağlı onunla ikame ve isbat suretiyle olsa; Ve tahakkuk-u hakaika ayar tutmakla adem-i delilden adem-i medlûlü tevehhüm etse zarar olur. Halbuki, iman incecik bir bürhana yüklenmez. Belki öyle bir hadse bina ve istinad eder ki; o hads öyle menabi'den kuvvet ve öyle meadinden ışık alır ki; söndürülmesi kâinatın söndürülmesidir.

Birinci Menba': En azîm icma' sırrını ve en vasi' tevatürün manasını tazammun eden milyonlar ehl-i hakikatın ittifakıdır. Sırr-ı icma' ve sırr-ı tevatür noktasından tecellî eden bir hads-i mukni'le o netice zihinde karar kılmıştır. Zîrâ, herbir muhakkıkın bir bürhanı var. Ve o bürhanın mahiyeti teşhis edilmese de vücûdu katiyyen malûmdur.

Acaba dünyada hangi itiraz ve şüphe vardır ki; milyarlar huyut-u berâhinden teşekkül etmiş şu Habl-i Metini kesebilsin? Çünkü derim: Vahdete dair şu netice, hasra gelmez ehl-i tahkikin herbiri bir bürhan veya berâhin ile hakikat olarak görmüşler. Demek onların bütün bürhanları sarsılmaz bir bürhandır. Çünkü o bürhanları tanımasa da vücûdlarını bilir, hadsin zengin bir menba'ıdır.

İkinci Menba': Kâinatın bütün şehadâtıdır.

Üçüncü Menba’: Vicdandaki fıtrattır. Bunlar gibi daha çok menba’lar vardır.

İşte bu hads, bütün menâbi’i söndürülmezse sönmez. Şübhe, bir delili, yüz delili atsa da medlûle îrâs-ı zarar edemez. Çünkü o kubbe-i âliye yalnız bir direk üstünde kâim değildir.

Zihnin cüz’iyeti hasebiyle, müşteri nazarıyla isbatına çalışmak hatardır. Belki bu istidlâlât ve berâhînin vazifesi menfîdir. Matlabı tavzih eder. Tasfiye eder. Bâzan da takviye eder.

TEDKİK İKİ ÇEŞİTTİR

Biri: Gittikçe نُورٌ عَلَى نُورٍ tenevvür eder.

Diğeri: Gittikçe şübehatın zulümatına düşer.

Meselâ, bir tatlı suyun menba'ı var. O menba'dan binlerce cedavil ve o cedvellerden şu'beler teferru' ederek çok yerlerde dolaşıp, bazı ecza-i aher ile bulaşmış. İşte bir adam menba'ı gördü tattı. Hakkalyakînle tatlılığını anlamış, teşa'ubatın ittisalini derketmiş. Sonra hangi cedvele, yahud herhangi fer'a rastgelse, edna bir emare tatlılığına dair ona kanaat verir. Ta aksi kat'î bir delil ile tebeyyün edinceye kadar. O vakit başka madde karışmış der. Bu nev'i nazar ve tedkik; imanın kuvvet ve inkişafına yardım eder.

İkinci Nazar: Menba'dan aşağı inmeye bedel, aşağıda gezer. Bu ise hangi fer'a rastgelse, acılığına bir emare görse şübheye düşer. Tatlılık için delil-i kat'î arzu eder. Heyhat! Her yerde bürhan ele gelmez. Böyle incecik bir fer'a, cesim bir neticeyi bindirmek ister. Gitgide şüphe, emniyetsizlik tezayüd eder.

Hem de akıl nazar penceresiyle eşyaya bakar. Halbuki mahall-i iman olan kalb, hads ve ilham gibi isimlerle tâbir edilen bir hiss-i sâdise-i batına ile hakâika bakar ki; enbiyada vahy o hisse göredir.

Nazar-ı aklî kendi desatiriyle çok fakîrdir ve dardır. Pek çok hakâika karşı kasır olur, kavrayamadığından hakikat değil der, reddeder.

Bir insî tarafından soruldu: اَلْحَقُّ يَعْلُو وَلاَ يُعْلَى عَلَيْهِ Halbuki kâfir müslümana galebe eder?

Elcevap: Sıfat-ı Kelâmdan gelen evamir-i teşri'iyeye karşı itaât ve isyan olduğu gibi; Sıfat-ı İradeden gelen evamir-i tekvîniyeye karşı da taat ve isyan vardır.

Evvelkide mükâfat ve mücazât galiben ahirette olur. İkincisinde ağleb dünyada olur.

Meselâ: Sabrın mükâfatı zaferdir. Atâletin mücazâtı sefalettir. Sa'y ve sebatın sevabı, servet ve galebedir. Şu halde, kâfirin evamir-i tekviniyeye karşı itaâti, Müslümanın evamir-i tekviniyeye karşı isyanına galebe etmiştir. Bir müslim, herbir sıfatı Müslüman olmak lâzım gelmediği gibi; bir kâfirin herbir sıfatı kâfir olmak ve küfründen neş'et etmek lâzım değildir. Veyahut galebesi ona istidraçtır, Müslümana tathîrdir.

Şu âlemin ihtilâli nedir?

Sa’yin sermaye ile mücadelesidir.

Acaba ikisini barıştırmak çaresi yok mudur?

Evet vücûb-u zekat, hurmet-i riba, karz-ı hasen şerait-i sulhiyedir. Şu riba taşını altından çeksen, şu zâlim medeniyet kasrı çökecektir.

–Gavurlardaki iki cereyanları nasıl görüyorsun?

–Şimdilik biri necis, biri encestir. Tâhir-i mutlak yalnız desatir-i İslâmiyettir. Öyle ise iki cereyana da lanet!..

Evet, lâkin bize bulaşmış olan encesin temizliği hesabına onun izalesine çalışan necise necis demekle, onu da kendimize sıçratmak maslahat olmasa gerektir.

Meselâ: Bir hınzır seni boğuyor, bir ayı da onu boğuyor. Ayının bağrına dürtmekle kendine musallat etmek, akıldan ziyade cünûndur. Zâten bir cinnet-i müstevliye dünyaya dağılmıştır.

Küfrün inşikakından ne görüyorsun?

İttihad-ı İslâm.

İttihad-ı İslâm nedir?

İttihad-ı İslâm, şarkdan garba, cenubdan şimale mümted bir meclis-i nûranidir ki, elân üçyüz milyondan fazla efrad bulunur ki; gafletlerinden nâşî gayr-ı meş’ur bir surete girmiş olan bir rabıta-ı metin ile birbiriyle merbutturlar.

Misâk-ı Ezeliye ile peymân ve yeminimiz olan îman ile o cemiyete dahil olmuşuz. Ehl-i tevhidiz, ittihada memuruz. Şu cemiyetin şubeleri bütün mesacid ve medaris ve tekâya ve zevayadır. Ve şu cemiyetin reisi Resûl-u Ekremdir (A.S.M.). Kanun-u esasîsi Kur’ân-ı azîmüşşandır. Bütün efrad mabeynindeki rabıta-yı nûraniyeyi şuurî bir surette ihtizaza getirmekle, bütün o şubelere ifaza-yı nur etmek zamanı gelmiştir.

İşte kâbe-i saadetimiz olan ittihad-ı münevver-i İslâmın hacer-ül esvedi, Kabe-i Mükerreme’dir… Ve dürret-i beyzası, Ravza-i Mutahharadır. Mekke-i Mükerremesi, Ceziret-ül Arabdır. Medine-i Medeniyet-i Münevveresi, Devlet-i Osmaniyedir.

Bir zaman İslâmiyetin secaya, revabıt, mehasin-i ahlâkına işareten rumûz tarıkıyla şöyle demiştim:

Eğer şu Kâ’be’nin zinet ve nakşını görmek istersen, işte bak! Haya ve hamiyetten neş’et eden civanmerdane humret; Hürmet ve rahmetten tevellüd eden masûmane tebessüm; Cezalet ve melahattan hasıl olan ruhanî halâvet; Aşk-ı şebabîden, şevk-i baharîden neşet eden semavî neş’e; Hüzn-ü gurubîden, ferah-ı seherîden vücûda gelen melekûtî lezzet; Hüsn-ü mücerredden, cemal-i mücellâdan tecellî eden mukaddes zînet birbiriyle imtizac

edip ondan çıkan levn-i nûranî, o şark ve garbın kab-i kavseyni olan kâbe-i saadetteki tâk-ı muallasındaki kavs-ı kuzehindeki elvân-ı seb’anın; lacivert ve yeşil levninin timsalini göreceksin. Lâkin ittihad, cehl ile olmaz. İttihad, imtizac-ı efkârdır. İmtizac-ı efkâr, mârifetin şuaıyla olur.

YÜKSEKTEN BAKMAK İSTEYEN DESSAS BİR PAPAZA CEVAP

Bir adam seni çamura düşürmüş, öldürüyor. Ayağını senin boğazına basmış olduğu halde; istifham-ı istihfafiyle sual ediyor ki;

Mezhebin nasıldır?

Buna cevab-ı müskit, küsmekle sükut edip yüzüne tükürmektir.

“Tükürün o la’înin o hayasız yüzüne!”

Ona değil, hakikat namına şudur:

Birinci Sual: Din-i Muhammed nedir?

Cevap: Kur’ân’dır.

İkinci Sual: Fikir ve hayata ne verdi?

Cevap: Tevhid ve istikamet.

Üçüncü Sual: Mezahimin devası nedir?

Cevap: Hurmet-i riba ve vücûb-u zekattir.

Dördüncü Sual: Şu zelzeleye ne der?

Cevap:

لَـيْسَ لِلْاِنْسَانِ اِلاَّ مَا سَعَى ﴿ وَالَّـذِينَ يَكْـنِزُونَ الـذَّهَبَ ... ﴾ الـخ .. ﴾

MÜCAHİD BİR HAYVAN MERSİYESİ

وَمَا يَعْلَمُ جُنُودَ رَبِّكَ اِلَّا هُوَ

İşte o cünûddan bir gâzi, şehid.

Nev’i hayvandaki meymûn, saîd.

Ey maymûn-ü meymûn!

Mü’minleri memnun, kâfirleri mahzûn, Yunanı da mecnun eyledin.

Öyle bir tokat vurdun ki, siyaset çarkını bozdun.

Lord Corcu kudurttun, Venizelosu geberttin!..

Mizan-ı siyasette pek ağır oturdun ki; Küfrün ordularını, zulmün leşkerlerini bir hamlede havaya fırlattın.

Başlarındaki maskelerini düşürüp, maskara ederek bütün dünyayı güldürdün!

Cennetle mübeşşer olan hayvanların isrine gittin!

Cennette saîdsin, çünkü gâzi hem şehidsin!...

MÜHİM BİR NOKTA

İslâm gaflet edip küstü. Hristiyanlık dini fen ve medeniyeti kendine maledip iki silahla galebe çaldı.

Şimdi şarkta müthiş bir silah îmal ediliyor. Bunun hak kısmına sahip olmalı. Yoksa yine küssek, onu da Hristiyanlık İslâmiyet aleyhinde istimal edecektir. Buna karşı dayanılmaz.

Cumhur-u avama müteveccih olan bir fikir, bir kudsiyet almazsa söner. O desatire kudsiyet verecek iki muazzam rakîb din var.

Şu keskin fikir gözünü açtığı vakit, hasmını ve hasmının elindeki silahını Hristiyanlık dini bulmuştur. Öyle ise o fikir, kudsiyet almak için İslâmiyete dehâlet etmeye mecburdur.

---------------□□□---------------

إشارات

İşârât

Müellifi
Bediüzzaman Said-i Nursî

İFADE

Bundan altı sene evvel, şu zelzelenin bidayetinde, İşârât-ül İ'caz tefsirini yazarken, وَ مِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنْفِقُونَ beyanı sadedinde, şu risaledeki fehmimi aynen yazmıştım. Zaman fehmimi teyid ettiğinden neşrediyorum. Zeyli perakende hakikatlerden bir aşûradır.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

وَ مِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنْفِقُونَ

Şu cümle-i âliyenin itnâbında bir îcaz-ı i'cazî var..

Çünki يَتَصَدَّقُونَ veya يُزَكُّونَ gibi kısa bir cümleye bedel, bunu ihtiyar etmesinden, sadakanın şerait-i makbuliyetini fehme ihsas ve nikât-ı hüsnünü ihsan ediyor. Sadaka beş şart ile tam sadaka olabilir:

Birincisi: Sadakaya muhtaç olacak derecede tasaddukta israf etmemektir. Şu şarta imaen مِمّاَ daki مِنْ 'i teb'îziyeyi menar etmiştir.

İkincisi: Kendi malından vermeli, yoksa Ali'den alıp Veli'ye vermemeli. Şuna işareten hasrı ifade eden مِمَّا رَزَقْنَاهُمْ deki takdimi ayar etmiştir.

Üçüncüsü: Minnet etmemektir. Buna remzen رَزَقْنَا deki hakikî mâlik kim olduğunu ve sadaka veren yalnız vasıta olduğunu göstermekle, şu şarta medar etmiştir.

Dördüncüsü: Tıyb-ı nefs ile, rıza-i kalb ile olmalı. Havf-ı fakr ile olmamalı. Şuna telvihan رَزَقْنَا daki nûn-u azametle:

اَنَا الرَّزَّاقُ ذُو الْقُوَّةِ الْمَتِينُ manasına remzedip şu şarta emare etmiştir.

Beşincisi: Sadakayı alan sefahette değil, belki nafakasında ve hacat-ı zaruriyesinde sarfetmeli. Şuna telmihan يُنْفِقُونَ nin maddesini alâmet etmiştir.

Altıncı şart: Kemâldir... Mal'a hasr edilmemeli. Zîrâ tasadduk malda olduğu gibi; ilimde, fikirde, fiilde de olur. Şu ta'mime مَا lafzındaki umum ile îma ve يُنْفِقُونَ deki ıtlak ile işaret etmiştir. Çünki makam-ı hitabîde ıtlak, ta'mimdir.

İslâmiyetin bir rükn-ü mühimmi olan zekat, beşerin hayat-ı nev'iyesi için ehemmiyeti şudur:

Hadîste var; اَلزَّكَاةُ قَنْطَرَةُ الْاِسْلاَمِ yani zekat bir köprüdür ki, müslüman, kardeşi olan müslümana muavenet için ondan geçer. Zîrâ memurun-bih olan teavün, o vasıta iledir. Ve nev'-i beşerin heyet-i içtimaiyedeki nizamın sırat-ül müstakimi odur. İnsanlar içinde madde-i hayatın cereyanına rabıta odur. Terakkiyat-ı beşerdeki zehirlere tiryak odur.

Evet, zekatın vücûb-u kat'îsinde ve onun kabilesi olan sadakaya ve karz-ı hasene da'vet-i Kur'ânîde; ve ribanın vesailiyle beraber hurmet-i şedidesinde azîm bir hikmet, âlî bir maslahat, vasi' bir rahmet vardır.

Eğer sahife-i âlemde tarihî bir nazarla dikkat ve cem'iyet-i beşeriyenin mesavîsinin esasları teftiş edilse görülecektir ki; bütün ihtilâlât ve fesadın aslı ve ma'deni ve bütün ahlâk-ı rezilenin mahrek ve menba'ı, tek iki kelimedir. O iki kelimenin imtizacından bomba gibi Küre-i Arz patladı ve izdivacından, medenî insanlardan canavarlar doğdu.

Birinci Kelime: Ben tok olsam, başkası açlıktan ölse bana ne!.

İkinci Kelime: İstirahatım için zahmet çek, sen çalış ben yiyeyim!.

Merhametsiz nefisperest olan birinci kelime-i gaddaredir ki; âlem-i insanı zelzeleye getirip, kıyameti kopmak üzeredir. Şu kelimenin ırkını kesecek tek bir devası var ki, o da zekattır ve zekatın mükemmili olan sadakattır. Ve onun mütemmimi olan karz-ı hasendir.

Harîs, hodgâm, zalim olan ikinci kelimedir ki, beşerin terakkiyatını öyle sarsıyor ki, herc ü merc ateşine atmak üzeredir.

Şu dâhiye-i dehyanın tek bir devası var; o da hurmet-i ribadır ve faizin bütün vesailini hayat-ı içtimaîden ref' etmektir. Hodgâm ellerde servetin inhisarına vesile olan riba kapları, bankaları seddir. Evet bu kapılar ile servet ve temellük, kalil adamlarda toplanır. Bu iki düstur ile tevzi' edilmezse, gasbedilecektir.

Evet heyet-i içtimaiyedeki intizamın şartı, tabakat-ı beşer birbirinden uzaklaşmamak; tabaka-yı havass tabaka-yı avamdan, taife-i ağniya taife-i fukaradan ayrılmasın ki, sıla-i rahm kopmasın. Halbuki ribanın hayatı ve zekatın mevti ile, geniş bir mesafe açılmış, öyle bir uzaklık olmuş ki; hayt-ı vasl kopmuş…

Tabaka-yı süflâdan, tabaka-yı ulyâya karşı ihtiram, itaât, tahabbüb yerine; yalnız ihtilal sadâsı, hased sayhası, kin enîni, nefret velvelesi, intikam feryadı yükselip işitilir.

Tabaka-yı ulyâdan, tabaka-yı süflâya merhamet, ihsan ve taltife bedel; yalnız zulmün ateşi, tahakkümün sa'ikası, tahkirin ra'dı iniyor.

İşte bu halet-i ruhiyedendir ki, sebeb-i tevazu' ve terahhum olan havastaki meziyet, tekebbür ve gurura sebeb olmuştur. Şefkate, acımaya ve yardıma sebeb olan fukara aczi, avamın fakrı; esaretlerine, sefaletlerine sebeb olmuştur.

Eğer şahid istersen; âlem-i medenî'nin fesad ve rezaletine bak! zaman çok şahidleri gösterecektir.

Elhasıl: Tabakatın musalahası, birbirine yakınlaştırmasının çare-i yegânesi: erkân-ı İslâmiyetten olan zekatı, heyet-i içtimaiyenin tedvirine vâsi', âlî düstur ittihaz etmektir. İslâmiyette en büyük kebire olan ribayı vesailiyle

ilga etmektir. Adalet-i Kur’âniye âlem kapısında durup, ribaya yasaktır, girmeye hakkın yoktur, der.

Zaman ihtiyarlandıkça Kur’an gençleşiyor, rumûzu tavazzuh ediyor.

Meselâ: اِنْ يَكُنْ مِنْكُمْ عِشْرُونَ ..الخ

Meselâ: تَجْرِى فِى الْبَحْرِ..الخ

Meselâ: قُتِلَ اَصْحَابُ اْلاُخْدُودِ..الخ

Meselâ… Meselâ… ilh.

عَاشُورَا (Aşura)

س - مَنْ اَنْتَ ؟ اَاَنْتَ اَنْتَ بَعْدَ مَوْتِكَ ؟
وَ هَلْ لِخَرَابِ الْبَدَنِ تَاْثِيرٌ فِى وَحْدَةِ الرُّوحِ ؟
ج - اَنَا تَوَلَّدْتُ اْلآنَ مُتَلَخِّصًا مِنْ ثَمَانِينَ سَعِيدًا تَمَخَّضُوا فِى اَرْبَعِينَ سَنَةً بِقِيَامَاتٍ مُسَلْسَلَةٍ وَ اسْتِنْسَاخَاتٍ مُتَسَلْسِلَةٍ . فَهذَا السَّعِيدُ حَىٌّ نَاطِقٌ مَيِّتُونَ... لَوْ بِاْلاِنْجِمَادِ تَمَاسَكَ مَاءُ الزَّمَانِ وَتَمَثَّلَ اُولئِكَ السَّعِيدُونَ وَتَرَاَوْا لَمَا تَعَارَفُوا. تَدَحْرَجْتُ عَلَيْهِمْ فِى اْلاَطْوَارِ فَتَفَرَّقَ مِنِّى مَا ذَانَ وَ اَخَذْتُ مِنْهُمْ مَا شَانَ . فَكَمَا اَنَّ اَنَا اْلآنَ هُوَ اَنَا فِى هَاتِيكَ الْمَرَاحِلِ كَذلِكَ اَنَا اَنَا فِيمَا يَاْتِى بِمَوْتِى مِنَ الْمَنَازِلِ اِلاَّ اَنَّهُ فِى كُلِّ سَنَةٍ بِمُهَاجِرَةِ اثْنَيْنِ لِسَاكِنِى تِلْكَ الْبِلاَدِ يُجَدِّدُ اَنَا لِبَاسَهُ فَيَلْبَسُ السَّعِيدَ الْجَدِيدَ وَيَخْلَعُ الْعَتِيقَ

Türkçesi:

S- Kimsin? Ölsen yine sen misin? Bedenin inhilali ruhun şahsiyetine tesir etmez mi?

C- Ben bu anda, seksen Said'den telhis ile tezahür etmişim. Onlar müselsel şahsî kıyametler ve müteselsil 17*) istinsahlar ile çalkalanıp şu zamana beni fırlatmışlar.

Şu (Said) yetmiş dokuz meyyit, bir hayy-ı nâtıkın fihristesidir. Eğer zamanın suyu donup dursa, mütemessil olan o Saidler birbirlerini görseler, şiddet-i tehalüften birbirlerini tanımayacaklardır. Ben onların üstünde yuvarlandım; hasenat, lezzat dağıldı kaldı. Seyyiat, âlâm toplandı, yüklendi. Nasıl ki şimdi o merhalelerde daima ben benim.

Öyle de: Mevtimle gelecek menzillerde de yine ben benim. Lâkin her senede şu menzilhanelerdeki zerrat, iki muhaceret-i umumî yaptığından, ene dahi libasını değiştirir; yırtılmış Said'i atar, yeni Said'i giyer.

"İn'ikas [18*)] **ya hüviyeti veya hüviyetle hasiyeti veya hüviyetle mahiyeti tutar."**

Biri birinden eltaf ve eşeff kudretin çok âyineleri vardır. Camdan suya, sudan havaya, havadan esîre, esîrden âlem-i misale, hattâ zamana, hattâ fikre ilââhir.. tenevvü' ediyor. Suda kesifin aksi, aslın aynı değilse, nuranîde gayrı da değil, havada aynıdır.

Hava âyinesinde bir kelime milyonlar kelimat olur. Kudretin şu matbaasında sırr-ı tenasülü, kalem-i sun'-u İlahî acib istinsah ediyor.

فَتَبَارَكَ اللّٰهُ اَحْسَنُ الْخَالِقِينَ

MİSLEYN TELAKKİ EDİLEN ZIDDEYN

Zevkî olan sofiye vahdet-ül vücûdu, Allah hesabına kâinatı inkârdır.

Fikrî olan felsefe ve zaîf-ül itikadların lisanında olan vahdet-ül vücûd ise, hâşâ kâinat hesabına Allah'ı inkârdır.

Biri vahdet-üş şuhud, diğeri vahdet-ül mevcudu tazammun eder.

اَيْنَ الثُّرَيَّا مِنَ الثَّرَى

Nazar mes'ele-i zevkiyede tasarruf etse bozar. Zevkî, keşfî olan emir, nazar-ı fikir mizanı ile tartılmaz, ona inse katılaşır, çirkinleşir.

Meselâ: Toprak altında bir çekirdek, havada ondan çiçekli bir sünbül var. Âlem-i türabda nazar, çekirdeğe dikkat etse ince esasatı görür. Hava âlemindeki müzehher sünbülü onlara irca' ile izah edemez. Çekirdek içine sıkıştıramaz. İşte zevk burada bakar.. Nazar orada… Rü'yet değişir.

Bîçare hakikatlar, kıymetsiz ellerde kıymetsiz olur.

Demişler: سُبْحَانَ مَنِ اخْتَفَى لِشِدَّةِ ظُهُورِهِ

Ben de derim: نَعَمْ وَ سُبْحَانَ مَنِ اَخْتَفَى لِعَدَمِ ضِدِّهِ

وَلَوْلاَ الْجَنَّةُ وَالزَّمْهَرِيرُ لَمَا عَذَّبَتْ جَهَنَّمُ وَلاَ اَحْرَقَتْ

Cennet olmasa, Cehennem tazib etmez. Zemherir olmasa, ihrak etmez.

NEFİSPERESTLERİN NAZAR-I DİKKATİNE !

Bir lokma kırk paraya,[19*)] bir lokma on kuruşa; ağıza girmeden, boğazdan geçtikten ... birdirler.

Yalnız birkaç saniye, ağızda bir fark var. Müfettiş ve kapıcı olan zaikayı taltif ve memnun etmek için, birden o'na gitmek, israfın en sefihidir.

Eskide ekser İslâm aç değildi, tereffühe ihtiyar var idi. Şimdi açtır, telezzüze ihtiyar yoktur.

LEZZETPERESTLERİN NAZAR-I DİKKATİNE!

İnsan eski zamanını düşünse, ya lisanı veya kalbi ya âh âh! veya oh oh! tahattur veya telaffuz edecektir. Âh, müstetir elemin tercümanıdır. Oh, ruhta muzmer bir lezzet ve nimetin muhbiridir. Âh'ı dedirten, lezaiz-i mazîyenin tasavvur-u zevalidir. Çünki zeval-i elem lezzet olduğu gibi, zeval-i lezzet de elemdir. Şâirlerin divanları, tasavvur-u zeval-i lezzetten gelen bir elem-i fikrînin birer feryadıdır.

Oh, yani Elhamdülillah dedirten, âlâm-ı maziyenin tasavvur-u zevali, verdiği lezzet-i ruhaniyenin ünvanıdır. Demek muvakkat lezzetten ziyade, muvakkat eleme tebessüm etmeli, hoş geldin demeli.

EVLENMELİ BEKÂRLIK, BÎKÂRLARIN KÂRIDIR

Bâkire, iki sülüs kadın, bir sülüs erkektir. Bekâr, iki sülüs erkek, bir sülüs çocuktur. İzdivac, tasfiye tehzib eder.

□□□

S- Hangi cem’iyettensin, neden muhalefeti şiddetle tenkid ediyorsun?

C- Şüheda cem’iyetindenim. Tek bir veliyi inkâr veya istihfaf etmek, meş’umdur. Öyle ise, iki milyon evliyaullah olan şühedayı inkâr etmek ve kanlarını heder saymak, meş’umların en meş’umudur.

Zira muhalefet der: “Haksız olarak harbe girildi, hasmımız haklı idiler. Cihad değildi.” İşte şu hüküm, iki milyon şühedanın şehâdetini inkârdır.

Bence en çok duamız bu olmalı: اَللّٰهُمَّ لاَ تَجْعَلْ بَاْسَنَا بَيْنَنَا

Bir hakikat var ki; en bedevî ve hattâ vahşî insanlar dahi o hakikata karşı serfüru-bürde-i itaât ve ihtiramdırlar: Bir aşiretten mütehasım iki kabile, haric bir hasım zuhûr etse, sevk-i tabiî ile dâhilî husumet ta’til edilir. Şâyan-ı istiğrabdır ki; medenî, münevver telakki edilenler, o vahşilerden çok aşağıdırlar; husumet-i hariciyenin zuhûruyla, dâhilî husumeti teşdid ederler. Eğer medeniyet ve fen böyle ise, insanın saadeti vahşet ve cehalettedir.

Âlim-i mürşid koyun olmalı, kuş olmamalı. Şu kuzusuna süt, bu yavrusuna kay verir.

Bâtıl şeyleri tasvir, safî zihinleri idlâldir ve cerhtir. Ba’dehu cerh ve red ile, tedavî ya olur, ya olmaz.

Bîçare İstanbul mütebayin, dâhiyane prensiplerin telkinat-ı musırraneleriyle kabiliyet-i

telakkuhiyesini kaybetmiştir. Zihni âlüfte olmuştur.

***

Nisyan bir nimettir, yalnız her günün âlâmını çektirir, müterakimi unutturur.

***

Derecat-ı hararet gibi, her musibette bir derece-i nimet vardır. Daha büyüğünü düşünüp, küçükteki derece-i nimeti görüp, Allah’a şükretmeli. Yoksa isti’zam ile üflense şişer, merak edilse ikileşir. Kalbdeki misali, hakikata inkılab eder.

***

ZULMETLİ MÜNEVVER

Efkâr-ı hazırada cehl-i basiti cehl-i mürekkebe kalbeden en mühim sebeb; meçhul bir şeye parlak bir isim takmakla, “anladım” zannetmek; ve meçhul şeyleri ona irca’ ile, “izah ettim” zannetmektir. Halbuki tarif, ya hadd, ya resim ile olur. Yoksa vâzı’ı cahil ve müsemmaya mümas olan vechi muzlim ve göze çarpan vechi şeffâf bir ism-i camid ile olmaz. Manyetizma, telepati, kuvve-i mıknatısiye gibi.

İhya-yı din, ihya-yı millettir.
Hayat-ı din, nur-u hayattır.

Ümmet şeriata temessükü nisbetinde terakkî, tesahülü nisbetinde tedennisi hakâik-i tarihiyedendir.

طلوعات

Tulûât

Müellifi
Bediüzzaman Said-i Nursî

İFADE

Telepati nev'inden, ruhumla şiddet-i alâkası olan bir şahs-ı meçhul, muhtelif ve birbirinden uzak mevzulara dair; (birdenbire kibrit yakmak gibi) seri' sualler soruyor. Ratb ve yâbis karışıyor.

İntihab kari'in arzusuna tabidir.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ
اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذِى قَالَ:

وَ لاَ تَنَازَعُوا فَتَفْشَلُوا وَ تَذْهَبَ رِيحُكُمْ ... وَ اصْبِرُوا

S: Âlem-i İslâm ülemasının ortasındaki müdhiş ihtilafata ne dersin ve re'yin nedir?

C: Evvelâ:[20*)] Âlem-i İslâma gayr-ı muntazam veya intizamı bozulmuş bir meclis-i meb'usan ve encümen-i şûra nazarıyla bakıyorum. Şeriattan işitiyoruz ki: Re'y-i cumhur budur, fetva bunun üzerinedir. İşte şu: bu meclisteki re'y, ekseriyetin naziresidir. Re'y-i cumhurdan mâada olan akval, eğer hakikat ve mağzdan hâlî ve boş olmazsa, isti'dadatın re'ylerine bırakılır. Ta herbir isti'dad, terbiyesine münasib gördüğünü intihab etsin.

Lâkin burada iki nokta-i mühimme vardır:

Birincisi: Şu isti'dadın meyelanı ile intihab olunan ve bir derece hakikatı tazammun eden ve ekalliyette kalan kavl, nefs-ül emirde mukayyed ve o isti'dad ile mahsus olduğu halde, sahibi ihmal edip mutlak bıraktı. Etba'ı iltizam edip ta'mim etti. Mukallidleri taassub edip, o kavlin hıfzı için muhaliflerin red ve hedmine çalıştılar. Şu noktadan müsademe, müşagabe, cerh ve red o derece meydan aldı ki; ayakları altından çıkan toz ve ağızlarından feveran eden duman ve lisanlarından püsküren berkler, şimşekli ve bâzan rahmetli bir bulut, şems-i İslâmiyet'in tecellîsine bir hicab teşkil etmiştir. Lâkin ziya-yı şemsten tefeyyüz etmesine isti'dad bahşeden rahmetli bulut

derecesinde kalmadı. Yağmuru vermediği gibi, ziyayı dahi men'etmektedir.

İkinci Nokta: Ekalliyette kalan kavl, eğer içindeki hakikat ve mağz, onu intihab eden isti'dadlardaki heves ve heva ve mûris âyineye ve mizacına galebe çalmazsa, o kavl bir hatar-ı azîmde kalır. Zîrâ isti'dad onunla insibağ edip onun muktezasına inkılab etmek lâzım iken; o, onu kendine çevirir ve telkîh eder, kendi emrine müsahhar eder. İşte şu noktadan hüda hevaya tahavvül ve mezheb mizacdan teşerrüb eder. Arı su içer bal akıtır, yılan su içer zehir döker.

Fakat kaviyyen ümid ederim ki, kâinatta şu meclis-i âlî, şu meczub sergerdan küre şehrinde millet-i insaniyede ve Âdem kavminde ülema-i İslâm âlemi, bir meclis-i meb'usan-ı mukaddese hükmüne geçecektir. Selef ve halef asırlar üstünde birbirine bakıp mabeyinlerinden bir encümen-i şûra teşkil edeceklerdir.

S- Nasraniyet, İslâmiyetin inkişafına bundan sonra mani' olmayacak mıdır?

C- Nasraniyet ya intıfa veya ıstıfa ile terk-i silâh edecektir. Zîrâ birkaç defa yırtıldı, protestanlığa geldi. Protestanlık da yırtıldı, tevhide yaklaştı; tekrar yırtılmaya hazırlanıyor.

Ya intıfa bulup sönecek.. Veyahut doğrudan doğruya hakikî Hristiyanlığın esasına câmi' olan hakâik-i İslâmiyeyi karşısında görecektir. Beşer dinsiz olamaz!..

İşte bu sırr-ı azîme, Peygamber (A.S.M.) işaret etmiştir ki: Hazret-i İsa gelecek, ümmetimden olacak; aynı şeriatımla amel edecektir.

Saniyen: Sebeb-i ihtilaf-ı muzır: “Bu haktır” düsturu yerine; “Yalnız hak budur” ve **“en güzeli budur”** hükmü yerine, “güzeli budur” hükmü ikame edilmiştir. اَلْحُبُّ فِى اللّٰهِ esas-ı merhametkârî yerine اَلْبُغْضُ فِى اللّٰهِ ikame edilmiştir. Kendi mesleğinin muhabbeti yerine, başka meslekten nefret, harekâtında hâkim kılınmıştır. Hakikata muhabbet yerine, ene tarafgirliği müdahale etmiştir. Vesail ve delail, makasıd ve gayât yerine ikame edilmiştir.

Halbuki fâsid bir delil ile, hak bir netice zihinde ikame edilir. Bâtıl bir vesile ile, hak bir gaye fikirde tesbit edilir. Madem gaye ve maksad haktır; delil ve vesilelerdeki fesad, böyle inşikak-ı kulûba sebebiyet vermemeli.

Salisen: Sebeb-i ihtilaf, hâkim-i zalim olan cerbezedir. Fikr-i tenkid ve bedbînliğe istinad eden cerbeze, daima zalimdir.

S- O sail-i meçhul, tekrar der: Cerbeze nedir?

C-[21*)] Müteferrik büyük işlerde, yalnız kusurları görmek cerbezeliktir; aldanır ve aldatır. Cerbezenin şe’ni, bir seyyieyi sünbüllendi-rerek hasenata galib etmektir. [22**)]

Meselâ: Bir aşiretin herbir ferdi, bir günde attığı balgamı, cerbeze ile vehmen tayy-ı mekân ederek birden bir şahısta o muhassalı temsil edip başka efradı ona kıyas ederek, o nazar ile baksa;

Veyahut bir sene zarfında birisinden gelen rayiha-i keriheyi, cerbeze ile tayy-ı zaman ederek, bir dakika-i vâhidede, o şahs-ı hazırda sudûrunu tasavvur etse; acaba evvelki adam ne derece müstakzer, ikinci adam ne derece

müteaffin!.. hattâ hayal gözünü kapasa, vehim dahi burnunu tutsa mağaralarından kaçsalar, akıl onları tevbih etmeğe hakkı olmayacaktır.

İşte şu cerbezenin tavr-ı acibi; zaman ve mekânda müteferrik şeyleri toplar, bir yapar. O siyah perde ile herşeyi temaşa eder.

Hakikaten cerbeze, enva'iyle garaibin makinesidir.

Görülmüyor mu ki; cerbeze-âlûd bir âşık'ın nazarında, umum kâinat, birbirine muhabbet ile müncezib, rakkasane hareket edip gülüşüyor... Veyahut çocuğunun vefatıyla matem tutan bir vâlidenin cerbeze-âlûd me'yusiyeti nazarında, umum kâinat hüzün-engizane ağlaşıyor.

Herkes, istediği ve haline münasib gördüğü meyveyi koparır.

Bu makamda size bir temsil: Meselâ: Sizden yorulmuş yolcu bir adam, yalnız bir saat tenezzüh etmek üzere, gayet müzeyyen ve müzehher bir bahçeye girse (nekaisten müberra olmak, cinan-ı Cennet'in mahsusatından ve her kemâle bir noksanı karıştırmak, şu âlem-i kevn ve fesadın mukteziyatından olmakla) şu bahçenin müteferrik köşelerinde bazı pis ve murdar şeyler bulunduğu için, inhiraf-ı mizac sevki ve emri ile, yalnız o taaffünatı taharrî ve o murdar şeylere idame-i nazar eder. Güya onda yalnız o var. Hülyanın hükmüyle fena hayal tevessü' ederek, o bostanı bir selhhane ve mezbele suretinde gösterdiğinden, midesi bulanır ve istifrağ eder, kemâl-i nefretle kaçar.

Acaba, beşerin lezzet-i hayatını gussedar eden böyle bir hayale, hikmet ve maslahat rûy-i rıza gösterebilecek midir?

"Güzel gören, güzel düşünür. Güzel düşünen, hayatından lezzet alır."

S- Herkes, zaman ve dehirden şikayet ediyor. Acaba Sâni'-i Zülcelal'in san'at-ı bedi'ine itiraz çıkmaz mı?

C- Hâyır, aslâ!.. Belki mânâsı şudur: Güya şikayetçi der ki; istediğim emir ve arzu ettiğim şey ve teşehhî ettiğim hal; hikmet-i ezeliyenin düsturuyla tanzim olunan âlemin mahiyeti müstaid değil; ve inâyet-i ezeliyenin pergeliyle nakşolunan feleğin kanunu müsaid değil; ve meşiet-i ezeliyenin matbaasında tab' olunan zamanın tabiatı muvafık değil; ve masalih-i umumiyeyi tesis eden hikmet-i İlahî razı değillerdir ki, –şu âlem-i imkân, Feyyaz-ı Mutlak'ın yed-i kudretinden şu ukûlümüzün hendesesiyle ve tehevvüsümüz iştihasıyla– istediğimiz semeratı koparsın. Verse de tutamaz, düşse de kaldıramaz.

Evet bir şahsın tehevvüsü için, büyük bir daire-i muhita, hareket-i mühimmesinden durdurulmaz.

Elhasıl: Cerbeze bir hâkimdir.. Yalnız seyyiat tarafını konuşturmamalı, onun hasmı olan hasenatı da dinlemeli. Sonra müvazene edip, mizan-ı haşirdeki hükm-ü âdilane gibi, racih gelene muhabbetle hak vermelidir.

S- Efkâr-ı hazırada cerbeze nasıl bir tesir etmiştir?

C- Bak, o seyyiedir ki; Ararat Dağı kadar bize zulüm ve tahkir eden ecnebî bir devleti, ne

safsatalı bahanelerle: bilmem hangi tarihte Kırım'da bize yardım etmiş gibi yavelerle, bize dost olabilecek surette gösteriyorlar.

Hem Sübhan Dağı kadar, İslâmiyet'in izzet ve şerefine çalışan güruh-u mücahidîni, acib bahanelerle en fena derekesine indirip, millete düşman gibi gösteriyorlar.

Hem de Avrupa'nın terbiyesinin neticesi olarak:

خُذْ مِنْ كُلِّ شَيْءٍ اَحْسَنَهُ kaidesiyle her şeyin en iyi cihetini nazara almak maslahat iken, en fena cihetini nazara alıp mütemadiyen milleti ye'se sevk ederek, ruh-u cemaatı öldürüyor.

Hem yine cerbeze seyyiesine, za'f-ı akide inzimam etmesiyle, mesail-i diniyede en zaîf tarafını irae ederek dinsizliğe zemin ihzar ediyor.

Hem yine onun netaicidir ki; mukteza-yı beşeriyet olan, beyn-es selef cereyan eden tenkidat-ı rakibkârane veya hakperestaneyi, sofestaîcesine bir cerbeze ile, her birinin hakkında başkaların tenkidatını irae edip, eazım-ı ümmet hakkında hürmetsizlik ve emniyetsizliği telkin ederek, o vasıta ile ezhandaki İslâmiyetin kudsiyetini sarsıyor.

İşte bunlar gibi çok mazarrat-ı azîme, şu nevi cerbezeden tevellüd ediyor.

İstanbul'u düşündükçe, iki karış kadar dili uzanmış, sair azası neşv-ü nemadan mahrum kalmış, ihtiyar bir çocuğun timsali zihnime geliyor.

S- Anadolu aleyhinde çıkmış olan fetvaya ne dersin? [23*)]

C- Fetva-yı mahz değil ki, i'tizar edilsin. Belki kazayı tazammun eden bir fetvadır. Çünki fetvanın kazadan farkı; mevzu'u âmmdır, gayr-ı muayyendir, hem mülzim değil... Kaza ise, muayyen

ve mülzimdir. Şu fetva ise, hem muayyendir, kim nazar etse bizzarûre muradı anlar. Hem mülzim olmuştur. Çünki avam-ı müslimîni onlar aleyhinde sevketmekte esbabın en âhiridir.

Mademki şu fetva, kazayı tazammun ediyor, kazada iki hasmı dinletmek zarurîdir. Anadolu da söylettirilmeliydi. Netice-i müddeiyatlarını aleyhlerinde olan davalarla, siyasiyyûn ve ülemadan bir heyet tarafından, maslahat-ı İslâmiye noktasında muhakeme edildikten sonra, fetva verilebilirdi.

"Zâten şimdi bazı hakâikte bir inkılab var. Ezdad isimlerini değiştirip, mübadele etmişler. **Zulme adalet, cihada bağy, esarete hürriyet namı veriliyor.**"

S- Neden bu kadar (İ.G.Z.) den nefret ediyorsun? Musalahasını da istemiyorsun?

C- Sebeb bir değil, bindir. Bana en ziyade şedid görünen, manen ahlâkımıza vurduğu darbedir. Çekirdek halinde olan secaya-i seyyieyi içimizde inkişaf ettirdi. Hayatın yarası iltiyam bulur; izzet-i İslâmiye, namus-u millînin yarası pek derindir.

Edirne Câmii'nde,[24*)] bir İslâm hocasının lisanıyla, Venizelos gibi şeytan zalime dua ettirdi. Merkez-i Hilafette, müslümanlar lisanıyla hizb-üş şeytan olan (İ.G.Z.), Yunan askerlerini halaskâr, tathirci ilân ve karşısındaki güruh-u mücahidîni cani, zalim söylettirdi.

Acaba bir vâlide o dereceye getirilse ki; çocuğunu kendi eliyle öldürerek, müteessir

olmayarak, parça parça etse, hiç mümkün müdür ki, onda hissiyat-ı âliye ve ahlâk-ı sâmiye intıfa etmesin?!.

S- Neden (İ.G.Z.) siyaseti galib çıkar?

C- Siyasetinin hassa-i mümeyyizesi; fitnekârlık, ihtilaftan istifade, menfaat yolunda her alçaklığı irtikâb etmek, yalancılık, tahribkârlık, hariçte menfîliktir. Bir adam kocaman bir binayı bir günde harab eder, bir taburu ihtilale verir. Şu alçak siyasettir ki (K.T.T.)ni [25*)] zahiren tel'in ettiği halde, gizlice dehalet ediyor. Fenalık ve ahlâk-ı seyyie, siyasetine vasıta olduğu için, her yerde ahlâk-ı seyyieyi himaye ederek teşci' eder. Şimdiki İstanbul hali şahiddir.

S- Anadolu'da pekçok zulüm ediliyor ve pekçok müslümanlar i'dam ediliyor. Neden böyle yapıyorlar?

C- Evet maatteessüf pek feci' şeyler oluyor. Fakat asıl sebeb; mel'un mimsiz medeniyet, öyle zalimane bir silâh, şu harb-i vahşiyaneye vermiştir ki, o silâhın karşısında dayanmak, onun naziriyle mukabele etmek lâzım gelir. Şeşhane ile mitralyoza mukabele edilmez. İşte o silâh, o düstur ki, medeniyet harbin eline vermiştir; ben de kendi gözümle Grandük Nikolaviç'in namına iki emri gördüm.

Der: "Askerimize bir köyden bir tüfenk açılsa, çoluk çocuğu ile imha edilecektir." İkinci emri

de: “Bir cemaatte bir adam, cephe zararına bize hıyanet etse, çoluk çocuğu ile imha edilecektir.”

İşte böyle azlam bir düstur ile (İ.G.Z.) Anadolu’ya hücum ediyor.

S- Âlem-i İslâmdaki ihtilafı ta’dil edecek çare nedir?

C- Evvelâ: Müttefekun aleyh olan makasıd-ı âliyeye nazar etmektir. Çünki Allahımız bir, Peygamberimiz bir, Kur’ânımız bir, zaruriyat-ı diniyede umumumuz müttefik, zaruriyat-ı diniyeden başka olan teferruat veya tarz-ı telakkî veya tarîk-i tefehhümdeki tefavüt bu ittihad ve vahdeti sarsamaz, racih de gelemez. اَلْحُبُّ فِى اللّٰهِ düstur tutulsa, aşk-ı hakikat harekâtımızda hâkim olsa -ki, zaman dahi pek çok yardım ediyor- o ihtilafat sahih bir mecraya sevkedilebilir.

“Esefan; gaye-i hayalden tenasî veya nisyan olmakla, ezhan enelere dönüp etrafında gezerler.” İşte gaye-i hayal, maksad-ı âlî bütün vuzûhuyla meydana atılmıştır.

ZULMÜN ŞEDİD BİR NEV'İ

Dünyaca havas tanınan insanlardaki meziyet, sebeb-i tevazu ve mahviyet iken, tahakküm ve tekebbüre sebeb olmuştur. Fukara aczi, avamın fakrı, sebeb-i merhamet ve ihsan iken; esarete, mahkûmiyetlerine müncer olmuştur.

Bir işde mehasin ve şeref hasıl oldukça, havassa peşkeş edilir; seyyiat olsa, avama taksim edilir.

Meselâ, bir tabur galebe çalsa, şan ü şeref kumandana verilir, taksim edilmez. Mağlub olduğu vakit, seyyie tabura taksim edilir. Meselâ: Bir aşiret namuskârane bir iş etse, "Âferin Hasan Ağa" derler. Fenalık ettikleri vakit, "Tuh ne pis aşiret imiş" diyecekler.

وَ اِذَا يُحَاسُ الْحَيْسُ وَ اِذَا تَكُونُ كَرِيهَةٌ اُدّٙعَا لَهَا يُدْعَى جُنْدُبْ[26] (*) kavl-i meşhuru, şu acib zulmün tercümanıdır.

Hem de şu içtimaî sistemdeki damar-ı zulmün bir mecrası da şudur: Yüksek tabakada birinin öldürülmesiyle, çok seneler matem tutulur. Halbuki onun cinayetiyle tabaka-i avamda yüzer, belki binler kişi telef olsa, bir-iki günde unutulur. Şu ise adalet-i Kur'âniyeye zıddır. Bir şah, bir gedayı öldürse, Şeriat kısasa hükmeder, ikisini bir görür.

MÜSTEHAK BİR CEZA

Şeriatın اَلْقَاتِلُ لاَ يَرِثُ düstur-u âdilanesi, şeriat-ı fıtriye olan kavânin-i kadere muntabıktır ki, tarîk-i gayr-ı meşru' ile bir maksadı takib eden, maksudunun zıddıyla ceza görüyor. Wilson, Klemanso, Venizelos gibi.

Şuna bir misal: Bidayet-i inkılabımızdan beri, sevab-ı âhiretin vesilesini dinsizcesine şan ü şerefe vasıta yapanlar, müdhiş bir rezaletle neticelendi. Muvakkat bir şan ü şereften sonra, elîm bir sukut takib etti. Lisan-ı halleri لَيْتَنِى كُنْتُ نَسْيًا مَنْسِيًّا tilavet ediyor.

Fıtrat-ı insan bir mezraa hükmündedir ki, secaya-yı hasene temayülat-ı şerriye ile beraber, daneler gibi dest-i kaderle içinde ekilmiştir. Bu daneler neşv-ü nema bulmak için bir suya muhtaçtır. Hevadan gelse, şer daneleri neşv-ü nema bulur. Şimdiki şu medeniyet-i habisenin heyet-i içtimaiyeye verdiği tesir gibi... Fıtraten -çendan- hayır ciheti galibdir, fakat sünbüllenmiş, semere vermiş on çekirdek; yüz değil, bin kurumuş çekirdeğe galebe eder. İşte şunun çaresi: O bâb-ı fitneyi kapatmakla, suyu Hüda tarafından vermek lâzımdır.

S- Taaddüd-ü zevcât ve abd gibi bazı mesaili, ecnebîler serrişte ederek, medeniyet nokta-i nazarında, şeriata bazı evham ve şübehatı îrad ediyorlar.

C- İslâmiyetin ahkâmı iki kısımdır:

Birisi: Şeriat ona müessistir. Bu ise, hüsn-ü hakikî ve hayr-ı mahzdır.

Birisi dahi: Şeriat muaddildir. Yani, gayet vahşî ve gaddar bir suretten çıkarıp, ehven-üş şerr ve muaddel ve tabiat-ı beşere tatbiki mümkün ve tamamen hüsn-ü hakikiyeye geçebilmek için zaman ve zeminden alınmış bir surete ifrağ etmiştir. Çünki birden tabiat-ı beşerde umumen hükümferma olan bir emri birden ref'etmek; tabiat-ı beşeri birden kalbetmek iktiza eder.

Binaenaleyh, Şeriat vâzı-ı esaret değildir. Belki en vahşî suretten, böyle tamamen hürriyete yol açacak ve geçebilecek bir surete indirmiştir, ta'dil etmiştir.

Hem de dörde[27*)] kadar taaddüd-ü zevcat, tabiata, akla, hikmete muvafakatıyla beraber, Şeriat bir taneden dörde çıkarmamış, belki sekizden, dokuzdan dörde indirmiştir. Bahusus taaddüde öyle şerait koymuştur ki, ona müraat etmekle, hiçbir mazarrata müeddi olmaz. Bazı noktada şer olsa da, ehven-üş şerdir. Ehven-üş şer ise, bir adalet-i izafiyedir.

Heyhat! Âlemin her halinde hayr-ı mahz olamaz.

S- Dâr-ül Hikmet-il İslâmiye neden hizmet edemedi?

C- En büyük hizmeti, adem-i hizmetidir. En büyük hareketi, hareketsizliğidir. Çünki buradaki hâkim olan kuvvet, ecnebîye lehinde olmayan herbir hareketi boğuyor. Hareket edenleri gördük, mukaddes câmilerde gâvurlara dua ettirildi ve mücahidlerin cevaz-ı katline fetva verdirildi. İşte Dâr-ül Hikmet, bu fırtına içinde âlet

ettirilmedi. En büyük mani’ olan ecnebî kuvvet, bütün kuvvetiyle ahlâksızlığı himaye ve teşci’ ediyordu.

İkinci derecede sebeb: Dâr-ül Hikmet eczaları kabil-i imtizac, belki de ihtilat değil. Şahsî meziyetleri vardır, cemaat ruhu tevellüd etmedi. “Ene”leri kavîdir, delinmedi ki bir “nahnü” olsun. “Ben”, “biz” olmadı. Mesaîlerinde teşârük düsturuyla işe girişildi, te’avün düsturu ihmal edildi.

Teşârük, maddiyatta eseri azîmleştirir, fevkalâde yapar. Maneviyat ve efkârda âdileştirir, belki çirkinleştirir.

Teâvün düsturu bunun tamamen aksidir; maddiyatta cemaate nisbeten pek küçük, fakat yalnız bir şahsa nisbeten büyük eserlere vasıta olur. Maneviyatta ise, eseri hârikulâde derecesine is’ad eder.

Hem de tenkidleri çok keskinleşmiştir, karşısına çıkan fikir parçalanır, söner.

“Ehakkı aramakla bâzan hakkı da kaybeder. Hakta ittifak, ehakta ihtilaf olduğundan; bence çok defa hak, ehaktan ehaktır. Ehakkın müddet-i taharrîsi zamanında, bâtılın vücûduna bir nevi müsamaha var. Yani bâzan hasen, ahsenden ahsendir.”

S- Biri dese: “Bu hadîsi kabul etmem.” Nasıldır?

C- Bâzan, adem-i kabul, kabul-ü ademle iltibas olunur. Çok hatiâta müncer olur. Halbuki adem-i kabul; adem-i delil-i sübut, onun delilidir. Kabul-ü adem, delil-i adem ister. Biri şekk, biri inkârdır. Meselâ, bir hadîsin kabulü, adem-i kabulü, kabul-ü ademi vardır.

Birincisi: Bürhanî bir cazibe ister.

İkincisi: Kaziye-i tasdikî değil, belki cehildir.

Üçüncüsü: Red ve inkâr olduğundan, bürhan ve isbat ister. O nefiydir. Nefiy kolayca isbat edilmez. Belki butlan-ı mânâ ile binefsihî müntefî olur.

□□□

S- Tenkidi nasıl görüyorsun? Hususan umûr-u diniyede.

C- Tenkidin saiki, ya nefretin teşeffîsidir veya şefkatın tatminidir. Dostun veya düşmanın ayıbını görmek gibi...

Sıhhat ve fesada muhtemel bir şeyde, kabule temayül ve tercih şefkatten; redde temayül ve tercih -vesvese olmazsa- nefretten geldiğine ayardır.

وَلكِنّ عَيْنَ السُّخْطِ تُبْدِى □ وَعَيْنُ الرِّضَا عَنْ كُلِّ عَيْبٍ كَلِيلَةٌ الْمَسَاوِيَا

Saik-i tenkid, aşk-ı hak ve arzu-yu tenzih-i hakikat olmalı. Selef-i sâlihînin tenkidleri gibi.

□□□

S- Zalim gâvurların bu kadar propagandalarına nasıl mukabele edilmeli?

C- Propaganda, sâbıkan tezyif ettiğim zalim cerbezenin veled-i nâmeşruudur. Ona mukabele, o yalancı silâhla olmamalı, belki sıdk ve hak ile olmalı. Bir tane sıdk, bir harman yalanı yakar.

قُلِ اللّٰهُ ثُمَّ ذَرْهُمْ فِى خَوْضِهِمْ يَلْعَبُونَ ۞ اِنَّمَا الْحِيلَةُ فِى تَرْكِ الْحِيَلِ

Maziye, mesaibe kader nazarıyla; ve müstakbele, me’âsîye teklif noktasından bakmak lâzımdır.

Çaresi bulunan şeyde acze, çaresi bulunmayan şeyde ceza’a iltica etmemek elzemdir.

HADSÎ BİR HAKİKAT

S- Hazret-i Azrail birdir; bir anda, her yerde eceli gelenlerin ruhunu kabzeder. Hazret-i Cebrail, Sidret-ül Münteha'da suret-i hakikiyesinde olduğu anda, Dıhye veya başkasının suretinde meclis-i Nebevîde iman ve İslâmın erkânını soruyor veya tebliğ eder. Daha yalnız Allah bilir kaç yerlerde bulunuyor. Hazret-i Peygamber (A.S.M.) demiş:

مَنْ رَآنِى فِى الْمَنَامِ فَقَدْ رَآنِى حَقًّاöŞu sırrına binaen, avam-ı ümmetten binlere bir anda menamen ve havassa yakazaten ve keşfen temessülü ve umum ümmetin salavatının istimâı ve âhirette umumla görüşmesi ve şefa'atı; hem de bir Velî bir anda pek çok yerlerde müşahedesi gibi sırların miftahı nedir?

C- Bir nuranînin timsali, onun hâsiyetine mâliktir; hem gayrı değildir. Şu âleme karşı açılan âlem-i suver ve misalin bir penceresi olan ecsâm-ı şeffâfeden âyineler, ecsâm-ı kesifenin hassasız şeklini alır; fakat nuranînin timsaliyle beraber hassa-i zâtiyesini de alır.

Meselâ: Bir adam binler âyine ortasında dursa, herbir âyinede aynı şahıs bulunur; fakat ruhsuz, hissiz, fikirsiz birer şahıstır.

Lâkin şems binler âyinede temessül etse, herbir timsal çendan şemsin azamet-i mahiyetine ve mertebe-i kemâline mâlik değilse de; lâkin Şemsin hissi hükmünde olan harareti, hayatı hükmünde olan ziyası, aklı hükmünde olan tenviri olan havass-ı selâseyi câmi'dir. Nuranînin timsali hayy-ı

mûrtebittir. Kesifin timsali, meyyit-i müteharriktir. Ruh, en münevver bir nurdur. Tahdidi kabul etmeyen âlem-i misalin pencerelerinde temaşager bir ruhun gayr-ı mahsur timsalleri de, birer ruh-u mütecessiddir, havassına mâliktir, onun gayrı değillerdir.

---------------□□□---------------

خطوات ستّه

Hutuvât-ı Sitte

Müellifi
Bediüzzaman Said-i Nursî

Not: Bu eser, 1920'de İngilizlerin İstanbul'a tasallut ve işgali zamanında Türkçe ve Arabça olarak müellifi tarafından yazılmış ve neşredilmiştir.

—Naşir—

اَعُوذُ بِاللّٰهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ

وَلاَتَتَّبِعُواخُطُوَاتِ الشَّيْطَانِ

Herbir zamanın insî bir şeytanı vardır. Şimdi beşerde insan suretinde şeytanın vekili olan ruh-u gaddar, fitnekârane siyasetiyle cihanın her tarafına kundak sokan el-hannas, altı hutuvatıyla âlem-i İslâmı ifsad için: İnsanlarda ve insan cemaatlerindeki habis menba'ları ve tabiatlarındaki muzır ma'denleri fiilî propaganda ile işlettiriyor, zayıf damarları buluyor.

Kimin hırs-ı intikamını, kimin hırs-ı câhını, kimin tama'ını, kimin humkunu, kimin dinsizliğini, hattâ en garibi, kimin de taassubunu işletip siyasetine vasıta ediyor.

BİRİNCİ HATVESİ

Der veya dedirir: “Siz kendiniz de dersiniz ki: Musibete müstehak oldunuz. Kader zalim değil, adalet eder. Öyleyse, size karşı muameleme razı olunuz!”

Şu vesveseye karşı demeliyiz: Kader-i İlâhî isyanımız için musibet verir. Ona rızâdâde olmak, o günahtan tevbe demektir. Sen ey mel’un! Günahımız için değil, İslâmiyetimiz için zulmettin ve ediyorsun. Ona rıza veya ihtiyarla inkıyad etmek –neûzü billâh– İslâmiyetten nedamet ve yüz çevirmek demektir.

Evet aynı şeyi –hem musibettir– Allah verir, adalet eder. Çünkü günahımıza, şerrimize zecren ondan vazgeçirmek için verir. O şeyi aynı zamanda beşer verir, zulmeder. Çünkü, başka sebebe binaen ceza verir. Nasıl ki düşman-ı İslâm, aynı şeyi bize icra ediyor. Çünkü Müslümanız.

İKİNCİ HATVESİ

Der ve dedirtir: "Başka kâfirlere dost olduğunuz gibi bana da dost ve taraftar olunuz. Neden çekiniyorsunuz?"

Şu vesveseye karşı deriz:

Muavenet eli kabul etmek ayrıdır. Adâvet eli öpmek de ayrıdır. Bir kâfirin herbir sıfatı kâfir olmak ve küfründen neş'et etmek lâzım olmadığından, İslâmın eski ve mütecaviz bir düşmanını def' için, bir kâfir muavenet eli uzatsa, kabul etmek İslâmiyete hizmettir.

Senin ise, ey kâfir-i mel'un, senin küfründen neş'et eden teskin kabul etmez husumet elini öpmek değil, temas etmek de İslâmiyete adâvet etmek demektir.

ÜÇÜNCÜ HATVESİ

Der veya dedirir: "Şimdiye kadar sizi idare edenler fenalık ettiler, karıştırdılar. Öyleyse bana razı olunuz!"

Bu vesveseye karşı deriz:

Ey el-hannas! Onların fenalıklarının asıl sebebi de sensin. Âlemi onlara darlaştırdın, damar-ı hayatı kestin, evlâd-ı nâmeşru'unu onlara karıştırdın. Dinsizliğe sevk ederek dini rüşvet isterdin. Onlara bedel seni kabul etmek, yalnız müteneccis su ile necis olmuş bir libası, hınzırın bevliyle yıkamak demektir. Sen yalnız hayvancasına muvakkat bir hayat-ı sefilâneyi bize bırakıyorsun; insanca, İslâmca hayatı öldürüyorsun. Biz ise hem insancasına, hem Müslümancasına yaşamak istiyoruz. Senin rağmına yaşayacağız!

DÖRDÜNCÜ HATVESİ

Der veya dedirir: “Sizi idare eden ve bana muhâsım vaziyetini alanlar –ki Anadolu’daki sergerdeleridir– maksatları başkadır. Niyetleri din ve İslâmiyet değildir.”

Şu vesveseye karşı deriz:

Vesilelerde niyetin tesiri azdır. Maksadın hakikatini tağyir etmez. Çünkü maksud, vesilenin vücûduna terettüp eder; içindeki niyete bakmaz.

Meselâ: ben bir define veya su bulmak için bir kuyu kazıyorum. Biri geldi, kendini saklamak veya orada muzahrafatını defnetmek için, bana yardım ederek kazdı. Suyun çıkmasına ve definenin bulunmasına niyeti tesir etmez. Su, fiiline, kazmasına bakar, niyetine bakmaz. Bunun gibi; onlar bizi Kâbe’ye götürüyorlar. Kur’ân’ı yüksek tutmak istiyorlar. Bütün felâketimizin menba’ı olan Avrupa muhabbetine bedel, husumetini esas tutuyorlar. Niyetleri ne olursa olsun, bu maksatların hakikatini tağyir edemez.

BEŞİNCİ HATVESİ

Der: "İrade-i Hilâfet, siyasetimin lehinde çıktı."

Şu vesveseye karşı deriz:

Bir şahsın arzu-yu zâtîsi ve emr-i hususîsi başkadır, ümmet namına emin olarak deruhte ettiği emanet-i Hilâfetten hasıl olan şahsiyet-i maneviyenin iradesi bambaşkadır. Bu irade bir akıldan çıkıp, bir kuvvete istinad ederek, âlem-i İslâmın maslahatını takip eder. Aklı ise, şûrâ-yı ümmettir; senin vesvesen değil. Kuvveti; müsellah ordusu, hür milletidir; senin süngülerin değildir. Maslahat da muhitten merkeze nazar edip İslâm için faide-i uzmâyı tercih etmektir. Yoksa, aksine olarak merkezden muhite bakmakla âlem-i İslâmı bu devlete, bu devleti de Anadolu'ya, Anadolu'yu da İstanbul'a, İstanbul'u da hânedân-ı Saltanata teâruz vaktinde feda etmek gibi hod-endişâne fikir ve irade, değil Vahidüddin gibi mütedeyyin bir zat, hattâ en fâcir bir adam da, yalnız ism-i Hilâfeti taşıdığı için ihtiyarıyla etmez. Demek, mükrehtir. O halde ona itaât, adem-i itaâttir.

ALTINCI HATVESİ

Der ki: "Bana karşı mukavemetiniz beyhudedir. Müttefikiniz beraberken yapamadığınız şeyi şimdi nasıl yapacaksınız?"

Şu vesveseye karşı deriz:

En ziyade hile ve fitne kuvvetiyle ayakta duran azametli kuvvetin bizi ye'se düşürmüyor.

Evvela: Hile ve fitne, perde altında kaldıkça tesir eder. Zâhire çıkmakla iflâs eder, kuvveti söner. Perde öyle yırtılmış ki senin yalanın, hilen, fitnen; hezeyana, maskaralığa inkılâp edip akim kalıyor. Bu defaki Anadolu'ya karşı… gibi…

Saniyen: O kof kuvvetin, yüzde doksanı sana karşı itilâf kabul etmez. Muhâsım bir cereyan, atâlete mahkûm ediyor. Fazla kalan kuvvetinle dert ve dermanda müşterek olan âlem-i İslâmı susturacak, depretmeyecek derecede eskisi gibi bir istibdat altında tutmaya ihtimal versen, şeytan iken eşeğin eşeği olursun![28*)]

Salisen: Madem ki öldürüyorsun. Ölmek iki suretledir:

Birinci suret: Senin ayağına düşmek, teslim olmak suretinde ruhumuzu, vicdanımızı ellerimizle öldürmek, cesedi de güya ruhumuza kısasen sana telef ettirmektir.

İkinci suret: Senin yüzüne tükürmek, gözüne tokat vurmakla ruh ve kalbimiz sağ kalır, ceset de şehit olur. Akide faziletimiz tahkir edilmez; İslâmiyetin izzetiyle istihza edilmez.

Elhasıl: İslâmiyet muhabbeti, senin husumetini istilzam eder. Cebrail, şeytan ile barışamaz.

Siyasetimizde en acınacak, en ebleh bir akıl varsa, o da öylelerin aklıdır ki, (İ.G.Z.) milletinin ihtiras ve menfaatini, İslâmiyetin menfaat ve izzetiyle kabil-i tevfik görüyor. Burada en sefil ve en ahmak kalb, öylelerin kalbidir ki; hayatı onun himayeti altında kabul eder. Hayatımızı onun himayeti altında kàbil görüyor.[29**)] Çünkü, öyle bir şarta hayatımızı talik ediyor ki, muhal ender muhaldir.

Der: "Yaşayınız. Fakat bir tek adam bana hıyânet etse yakarım, yıkarım!"

Şayet bir adam hakka sadakat namına onun kâfirane zulmüne karşı hıyânet etse, Ayasofya'ya iltica etse; milyarlara değer o mukaddes binayı harab eder. Veyahut, bir köyde ona bir hain bulunsa, çoluk çocuğuyla mahvetmek; veya bir cemaatte ona muzır biri varsa cemaati ifnâ etmek, her vakit kendinde selâhiyet görüyor. Lânet o medeniyete ki, ona o salâhiyeti vermiş! Acaba, bütün millet bir kalbde –hem münafık, hançer-i zulmünden mütelezziz olacak ahmak bir kalbde– ittifakından daha muhal ne var?

Şeytan gibi hasis hisleri, fena ahlâkları teşci' ve himaye eder, iyi hisleri söndürür. Hem insanî, İslâmî hayatı men' etmekle beraber, muvakkat hayvanî bir hayatı, iki genc-i mücehhez pençeli; ekseriyeti kazanmak için, imhayı esas program yapmış, iki kelbi iki ciğerimize musallat ederek bizi silâhtan tecrit ediyor. İşte onun himayeti, işte hayatımız!

O hasım, gösterdiği kin ve husumet harpten neş'et etme değildir. Harpten olsaydı, tabiî mağlûbiyetimizle sairlerin husumeti gibi sükûnet bulurdu. Hem hasmın, uzakta çirkin yüzündeki riyakârane çizgileri güzel zannedilirdi. Yakında görenler, İnşaallah daha aldanmaz.

كَمَا اَنَّ الضَّرُورَاتِ تُبِيحُ الْمَحْظُورَاتِ ، كَذَلِكَ تُسَهِّلُ الْمُشْكِلاَتِ

Korkaklıkda darb-ı mesel hükmünde olan tavuk, çocukları yanında iken, şefkat-ı cinsiye sebebiyle camusa saldırır. İşte dehşetli bir cesaret…

Hem darb-ı mesel olmuş: "Keçi kurttan havfı, ıztırar vaktinde mukavemete inkılâp eder. Boynuzu ile kurdun karnını deldiği vâkidir. İşte harika bir şecaat…

Fıtrî meyelân mukavemetsûzdur. Bir avuç su, kalın bir demir gülle içine atılsa, kışta soğuğa maruz bırakılsa, meyl-i inbisat demiri parçalar.

Evet şefkatli tavuk cesareti, hamiyetli keçi ıztırarî şecaati gibi, fıtrî bir heyecan, demir güllede su gibi zulmün burudetli husumet-i kâfirânesine maruz kaldıkça herşeyi parçalar. Rus mojikleri buna şahittir.

Bununla beraber, imanın mahiyetindeki hârikulade şehâmet, izzet-i İslâmiyetin tabiatındaki âlem-pesend şecaat, uhuvvet-i İslâmiyenin intibahıyla her vakit mucizeleri gösterebilir.

---------------□□□---------------

سنوحات

Sünûhât

Müellifi

Bediüzzaman Said Nursî

İFADE-İ MERAM

Bazı âyâtı düşünürken, bazı nükteler kalbime hutur ederek nota suretinde kaydettim. Elfazca zengin değilim, israfı da sevmem, teşrifatçı elfazı beğenmem, îcazımdan darılma!..

خُذْ مِنْ كُلِّ شَيْءٍ اَحْسَنَهُ kaidesiyle sana hoş gelen şeyleri al, sana hoş görünmeyeni bana bırak, ilişme!..

Said

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

اَلَّذِينَ آمَنُوا وَ عَمِلُوا الصَّالِحَاتِ [30] (*)

Kur'ân "sâlihat"ı mutlak, mübhem bırakıyor. Çünki ahlâk ve faziletler, hüsn ve hayr çoğu nisbîdirler. Nev'den nev'e geçtikçe değişir. Sınıftan sınıfa nâzil oldukça ayrılır. Mehallden mehalle tebdil-i mekân ettikçe başkalaşır. Cihet muhtelif olsa, muhtelif olur. Ferdden cemaate, şahıstan millete çıktıkça mahiyeti değişir.

Meselâ: Cesaret, sehavet; erkekte gayret, hamiyet, muavenete sebebdir. Karı'da nüşûze, vekahat'a, zevc hakkına tecavüze sebeb olabilir.

Meselâ: Zaîfin kavîye karşı izzet-i nefsi, kavîde tekebbür olur. Kavînin zaîfe karşı tevazuu, zaîfte tezellül olur. Meselâ: Bir ulü-l emr,

makamındaki ciddiyeti vakar, mahviyeti zillettir. Hanesinde ciddiyeti kibir, mahviyeti tevazu’dur.

Meselâ: Tertib-i mukaddematta tefviz, tenbelliktir. Terettüb-ü neticede tevekküldür. Semere-i sa’yine, kısmetine rıza kanaattır. Meyl-i sa’yi kuvvetlendirir. Mevcuda iktifa, dûn-himmetliktir.

Meselâ: Ferd, mütekellim-i vahde olsa müsamahası, fedakârlığı amel-i sâlihtir. Mütekellim-i maal-gayr olsa, hıyanet olur.

Meselâ: Bir şahıs kendi namına hazm-ı nefs eder, tefahur edemez; millet namına tefahur eder, hazm-ı nefs edemez. Herbirinde birer misal gördün, istinbat et.

Madem ki Kur’ân bütün tabakata, bütün â’sârda, kâffe-i ahvalde şâmil bir hitab-ı ezelîdir. Hem nisbî hüsn, hayr çoktur. Sâlihattaki ıtlakı, beliğane bir îcaz-ı mutnebdir. Beyanda sükûtu, geniş bir sözdür.

وَ اِنَّ الْفُجَّارَ لَفِى جَحِيمٍ

Akibet-i ikaba delildir; hadsen onu gösteriyor. Masiyetin ekseriya dünyada olan akibeti, bir emare-i hadsiyedir ki, cezasında bir ikab vardır. Çünki herkes, hususî bir tecrübe ile hadsen görüyor ki; hiçbir münasebet-i tabiiye olmadığı halde, masiyet bir netice-i seyyi'eye müncer olur. Bu kadar kesret ve vüs'atle tesadüf olamaz.

Eğer şu umum muhtelif hususî tecrübeler nazara alınırsa görünür ki; nokta-i iştirâk yalnız tabiat-ı masiyettir ki, cezayı istilzam ediyor. Demek ceza, masiyetin lâzım-ı zâtîsidir.

Madem ki dünyada filcümle bu lâzım, sırf tabiat-ı masiyet için terettüb ediyor. Elbette bu dâr'da terettüb etmiyen, başka dârda terettüb edecektir. Acaba kim vardır ki, küçücük bir tecrübe geçirmemiş ve dememiş: "Filan adam fenalık etti, belasını buldu."

... وَ جَعَلْنَاكُمْ شُعُوبًا وَ قَبَائِلَ لِتَعَارَفُوا

اَىْ لِتَعَارَفُوا فَتَعَاوَنُوا فَتَحَابُّوا ، لاَ لِتَنَاكَرُوا فَتَعَانَدُوا فَتَعَادُّوا...

Bir nefer takımda, bölükte, taburda, fırkada birer rabıtası, birer vazifesi olduğu gibi; herkesin heyet-i içtimaîde müteselsil revabıt ve vazaifi vardır. Halita şeklinde gayr-ı muayyen olsa, tearüf ve teavün olmaz.

Unsuriyetin intibahı ya müsbettir ki, şefkat-i cinsiye ile inti’aşe gelir ki, tearüfle teavüne sebebdir. Veya menfîdir ki, hırs-ı ırkî ile intibaha gelir ki, tenakürle te’anüdün sebebidir. İslâmiyet bunu reddeder.

وَمَا مِنْ دَابَّةٍ فِى اْلاَرْضِ اِلاَّ عَلَى اللّٰهِ رِزْقُهَا

Rızk hayat kadar, kudret nazarında ehemmiyetlidir. Kudret çıkarıyor, kader giydiriyor, inâyet besliyor. Kudret-i ezeliye dehşetli bir faaliyetle âlem-i kesifi, âlem-i latife kalb ve zerrat-ı kâinatı hayattan hissedar etmek için edna bir sebeb ile, bir bahane ile kemâl-i ehemmiyetle hayatı verdiği gibi; aynı derece-i ehemmiyetle (mebsûtan mütenasib), rızkı dahi ihzar ediyor.

Hayat, muhassal-ı mazbuttur, görünür. Rızık gayr-ı muhassal, tedricî münteşirdir, düşündürür. Bir nokta-i nazarda denilebilir: Açlıktan ölmek yoktur. Zîrâ şahm vesair surette iddihar olunan gıda bitmeden evvel ölüyor. Demek terk-i âdetten neş’et eden maraz öldürür, rızıksızlık değil…

وَ اِنَّ الدَّارَ اْلآخِرَةَ لَهِىَ الْحَيَوَانُ[31] [*]

Küremiz hayvana benziyor. Âsâr-ı hayatı gösteriyor. Acaba yumurta kadar küçülse, bir nevi hayvan olmayacak mıdır? Veya bir mikrop, küre kadar büyüse, ona benzemiyecek midir?

Hayatı varsa ruhu da vardır. İnsan-ı ekber olan âlem, tazammun ettiği manzume-i kâinat o derece hassasiyet ve âsâr-ı hayat gösteriyor ki; bir ceseddeki a'za, ecza, zerrat izhar ettikleri tesanüd, tecazüb, teâvünden daha ziyade muntazam, muttarid, mükemmel âsârı gösteriyor.

Acaba âlem insan kadar küçülse, yıldızları zerrat ve cevahir-i ferde hükmüne geçse, o da bir hayvan-ı zîşuur olmayacak mıdır?!. Şu âyet dehşetli bir sırrı telvih eder; kesretin mebdei vahdettir, müntehası da vahdettir. Bu bir düstûr-u fıtrattır.

Kudret-i Ezelînin feyz-i tecellîsi ve eser-i ibda'ı olan kâinattaki kuvvetten umum zerrata, herbir zerreye birer zerre-i cazibe halk ve ihsan ederek ve ondan kâinatın rabıtası olan müttehid, müstakil, muhassal cazibe-i umumiyeyi inşa ve îcad etmiştir. Nasılki zerratta reşehat-ı kuvvet olan cazibelerin muhassalası, bir cazibe-i umumiye vardır. O da kuvvetin ziyasıdır, izabesinden neş'et eden bir istihale-i latifesidir.

Kezalik: Kâinata serpilmiş katarat ve lemaat-ı hayatın dahi muhassalı bir hayat-ı umumiye var olmak gerektir. Hayat varsa, ruh da vardır. Öteki gibi münteha-i ruh, bir mebde-i ruhun cilve-i

feyzidir. O mebde-i ruh dahi hayat-ı ezeliyenin tecellîsidir ki, lisan-ı tasavvufta hayat-ı sâriye tesmiye ederler.

İşte ehl-i istiğrakın iştibahının sebebi ve şatahatın menşei; şu zıllı, asılla iltibas etmeleridir.

وَ لاَ تَقُولُوا لِمَنْ يُقْتَلُ فِى سَبِيلِ اللّهِ اَمْوَاتٌ بَلْ اَحْيَاءٌ وَ لٰكِنْ لاَ تَشْعُرُونَ

Û اَىْ وَلٰكِنَّهُمْ يَشْعُرُونَ اَنَّهُمْ اَحْيَاءٌ مَا مَاتُوا Ú

Şehid kendini hayy bilir.[32*)] **Feda ettiği hayatı, sekeratı tatmadığından gayr-ı münkatı' ve bakî görüyor.** Yalnız daha nezih olarak buluyor. Başka meyyite nisbeti şuna benzer ki: İki adam rü'yada lezaizin enva'ına câmi' bir bahçede geziyorlar. Biri rü'ya olduğunu bilir, ehemmiyet vermez. Diğeri ise yakaza bilir, hakikî mütelezziz olur.

Âlem-i rü'ya, âlem-i misalin zılli ve o da âlem-i berzahın zılli olduğundan, desatirleri mütemasildir.

مَنْ قَتَلَ نَفْسًا بِغَيْرِ نَفْسٍ اَوْ فَسَادٍ فِى اْلاَرْضِ فَكَاَنَّمَا قَتَلَ النَّاسَ جَمِيعًا وَمَنْ اَحْيَاهَا فَكَاَنَّمَا اَحْيَا النَّاسَ جَمِيعًا

Şu âyet haktır. Akla münafî olamaz. Hakikattır. Mücazefe, mübalağa içinde bulunamaz. Halbuki zahiri düşündürür.

BİRİNCİ CÜMLE: Adalet-i mahzanın en büyük düsturunu vaz'ediyor. Der ki: Bir masumun hayatı, kanı, hattâ umum beşer için olsa da heder olmaz. İkisi nazar-ı kudrette bir olduğu gibi, nazar-ı adalette de birdir. Cüz'iyatın külliye nisbeti bir olduğu gibi, hakkın dahi mizan-ı adalete karşı ayn-ı nisbettir. O nokta-i nazardan, hakkın küçüğü büyüğü olamaz.

Lâkin adalet-i izafiye cüz'ü külle feda eder. Fakat muhtar cüz'ün sarihan veya zımnen ihtiyar ve rıza vermek şartıyla; (Ene)ler (nahnü)ye inkılab edip, mezcî cemaat ruhu tevellüd ederek, külle feda olmak için ferd zımnen rızadade olabilir.

Bâzan nur, nar göründüğü gibi şiddet-i belâgat da mübalağa görünür.

Şurada nükte-i belâgat, üç noktadan terekküb ediyor:

Birincisi: Beşerin fıtratındaki isti'dad-ı isyan ve tehevvür, gayr-ı mahdud olduğunu göstermektir. Hayra olduğu gibi, şerre dahi insanın kabiliyeti nâmütenahî gibidir. Hodgâmlık ile öyle insan olur ki, heves ve ihtirasına mani herşeyi, hattâ elinden gelirse dünyayı harab ve nev'-i beşeri mahvetmek ister.

İkincisi: İstidad-ı fıtrînin haricde derece-i kuvvetini izharla, mümkini vaki' suretinde göstererek, nefsi zecr edip (demek o damar-ı gadr ve isyan çekirdeği güya bilkuvveden bilfiile çıkıp, imkânatı vukuâta inkılab ederek, müstaid olduğu semeratı verip, bir şecere-i zakkum suretinde hayalin nasb-ül aynına vazeder) tâ matlub olan teneffür ve inzicarı, nefsin dibine kadar işletilsin, irşadî belâgat böyle olur.

Üçüncüsü: Kaziye-i mutlaka bâzan külliye ve kaziye-i vaktiye-i münteşire bâzan daime suretinde görünür. Halbuki bir ferd, bir zamanda hükme mazhar olsa, kaziyenin mantıkan sıdkına kâfidir. Ehemmiyetli bir kemmiyet olsa, örfen dahi doğrudur. Nasılki her mahiyette bazı hârikulâde efrad veya o nev'in nihayet derecede tekemmül etmiş bir ferdi veya her ferd için acib şeraite câmi' hârika bir zaman bulunur ki; sair efrad ve ezmine o ferde veya o zamana nisbeten, zerreler kadar... küçücük balıklar Balina balığına nisbeti gibidir.

Bu sırra binaen: Cümle-i ûlâ çendan zahiren külliye ise, fakat daime değildir. Fakat beşere katlin zaman cihetiyle en müdhiş ferdini nazara vaz'ediyor.

Öyle zaman olur ki, bir kelime bir orduyu batırır; bir gülle otuz milyonun mahvına sebeb olur. Nasılki oldu da... Öyle şerait tahtında olur ki, küçük bir hareket insanı a'lâ-yı illiyyîne çıkarır. Öyle hal olur ki; küçük bir fiil, insanı esfel-i safilîne indirir.

Böyle kaziye-i mutlakada veya münteşire-i zamaniyede böyle haller, büyük bir nükte için nazara alınır. Böyle acib ferdler ve acib zamanlar ve haller mutlak, mübhem bırakılır.

Meselâ: İnsanlarda "Veli", cum'ada "dakika-i icabe", Ramazanda "Leyle-i kadir", esma-ül hüsnada "İsm-i a'zam", ömürde "ecel" meçhul kaldıkça; sair efrad dahi kıymetdar kalır, ehemmiyet verilir.

Taayyün ettikçe, sairleri rağbetten düşer. Yirmi sene mübhem bir ömür, nihayeti muayyen bin seneye müreccahtır. Zîrâ vehim, ebediyete ihtimal verdiğinden, mübhemde nefsi kandırır. Muayyende ise, yarısı geçtikten sonra, darağacına tedricen takarrüb gibidir.

TENBİH

Bazı âyât ve ehadîs vardır ki; mutlakadır, külliye telakki edilmiş.

Hem öyleler vardır ki; münteşire-i muvakkatadır, daime zannedilmiş. Hem mukayyede var, âmm hesab edilmiş.

Meselâ, demiş: "Bu şey küfürdür." Yani o sıfat imandan neş'et etmemiş, o sıfat kâfiredir. O haysiyet ile o zât küfür etti denilir. Fakat mevsufu ise ma'sume ve imandan neş'et ettikleri gibi, imanın tereşşühatına da haize olan başka evsafa mâlik olduğundan, o zât kâfirdir denilmez. İllâ ki, o sıfat küfürden neş'et ettiği yakînen biline. Zîrâ başka sebebden de neş'et edebilir. Sıfatın delaletinde "şekk" var. İmanın vücûdunda da "yakîn" var. Şekk ise, yakînin hükmünü izale etmez. Tekfire çabuk cür'et edenler düşünsünler!

İKİNCİ CÜMLE: اَىْ مَنْ اَحْيَاهَا فَكَاَنَّمَا اَحْيَا النَّاسَ جَمِيعًا

İhya, mânâ-yı zahiriyy-i mecazî itibariyle, hasenatın gayr-ı mahdud tezauf düsturunu gösterir. Mânâ-yı aslî itibariyle, halk ve îcadda şirk ve

iştiraki esasıyla "hedm" eden bir bürhana remizdir. Zîrâ bu cümle ile beraber مَا خَلْقُكُمْ وَلاَ بَعْثُكُمْ اِلاَّ كَنَفْسٍ وَاحِدَةٍ tarafeyndeki teşbih, iktidar mânâsını ifham ettiğini dahi nazara alınsa, mantıkan aks-i nakîz kaidesiyle istilzam ediyor ki;

مَنْ لاَ يَقْتَدِرُ عَلَى اِحْيَاءِ النَّاسِ جَمِيعًا
لاَ يَقْتَدِرُ عَلَى اِحْيَاءِ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ

Demek işareten delalet ediyor.

Madem ki insanın, mümkinatın kudreti; bilbedahe semavatın, küre-i arzın halkına, îcadına muktedir değildir. Bir taşın, hiçbir şeyin halkına da muktedir olamaz.

"Demek arzı ve bütün nücum ve şümusu tesbih taneleri gibi kaldıracak, çevirecek kuvvetli bir ele mâlik olmayan kimse, kâinatta dava-yı halk ve iddia-yı îcad edemez."

Sun'î tasarrufat-ı beşeriye ise, fıtratta câri olan nevâmis-i İlahînin sereyanlarını keşf ile, tevfik-i hareket edip, lehinde istimal etmektir.

İşte bu derece bürhanda vuzûh, parlaklık; Kur'ânın rumûz-u i'cazındandır. Gelecek âyet bunu isbat eder.

مَا خَلْقُكُمْ وَلاَ بَعْثُكُمْ اِلاَّ كَنَفْسٍ وَاحِدَةٍ

Zira kudret zâtiyedir. Acz tahallül edemez. Melekûtiyete taalluk eder. Mevani' tedahül edemez. Nisbeti kanunîdir. Cüz' ve küll, cüz'î ve küllî hükmüne geçer.

BİRİNCİ NOKTA: Kudret-i Ezelîye, Zât-ı Akdes'e lâzıme-i zaruriye-i naşie-i zâtiyedir. "Acz", zıddı olduğundan bizzarûre, zaruriye-i zâtiye ile, zıddının melzumu olan zâta ârız olmaz. Madem zâta ârız olamaz, kudrete bizzarûre tahallül edemez. Madem ki tahallül edemez, kudrette meratib bizzarûre olamaz. Zîrâ meratibin vücûdu, ezdadın tedahülüyledir. Meselâ: Hararette meratib, bürudetin tahallülüyle; hüsündeki derecat, kubhun tedahülüyledir.

وَ هَلُمّ جَرًّا

Mümkinatta hakikî lüzum; zâtî-i tabiî olmadığından, kâinatta ezdad birbirine girebilmiş. Meratib tevellüd edip, ihtilafat ile tegayyürat neş'et etmiştir.

Madem ki kudrette meratib olamaz, makdurat dahi bizzarûre kudrete nisbeti bir olur. En büyük, en küçüğe müsâvî, zerrat yıldızlara emsal olur.

İKİNCİ NOKTA: Kâinatın iki ciheti var, âyinenin iki vechi gibi. Biri mülk, biri melekûtiyet. Mülk ciheti ezdadın cevelangâhıdır. Hüsn kubh, hayr şer, sıgar kiber gibi umûrun mahall-i tevarüdüdür. Onun için vesait ve esbab vaz'edilmiş, ta dest-i kudret zahiren umûr-u hasise ile mübaşir olmasın. Azamet, izzet öyle ister. Hakikî tesir verilmemiş, vahdet öyle ister.

Melekûtiyet ciheti ise, mutlaka şeffâfedir. Teşahhusat karışmaz. O cihet vasıtasız Hâlık'a müteveccihtir. Terettüb, teselsül yoktur. İlliyet ma'luliyet giremez. İ'vicacatı yoktur. Avaik müdahale edemez. Zerre şemse kardeş olur.

Kudret hem basit, hem nâmütenahî, hem zâtî; mahall-i taalluk-u kudret, hem vasıtasız, hem lekesiz, hem isyansızdır. Büyük küçüğe tekebbürü, cemaat ferde rüchanı, küll cüz'e nisbeten kudrete karşı fazla nazlanması olamaz.

ÜÇÜNCÜ NOKTA: لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ وَ لِلّٰهِ الْمَثَلُ اْلاَعْلَى

Temsil, tasviri teshil ettiğinden, temsilâtla bu gamız noktayı tefhime çalışacağız.

Meselâ: Şemsin feyz-i tecellîsi olan timsali, deniz sathında, denizin katresinde aynı hüviyeti gösteriyor. Meselâ: Kâinatın hailsiz şemse müteveccih olmak şartıyla, mütefavit cam parçalarından farzedilse, timsal-i şems zerrede, sath-ı arzda, umumda müzahametsiz, tecezzîsiz, tenakussuz bir olur. İşte **"şeffafiyet sırrı"...**

Meselâ: Noktalardan terekküb eden bir daire-i azîmin, nokta-i merkeziyenin elinde bir "mum" ve muhitteki noktaların ellerinde birer "âyine" farzedilse, nokta-i merkeziyenin verdiği feyz, müzahametsiz tecezzîsiz, tenakussuz nisbeti birdir. İşte **"mukabele sırrı"!..**

Meselâ: Hakikî bir mizanın iki gözünde iki şems, iki yıldız, iki dağ, iki yumurta, iki cevher-i ferd hangisi bulunsa bulunsun, sarfolunacak aynı kuvvetle, hassas terazinin bir kefesi Süreyya'ya,

bir kefesi seraya inebilir. İşte **“müvazene sırrı”!..**

Meselâ: En azîm bir gemiyi, bir çocuk dahi oyuncağını çevirdiği gibi çevirir. İşte **“intizamın sırrı”!..**

Meselâ: Bir mahiyet-i mücerrede, bütün cüz’iyatına en asgarına, en ekberine yorulmadan, tenakus etmeden, tecezzîsiz bir bakar. Mülk cihetindeki teşahhusat, hususiyat müdahale edip tağyir edemez. İşte **“tecerrüdün sırrı!..**

Meselâ: Bir kumandan “Arş!” emri ile bir neferi tahrik, bir orduyu tahrik eder. İşte **“itaât sırrı!..**

Zira herşeyin bir nokta-i kemâli ve o noktaya bir meyli var. Muzaaf meyil, ihtiyaç; muzaaf ihtiyaç, aşk; muzaaf aşk, incizabdır. Mahiyat-ı mümkinatın mutlakan kemâli, mutlak vücûddur. Hususî kemâli, isti’dadatını bilfiile çıkaran hâs vücûddur. Bütün kâinatın “Kün” emrine itaâtı, bir zerre neferin itaâtı gibidir. “Kün” emr-i ezelîsine mümkinin itaât ve imtisalinde, meyil ve ihtiyaç ve şevk ve incizab mümtezic, mündemicdir.

Nükat-ı selâse, hususan üçüncü noktadaki esrar-ı sitte ile, mülk ve mümkin canibinde değil, melekûtiyet ve kudret-i ezeliye cihetinde nazar edilse, istinkâra incirar eden istib’ad zâil ve nefs mutmainne olur.

Şöyle: Madem ki kudret-i ezeliye gayr-ı mütenahiyedir, zâtiyedir, zaruriyedir. Herşeyin lekesiz, perdesiz cihet-i melekûtiyeti ona müteveccihtir, ona mukabildir. İmkân itibariyle mütesavî, “mütevazin-üt tarafeyndir.” Şeriat-ı fıtriye-i kübra olan “nizam”a muti’dir. Avaik ve hususiyat-ı mütenevvi’adan cihet-i melekûtiyet mücerreddir. Küll-ü a’zam, cüz’-ü asgara nisbeten, kudrete karşı ziyade nazlanmaz, mukavemet etmez.

Haşirde bütün zevil-ervah ihyası, mevt-âlûd bir nevm ile kışta uyuşmuş bir sineği, baharda ihya ve in'aşından kudrete daha ağır olamaz. Mezkûr üç nokta dikkat-i nazara alınsa görünür ki; مَا خَلْقُكُمْ وَلاَ بَعْثُكُمْ اِلاَّ كَنَفْسٍ وَاحِدَةٍ ömübalağasız, mücazefesiz doğrudur, haktır, hakikattır.

وَلاَ يَتَّخِذَ بَعْضُنَا بَعْضاً اَرْبَاباً مِنْ دُونِ اللّٰهِ

Binler nüktesinden bir nükte: Sofiye meşrebinden kat'-ı nazar, İslâmiyet vasıtayı red, delili kabul; ve vesileyi nefiy, imamı isbat eder. Başka din, vasıtayı kabul eder. Bu sırra binaendir ki; Hristiyanda servet ve rütbece yüksek olanlar, ziyade dindardır. İslâmiyette avam ise, servet ve rütbece yüksek olanlardan ziyade dine merbuttur. Zîrâ zîrütbe, enaniyetli bir Hristiyan, ne derece dinde mütesallib ise, o derece mevkiini muhafaza ve enaniyetini okşar, kibrinde imtiyazından fedakârlık etmez. Belki kazanır.

Bir Müslim, ne derece dine mütemessik ise, o derece kibrinden, gururundan, hattâ izzet-i rütebinden fedakârlık etmek gerektir.

Öyle ise, kendini havass zanneden zalimlere, mazlumîn ve avamın hücumu ile; Hristiyanlık havass'ın tahakkümüne yardım ettiğinden parçalanabilir. İslâmiyet ise, dünyevî havastan ziyade avamın malı olduğundan, esasat itibariyle müteessir olmamak gerektir.

يُخْرِجُ الْحَىَّ مِنَ الْمَيِّتِ وَ يُخْرِجُ الْمَيِّتَ مِنَ الْحَيِّ

Pekçok desatir-i külliye ve bir kısım desatir-i ekserîyi tazammun eder. Ferde, cemaate, nev'e, mesleğe şamildir. Yalnız ekserî düsturların mâsadakatından bir-iki misal zikredeceğiz:

Lâkayd Emevîlik, nihayet Sünnet ü Cemaate; salabetli Alevîlik nihayet Râfızîliğe dayandı. Hem zalime karşı miskinliği esas tutan Hristiyanlık, nihayet tecellüd; cebbarlığa ve zalime karşı cihad, izzet-i nefsi esas tutan İslâmiyet eyvah nihayet miskinlikte karar kıldı.

Hem mebdei taassub derecesinde azîmet olsa; nihayeti müsaheleye, ruhsata tarafdarsa, nihayeti salabete müncer olur. Bir kısım Hanbelî, Hanefî gibi. Hattâ en garibi; bir kısım mutaassıblar mesleklerinin zıddına olarak, küffara karşı müsamaha, dostluk; ve lâkayd Jönler husûmet ve salabet tarafdarı çıktılar. Güya mebde-i Hürriyetteki mevkilerini becayiş ettiler.

İki âlim; bâzan nâkısın oğlu kâmil, kâmilin oğlu nâkıs oluyor. Güya bâkiyye-i iştihayı, şevki tevarüsle velede geçiyor. Öteki kaza-yı vatar ettiğinden, veledinden ilme karşı açlık hissini uyandırmıyor.

Şu emsilelerdeki ser-düstur şudur: Beşerde meyl-i teceddüd var. Halef selefi kâmil görse, tezyid eylemese; meylinin tatminini başka tarzda arar, bâzan aks-ül amel yapar.

وَ لاَ تَزِرُ وَازِرَةٌ وِزْرَ اُخْرَى

İşte siyaset-i şahsiye, cemaatiye, milliyeye dair en âdil bir düstur-u Kur'anî.

اِنَّهُ كَانَ ظَلُومًا جَهُولاً

İşte mahiyet-i insaniyede dehşetli kabiliyet-i zulüm sırrı şudur: Beşerde hayvanın aksine olarak, kuvâ ve müyûl fıtraten tahdid edilmemiş; meyl-i zulüm, hubb-u nefis dehşetli meydan alıyor.

Evet, ene ve enaniyetin eşkal-i habisesi olan hodgâmlık, hodbinlik, hodendişlik, gurur ve inad, o meyle inzimam etse, öyle ekber-ül kebairi îcad eder ki, daha beşer ona isim bulmamış. Cehennem'in lüzumuna delil olduğu gibi, cezası da yalnız Cehennem olabilir.

Evvelâ: Şahıs itibariyle, bir şahıs çok evsafa câmi'dir. Onların içinde bir sıfat adaveti celbetse, birinci âyetteki kanun-u İlahî iktiza eder; adavet o sıfata inhisar etsin; mecma-i evsaf-ı masume olan şahsına yalnız acısın ve tecavüz etmesin.

Halbuki o zalûm-u cehûl, tabiat-ı zalimane ile, bir canî sıfat için o evsaf-ı ma'sumenin hakkına da tecavüz edip, mevsufa da husumet; hattâ onda da iktifa etmiyor, akrabasına da, hattâ meslekdaşına da zulmünü teşmil eder. Bir şeyin müteaddid esbabı olduğundan; olabilir o cânî sıfat da kalbin fesadından değil, belki hâric bir sebebin neticesidir. O halde sıfat caniye değil, kâfire de olsa, o zât canî olamaz.

Cemaat itibariyle görüyoruz ki; Bir şahs-ı muhteris, bir intikamıyla veya müntakim bir muhalefetle, arzuyu tazammun eden bir fikir ile demiş ki: "İslâm parçalanacak" veyahut "Hilafet mahvolacak." Sırf o meş'um sözünü doğru göstermek,

gururunu, enaniyetini tatmin etmek için, İslâmın perişaniyetini, (el'iyazü billah) uhuvvet-i İslâmiyenin boğulmasını arzu eder. Hasmın zulm-ü kâfiranesini, hayale gelmez cerbezeli tevillerle adalet suretinde göstermek ister.

Medeniyet-i hazıra itibariyle görüyoruz ki; şu medeniyet-i meş'ume öyle gaddar bir düstur-u zulüm beşerin eline vermiş ki, bütün mehasin-i medeniyeti sıfıra indiriyor. Melâike-i kiramın: اَتَجْعَلُ فِيهَا مَنْ يُفْسِدُ فِيهَا وَ يَسْفِكُ الدِّمَاءَ ödeki endişelerinin sırrını gösteriyor.

İşte, bir köyde bir hain bulunsa, o köyü masumeleriyle imha etmek veya bir cemaatte bir âsî bulunsa, o cemaati çoluk çocuğuyla ifna etmek veya Ayasofya gibi milyarlara değer mukaddes bir binaya, kanun-u zalimanesine serfüru etmeyen birisi tahassun etse, o binayı harab etmek gibi, en dehşetli vahşetlere şu medeniyet fetva veriyor.

Acaba bir adam, kardeşinin günahıyla hak nazarında mes'ul olmadığı halde; nasıl oluyor ki, bir karyenin veya bir cemaatin binlerle masumları, hiçbir zaman fena tabiatlı ihtilalciden hâlî kalmayan bir şehirde veya bir mahallede bulunan bir serkeş adamın isyanıyla, hiç münasebet olmadığı halde, o masumlar mes'ul, belki ifna ediliyor?!.

وَ اعْتَصِمُوا بِحَبْلِ اللّهِ جَمِيعًا وَلاَ تَفَرّقُوا

ذٰلِكَ الْكِتَابُ لاَ رَيْبَ فِيهِ هُدًى لِلْمُتّقِينَ آلم

KUR'ÂNIN HÂKİMİYET-İ MUTLAKASI

Ümmet-i İslâmiyenin ahkâm-ı diniyede gösterdiği teseyyüb ve ihmalin bence en mühim sebebi şudur:

Erkân ve ahkâm-ı zaruriye ki, —yüzde doksandır— bizzât Kur'ânın ve Kur'ânın tefsiri mahiyetinde olan sünnetin malıdır. İçtihadî olan mesail-i hilafiye ise, yüzde on nisbetindedir. Kıymetçe mesail-i hilafiye ile erkân ve ahkâm-ı zaruriye arasında azîm tefavüt vardır. Mes'ele-i içtihadiye altun ise, öteki birer elmas sütundur. Acaba doksan elmas sütununu, on altunun himayesine vermek, mezcedip tâbi kılmak caiz midir?

Cumhuru, bürhandan ziyade me'hazdeki kudsiyet imtisale sevkeder. Müçtehidînin kitabları vesile gibi, cam gibi Kur'ânı göstermeli, yoksa vekil, gölge olmamalı.

Mantıkça mukarrerdir ki; zihin, melzumdan tebaî olarak lâzıma intikal eder ve lâzımın lâzımına tabiî olarak etmez. Etse de, ikinci bir teveccüh ve kasd ile eder. Bu ise, gayr-ı tabiîdir.

Meselâ; hükmün me'hazı olan şeriat kitabları melzum gibidir. Delili olan Kur'ân ise, lâzımdır. Muharrik-i vicdan olan kudsiyet, lâzımın lâzımıdır. Cümhûrun nazarı kitablara temerküz ettiğinden, yalnız hayal-meyal lâzımı tahattur eder. Lâzımın lâzımını nadiren tasavvur eder. Bu cihetle vicdan lâkaydlığa alışır, cümudet peyda eder.

Eğer zaruriyat-ı diniyede doğrudan doğruya Kur'ân gösterilse idi, zihin tabiî olarak müşevvik-i imtisal ve mûkız-ı vicdan ve lâzım-ı

zâtî olan “kudsiyet”e intikal ederdi. Ve bu suretle kalbe meleke-i hassasiyet gelerek, imanın ihtaratına karşı asamm kalmazdı.

Demek şeriat kitabları, birer şeffâf cam mahiyetinde olmak lâzım gelirken, mürur-u zamanla mukallidlerin hatası yüzünden, paslanıp hicab olmuşlardır. Evet bu kitablar, Kur’âna tefsir olmak lâzım iken, başlı başına tasnifat hükmüne geçmişlerdir.

Hacat-ı diniyede cumhurun enzarını doğrudan doğruya, cazibe-i i’caz ile revnekdar ve kudsiyetle hâledar ve daima iman vasıtasıyla vicdanı ihtizaza getiren hitab-ı ezelînin timsali bulunan Kur’âna çevirmek üç tarîkledir:

1- Ya müellifînin bihakkın lâyık oldukları derin bir hürmeti, emniyeti tenkid ile kırıp, o hicabı izale etmektir. Bu ise tehlikelidir, insafsızlıktır, zulümdür.

2- Yahut tedricî bir terbiye-i mahsusa ile kütüb-ü şeriatı şeffâf birer tefsir suretine çevirip, içinde Kur’ânı göstermektir. Selef-i müçtehidînin kitabları gibi; **“Muvatta”**, **“Fıkh-ı Ekber”** gibi.

Meselâ: Bir adam **İbn-i Hacer**’e nazar ettiği vakit, Kur’ânı anlamak ve Kur’ânın ne dediğini öğrenmek maksadıyla nazar etmeli. Yoksa İbn-i Hacer’in ne dediğini anlamak maksadıyla değil. Bu ikinci tarîk de zamana muhtaçtır.

3- Yahut cumhurun nazarını, ehl-i tarîkatın yaptığı gibi, o hicabın fevkine çıkararak üstünde Kur’ânı gösterip, Kur’ânın hâlis malını yalnız ondan istemek ve bilvasıta olan ahkâmı vasıtadan aramaktır. Bir âlim-i şeriatın va’azına nisbeten, bir tarîkat şeyhinin vaazındaki olan halâvet ve cazibiyet bu sırdan neş’et eder.

Umûr-u mukarreredendir ki; efkâr-ı âmmenin birşeye verdiği mükâfat, gösterdiği rağbet ve teveccüh ekseriya o şeyin kemâline nisbeten değildir, belki ona derece-i ihtiyaç nisbetindedir. Bir saatçının bir allâmeden ziyade ücret alması bunu teyid eder.

Eğer cema'ât-ı İslâmiyenin hacât-ı zaruriye-i diniyesi bizzât Kur'âna müteveccih olsa idi, o Kitab-ı Mübin, milyonlarca kitablara taksim olunan rağbetten daha şedid bir rağbete, ihtiyaç neticesi olan bir teveccühe mazhar olur; ve bu suretle nüfûs üzerinde bütün mânâsıyla hâkim ve nâfiz olurdu. Yalnız tilavetiyle teberrük olunan bir mübarek derecesinde kalmazdı.

Bununla beraber zaruriyat-ı diniyeyi, mesail-i cüz'iye-i fer'iye-i hilafiye ile mezcedip, ona tabi gibi kılmakta, büyük bir hatar vardır. Zîrâ "Musavvibe"nin [33*)] muhalifi olan "Tahtieci"lerden biri der ki: "Mezhebim haktır, hata ihtimali var. Başka mezheb hatadır, savaba ihtimali var." Halbuki cumhur-u avam, mezhebde imtizac etmiş olan zaruriyatı, nazariyat-ı içtihadiyeden vazıhan temyiz etmediğinden; sehven veya vehmen Tahtie'yi filcümle teşmil edebilir. Bu ise, hatar-ı azîmdir. Bence Tahtieci hubb-u nefisten neş'et eden inhisar-ı zihniyet illetiyle ma'luldür. Ve Kur'ânın câmiiyetinden ve umum tabakat-ı beşere şümul-ü hitabından gafletle mes'uldür.

Hem Tahtiecilik fikri, sû-i zan ve tarafgirlik hissinin menba'ı olduğundan; İslâmda lâzım olan tesanüd-ü ervah, tevhid-i kulûb, tehabbüb ve teavüne büyük rahneler açmıştır. Halbuki hüsn-ü zanla, muhabbet ve vahdetle memuruz.

Bu mes'eleyi yazdıktan biraz zaman sonra, bir gece rü'yada Cenab-ı Peygamber Sallallahü Aleyhi

Vesellem Efendimizi gördüm. Bir medresede huzur-u saadette bulunuyordum. Cenab-ı Peygamber bana Kur'ândan ders vereceklerdi. Kur'ânı getirdikleri sırada, Hazret-i Peygamber Sallallahü Aleyhi Vesellem Efendimiz, Kur'âna ihtiramen kıyam buyurdular. O dakikada şu kıyamın, ümmeti irşad için olduğu birden hatırıma geldi.

Bilâhere bu rü'yayı, suleha-yı ümmetten bir zâta hikâye ettim. Şu suretle tabir etti: "Bu büyük bir işaret ve beşarettir ki, Kur'ân-ı Azîmüşşan lâyık olduğu mevki-i muallâyı bütün cihanda ihraz edecektir."

وَ شَاوِرْهُمْ فِى اْلاَمْرِ وَ اَمْرُهُمْ شُورَى بَيْنَهُمْ

34**) Tarih bize gösteriyor ki, İslâm ne derece dine temessük etmiş ise terakki etmiş, ne vakit dinde za’f göstermiş ise tedenni etmiştir. Başka dinde bilakis kuvveti zamanında vahşet, za’fı zamanında temeddün hasıl olmuştur.

Cumhur-u enbiyanın şarkta bi’seti, kader-i ezelînin bir remzidir ki, şarkın hissiyatına hâkim dindir. Bugün âlem-i İslâmdaki tezahürat da gösteriyor ki; âlem-i İslâmı uyandıracak, şu mezelletten kurtaracak yine o histir.

Hem de sabit oldu ki; bu devlet-i İslâmiyeyi bütün öldürücü müsademata rağmen, yine o his muhafaza etmiştir. Bu hususta garba nisbetle ayrı bir hususiyete mâlikiz. Onlara kıyas edilemeyiz.

Saltanat ve hilafet gayr-ı münfekk, müttehid-i bizzâttır. Cihet muhteliftir. Binaenaleyh bizim padişahımız, hem sultandır, hem halifedir ve âlem-i İslâmın bayrağıdır.

Saltanat itibariyle otuz milyona nezaret ettiği gibi; hilafet itibariyle üçyüz milyonun mabeynindeki rabıta-i nuraniyenin ma’kes ve istinadgâh ve mededkârı olmak gerektir. Saltanatı sadaret, hilafeti meşihat temsil eder.

Sadaret üç mühim şûraya bizzât istinad ediyor, yine kifayet etmiyor. Halbuki böyle inceleşmiş ve çoğalmış münasebât içinde, içtihadâttaki müdhiş fevza, efkâr-ı İslâmiyedeki teşettüt, fâsid medeniyetin tedahülüyle ahlâktaki müdhiş tedennî ile beraber, Meşihat cenahı bir şahsın içtihadına terkedilmiş.

Ferd tesirat-ı hariciyeye karşı daha az mukavimdir. Tesirat-ı hariciyeye kapılmakla, çok ahkâm-ı diniye feda edildi.

Hem nasıl oluyor ki, umûrun besateti ve taklid ve teslim câri olduğu zamanda, (velev ki intizamsız olsun) yine Meşihat bir şûraya, lâakal Kadıaskerler gibi mühim şahsiyetlere istinad ederdi. Şimdi iş besatetten çıkmış, taklid ve ittiba' gevşemiş olduğu halde, bir şahıs nasıl kifayet eder.

Zaman gösterdi ki, hilafeti temsil eden şu Meşihat-ı İslâmiye, yalnız İstanbul ve Osmanlılara mahsus değildir. Umum İslâma şamil bir müessese-i celiledir. Bu sönük vaziyetle, değil koca âlem-i İslâmın, belki yalnız İstanbul'un irşadına da kâfi gelmiyor. Öyle ise, bu mevki öyle bir vaziyete getirilmelidir ki, âlem-i İslâm ona itimad edebilsin. Hem menba', hem ma'kes vaziyetini alsın; âlem-i İslâma karşı vazife-i diniyesini hakkıyla îfa edebilsin.

Eski zamanda değiliz. Eskiden hâkim bir şahs-ı vâhid idi. O hâkimin müftüsü de, onun gibi münferid bir şahıs olabilirdi. Onun fikrini tashih ve ta'dil ederdi. Şimdi ise, zaman cemaat zamanıdır. Hâkim, ruh-u cemaatten çıkmış az mütehassis, sağırca, metin bir şahs-ı manevîdir ki, şûralar o ruhu temsil eder.

Şöyle bir hâkimin müftüsü de ona mücanis olup, bir şûra-yı âliye-i ilmîden tevellüd eden bir şahs-ı manevî olmak gerektir. Ta ki, sözünü ona işittirebilsin. Dine taalluk eden noktalardan, sırat-ı müstakime sevkedebilsin. Yoksa ferd dâhî de olsa, cemaatin ferd-i manevîsine karşı sivrisinek kadar kalır. Şu mühim mevki böyle sönük kalmakla, İslâmın ukde-i hayatiyesini tehlikeye maruz bırakıyor.

Hattâ diyebiliriz; şimdiki za'f-ı diyanet ve şeair-i İslâmiyetteki lâkaydlık ve içtihadâttaki fevza, Meşihat'ın za'fından ve sönük olmasından meydan almıştır. Çünki haricde bir adam re'yini ferdiyete istinad eden Meşihat'a karşı muhafaza edebilir. Fakat böyle bir şûraya istinad eden bir Şeyhülislâm'ın sözü, en büyük bir dâhîyi de ya içtihadından vazgeçirir, ya o içtihadı ona münhasır bırakır.

Her müstaid çendan içtihad edebilir. Lâkin içtihadı o vakit düstur-ul amel olur ki, bir nevi icma' veya cumhurun tasdikine iktiran ede. Böyle bir Şeyhülislâm manen bu sırra mazhar olur. Şeriat-ı Garra'da daima icma' ve re'y-i cumhur, medar-ı fetva olduğu gibi; şimdi de fevza-i ârâ için, böyle bir faysala lüzum-u kat'î vardır.

Sadaret, Meşihat iki cenahtır. Şu devlet-i İslâmiyenin bu iki cenahı mütesavî olmazsa, ileri gidilmez. Gidilse de, böyle bir medeniyet-i fâside için mukaddesatından insilah eder.

İhtiyaç her işin üstadıdır. Şöyle bir şûraya ihtiyaç şediddir. Merkez-i hilafette tesis olunmazsa, bizzarûre başka yerde teşekkül edecektir.

Bu şûranın bazı mukaddematı olan cemaât-ı İslâmiye teşkilatı ve evkafın Meşihat'a ilhakı gibi umûrun daha evvel tahakkuku münasib ise de, baştan başlansa, sonra mukaddemat ihzar edilse yine maksad hasıl olur. Daire-i intihabiyeleri hem mahdud, hem muhtelit olan a'yan ve meb'usanın vazife-i resmiyeleri itibariyle bilvasıta ve dolayısıyla bu işe tesiri olabilir. Halbuki vasıtasız, doğrudan doğruya bu vazife-i uzmayı deruhde edecek hâlis İslâm bir şûra lâzımdır.

Bir şey mâ vudi'a lehinde istihdam edilmezse, atalete uğrar, matlub eseri göstermez.

Binaenaleyh, mühim bir maksad için tesis edilen Dâr-ül Hikmet-il İslâmiyeyi, şimdiki âdî bir komisyon derecesinden çıkarıp, Meşihat'taki devairin rüesasıyla beraber şûranın aza-yı tabiiyesi addetmek ve haricdeki âlem-i İslâmdan, şimdilik onbeş-yirmi kadar İslâmın dinen, ahlâken itimadını kazanmış müntehab ülemasını celbeylemek, bu mes'ele-i uzmanın esasını teşkil eder.

Vehham olmamalıyız. Korkmakla din rüşvet verilmez. Dinin za'fiyeti bahanesine olan müzahref medeniyete lanet. Havf ve za'f, tesirat-ı hariciyeyi teşci' eder. Muhakkak maslahat, mevhum mazarrata feda edilmez.

وَ مِنَ اللّٰهِ التَّوْفِيقُ

RÜ'YADA BİR HİTABE

Meali ve hatırda kalan elfazı aynendir.

335 senesi eylülünde, dehrin hâdisatı verdiği ye's ile şiddetle muzdarib idim. Şu kesif zulmet içinde bir nur arıyordum. Manen rü'ya olan yakazada bulamadım. Hakikaten yakaza olan rü'ya-yı sadıkada bir ziya gördüm. Tafsilatı terk ile, yalnız bana söylettirilmiş noktaları kaydedeceğim. Şöyle ki:

Bir Cum'a gecesinde nevm ile âlem-i misale girdim. Biri geldi dedi:

—Mukadderat-ı İslâm için teşekkül eden bir meclis-i muhteşem, seni istiyor.

Gittim gördüm ki; münevver, emsalini dünyada görmediğim, selef-i sâlihînden ve a'sârın meb'uslarından her asrın meb'usları içinde bulunur bir meclis gördüm. Hicab ettim, kapıda durdum. Onlardan bir zât dedi ki:

—Ey felâket, helâket asrının adamı! Senin de re'yin var, fikrini beyan et!

Ayakta durup dedim:

—Sorun cevab vereyim.

Biri dedi:

—Bu mağlubiyetin neticesi ne olacak, galibiyette ne olurdu?

Dedim:

—Musibet şerr-i mahz olmadığı için, bâzan saadette felâket olduğu gibi, felâketten dahi saadet çıkar. Eskiden beri i’la-yı kelimetullah ve beka-yı istiklaliyet-i İslâm için farz-ı kifaye-i cihadı deruhde ile, kendini yek-vücud olan âlem-i İslâma fedaya vazifedar ve hilafete bayrakdar görmüş olan bu devlet-i İslâmiyenin felâketi, âlem-i İslâmın saadet-i müstakbelesiyle telafî edilecektir.

Zira şu musibet, maye-i hayatımız ve âb-ı hayatımız olan uhuvvet-i İslâmiyenin inkişaf ve ihtizazını hârikulâde ta’cil etti. Biz incinir iken, Âlem-i İslâm ağlıyor. Avrupa ziyade incitse, bağıracaktır. Şayet ölsek, yirmi öleceğiz, üçyüz dirileceğiz. Hârikalar asrındayız. İki-üç sene mevtten sonra meydanda dirilenler var. Biz bu mağlubiyetle bir saadet-i âcile-i □ عَاجِلَهٍ □ muvakkata kaybettik; fakat bir saadet-i âcile-i □ آجِلَهٍ □ müstemirre bizi bekliyor. Pek cüz’î ve mütehavvil ve mahdud olan hali, geniş istikbal ile mübadele eden kazanır.

Birden meclis tarafından denildi:

—İzah et!

Dedim:

—Devletler, milletler muharebesi, tabakat-ı beşer muharebesine terk-i mevki’ ediyor. Zîrâ beşer esir olmak istemediği gibi; ecîr olmak da istemez. Galib olsa idik, hasmımız ve düşmanımız elindeki cereyan-ı müstebidaneye belki daha şedidane kapılacak idik. Halbuki o cereyan hem zalimane, hem tabiat-ı âlem-i İslâma münafî, hem

ehl-i imanın ekseriyet-i mutlakasının menfaatine mübayin, hem ömrü kısa, parçalanmaya namzeddir. Eğer ona yapışsa idik, âlem-i İslâmı fıtratına, tabiatına muhalif bir yola sürecek idik.

Şu medeniyet-i habise ki, biz ondan yalnız zarar gördük. Ve nazar-ı şeriatta merdud ve seyyiatı hasenatına galebe ettiğinden; maslahat-ı beşer fetvasıyla mensuh ve intibah-ı beşerle mahkûm-u inkıraz, sefih, mütemerrid, gaddar, manen vahşî bir medeniyetin himayesini Asya'da deruhde edecek idik.

Meclisten biri dedi:

–Neden Şeriat şu medeniyeti reddeder?

Dedim:

–Çünki beş menfî esas üzerine teessüs etmiştir. Nokta-i istinadı kuvvettir. O ise şe'ni, tecavüzdür. Hedef-i kasdı, menfaattır. O ise şe'ni, tezahumdür. Hayatta düsturu cidaldir. O ise şe'ni, tenazu'dur. Kitleler mabeynindeki rabıtası, âheri yutmakla beslenen unsuriyet ve menfî milliyettir. O ise şe'ni, böyle müdhiş tesadümdür. Cazibedar hizmeti, heva ve hevesi teşci' ve arzularını tatmin ve metalibini teshildir.

O heva ise şe'ni, insaniyeti derece-i melekiyeden dereke-i kelbiyete indirmektir, insanın mesh-i manevîsine sebeb olmaktır. Bu medenîlerden çoğu, eğer içi dışına çevrilse kurt, ayı, yılan, hınzır, maymun postu görülecek gibi hayale gelir.

İşte onun için bu medeniyet-i hazıra, beşerin yüzde seksenini meşakkate, şekavete atmış; onunu mümevveh saadete çıkarmış, diğer onu da beyne-

beyne bırakmış. Saadet odur ki, külle ya eksere saadet ola. Bu ise ekall-i kalilindir.

Nev-i beşere rahmet olan Kur'ân, ancak umumun, lâakal ekseriyetin saadetini tazammun eden bir medeniyeti kabul eder. Hem serbest hevanın tahakkümüyle, havaic-i gayr-ı zaruriye havaic-i zaruriye hükmüne geçmişlerdir.

Bedâvette bir adam dört şeye muhtaç iken, medeniyet yüz şeye muhtaç ve fakir etmiştir. Sa'y masrafa kâfi gelmediğinden, hileye, harama sevketmekle, ahlâkın esasını şu noktadan ifsad etmiştir. Cemaate, nev'e verdiği servet, haşmete bedel, ferdi şahsı fakir, ahlâksız etmiştir.

Kurûn-u ûlânın mecmu-u vahşetini bu medeniyet bir defada kustu!

Âlem-i İslâm'ın şu medeniyete karşı istinkâfı ve soğuk davranması ve kabulde ıztırabı cây-ı dikkattir. Zîrâ istiğna ve istiklaliyet hassasıyla mümtaz olan şeriattaki İlahî hidayet, Roma felsefesinin dehasıyla aşılanmaz, imtizac etmez, bel' olunmaz, tabi' olmaz.

Bir asıldan tev'em olarak neş'et eden eski Roma ve Yunan iki dehaları; su ve yağ gibi mürur-u a'sar ve medeniyet ve Hristiyanlığın temzicine rağmen, yine istiklallerini muhafaza, âdeta tenasühle o iki ruh şimdi de başka şekillerde yaşıyorlar. Onlar tev'em ve esbab-ı temzic varken imtizac olunmazsa, Şeriatın ruhu olan nur-u hidayet, o muzlim medeniyetin esası olan Roma dehasıyla hiçbir vakit mezcolunmaz, bel' olunmaz...

Dediler:

—Şeriat-ı Garra'daki medeniyet nasıldır?

Dedim:

—Şeriat-ı Ahmediye’nin (A.S.M.) tazammun ettiği ve emrettiği medeniyet ise ki, medeniyet-i hazıranın inkişaından inkişaf edecektir; onun menfî esasları yerine müsbet esaslar vaz’eder.

İşte nokta-i istinad, kuvvete bedel haktır ki, şe’ni adalet ve tevazündür. Hedef de menfaat yerine fazilettir ki, şe’ni muhabbet ve tecazübdür. Cihet-ül vahdet de unsuriyet ve milliyet yerine, rabıta-i dinî, vatanî, sınıfîdir ki, şe’ni samimî uhuvvet ve müsalemet ve haricin tecavüzüne karşı yalnız tedafü’dür. Hayatta düstur-u cidal yerine düstur-u teavündür ki, şe’ni ittihad ve tesanüddür. Heva yerine hüdadır ki, şe’ni insaniyeten terakkî ve ruhen tekâmüldür. Hevayı tahdid eder, nefsin hevesat-ı süfliyesinin teshiline bedel, ruhun hissiyat-ı ulviyesini tatmin eder.

Demek biz mağlubiyetle ikinci cereyana takıldık ki, mazlumların ve cumhurun cereyanıdır. Başkalarından yüzde seksen fakir ve mazlumsa; İslâmdan doksan, belki doksanbeştir.

Âlem-i İslâm şu ikinci cereyana karşı lâkayd veya muarız kalmakla, hem istinadsız, hem bütün emeğini heder, hem onun istilasıyla istihaleye maruz kalmaktan ise; âkılane davranıp onu İslâmî bir tarza çevirip kendine hâdim kılmaktır. Zîrâ düşmanın düşmanı, düşman kaldıkça dosttur. Nasılki düşmanın dostu, dost kaldıkça düşmandır.

Şu iki cereyan birbirine zıd, hedefleri zıd, menfaatleri zıd olduğundan; birincisi dese “Öl!”, diğeri diyecek “Diril!”. Birinin menfaatı; zarar, ihtilaf, tedennî, za’f, uyumamızı istilzam ettiği gibi; ötekinin menfaatı dahi, kuvvetimizi, ittihadımızı bizzarûre iktiza eder.

Şark husumeti, İslâm inkişafını boğuyor idi; zâil oldu ve olmalı. Garb husumeti, İslâm'ın ittihadına, uhuvvetin inkişafına en müessir sebebdir, bakî kalmalı.

Birden o meclisten tasdik emareleri tezahür etti.

Dediler:

—Evet ümidvar olunuz, şu istikbal inkılabı içinde en yüksek gür sadâ, İslâmın sadâsı olacaktır!..

Tekrar biri sordu:

—Musibet cinayetin neticesi, mükâfatın mukaddemesidir. Hangi fiiliniz ile kadere fetva verdiniz ki, şu musibetle hükmetti. Musibet-i âmme, ekseriyetin hatasına terettüb eder. Hazırda mükâfatınız nedir?

Dedim:

—Mukaddemesi, üç mühim erkân-ı İslâmiyedeki ihmalimizdir: Salât, savm, zekat. Zîrâ yirmidört saattan yalnız bir saatı, beş namaz için Hâlık Teâlâ bizden istedi. Tenbellik ettik. Beş sene yirmidört saat talim, meşakkat, tahrik ile bir nevi namaz kıldırdı. Hem senede yalnız bir ay oruç için nefsimizden istedi. Nefsimize acıdık. Keffareten beş sene oruç tutturdu. On'dan, kırktan yalnız biri, ihsan ettiği maldan zekat istedi. Buhl ettik, zulmettik. O da bizden müterakim zekâtı aldı.

اَلْجَزَاءُ مِنْ جِنْسِ الْعَمَلِ

Mükâfat-ı hazıramız ise: Fâsık, günahkâr bir milletten humsu olan dört milyonu velayet derecesine çıkardı; gâzîlik, şehâdetlik verdi. Müşterek hatadan neş'et eden müşterek musibet, mazî günahı sildi.

Yine biri dedi:

—Bir âmir, hata ile felâkete atmış ise?!.

Dedim:

—Musibetzede mükâfat ister. Ya âmir-i hatadarın hasenatı verilecektir (o ise hiç hükmünde) veya hazine-i gayb verecektir. Hazine-i gaybda böyle işlerdeki mükâfatı ise, derece-i şehâdet ve gaziliktir.

Baktım, meclis istihsan etti. Heyecanımdan uyandım. Terli, elpençe yatakta oturmuş kendimi buldum. Gece böyle geçti.

Aynı gün pür-ümid, başka ve dünyevî bir meclise gittim. Dünyevîler dediler:

—Neden geldin geleli siyasete karışmıyorsun?

Dedim: اَعُوذُ بِاللّٰهِ مِنَ الشَّيْطَانِ وَ السِّيَاسَةِ

Evet İstanbul siyaseti İspanyol gibi .... bir hastalıktır. Fikri hezeyanlaştırır. Biz müteharrik-i bizzât değiliz. Bilvasıta müteharrikiz. Avrupa üflüyor, biz burada oynuyoruz. O tenvim ile telkin eder. Biz kendimizden hayal edip, esammane tahribimizde eser-i telkini icra ederiz.

Mademki menba’ Avrupa’dadır. Gelen cereyan, ya menfî veya müsbettir. Menfîye kapılan, harf gibi لاَ يَدُلُّ عَلَى مَعْنًى فِى نَفْسِهِ yahut دَلَّ عَلَى مَعْنًى فِى نَفْسِ غَيْرِهِ tarif edilir.

Demek bütün harekâtı bizzât haric hesabına geçer. Çünki iradesi hükümsüzdür. Hulûs-u niyeti faide vermez. Bahusus menfî iki cihet-i za’fla, haric cereyanın kuvvetine bir âlet-i laya’kıl olur.

Diğer müsbet cereyan ise ki, dâhilden muvafık şeklini giyer. İsim gibi, دَلَّ عَلَى مَعْنًى فِى نَفْسِهِdir.

Hareketi kendinedir. Tebeî haricedir. Lâzım-ı mezheb mezheb olmadığından, belki muahez değil. Bahusus iki cihetle kuvveti, haric cereyanın müsbet ve za’fına inzimam etse, harici kendine âlet-i lâyeş’ur edebilir.

Dediler:

–Dinsizliği görmüyorsun, meydan alıyor. Din namına meydana çıkmak lâzım.

Dedim: Evet lâzımdır. Fakat kat’î bir şart ile ki, muharrik aşk-ı İslâmiyet ve hamiyet-i diniye olmalı. Eğer muharrik veya müreccih, siyasetçilik veya tarafgirlik ise, tehlikedir. Birincisi hata da etse, belki ma’fuvdur. İkincisi isabet de etse, mes’uldür.

Denildi:

–Nasıl anlarız?

Dedim:

–Kim fâsık siyasetdaşını, mütedeyyin muhalifine, sû’-i zan bahaneleriyle tercih etse, muharriki siyasetçiliktir. Hem umumun mal-ı mukaddesi olan dini, inhisar zihniyetiyle kendi meslekdaşlarına daha ziyade has göstermekle, kavî bir ekseriyette dine aleyhdarlık meyli uyandırmakla nazardan düşürmek ise, muharriki tarafgirliktir.

Meselâ: İki adam döğüşürler. Biri, zaîf düşeceğini hissederken, elindeki Kur’ân’ı kavîye uzatmakla himayesini davet edip, kavî bir ele vermek lâzımdır. Tâ beraber çamura düşmesin. Kur’ân’a muhabbetini, hürmetini göstersin. Kur’ân’ı, Kur’ân olduğu için sevsin. Eğer kavînin karşısına siper etse, himayet damarını tahrik etmeye bedel, hiddetini celbeder. Kur’ân’ı kavî

bir hâdimden mahrum bırakmakla, zaîf bir elde beraber yere düşerse o, Kur’ân’ı kendi nefsi için sever demektir.

Evet, dine imale etmek ve iltizama teşvik etmek ve vazife-i diniyelerini ihtar etmekle dine hizmet olur. Yoksa dinsizsiniz dese, onları tecavüze sevketmektir. Din dâhilde menfî tarzda istimal edilmez. Otuz sene halife olan bir zât, menfî siyaset namına istifade edildi zannıyla, şeriata gelen tecavüzü gördünüz. Acaba şimdiki menfî siyasetçilerin fetvalarından istifade edecek kimdir, bilir misin? Bence İslâmın en şedid hasmıdır ki, hançerini İslâmın ciğerine saplamıştır.

Dediler:

—İttihad’a şedid bir muarız idin. Neden şimdi sükût ediyorsun?

Dedim:

—Düşmanların onlara şiddet-i hücumundan. Düşmanın hedef-i hücumu, onların hasenesi olan azm ü sebattır ve İslâmiyet düşmanına vasıta-i tesmim olmaktan feragatıdır.

Bence yol ikidir: Mizanın iki kefesi gibi; birinin hıffeti, ötekinin sıkletine geçer. Ben tokadımı, Antranik ile beraber Enver’e, Venizelos ile beraber Said Halim’e vurmam. Nazarımda, vuran da sefildir.

Dediler:

—Fırkacılık lâzım-ı meşrutiyettir.

Dedim:

—Bizdekilerde hutût-u efkâr, telâki için mütemayilen imtidada bedel, münharifen gittiğinden nokta-i telâki vatanda, belki kürede görülmüyor. Vücûd, adem gibi; birinin vücûdu ötekinin ademini ister.

İnad, bâzan müfrit fırka mutaassıblarına, dalâl ve bâtılı iltizam ettirir. Şeytan birisine yardım etse, melek der, rahmet okutur. Ötekinde melek görse, libasını değiştirmiştir der, lanet eder. Sû'-i zan ve hüsn-ü zan nazariyle dürbinin iki tarafı gibi leh, aleyh.. vâhî emareyi bürhan, bürhanı vâhî emare görür.

İşte şu zulümdür, اِنَّ اْلاِنْسَانَ لَظَلُومٌ sırrını gösterir. Zîrâ hayvanın aksine olarak, kuvâ ve meyilleri fıtraten tahdid edilmemiş, meyl-i zulüm hadsizdir. Lâsiyyema enenin eşkal-i habisesi olan hodgamlık, hodfikirlik, hodbinlik, hodendişlik, gurur ve inad o meyle inzimam etse, öyle ekber-ül kebairi îcad eder ki, daha beşer ona isim bulmamış. Cehennem'in lüzumuna delil olduğu gibi, cezası da yalnız Cehennem olabilir.

Meselâ: Birisinin bir sıfatından darılsa, mecma-i evsaf-ı masume olan şahsına, hattâ ehibbasına, hattâ meslekdaşına zulmünü teşmil eder, وَ لاَ تَزِرُ وَازِرَةٌ وِزْرَ اُخْرَى öya karşı temerrüd eder.

Meselâ: Muhteris bir intikam veya müntakim bir hilafıyla bir kerre demiş: "İslâm mağlub olacak, kalbi parçalanacak." Sırf o mürâî ruhtan gelen, yalancı fikirden çıkan meş'um sözünü doğru göstermek için; İslâm mağlubiyetini, İslâm perişaniyetini arzu eder, alkışlar, hasmın darbesinden mütelezziz olur. İşte şu alkışı ve gaddar telezzüzüdür ki, mecruh İslâm'ı müşkil mevkide bırakmış. Zîrâ hançerini İslâmın ciğerine saplamış olan hasım, "sükût et" demiyor. "Alkışla,

mütelezziz ol, beni sev” diyor, onları misal gösteriyor.

İşte size dehşetli bir günah ve zulüm ki, ancak haşirdeki mizan tartabilir. وَ قِسْ عَلَيْهَا

Denildi:

–Mağlubiyet malûmdu, biz bilirdik, bilerek bizi belaya attılar.

Dedim:

–Acaba Hindenburg gibi dehşetli insanlar nazarına nazarî kalmış olan gaye-i harb, sizin gibi acemîlere nasıl malûm ve bedihî olabilir. Acaba fikir dediğiniz şey, (El’iyazü billah) arzu olmasın. Bâzan zalimane intikam-ı şahsî, arzuya fikir suretini giydirir.

Yahu, pis bir çamura düşmüşsünüz! Misk u anber diye yüzünüze, gözünüze bulaştırmağa ne mânâ var?

İşte misalîlerin münevver gece meclisinde ve dünyevîlerin muzlim gündüz mahfelinde akıldan akma değil, kalbden çıkan beyanatım!..

İster isen kabul et, ister isen etme, anlamak şartıyla…

(İster al gûş-i kabul-i câna, ister hiddet et!)

RÜ’YANIN ZEYLİ

Rü’ya hacda sükût etti. Çünki haccın ve ondaki hikmetin ihmali; musibeti değil, gazab ve kahrı celbetti. Cezası da keffaret-üz zünub değil, kessaret-üz zünub oldu. Haccın bahusus teârüfle tevhid-i efkârı, teavünle teşrik-i mesaîyi tazammun eden içindeki siyaset-i âliye-i İslâmiye ve maslahat-ı vâsia-i içtimaiyenin ihmalidir ki, düşmana milyonlarla İslâmı, İslâm aleyhinde istihdama zemin ihzar etti.

İşte Hind, düşman zannederek… Halbuki pederini öldürmüş, başında oturmuş bağırıyor.

İşte Tatar, Kafkas, öldürülmesine yardım ettiği şahıs, bîçare vâlideleri olduğunu “Ba’de harab-il Basra” anlıyor. Ayak ucunda ağlıyorlar.

İşte Arab, yanlışlıkla kahraman kardeşini öldürüp, hayretinden ağlamayı da bilmiyor.

İşte Afrika, biraderini tanımıyarak öldürdü, şimdi vaveylâ ediyor.

İşte âlem-i İslâm, bayraktar oğlunu gafletle bilmiyerek öldürmesine yardım etti, vâlide gibi saçlarını çekip âh u fizar ediyor.

Milyonlarla ehl-i İslâm, hayr-ı mahz olan sefer-i hacca şedd-i rahl etmek yerine, şerr-i mahz olan düşman bayrağı altında dünyada uzun seyahatler ettirildi. فَاعْتَبِرُوا !..

كَمَا اَنَّ الضَّرُورَاتِ تُبِيحُ الْمَحْظُورَاتِ , كَذلِكَ تُسَهِّلُ الْمُشْكِلاَتِ

Korkaklıkda darb-ı mesel hükmünde olan tavuk, çocukları yanında iken şefkat-i cinsiyesiyle camuşa saldırır. İşte dehşetli bir cesaret.

Hem darb-ı mesel olmuş; keçi, kurttan havfı, ızdırar vaktinde mukavemete inkılab eder, boynuzuyla kurdun karnını deldiği vaki’dir. İşte hârika bir şecaat.

Fıtrî meyelan, mukavemetsûzdur. Bir avuç su, kalın bir demir gülle içine atılsa, kışta soğuğa bırakılsa; meyl-i inbisat, demiri parçalar.

Evet şefkatli tavuk cesareti, hamiyetli keçi ızdırarî şecaatı gibi fıtrî bir heyecan, demir güllede su gibi zulmün bürudetli husumet-i kâfiranesine maruz kaldıkça, herşeyi parçalar. (Rus mojikleri buna şahiddir.)

Bununla beraber, imanın mahiyetindeki hârikulâde şehamet, izzet-i İslâmiyenin tabiatındaki

âlempesend şecaat, uhuvvet-i İslâmiyenin intibahıyla her vakit mu'cizeleri gösterebilir.

Bir gün olur elbette doğar şems-i hakikat
Hiç böyle müebbed mi kalır zulmet-i âlem.

BİRKAÇ VECİZELER

Hevesat-ı nefsaniye ile erkeklerin karılaşması, karıların hayâsızlıkla erkekleşmesine sebebdir.

□□□

Merak, ilmin hocasıdır.

□□□

İhtiyaç, medeniyetin üstadıdır.

□□□

Sıkıntı, sefahetin muallimidir.

□□□

Acz, muhalefetin menşeidir.

□□□

Za'f, gururun madenidir.

□□□

Sıgar-ı nefs, tekebbürün menba'ıdır.

□□□

Tenâsüb, tesanüdün esasıdır.

□□□

Temâsül, tezadın sebebidir.

□□□

Müsavatsız adalet, adalet değildir.

□□□

Gayr-ı meşru muhabbetin akibeti, mükâfatı, mahbubun gaddarane adavetidir.[35*)]

-------------□□□-------------

دوا ء اليـاس

Deva-ül Ye's

Müellifi
Bediüzzaman Said-i Nursî

Not: Bu küçük risale, Hicri 1330, Rumi 1328, Miladi 1912 de ikinci tab'ı yapılan Arabî **"Hutbe-i Şamiye"** eserinin ikinci zeyli olarak İstanbul'da "Matbaa-i Ebuzziya" da tab' edilmişken, bilâhere 1338 Hicri, 1336 Rumi ve 1920 Miladi tarihinde "Evkaf-ı İslâmiye" matbaasında tab' edilen **"Sünûhât"** kitabının âhirinde yeniden Arabçalarıyla beraber tab' edilmişlerdir.

—Naşir—

BUNDAN YEDİ SENE EVVEL BİR RİSALEME YAZDIĞIM BİR ZEYLDİR

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذِى قَالَ : وَ لاَ يَغْتَبْ بَعْضُكُمْ بَعْضًا

وَ الصَّلاَةُ عَلَى مُحَمَّدٍ الَّذِى قَالَ:
مَنْ قَالَ هَلَكَ النَّاسُ هَلَكَ النَّاسُ فَهُوَ اَهْلَكَهُمْ ... اَمَّا بَعْد

Şu zamanın medenî engizisyonu müdhiş bir vesile ile, bazı ezhanı telkîh ile, bir kısım nâmeşru' evlâdını vücûda getirip, İslâmiyet'e karşı kinini ve hiss-i intikamını icra eder.

Diyanetsizliğe veya lâübaliliğe veya Hristiyanlığa temayüle veya İslâmiyet'ten şübhe ile soğutmaya bir kapı açmak ister.[36*)]

İşte o desise şudur: "Ey Müslüman bak! Nerede bir müslim varsa binnisbe fakir, gafil, bedevîdir. Nerede Hristiyan varsa, bir derece medenî, mütenebbih, ehl-i servettir. Demek?.. ilâ âhir."

Ben de derim ki:

–Ey Müslüman!

Biri maddî, biri manevî Avrupa rüchanının iki sebebinin şu netice-i müdhişiyle; o neticenin tesir-i muharribanesine karşı, mevcudiyetimizin hâmisi olan İslâmiyet'ten elini gevşetme, dört el ile sarıl. Yoksa mahvolursun.

Evet biz aşağıya iniyoruz, onlar yukarıya çıkıyor. Bunun iki sebebi vardır. Biri maddî, biri manevîdir.

Birinci Sebeb: Umum Hristiyanın kilisesi ve maden-i hayatı olan Avrupa'nın vaziyet-i fıtriyesidir. Zîrâ dardır, güzeldir, demir madenidir, girintili çıkıntılıdır. Deniz ve enharı bağırsaklarıdır, bâriddir.

Evet Avrupa, küre-i zeminin hums-i öşrü iken, nev-i beşerin bir rub'unu letafet-i fıtriyesi ile kendine çekmiş. Hikmeten sabittir ki; efrad-ı kesîrenin içtima'ı, ihtiyacâtı intac eder. Görenek gibi çok esbab ile tekessür eden hacât, zeminin kuvve-i nâbitesine sıkışmaz.

İşte şu noktadan, ihtiyaç san'ata ve merak ilme ve sıkıntı vesait-i sefahete hocalık edip talime başlarlar.

Evet fikr-i san'at, meyl-i mârifet, kesretten çıkar. Avrupa'nın darlığı ve deniz ve enharı olan vesait-i tabiiye-i münakale, içinde dolaşması sebebiyle; tearüf ticareti, teavün iştirak-i mesaîyi intac ettikleri gibi; temas dahi telahuk-u efkârı, rekabet de müsabakatı tevlid ederler. Ve bütün sanayiin maderi olan demir madeni kesretle içinde bulunduğundan, o demir, medeniyetlerine öyle bir silâh-ı kuvvet vermiştir ki, dünyanın bütün enkaz-ı medeniyetleri gasb ve garat edip, gayet ağır bastı, mizan-ı zeminin müvazenesini bozdu.

Hem de herşeyi geç almak, geç bırakmak şanında olan bürudet-i mu'tedilane, sa'ylerine sebat ve metanet verip, medeniyetlerini idame etmiştir. Hem de ilme istinad ile devletlerinin teşekkülü, mütekabil kuvvetlerinin tesadümü, gaddarane istibdadlarının iz'acatı, engizisyonane taassublarının aks-ül amel yapan tazyikatı, mütevazî unsurlarının rekabetle müsabakatı; Avrupalıların isti'dadlarını inkişaf ettirip, mezaya ve fikr-i milliyeti uyandırdı.

İkinci Sebeb: Nokta-i istinaddır. Evet herbir Hristiyan başını kaldırıp müteselsil ve mütedâhil maksadların birine el atsa, arkasına bakar ki; istinad edecek, kuvve-i manevîsine daima imdad edip hayat verecek gayet kavî bir nokta-i istinad görür. Hattâ en ağır ve büyük işlere karşı mübarezeye kendinde kuvvet bulur.

İşte o nokta-i istinad, her taraftan ellerini uzatan dindaşlarının uruk-u hayatına kuvvet vermeye ve İslâmların en can alacak damarlarını kesmeye her vakit amade; ve dessas medenî engizisyon taassubu ile, maddiyyunun dinsizliği ile yoğrulmuş ve medeniyetlerinin galebesi ile mest-i gurur olmuş bir müsellah kitlenin kışlası veya büyük kilisesi olan Avrupa'nın medeniyetidir.

Görülmüyor mu ki; en hürriyetperver maskesini takan, (İ.G.) (ilk baskı: "En hürriyetperverleri olan İngiliz") elini uzatıp arıyor. Nerede Hristiyan bulsa, hayat veriyor. İşte Habeş, Sudan. İşte Tayyar, Ertuşî. İşte Lübnan, Havran. İşte Mal-Sur ve Arnavut. İşte Kürd ve Ermeni, Türk ve Rum ilâ âhir…

Elhasıl: Onları canlandıran emeldir ve bizi öldüren yeistir. Meşhurdur ki, biri demiş: "Eğer bir nokta-i istinad bulsam, küre-i zemini yerinden oynatırım." Bu faraziyede acib bir nokta vardır. Demek bu küçücük insan, nokta-i istinad bulsa, küre gibi büyük işleri çevirebilir.

Ey ehl-i İslâm! İşte küre-i zemin gibi ağır ve âlem-i İslâmiyet'e çökmüş olan masaib ve devahiye karşı nokta-i istinadımız: Muhabbet ile ittihadı, mârifet ile imtizac-ı efkârı, uhuvvet ile teavünü emreden nokta-i İslâmiyettir.

Bak, âlem-i İslâmın şu büyük dairenin nokta-i uzmasından tut, ta en küçük dairenin –meselâ medrese talebelerinin– birer ukde-i hayatiyesi

vardır. Heyet-i içtimaiyenin efrad ve revabıtı birbirine istinadı gibi, o ukdeler dahi birbirine merbut, müteselsilen o nokta-i uzmaya müsteniddirler. Demek bütün o ukde-i hayatiyelerini –boğmak değil–, belki tenebbüh ve neşvünema vermekle İslâm tenebbüh edip, terakkiye başlayabilir.

Yoksa biri: Avrupa'nın mehasinini mesavimizle ve telahuk-u efkârının semeratı, bizim bir şahsın semere-i sa'yi ile insafsızca, aldatıcı cerbeze ile müvazene etmekle, (ilk baskı; müvazene ettiğinden)[37*)] Avrupa'ya şedid bir meftuniyet ve milletine karşı amîk bir nefret hissiyle; kendini Avrupa'nın veled-i nâmeşrû'u gösterdiği gibi; (ilk baskı: "veled-i nameşru göstermek...") fikr-i ihtilal ve meyl-i tahrib ve aldatıcı cerbezenin neticesi olan hicv-i âsiyane, müfteriyane, namusşikenane ile kendi firavuniyetini ve zımnen medih ve gururiyetini ve bilmediği halde İslâm'a düşmanlığını göstermekle beraber; (İlk baskı: "düşmanlığını göstermek ve") firavuniyet, enaniyet, gurur hükmü ile milletine karşı şer'an, aklen, hikmeten mükellef olduğu hiss-i şefkat yerine hiss-i tahkir, meyl-i incizab yerine meyl-i nefret, meyelan-ı muhabbet yerine irade-i istihfaf, temayül-i ihtiram yerine meyelan-ı techil, arzu-yu merhamet yerine arzu-yu taazzum, seciye-i fedakârî yerine temayül-i infiradî ikame edip; hamiyetsizliğini, asılsızlığını gösterdiğinden (ilk baskı: "asılsızlığını göstermek") nazar-ı hakikatta öyle bir cani ve menfur olur ki; meselâ birisi Paris'te sefahet âleminde bir âlüfte madamın kametinde istihsan ettiği bir libası, câmide muhterem bir hocaya giydirmeye çalışmak gibi bir hareket-i ahmakane ve

caniyanede bulunur. Zîrâ hamiyet ise; muhabbet, hürmet, merhametin netice-i zaruriyesidir. Onsuz olmaz ve illâ yalandır, sahtekârlıktır. Nefret, hamiyetin zıddıdır.

Mutaassıblara hücum eden Avrupa'nın kâselisleri herbiri yüz mutaassıb kadar meslek-i sakîminde mutaassıbdır. Bunlardan birisi Şekspir medhinde ettiği ifratı, şayet bir hoca o ifratı Şeyh-i Geylanî (K.S) medhinde etse idi, tekfir olunacaktı.

Heyhat! Bunların neresinde millete muhabbet ve millet için hamiyet?!.

Esefa! Heyet-i içtimaiyeyi faaliyet ve harekete getiren çok ukde-i hayatiyelerden; bizde inkişafa başlayan yalnız fikr-i edebiyat, bahusus şâirane, müfritane, edebşikenane, hodpesendane olan fikr-i hiciv ve arzu-yu tahkirdir.

وَ لاَ يَغْتَبْ بَعْضُكُمْ بَعْضًا te'dib-i hakikiye karşı edebsizliktir ki, birbirine saldırıyor. Fakat millete ve İslâmiyet'e karşı olan ta'rizat-ı zımniyelerini o kâselislerin yüzlerine çarpmakla beraber, onların birbirine karşı dinsizcesine hiciv ve terzilleri ise, kimbilir belki müstehaktırlar düşünüp, deyip geçmek ile iktifa ederiz.

Ben zannederim ki; bu milletin perişaniyetine fazla cehaletten ziyade, nur-u kalb ile müterafık olmayan fazla zekâvet-i betra tesir etmiştir. Bence en müdhiş maraz asabîliktir. Zîrâ herşeyi haddinden geçirmekle, aks-ül amel yaptırır.

Ey birader! Âlem-i Hristiyanın rüchanına sebebiyet veren ihtiyarlaşmış olan esbaba tekabül edecek genç, dinç esbab bizde inkişafa başlamıştır. Başka kitabda tafsil etmişim.

Bir hikâye:

Bundan On Sene [38*)] Evvel Tiflis’e Gittim

Şeyh San’an tepesine çıktım, dikkatle temaşa ediyordum. Bir Rus yanıma geldi. Dedi:

–Niye böyle dikkat ediyorsun?

Dedim:

–Medresemin plânını yapıyorum.

Dedi:

–Nerelisin?

–Bitlis’liyim dedim.

Dedi:

–Bu Tiflis’tir.

Dedim:

–Bitlis, Tiflis birbirinin kardeşidir.

Dedi:

–Ne demek?

Dedim:

–Asya’da, âlem-i İslâm’da üç nur, birbiri arka sıra inkişafa başlıyor, sizde birbiri üstünde üç zulmet inkişa’a başlayacaktır. Şu perde-i müstebidane yırtılacak, takallüs edecek. Ben de gelip burada medresemi yapacağım.

Dedi:

–Heyhat! Şaşarım senin ümidine.

Dedim:

–Ben de şaşarım senin aklına. (ilk baskı: “vay senin aklına”) Bu kışın devamına ihtimal verebilir misin? **Her kışın bir baharı, her gecenin bir neharı vardır.**

Dedi:

–İslâm parça parça olmuş.

Dedim:

–Tahsile gitmişler. İşte Hindistan, İslâm’ın müstaid bir veledidir, İngiliz mekteb-i i’dadîsinde çalışıyor. Mısır, İslâm’ın zeki bir

mahdumudur, İngiliz mekteb-i mülkiyesinden ders alıyor. Kafkas ve Türkistan, İslâm'ın iki bahadır oğullarıdır, Rus mekteb-i harbiyesin-de talim alıyor, ilâ âhir.

Yahu şu asilzade evlâd, şehâdetnamelerini aldıktan sonra, herbiri bir kıt'a başına geçecek, muhteşem âdil pederleri olan İslâmiyet'in bayrağını âfâk-ı kemâlâtta temevvüc ettirmekle; kader-i ezelînin nazarında (ilk baskı: "kader-i ezelîye karşı") feleğin inadına, nev'-i beşerdeki hikmet-i ezeliyenin sırrını ilân edecektir. İşte hikâyemin yarısı bu kadar.

Neme lâzım ve nefsî nefsî dediren halet-i ruhiyeyi bir temsil ile beyan edeceğim:

Felekzede, perişan [39*)] fakat asîl bir aşiretten bir cesur adam ile; tâli'i yaver, feleği müsaid, diğer bir aşiretten bir korkak ile bir yerde rastgelirler. Müfahare, münazara başlar.

Evvelki adam başını kaldırır, aşiretinin zelil olduğunu görür, izzet-i nefsine yediremez. Başını indirir, nefsine bakar, bir derece ağır görür, eyvah! O vakit "Neme lâzım, işte ben, işte ef'alim" gibi şahsiyatla yaralanmış gururu feryada başlar. Veyahut o aşiretten çekilip, veya asılsızlık gösterip, başka aşirete intisab eder.

İkinci adam başını kaldırdıkça, aşiretinin mefahiri gözünü kamaştırır, hiss-i gururunu kabartırır, nefsine bakar gevşek görür. İşte o vakit, hiss-i fedakârî, fikr-i milliyet uyanır; "Aşiretime kurban olayım" der.

Eğer bu temsilin remzini anladınsa, şu müsabaka ve mücadele meydanı olan bu cihan-ı ibrette, bir müslim –meselâ– bir Hristiyan veya bir Kürd, bir Rum ile (ilk baskıda: “bir Müslim veya bir Kürd, mesela bir Hristiyan...”) manen hissiyatları mübareze-i hamiyette mukabele ve müvazene ile tezahür etse, temsilin sırrını göreceksin. Lâkin şu tefavüt, herkesin zannettiği gibi değildir. Belki zahirperestlik ve sathîlik ve galat-ı histen gelmiştir.

Ey Müslüman!

Aldanma! Başını indirme! Paslanmış bîhemta bir elmas, daima mücella cama müreccahtır. Zahiren olan İslâmiyetin za’fı, şu medeniyet-i hazıranın, başka dinin hesabına hizmet etmesidir. Halbuki şu medeniyet, suretini değiştirmesi zamanı hulûl etmiştir. Suret değişirse, kaziye bilakis olur. Nasıl şimdiye kadar –bidayetinde söylenildiği gibi– nerede müslüman varsa, hristiyana nisbeten bedevî, medeniyete karşı müstenkif ve soğuk davranır ve kabulünde ızdırab çeker: Suret değişse başkalaşır.

كُلُّ آتٍ قَرِيبٌ اِنَّ مَعَ الْعُسْرِ يُسْرًا

Said-i Nursî (R.A.)

محاكمات

Muhâkemat (Türkçesi)

Müellifi

Bediüzzaman Said-i Nursî

Not: Bu eserin Türkçesi “Muhakemat”, Arapçası **“Reçetetül Ulema”** veya **“Reçetetül Havas”** olarak her iki tarzda, 1910 yılında te’lif edilip, 1911 ve 1912 de tab’ edilen bu cihanbahâ eser, bizzat müellif-i muhterem Bediüzzaman Said-i Nursî Hazretlerinin üslûb ve ifadeleridir. Birisi diğerinin tercümesi veya şerhi olmayıp, her ikisi de aynı günlerde ayrı ayrı lisanlarda te’lif edilmiştir. İkinci baskı Osmanlıca **“Âsâr-ı Bedîiyye”** mecmuasında Türkçesi ile Arabçası beraberce tab’edilmiştir.

Naşir

Mariz bir asrın,
hasta bir unsurun,
alîl bir uzvun
Reçetesi
veyahut
Saykalü’l İslâmiyet
veyahut
Bediüzzaman’ın
Muhâkematı

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمنِ الرَّحِيمِ

Cümle tahiyyat, ol Hâkim-i Ezel ve Hakîm-i Ezelî ve Rahman-ı Lemyezelî'ye elyaktır ki: Bizi İslâmiyetle serfiraz ve şeriat-ı garra ile sırat-ı müstakime hidayet etmiştir.

Öyle bir şeriat ki; akıl ve nakil, dest be-dest ittifak vererek ol şeriatın hakâikinin hakkaniyetini tasdik etmişlerdir.

Öyle hakâik ki; kökleri hakikat zemininde rüsuh ile beraber, dal ve budakları kemâlâtın göklerine yükselip, intişar edip.. öyle füruat ki; meyveleri saadet-i dâreyndir. Ve bizi Kur'ân-ı Mu'ciz ile irşad eylemiş...

Öyle kitab ki: Kaideleri ile hilkat-ı âlemin kitabından dest-i kader ve kalem-i hikmet ile mektub ve carî olan kavânin-i amîka-i dakika-i İlahiyeyi izhar ettiğinden; ahkâm-ı âdilanesiyle nev'-i beşerin nizam ve müvazenet ve terakkisine kefil-i mutlak ve üstad-ı küll olmuştur.

Salavat-ı bînihaye, ol Server-i Kâinat ve Fahr-i Âlem'e hediye olsun ki: Âlem, enva' ve ecnasıyla onun risaletine şehâdet ve mu'cizelerine delalet ve hazine-i gaybdan getirdiği metâ-ı âliye dellâllık ediyor.

Güya âleme teşrif ettiğinde herbir nev', kendi lisan-ı mahsusuyla alkışladığı gibi; Sultan-ı Ezel, zemin ve âsümanın evtarını intak edip herbir tel başka lisan ile mu'cizatının nağamatını inşad etmekle, o sadâ-yı şirin bu kubbe-i minada ilelebed tanin-endaz etmiştir.

Güya âsüman, kendi mi'rac ve melek ve kamerin elsine-i semaviyesiyle risaletini tebrik; ve zemin kendi hacer ve şecer ve hayvanın dilleriyle mu'cizelerine senâhân; ve cevv-i feza, kendi cinn ve bulutların işârâtıyla nübüvvetine beşaret ve sâyebân; ve zaman-ı mazî, enbiya ve kütüb ve kâhinlerin rumûz ve telvihatıyla o şems-i

hakikatın fecr-i sadıkını göstererek müjdeci; ve zaman-ı hal, yani asr-ı saadet lisan-ı haliyle tabiat-ı Arabdaki inkılab-ı azîmin ve bedevîyet-i sırftan medeniyet-i mahzânın def'aten tevellüdünü şahid göstererek nübüvvetini isbat; ve zaman-ı müstakbel kendi vukuât ve fünûnun etvar-ı müdekkikane ile onun mevkib-i ikbalini istikbal ve lisan-ı hakîmane ile irşadatına teşekkür; ve nev'-i beşer kendi muhakkikleriyle, bahusus hatib-i beliği ki, şems gibi kendi kendine bürhan olan Muhammed'in (A.S.M.) lisan-ı fasihanesiyle haktan geldiğini ilân; ve Zât-ı Zülcelal kendi Kur'ânının lisan-ı beliğanesiyle ol Nebiyy-i Ümmî'nin ferman-ı risaletini kıraet ediyorlar ve oluyorlar.

Beyt:

جُمْلَه شِيرَانِ جِهَانْ بَسْتَهءِ اِينْ سِلْسِلَه اَنْد

رُوبَه اَزْ حِيلَه چِه سَانْ بِگُسَلَدْ اِينْ سِلْسِلَه رَا

Emma ba'd: Şu fakir, garib Nursî ki, Bid'atü'z-zaman lâkabıyla müsemma olmaya lâyık iken, haberi olmadan Bediüzzaman ile meşhur olan bîçare; tedennî-i milletten ciğeri yanmış gibi feryad u figan ederek, ah!. ah!.. ah!.. vâ esefâ, der ki: İslâmiyetin mağz ve lübbünü terkederek kışrına ve zahirine vakf-ı nazar ettik ve aldandık. Ve sû'-i fehm ve sû'-i edeb ile İslâmiyetin hakkını ve müstehak olduğu hürmeti îfa edemedik. Tâ o da bizden nefret ederek evham ve hayalâtın bulutlarıyla serilip tesettür eyledi. Hem de hakkı var.

Zira biz İsrailiyatı usûlüne ve hikâyatı akaidine ve mecazatı hakâikine karıştırarak kıymetini takdir edemedik. O da ceza olarak bizi dünyada te'dib için zillet ve sefalet içinde bıraktı. Bizi kurtaracak onun merhametidir.

Öyle ise, ey ihvan-ı müslimîn!.. Geliniz, ona tarziye vereceğiz. El birliğiyle dest-i sadakatı

uzatacağız, biat edeceğiz. Onun habl-ül metinine sarılacağız.

Hem de bilâ-perva olarak ilân ederim: Beni geçmiş asırların efkârına karşı mübarezeye heyecan ve şecaate getiren ve yüzer senelerden beri sevk-ül ceyş ile kuvvet bulan hayalât ve evhamın müdafaasına beni gayrete getiren itikadım ve yakînimdir ki: Hak neşv ü nema bulacaktır, eğer çendan toprakta gizlense... Ve tarafdar ve mültezimleri muzaffer olacaklardır, eğer çendan zaman ve zeminin merhametsizliğinden az ve zayıf olsalar...

Hem de itikadımdır ki: İstikbale hüküm sürecek ve her kıt'asında hâkim-i mutlak olacak yalnız hakikat-ı İslâmiyettir.

Evet saadet-saray-ı istikbalde taht-nişin-i hakâik ve maarif yalnız İslâmiyet olacaktır. Onu fethedecek yalnız odur; emareler görünüyorlar... Zîrâ mazî kıt'asında, vahşetâbâd sahralarında hayme-nişin-i taassub ve taklid; veyahut cehlistan ülkesinde menzil-nişin-i müzahrefat ve istibdad olanlara, Şeriat-ı Garra'nın galebe-i mutlak ve istilâ-i tammına sed ve mâni' olan sekiz emir, üç hakikat ile zîr ü zeber olmuşlardır ve oluyorlar.

O maniler ise: Ecnebîlerde taklid ve cehalet ve taassub ve kıssîslerin riyaseti.

Ve bizdeki mani' ise: İstibdad-ı mütenevvi' ve ahlâksızlık ve müşevveşiyet-i ahval ve ataleti intac eden ye'stir ki, şems-i İslâmiyetin küsûfa yüz tutmasına sebeb olmuşlardır.

Sekizinci ve en birinci mani' ve bela budur: Biz ile ecnebîler; bazı zevahir-i İslâmiyeti ve bazı mesail-i fünûn ortasında hayal-i bâtıl (!) ile tevehhüm eylediğimiz müsademet ve münakazattır. Âferin maarifin himmet-i feyyazanesine ve fünûnun himmet-i merdanesine ki; meyl-i taharrî-i hakikat

ve muhabbet-i insaniyet ve meyl-i insaf olan hakâiki techiz ederek o manilere gönderip zîr ü zeber etmiş ve ediyor.

Evet en büyük sebeb ki: Bizi dünya rahatından ve ecnebîleri âhiret saadetinden mahrum eden, şems-i İslâmiyet'i münkesif ettiren, sû'-i tefehhüm ile tevehhüm-ü müsademet ve muhalefettir. Feya lil-aceb!.. Köle efendisine ve hizmetkâr reisine ve veled pederine nasıl düşman ve muârız olabilir?

Halbuki **İslâmiyet, fünûnun seyyidi ve mürşidi ve ulûm-u hakikiyenin reis ve pederidir.** Fakat vâ esefâ! bu sû'-i tefehhüm ve şu tevehhüm-ü bâtıl, şimdiye kadar hükmünü icra ederek, vesvesesiyle ye'si ilka edip bâb-ı medeniyet ve maarifi Ekrad ve emsallerine kapattırdı. Zîrâ bazı zevahir-i diniyeyi, fünûnun bazı mesailine muarız tahayyül ederek ürktüler.

Ezcümle: Küreviyet-i arz ki, fünûnun en birinci derecesi olan coğrafyanın en birinci basamağıdır. İleride gelecek altı mes'eleye münafî zannettiklerinden, bu bedihî mes'elede mükâbere etmekten çekinmediler.

Ey benim şu kitabıma im'an-ı nazar ile nazar eden zât! Malûmun olsun; bu kitabla istediğim hizmet budur: İslâmiyette olan tarîk-ı müstakimi göstermekle, ehl-i tefrit olan a'da-yı dinin teşkikâtını red ve yüzlerine vurmakla beraber; tarîk-ı müstakimin öteki cânibini ve sadık-ı ahmak ünvanına lâyık olan ehl-i ifrat ve zahirperestlerin tevehhümlerini tard ve asılsızlığını göstermek; ve asıl rehber-i hakikat ve âlem-i İslâmiyetin ikbal ve istikbaline yol açan ve sırat-ı müstakimde kemâl-i ümid-i zafer ile çalışan muhakkikîn-i İslâm ve âkıl sıddıklara yardım etmek ve kuvvet vermektir.

Elhasıl: Maksadım: Ol elmas kılınca saykal vurmaktır.

Eğer sual edersen: Senin bu telaşın ve ulûm-u mütearife hükmüne geçen şeylere bürhan getirmeye ne lüzum vardır? Zîrâ telahuk-u efkâr ve tecarübün keşfiyatıyla meydan-ı bedahete gelen mesaile bürhan getirmek, malûmu i'lam demektir?..

Cevaben derim: Maatteessüf benim ile şu zamanın kıt'asında iştirak eden cümlesi; eğer çendan, sureten onüçüncü asrın evlâdıdırlar, fakat fikir ve terakkî cihetiyle kurûn-u vustânın yadigârlarıdırlar. Güya muâsırlarımız, üçüncü asrın nihayetinden onüçüncü asra kadar geçmiş olan asırların fihristesi veyahut enmuzeci veyahut melez bir kavimdirler. Hattâ bu zamanın çok bedihiyatı, onlarca mevhumat sayılır.

MUKADDEME

Bu kitab üç makale ile üç kitab üzerine mürettebdir. Birinci Makale, unsur-u hakikatın veyahut bazı mukaddemat ve mesail ile İslâmiyete saykal vurmanın beyanındadır. İkinci Makale, unsur-u belâgatı keşfeder. Üçüncüsü, unsur-u akide ile ecvibe-i Japoniye beyanındadır. Kitablar ise Kur'ân'da işaret olunan ilm-üs sema ve ilm-ül arz ve ilm-ül beşeri tahkik ile bir nevi tefsirdir.

BİRİNCİ MAKALE

Maksada urûc etmek için mukaddemelerden istimdad etmek, ehl-i tahkikin düsturlarındandır. Öyle ise biz de oniki basamaklı bir merdiven yapacağız.

BİRİNCİ MUKADDEME

Takarrur etmiş usûldendir: Akıl ve nakil taâruz ettikleri vakitte, akıl asıl itibar ve nakil tevil olunur. Fakat o akıl, akıl gerektir.

Hem de tahakkuk etmiş: Kur'ân'ın herbir tarafında intişar eden makasıd-ı esasiye ve anasır-ı asliye dörttür.

Onlar da: İsbat-ı Sâni'-i Vâhid ve Nübüvvet ve haşr-i cismanî ve Adalettir. Yani hikmet tarafından kâinata irad olunan suallere şöyle: "Ey kâinat!. Nereden ve kimin emriyle geliyorsunuz? Sultanınız kimdir? Delil ve hatibiniz kimdir? Ne edeceksiniz? Ve nereye gideceksiniz?" Kat'î cevab verecek yalnız Kur'ân'dır. Öyle ise Kur'ânda makasıddan başka olan kâinat bahsi istidradîdir. Tâ san'atın intizamıyla Sâni'-i Zülcelal'e istidlal yolu gösterilsin. Evet intizam görünür ve kemâl-i vuzûhu ile kendini gösterir. Sâni'in vücûd ve kasd ve iradesine kat'iyyen şehâdet eden intizam-ı san'at, kâinatın her cihetinde boynunu kaldırarak her cânibinden lemaan eden hüsn-ü hilkati nazar-ı hikmete gösteriyor. Güya herbir masnu' birer lisan olup Sâni'in hikmetini tesbih ediyor. Ve herbir nev' parmağını kaldırarak şehâdet ve işaret ediyor. Madem maksad budur ve madem kâinatın kitabından intizama olan rumûz ve işârâtını taallüm ediyoruz.. Ve madem netice bir çıkar; teşekkülât-ı kâinat nefsülemirde nasıl olursa olsun, bize bizzât taalluk etmez. Fakat o

meclis-i âlî-i Kur’ânî’ye girmiş olan kâinatın her ferdi dört vazife ile muvazzaftır:

Birincisi: İntizam ve ittifak ile Sultan-ı Ezel’in saltanatını ilân..

İkincisi: Herbiri birer fenn-i hakikînin mevzu’ ve müntehabı olduklarından, İslâmiyet fünûn-u hakikiyenin zübdesi olduğunu izhar..

Üçüncüsü: Herbiri birer nev’in nümunesi olduklarından hilkatte cârî olan kavânin ve nevâmis-i İlahiyeye İslâmiyeti tatbik ve mutabık olduğunu isbat… tâ o nevâmis-i fıtriyenin imdadıyla, İslâmiyet neşv ü nema bulsun. Evet bu hasiyetle Din-i Mübin-i İslâm; sair heva ve heves içinde muallak ve mededsiz, bâzan ışık ve bâzan zulmet veren ve çabuk tegayyüre yüz tutan dinlerden mümtaz ve serfirazdır.

Dördüncüsü: Herbiri birer hakikatın nümunesi olduklarından, efkârı hakâik cihetine tevcih ve teşvik ve tenbih etmektir. Ezcümle: Kur’ân’da kasem ile temeyyüz etmiş olan ecram-ı ulviye ve süfliyeyi tefekkürden gaflet edenleri daima ikaz ederler. Evet kasemat-ı Kur’âniye, nevm-i gaflete dalanlara kar’-ul asâdır.

Şimdi tahakkuk etmiş şu şöyledir. Öyle ise, şek ve şübhe etmemek lâzımdır ki; mu’ciz ve en yüksek derece-i belâgatta olan Kur’ân-ı Mürşid, esalib-i Arab’a en muvafıkı ve tarîk-i istidlalin en müstakim ve en vâzıhı ve en kısasını ihtiyar edecektir. Demek hissiyat-ı âmmeyi tefhim ve irşad için, bir derece ihtiram edecektir. Demek delil olan intizam-ı kâinatı öyle bir vech ile zikredecek ki; onlarca maruf ve akıllarına me’nus ola... Yoksa delil, müddeadan daha hafî olmuş olur. Bu ise, tarîk-ı irşada ve meslek-i belâgata ve mezheb-i i’caza muhaliftir. Meselâ: Eğer Kur’ân dese idi: “Yâ eyyühennâs!.. Fezada uçan meczub ve

misafir ve müteharrik olan küre-i zemine; ve cereyanıyla beraber müstekarrında istikrâr eden şemse; ve ecram-ı ulviyeyi birbiriyle bağlayan cazibe-i umumiyeye; ve feza-yı gayr-ı mütenahîde dal ve budakları münteşir olan şecere-i hilkatten, anasır-ı kesîreden olan münasebat-ı kimyeviyeye nazar ve tedebbür ediniz! Tâ Sâni'-i Âlem'in azametini tasavvur edesiniz. Veyahut: O kadar küçüklüğüyle beraber bir âlem-i hayvanat-ı hurdebîniyeyi istiab eden bir katre suya, aklın hurdebîniyle temaşa ediniz! Tâ Sâni'-i Kâinat'ın herşeye kadir olduğunu tasdik edesiniz."

Acaba o halde; delil müddeadan daha hafî ve daha muhtac-ı izah olmaz mı idi? Hem de onlarca muzlim bir şeyle, hakikatı tenvir etmek veyahut onların bedahet-i hislerine karşı mugalata-i nefis gibi bir emr-i gayr-ı makule teklif olmaz mı idi? Halbuki i'caz-ı Kur'ân pek yüksek ve pek münezzehtir ki; onun safi ve parlak damenine, ihlâl-i efham olan gubar konabilsin.

Bununla beraber, Kur'ân-ı Mu'ciz-ül Beyan âyât-ı beyyinatının telâfifinde maksad-ı hakikîye telvih ve işaret ettiği gibi; bazı zevahir-i âyâtı –kinayede olduğu gibi– maksada menâr etmiştir.

Hem de usûl-i mukarreredendir: Sıdk ve kizb, yahut tasdik ve tekzib; kinayat ve emsallerinde, fenn-i Beyan'da "maânî-i ûlâ" tabir olunan suret-i mânâya raci' değildirler. Ancak "maânî-i sâneviye'' ile tabir olunan maksad ve garaza teveccüh ederler. Meselâ: "Filanın kılıncının bendi uzundur" denilse; kılıncı olmazsa da, fakat kameti uzun olursa, yine hüküm doğrudur, yalan değildir. Hem de nasıl kelâmda bir kelime, istiareye karine-i mecazdır. Öyle de; kelime-i vâhide hükmünde olan Kelâmullah'ın bir kısım âyâtı, sair ihvanının hakikat ve cevherlerine

karine ve rehnüma ve komşularının kalblerindeki sırlara delil ve tercüman oluyorlar.

Elhasıl: Bu hakikatı pîş-i nazara getiremeyen ve âyetleri müva-zene ve doğru muhakeme edemeyen, meşhur Bektaşî gibi ki: Namazın terkinde taallül yolunda demiş: “Kur’ân diyor: لاَ تَقْرَبُوا الصَّلَوةَ İlerisine de hâfız değilim.” Nazar-ı hakikate karşı maskara olacaktır.

İKİNCİ MUKADDEME

Mazîde nazarî olan birşey, müstakbelde bedihî olabilir. Şöyle tahakkuk etmiştir: Âlemde meyl-ül istikmal vardır.[40]*) Onun ile hilkat-ı âlem, kanun-u tekâmüle tâbidir.

İnsan ise; âlemin semerat ve eczasından olduğundan, onda dahi meyl-ül istikmalden bir meyl-üt terakkî mevcuddur. Bu meyl ise, telahuk-u efkârdan istimdad ile neşv ü nema bulur. Telahuk-u efkâr ise; tekemmül-ü mebâdî ile inbisat eder. Tekemmül-ü mebadî ise; fünûn-u ekvanın tohumlarını sulb-ü hilkatten zamanın terbiye-gerdesi bir zemine ilka' ile telkîh eder. O tohumlar ise tedricî tecrübeler ile büyür ve neşv ü nema bulur.

Buna binaendir: Bu zamanda bedihiye ve ulûm-u âdiye sırasına girmiş pek çok mesail var; zaman-ı mazîde gayet nazarî ve hafî ve bürhana muhtaç idiler. Zîrâ görüyoruz: Şimdilik coğrafya ve kozmoğrafya ve kimya ve tatbikat-ı hendesiyeden çok mesail var ki; mebâdî ve vesait'in tekemmülüyle ve telahuk-u efkârın keşfiyatıyla, bu zamanın çocuklarına dahi meçhul kalmamışlardır. Belki oyuncak gibi onlar ile oynuyorlar.

Halbuki İbn-i Sina ve emsaline nazarî ve hafî kalmışlardır. Halbuki hikmetin pederi hükmünde olan İbn-i Sina, şiddet-i zekâ ve kuvvet-i fikir ve kemâl-i hikmet ve vüs'at-i kariha noktasında bu zamanın yüzlerce hükemasıyla müvazene olunsa, tereccuh edip ağır gelecektir. Noksaniyet İbn-i Sina'da değil; çünki ibn-i zamandır. Onu nâkıs bırakan, zamanın noksaniyeti idi. Acaba bedihî

değil midir ki; Kolomb-u Zûfünûn'un sebeb-i iştiharı olan Yeni Dünya'nın keşfi, faraza bu zamana kadar kalmış olsa idi; hiç kaptan arasında kıymeti olmayan bir kayık sahibi de Yeni Dünya'yı eski dünyaya komşu etmeye muktedir olacaktı. Evvelki keşşâfın tebahhur-u fikrine ve mehaliki iktihamına bedel, bir küçük sefine ile bir pusula kifayet edecekti. Fakat bununla beraber, şimdi gelecek bir hakikatı nazar-ı dikkate almak lâzımdır. Şöyle ki: Mesail iki kısımdır:

Birisinde telahuk-u efkâr tesir eder. Belki ona mütevakkıftır. Nasılki maddiyatta büyük bir taşı kaldırmak için teâvün lâzımdır.

Kısm-ı diğerîde, esas itibariyle telahuk ve teavün tesirsizdir. Bin de, bir de birdir. Nasılki hariçte bir uçurum üzerinden atlamak veyahut dar bir yerden geçmekte küll ve küll-ü vâhid birdir. Teâvün faide vermez.

Bu kıyasa binaen: Fünûnun bir kısmı, büyük taşın kaldırılması gibi teavüne muhtaçtır. Bunların ekseri, ulûm-u maddiyedendir. Diğer bir kısmı, ikinci misale benzer. Tekemmülü def'î, yahut def'î gibi olur. Bu ise, ağlebi maneviyat veya ulûm-u İlahiyedendir. Lâkin eğer çendan telahuk-u efkâr bu kısm-ı sânî'in mahiyetini tağyir ve tekmil ve tezyid edemez ise de; bürhanların mesleklerine vuzûh ve zuhûr ve kuvvet verir.

Hem de nazar-ı dikkate almak lâzımdır ki: Kim bir şeyde çok tevaggul etse; galiben başkasında gabileşmesine sebebiyet verir. Bu sırra binaendir ki: Maddiyatta tevaggul eden, maneviyatta gabileşir ve sathî olur. Bu noktaya nazaran; maddiyatta mehareti olanın maneviyatta hükmü hüccet olmasına sebeb olmadığı gibi; çok defa sözü dahi şâyan-ı istima' değildir. Evet bir hasta; tıbbı hendeseye kıyas ederek, tabibe bedelen

mühendise müracaat edip gösterdiği ilâcı istimal eder ise; akrabasına ta'ziye vermeye davet ve kendisi için kabristan-ı fenanın hastahanesine nakl-i mekân etmek için bir raporu istemek demektir. Kezalik hakâik-i mahza ve mücerredat-ı sırfeden olan maneviyatta, maddiyyunun hükümlerine müracaat ve fikirleriyle istişare etmek, âdeta latife-i Rabbâniye denilen kalbin sektetini ve cevher-i nuranî olan aklın sekeratını ilân etmek demektir. Evet herşeyi maddiyatta arayanların akılları gözlerindedir. Göz ise maneviyatı göremez...

ÜÇÜNCÜ MUKADDEME

İsrailiyatın bir taifesi ve hikmet-i Yunaniyenin bir kısmı, daire-i İslâmiyet'e duhûl etmeleriyle; din süsüyle görünerek, efkârı ihtilâle verdiler.

Şöyle ki:

O necib kavm-i Arab, zaman-ı cahiliyette bir ümmet-i ümmiye idi. Vaktaki içlerinden hak tecellî edip isti'dad-ı hissiyatları uyandı da, meydanda yol açan din-i mübini gördüklerinden, umum rağabat ve meyilleri, yalnız dinin mârifetine inhisar eylediler. Fakat kâinata olan nazarları teşrihat-ı hikemiye nazarıyla değil, belki istitraden yalnız istidlal için idi. Onların o hassas zevk-i tabiîlerine ilham eden –yalnız onların fıtratlarına münasib olan geniş ve ulvî muhitleri ve safî ve müstaid olan fıtrat-ı asliyeleri– talim ve terbiye eden yalnız Kur'ân idi. Bundan sonra kavm-i Arab sair akvamı bel'ettiği gibi, milel-i sairenin malûmatları dahi müslüman olmaya başladığından; muharrefe olan İsrailiyat ise, Vehb ve Kâ'b gibi ülema-i ehl-i kitabın İslâmiyetleri cihetiyle Arabların hazain-i hayalâtına bir mecra ve menfez bularak o efkâr-ı safiyeye karıştılar. Hem sonra da ihtiram dahi gördüler. Zîrâ ülema-i ehl-i kitabdan İslâmiyet'e gelenler, İslâmiyet şerefiyle gayet celalet ve tekemmül ettiklerinden, malûmat-ı müzahrefe-i sâbıkaları makbûle ve müselleme gibi oldular, reddedilmedi. Çünki İslâmiyet'in usûlüne müsadim olmadığından, hikâyât

gibi rivayet olunur iken, ehemmiyetsizliği için tenkidsiz dinlenirler idi. Fakat hayfâ! Sonra hak olarak kabul edildiler, çok şübeh ve şükûkata sebebiyet verdiler.

Hem de vaktaki şu İsrailiyat, Kitab ve Sünnet'in bazı îmaatlarına merci ve bazı mefahimlerine bir münasebetle me'haz olabilirler idi. Fakat âyât ve hadîsin mânâları değil. Belki faraza doğru olsalar idi, mâsadak ve efradından olmaları mümkin olduğundan; sû-i ihtiyarlarıyla başka bir me'hazı bulmayan veya atf-ı nazar etmeyen zahirperestler, bazı âyât ve ehadîsi o hikâyat-ı İsrailiyeye tatbik ederek tefsir eylediler. **Halbuki Kur'ânı tefsir edecek, yine Kur'ân ve hadîs-i sahihtir.** Yoksa ahkâmı mensuh olduğu gibi, kasası dahi muharrefe olan İncil ve Tevrat değildir. Evet mâsadak ile mânâ ayrıdırlar. Halbuki mâsadak olmaya mümkin olan şey, mânâ yerine ikame olundu. Çok da imkânat vukuâta karıştırıldı.

Hem de vakta hikmet-i Yunaniyeyi müslüman etmek için, Me'mun'un asrında tercüme olundu. Fakat pekçok esatîr ve hurafatın menba'ından çıkan o hikmet, bir derece müteaffine olduğundan; safiye olan efkâr-ı Arabın içlerine tedahül ettiğinden, bir derece efkârları karıştırdığı gibi tahkikten taklide bir yol açtı.

Hem de âb-ı hayat olan İslâmiyetten kariha-i fıtriyeleriyle istinbat etmeye kabil iken, o hikmetin telemmüzüne tenezzül ettiler. Evet nasılki ihtilat-ı a'cam ile kelâm-ı Mudarî'nin melekesi fesada yüz tutmakla, muhakkikîn-i ülema o melekeyi muhafaza etmek için, ulûm-u Arabiyenin kavaidini tedvin ettiler. Öyle de: şu hikmet ve İsrailiyat dahi daire-i İslâmiyete duhulleriyle beraber, bazı nekkad-ı muhakkikîn-i İslâm temyiz ve tasfiyelerine teşebbüs ettiler. Fakat hayfa!.

tamamıyla muvaffak olamadılar. İş bu kadar da kalmadı. Çünki tefsir-i Kur'ân'a sarf-ı himmet edildiği vakit, bazı ehl-i zahir Kur'ânın nakliyatını bazı İsrailiyata tatbik ve bir kısım akliyatını dahi hikmet-i mezbureye tevfik ettiler. Çünki gördüler ki, Kur'ân ma'kul ve menkule müştemildir. Hadîs de öyle... Sonra kitab ve sünnetin bazı nakliyat-ı sadıkalarıyla ve bazı muharref İsrailiyatın ortasında bir mutabakat ve münasebet istinbat ettiler.

Hem de hakikî olan akliyatlarıyla, mevhum ve mümevveh olan şu hikmet arasında bir müşabehet ve muvafakat tevehhüm eylediklerinden, şu mutabakat ve müşabeheti kitab ve sünnetin mânâlarına tefsir ve maksadlarına beyan zannedip hükmeylediler.

Kellâ, sümme kellâ!.. Zîrâ Kitab-ı Mu'ciz-ül Beyan'ın misdakı i'cazıdır. Müfessiri eczasıdır. Mânâsı içindedir. Sadefinde dürrdür, meder değildir. Faraza bu mutabakatı izhar etmekten maksad, o Şâhid-i Sadık'ın tezkiyesi için olsa da yine abestir. Zîrâ Kur'ân-ı Mübin, ona mekalid-i inkıyadı teslim eden öyle akıl ve naklin tezkiyelerinden pek yüksek ve ganîdir. Çünki o, onları tezkiye etmezse; şehâdetleri mesmu' olamaz. Evet Süreyya'yı serada değil, semada aramak gerektir. Kur'ân'ın maânîsini de esdafında ara. Yoksa karmakarışık olan senin cebinden arama; Zîrâ bulamıyorsun. Bulsan da sikke-i belâgat olmadığından Kur'ân kabul etmez.

Zira mukarrerdir: Asıl mânâ odur ki; Elfaz onu sımahta boşalttığı gibi zihne nüfuz ederek vicdan dahi teşerrüb etmekle, ezahir-i efkârı feyizyab eden şeydir. Yoksa başka şeyin kesret-i tevaggulünden senin hayaline tedahül eden bazı ihtimalât.. veyahut hikmetin ebatîlinden ve hikâyatın esatîrinden sirkat edip cepte

doldurarak, sonra âyât ve ehadîsin telâfifinde gizletmek, çıkartmak, elde tutmak, çağırmak ki: “Budur mânâ, geliniz, alınız” dediğin vakit, alacağın cevab şudur: “Yahu!. İşte senin mânân siliktir. Sikkesi takliddir, nekkad-ı hakikat reddeder. Sultan-ı i’caz dahi onu darb edeni tardeder. Sen âyet ve hadîsin nizamlarına taarruz ettiğinden, âyet şikayet edip hâkim-i belâgat senin hülyanı, senin hayalinde hapsedecektir. Ve müşteri-i hakikat dahi senin bu meta’ını almayacaktır. Zîrâ diyecek: Âyetin mânâsı dürrdür. Bu ise mederdir. Hadîsin mefhumu mühec, bu hemecdir.

Tenvir için bir darb-ı mesel:

Kürdlerin emsal-i edebiyesindendir: Bir adamın ismi Alo imiş. Bal hırsızlıyordu. Ona denildi; hırsızlığın tebeyyün edecektir. O da aldatmak için bir boş petekte yabancı arıları doldurup balı başka yerden hırsızlar, küvvarda saklıyor idi. Biri sual etse idi, derdi: “Bu, bal mühendisi olan arılarımın san’atıdır.” Sonra da arıları ile konuştuğu vakit, müşterek bir lisan ile فِظْ فِظْ ژِوَه هِنْگِڤِينْ ژِمِنْ derdi. Yani: “Tanin sizden, bal benden...”

Ey teşehhî ve heves ile tevil edici efendi! Bu teşbih ile teselli etme. Zîrâ bu teşbih temsildir. Senin mânân bal değil, zehirdir. O elfaz arılar değil, belki kalb ve vicdana ervah-ı hakâiki vahyeden o kitab-ı kâmilin kelimatı melâike gibidirler. Hadîs, maden-i hayat ve mülhim-i hakikattır.

Elhasıl: İfrat gibi tefrit de muzırdır, belki daha ziyade. Fakat ifrat, tefrite sebeb olduğundan daha kabahatlidir. Evet ifrat ile müsamahanın kapısı açıldı. Çürük şeyler o hakâik-i âliyeye karıştığından; ehl-i tefrit ile insafsız olan ehl-i tenkid, gayet haksızlık olarak şu çürük şeylerin yüzer misline olan hakâik-i âliye içinde gördüklerinden ürktüler, nefret ettiler. Hâşâ!. lekedar ve kıymetsiz zannettiler. Acaba defineye hariçten girmiş bir silik para bulunsa veyahut bir bostanda başka yerden düşmüş olan çürük ve acı bir elma görünse, hak ve insaf mıdır ki; umum defineyi kalp ve umum elmaları acı zannedip vazgeçmekle lekedar edilsin...

HÂTİME

Bu mukaddemeden maksadım, efkâr-ı umumiye bir tefsir-i Kur'ân istiyor. Evet her zamanın bir hükmü var. Zaman dahi bir müfessirdir. Ahval ve vukuât ise, bir keşşâftır. Efkâr-ı âmmeye hocalık edecek yine efkâr-ı âmme-i ilmiyedir. Bu sırra binaen ve istinaden isterim ki: Müfessir-i azîm olan zamanın taht-ı riyasetinde, herbiri bir fende mütehassıs muhakkikîn-ı ülemadan müntehab bir meclis-i meb'usan-ı ilmiye teşkili ile, meşveret ile bir tefsiri te'lif etmekle; sair tefasirdeki münkasım olan mehasin ve kemâlâtı mühezzebe ve müzehhebe olarak cem' etmelidirler. Evet meşrutiyettir, herşeyde meşveret hükümfermadır. Efkâr-ı umumiye dahi didebandır. İcma-i ümmetin hücciyeti, buna hüccettir.

DÖRDÜNCÜ MUKADDEME

Şöhret, insanın malı olmayanı da insana mal eder.

Şöyle ki: Beşerin seciyelerindendir, garib veya kıymetdar bir şeyi asilzade göstermek için, o kıymetdar şeylerin cinsiyle müştehir olan zâta nisbet ve isnad etmektir. Yani: Sözleri revac bulmak veya tekzib olunmamak veyahut başka ağraz için, zalimane ve istibdadkârane; bir milletin netaic-i efkârını veya mehasin-i etvarını bir şahısta görüp ondan bilirler. Halbuki o adamın şanındandır, o hediye-i müstebidaneyi reddede... Zîrâ güzel bir sıfat veya ulvî bir san'atla meşhur olan bir adam, hüsn-ü surî'nin maverasını görmek şanından olan nazar-ı san'atperveranesine haksız olarak ona isnad olunan emir, arz edilip gösterilir ise; "Senin dest-i hattındır" denilir ise; o emir, san'atın tenasüb ve müvazenesinden nâşi olan güzelliğini ihlâl ettiği için, reddedip i'raz ve teberri edecektir. "Hâşâ ve kellâ" diyecektir.

Bu seciyeye bina ile, meşhur kaideye: "Birşey sabit olsa, levazımıyla sabit olur" istinaden insanlar o şahs-ı meşhurda tahayyülâtla-rına bir nizam verdirmek için muztardırlar ki; çok kuvvet ve azamet ve zekâ gibi levazım-ı hârikulâdeyi isnad etsinler, tâ o şahsın cümle mensubatına merciiyeti mümkin olabilsin. O halde o adam bir u'cube olarak zihinlerinde tecessüm eder. Eğer istersen hayalât-ı Acemane içinde perverde olan

Rüstem-i Zâl'in timsal-i manevîsine bak, gör; ne u'cubedir! Zîrâ şecaatle müştehir olduğundan ve hiç İranîler tazyi-katından kurtulamayan istibdad sırrıyla ve şöhret kuvvetiyle İranî-lerin mefahirini gasb u garat ederek büyüttü. Hayallerde büyüyüp şişti. Yalan, yalana mukaddeme olduğu için; şu hârikulâde şecaat, hârikulâde bir ömür ve dehşetli bir kamet ve onların levazım ve tevabi'leri olan çok emirleri toplayıp, içinde o hayal-i hâil na'ra vurarak: "Ben nev'un münhasırun fi'ş-şahs'ım" der. Gûl-ü yabanî gibi hurafatı arkasına takarak, dillerin destanlarında dönüyor. Emsaline dahi meydan açar.

Ey hakikatı çıplak görmek isteyen zât! Bu mukaddemeye dikkat et; Zîrâ hurafatın kapısı bu yerden açılır. Ve bab-ı tahkik dahi bunun ile seddolur. Hem de kıssadan hisse ve meyl-üt terakkiyle mütekaddimînin esasları üzerine bina ve seleflerin mevrusatında tasarruf ve ziyadeye cesaret bu şûristanda mahvolur. Eğer istersen meşhur Molla Nasreddin Efendi'ye de: "Bu garib sözler umumen senin midir?" Elbette sana diyecektir: "Şu sözler ciltleri dolduruyor. Epeyce ömür ister. Zîrâ bütün sözlerim nevadirden değildir. Ben hocayım. Onların zekatını da bana verseler razıyım ve kâfidir. Fazlasını istemem. Zîrâ zarafetimi tabiîlikten çıkarıp tasannu'a kalbeder." Yahu, bu kökten hurafât ve mevzuât biter ve tenebbüt eder ve doğru şeyin kuvvetini bitirir.

HÂTİME

İhsan-ı İlahîden fazla ihsan, ihsan değildir. Bir dane-i hakikat bir harman hayalâta müreccahtır. İhsan-ı İlahî ile tavsifte kanaat etmek farzdır. Cem'iyete dâhil olan, cem'iyetin nizamını ihlâl etmemek gerektir. Bir şeyin şerefi

neslinde değil, zâtındadır. Bir şeyin aslını gösteren semeresidir. Birinin malına başka mal -velev kıymetli de olsa- karışırsa, malını kıymetsiz ettiği gibi, haczetmesine dahi sebeb olur. Şimdi bu noktalara istinaden derim ki: Tergib veya terhib için avamperestane tervic ve teşvik ile, bazı ehadîs-i mevzûâyı İbn-i Abbas gibi zâtlara isnad etmek büyük bir cehalettir. Evet hak müstağnidir. Hakikat ise, zengindir. Tenvir-i kulûba ziyaları kâfidir. Müfessir-i Kur'ân olan ehadîs-i sahiha bize kifayet eder. Ve mantığın mizanıyla tartılmış olan tevarih-i sahihaya kanaat ederiz.

BEŞİNCİ MUKADDEME

Mecaz, ilmin elinden cehlin eline düşse hakikate inkılab eder, hurafata kapı açar.

Şöyle ki: Mecazât ve teşbihât, ne vakit cehlin yesar-ı muzlimanesi, ilmin yemin-i nuranîsinden kaçırıp gasbetse veyahut mecaz ile teşbih bir uzun ömür sürseler, hakikate inkılab ederek taravet ve zülâlinden boş olup, şarab iken serab ve nazenin ve hasna iken, âcuze-i şemtâ ve kocakarı olur. Evet mecaz şeffâfiyetiyle şu'le-i hakikat ondan telemmu' eder. **Fakat hakikata inkılabıyla kesif olup, hakikat-ı asliyeyi münkesif eder.** Lâkin bu tahavvül bir kanun-u fıtrîdir.

Buna şahid istersen, lügâtın teceddüd ve tegayyüratının ve iştirâk ve teradüfünün sırlarına müracaat et. İyi kulak versen işiteceksin ki: Selefin zevklerine giden çok kelimatı veya hikâyatı veya hayalâtı veya maânîyi, ihtiyar ve zînetsiz olduklarından halefin heves-i şebabanelerine tevafuk etmediklerinden, meyl-i teceddüde ve fikr-i îcada ve cür'et-i tağyire sebeb olmuşlardır. Bu kaide lügâtta olduğu gibi, hayalât ve maânî ve hikâyatta dahi cereyan eder. Öyle ise herşeye zahire göre hükmetmemek gerektir. **Muhakkikin şe'ni; gavvas olmak, zamanın tesiratından tecerrüd etmek, mazînin a'makına girmek, mantığın terazisiyle tartmak, herşeyin menba'ını bulmaktır.** Bu hakikate beni muttali eden; bir vakit sabavetimde ay tutuldu. Vâlidemden

sual ettim. Dedi ki: “Yılan Ay’ı yutmuş.” Dedim: “Neden daha görünüyor?” dedi ki: “Âsumanın yılanı nim-şeffaftır.”

İşte bak! Nasıl teşbih hakikat olup hayluletiyle hakikat-ı hali münhasif etmiştir. Zîrâ mail-i kamer, mıntakat-ül bürûc ile re’s ve zenebde tekatu’ ettiklerinden o iki daire-i mevhumeden iki kavsi, yılanın müradifi olan “tinnîn” ile ehl-i heyet bir teşbihe binaen tesmiye eylediler. Zâten ay re’s veya zenebe ve güneş dahi ötekisine gelirse; arzın hayluletiyle inhisaf vuku’ bulur...

Ey benim şu müşevveş sözlerimden usanmayan zât! Bu mukaddemeye dahi dikkat et, bir hurdebîn ile bak! Zîrâ bu asıl üzerine pek çok hurafât ve hilafât tevellüd ederler. Mantığı ve belâgatı rehber etmek gerektir.

HÂTİME

Mana-yı hakikînin bir sikkesi olmak gerektir. O sikkeyi teşhis eden, makasıd-ı şeriâtın müvazenesinden hasıl olan hüsn-ü mücerreddir. Mecazın cevazı ise, belâgatın şeraiti tahtında olmak gerektir. Yoksa mecazı hakikat ve hakikatı mecaz suretiyle görmek, göstermek; cehlin istibdadına kuvvet vermektir. Evet herşeyi zahire hamlettire ettire, nihayet Zahiriyyûn meslek-i müteassifesini tevlid etmek şanında olan meyl-üt tefrit ne derecede muzır ise; öyle de herşeye mecaz nazarıyla baktıra baktıra, nihayette Bâtıniyyûnun mezheb-i bâtılasını intac etmek şe’ninde olan hubb-u ifrat dahi çok derece daha muzırdır.

Hadd-i evsatı gösterecek, ifrat ve tefriti kıracak yalnız felsefe-i şeriatla belâgat ve mantık ile hikmettir. Evet, “hikmet” derim, çünki hayr-ı kesîrdir. Şerri vardır; fakat cüz’îdir. Usûl-i müsellemedendir ki: Şerr-i cüz’î için hayr-

ı kesîri tazammun eden emri terk etmek, şerr-i kesîri işlemek demektir. Ehvenüşşerrin ihtiyarı elzemdir. Evet eski hikmetin hayrı az, hurafatı çok, ezhan isti’dadsız, efkâr taklid ile mukayyed, cehl avamda hükümferma olduklarından; selef bir derece hikmetten nehyettiler. Fakat şimdiki hikmet ona nisbeten maddî cihetinde hayrı çok, yalanı az; efkâr dahi hür, mârifet hükümfermadır. Zâten her zamanın bir hükmü olmak gerektir.

ALTINCI MUKADDEME

Meselâ: Tefsirde mezkûr olan herbir emir, tefsirden olmak lâzım gelmez. İlim ilme kuvvet verir. Tahakküm etmemek şarttır.

Şöyle: Müsellemattandır ki; hendese gibi bir san'atta mahir olan zât, tıb gibi başka san'atta âmi ve tufeylî ve dahîl olabilir. Ve kavaid-i usûliyedendir ki; Fakîh olmayan –velev ki usûl-ül fıkıhta müçtehid olsa– icma-ı fukahada muteber değildir. Zîrâ o, onlara nisbeten âmidir.

Hem de hakâik-i tarihiyedendir ki; bir şahıs çok fenlerde meleke sahibi ve mütehassıs olamaz. Ancak ferîd bir adam, dört veya beş fenlerde mütehassıs olabilir. Umuma el atmak, umumu terk etmek demektir. Bir fende meleke, o fennin suret-i hakikiyesidir. Onunla temessül etmek gerektir. Zîrâ bir fende mütehassıs ve malûmat-ı sairesini mütemmime ve meded verici etmez ise, malûmat-ı perişanından bir suret-i acibe temessül edecektir.

Tenvir için bir latife-i faraziyedir:

Nasılki başka âlemden bu küreye gelen tasvirci bir nakkaş farz olunsa; halbuki ne insanı ve ne insanın gayrısını, tam suretini görmemiş. Belki herbirisinden bazı a'zasını görmekle insanın tasviri veyahut gördüğü eşyanın umumundan bir sureti tasvir etmek ister ise, meselâ: İnsandan gördüğü bir el, bir ayak, bir göz, bir kulak, yarı yüz ve burun ve İmame gibi şeylerin terkibiyle bir insanın timsalini; yahut nazarına tesadüf eden

atın kuyruğu, devenin boyunu; insanın yüzü, arslanın başı bir hayvanın suretini yapsa; nasılki imtizacsızlıkla kabil-i hayat olmadığı için, şerait-i hayat böyle u'cubelere müsaid değildir diyecekler ve nakkaşı müttehem edecekler. Şimdi bu kaide, fenlerde aynen cereyan eder. Çaresi odur ki: Bir fenni esas tutup sair malûmatını âvzen ve zenav[41*)] gibi yapmaktır.

Hem de âdât-ı müstemirredendir ki; kitab-ı vâhidde ulûm-u kesîre tezahüm eder. Zîrâ ulûm birbirini intac ve birbirinin elini tutmakla teanuk ve tecavüb ettiklerinden, o derecede iştibâk hasıl olur ki; bir fende te'lif olunan bir kitabda o fennin mesaili o kitabın muhteviyatına nisbeti ancak zekatı çıkabilir. Bu sırdan gaflet iledir ki; bir şeriat veya bir tefsir kitabında istitraden derc olunmuş bir mes'eleyi gören bir zahirperest veya mugalatacı bir adam der ki: "Şeriat ve tefsir böyledir." Eğer dost olsa diyecek: "Bunu kabul etmeyen müslüman değildir." Şayet düşman olsa, o bahane ile der: "Şeriat veya tefsir (hâşâ) yanlış…"

Ey ifrat ve tefrit sahibleri!.. Tefsir ve şeriat başkadır, tefsir ve şeriatta te'lif olunan kitab yine başkadır. Zîrâ kitab daha geniştir. O dükkânda cevherden başka kıymetsiz şeyler dahi bulunur. Eğer bunu fehmedebildin; hayse beyseden kurtulacaksın. Dikkat et, nasılki bir evin levazım-ı mütenevviası yalnız bir san'atkârdan alınmaz, belki herbir hacette o san'atta mütehassıs olana müracaat olmak gerektir. Öyle de: Saadet-saray-ı kemâlâtta o kanuna tatbik-i hareket etmek gerektir. Acaba görülmüyor mu ki; birinin saati kırılsa, terziye "saatimi dik" dese; yuhadan başka cevab var mıdır?..

İşaret: Bu mukaddemenin üss-ül esası budur ki: Sâni'-i Zülcelal'in hilkat-i âlemde carî ve taksim-ül a'mal kaidesinden akan kanun-u tekemmül ve terakkîde mündemiç olan rıza ve işaretinin imtisali farz iken, itaât tamamen edilmemiştir. Şöyle: Kaide-i taksim-ül a'mali muktezî olan hikmet-i İlahiyenin dest-i inâyetiyle beşerin mahiyetinde ekmiş olduğu isti'dadât ve müyulatla şeriat-ı hilkatin farz-ül kifayesi hükmünde olan fünûn ve sanayiin edasına bir emr-i manevî vermişken, sû-i istimalimiz ile o isti'daddan tevellüd eden meyle kuvvet ve meded verici olan şevki bu hırs-ı kâzib ve şu re's-i riya olan meyl-üt tefevvuk ile zayi' edip söndürdük. Elbette isyan eden, cehenneme müstehak olur. **Biz de bu hilkat denilen şeriat-ı fıtriyenin evamirine imtisal edemediğimizden, cehennem-i cehl ile muazzeb olduk.** Bu azabdan bizi kurtaracak, taksim-ül a'mal kanunuyla amel etmektir. Zîrâ seleflerimiz taksim-ül a'malin ameliyle cinan-ı ulûma dâhil olmuşlardır.

HÂTİME

Bir gayr-ı müslim yalnız mescide girmekle müslüman olmasına kâfi olmadığı gibi; tefsirin veya şeriatın kitablarına, hikmet veya coğrafya veya tarih gibi bir fennin mes'elesi girmesiyle, tefsir veya şeriat olamaz.

Hem de bir müfessir veya fakîh mütehassıs olmak şartıyla, hükmü yalnız nefs-i şeriat ve tefsirde hüccettir. Yoksa tufeylî olarak izinsiz tefsir, şeriat kitablarına girmiş emirlerde hüccet değildir. Zîrâ onlarda tufeylî olabilir. Nâkile itab yoktur. Evet bir fende sözü hüccet olanın, sair fenlerde nakil veya dava cihetiyle hükmünü hüccet tutmak, taksim-ül mehasin ve tefrik-ül

mesaî olan kanun-u İlahîsine vech-i rıza göstermemek demektir.

Hem de mantıkça müsellemdir ki: Hüküm, mevzu ile mahmulün yalnız vechüm-mâ ile tasavvurlarını iktiza eder. Ve onların teşrihat-ı sairesi ise, o fenden değildir. Başka fennin mesailinden olmak gerektir.

Hem de mukarrerdir ki; âmm, hassa delalat-ı selâsenin hiçbirisi ile delalet etmez. Meselâ: Tefsir-i Beyzavî’de بَيْنَ الصَّدَفَيْنِ olan âyetinde “Ermeniye ve Azerbaycan Dağlarının mabeyninde” olan tevile nazar-ı kat’î ile bakmak, en büyük mantıksızlıktır. Zîrâ esasen nakildir. Hem de tayini Kur’ân’ın medlûlü değildir, tefsirden sayılmaz. Zîrâ o tevil, âyetin bir kaydının başka fenne istinaden bir teşrihidir. Binaenaleyh, o müfessir-i celilin tefsirdeki meleke-i rasihasına böyle zayıf noktaları bahane tutmak, şübheleri îras etmek, insafsızlıktır.

İşte asl-ı hakâik-i tefsir ve şeriat meydandadır. Yıldızlar gibi parlıyor. O hakâikteki vuzûh ve kuvvettir; benim gibi bir âcize cesaret veriyor. Ben de dava ederim: Tefsirin ve şeriatın ne kadar hakâik-i esasiyesi varsa, birer birer nazar-ı tedkike getirilse, görülür ki; hakikatten çıkıp hikmet ile tartılıp hak olarak hakka munsarıftır. Ne kadar şübheli noktalar varsa; umumen cerbezeli zihinlerden çıkıp sonra da onlara karışmış. Kimin asl-ı hakikatlerine bir şübhesi varsa; işte meydan! Kendini izhar etsin!..

YEDİNCİ MUKADDEME

Mübalağa ihtilâlcidir. Şöyle ki: Beşerin seciyelerindendir, telezzüz ettiği şeyde meyl-üt tezeyyüd ve vasfettiği şeyde meyl-ül mücazefe ve hikâye ettiği şeyde meyl-ül mübalağa ile, hayali hakikata karıştırmaktır.

Bu seciye-i seyyie ile iyilik etmek, fenalık etmek demektir. Bilmediği halde tezyidinden noksan, ıslahından fesad, medhinden zemm, tahsininden kubh tevellüd eder. Zîrâ müvazenet ve tenasübden nâşî olan hüsnü, مِنْ حَيْثُ لاَ يَشْعُرُ ihlâl eder. Nasılki bir ilâcı istihsan edip izdiyad etmek, devayı dâ'e inkılab etmektir. Öyle de: Hiçbir vakit hak ona muhtaç olmayan mübalağalı tergib ve terhib ile; gıybeti katle müsâvî veya ayakta bevletmeyi zina derecesinde göstermek; veya bir dirhemi tasadduk etmek hacca mukabil tutmak gibi müvazenesiz sözler, katl ve zinayı tahfif ve haccın kıymetini tenzil ediyorlar.

Bu sırra binaen: Vaiz hem hakîm, hem muhakemeli olmalıdır. Evet müvazenesiz vaizler, çok hakâik-i neyyire-i diniyenin husufuna sebeb olmuşlardır. Meselâ: İnşikak-ı Kamer olan mu'cize-i mütevatire-i bahireyi, meyl-ül mücazefe ile: "Arza nüzul ile peygamberin cebine girip çıkmış" olan ilâve, o güneş-misal mu'cizeyi Süha yıldızı gibi mahfî ve kamer-misal olan bürhan-ı nübüvveti münhasif ettiği gibi, münkirlerinin bahanelerine kapılar açtı.

Hasıl-ı kelâm: Her muhibb-i dine ve âşık-ı hakikata lâzımdır; Herşeyin kıymetine kanaat etmek ve mücazefe ve tecavüz etmemektir. Zîrâ mücazefe kudrete iftiradır ve "Daire-i imkânda daha ahsen yoktur" olan sözü, İmam-ı Gazalî'ye dediren hilkatteki kemâl ve hüsne adem-i kanaattır ve istihfaf demektir.

Ey muhatab efendi! Bâzan bürhanın hizmeti, temsil de görüyor. Öyleyse bak; nasıl elmas, altun, gümüş, rasas, hadîd ilh... herbirinin birer kıymet ve hâsiyet-i mahsusası vardır ve mütehaliftir.

Öyle de: Dinin makasıdı, kıymet ve edillece mütefavittir. Birinin yeri hayal olsa, ötekinin vicdandır. Beriki sırrın sırrındadır. Evet ticarette bir fels veya on para yerinde bir elmas veya bir altunu verse, nasıl sefahetine hüküm ve tasarruftan haczolunur.

Aks-i kaziyye ile olsa, pek yerinde yuha işitecek. Ve tüccar olmaya bedel, hayyal bir maskara olduğu gibi; kezalik hakâik-i diniyeyi temyiz etmeyen ve herbirisine müstehak olduğu hak ve itibarı vermeyen ve her hükümde şeriatın sikkesini tanımayan, hattâ o fabrika-i muazzamadaki eczalar, herbiri mihveri üzerinde hareketine sekte veren gayr-ı mümeyyizler, herbiri bir acemî adama benzer ki; gayet muntazam ve cesîm bir makina içinde küçük ve latif bir çarkı görüyor ki, hareket ve vaziyetinde büyük çarklara nazar-ı sathîsince münasib görünmediğinden, makine fenninde behresizliğiyle beraber, gurur-u nefs nazar-ı sathîsini iğfal ile aldatarak, ıslah niyetiyle vaz'-ı muntazamadan tağyire teşebbüs edip bilmediği halde fabrikayı herc ü merc eder, başını yer...

Elhasıl: Şeriatın herbir hükmünde Şâri'in bir sikke-i itibarı vardır. O sikkeyi okumak lâzımdır. Sikkenin kıymetinden başka o hüküm herşeyden müstağnîdir. Hem de lafz-perdazane ve mübalağa-cûyane ve ifrat-perveranelerin tezyin ve tasarruflarından bin derece müstağnidir. Dikkat olunsun ki; böyle mücaziflerin nasihat ettikleri vakitte nazar-ı hakikatte ne derece çirkin oluyorlar?

Ezcümle: Bunlardan birisi bir mecma'-ı azîmde müskirattan tenfir yolunda zecr-i şer'î ile kanaat etmeden öyle birşey demiş ki, yazmasından ben hicab ettim. Yazdıktan sonra çizdim. Ey herif!. Bu sözlerinle şeriata adavet ediyorsun. Faraza sadık olsan, sadık-ı ahmak olursun. Adüvv-üd dinden daha muzırsın.

HÂTİME

Ey hariçten ve uzaktan İslâmiyeti tenkid etmeye çalışan insafsızlar! Aldanmayın.. muhakeme edin.. nazar-ı sathî ile iktifa etmeyiniz.. Zîrâ şu sizin bahanelerinize sebeb olanlar, lisan-ı şeriatte ülema-i sû' ile müsemmadırlar. Onların müvazenesizlik, zahir-perestliklerinden neş'et eden hicabın maverasına bakınız, göreceksiniz ki; Herbir hakikat-ı İslâmiye necm-i münir gibi bir bürhan-ı neyyirdir. Nakş-ı ezel ve ebed üzerinde görünüyor. Evet kelâm-ı ezelîden gelen ebede gidecektir.

Fakat esefa! Hubb-u nefis ve tarafdar-ı nefis ve acz ve enaniyetten neş'et eden teberri-i nefs ile kendi kabahatini başkasına atıyor. Şöyle yanlışa muhtemel olan sözünü veya hataya kabil olan fiilini, bir büyük zâta veyahut muteber bir kitaba, hattâ bâzan dine, çok defa hadîse, en nihayet kadere isnad etmekle, kendini teberri etmek istiyor. Hâşâ sümme hâşâ!.. Nurdan zulmet

gelmez. Kendi âyinesinde görülen yıldızları setretse de, semadaki yıldızları setredemez. Fakat kendi göremez.

Ey mu’teriz ağa!.. Ağlamak isteyen çocuk gibi veya intikam isteyen kînedar düşman gibi, bahane mahane aramakla hilaf-ı şeriatla vücûda gelen ahvali ve sû’-i tefehhümden neş’et eden şübehatı sened tutmak, İslâmiyete leke getirmek pek büyük insafsızlıktır. Zîrâ bir müslimin herbir sıfatı İslâmiyetten neş’et etmek lâzım gelmez.

SEKİZİNCİ MUKADDEME

Temhid: Şu gelen uzun mukaddemeden usanma. Zîrâ nihayeti, nihayet derecede mühimdir. Hem de şu gelen mukaddeme, her kemâli mahveden ye'si öldürür. Ve herbir saadetin mayesi olan ümidi hayatlandırır. Ve mazî başkalara ve istikbal bize olacağına beşaret verir. Taksime razıyız…

İşte mevzu'u: Ebna-yı maziyle ebna-yı müstakbeli müvazene etmektir. Hem de mekatib-i âliyede Elif-bâ okunmuyor. Mahiyet-i ilim bir dahi olsa, suret-i tedrisi başkadır. Evet mazî denilen mekteb-i hissiyatla, istikbal denilen medrese-i efkâr bir tarzda değildir.

Evvelâ: Ebna-yı maziden muradım, İslâmların gayrısından onuncu asırdan evvel olan kurûn-u vustâ ve ûlâdır. Amma millet-i İslâm, üçyüz seneye kadar mümtaz ve serfiraz ve beşyüz seneye kadar filcümle mazhar-ı kemâldir. Beşinci asırdan onikinci asra kadar; ben maziyle tabir ederim, ondan sonra müstakbel derim. Bundan sonra malûmdur ki: İnsanda müdebbir-i galib, ya akıl veya basardır. Tabir-i diğer ile, ya efkâr veya hissiyattır. Veyahut ya haktır veya kuvvettir. Veyahut ya hikmet veya hükûmettir. Veyahut ya müyulat-ı kalbiyedir veya temayülat-ı akliyedir. Veyahut ya heva veya hüdadır. Buna binaen görüyoruz ki:

Ebna-yı mazînin bir derece safi olan ahlâk ve hâlis olan hissiyatları galebe çalarak, gayr-ı

münevver olan efkârlarını istihdam ederek, şahsiyât ve ihtilafat meydan aldı. Fakat ebna-yı müstakbelin bir derece münevver olan efkârları heves ve şehvetle muzlim olan hissiyatlarına galebe ederek emrine müsahhar eylediğinden; hukuk-u umumiyenin hükümferma olacağı muhakkak oldu. İnsaniyet bir derece tecellî etti. Beşaret veriyor ki: Asl-ı insaniyet-i kübra olan İslâmiyet, sema-i müstakbelde ve Asya'nın cinanı üzerinde bulutsuz güneş gibi pertev-efşan olacaktır.

Vakta ki, mazî derelerinde hükümferma olan garaz ve husumet ve meyl-üt tefevvuku tevlid eden hissiyât ve müyûlat ve kuvvet idi. O zamanın ehlini irşad için iknaiyat-ı hitabiye kâfi idi. Zîrâ hissiyatı okşayan ve müyulata tesir ettiren, müddeayı müzeyyene ve şaşaalandırmak veyahut hâile veya kuvve-i belâgatla hayale me'nus kılmak, bürhanın yerini tutar idi. Fakat bizi onlara kıyas etmek, hareket-i ric'iyye ile o zamanın köşelerine sokmak demektir. Herbir zamanın bir hükmü var. Biz delil isteriz, tasvir-i müddea ile aldanmayız.

Vakta ki, hal sahrasında, istikbal dağlarına daima yağmur veren hakâik-i hikmetin maden-i tebahhuratı efkâr ve akıl ve hak ve hikmet olduklarından; yeni tevellüde başlayan meyl-i taharrî-i hakikat ve aşk-ı hak ve menfaat-ı umumiyeyi menfaat-ı şahsiyeye tercih ve meyl-i insaniyetkâraneyi intac eyleyen berâhin-i katı'adan başka, isbat-ı müddea birşeyle olmaz...

Biz ehl-i haliz, namzed-i istikbaliz. Tasvir ve tezyin-i müddea, zihnimizi işba' etmiyor. Bürhan isteriz.

Biraz da iki sultan hükmünde olan mazî ve istikbalin hasenat ve seyyiatlarını zikredelim. Mazî ülkesinde ekseriyetle hükümferma, kuvvet ve heva ve tabiat ve müyulât ve hissiyât olduğundan;

seyyiatından biri, herbir emirde, -velev filcümle olsun- istibdad ve tahakküm var idi.

Hem de meslek-i gayra husumete, kendi mesleğine iltizam ve muhabbetten daha ziyade ihtimam olunur idi.

Hem de bir şahsa husumetin, başkasının muhabbeti suretinde tezahürü idi. Hem de keşf-i hakikata mani olan iltizam ve ta'assub ve tarafdarlığın müdahaleleri idi.

Hasıl-ı kelâm: Müyulât muhtelife olduklarından tarafdarlık hissi, herşeye parmak vurmak ile ihtilafatla ihtilâl çıkarıldığından; hakikat ise kaçıp gizlenir idi.

Hem de istibdad-ı hissiyatın seyyielerindendir ki: Mesâlik ve mezahibi ikame edecek, galiben taassub veya tadlil-i gayr veya safsata idi. Halbuki üçü de nazar-ı şeriatta mezmum ve uhuvvet-i İslâmiyeye ve nisbet-i hemcinsiyeye ve teavün-ü fıtrîye münafîdir.

Hattâ o derece oluyor; bunlardan biri taassub ve safsatasını terkederek nâsın icma' ve tevatürünü tasdik ettiği gibi, birden mezheb ve mesleğini tebdil etmeye muztar kalıyor. Halbuki taassub yerinde hak ve safsata yerinde bürhan ve tadlil-i gayr yerinde tevfik ve tatbik ve istişare eder ise, dünya birleşse hak olan mezheb ve mesleğini bir parça tebdil edemez.

Nasılki zaman-ı saadette ve selef-i sâlihîn zamanlarında hükümferma hak ve bürhan ve akıl ve meşveret olduklarından, şükûk ve şübehatın hükümleri olmaz idi.

Kezalik görüyoruz ki; fennin himmetiyle, zaman-ı halde filcümle, inşâallah istikbalde bitamamihi hükümferma kuvvete bedel hak ve safsataya bedel bürhan ve tab'a bedel akıl ve hevaya bedel hüda ve taassuba bedel metanet ve garaza bedel hamiyet ve

müyulat-ı nefsaniyeye bedel temayülat-ı ukûl ve hissiyata bedel efkâr olacaklardır; karn-ı evvel ve sâni ve sâlis'teki gibi… Ve beşinci karn'a kadar filcümle olduğu gibi. Beşinci asırdan şimdiye kadar kuvvet hakkı mağlub eylemiş idi.

Saltanat-ı efkârın icra-yı hasenesindendir ki: hakâik-i İslâmiyetin güneşi, evham ve hayalât bulutlarından kurtulmuş, her yeri tenvire başlamıştır. Hattâ dinsizlik bataklığında taaffün eden adamlar dahi o ziya ile istifadeye başlamıştır.

Hem de meşveret-i efkârın mehasinindendir ki: Makasıd ve mesalik, bürhan-ı katî' üzerine teessüs ve her kemâle mümidd olan hakk-ı sabit ile hakâiki rabteylemesidir. Bunun neticesi; bâtıl, hak suretini giymekle efkârı aldatmaz.

Ey ihvan-ı müslimîn!. Hal, lisan-ı hal ile bize beşaret veriyor ki: Sırr-ı قَدْ جَاءَ الْحَقُّ وَ زَهَقَ الْبَاطِلُ boynunu kaldırmış, el ile istikbale işaret edip, yüksek ses ile ilân ediyor ki: Dehre ve tabayi'-i beşere, damen-i kıyamete kadar hâkim olacak, yalnız âlem-i kevnde adalet-i ezeliyenin tecellî ve timsali olan hakikat-ı İslâmiyettir ki, asıl insaniyet-i kübra denilen şey odur.

İnsaniyet-i suğra denilen mehasin-i medeniyet, onun mukaddimesidir. Görülmüyor mu ki; telahuktan neş'et eden tenevvür-ü efkâr ile toprağa benzeyen evham ve hayalât, hakâik-i İslâmiyenin omuzu üzerinden hafifleştirilmiştir. Bu hal gösteriyor ki: Nücûm-u sema-yı hidayet olan o hakâik tamamen inkişaf ve tele'lü' ve lem'a-nisar olacaktır.

عَلَى رَغْمِ اُنُوفِ اْلاَعْدَاءِ

Eğer istersen istikbal içine gir, bak! Hakikatlerin meydanında hikmetin taht-ı nezaret ve murakabesinde teslis içinde tevhidi arayanlar, safsata ederek asıl tevhid-i mahz ve itikad-ı

kâmil ve akl-ı selim kabul ettiği akide-i hak ile mücehhez ve seyf-i bürhan ile mütekallid olanlarla mübareze ve muharebe eder ise; nasıl birden mağlub ve münhezim oluyor...

Kur'ân'ın üslûb-u hakîmanesine yemin ederim ki: Nasara'yı emsali ile havalandırarak dalalet derelerine atan, yalnız aklı azl ve bürhanı tard ve ruhbanı taklid etmektir.

Hem de İslâmiyeti daima tecellî ve inbisat-ı efkâr nisbetinde hakâiki inkişaf ettiren, yalnız İslâmiyetin hakikat üzerinde olan teessüs ve bürhan ile takallüdü ve akıl ile meşvereti ve taht-ı hakikat üstünde bulunması ve ezelden ebede müteselsil olan hikmetin desatirine mutabakat ve muhakâtıdır. Acaba görülmüyor; âyâtın ekser fevatih ve havatiminde nev'-i beşeri vicdana havale ve aklın istişaresine hamlettiriyor. Diyor:

اَفَلاَ يَنْظُرُونَ ve فَانْظُرُوا ve اَفَلاَ يَتَدَبَّرُونَ ve

مَا يَعْقِلُونَ ve مَا يَشْعُرُونَ ve تَفَكَّرُوا ve اَفَلاَ يَتَذَكَّرُونَ

فَاعْتَبِرُوا يَا اُولِى اْلاَلْبَابِ ve يَعْلَمُونَ ve يَعْقِلُونَ

Ben dahi derim: فَاعْتَبِرُوا يَا اُولِى اْلاَلْبَابِ !…

HÂTİME

فَاعْبَرُوا يَا اُولِى اْلاَلْبَابِ Zahirden ubûr ediniz! Hakikat sizi bekliyor. Fakat gördüğünüz vakit incitmeyiniz. Esahh ve lâzım!...

DOKUZUNCU MUKADDEME

Ukûl-ü selime yanında muhakkaktır ki: Hilkatte hayır asıl, şer ise tebaîdir. Hayır küllî, şer cüz'îdir.

Şöyle görünüyor ki: Âlemin herbir nev'ine dair bir fen teşekkül etmiş ve etmektedir. Fen ise, kavaid-i külliyeden ibarettir. Külliyet-i kaide ise, o nev'de olan hüsn-ü intizamına keşşâftır. Demek cemi-i fünûn, hüsn-ü intizama birer şahid-i sadıktır. Evet külliyet, intizama delildir. Zîrâ birşeyde intizam olmaz ise, hüküm külliyetiyle cereyan edemez. Çok istisnaâtıyla perişan oluyor. Bu şahidleri tezkiye eden, nazar-ı hikmetle istikrâ-i tâmmdır. Fakat bâzan intizam görülmüyor. Çünki dairesi, ufk-u nazardan daha geniş, tamamen tasavvur ve ihata olunmadığı için, nizamın tasvir-i bîmisali kendini gösteremiyor.

Binaenaleyh, umum fünûnun şehâdetleriyle ve nazar-ı hikmetten neş'et eden istikrâ-i tâmmın tasdikıyla sabittir ki: Hilkat-ı âlemde maksud-u bizzât ve galib-i mutlak, yalnız hüsün ve hayr ve hak ve kemâldir. Amma şer ve kubh ve bâtıl ise; tebaiye ve mağlûbe ve mağmûredirler. Eğer çendan savlet etseler de muvakkattır.

Hem de sabittir ki: Ekrem-i halk benî-âdemdir. İsti'dadı ve san'atı buna şahiddir.

Hem de benî-âdemin en eşrefi, ehl-i hak ve hakikat olan doğru Müslümanlardır. hakâik-i

İslâmiyet buna şehâdet ettiği gibi istikbalin vukuâtı da tasdik edecektir.

Hem de sabittir ki: Ekmel-i küll Muhammed'dir (Aleyhissalâtü Vesselâm). Mu'cizatı ve ahlâk-ı kâmilesi şehâdet ettiği gibi; muhakkikîn-i nev'-i beşer de tasdik ederler. Hattâ a'dası da teslim ediyorlar ve etmeye mecburdurlar.

Vakta ki bu böyle, şu şöyle ve o öyledir. Acaba nev'-i beşer şekavetiyle o fünûnların şehâdetini cerh ve istikrâ-i tâmmı nakz ve ibtal ve meşiet-i İlahiyesinin karşısında temerrüd, taannüde muktedir olacak mıdır? Kellâ! Muktedir olmaz ve olamaz. Âdil ve Hakîm-i Mutlak'ın Rahman ve Rahîm ismine kasem ederim: Nev'-i beşer, şer ve kubh ve bâtılı, zahmetsiz, (yani biselâmet-il emir) ile hazmedemeyecektir. Hem de hikmet-i İlahiye müsaade etmeyecektir.

Evet hukuk-u umumiye-i kâinata cinayet eden afvolunmaz, râh-ı adem verilmez. Evet binler sene şerrin galebesi yalnız bu dünyada en ekall bin sene mağlubiyet-i mutlaka ile netice verecektir. Âlem-i uhrada hayır, şerri i'dam-ı ebedî ile mahkûm edecektir. Yoksa âlemin muntazama ve mükemmele ve evamir-i İlahiyeye muti'a olan sair enva' ve ecnas, bu perişan ve şekavetçi olan nev'-i beşeri kendileri içinde kabul etmeyerek, hukuk-u vücûddan iskat ve zulmethane-i ademe nefy ve vazife-i hilkatten tardetmek iktiza ve arz-ı hal edeceklerdir.

Bu ise, bütün isti'dadat-ı beşeriyeyi ve âlemde saltanat sürmek ve âhirette saadet-i ebediyeye mazhar olmak için mücehhez edilen kabiliyatı ve müyûlatı abes ve beyhude olmaklığı istilzam eder. Abes ise istikrâ-i tâmma münakız olduğu gibi, Sâni'-i Hakîm'in hikmetine dahi muarız ve Nebiyy-i Sadık'ın hükmüne de muhaliftir. Evet istikbal bu

davaların bir kısmını tasfiye edecektir. Fakat tamam tasfiyesi ise âhirette görülecektir.

Şöyle: Eşhastan kat'-ı nazar, nev'î ve umumî hüsn ve hakkın meydan-ı galebesi istikbaldir. Biz ölsek, milletimiz bakîdir. Kırk sene ile razı değiliz. En ekall bin sene galebeyi isteriz. Lâkin hem şahsî, hem umumî, hem cüz'î, hem küllî olan hüsn, hak ve hayır ve kemâlin meydan-ı galebesi ve mahkeme-i kübrası; ve beşeri, sair ihvanı olan kâinat-ı muntazama gibi tanzim ve isti'dadıyla mütenasib tecziye ve mükâfat veren, yalnız dâr-ı âhirettir. Zîrâ onda hak ve adalet-i mahza tecellî edecektir.

Evet bu dar dünya, beşerin cevherinde mündemiç olan isti'dadat-ı gayr-ı mahdude ve ebed için mahluk olan müyulât ve arzularının sünbüllenmesine müsaid değildir. Beslemek ve terbiye için başka âleme gönderilecektir. İnsanın cevheri büyüktür, mahiyeti âliyedir, cinayeti dahi azîmdir. intizamı da mühimdir, sair kâinata benzemez; intizamsız olamaz. Evet ebede namzed olan büyüktür; mühmel kalamaz, abes olamaz. Fena-yı mutlak ile mahkûm olamaz. Adem-i sırfa kaçamaz. Cehennem ağzını, Cennet dahi ağuş-u nazendarane- sini açıp bekliyorlar.

HÂTİME

İslâm'ın ve Asya'nın istikbali, uzaktan gayet parlak görünüyor. Çünki Asya'nın hâkim-i evvel ve âhiri olan İslâmiyetin galebesi için dört-beş mukavemet-sûz kuvvetler ittifak ve ittihad etmektedirler.

Birinci Kuvvet: Maarif ve medeniyet ile mücehhez olan İslâmiyetin kuvvet-i hakikiyesidir.

İkincisi: Tekemmül-ü mebadî ve vesaitle mücehhez olan ihtiyac-ı şediddir.

Üçüncüsü: Asya'yı gayet sefalette, başka yerleri nihayet terakkide görmekten neş'et eden tenebbüh-ü tâm ve teyakkuz-u kâmil ile mücehhez olan gıbta ve rekabet ve kin-i muzmerdir.

Dördüncüsü: Ehl-i tevhidin düsturu olan tevhid-i kelime; ve zeminin hâsiyeti olan i'tidal ve ta'dil-i mizac; ve zamanın ziyası olan tenevvür-ü ezhan; ve medeniyetin kanunu olan telahuk-u efkâr; ve bedevîyetin lâzımı olan selâmet-i fıtrat; ve zarûretin semeresi olan hafiflik; ve cür'et-i teşebbüs ile mücehhez olan isti'dad-ı fıtrîdir.

Beşincisi: Bu zamanda maddeten terakkiye mütevakkıf olan i'la-yı kelimetullah; İslâmiyetin emriyle ve zamanın ilcaâtıyla ve fakr-ı şedidin icbarı ile ve her arzuyu öldüren ye'sin ölmesiyle hayat bulan ümid ile mücehhez olan arzu-yu medeniyet ve meyl-i teceddüddür. Ve bu kuvvetlere yardım etmek için ecanib içine ihtilâl veren ve medeniyetlerini ihtiyarlattıran mesavî-i medeniyetin mehasinine galebesidir. Ve sa'yin sefahete adem-i kifayetidir. Bunun iki sebebi vardır:

Birincisi: Din ve fazileti düstur-u medeniyet etmemeklikten neş'et eden müsaade-i sefahet ve muvafakat-ı şehvet-i nefistir.

İkincisi: Hubb-üş şehevat ve diyanetsizliğin neticesi olan merhametsizlikten neş'et eden maişetteki müdhiş müsâvâtsızlıktır. Evet şu diyanetsizlik, Avrupa medeniyetinin iç yüzünü öyle karıştırmış ki; o kadar fırak-ı fesadiyeyi ve ihtilâliyeyi tevlid etmiş; faraza habl-ül metin-i İslâmiye ve sedd-i Zülkarneyn gibi şeriat-ı garranın hakikatına iltica ve tahassun edilmez ise, bu fırak-ı fesadiye, onların âlem-i medeniyetlerini zîr ü zeber edeceklerdir. Nasılki şimdiden tehdid ediyorlar.

Acaba hakikat-ı İslâmiyenin binler mesailinden yalnız zekat mes'elesi, düstur-u medeniyet ve muavenet olursa, bu belaya ve yılanın yuvası olan maişetteki müdhiş müsâvâtsızlığa deva-i şâfî olmayacak mıdır? Evet en mükemmel ve bozulmaz bir deva olacaktır.

Eğer denilse: Şimdiye kadar Avrupa'yı galib ettiren sebeb, bundan sonra neden etmesin?

Cevab: Bu kitabın mukaddemesini mütalaa et. Sonra buna da dikkat et! Sebeb-i terakkisi, herşeyi geç almak ve geç de bırakmak ve metanet etmek şe'ninde olan bürudet-i memleket; ve mekân ve meskenin darlığı ve sâkinlerin kesretinden neş'et eden fikr-i mârifet ve arzu-yu san'at ve deniz ve maden ve sair vesaitin müsaadesiyle hasıl olan teavün ve telahuk idi. Fakat şimdi tekemmül-ü vesait-i nakliye ile âlem bir şehr-i vâhid hükmüne geçtiği gibi; matbuat ve telgraf gibi vesait-i muhabere ve müdavele ile ehl-i dünya bir meclisin ehli hükmündedir. Velhasıl: Onların yükleri ağır, bizimki hafif olduğundan yetişip geçeceğiz. Eğer tevfik refik olsa...

HÂTİMENİN HÂTİMESİ

Asya'nın bahtını, İslâmiyetin tâli'ini açacak yalnız meşrutiyet ve hürriyettir. Fakat şeriat-ı garranın terbiyesinde kalmak şartıyla...

Tenbih: Mehasin-i medeniyet denilen emirler, şeriatın başka şekle çevrilmiş birer mes'elesidir...

ONUNCU MUKADDEME

Bir kelâmda, her fehme gelen şeylerde mütekellim muahaze olunmaz.

Zira mesûkunlehul-kelâmdan başka mefhumlar, irade ile deruhde eder. İrade etmezse, itab olunmaz. Fakat garaz ve maksada mutlaka zâmindir. Fenn-i beyanda mukarrerdir:

Sıdk ve kizb, mütekellimin kasd ve garazının arkasında gidiyorlar. Demek maksud ve mesâk-ı kelâmda olan muahaze ve tenkid mütekellime aittir. Fakat kelâmın müstetbeâtı tabir olunan telvihât ve telmihatında ve suver-i maânî ve tarz-ı ifade ve maânî-i ûlâ tabir olunan vesail ve üslûb-ü garazında olan günah ve muahaze; mütekellimin zimmetinde değil, belki örfe ve kabul-ü umumiye aittir. Zîrâ tefhim için, kabul-ü umumiye ve örfe ihtiram olunur. Hem de eğer hikâyet ise, halel ve hata mahkiyyun anhüye aittir. Evet mütekellim suver ve müstetbeâtta muahaze olunmaz. Zîrâ onlara el atmak, semeratını almak için değildir. Belki daha yukarı makasıdın dallarına çıkmak içindir. Eğer istersen kinaî şeylere dikkat et.

Meselâ: “Filanın kılıncının bendi uzundur” ve “Ramadı çoktur” denildiği vakit, o adam uzun ve sahî olsa, ramad ve kılıncı hiç olmazsa da kelâm sadıktır. Eğer istersen misal ve müsül-ü faraziyeye dikkat et, göreceksin; iştihardan neş’et eden kıymet ve kuvvet ile müdavele-i efkâr ve akıllar arasında sefarete müstaid oluyorlar.

Hattâ Mesnevî sahibi ve Sa'dî-i Şirazî gibi en doğru müellif ve en muhakkik hakîm, o müsül-ü faraziyeyi istihdam ve istimal etmelerinden, müşahhat görmemişlerdir. Eğer bu sır sana göründü ve ışıklandı; mumunu ondan yandır, kıssa ve hikâyetin köşelerine git. Zîrâ cüz'de cari olan, bâzan küllde dahi cari olabilir...

Tenbih: Üçüncü Makale'de müşkilât ve müteşabihat-ı Kur'âniyeye dair bir kaide gelecektir. İktiza-i makam ile şimdilik bir nebzesini zikredeceğiz. Şöyle: Vakta ki, Kitab-ı Hakîm'den maksud-u ehemm, ekseriyeti teşkil eden cumhurun irşadı idi. Çünki havass, avamın mesleğinden istifade edebilirler. Fakat avam ise, havassa hitab olunan kelâmı hakkıyla fehmedemezler. Halbuki cumhur ise, ekseri avam.. ve avam ise, me'lufât ve mütehayyelatından tecerrüd edip hakikat-ı mahza ve mücerredat-ı sırfeyi çıplak olarak göremezler. Fakat görmelerini temin edecek yalnız zihinlerinin te'nisi için, me'luf olan ziyy ve libas ile mücerredât arz-ı endam etmektir. Tâ mücerredatı, suver-i hayaliye arkasında temaşa etmekle görüp tanısın. Öyle ise hakikat-ı mahza, me'luflerini giyecektir. Fakat surete hasr-ı nazar etmemek gerektir. Bu sırra binaendir: Esalîb-i Arabda ukûl-ü beşere olan tenezzülât-ı İlahiye tabir olunan müraat-ı efham ve mümaşat-ı ezhan, Kur'ân-ı Mu'ciz-ül Beyan'da cereyan etti.

Ezcümle: يَدُ اللّٰهِ فَوْقَ اَيْدِيهِمْ ve فَاسْتَوَى عَلَى الْعَرْشِ ve جَاءَ رَبُّكَ ve emsali...

Hem de تَغْرُبُ فِى عَيْنٍ حَمِئَةٍ ve eşbahı...

Hem de وَ الشَّمْسُ تَجْرِى لِمُسْتَقَرٍّ ve nezairi bu üslûba birer mecradır. ذَلِكَ الْكِتَابُ لاَ رَيْبَ فِيهِ

HÂTİME

Sa'b olan bir kelâmın iğlak ve işkali, ya lafız ve üslûbun perişanlığından neş'et eder, bu kısım Kur'ân-ı Vâzıh-ul Beyan'a yanaşmamıştır. Veyahut mânânın dakik, derin veyahut kıymetdar veyahut gayr-ı me'luf, gayr-ı mebzul olduğundan, güya fehme karşı nazlanmak ve şevki arttırmak için kendini göstermemek ve kıymet ve ehemmiyet vermek ister; müşkilât-ı Kur'âniye bu kısımdandır.

Tenbih: Hadîs-i şerifte vârid olduğu gibi: Her âyetin birer zahir ve bâtını ve her zahir ve bâtının birer hadd ve muttala'ı ve her hadd ve muttala'ın çok şücûn ve gusûnu vardır. Ulûm-u İslâmiye buna şahiddir. Bu meratibin herbirinin birer derecesi, birer kıymeti, birer makamı vardır; temyiz lâzımdır. Lâkin tezahüm yoktur. Fakat iştibâk, iştibahı intac eder. Nasıl daire-i esbab, daire-i akaide karıştırılsa; ya tevekkül namıyla bir betalet veya müraat-ı esbab namıyla bir i'tizali intac eder. Öyle de: devair ve meratib tefrik olunmaz ise, böyle neticeleri verir.

ONBİRİNCİ MUKADDEME

Kelâm-ı vâhidde ahkâm-ı müteaddide olabilir. Bir sadef, çok cevahiri tazammun edebilir.

Zevil-elbabca mukarrerdir: Kaziye-i vâhide, müteaddid kazayâyı tazammun eder. O kaziyelerin herbiri ayrı birer ma'denden çıktığı gibi, ayrı ayrı birer semere de verir. Biri birinden fark etmeyen haktan bîgane kalır.

Meselâ: Hadîste denilmiş: اَنَا وَ السَّاعَةُ كَهَذَيْنِ Yani: Ben ve kıyamet bu iki parmak gibiyiz. Mabeynimizde tavassut edecek peygamber yoktur. Veya hadîsin muradı ne ise haktır. Şimdi bu hadîs üç kaziyeyi mutazammındır:

Birincisi: Bu kelâm peygamberin kelâmıdır. Bu kaziye ise, tevatürün -eğer olsa- neticesidir.

İkincisi: Kelâmın mânâ-yı muradı hak ve sadıktır. Bu kaziye ise, mu'cizelerden tevellüd eden bürhanın neticesidir.

Bu ikisinde ittifak etmek gerektir. Fakat birincisini inkâr eden, mükâbir, kâzib olur. İkincisini inkâr eden adam dalalete gider, zulmete düşer.

Üçüncü kaziye: Bu kelâmdan murad budur. Ve bu sadefte olan cevher budur; ben gösteriyorum. Bu kaziye ise teşehhî ile değil, içtihadın neticesidir. Zâten müçtehid olan, başka müçtehidin taklidine mükellef değildir. Bu üçüncü kaziyede ihtilafat feveran ederler. Kal u kîl buna şahiddir. Bunu inkâr eden adam eğer içtihad ile

olsa, ne mükâbirdir ve ne küfre gider. Zîrâ âmm, bir hâssın intifasıyla müntefî değildir. Binaenaleyh, her eve kendi kapısıyla gitmek lâzımdır. Zîrâ her evin bir kapısı var. Ve her kilidin bir anahtarı vardır...

HÂTİME

Bu üç kaziye hadîste cereyanı gibi âyette de cereyan eder. Zîrâ umumîdir. Fakat kaziye-i ûlâda bir fark-ı dakik vardır. Ve bundan başka bir kelâmda çok ahkâm-ı zımniye bulunur. Fakat hususîdir. Herbiri ayrı bir asıl, ayrı bir semeresi olabilir.

Tenbih: İltizam-ı hilaf ve taassub-u bârid ve meyl-üt tefevvuk ve hiss-i tarafdarlık ve vehmini bir asla irca' ile kendine özür göstermek ve arzusuna muvafık olan zayıf şeyleri kavî görmek ve gayrın tenkisiyle kendi kemâlini göstermek ve gayrı tekzib veya tadlil etmekle, kendi sıdk ve istikametini ilân etmek gibi sefil ve süflî emirlerin menşei olan hubb-u nefis ile böyle makamlarda mugalata ederek çok bahaneler bulabilir.

وَ اِلَى اللّٰهِ الْمُشْتَكَى

ONİKİNCİ MUKADDEME

Lübbü bulmayan, kışır ile meşgul olur. Hakikatı tanımayan hayalâta sapar. Sırat-ı müstakimi göremeyen, ifrat ve tefrite düşer. Müvazenesiz ve mizansız olan çok aldanır, aldatır.

Zahirperestleri aldatan bir sebebi: Kıssanın hisse ile münasebeti ve mukaddemenin maksud ile zihinde mukareneti, vücûd-u haricîde olan mukarenetle iltibas olunmasıdır. Bu noktaya dikkat et, sonra muhtaç olacaksın.

Hem de ihtilâlatı tevlid eden, ihtilafatı îka' eden, hurafatı îcad eden, mübalağatı intac eden esbabın birisi ve belki en birincisi: Hilkatte olan hüsün ve azamet ve ulviyete adem-i kanaattır. Hâşâ zevk-i fâsidesiyle istihfaf-ı nizam etmektir. Halbuki akıl ve hikmet nazarlarında herbiri kudretin en bahir mu'cizelerinden olan hakâik-i âlemde olan hüsn-ü intizam ve kemâl ve ulviyet, o derece dest-i hikmet ile nakşolmuş ki: Bütün hayalperestlerin ve mübalağacıların hülyalarından geçmiş olan hârikulâde hüsün ve kemâle nisbet olunsa; o hârikulâde hayaller gayet âdî ve o âdâtullah gayet hârikulâde bir hüsün ve haşmet gösterecektir.

Fakat cehl-i mürekkebin hemşiresi ve nazar-ı sathînin annesi olan ülfet, mübalağacıların gözlerini kapatmıştır. Böyle gözleri açmak içindir; me'luf olan âfâk ve enfüste dikkat-i nazara Kitab-ı Hakîm emreder. Evet gözleri açan

yalnız nücum-u Kur'âniyedir. Öyle nücum-u sâkıbedirler ki: Cehlin zulmünü ve nazar-ı sathînin zulümatını def' ettikleri gibi; âyât-ı beyyinat, yed-i beyza ile, ülfet ve sathiyetin hicablarını ve zahirperestliğin perdesini parça parça ederek, ukûlü âfâk ve enfüsün hakâikine tevcih edip irşad etmişlerdir.

Hem de meyl-ül mübalağatı tevlid eden, beşerin kendi meylini kuvveden fiile çıkarmasına meyelan-ı fıtriyesidir. Zîrâ meyillerinden birisi; hayret verecek acib şeyleri görmeye ve göstermeye ve teceddüde ve îcada olan meylidir.

Buna binaen: Vakta beşer, nazar-ı sathî ile kâinat kaplarında ülfet kapağı altında olan gıda-yı ruhanîsini zevkedemediğinden, kabı ve kapağı yalamakla usanmak ve kanaatsızlık ve hârikulâdeye meyil ve hayalâta iştihadan başka netice vermediğinden; meyl-i hârikulâde ile ya teceddüd veya tervic için meyl-ül mübalağa tevellüd eder.

O mübalağa ise, dağ tepesinden bir kartopu gibi yuvarlamakla tâ hayalin yüksek zirvesinden lisana kadar tekerlense, sonra lisandan lisana yuvarlanıp giderken, kendi hakikatının çok parçalarını dağıtmakla beraber, her lisandan meyl-ül mübalağa ile çok hayalâtı kendine toplar, şape[42*)] gibi büyür. Hattâ kalbe değil, belki sımahta, belki hayalde bile yerleşemiyor. Sonra bir nazar-ı hak gelir, onu tecrid etmekle çıplak ederek tevabiini dağıtıp aslına irca' eder. **"Hak gelir, bâtıl ölür"** sırrı da zahir olur.

Ezcümle: Bugünlerde bir hikâye buna misal olabilir: Fahr olmasın, zaman-ı sabavetimden beri üssülesas-i mesleğim; ifrat ve tefrit ile hakâik-i İslâmiyete sürülen lekeleri temizlemek ve o elmas

gibi hakikatlarına saykal vurmak idi. Bu mesleğime tarih-i hayatım, pek çok vukuâtıyla şehâdet eder.

Bununla beraber, bugünlerde küreviyet-i Arz gibi bedihî bir mes'eleyi zikrettim. O mes'eleye temas eden mesail-i diniyeyi tatbik ve tevfik ederek düşmanların itirazatı ve muhibb-i dinin vesveselerini def' eyledim. Nasılki mesailde mufassalan gelecektir.

Sonra Gûlyabanî gibi, hayalâta alışan zahirperestlerin dimağları kabul etmeyecek gibi göründüler. Fakat asıl sebeb başka garaz olmak gerektir. Güya göz yummakla gündüzü gece veya üflemekle güneşi söndürmeye ihtimal vermek gibi bir hareket-i mecnunanede bulundular.

Güya onların zannınca küreviyet-i arza hükmeden, dinde çok mesaile muhalefet ediyor. Onu bahane ederek büyük bir iftirayı ettiler. O derecede kalmadı. Vesveseli ezhanı, iftiranın büyümesine müsaid bir zemin bulduklarından, iftirayı o derece büyüttüler ki; ehl-i diyanetin hakikaten ciğerlerini dağdar ve ehl-i hamiyeti, gerd-i terakkiyatından me'yus ettiler.

Lâkin bu hal büyük bir derstir. Beni ikaz etti ki: **Cahil dost, düşman kadar zarar verebilir.** Öyle ise şimdiye kadar yalnız düşmanın tarafına bakıp eldeki elmas kılınçla onların tefritlerini kırardım. Fakat şimdi mecburum; öyle dostların terbiyeleri için, onların avamperestane ve ifratkârane olan hayalâtlarına o kılıncı bir derece iliştireceğim.

Eğer çendan böyle mübahesatta şahsî şeylerin zikirleri lâzım değildir. Fakat şahsiyette kalmadı. Medreselerin hayatlarına taalluk eder bir mes'ele-i umumiye hükmüne geçti. O zahirperestler emin olsunlar ki; sa'yleri beyhudedir. Şimdiye kadar bizi böyle avam-perestane safsatalar ile

bizi cahil bıraktılar. Bundan sonra bizi cahil bırakmakla cehlimizden istifade etmek istiyorlar. Olmaz ve olamaz; medreseler hayatlanacaktır vesselâm...

Hem de zahiriyyûnun efkârını teşviş eden ve hayalâtını intizamdan çıkaran sıdk-ı enbiyanın delaili yalnız hârikulâdelerde münhasır olduklarını itikad etmeleridir. Hem de Peygamberimizin (A.S.M.) cümle hali veya ekseriyeti hârika olmak, itibar etmeleridir. Bu ise, vücûd müsaade etmediği için mütehayyelâtları intizam bulamıyor.

Halbuki böyle itikad; sırr-ı hikmet-i İlahiyeden ve hilkat-ı âlemde cârî olan kavânin-i İlahiyeye Peygamberlerin teslim ve ittibalarından gaflet, pek büyük bir gafletin neticesidir. Evet Peygamberimizin (A.S.M.) herbir hal ve hareketi, sıdkına delalet ve hakka temessük-üne şehâdet etmekle beraber, Peygamber de âdâtullaha ittiba' ve inkıyad ediyor... Makale-i Sâlise'de bu sırra tenbih edilecektir.

Hem de hârikulâdenin izharı tasdik-ı nübüvvet içindir. Tasdik ise, zahir olan mu'cizatıyla, ekmel-i vech ile hasıl olabilir. Eğer hacetten fazla hârika olsa, ya abestir veya sırr-ı teklife münafîdir. Zîrâ teklif, nazarî olan şeyde bir imtihandır. Bedihiyat veya bedahete yakın olan şeylerde edna, a'lâ ile müsâvî olabilir. Veyahut cereyan-ı hikmetin sırrına teslim ve itaâte muhaliftir. Halbuki Peygamberler herkesten ziyade ubudiyet ve teslime mükelleftirler.

Ey şu perişan sözlerime nazar eden tâlib-i hak!.. Senin mahiyetinde ekilmiş olan müyulât, şu Oniki Mukaddeme'de —sükûnuyla beraber— cereyan eden şems-i hakikatın ziyasıyla neşv ü nema bulup, çiçekler açacaktır...

HÂTİME

“Seyyid olmayan seyyidim ve seyyid olan değilim” diyenler, ikisi de günahkâr ve duhûl ile huruc haram oldukları gibi; hadîs ve Kur’ân’da dahi, ziyade veya noksan etmek memnu’dur. Fakat ziyade etmek, nizamı bozduğu ve vehme kapı açtığı için daha zararlıdır. Noksana, cehil bir derece özür olur. Fakat ziyade etmek, ilim ile olur. Âlim olan mazur değildir. Kezalik dinden bir şeyi fasl veya olmayanı vasletmek, ikisi de caiz değildir.

Belki hikâyatın bakırları ve İsrailiyatın müzahrefatı ve teşbihatın mümevvehatı elmas-ı akidede, cevher-i şeriatta, dürer-i ahkâmda idhal etmek; kıymetini daha ziyade tenzil ve müteharri-i hakikat olan müşterisini daha ziyade tenfir ve pişman eder.

HÂTİMENİN HÂTİMESİ

Bir adam müstaid ve kabil olduğu şeyi terk ve ehil olmayan şeye teşebbüs etmek, şeriat-ı hilkate büyük bir itaâtsizliktir. Zîrâ şanı odur ki; isti’dadı san’atta intişar ve tedahül ve san’atın mekayisine ihtiram ve muhabbet ve nevâmisine temessül ve imtisal…

Elhasıl: Fena fi-s san’at olmaktır. Vazife-i hilkat bu iken, bu yolsuzlukla san’atın suret-i lâyıkasını tağyir eder ve nevâmisini incitir. Ve asıl müstaid olduğu san’ata olan meyliyle; teşebbüs ettiği gayr-ı tabiî san’atın suretini çirkin eder. Zîrâ bilkuvve olan meyil ve bilfiil olan san’atın imtizaçsızlığı için bir keşmekeş olur.

Bu sırra binaen, pek çok adam meyl-ül ağalık ve meyl-ül âmiriyet ve meyl-üt tefevvuk ile mütehakkim geçinmek istediğinden; ilmin şanından olan teşvik ve irşad ve nasihat ve lütfu terkedip, kendi istibdad ve tefevvukuna vesile-i cebr ve

ta’nif eder. İlme hizmete bedel, ilmi istihdam eder.

Buna binaen vezaif, ehil olmayanın ellerine geçti. Bahusus medaris bunun ile indirasa yüz tuttu. Buna çare-i yegâne: Daire-i vâhide hükmünde olan müderrisleri, Dâr-ül fünûn gibi çok devaire tebdil ve tertib etmektir. Tâ herkes sevk-i insanîsiyle hakkına gitmekle, hikmet-i ezeliyenin emr-i manevîsini, meyl-i fıtrîsiyle imtisal edip kaide-i taksim-ül a’male tatbik edilsin.

Tenbih: Ulûm-u medârisin tedennîsine ve mecra-yı tabiîden çevrilmesine bir sebeb-i mühim budur: Ulûm-u âliye الِيَه maksud-u bizzât sırasına geçtiğinden, ulûm-u âliye عَالِيَه mühmel kaldığı gibi; libas-ı mânâ hükmünde olan ibare-i Arabiyenin halli, ezhanı zabtederek, asıl maksud olan ilim ise, tebaî kalmakla beraber, ibareleri bir derece mebzul olan ve silsile-i tahsile resmen geçen kitablar, evkat u efkârı kendine hasredip harice çıkmasına meydan vermemeleridir.

Ey birader-i vicdan!.. Zannediyorum: Şimdi şu mukaddemat üzerine terettüb edecek olan kütüb-ü selâseyi, ne mahiyette olduklarını görmek istiyorsun, fakat daha sabret!. Şimdilik sana bir mevzu’ söyleyeceğim ki; o kütübün bir zemin-i icmalîsini, tabir-i diğer ile küçük bir fotoğrafını veya icmalî bir haritasını teşkil eder. Hem de o kütübden sekiz-dokuz mes’eleyi, acele edip sana takdim edeceğim. Üçüncü Makale’den sonra eğer meşiet-i İlahiye ta’alluk etse ve tevfik-i Rabbanî refik olsa, tafsilatını zikretmek fikrindeyim. İşte mevzu’ ve zemin budur:

Kur’ân’ın gösterdiği vesail ile, doğru hikmetin kuvvetiyle, bir seyr-i ruhanî olarak semavatın ulûmlarına çıkacağım. Tâ oradan temaşa edip göreceğiz ki; Küre-i Arz hol veya top veya fırfıre

veya sapan taşı gibi Sâni'-i Hakîm dest-i kudretle döndürüp atmakla çeviriyor. Tâ parça parça ederek daha iyisine tebdil edeceğine nazar-ı hikmetle göreceğiz. Sonra da semavattan asılıp, cevvden geçeceğiz. Tedricen beşiğimiz olan ve beşerin yatıp istirahat eylemesi için Hâlık-ı Rahman, sathını serip müheyya ve mümehhed etmiş olan küre-i arza ineceğiz. Sonra da beşer, çocukluğundan çıktığı gibi; beşiğini atıp harab etmekle, beşeri saadet-saray-ı ebediyeye göndermesine nazar-ı dikkatle temaşa edeceğiz.

Bunu tamamen temaşa ettiğimizden sonra, zaman ve mekân ile mukayyed olmayan seyr-i ruhanî ile zaman-ı mazî kıt'asına girip, ebna-yı cinsimiz olan ebna-yı mazî ile seyyale-i berkıye-i tarihiye ile muhabere edeceğiz. O mağrib-i ihtifanın köşesinde vuku'a gelen hâdisatı öğrenip, ondan fikir için bir şimendiferi yapacağız. Sonra dönüp gelmek üzere olan ebna-yı cinsimizi ziyaret ve istikbal için saadetin fecr-i sadıkını uzaktan görmek ve göstermek ile, meşrik-i istikbale müteveccih olarak şimendifer-i terakkiye ve tevfik denilen sefine-i sa'ye bindiğimiz ile beraber, ellerimizde olan bürhanın misbahıyla, o bidayeti karanlık görülen fakat arkası gayet parlak olan zamana dâhil olacağız. Tâ ebna-yı müstakbel ile musafaha edip saadetlerini tebrik edeceğiz...

İşte bu küçük fotoğrafta öyle bir güzel resim mündemiçtir ki, ileride tahrir ile sana görünecektir. Şimdi bu zeminde kütüb-ü mezburenin şecereleri tenebbüt ve makalât-ı selâsenin cedaviliyle sulanacaktır.

Ey birader!.. Senin elini tutup hazine-i hakâike götürmekten evvel va'd ettiğim birkaç mes'ele ile acele edip basar-ı basiretinize gışavet ve perde olan hayalâtı def' edeceğim. Öyle hayalât,

Gûlyabanî gibi elleriyle senin gözünü kapar, göğsüne vurur, seni tahvif eder. Faraza gösterse de nuru nar, dürrü meder gibi gösterir. O hayalâttan sakın!.. Senin vesveselerinin en büyük menşei, küreviyete taalluk eden birkaç mes’eledir.

Ezcümle:

Sevr ve Hut ve Kaf Dağı ve Sedd-i Zülkarneyn ve cibalin evtadiyetleri ve yer altında Cehennem’in yerini tayin etmek

ve اَلشَّمْسُ تَجْرِى لِمُسْتَقَرٍّ ve سُطِحَتْ ve دَحَيهَا ve

يُنَزِّلُ مِنَ السَّمَاءِ مِنْ جِبَالٍ فِيهَا مِنْ بَرَدٍ

gibi mesaildir; hakikatlerini beyan edeceğim. Tâ, dinin düşmanlarının gözleri kapatılsın ve dostlarının gözleri dahi açılsın. İşte başlıyorum:

BİRİNCİ MES’ELE

(Küreviyet-i arz ve yerin yuvarlaklığı –Naşir–)

Senin munsif olan zihnine malûmdur ki: Küreviyet-i arz ve yerin yuvarlaklığına muhakkikîn-i İslâm -eğerçi ittifak-ı sükûtîyle olsa- ittifak etmişlerdir. Eğer bir şübhen varsa, “Makasıd” ve “Mevakıf”a git; maksada vukuf ve ıttila’ peyda

edeceksin ve göreceksin; Sa’d ve Seyyid, top gibi küreyi ellerinde tutmuşlar, her tarafına temaşa ediyorlar.

Eğer o kapı sana açılamadı; “Mefatîh-ül Gayb” olan İmam-ı Râzî’nin geniş olan tefsirine gir ve serir-i tedriste o dâhî imamın halka-i dersinde otur, dersini dinle.

Eğer onun ile mutmain olamadın, arzı küreviyet kabına sığıştıramadın; İbrahim Hakkı’nın arkasına düş, Hüccet-ül İslâm olan İmam-ı Gazalî’nin yanına git, fetva iste!.. De ki: “Küreviyette müşahhat var mıdır?” Elbette diyecek: “Kabul etmezsen müşahhat vardır.” Zîrâ tâ zamanından beri şöyle bir fetva göndermiş: “Kim küreviyet-i arz gibi bürhan-ı kat’iyle sabit olan bir emri, dine himayet bahanesiyle inkâr ve reddetse; dine cinayet-i azîm etmiş olur. Zîrâ bu, sadakat değil, hıyanettir.”

Eğer ümmîsen fetvayı okuyamıyorsan; bizim hem-asrımız ve fikren biraderimiz olan Hüseyn-i Cisrî’nin sözünü dinle!.. Zîrâ yüksek sesle münkir-i küreviyeti tehdid ettiği gibi; hakikat kuvvetiyle pervasız olarak der: “Kim dine istinad ile, himayet yolunda müdevveriyet-i arzı inkâr eder ise, sadık-ı ahmaktır, adüvv-ü şedidden daha ziyade zarar vermiş olur.”

Eğer bu yüksek sesle senin yatmış olan fikr-i hakikatın uykudan kalkmadıysa ve gözün de açılamadı; İbn-i Hümam ve Fahr-ül İslâm gibi zâtların ellerini tut, İmam-ı Şafiî’ye git, istifta et, de ki; “Şeriatta vardır: Bir vakitte beş vaktin namazı kılınır. Hem de bir kavim vardır, yatsı namazlarının vakti bazı vakitte yoktur. Hem de bir kavim vardır, Güneş çok günlerde gurub ve çok gecelerde tulû’ etmez; nasıl oruç tutacaklar? Hem de istifsar et ki: Şartın

tarif-i şer'îsi olan sair erkâna mukarin olan şeydir. Nasıl namazda şart olan istikbal-i kıbleye intibak eder. Halbuki yalnız kıyam ve yarı kuudda mukarenet vardır?"

Emin ol, İmam-ı Şafiî mes'ele-i ûlâyı şarktan ve garbdan geçen dairenin müdevveriyetiyle tasvir edecektir. İkinci ve üçüncü mes'eleyi dahi, cenûbdan şimale mümted olan dairenin mukavvesiyetiyle tatbik edecektir. Bürhan-ı aklî gibi cevab verecektir. Hem de kıble mes'elesinde diyecek: "Kıble ve Kâ'be öyle bir amud-u nuranîdir ki; semavatı arşa kadar takmış ve nazmedip Küre-i Arz'ın tabakatını ferşe kadar delerek kâinatın muntazam bir amud-u nuranîsi olmuştur. Eğer gıtâ ve perde keşfolunsa, hatt-ı şakulî ile senin gözünün şua'ı, namazın herbir hareketinde ayn-ı kıble ile temas ve musafaha edecektir.

Ey birader!.. Eğer sen zannettiğim adamlardansan, acib hülyaların âlem-i hayalden başka bir yer bulamadığından bir kıymeti yoktur, tâ kalbe girebilsin. Sen de inanmıyorsun, nefsini kandıramıyorsun; fakat sapmışsın. Eğer o hayalâta açık ve hakikata kapalı olan kalbinizde pek çok defa mütehayyilenizden daha küçük olan küre-i arz yerleşmez ise tevsi-i zihin için nazarın ufkunu genişlettir. Bir meclis hükmüne geçen arzın sâkinlerini gör, sual et. Zîrâ ev sahibi evini bilir. Onlar umumen müşahede ve tevatür ile bir lisanla sana söyleyecekler: "Yahu! Bizim beşiğimiz ve feza-yı âlemde şimendiferimiz olan küremiz o kadar divane değildir; ecram-ı ulviyede cârî olan kaide ve kanun-u İlahîden şüzûz ve serkeşlik etsin." Hem de delail-i mücesseme-i musattaha olarak haritaları ibraz edecektir.

İşaret: Nizam-ı hilkat-ı âlem denilen şeriat-ı fıtriye-i İlahiye; mevlevî gibi cezbe tutan meczub

ve misafir olan küre-i arza; güneşe iktida eden safbeste yıldızların safında durup itaât etmesini farz ve vâcib kılmıştır. Zîrâ zemin, zevci sema ile beraber اَتَيْنَا طَائِعِينَ demişlerdir. Taat ise, cemaat ile daha efdal ve daha ahsendir.

Elhasıl: Sâni'-i Âlem, arzı istediği gibi ve hikmeti iktiza ettiği gibi yaratmıştır. Sizin -ey ehl-i hayal!..- teşehhî ile istediğiniz gibi yaratmamıştır; akıllarınızı kâinata mühendis etmemiştir.

Tenbih: Za'f-ı akideye veyahut sofestaî mezhebine olan meyle; veyahut daha almamış, yeni müşteri olmasına işaret eden umûrun biri de; "Bu hakikat, dine münafîdir" olan kelime-i hamkadır. Zîrâ bürhan-ı kat'î ile sabit olan bir şeyi hak ve hakikat olan dine muhalif olduğuna ihtimal veren ve münafatından havfeden adam, hâlî değil; ya dimağında bir sofestaî gizlenmiş karıştırıyor.. veyahut kalbini delerek bir müvesvis saklanmış, ihtilâl ediyor.. veyahut yeniden dine müşteri olmuş, tenkid ile almak istiyor...

İKİNCİ MES'ELE

(Sevr ve Hut'un kıssa-i meşhuresi)

Pûşide olmasın, Sevr ve Hut'un kıssa-i meşhuresi İslâmiyetin dahîl ve tufeylîsidir. Râvisiyle beraber müslüman olmuştur. İstersen Mukaddeme-i Sâliseye git, göreceksin; hangi kapıdan daire-i İslâmiyete dâhil olmuştur. Amma İbn-i Abbas'a olan nisbetin ittisali ise, Dördüncü Mukaddeme'nin âyinesine bak, o ilhakın sırrını göreceksin.

Bundan sonra mervîdir: “Arz, sevr ve hut üzerindedir.” Hadîs olarak rivayet edilir.

Evvelâ: Teslim etmiyoruz ki hadîstir. Zîrâ İsrailiyatın nişanı vardır.

Sâniyen: Hadîs olsa da, za’f-ı ittisal için yalnız zannı ifade eden âhâddandir. Akideye dâhil olmaz, Zîrâ yakîn şarttır.

Sâlisen: Mütevatir ve kat’iyy-ül metin olsa da, kat’iyy-üd delalet değildir. Eğer istersen, Beşinci Mukaddeme’ye müracaatla, Onbirinci Mukaddeme ile müşavere et! Göreceksin nasıl hayalât, zahirperestleri havalandırmış, bu hadîsi mahamil-i sahihadan çevirmişlerdir.

İşte vücuh-u sahiha üçtür: Nasıl Sevr ve Nesir ve İnsan ve diğeriyle müsemma olan Hamele-i Arş, melâikedir. Bu sevr ve hut dahi, öyle iki melâikedir. Yoksa arş-ı a’zamı melâikeye, küreyi küre gibi himmete muhtaç olan bir öküze tahmil etmek, nizam-ı âleme münafîdir. Hem de lisan-ı şeriattan işitiliyor: **“Herbir nev’e mahsus ve o nev’e münasib bir melek-i müekkel vardır.”** Bu münasebete binaen, o melek o nev’in ismiyle müsemma, belki âlem-i melâikede onun suretiyle mütemessil oluyor...

Hadîs olarak işitiliyor: **“Her akşam güneş arşa gider, secde eder. İzin alıyor, sonra geliyor.”** Evet şemse müekkel olan melek; ismi şems, misali de şemstir. Odur gider, gelir. Hem de hükema-i İlahiyyûn nezdinde herbir nev’ için hayy ve nâtık ve efrada imdad verici ve müstemiddi bir mahiyet-i mücerrede vardır. Lisan-ı şeriatta melek-ül cibal ve melek-ül bihar ve melek-ül emtar gibi isimler ile tabir edilir. Fakat tesir-i hakikîleri yoktur. Müessir-i hakikî yalnız Zât-ı Akdes’tir.

اِذْ لاَ مُوءَثِّرَ فِى الْكَوْنِ اِلاَّ اللّٰهُ

Esbab-ı zahiriyenin vaz'ındaki hikmet ise, izhar-ı izzet ve saltanat tabir olunan dest-i kudret, perdesiz daire-i esbaba mün'atıf olan nazara karşı zahiren umûr-u hasise ile mübaşeret ve mülabeseti görülmemektedir. Fakat daire-i akide denilen hak ve melekûtiyette herşey ulvîdir. Dest-i kudretin perdesiz mübaşereti izzete münasibdir.

ذَلِكَ تَقْدِيرُ الْعَزِيزِ الْعَلِيمِ

İkinci Mahmil: Sevr, imaret ve zirâat-ı arzın en büyük vasıtası olan öküzdür. Hut ise, ehl-i sevahilin belki pek çok nev'-i beşerin medar-ı maişeti olan balıktır. Nasıl biri sual ederse: "Devlet ne şey üstündedir?" Cevab verilir: "Kılınçla kalem üstündedir." Veyahut "Medeniyet ne ile kaimdir?" "Mârifet ve san'at ve ticaret ile" cevab verilir. Veyahut "Nev'-i beşer, ne şey üzerinde beka bulur?" Cevab ise: "İlim ve amel üstünde beka bulur." Kezalik, —vallahu a'lem— Fahr-i Kâinat buna binaen cevab vermiş, şöyle:

Sual eden zât, İkinci Mukaddeme'nin sırrıyla böyle hakâika zihni isti'dad kesbetmediğinden vazifesi olmayan bir şeyden sual ettiği gibi, Peygamberimiz de asıl lâzım olan şöyle cevab buyurdu ki: "Yer, sevr üstündedir." Zîrâ yerin imareti nev'-i beşer iledir. Nev'-i beşerden olan ehl-i kura'nın menba-i hayatları zirâat iledir. Zîrâat ise, öküzün omuzu üstündedir ve zimmetindedir. Kısm-ı diğeri olan ehl-i sevahilin a'zam-ı maişetleri, belki ehl-i medeniyetin büyük bir maden-i ticaretleri balığın cevfinde ve hutun üstündedir. كُلُّ الصَّيْدِ فِى جَوْفِ الْفَرَى mes'elesine mâsadaktır. Bu latif bir cevabdır. Mizah da olsa haktır. Zira mizah etse de yalnız hak söyler. Faraza sâil keyfiyet-i hilkatten sual etmişse; fenn-i beyanda olan تَلَقِّى السَّامِعُ بِغَيْرِ الْمُتَرَقِّبِ kaidesinin üslûb-u hakîmanesiyle, lâzım ve

istediği cevabı vermiştir. Yoksa hasta olan sâil, iştiha-i kâzibiyle istediği cevabı vermemiştir.

وَيَسْئَلُونَكَ عَنِ اْلاَهِلَّةِ قُلْ هِىَ مَوَاقِيتُ لِلنَّاسِ bu hakikata bir beraat-ül istihlaldir.

Üçüncü Mahmil: Sevr ve Hut, arzın mahrek-i senevîsinde mukadder olan iki burçtur. O burçlar eğer çendan farazî ve mevhumedirler. Asıl ecramı nazm ve rabt ile yüklenmiş olan âlemde cârî ve lafzen ve ıstılahen cazibe-i umumiye ile müsemma olan âdâtullahın kanunu o burçlarda temerküz ve tahassül ettiğinden; "Arz burçlar üstündedir" olan tabir-i hakîmane caizdir. Bu mahmil, hikmet-i cedide nokta-i nazarındadır. Zîrâ hikmet-i atîka burçları semada, hikmet-i cedide ise medar-ı arzda farz etmişlerdir. Bu tevil yeni hikmetin nazarında büyük bir kıymeti tazammun eder.

Hem de mervidir; Sual taaddüd etmiş. Bir kerre "Hut üstündedir." Demek bir aydan sonra, "Sevr üstündedir" denilmiştir. Yani feza-yı gayr-ı mahdudenin her tarafında münteşir olan mezbur kanunun huyût ve eşi'alarının nokta-i mihrakıyesi olan Hut Burcu'nda temerküz ettiğinden; küre-i arz Delv Burcu'ndan koşup Hut'taki tedellî eden kanunu tutup, şecere-i hilkatin bir dalıyla semere gibi asıldı. Veyahut kuş gibi kondu. Sonra tayyar olan yer, yuvasını Burc-u Sevr üstünde yapmış demektir. Bunu bildikten sonra, insafla dikkat et! Beşinci Mukaddeme'nin sırrıyla ehl-i hayalin ihtira'-gerdesi olan kıssa-i acibe-i meşhurede acaba hikmet-i ezeliyeye isnad-ı abesiyet ve san'at-ı İlahiyede isbat-ı israf ve bürhan-ı Sâni' olan nizam-ı bedi'i ihlâl etmekten başka ne ile tevil olunacaktır? Nefrîn, hezârân nefrîn cehlin yüzüne!..

ÜÇÜNCÜ MES’ELE (Kaf Dağı’dır)

İşaret: Malûmdur, bir şeyin mahiyetinin keyfiyetini bilmek başkadır, o şeyin vücûdunu tasdik etmek yine başkadır. Bu iki noktayı temyiz etmek lâzımdır. Zîrâ çok şeylerin asıl vücûdu yakîn iken, vehim onda tasarruf ederek tâ imkândan imtina’ derecesine çıkarıyor. İstersen Yedinci Mukaddeme’den sual et, sana “neam!” cevabı verecektir. Hem de çok şeylerin metinleri kat’î iken delaletlerinde zunûn tezahüm eylemişlerdir. Belki “Murad nedir?” olan sualinin cevabında, efham mütehayyir olmuşlardır. İstersen Onbirinci Mukaddeme’nin sadefini aç, bu cevheri bulacaksın.

Tenbih: Vaktaki bu böyledir. “Kaf”a işaret eden kat’iyy-ül metinlerden yalnız قٓ وَ الْقُرْاٰنِ الْمَجِيدِ dir. Halbuki caizdir; “Kaf”, “Sad” gibi olsun. Dünyanın şarkında değil, belki ağzın garbındadır. Şu ihtimal ile delil yakîniyetten düşer. Hem de kat’iyy-üd delalet bundan başka olmadığının bir delili; Şer’in müçtehidlerinden olan Karafî’nin لاَ اَصْلَ لَهُ demesidir. Lâkin İbn-i Abbas’a isnad olunan keyfiyet-i meşhuresi, Dördüncü Mukaddeme’ye bak, vech-i nisbeti sana temessül edecektir. Halbuki İbn-i Abbas’ın her söylediği sözü, hadîs olması lâzım gelmediği gibi; her naklettiği şeyi de onun makbulü olmak lâzım gelmez. Zîrâ İbn-i Abbas gençliğinde İsrailiyata, bazı hakâikin tezahürü için hikâyet tarîkiyle bir derece atf-ı nazar eylemiştir.

Eğer Dersen: “Muhakkikîn-i sofiye, “Kaf”a dair pek çok tasviratta bulunmuşlardır?” Buna cevaben derim: “Meşhur olan âlem-i misal, onların cevelangâhıdır. Biz elbisemizi çıkardığımız gibi, onlar da cesedlerini çıkarıp seyr-i ruhanî ile o

ma’rezgâh-ı acaibe temaşa ediyorlar. “Kaf” ise; o âlemde onların tarif ettikleri gibi mütemessildir. Bir parça âyinede, semavat ve nücum temessül ettikleri gibi; bu âlem-i şehâdette velev küçük şeyler de olsa –çekirdek gibi– âlem-i misalde tecessüm-ü maanînin tesiriyle bir büyük ağaç oluyor. Bu iki âlemin ahkâmları birbirine karıştırılmaz. Muhyiddin-i Arabî’nin mağz-ı kelâmına muttali olan bunu tasdik eder.

Amma avamın, yahut avam gibi adamların mabeynlerinde müştehir olan keyfiyeti ki: “Kaf” yere muhittir ve müteaddiddir, her ikisinin ortasında beş yüz senedir.. ve zirvesi semanın ketfine mümastır… ilâ âhiri hayalâtihim... Bunu, ne kıymette olduğunu bilmek istersen, git Üçüncü Mukaddeme’den fenerini yak! sonra gel, bu zulümata gir. Belki âb-ı hayat olan belâgatını göreceksin.

Eğer bizim bu mes’elede olan itikadımızı anlamak istersen; bil ki ben “Kaf”ın vücûduna cezmederim, fakat keyfiyeti ise, havale ederim. Eğer bir hadîs-i sahih ve mütevatir, keyfiyetin beyanında sabit olursa iman ederim ki; murad-ı Nebî sadık ve doğru ve haktır. Fakat murad-ı Nebevî üzerine... Yoksa nâsın mütehayyelleri üzerine değil. Zîrâ bâzan fehmolunan şey, muradın gayrısıdır.

Bu mes’elede malûmumuz budur: Kaf Dağı, ekser şarkı ihata eden ve eski zamanda bedevî ve medenîlerin aralarında fâsıl olan ve a’zam-ı cibal-i dünya olan Çamular’ının annesi olan Himalaya silsilesidir. Bu silsilenin ırkından cibal-i dünyanın ekserisi teşa’ub eyledikleri söylenir. Bu hal öyle gösteriyor ki: “Kaf”ın dünyaya meşhur olan ihatanın fikir ve hayali bu asl-ı teşa’ubdan neş’et etmiş olmak gerektir.

Ve Sâniyen: Âlem-i şehâdete suretiyle ve âlem-i gayba mânâsıyla müşabih ve ikisinin mabeyninde bir

berzah olan âlem-i misal o muammayı halleder. Kim isterse, keşf-i sadık penceresiyle veya rü'ya-yı sadık menfeziyle veya şeffâf şeyler dûrbîniyle ve hiç olmazsa hayalin vera' perdesiyle o âleme bir derece seyirci olabilir. Bu âlem-i misalin vücûduna ve onda ma'ânînin tecessüm etmelerine pek çok delail vardır. Binaenaleyh bu kürede olan "Kaf", o âlemde zil-acaib olan "Kaf"ın çekirdeği olabilir. Hem de Sâni'in mülkü geniştir. Bu sefil küreye münhasır değildir. Feza ise gayet vâsi', Allah'ın dünyası gayet azîm olduğundan zül-acaib olan "Kaf"ı istiab edebilir.

Fakat eyyam-ı İlahiye ile beşyüz sene bizim küreden uzak olmakla beraber, mevc-i mekfuf olan semaya temas etmek, imkân-ı aklîden hariç değildir. Zîrâ "Kaf" sema gibi şeffâf ve gayr-ı mer'î olmak caizdir.

Ve Râbian: Neden caiz olmasın ki "Kaf", daire-i ufuktan tecellî eden silsile-i a'zamdan ibaret ola... Nasıl ufkun ismi de "Kaf"a me'haz olabilir. Zîrâ devair-i mütedâhile gibi nereye bakılırsa, silsilelerden bir daire görülür. Gide gide nazar kalır, hayale teslim eder. En nihayet hayal ise selasil-i cibalden bir daire-i muhitayı tahayyül eder ki, semanın etrafına temas ediyor. Küreviyet sırrıyla, beş yüz sene de uzak olsa, yine muttasıl görünür.

DÖRDÜNCÜ MES'ELE

(Sedd-i Zülkarneyn'dir)

Nasıl bildi ki: Birşeyin vücûdunu bilmek, o şeyin keyfiyet ve mahiyetini bilmekten ayrıdır. Hem de bir kaziye, çok ahkâmı tazammun eder. O ahkâmın bazısı zarurî ve bazısı dahi nazarî ve “muhtelefün fîha”dır.

Hem de malûmdur: Müteannid ve mukallid bir sâil, imtihan cihetiyle, bir kitabda gördüğü bir mes’eleyi, □eğerçi bir derece de muharref olsa□, bir adamdan sual etse; tâ, gaybda olan malûmuna cevab verse; o cevab iki cihetle doğrudur: Ya doğrudan doğruya cevab verse... veyahut sâil-i müteannidin malûmuna ya bizzât veya tevil ile cevab-ı muvafık verir. İkisi de doğrudur. Demek bir cevab, hem vaki’i razı eder, zirâ haktır. Hem sâili ikna eder. Zîrâ eğerçi murad değilse de, malûmuna tatbik eder. Hem makamın hatırını dahi kırmıyor. Zîrâ cevabda ukde-i hayatiyeyi derceder ki; Makasıd-ı kelâm ondan istimdad-ı hayat eder. İşte cevab-ı Kur’ân dahi böyledir.

Bundan sonra zarurî ve gayr-ı zarurîyi tefrik edeceğiz. İşte cevab-ı Kur’ânîden mefhum olan zarurî hükümler ki inkârı kabul etmez, şudur:

“Zülkarneyn, müeyyedün min indillah bir şahıstır. Onun irşad ve tertibiyle iki dağ arasında bir sed bina edilmiştir. Zalimlerin ve bedevîlerin def’-i fesadları için... Ve Ye’cüc ve Me’cüc iki müfsid kabiledirler. Emr-i İlahî geldiği vakit, sed harab olacaktır, ilââhirihî.” Bu kıyas ile, ona Kur’ân delalet eden hükümler, Kur’ânın zaruriyatın-dandırlar. Bir harfin inkârı dahi kabil değildir. Fakat o mevzuât ve mahmulâtın keyfiyatlarının teşrihatları ve mahiyetlerinin hududu ise, Kur’ân onlara kat’iyy-üd delalet değildir. Belki “âmm hassa, delalet-i selâseden hiçbirisiyle delalet etmez” kaidesiyle; ve mantıkta beyan olunduğu gibi: “Bir hükümü, mevzu

ve mahmulün vechüm-mâ ile tasavvur etmek kâfi olduğu”nun düsturuyla sabittir ki, Kur’ân onlara delalet etmez, fakat kabul edebilir. Demek o teşrihat, ahkâm-ı nazariyedendir. Başka delaile muhavveldir. İçtihadın mazannesidir. Onda tevil için mecal vardır. Muhakkikînin ihtilafatı nazariyetine delildir.

Fakat vâ esefâ!.. Cevabın suale, her cihetle lüzum-u mutabakatının tahayyülüyle, sualdeki halele ehemmiyet vermeyerek, cevabın zarurî ve nazarî olan hükümlerini birden me’haz-i sâilden ve menbit-i sualden hûşeçîn olup, alıp müfessir oldular. Yok belki müevvil, yok belki mâsadakı mânâ yerine mânâ gösterdiler. Yok, belki mâsadakı olmak caiz ve bir derece mümkin olan şeyi, medlûl ve mefhum olarak tevil ettiler. Halbuki Üçüncü Mukaddeme’nin sırrıyla; zahirperestler kabul ederek ve muhakkikîn dahi hikâyât gibi ehemmiyetsiz olduğundan tenkidsiz şu tevili dinlediler. O teşrihatın, muharref olanı Tevrat ve İncil’de olduğu gibi kabul ederse, akide-i ehl-i sünnet ve cemaatte olan masumiyet-i enbiyaya muhalefet oluyor. Kıssa-i Lut ve Davud Aleyhimesselâm, buna iki şahiddir.

Vakta ki keyfiyette içtihad ve tevilin mecali vardır. Ben de bitevfikil-lah derim: İtikad-ı câzim, Hüda ve Peygamberimizin muradlarına kat’iy-yen vâcibdir; zirâ zaruriyat-ı diniyedendir. Fakat murad hangisidir, muh-telefün fîhdir. Şöyle:

Zülkarneyne, “İskender” demem. Zîrâ isim bırakmaz. Bazı müfessir melik “lâm’ın kesriyle”, bazısı melek “lâm’ın fethiyle”, bazısı nebi, bazısı veli, ilââhirihi demişlerdir.

Herhalde Zülkarneyn, “müeyyed-ün min indillah” ve seddin binasına mürşid bir şahıstır. Amma sed ise: Bazı müfessir sedd-i Çin ve bazı müfessir

başka yerde cebelleşmiş ve bazı müfessir sedd-i mahfîdir, inkılab ve ahval-i âlem setreylemiştir. Ve bazı ve bazı, demişlerdir, demişlerdir... Her halde müfsidlerin def'-i şerleri için bir redm-i azîm ve cesîm bir duvardır.

Amma Ye'cüc, Me'cüc; bazı müfessir: "Veled-i Yafes'ten iki kabile".. ve bazı diğer: "Moğol ve Mançur"; ve bazı dahi "akvam-ı şarkıye-i şimalî"; ve bazı dahi "Benî-Âdemden bir cem'iyet-i azîme, dünya ve medeniyeti herc ü merc eden bir taife"; ve bazı dahi "Mahluk-u İlahîden yerin zahrında veyahut batnında âdemî veya gayr-ı âdemî bir mahluktur ki kıyamette, böyle nev'-i beşerin herc ü mercine sebeb olacaktır." Bazı.. ve bazı.. ve bazı.. dediklerini dediler..

Nokta-i kat'iyye ve cihet-i ittifakî budur: Ye'cüc ve Me'cüc: ehl-i garet ve fesad.. ve ehl-i hadaret ve medeniyete ecel-i kaza hükmünde iki taife-i mahlukullahtır.

Amma harabiyet-i sed; bazısı, kıyamette ve bazısı, kıyamete yakın ve bazısı, emaresi olmak şartıyla uzaktır.. ve bazısı harab olmuştur fakat dekk olmamış. "Kîle"ler çok.

Herhalde nokta-i ittifak; seddin inhidamı, yerin sakalına bir beyaz düşmek ve oğlusu olan nev'-i beşer de ihtiyar olmasına bir alâmettir.

Eğer bu müzakerâtı müvazene ve muhakeme etmişsen caizdir; tecviz edesin: Sedd-i Kur'ân, sedd-i Çin'dir ki: Çok fersahlar ile uzun ve acaib-i seb'a-i meşhureden bir "müeyyed-i min indillah"ın irşadıyla bina olunmuş; o zamanın ehl-i medeniyetini, ehl-i bedevîyetin şerlerinden temin eylemiştir. Evet o vahşilerden "Hun" Kabilesi Avrupa'yı herc ü merc ettiği gibi, onlardan Moğol taifesi de Asya'yı zîr ü zeber eylemiştir.

Sonra, seddin harabiyeti kıyamete alâmet olur. Bahusus dekk, ondan başkadır. Peygamber: “Eşrat-ı saattenim. Ben ve kıyamet bu iki parmak gibiyiz.” Dese, neden istiğrab olunsun ki; harabiyet-i sed zaman-ı saadetten sonra alâmet-i kıyamet olsun!?. Hem de seddin inhidamı ömr-ü arza nisbeten yerin yüzünde ihtiyarlıktan bir buruşukluktur. Belki tamam-ı nehara nisbeten vakt-i ısfırar gibidir. Eğerçi binler sene de fâsıl olsa... Kezalik Ye’cüc ve Me’cüc’ün ihtilâlleri, nev’-i beşerin şeyhuhetinden gelme bir humma ve sıtması hükmündedir. Bundan sonra Onikinci Mukaddeme’nin fatihasında bir tevil-i âher sana feth-i bâb eder. Şöyle:

Kur’ân hasas için kasası zikrettiği gibi; ukde-i hayatiye hükmünde ve makasıd-ı Kur’âniyeden bir maksadına münasib noktaları intihab ve rabt-ı maksada ittisal ettiriyor. Eğerçi hariçte ve husulde birbirinin nârı veya nuru birbirine görünmediği halde, zihinde ve üslûbda teanuk ve musahabet edebilirler. Hîna ki kıssa, hisse içindir; sana ne lâzım teşrihatı… nasıl olursa olsun sana taalluk edemez. Kendi hisseni al, git. Hem de Onuncu Mukaddeme’den istizhar et, göreceksin; Mecaz mecaza kapı açar.. وَ تَغْرُبُ فِى عَيْنٍ حَمِئَةٍ zahirperestleri dışarıya sürüyor.

Malûm olsun ki: Esalîb-i Arab’da tecellî eden hüccetullahın miftahı, yalnız istiâre ve mecaz üzerine müesses ve asl-ı i’caz olan belâgattır. Yoksa şöhret sebebiyle yalancı hadsle lakîta olunan ve rızaları olmadığı halde esdaf-ı âyâtta saklanan boncuklar değildir. İstersen Onuncu Mukaddeme’nin Hâtimesini istişmamla zevk et! Zîrâ hitamı misktir ve içinde baldır.

Hem de caizdir ki: Meçhul-ül keyfiyet olan sed başka yerde sair alâmat-ı kıyamet gibi mestur ve

kıyamete kadar bakî ve bazı inkılabat ile meçhul kalarak kıyamette harab olacaktır.

İşaret: Malûmdur: Mesken, sâkinlerinden daha ziyade yaşar. Kal’a, ehl-i tahassundan daha ziyade ömrü uzundur. Sükûn ve tahassun, vücûdunun illetidir, beka ve devamına değildir. Beka ve devamına olsa da, istimrar ve adem-i hulüvvü iktiza etmez. Birşeydeki garazın devamı, belki terettübü o şeyin devamının zaruriyatından değildir. Pek çok binalar sükna veya tahassun için yapılmışken, hâvi ve halî olarak ortada muallak kalıyor. Bu sırrın adem-i tefehhümünden, tevehhümlere yol açılmıştır.

Tenbih: Şu tafsilden maksad; tefsiri tevilden, kat’îyi zannîden, vücûdu keyfiyetten, hükmü etrafın teşrihatlarından, mânâyı mâsadaktan, vuku’u imkândan temyiz ve tefrik ile bir yol açmaktır.

BEŞİNCİ MES’ELE

(Cehennem yer altındadır) –Naşir–

Meşhurdur: “Cehennem yer altındadır.” Fakat biz ehl-i sünnet ve cemaat kat’an ve yakînen yerini tayin edemeyiz. Lâkin zahir olan tahtiyettir ve yer altında olmasıdır. Buna binaen derim: Şecere-i Tûbâ gibi olan hilkat-ı âlemin sair nücûmları gibi, bizim küremiz dahi bir semeresidir. Semerenin altı o ağacın umum ağsanı altına şamil olur. Buna binaen: Cehennem yer altında, o dallar içindedir. Nerede olsa yeri vardır. Tahtiyetin mesafesi uzun ve ittisali iktiza etmez.

Hikmet-i cedidenin nokta-i nazarında: Ateş ekser kâinata müstevlîdir. Bu hal, arka tarafında gösterir ki: Bu ateşin asıl ve esası ve nev'-i beşer ile beraber ebede giden ve yolda refakat eden Cehennem, bir gün perdeyi yırtacak, hazır olun diyecek, meydana çıkacaktır. Bu noktada dikkat isterim...

Sâniyen: Kürenin tahtı ve altı, merkezi ve dâhilîsidir. Bu noktaya binaen, küre-i arz şecere-i zakkum-u Cehennem'in çekirdeğiyle hamiledir, günün birinde doğacaktır. Belki fezada tayaran eden Arz öyle bir şeyi yumurtlayacaktır ki; o yumurtada Cehennem tamamıyla olmaz ise de, başı veya diğer bir a'zasını matvî olarak tazammun etmiş ki; yevm-i kıyamette derekât ve a'za-yı sairesiyle birleşecek, dev-i acib-i Cehennem, ehl-i isyana hücum edecektir.

Yâhu!.. Kendin Cehennem'e gitmezsen, hesab ve hendese seni oraya kadar götürebilir. Her otuzüç metrede takriben bir derece-i hararet tezayüd eylediğinden, merkeze kadar iki yüz bin dereceye yakın hararet mevcud oluyor. Bu nar-ı merkeziyenin bizim galiben bin dereceye baliğ olan ateşimizle nisbeti iki yüz defa olduğu gibi; meşhur hadîsteki: "Cehennem ateşi ateşimizden iki yüz defa daha şediddir" olan nisbetin aynını isbat eder. Hem de Cehennem'in bir kısmı zemherirdir. Zemherir ise bürudetiyle yandırır. Hikmet-i tabiiyede sabittir ki; ateş bir dereceye gelir ki, suyu buz eder. Harareti def'aten bel' ettiği için, bürûdetle ihrak eder. Demek umum meratibi ihtiva eden ateşin bir kısmı da zemherirdir.

Tenbih: Malûm olsun ki: Ebede namzed olan âlem-i uhrevî, fena ile mahkûm olan bu âlemin mekayisiyle misaha ve muamele olunmaz. Muntazır ol! Üçüncü

Makale'nin âhirinde âhiret bir derece sana arz-ı didar edecektir...

İşaret: Umum fünûnun gösterdiği intizamın şehâdetiyle; ve hikmetin istikrâ-i tâmmının irşadıyla; ve cevher-i insaniyetin remziyle; ve âmâl-i beşerin tenahîsizliğinin îmasıyla; yevm ve sene gibi çok enva'da olan birer nevi kıyamet-i mükerrerenin telmihiyle; ve adem-i abesiyetin delaletiyle; ve hikmet-i ezeliyenin telvihiyle; ve rahmet-i bîpâyan-ı İlahiyenin işaretiyle; ve Nebiyy-i Sadık'ın lisan-ı tasrihiyle; ve Kur'ân-ı Mu'ciz'in hidayetiyle; Cennet-âbâd olan saadet-i uhreviyeden nazar-ı aklın temaşası için sekiz kapı, iki pencere açılır.

ALTINCI MES'ELE

(Tenzil'in hassa-i cazibedarı, i'cazdır) –Naşir–

Muhakkaktır ki: Tenzil'in hassa-i cazibedarı, i'cazdır. İ'caz ise, belâgatın yüksek tabakasından tevellüd eder. Belâgat ise hasâis ve mezaya, bahusus istiâre ve mecaz üzerine müessesedir. Kim istiâre ve mecaz dûrbîniyle temaşa etmezse, mezayasını göremez. Zîrâ ezhan-ı nâsın te'nisi için, esalîb-i Arabda yenabi-i ulûmu isale eden Tenzil'in içinde "Tenezzülât-ı İlahiye" tabir olunan müraat-ı efham ve ihtiram-ı hissiyât ve mümaşat-ı ezhan vardır.

Vakta ki bu böyledir, ehl-i tefsire lâzımdır: Kur'ânın hakkını bahs ve kıymetini noksan etmesin.. Ve belâgatın tasdik ve sikkesi olmayan bir şeyle, Kur'ân'ı tevil etmesinler. Zîrâ her

hakikattan daha zahir ve daha vâzıh tahakkuk etmiş ki; Kur'ân'ın mânâları hak oldukları gibi, tarz-ı ifade ve suret-i mânâsı dahi beligane ve ulvîdir. Cüz'iyatı o madene irca' ve teferruatı o menba'â ilhak etmeyen, Kur'ân'ın îfa-yı hakkında mutaffifînden oluyor. Bir-iki misal göstereceğiz. Zîrâ nazarı celbeder.

Birinci Misal: وَ جَعَلْنَا الْجِبَالَ اَوْتَادًا (Allahu a'lemu bimuradihi). Caizdir; işaret olunan mecaz, böyle bir tasavvuru îma eder ki: Sefine gibi olan küre, bahr-i muhit-i havaînin içinde taht-el bahr bir gemisi ve umman gibi fezada direk veya demir gibi dağlar ile irsa ve ta'mid ederek hava ile iştibak ettiğinden müvazeneti muhafaza olunmuştur. Demek dağlar o geminin demir ve direkleri hükmündedirler.

Sâniyen: İnkılabat-ı dâhiliyeden ihtizazat, o dağlar ile iskât olunurlar. Zîrâ dağlar yerin mesamatı hükmündedir. Dâhilî bir heyecan olduğu vakit, arz dağlar ile teneffüs ettiğinden gazabı ve hiddeti sükûnet bulur. Demek arzın sükûn ve sükûneti dağlar iledir.

Sâlisen: İmaret-i arzın direği beşerdir. Hayat-ı beşerin direği dahi, menabi'-i hayat olan mâ' ve türab ve havanın istifadeye lâyık suretiyle muhafazalarıdır. Halbuki şu üç şerait-i hayatın kefili dahi dağlardır. Zîrâ dağ ve cibal, mehazin-i mâ' olduğu gibi; cezb-i rutubet hasiyetiyle havaya meşşata oluyor... Hararet ve bürudeti ta'dil ettiği gibi; havaya mahlut olan muzır gazların tersibine ve havanın tasfiyesine sebeb olduğu gibi, toprağa da terahhum ediyor. Çamurluk ve bataklık ve bahrin tasallutundan muhafaza eder.

Râbian: Belâgatça vech-i münasebet ve müşabehet budur; faraza bir adam hayal balonuyla küreden yüksek yere uçarsa; dağların silsilelerine baksa,

acaba tabaka-i türabiyeyi direkler üstüne serilip atılmış bedevî haymeleri gibi tahayyül ederse ve münferid dağlar da bir direk üstünde kurulan bir çadıra benzetilse, acaba tabiat-ı hayale muhalefet olur mu? Faraza sen o silsileleri müstakil dağlar ile beraber sath-ı arza keyfiyet-i vaziyeti bir bedevî Arabın karşısında tasvir tarzında tahayyül ve tahyil edersen, şöyle: Bu silsileler Arab-ı Bedevîyenin haymeleri gibi arz sahrasında kurulmuş ve taraf taraf da çadırlar tahallül etmiş desen; Arabların hayalî olan üslûblarından uzak düşmüyorsun...

Hem de eğer vehim ile bu kasr-ı müşeyyed-i âlemden tecerrüd edip uzaktan hikmet dûrbîniyle mehd-i beşer olan yere ve sakf-ı merfu' olan semaya temaşa edersen; sonra silsile-i cibalde temessül ve etraf-ı semaya temas eden daire-i ufuk ile mahdud olan semayı, bir fustat gibi yerin üstüne vaz' ve cibal evtadıyla rabtolunmuş bir çadır kubbesini tahayyül ve tevehhüm edersen müttehem edemezler. Sekizinci Mes'ele'nin Tenbih'inde bir-iki misal daha gelecektir.

YEDİNCİ MES'ELE

Kur'an'da zikrolunan:

تَغْرُبُ فِى عَيْنٍ حَمِئَةٍ ve فُرِشَتْ ve سُطِحَتْ ve دَحَيهَا ve emsalleri gibi; bazı ehl-i zahir tağlit-ı ezhan için, onlar ile temessük ederler.

Lâkin müdafaaya biz muhtaç değiliz. Zîrâ müfessirîn-i izam, âyâtın zamairindeki serairleri izhar eylemişlerdir. Bize hacet bırakmamışlar, fakat bir ders-i ibret vermişler ve sermeşk yazmışlar.

وَ هَيْهَاتَ ذُو رَحْمٍ وَلَكِنْ بَكَوْا قَبْلِى فَهَيَّجُوا لِىَ الْبُكَاءَ
يَرُقُّ لِبُكَائِى

Malûmdur: Malûmu i'lam, bahusus müşahed olursa, abestir. Demek içinde bir nokta-i garabet lâzımdır, tâ onu abesiyetten çıkarsın. Eğer denilse: "Bakınız! nasıl arz küreviyetiyle beraber musattaha ve size mehd olmuştur, denizin tasallutundan kurtulmuş. Veyahut nasıl şems, istikrârla beraber tanzim-i maişetiniz için cereyan ediyor. Veyahut nasıl binler sene ile uzak olan şems, ayn-ı hami'ede gurub ediyor." Maânî-i âyât kinayetten sarahate çıkmış oluyor... Evet şu garabet noktaları, belâgat nükteleridir.

SEKİZİNCİ MES'ELE

İşaret: Ehl-i zahiri hayse beyse vartalarına atanlardan birisi, belki en birincisi: İmkânatı, vukuâta karıştırmak ve iltibas etmektir.

Meselâ diyorlar: "Böyle olsa, kudret-i İlahiyede mümkündür. Hem ukûlümüzce azametine daha ziyade delalet eder. Öyle ise bu vaki' olmak gerektir..." Heyhat!.. Ey miskinler! Nerede aklınız kâinata mühendis olmaya liyakat göstermiştir? Bu cüz'î aklınız ile hüsn-ü küllîyi ihata edemezsiniz. Evet bir zira' kadar bir burun altundan olsa, yalnız ona dikkat edilse, güzel gören bulunur!..

Hem de onları hayrette bırakan tevehhümleridir ki: İmkân-ı zâtî, yakîn-i ilmîye münafîdir. O halde yakîniye olan ulûm-u âdiyede tereddüd ettiklerinden “lâedrî”lere yaklaşıyorlar. Hattâ utanmıyorlar ki; mesleklerinde lâzım gelir; Van Denizi ve Sübhan Dağı gibi bedihî şeylerde tereddüd edilsin. Zîrâ onların mesleğince mümkündür: Van Denizi düşab ve Sübhan Dağı şeker ile örtülmüş bala inkılab etsin. Veyahut o ikisi: Bazı arkadaşımız gibi, küreviyetten razı olmayarak, sefere gittiklerinde ayakları sürçerek umman-ı ademe gitmeleri muhtemeldir. Öyle ise, deniz ve Sübhan, eski halleriyle bakî olduklarını tasdik etmemek gerektir.

Elâ! Ey mantıksız miskin! Neredesiniz? Bakınız, mantıkta mukarrerdir; mahsusattaki vehmiyât bedihiyattandır. Eğer bu bedaheti inkâr etseniz, size nasihate bedel ta’ziye edeceğim. Zîrâ ulûm-u âdiye sizce ölmüş ve safsata dahi hayat bulmuş derecesindedir.

Dördüncü bela ki: Ehl-i zahiri teşviş eder; imkân-ı vehmîyi, imkân-ı aklî ile iltibas ettikleridir. Halbuki imkân-ı vehmî, esassız olan ırk-ı taklidden tevellüd ile safsatayı tevlid ettiğinden, delilsiz olarak herbiri bedihiyatta bir ... belki bir ihtimal, bir şekke yol açar. Bu imkân-ı vehmî, galiben muhakemesizlikten, kalbin za’f-ı a’sabından ve aklın sinir hastalığından ve mevzu’ ve mahmulün adem-i tasavvurundan ileri gelir.

Halbuki imkân-ı aklî ise: Vâcib ve mümteni’ olmayan bir maddede, vücûd ve ademe bir delil-i kat’iyye dest-res olmayan bir emirde tereddüd etmektir. Eğer delilden neş’et etmiş ise makbuldür. Yoksa muteber değildir. Bu imkân-ı vehmînin ahkâmındandır ki; bazı vehhamlar:

“Muhtemeldir, bürhanın gösterdiği gibi olmasın. Zîrâ akıl, her bir şeyi derkedemez. Aklımız da buna ihtimal verir.”

Evet, yok!.. belki ihtimal veren vehminizdir. Aklın şe’ni bürhan üzerine gitmektir. Evet akıl herbir şeyi tartamaz, fakat böyle maddiyatı ve en küçük hâdimi olan basarın kabzasından kurtulmayan bir emri tartar. Faraza tartmaz ise, biz de o mes’elede çocuk gibi mükellef değiliz.

Tenbih: Ben zahirperest ve nazar-ı sathî sahibi tabiriyle yâd ettiğim ve tevbih ve ta’nif ile teşhir ettiğim muhatab-ı zihniyem; ağleb-i halde ehl-i tefrit olan ve cemal-i İslâmı görmeyen ve nazar-ı sathiyle uzaktan İslâmiyete bakan hasm-ı dindir. Fakat bâzan de ehl-i ifrat olan, iyilik bilerek fenalık eden dinin cahil dostlarıdır.

Beşinci bela: Ehl-i tefrit ve ifrat olan bîçarelerin ellerini tutarak zulümata atan birisi de; her mecazın her yerinde taharri-i hakikat etmektir. Evet mecazda bir dane-i hakikat bulunmak lâzımdır ki, mecaz ondan neşv ü nema bularak sünbüllensin. Veyahut hakikata ışık veren fitildir; mecaz ise, ziyasını tezyid eden şişesidir. Evet, muhabbet kalbde ve akıl dimağdadır. Elde ve ayakta aramak abestir...

Altıncı bela: Nazarı tams eden ve belâgatı setreden, zahire olan kasr-ı nazardır.

Demek ne kadar akılda hakikat mümkin[43*)] ise, mecaza tecavüz etmezler. Mecaza gidilse de meali tutulur. Bu sırra binaendir: **Âyet ve hadîsin tefsir veya tercümesi, onlardaki hüsün ve belâgatı gösteremez.** Güya onlarca karine-i mecaz, aklen hakikatın imtinaıdır. Halbuki karine-i mania, aklî olduğu gibi hissî ve âdî ve makamî.. ve daha başka çok şeyler ile de olabilir.

Eğer istersen, Cennet-ül Firdevs gibi olan Delail-ül İ'caz'ın iki yüz yirmi birinci kapısından gir, göreceksin: O koca Abdülkahir gayet hiddetli olarak böyle müteassifleri yanına çekmiş, tevbih ve tekdir ediyor.

Yedinci bela: Muarrefi münekker eden biri de: Hareke gibi bir arazı, zâtiye ve eyniyeye hasrettiklerinden, "gayr-ı men hüve leh" olan vasf-ı cârîyi inkâr etmek lâzım geldiğinden, şems-i hakikat tarz-ı cereyanından çıkarılmıştır.

Acaba böyleler Arabların üslûblarına hiç nazar etmemişlerdir ki; nasıl diyorlar: Dağlar bize rast geldi. Sonra bizden ayrıldı. Başka bir dağ başını çıkardı. Sonra gitti, bizden müfarakat eyledi. Deniz dahi güneşi yuttu.. ilh...

"Miftah-ı Sekkakî"de beyan olunduğu gibi; pek çok yerlerde san'at-ı beyaniyeden olan kalb-i hayali, esrar-ı beyaniye için istimal etmektedirler. Bu ise deveran sırrıyla, mağlata-i vehmiye üzerine müesses bir letafet-i beyaniyedir.

Şimdi sermeşk olarak iki misal-i mühimmeyi beyan edeceğim. Tâ ki o minval üzerine işleyesin. Şöyle:

وَ الشَّمْسُ □ وَ يُنَزِّلُ مِنَ السَّمَاءِ مِنْ جِبَالٍ فِيهَا مِنْ بَرَدٍ
تَجْرِى لِمُسْتَقَرٍّ

Şu iki âyet gayet şâyan-ı dikkattirler. Zîrâ zahire cümud, belâgatın hakkını cühud demektir.

Zira birinci âyette olan istiare-i bediâ, o derece hararetlidir ki; buz gibi olan cümûdu eritir. Ve bulut gibi zahir perdesini berk gibi yırtar. İkinci âyette belâgat o kadar müstakar ve muhkem ve parlaktır ki, seyri için güneşi durdurur. Evvelki âyet, قَوَارِيرَ مِنْ فِضَّةٍ naziresidir. O da onun gibi bir istiâre-i bediayı tazammun eylemiştir. Şöyle ki:

Cennet'in evanileri şişe olmadığı gibi, gümüş dahi değildir. Belki şişenin gümüşe olan

mübayeneti bir istiare-i bedianın karinesidir. Demek şişe şeffâfiyetiyle, fidda dahi beyaz ve parlaklık hasebiyle, güya Cennet'in kadehlerini tasvir etmek için iki nümunedirler ki, Sâni'-i Rahman bu âleme göndermiş. Tâ nefis ve mallarıyla Cennet'e müşteri olanların rağabâtını tehyic ve iştihalarını açsın.

Aynen bunun gibi; مِنْ جِبَالٍ فِيهَا مِنْ بَرَدٍ bir istiare-i bediâ ondan takattur ediyor. O istiarenin zemini ise, zemin ve âsuman mabeyninde hükm-ü hayal ile tasavvur olunan müsabakat ve rekabetin tahayyülü üzerine müessestir. Mezra'âsı şöyledir ki; zemin kar ve bered ile tezemmül veya taammüm eden dağlarıyla ve rengârenk besatîniyle süslendiği gibi, güya ona rekabeten ve inaden âsûman dahi cibal ve besatîni andıran rengârenk ile teşekkül eden ve dağlara nazireler yapmak için parça parça dağılan bulutlarıyla sarılıp cilveger oluyor. O dağ gibi parça parça bulutlara; sefineler veyahut dağlar veyahut develer veyahut bostan ve derelerdir denilse, teşbihte hata edilmemiş olur. O cevvdeki seyyarelerin çobanı ra'ddır. Kamçı gibi, berkini başları üzerine silkeleyip dolaştırıyor. O müsahhar ve sabihalar ise, o bahr-i muhit-i havaîde seyr ü cereyan etmekle, mahşere tesadüf etmiş dağları andırırlar. Güya sema, su buharının zerratını ra'd ile silâh başına davet ettiği gibi; "Rahat olun" emriyle herkes yerine gider, gizlenir. Evet çok defa bulut, dağın libasını giydiği gibi; heykeli ile teşekkül etmekle beraber, bered ve karın beyazıyla televvün ve rutubet ve bürudetiyle tekeyyüf eder. Öyle ise bulut ve dağ komşu, arkadaştırlar. Birbirine levazımatını âriye vermeye mecburdurlar. Bu uhuvvet ve mübadeleti Kur'ân'ın çok yerleri gösterir. Zîrâ bâzan onu, onun libasında ve

ötekini berikinin suretinde bize gösterir. Hem de Tenzil'in pek çok menazilinde dağ ve bulut birbirinin elini tutup musafaha ettikleri vardır. Nasıl ki kitab-ı âlemin bir sahifesi olan zeminde muanaka ve musafahaları şahiddir. Zîrâ umman-ı havada iskele hükmünde olan dağ tepesinde lenger-endaz olduklarını görüyoruz...

İkinci âyet: وَ الشَّمْسُ تَجْرِى لِمُسْتَقَرٍّ evet تَجْرِى öbir üslûba işaret ettiği gibi, لِمُسْتَقَرٍّ ödahi bir hakikatı telvih eder. Demek caizdir ki تَجْرِى lafzıyla şöyle bir üslûba işaret olsun, şöyle: Şems, demiri, altundan yapılmış mühezzeb, müzehheb zırhlı bir sefine gibi esîrden olan ve mevc-i mekfuf tabir olunan umman-ı semada seyahat ve yüzüyor. Eğer çendan müstekarrında lenger-endazdır. Lâkin o bahr-i semada o "zeheb-i zâib" cereyan ediyor. Fakat o cereyan, arazî ve tebaî ve tefhim için müraat ve ihtiram olunan nazar-ı hissiyledir. Fakat hakikî iki cereyanı vardır. Olmaz ise de olur. Zîrâ maksad, beyan-ı intizamdır. Esalîb-i Arab'da olduğu gibi; tebeî ise veya zâtî ise, nizamın nokta-i nazarında birdir.

Sâniyen: Şems müstekarrında, mihveri üzerinde müteharrik olduğundan o erimiş altun gibi eczaları dahi cereyan ediyor. Bu hareket-i hakikiye evvelki hareket-i mecaziyenin danesidir, belki zenbereğidir.

Sâlisen: Şemsin müstekarrı denilen tahte-revanıyla ve seyyarat denilen asakir-i seyyaresiyle göçüp sahra-yı âlemde seyr ü seferi, mukteza-yı hikmet görünüyor. Zîrâ kudret-i İlahiye herşeyi hayy-i müteharrik kılmıştır ve sükûn-u mutlak ile hiçbir şeyi mahkûm etmemiştir. Mevtin biraderi ve ademin ammizadesi olan atalet-i mutlaka ile, rahmeti bırakmamış ki kaydedilsin.

Öyle ise Şems de hürdür. Kanun-u İlahîye itaât etmek şartıyla serbesttir, gezebilir. Fakat başkasının hürriyetini bozmamak gerektir ve şarttır.

Evet şems, emr-i İlahiye temessül eden ve herbir hareketini meşiet-i İlahiyeye tatbik eden bir çöl paşasıdır.

Evet cereyan, hakikî ve zâtî olduğu gibi, arazî ve hissî de olabilir.

Nasıl hakikîdir, öyle de mecazîdir. Bu mecazın menarı تَجْرِى ödir. Üslûbun ukde-i hayatiyesine telvih eden lafız, لِمُسْتَقَرٍّ ödir.

Elhasıl: Maksad-ı İlahîsi, nizam ve intizamı göstermektir. Nizam ise şems gibi parlıyor. كُلِ الْعَسَلْ وَلاَ تَسَل kaidesine binaen, nizamı intac eden hareket-i şems veyahut deveran-ı arz, hangisi olursa olsun, asıl maksadı ihlâl etmediği için, sebeb-i aslînin taharrisine mecbur değiliz.

Meselâ: قَالَ önin elifiyle hıffet hasıldır. Aslı ne olursa olsun, vav'a bedel kaf dahi olsa fark etmez. Yine elif, elif ve hafiftir.

İşaret: Bu tasviratla beraber hiss-i zahire istinaden; zahir, mutaassıbane bir cümud-u bâridi göstermek, nasılki belâgatın hararet ve letafetine münafîdir. Öyle de: Delil-i Sâni' olan nizam-ı âlemin esası olan hikmetullahın şâhidi olan istihsan-ı akliye cârih ve muhaliftir. Şöyle:

Meselâ: Sübhan Dağı'na çok fersahla uzak bir mesafeden müteveccih olsan ve istesen ki; Sübhan senin cihat-ı erbaâna mukabil gele veyahut her cihete mukabil olarak görmüşsün, bu tebdil ve tebeddüle lâzım olan rahat bir sebebi olan kaç hareket-i vaz'iye ile birkaç adım atmak gibi en kısa yolu terk ve Sübhan Dağı gibi dehşetli bir cirm-i azîmi seni hayrette bırakacak bir daire-i azîmeyi kat'etmesini tahayyül veya teklif etmek

gibi gayet uzun bir yolu ve israf ve abesiyete acib bir misali, nizam-ı âleme esas tutmak, bence nizama cinayet etmektir.

Şimdi insafla, nazar-ı hakikatla bu taassub-u bârideye bak; nasıl istikrâ-i tâmmın şehâdetiyle sabit olan bir hakikat-ı bahireye muaraza ediyor. O hakikat ise budur:

Hilkatte israf ve abes yoktur. Ve hikmet-i ezeliye, kısa ve müstakim yolu terketmez. Uzun ve müteassif yolu ihtiyar etmez. Öyle ise; acaba istikrâ-i tâmmın mecaza karine olmasından ne mani' tasavvur olunur ve neden caiz olmasın?..

Tenbih: Eğer istersen Mukaddemata gir. Birinci Mukaddeme'yi suğra ve Üçüncü Mukaddeme'yi kübra yap! Sana netice verecektir ki: Ehl-i zahirin zihinlerini teşviş eden, felsefe-i Yunaniyeye incizablarıdır. Hattâ o felsefeye fehm-i âyette bir esas-ı müselleme nazarıyla bakıyorlar. Hattâ oğlu ölmüş bir kocakarıyı güldürecek derecede bir misal budur ki: Bazılar öyle bir zâtın kelâmındaki fülûs-u felsefeyi, cevher-i hakikattan temyiz etmeyecek dereceden pek çok derecede âlî olan o zât-ı nekkad, Kürdçe demiş ki: عَنَاصِرْ چِهَارِنْ ژِوَانِنْ مَلَكْ Halbuki, bu söz ile hükemanın mezhebi olan ki: "Melâike-i Kiram maddeden mücerreddirler" red yolunda tasrih ediyor ki: "Melâike-i Kiram anasırdan mahluk ecsâm-ı nuraniyedirler." Onlar fehmetmişler ki: Anasır dört oldukları, İslâmiyet'tendir. Acaba!.. dörtlüğü ve unsuriyeti ve besateti, hükema ıstılahatından ve müzahref olan ulûm-u tabiiyenin esaslarındandır. Hiç usûl-ü İslâmiyeye taallukları olmayan, belki zahir müşahedetle hükmolunan bir kaziyedir.

Evet dine teması olan her şey, dinden olması lâzım gelmiyor. Ve İslâmiyet'le imtizac eden her bir madde, İslâmiyet'in anasırından olduğunu kabul

etmek, unsur-u İslâmiyet'in hasiyetini bilmemek demektir. Zîrâ kitab ve sünnet ve icma' ve kıyas olan anasır-ı erbaa-i İslâmiye, böyle maddeleri terkib ve tevlid etmez.

Elhasıl: Unsuriyet ve besatet ve erbaiyet, felsefenin bataklığındandır. Şeriatın maden-i safîsinden değildir. Fakat felsefenin yanlışı, seleflerimizin lisanlarına girdiğinden, bir mahmil-i sahih bulmuştur. Zîrâ selef, "dörttür" dediklerinden murad, zahiren dörttür. Veyahut hakikaten ecsâm-ı uzviyeyi teşkil eden "müvellidülma ve müvellidülhumuza ve azot ve karbon" yine dörttür. Eğer hür-fikirsen, bu felsefenin şerrine bak; nasıl ezhanı esaretle sefalete atmıştır. Âferin, hürriyetperver olan hikmet-i cedidenin himmetine ki, o müstebid hikmet-i Yunaniyeyi dört duvarıyla zîr ü zeber etmiştir.

Demek muhakkak oldu ki: Âyâtın delail-i i'cazının miftahı ve esrar-ı belâgatın keşşâfı, yalnız belâgat-ı Arabiyenin madenindendir. Yoksa felsefe-i Yunaniyenin destgâhından değildir.

Ey Birader!

Vakta ki keşf-i esrar merakı bizi şu makama kadar getirdi. Biz de seni beraber çektik. Seni taciz ettik. Hem senin çok yorgunluğunu dahi biliriz. Şimdi Unsur-ul Belâgat ve i'cazın miftahı olan İkinci Makale'nin içerisine seni gezdirmek istiyorum. Sakın o makalenin iğlak-ı üslûbu ve içinde cilveger olan mesailin elbiselerinin perişaniyeti, seni temaşasından müteneffir etmesin. Zîrâ iğlak eden, mânâsındaki dikkat ve kıymettir. Ve perişan eden ve zînet-i zahiriyeden müstağnî eden, mânâsındaki cemal-i zâtiyesidir.

Evet, nazlanan ve istiğna gösteren nazeninlerin mehirleri dikkattir. Ve menzilleri dahi kalbin

süveydasıdır. Bunlara giydirdiğim elbise, zamanın modasına muhaliftir. Zîrâ “Kürd mektebi” denilen yüksek dağlarda büyümüş olduğumdan, alaturka terziliğe alışamadım. Hem de şahsın üslûb-u beyanı, şahsın timsal-i şahsiyetidir. Ben ise gördüğünüz veya işittiğiniz gibi, halli müşkil bir muammayım..

---------------□□□---------------

İKİNCİ MAKALE

UNSUR-UL BELÂGAT

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ
اَلطَّيِّبَاتُ لِلّٰهِ وَ الصَّلَوَاتُ عَلَى نَبِيِّهِ

İKİNCİ MAKALE

Belâgatın ruhuna taalluk eden birkaç mes'elenin beyanındadır

BİRİNCİ MES'ELE

Tarih lisan-ı teessüfle bize ders veriyor ki: Saltanat-ı Arabın cazibesiyle a'cam, Arablara muhtelit olduklarından; Kelâm-ı Mudarî'nin melekesi denilen belâgat-ı Kur'âniyenin madenini müşevveş ettikleri gibi, öyle de acemlerin ve acemîlerin belâgat-ı Arabiyenin san'atına girdiklerinden fikrin mecra-yı tabiîsi olan nazm-ı maânîden zevk-i belâgatı, nazm-ı lafza çevirmişlerdir.

Şöyle ki:

Efkâr ve hissiyatın mecra-yı tabiîsi nazm-ı maânîdir. Nazm-ı maânî ise mantıkla müşeyyeddir. Mantığın üslûbu ise müteselsil olan hakâika müteveccihtir. Hakâika giren fikirler ise, karşısında olan dekaik-ı mahiyatta nâfizdirler. Dekaik-ı mahiyat ise, âlemin nizam-ı ekmeline mümidd ve müstemiddirler. Nizam-ı ekmelde herbir hüsnün menba'ı olan hüsn-ü mücerred mündemiçtir. Hüsn-ü mücerred ise, mezâyâ ve letaif denilen belâgat çiçeklerinin bostanıdır. Çiçeklerin bostanı, cinan-ı hilkatte cilveger olan ezhara perestiş eden ve şâir denilen bülbüllerin nağamatıdır. Bülbüllerin nağamatına aheng-i ruhanî veren ise, nazm-ı maânîdir.

Hal böyle iken, Arab'dan olmayan dahîl ve tufeylî ve acemîler, belâgat-ı Arabiyede üdeba sırasına geçmeye çalıştıklarından, iş çığırdan çıktı. Zîrâ bir milletin mizacı o milletin hissiyatının menşei olduğu gibi lisan-ı millîsi de, hissiyatının ma'kesidir... Milletin emziceleri muhtelif olduğu gibi, lisanlarındaki isti'dad-ı belâgat dahi mütefavittir. Lâsiyyema Arabî lisanı gibi nahvî bir lisan olsa...

Bu sırra binaen cereyan-ı efkâra mecra ve belâgat çiçeklerine çimengâh olmaya çok derece nâkıs ve kısa ve kuru ve kır'av olan nazm-ı lafz, mecra-yı tabiîsi olan nazm-ı mânâya mukabele ederek belâgatı müşevveş etmiştir. Zîrâ acemîler sû'-i ihtiyar veya sevk-i ihtiyaçla lafzın tertib ve tahsinine ve maânî-i lügaviyenin tahsiline daha ziyade muhtaç olduklarından ve elfaz, mecra olmak cihetiyle daha âsân ve daha zahir ve nazar-ı sathiye daha munis ve hevam gibi avamın nazarlarına daha cazibedar ve avamperestane nümayişlere daha müstaid bir zemin olduğundan, elfaza daha ziyade sarf-ı himmet etmişlerdir...

Yani ne kadar bir mesafe kat'ederse, önlerine çok müşa'şa' sahralar kendilerini göstermek şanında olan tertib-i maânîde olan tagalgulden zihinlerini çevirip, elfaz arkasına koşup dolaşıyorlar. Maânînin tasavvurlarından sonra elfazın arkasına gitmekle fikirleri çatallaşmıştır.

Gide gide elfaz mânâya galebe etmekle istihdam ederek; lafz, mânâya hizmet etmek olan kaziye-i tabiiye, aksine çevrildiğinden, tabiat-ı belâgattan böyle lafızperest mutasallıfların san'atına kadar... yok belki tasannularına... uzun bir mesafe girmiştir.

Eğer istersen Harîrî gibi bir dâhiye-i edebin Makamat’ına gir gör; O dâhiye-i edeb nasıl hubb-u lafza mağlub olarak lafızperestlik hevesi o kıymetdar edebini lekedar ettiği gibi, lafızperestlere de bast-ı özür etmiştir ve nümune-i imtisal olmuştur. Onun için o koca Abdülkahir bu hastalığı tedavi etmek için, Delail-ül İ’caz ve Esrar-ül Belâgat’ın bir sülüsünü onun ilâçlarından doldurmuştur.

Evet lafızperestlik bir hastalıktır, fakat bilinmez ki hastalıktır...

Tenbih: Lafızperestlik nasıl bir hastalıktır, öyle de: Suretperestlik ve üslûbperestlik ve teşbihperestlik ve hayalperestlik ve kafiyeperestlik şimdi filcümle, ileride ifrat ile tam bir hastalık ve mânâyı kendine feda edecek derecede bir maraz olacaktır. Hattâ bir nükte-i zarafet için veya kafiyenin hatırı için, çok edib edebde edebsizlik etmeye şimdiden başlamışlardır.

Evet lafza zînet vermeli, fakat tabiat-ı mânâ istemek şartıyla.. ve suret-i mânâya haşmet vermeli, fakat mealin iznini almak şartıyla.. ve üslûba parlaklık vermeli, fakat maksudun isti’dadı müsaid olmak şartıyla.. ve teşbihe revnak vermeli, fakat matlubun münasebetini göze almak ve rızasını tahsil etmek şartıyla.. ve hayale cevelan ve şaşaa vermeli, fakat hakikatı incitmemek ve ağır gelmemek ve hakikata misal olmak ve hakikattan istimdad etmek şartıyla gerektir.

İKİNCİ MES’ELE

Kelâmın hayatlanması ve neşv ü neması; mânâların tecessümüyle ve cemadata nefh-i ruh etmekle bir mükâleme ve mübahaseyi içlerine atmaktır. Şöyle:

Deveran ile tabir olunan: Vücûdda ve ademde iki şeyin mukarenetiyle biri ötekisine illet ve me'haz ve menşe' zannolunması olan itikad-ı örfî üzerine müesses olan, mağlata-i vehmiye üstüne mebni olan kuvve-i hayalden neş'et eden sihr-i beyanıyla sehhar gibi cemadatı hayatlandırır, birbiriyle söylettirir. İçlerine ya adaveti veya muhabbeti atar. Hem de mânâları tecessüm ettirir, hayat verir, içinde hararet-i gariziyeyi derceder.

Eğer istersen gürültülü menzil ıtlakına şayeste olan bu beyte gir:

يُنَاجِينِىَ ٱلْإِخْلَافُ مِنْ تَحْتِ مَطْلِهِ
وَ تَخْتَصِمُ الْا۟مَالُ وَ الْيَاْسُ فِى صَدْرِى

Yani: "Mumatala-i hak perdesi altında hulf-ül va'd benimle konuşuyor, der: Aldanma!.. Onun için sinemde ümidlerim ye's ile kavgaya başladılar, o mütezelzil-hane olan sadrımı harab ediyorlar." Göreceksin nasıl şâir-i sahir, emel ve ye'si tecessüm ettirmekle hayatlandırarak nemmam olan ihlafın fitnesiyle bir muharebe ve muhasamayı temsil eyledi. Güya simotoğraf gibi bu beyt senin aklına rü'ya görünüyor. Evet bu sihr-i beyanî bir nevi tenvim eder.

Veyahut yerin yağmur ile muaşaka ve şekvasını dinle! İşte:

وَ تَرْشَفُ مَائَهُ رَشْفَ الرُّضَابِ تَشَكّٰى ٱلْاَرْضُ غَيْبَتَهُ اِلَيْهِ

Yani: Yağmurun geç gelmesini ona teşekki eder, mahbubun ağız suyu gibi suyunu emer. Acaba yeri Mecnun, sehabı Leyla haletlerinde bu şiir sana tahyil etmiyor mu?

Tenbih: Bu şiiri güzel gösteren içindeki hayalin hakikate bir derece müşabehetidir. Zîrâ yağmur gecikse sonra gelse, toprak vız vız gibi bir savtı çıkartarak suyunu çeker. Bu hali gören geçliğine ve şiddet-i ihtiyacına intikal ettiğinden, meşhur deveranın sırrıyla ve tevehhümün tasarrufatıyla bir muaşaka ve mükâleme suretine ifrağ eder.

İşaret: Herbir hayalde bu "çiznök"[44*)] gibi bir dane-i hakikat bulunmak şarttır...

ÜÇÜNCÜ MES'ELE

Kelâmın elbise-i fahiresi veyahut cemali ve sureti, üslûb iledir. Yani kalıb-ı kelâm iledir. Şöyle ki:

Ya dikkat-i nazar veya tevaggul veya mübaşeret veya san'atın telakkuhuyla hayalde tevellüd eden temayülatın hususiyatından teşekkül eden suretlerden terekküb eden istiare-i temsiliyenin parçaları telahuk ettiklerinden; tenevvür ve teşerrüb ve teşekkül eden üslûb, kelâmın kalıbı olduğu gibi, cemalin madeni ve hulel-i fahirenin destgâhıdır. Güya aklın borazanı denilmeye şâyan olan "irade" ses etmekle, kalbin karanlık köşelerinde yatan mânâlar çıplak, yalın ayak, baş açık olarak çıktıklarından mahall-i suver olan hayale girerler. O hazinet-ül hayalde buldukları sureti giyerler. En ekall bir yazmayı sarar, veya bir pabucu giyer, lâakal bir nişan ile çıkar. Hiç olmazsa bir düğme ile veya bir kelime ile kendinin nerede terbiye olduğunu gösterir.

Eğer bir kelâmın –fakat tabiattan çıkmış bir kelâmın– üslûbunda im'an-ı nazar edersen, kendi san'atı içinde işleyen mütekellimi o âyine-misal üslûbun içinde göreceksin. Hattâ nefsini nefesinden ve sesinden; mahiyetini nefesinden,[45*)] üfürmesinden tevehhüm ve mizac ve san'atını kelâmıyla mümtezic tahayyül etsen, Hayaliyyûn mezhebinde muateb olmuyorsun.

Eğer tereddüd ile senin hayalinin hastalığı var ise, Kaside-i Bür'iyye'den olan;

وَاسْتَفْرِغِ الدَّمْعَ مِنْ عَيْنٍ قَدِ امْتَلَاتْ ۞ مِنَ الْمَحَارِمِ وَالْزَمْ حِمْيَةَ النَّدَمِ

olan bîmarhaneye git, gör! Nasıl hakîm-i Busayrî, istifrağla ve nedametin perhiziyle sana reçete yazar.

Eğer iştihanın açılmasıyla "üslûb" denilen hakikatın şişesindeki zülal-i mânâ nasıl kendine muvafık ve nasıl imtizac etmesini seyretmek ve o zülali içmeye iştihan var ise meyhaneye git ve de:

"Ey meyhaneci, kelâm-ı beliğ nedir?" Elbette onun san'atı onu şöyle söylettirecek:

"Kelâm-ı beliğ, ilim denilen çömleklerde pişirilen ve hikmet denilen büyük küplerde duran ve fehm denilen süzgeç ile süzülen, âb-ı hayat gibi bir mânâyı, zürefa denilen sâkiler döndürüp efkâr içer. Esrarda temeşşî etmekle hissiyatı ihtizaza getiren kelâmdır."

Eğer böyle sarhoşların sözlerinden hoşlanmıyorsan; suyun mühendisi olan Hüdhüd-ü Süleyman'ın Sebe'den getirdiği nebe' ve haberi dinle!.. Nasıl inzal-i Kur'ân ve ibda'-ı semavat ve arz eden Zülcelal'i tavsif etmiştir. Hüdhüd diyor: "Bir kavme rast geldim; zemin ve âsûmandan mahfiyatı çıkaran Allah'a secde etmiyorlar..."

Bak! Evsaf-ı kemâliye içinde Hüdhüd'ün hendesesine telvih eden vasf-ı mezburu yalnız ihtiyar eyledi.

İşaret: Üslûbdan muradım, kelâmın kalıbıdır ve suretidir. Başkalar başka diyorlar. Ve belâgatça faidesi, kıssatın tefârîkını ve perişan olan parçalarını iltiham ve bitiştirmektir. Tâ kaide-i "Bir şey sabit olursa levazımıyla sabittir" sırrıyla bir cüz'ü tahrik etmekle, kıssatın küllünü ihtizaza getirmektir. Güya mütekellim, üslûbun bir köşesini muhataba gösterse, muhatab kendi kendine, –velev bir derece karanlıkta olsa– tamamını görebilir.

Bak, nerede olursa olsun "mübareze" lafzı pencere gibi meydan-ı harbi, içinde harb olarak sana gösterir. Evet çok böyle kelimeler vardır; hayalin simotoğrafisi denilse caizdir.

Tenbih: Üslûbun meratibi pek mütefavittir. Bâzan o kadar latif ve rakiktir ki, nesim-i seherden daha âheste eser. Bâzan o kadar gizli oluyor ki, bu zamanın harbinin diplomatlarının desais-i harbiyelerinden daha mesturdur. Bir diplomatın kuvve-i şâmmesi lâzımdır, tâ istişmam edebilsin.

Ezcümle: يَس Suresinde مَنْ يُحْيِى الْعِظَامَ وَ هِىَ رَمِيمٌ şive-i ifadeden, Zemahşerî مَنْ يَبْرُزُ اِلَى الْمَيْدَانِ üslûbunu istişmam etmiştir. Evet insan isyanla Hâlıkın emrine karşı manen müdafaa ve mübareze eder...

DÖRDÜNCÜ MES'ELE

Kelâmın kuvvet ve kudreti ise; kelâmın kuyûdatı birbirine cevab vermek ve keyfiyâtı birbirine

muavenet etmekle, umumen “karınca kaderince” asl-ı garaza işaret ve herbiri parmağını maksad üzerine bırakmak ile:

عِبَارَاتُنَا شَتّٰى وَحُسْنُكَ وَاحِدٌ وَكُلٌّ اِلَى ذَاكَ الْجَمَالِ يُشِيرُ

Düsturuna timsal olmaktır. Demek kuyudat, zen-av Ú زَنْ آقْ Û gibi veyahut dereler gibi.. maksad ise ortalarından istimdad edici bir havuz gibi olmak gerektir.

Elhasıl: Zihnin şebekesi üstünde tersim olunan ve nazar-ı akl ile alınan suret-i garaz, müşevveş olmamak için, tecâvüb ve teâvün ve istimdad lâzımdır.

İşaret: Bu noktadan intizam neş’et etmekle tenasüb tevellüd edip hüsn ü cemal parlar. Eğer istersen Rabb-i İzzet’in kelâmına teemmül et!..

Ezcümle: Zerresi büyük bir taş kadar büyük olan azabdan tahvif ve insanı kallâk ve tahammülsüz olduklarını göstermek için sevk edilen وَلَئِنْ مَسَّتْهُمْ نَفْحَةٌ مِنْ عَذَابِ رَبِّكَ olan âyete bak. Nasılki “şeyi zıddından in’ikas ettirmek” olan kaide-i beyaniyeye binaen tehvil ve tahvif için azabın bir parçasının derece-i tesirini göstermek istediğinden, kıllet olan esas-ı maksada, nasıl kelâmın her tarafı elini oraya uzatıp kuvvet veriyor.

Şöyle: اِنْ lafzındaki teşkik ile tahfif; ve مَسَّتْ deki yalnız temas, ve نَفْحَةٌ maddesinde ve sîgasında ve tenkirindeki taklil ve tahkir; ve مِنْ deki teb’îz; ve nekale bedelعَذَابِ zikrindeki tehvin; ve رَبِّكَ deki îma-i rahmet, umumen taklili göstermekle, azabı nihayet derecede ta’zim ve tehvil eder. Zira azı böyle olursa, çoğundan Allah esirgesin...

Tenbih: Bu sana sermeşktir. Yazabilirsen meşk et. Zîrâ bütün âyât-ı Kur’âniye bu intizam ve

tenasüb ve hüsne mazhardırlar. Fakat makasıd bâzan mütedâhilen müteselsildir. Her birinin tevabi'i ötekiyle mukarin olur, fakat muhtelit olmaz. Dikkat etmek gerektir. Zîrâ nazar-ı sathî böyle yerlerde çok halt eder.

BEŞİNCİ MES'ELE

Kelâmın servet ve vüs'ati ise; nasıl suret-i terkib, nefs-i maksadı gösterir. Öyle de: Müstetbeâtının telmihatıyla ve esalîbinin işârâtıyla garazın levazım ve tevabi'ini göstermek ve ihtizaza getirmektir.

Zira telmih ve işaret ise, sâkin olan hayalâtı ihtizaza ve sâkit olan cevanibini söylettirmekle, kalblerin en uzak köşelerindeki istihsanı ve alkışlamayı tehyic etmeye büyük bir esastır. Evet telmih ve işaret ise, yolun etrafını temaşa ile tenezzüh etmek içindir. Kasd ve taleb ve tasarruf için değildir. Demek mütekellim onda mes'ul olmaz. Eğer istersen bu beyitlerin içlerine gir, bir derece seyre şâyan noktalar vardır:

İşte çal olan atına binmiş, nâzenin karşısında gençlenmek isteyen ihtiyar babanın sakalının içine bak, belâgatın çok anahtarlarını bulacaksın. Al, kapıları aç! İşte:

قَالَتْ كَبِرْتَ وَ شِبْتَ قُلْتُ لَهَا هَذَا غُبَارُ وَقَايِعِ الدَّهْرِ

Yani, dedi: "İhtiyar oldun." Dedim: "Değildir; belki mesaib-i dehrin gürültüsünden ayakları altında çıkıp sakalıma konmuş bir beyaz gubardır."

Hem de:

فَاِنّ ذَاكَ ابْتِسَامُ الرّاْيِ وَلاَ يُرَوِّعْكِ اِيمَاضُ الْقَتِيرِ بِهِ وَالاَدَبِ

Yani: Sakalımın beyazlanmakla parlaması seni korkutmasın. Zîrâ nur-u mütecessim gibi dimağdan erimiş, sakaldan mecra bulup kendini gösteren fikir ve edebin tebessümüdür.

Hem de:

فَلَمْ تَنْتَبِهْ اِلاّ بِصُبْحِ مَشِيبِ وَعَيْنُكَ قَدْ نَامَتْ بِلَيْلِ شَبِيبَةِ

Yani: Gece gibi gençlikte gözün nevm-i gaflette dalmış, ancak subh-misal olan sakalın beyazıyla uyanabildi.

Hem de:

فَاقْتَصّ مِنْهُ وَخَاضَ فِى وَكَاَنّمَا لَطَمَ الصّبَاحُ جَبِينَهُ اَحْشَائِهِ

Yani: Ciriti istemek yolunda; sabah, atımın yüzüne yed-i beyzasıyla bir tokat vurdu. Atım dahi kısasını almak için tayyar olan subha erişti, yere vurdu, içinde dört ayağıyla gezindi. Demek atım çal'dır.

Hem de:

وَقَلْبَهَا قُلْبُهَا فِى الصّمْتِ كَاَنّ قَلْبِى وُشَاحَاهَا اِذَا خَطَرَتْ وَالْخَرَسِ

Yani: Kalbim mâşukumun kemeri gibi hareket ve hışhış etmekte; onun kalbi ise onun bileziği gibi sükûn ve sükûttadır. Demek beli ince, bileği kalın olduğu gibi; kalbim müştak, onun kalbi müstağnidir. Demek hüsün ve aşkı ve istiğnayı ve iştiyakı bir taş ile vurmuştur.

Hem de:

نُزُولَ الْيَمَانِى ذِى الْعُيَابِ وَاَلْقَى بِصَحْرَاءِ الْغَبِيطِ بَعَاعَهُ الْمُحَمّلِ

Yani: Tacir-i Yemenî gibi yağmurdan gelen sel, yüklerini, eskallerini "Gabît" sahrasına attı. Nasılki bir tüccar akşamda bir köye gelse, gecede köylüler rengârenk eşyalarını satın alsalar; sabahleyin herkes bir renk ile süslenmiş olduğu

halde evinden çıkıyor. Hattâ köyün çobanı dahi kırmızı bir mendili bağlıyor. Öyle de: Sel sahraya yükünü attığı gibi, ticaret-i hafiyeye benzer imtizacat-ı kimyeviye ile çiçeklerin nazeninlerine gûya rengârenk elbise alınır, dikilir. Hattâ çiçeklerin çobanı ıtlakına şâyan olan kefne[46*)] başını kırmızılaştırıyor.

Hem de:

مَسَافَةُ الْخُلْفِ بَيْنَ غَارَ الْوَفَاءُ وَفَاضَ الْغَدْرُ وَانْفَرَجَتْ الْقَوْلِ وَالْعَمَلِ

Yani: "Vefa, gavr-ı in'idama çekildi.. tufan-ı gadr feverana başladı. Kavl ve amel ortasında uzun bir mesafe açıldı..."

Uzağa gitmek istemiyorsan, bu makalenin bir parça mâkabline nazar et; bu mes'eleye nümune olmak için çok parçaları bulacaksın. Ezcümle: **"Âyâtın delail-i i'cazının miftahı ve esrar-ı belâgatının keşşâfı yalnız belâgat-ı Arabiyedir. Felsefe-i Yunaniye değildir."** Veyahut makale-i ûlâda olan mes'ele-i ûlânın hâtimesindeki işarete bak! İşte: **"Hilkat denilen şeriat-ı fıtriye, meczub ve misafir olan küre-i arza farz etmiştir ki; Şemse iktida eden yıldızların safında durmak, şüzûz etmemek.. Zîrâ zemin zevciyle beraber** اَتَيْنَا طَائِعِينَ **demişlerdir. Taat ise, cemaatle daha ahsendir."**

Şimdi teemmül et! Bu misaller, karşı ve arkalarından öyle makamatı gösterir ki; arkalarından başka makamat hayal-meyal gibi başını çıkarıyor.

ALTINCI MES'ELE

Kelâmın semeratı ise; tabakat-ı muhtelifede, suver-i müteaddidede teşekkül eden maânîdir.

Şöyle: Kimya'ya aşina olanlara malûmdur; bir maddeyi, (meselâ altun gibi bir unsuru) istihsal edildiği vakit, makine veya fabrika ile müteaddid borular ile muhtelif teressübatıyla, mütenevvi' teşekkülat ile tabakat-ı mütefavitede geçer. En nihayet ondan bir kısım tahassul eder.

Kelâm denilen maânî-i mütefavitenin fotoğrafıyla alınmış muhtasar bir haritanın istiâb ettiği gibi; mefahim-i mütefavitenin suret-i teşekkülü budur ki, te'sirat-ı hariciyeden kalbin bir kısım ihtisasatı ihtizaza gelmekle müyulât tevellüd eder. Ondan hevaî mânâlar bir derece aklın nazarına ilişmekle, aklı kendine müteveccih eder. Sonra o buhar halindeki mânâ bir kısmı tekasüf etmekle, temayülat ve tasavvuratın bir kısmı muallak kalıp bir kısım dahi takattur ettiğinden, akıl ona rağbet gösterir. Sonra mayi' halindeki kısımdan bir kısım tasallüb ve tahassul ettiğinden, akıl onu kelâm içine alıyor. Sonra o mütesallıbdan bir resm-i mahsus ile temessül ve tecellî ettiğinden, akıl onun kametine göre bir kelâm-ı mahsus ile onu gösterir. Demek müteşahhıs olanı, kelâmın suret-i mahsusası içine alıyor. Ve tasallüb etmeyeni fehvanın eline verir. Ve tahassul etmeyeni işaret ve keyfiyet-i kelâma yükler. Ve takattur etmeyeni kelâmın müstetbeatına havale eder. Ve tebahhur etmeyeni üslûbun ihtizazatına ve kelâm ile refakat eden mütekellimin etvarıyla rabteder.

İşte bu silsilenin borularından ismin müsemması ve fiilin mânâsı ve harfin medlûlü ve nazmın mazrufu ve heyetin mefhumu ve keyfiyâtın mermuzu

ve müstetbeâtın müşarünileyhleri ve hitabı teşyi' eden etvarın muharrikleri, hem de "Dâllün bil-ibare"tin maksudu ve "Dâllün bil-işaret"in medlûlü ve "Dâllün bil-fehva"nın mefhum-u kıyasîsi ve "Dâllün bil-iktiza"nın mânâ-yı zarurîsi ve daha başka mefahim, umumen bu silsilenin birer tabakasından in'ikad eder ve şu madenden çıkar. Eğer seyretmek istersen kendi vicdanına bak, şu meratibi göreceksin. Şöyle:

Senin mahbubun vakta gözünüzün penceresinden şua' ve berk-i hüsnünü vicdanınıza ilka ederse, o aşk denilen nâr-ı mukade birden yandırmaya başladığından; hissiyat iltihaba başlamakla, âmâl ve müyulât dahi heyecana gelip birden o âmâller üst kattaki hayalin dabanını deler. İmdad istediklerinden o hazinet-ül hayalde safbeste-i hareket ve mahbubun mehasinini ellerinde tutmuş veyahut onun mehasinini hatıra getirmekle tasvir eden, başkasının mehasini ile işba' olunmuş olan hayalât ise, o âmâlin imdadına koşarlar; beraber hücum edip hayalden lisana kadar inmekle beraber, zülâl-i visale olan meyli arkalarında ve fıraktan olan teellümü sağda ve ta'zim ve te'dib ve iştiyakı sola ve terahhum ve lütfu iktiza eden mahbubun mehasinini önlerine ve hediye olarak medihanın gerdenini ve senanın dürrlerini ellerine almakla beraber, o اَلنَّارُ الْمُوقَدَةُ عَلَى اْلاَفْئِدَةِ ıtlakına şâyan olan o ateşi söndürmek için zülâl-i visali celbeden tavsif-i bil-fezail ile arz-ı hacet ederler.

İşte bak, kaç tabakatta bildiğin mânâdan başka ne kadar maânî başlarını çıkarıp görünüyor.

Eğer korkmuyorsan; İbn-ül Farıd'ın veya Ebu Tayyib'in gözlerinden müdhiş olan vicdanlarına bak! Ve vicdanın tercümanı olan

حَقٌّ لِطَرْفِى اَنْ يَجْنِى الّذِى غَرَسْتُ بِاللَحْظِ وَرْدًا فَوْقَ وَجْنَتِهَا غَرَسَا

Hem de:

تَلاَعَائِدِىَ اْلا سِى وَ ثَالِثَ فَلِلْعَيْنِ وَاْلاَحْشَاءِ اَوّلَ هَلْ اَتَى تَبّتِ

Hem de:

وَ هَوَاكَ قَلْبِى صَارَ مِنْهُ جُذَاذًا صَدٌّ حَمَا ظَمَائِى لُمَاكَ لِمَاذَا

Hem de:

وَ عَيْنَاىَ فِى رَوْضٍ مِنَ الْحُسْنِ حُشَاىَ عَلَى جَمْرٍ ذَكِيّ مِنَ الْغَضَا تَرْتَعُ

gör ve dinle ki, çendan gözleri Cennet’te tenezzüh eder. Fakat vicdanlarındaki Cehennem tazib eder.

Öyle de: Mehasinine işaret ve istiğnasına remz ve teellüm-ü firaka îma ve şevke tasrih ve taleb-i visale telvih ve terahhumunu celbeden hüsnüne tansis etmekle beraber, hissiyatını tahrik eden heyet-i etvarıyla çok hayalât-ı rakikayı göstermişlerdir.

İşaret: Nasıl bir hükûmetin intizamında, her memura isti’dadı nisbetinde, vazife derecesinde, hizmet miktarınca ücret vermek lâzımdır.

Öyle de: Böyle meratib-i mütefaviteden ihtilat eden mânâlar ise, garaz-ı küllî olan mesûk-un lehül-kelâmın merkezine kurbiyet nisbetinde ve maksuda hizmet derecesinde herbirine inâyet ve ihtimamda hisse ve nasiblerini taksim-i âdil ile tefrik etmek gerektir. Tâ ki, o muadeletle intizam ve o intizamdan tenasüb ve o tenasübden hüsn-ü vifak ve o hüsn-ü vifaktan hüsn-ü muaşeret ve o hüsn-ü muaşeretten kelâmın kemâline bir mizan-üt ta’dil çıkabilsin. Yoksa vazifesi hizmetkârlık ve tabiatı çocukluk olanlar, büyük rütbeye girmekle tekebbür eder. Tekebbür etmekle tenasübünü bozup muaşereti teşviş eder.

Demek kuyudat-ı kelâmın isti'dadlarını nazara almak gerektir. Evet herşeyi isti'dadı nisbetinde terfi' etmek lâzımdır. Zîrâ görünüyor ki göz, burun gibi bir a'za ne kadar güzel olursa, hattâ altundan olursa, haddinden büyük olduğu halde sureti çirkin eder.

Tenbih: Nasıl bâzan en küçük bir nefer bir hizmete, meselâ düşman ordusuna keşf-i râze gider, müşir gidemez.. Veyahut bir küçük talebe yaptığı işi büyük bir âlim yapamaz. Çünki büyük adam her şeyde büyük olmak lâzım gelmez. Herkes kendi san'atında büyüktür.

Kezalik o maânî-i mütezahime içinde bâzan bir küçük mânâ riyaset eder. O kıymettar oluyor. Zîrâ onun vazifesi şimdi gelecek bir esbab ile ehemmiyetlidir.

Buna işaret eden ve kıymetine menar olan sarih hüküm ve lâzım-ı karibinin adem-i salahiyetidir ki, onun hatırası için irsal-i lafz ve sevk-i hitab edilsin ve kelâm dahi postacılık etsin. Zîrâ ya bedihî ve malûmdur, görünüyor.. Veyahut hafif ve zayıftır, asl-ı garazda ehemmiyeti yoktur.. Veyahut onu hüsn-ü telakki ve kabul edecek ve ona kulak verecek muhatab yoktur. Veyahut mütekellimin haline muvafakat ve tekellüme dâî olan arzuya hizmet edemez. Veyahut muhatabın şe'n ve haysiyetine imtizaç, istimzaç edemez. Veyahut kelâmın makamında ve müstetbeâtın tevabiinde ecnebî görünür. Veyahut garazın muhafazasına ve levazımın tedarikine müstaid değildir.

Demek her bir makamda bu esbablardan yalnız birinin sözü dinlenir. Fakat umumen ittihad etseler, kelâmı en yüksek tabakaya çıkartırlar.

HÂTİME

Bazı maânî-i muallaka vardır ki, bir şekl-i muayyenesi ve bir vatan-ı hususiyesi yoktur.

Müfettiş gibi herbir daireye girer. Bazı kendine hususî bir lafız takıyor. Bu muallakatın bir kısmı ise harfiye ve hevaiye gibidir. Başka kelime onu derununa çeker. Bâzan bir cümleye, belki bir kıssate nüfuz eder. Ne vakit o cümleyi ezdirirsen ruh gibi o mânâ takattur eder. Meselâ hasret ve iştiyak ve temeddüh ve teessüf ilâ âhir.. gibi mânâlardır..

YEDİNCİ MES'ELE

Belâgatın ukde-i hayatiyesi, tabir-i diğer ile beyanın felsefesi veyahut şiirin hikmeti ise; hariciyâtın nevâmis ve mekayisini temessül etmektir.

Şöyle: Hakâik-i hariciyedeki kanunları kıyas-ı temsilî cihetiyle ve deveran tarîkiyle ve vehmin tasarrufuyla şâirane olan maneviyat ve ahvalde yerleştirmektir. Demek âyine gibi hariçten in'ikas eden hakikatın şua'larını temessül eder. Güya kendi san'at-ı hayaliyesiyle ve nakş-ı kelâmîsiyle hilkat ve tabiatı taklid ve muhakât eder.

Evet kelâmda hakikat olmaz ise de, en ekall şebih ve nizamından istimdad etmek ve onun danesi üzerinde sünbüllenmek gerektir. Fakat her danenin mahsus bir sünbülü vardır. Bir buğday, bir ağaç kadar sünbüllenmez. Felsefe-i beyan nazara alınmaz ise; belâgat hurafat gibi, hayal gûl gibi sâmi'ine hayretten başka bir faide vermez.

İşaret: Felsefe-i beyaniyeye müşabih, Nahv'in dahi bir felsefesi vardır. O felsefe ise, vâzı'ın hikmetini beyan eder. Kütüb-ü Nahiv'de mezkûr olan

münasebat-ı meşhure üzerine müessestir. Meselâ bir mamule iki âmil dâhil olmaz. Ve “hel” lafzı, fiili gördüğü gibi sabretmez, visal ister. Hem fâil kuvvetlidir, kavî olan zammeyi kendine gasbeder. “Meselâ” hariç ve kâinatta cari olan kanunların birer aks-i misalîsidir.

Tenbih: Bu münasebat-ı Nahviye ve Sarfiye olan hikmet-i vâzı’ ise; felsefe-i beyan derecesinde olmaz ise de, pek büyük kıymeti vardır. Ezcümle: istikrâ ile sabit olan ulûm-u nakliyeyi, ulûm-u akliyenin suretlerine çeviriyor.

SEKİZİNCİ MES’ELE

Maânî-i beyaniyenin aşılaması ve telkîhi ve mânâların becayiş ve inkılabları kelimenin mânâ-yı hakikîsi, ya garaz veyahut mânâ-yı muallakadan birisini teşerrüb ve içine cezb etmektir.

Zira içine girdiği vakit sahib-ül beyt olan hakikata ve esasa dönüyor. Ve asıl lafzın sahibi olan mânâ ise bir suret-i hayatiyeye dönüyor; ona meded verir. Ve müstetbeattan istimdad eder. Bu sırdandır ki; kelime-i vâhidenin maânî-i müteaddidesi oluyor. Ve becayiş ve telkîhat bundan çıkar. Bu noktadan gaflet eden, büyük bir belâgatı kaybeder...

İşaret: Bir şey merkeb ve binilmiş ise عَلَى lafzına müstehak olduğu gibi, zarf gibi içine aldığından فِى lafzını ister. تَجْرِى فِى الْبَحْرِ gibi. Hem de bir şey âlet olduğundan بَاء lafzını ister. صَعَدْتُ السَّطْحَ بِالسُّلَّمِ gibi. Ve mekân ve merkeb olduğundanفِى ve عَلَى lafızlarını dahi ister. Hem de

gaye olduğundan اِلَى ve حَتّى lafızlarını ister. İllet ve zarf olduğundan لاَمْ ve فِى lafızlarını dahi ister. وَ الشَّمْسُ تَجْرِى لِمُسْتَقَرٍّ gibi. İşte sermeşk; sen de kıyas edebilirsen et!..

Tenbih: Bu mütedâhil mânâların hangisi daha ziyade senin garazına temas eder ve maksada sıla-i rahm vardır, ileriye sür ve izhar et. Bâkileri ona teşyi' edici yaptır. Yoksa senin tarz-ı ifaden haşmet ve zînet-i beyaniyeden çıplak olacaktır.

DOKUZUNCU MES'ELE

İrade-i cüz'iyeyi ve tasavvur-u basiti âciz bırakan kelâmın yüksek tabakası şudur ki: Mütedâhilen müteselsil olan makasıdın taaddüdü ve mütenasilen murtabıt olan metalibin teselsülü ve netice-i vâhideyi tevlid eden asılların içtima'ı ve her biri ayrı ayrı semere veren füru'-u kesîrenin istinbatına isti'dad veya tazammunu iledir. Şöyle ki:

Maksad-ül makasıd olan en uzak ve yüksek hedef-i garazdan ayrılıp gelmekte olan maksadlar birbirine murtabıt ve birbirinin noksaniyetini tekmil ve komşuluk hakkını eda etmekle, kelâma vüs'at ve azamet verir. Gûya birini vaz'etmekle ötekisini ve diğerini ve başkasını ve daha başkasını vaz'eder. Ve sağ ve solda ve her cihetin nisbetini gözetmekle birden o makasıdı, kelâmın kasr-ı müşeyyedesine koyuyor. Güya çok akılları kendi aklına muavenet etmek için istiare etmiş, istihdam ediyor. Sanki o mecmu-u makasıdda herbir maksad, tasavir-i mütedâhileden müşterek-ün fîh bir cüz'dür.

Nasıl mütedâhil tasvirlerde siyah bir noktayı bir ressam koysa; o nokta birinin gözü ötekisinin yüzünün hali, Úöخالىö Û berikisinin burnunun deliği, başkasının ağzı olduğu gibi; kelâm-ı âlîde dahi öyle noktalar vardır.

İkinci Nokta: Kıyas-ı mürekkeb ve müteş'aib sırrıyla metalib tenasül edip teselsül etmektir. Güya mütekellim o metalibin beka ve tenasülünün bir tarih-i tabiîsine işaret eder.

Meselâ: Âlem güzeldir. Demek sânii hakîmdir, abes yaratmaz, israf etmez, isti'dadatı mühmel bırakmaz. Demek intizamı daima tekmil edecek. Ciğerşikâf ve tahammülsûz ve emel öldürücü ve bütün kemâlâtı zîr ü zeber eden hicran-ı ebedî olan ademi, insana musallat etmez. Demek saadet-i ebediye olacaktır.

Üçüncü Makale'nin ikinci şehâdetinin mukaddemesinde nübüvvet-i mutlakanın mebhasinde insanın hayvandan üçüncü cihet-i farkı, buna iyi bir misaldir.

Üçüncü Nokta: Netice-i vâhideyi tenatüc eden usûl-ü müteaddideyi cem' ve zikretmektir. Zîrâ herbir aslın yüksek netice ile kasden ve bizzât irtibatı olmaz ise, lâakal bir derece ihtizaza ve inkişafa getirir. Güya usûl denilen mazâhir ve âyinelerinin ihtilafıyla ve netice ve mütecellînin vahdetiyle maksadın tecerrüdüne ve ulviyetine ve hayat-ı âlem denilen deveran-ı umumî tesmiye olunan hayat-ı külliye ile yâd edilen hakikatıyla kelâmın kuvve-i hayatiyesinin ittisaline işarettir. Üçüncü Makale'nin âhirindeki üçüncü maksadda olan birinci maksad buna bir derece misaldir. Hem Üçüncü Makale'de Dördüncü Mes'ele ve Meslekten olan "işaret ve irşad ve tenbih ve muhakeme" buna misaldir.

فَانْظَرْ اِلَى كَلاَمِ الرَّحْمَنِ الَّذِى عَلَمَ الْقُرْاٰنَ فَبِاَىِّ اٰيَاتِ رَبِّكَ لاَ تَتَجَلَّى هَذِهِ الْحَقِيقَةُ فَوَيْلٌ حِينَئِذٍ لِلظَّاهِرِيِّينَ الَّذِينَ يَحْمِلُونَ مَا لاَ يَفْهَمُونَ عَلَى التَّكْرَارِ

Evet Rabb-i İzzet'in kelâmına dikkat edilse, bu hakikat her yerde nur gibi parlar. Evet nur gibi köşelerinde ve mekati'lerinde içtima edip zülâl-i belâgat fışkırıyor. Nefrin o zahirperestlere ki, bu hakikatten gaflet edip tekrara hamlediyorlar.

Dördüncü Nokta: Kelâmı öyle ifrağ etmek ve isti'dad vermektir ki: Pek çok füru'ların tohumlarını mutazammın ve pek çok ahkâma me'haz ve pek çok maânîye vücuh-u muhtelife ile delalet etmektir. Güya bu isti'dadı tazammun ile kelâmın kuvve-i nâmiyesinin kuvvetine telvih eder ve hasılatının kesretini gösterir. Sanki o füru' ve vücuhların mahşeri olan mes'elede cem'eder, tâ ki mezaya ve mehasinini müvazenet edip herbir fer'i bir garaza sevk ve herbir vechi bir vazifeye tayin eder.

فَانْظُرْ اِلَى قِصَّةِ مُوسَى فَاِنَّهَا اَجْدَى مِنْ تَفَارِيقِ اِلْعَصَا, اَخَذَهَا الْقُرْاٰنُ بِيَدِهَا الْبَيْضَاءِ فَخَرَّتْ سَحَرَةُ الْبَيَانِ سَاجِدِينَ لِبَلاَغَتِهِ

Evet kıssa-i Musa (A.S.), meşhur darb-ı meseldeki tefarik-ul asâdan daha nâfi'dir. Nasıl o asâ ne kadar parçalansa yine bir işe yarar. Kıssa-i Musa dahi öyledir. Bu hâsiyetine binaendir ki, Kur'ân yed-i beyza-i mu'ciz-ül beyaniyle o kıssayı aldı. Ve suver-i müteaddidede gösterdi. Herbir cihetini hüsn-ü istimal etti. Fenn-i beyanın sehharesi, belâgatına secde ber-zemin-i hayret ve muhabbet ettiler.

Ey birader! Bu mes'elede olan hayal-meyal belâgat, bu esalîb ile sana öyle bir şecereyi tersim eder ki; cesîm urûku müteşâbike, uzun boğumları mütenasika ve müteşâib dalları

müte'anika, meyve ve semeratı mütenevvi'a olan bir şecere-i hakikatı sana tasvir eder.

Eğer istersen, Altıncı Mes'ele'ye temaşa et. Zîrâ çendan müşevveş ise bir derece bu mes'elenin bir parçasına misal olabilir.

Tenbih ve İtizar: Ey birader! Bilirim ki; şu makale sana gayet muğlak görünüyor. Fakat ne çare mukaddemenin şe'ni icmal ve îcazdır. Kütüb-ü Selase'de sana tecellî edecektir.

ONUNCU MES'ELE

Kelâmın selaseti ise: Bir derece hissiyattan tafralık ve iştibak etmemek; ve tabiâtı taklid ve harice temessül ve mesîl-i garazda sidad ve maksad ve müstekarrın temeyyüzüdür.

Şöyle ki: Kelâm, hissiyatta tamam olmadan çifte atmak, başkasıyla mezcetmek, selasetini tağyir eder. Ve nizamsız iştibâktan tevakkî ve maânî-i müteselsilede tederrüc lâzımdır.

Hem de san'at-ı hayaliyesiyle tabîata şakirdlik etmek gerektir. Tâ tabîatın kavânini onun san'atında in'ikas edebilsin.

Hem de tasavvuratını öyle hariciyata muhâkî ve müşâkil etmek lâzımdır. Faraza tasavvuratı dimağdan kaçıp hariçte tecessüm etseler, hariç onları istilhak ve neseblerini inkâr etmesin ve desin: "Onlar benim" veyahut "keennehu"; veyahut "benim veledimdir"...

Hem de garazın mesîlinde ve kasdın mecrasında teferruk etmemek için sedad etmek, çeleçepe [47*)]

temayül etmemektir. Tâ canibler garazın kuvvetini teşerrüb etmekle ehemmiyetsiz etmesin. Belki köşeler, tazammun ettikleri taravet ve letafetiyle zen-av gibi garaza imdad ve kuvvet vermek gerektir.

Hem de kasdın müstekarrı temeyyüz ve ağrazın mültekası taayyün etmek, selasetin selâmetine lâzımdır.

ONBİRİNCİ MES'ELE

Beyanın selâmet ve sıhhatı ise; hükmü, levazım ve mebadîsiyle ve âlât-ı müdafaasıyla isbat etmektir.

Şöyle ki: Bir hükmün levazımını ihlâl etmemek, rahatlığını bozmamak ve nazara almak ve mebadîsinden istimdad-ı hayat etmek için müracaat etmek ve hücum eden evhamın itirazatına mukabele edecek sual-i mukadderе cevab olan kuyudatıyla tekallüd etmek gerektir.

Demek, kelâm meyvedar bir ağaçtır; cinayet ve ictinadan himayet etmek için dikenleri ve süngüleri dizilmişler. Güya o kelâm, birçok münazarâtın neticesi ve pekçok muhakemâtın zübdesi olduğundan, gayet ulvî olarak evhamın şeyatîni, istirak-ı sem' edemezler; eğri nazar ile bakamazlar.

Güya mütekellim altı cihetini nazara alıp, etrafına bir sur çekmiştir. Yani mevzu' veyahut mahmûlü takyid ile.. veyahut tavsif ile.. veyahut başka cihetle vehmin hücumuna müsaid noktalarda birer müdafi' müheyya ederek, baştan aşağıya kadar mukadder suallere cevab hükmünde olan kuyudatıyla mücehhez etmiştir. Eğer buna misal istersen, şu

kitab bitamamihi buna uzunca bir misaldir. Lâsiyyema Makale-i Sâlise en parlak bir misaldir.

ONİKİNCİ MES'ELE

Kelâmın selâmet ve rendeşlenmesi ve i'tidal-i mizacı ise, her kaydın istihkak ve isti'dadına göre inâyeti taksim ve hil'at-ı üslûbu tevzi' ve giydirmektir. Hem de hikâyette olursa, mütekellim kendini mahkiyyün-anh yerinde farz etmek gerektir.

Şöyle: Eğer başkasının hissiyat ve efkârının tasvirinde ise, mahkiyyün anhüde hulûl etmek ve onun kalbinde misafir olmak ve lisanıyla tekellüm etmek gerektir. Eğer kendi malında tasarruf etse, alâmet-i kıymet olan itibar ve ihtimamın taksiminde her kaydın istihkak ve isti'dad ve rütbesini nazara almak ile taksiminde adalet ve üslûblarda isti'dadın kametine göre kesmektir. Tâ herbir maksad onun münasibinde olan üslûbdan cilveger olabilsin. Zîrâ üslûbun esasları üçtür:

Birincisi: Üslûb-u mücerreddir. Seyyid Şerif'in ve Nasiruddin-i Tûsî'nin sade olan ma'rez-i kelâmları gibi...

İkincisi: Üslûb-u müzeyyendir. Abdülkahir'in "Delail-ül İ'caz" ve "Esrar-ül Belâgat"daki müşa'şa' ve parlak kelâmı gibi...

Üçüncüsü: Üslûb-u âlîdir. Sekkakî ve Zemahşerî ve İbn-i Sina'nın bazı muhteşem kelâmları gibi... Veyahut şu kitabın mealindeki Arabiyy-ül ibare, lasiyyema Makale-i Sâlise'deki müşevveş fakat muhkem parçaları gibi… Zîrâ mevzu'un ulviyeti şu

kitabı üslûb-u âlîde ifrağ etmiştir. Yoksa benim san’atımın tesiri cüz’îdir.

Elhasıl: Eğer İlahiyat ve usûlün bahis ve tasvirinde isen, şiddet ve kuvvet ve heybeti tazammun eden üslûb-u âlîden ayrılmamak gerektir.

Eğer hitabiyat ve iknaiyatta isen, zînet ve parlaklık ve tergib ve terhibi tazammun eden üslûb-u müzeyyeni elinden gelirse elden bırakma. Fakat gösteriş ve tasannu’ ve avamperestane nümayiş etmemek gerektir.

Eğer muamelât ve muhaverât ve âlet olan ilimlerde isen; vefa ve ihtisar ve selâmet ve selaset ve tabiîliği tekeffül eden ve sadeliği ile cemal-i zâtiyeyi gösteren üslûb-u mücerredde iktisar et.

Bu mes’elenin hâtimesi: Kelâmın kanaat ve istiğnası ve asabiyeti ise makamın haricinde üslûbu aramamaktır. Şöyle ki: mânânın kametine göre bir üslûbu kestirmek istediğin vakit, dâhil-i makamda olan menba’dan ve mevzuun fabrikasından, lâakal kelâmın tazammun ettiği mevzuun veya kıssatın veya san’atın levazımının parça parçasından ve tevabiinin kıt’a kıt’asından bir üslûbu dikmek, zarûret olmadan harice medd-i nazar etmemek, tabir hata olmasa, harice boykotaj etmek ile elbette kelâmın kuvveti tezayüd ettiği gibi, servetin dağılmamasına en büyük esastır. Demek mânâ ve makam ve san’at ise, kelâmın delalet-i vaz’iyesine yardım edebilir. Nasıl kelâm, delalet-i vaz’iye ile mânâyı gösterir, öyle de böyle üslûb ise, tabiatıyla mânâya işaret eder. Eğer bir nümune istersen Dokuzuncu Mes’eledeki Arabî parçalarına bak. İşte:

فَانْظُرْ اِلَى كَلاَمِ الرَّحْمٰنِ الَّذِى عَلَّمَ الْقُرْاٰنَ فَبِاَىِّ اٰيَاتِ رَبِّكَ لاَ تَتَجَلَّى هَذِهِ الْحَقِيقَةُ فَوَيْلٌ حِينَئِذٍ لِلظَّاهِرِيِّينَ الَّذِينَ يَحْمِلُونَ مَا لاَ يَفْهَمُونَ عَلَى التَّكْرَار

ve

فَاِنْ شِئْتَ فَانْظُرْ اِلَى قِصَّةِ مُوسَى فَاِنَّهَا اَجْدَى مِنْ تَفَارِيقِ الْعَصَا اَخَذَهَا الْقُرْآنُ بِيَدِ الْبَيْضَاءِ فَخَرَّتْ سَحَرَةُ الْبَيَانِ مَحَبَّةً وَحَيْرَةً سَاجِدِينَ لِبَلاَغَتِهِ

Eğer istersen ulûm-u âliyenin اِلَيه kitablarının dibacelerine bak. Eğer çendan o dibacelerde şu san'at-ı belâgat çok dakik ve latif olmazsa da; fakat ondaki bera'at-ül istihlal, bu hakikata bir beraat-ül istihlaldir. Hem de şu kitabın dibacesinde mu'cizata işaret yolunda Peygamberimizin zâtı, nübüvvetine mu'cize gösterilmiştir. Hem de Üçüncü Makale'nin dibacesinde kelime-i şehâdetin iki cümlesi birbirine şahid gösterilmiştir. Hem de Yedinci Mukaddeme'de, inşikak-ı Kamer'e yere inmeyi ilâve edenlere denilmiş: Mu'cizenin kamerini münhasif ve Şems gibi bürhan-ı nübüvveti Süha gibi mahfî olmasına sebeb oldunuz. Buna kıyasen şu hakikate, şu kitabda birçok nümune bulabilirsin. Zîrâ bu kitabın mesleği, benim gibi harice boykotajdır. Hattâ zarûret olmazsa, efkâr ve mesailde ve misallerde ve esalîbde harice boykot etmektir. Fakat tevafuk-u hâtır olabilir. Zîrâ hakikat birdir. Hangi kapıyla girsen, aynını göreceksin.

HÂTİME

Söylenene bak, söyleyene bakma; söylenilmiştir... Fakat ben derim: Kim söylemiş ise; Kime söylemiş? Ne içinde söylemiş? Ne için söylemiş? Söylediği sözü gibi dikkat etmek, belâgat nokta-i nazarından lâzımdır, belki elzemdir.

İşaret: Malûm olsun ki; fenn-i Maânî ve Beyanın mezayasının belâgatça mühim bir şartı, kasden ve amden garazın cihetine emarât ile işaret ve alâmatın nasbıyla kasd ve amdini göstermektir. Zîrâ onda tesadüf bir para etmez.

Fenn-i Bedi'in ve tezyinat-ı lafzıyenin şartı ise, tesadüf ve adem-i kasddır. Veyahut tesadüfî gibi tabiat-ı mânâya yakın olmaktır.

Telvih: Pûşide olmasın ki; tabiata ve hakikat-ı hariciyeye delalet eden ve hükm-ü zihnîyi kanun-u haricî ile rabteden; tabir caiz ise, perdeyi delerek altındaki hakkı gösteren âletlerin en sekkabı اِنَّ-i tahkikiyedir. Evet şu اِنَّ nin şu hâsiyetine binaendir ki, Kur'ânda kesretle istimal olunmuştur.

Tenbih: Ey birader! Bu makaledeki kavânin-i latife şu perişan esalîbden teberrî ve nefret etmesi seni tağlit etmesin. Meselâ: "Eğer bu kanunlar iyi olsaydılar, onları vaz' edene iyi bir ders-i belâgatı verecekler idi. Hem de güzel bir üslûbu giyecekler idi. Halbuki onları vaz' eden ise ümmidir. Üslûbları dahi perişandır", gibi bir vehme zâhib olma. Yahu! Bu vehme ehemmiyet verme. Zîrâ bir fende herbir ilim sahibi onda san'atkâr olmak lâzım gelmez. Hem de ile'l-merkeziye olan kuvve-i cazibe, an-il merkeziye olan kuvve-i dafiaya galibdir. Çünki kulağın dimağa karabeti ve akıl ile sıla-i rahmi vardır. Halbuki maden-i kelâm olan kalb ise, lisandan uzak ve ecnebîdir. Ve hem de çok defa lisan, kalbin dilini tamamen anlamıyor. Lasiyyema kalb bâzan mes'elenin derin yerlerinden -kuyu dibindeki- bir tıntın eder ise lisan işitemez, nasıl tercümanlık edecektir?.. Elhasıl: Fehim, ifhamdan daha esheldir vesselâm!..

İtizar: Ey şu dar ve ince ve karanlık olan yolda benim ile arkadaşlık eden sabırlı ve metanetli zât! Zannediyorum; bu İkinci Makale'de yalnız hayretle seyirci oldun, müstemi' olmadın. Çünki anlamadın. Hakkınız var. Zîrâ mesail gayet derin ve ırkları uzun ve ibare ise gayet muhtasar ve muğlak ve Türkçem de epeyce noksan ve müşevveş ve

vaktim dahi dar.. ben de acele.. sıhhatım muhtel.. başım nezlelidir. Şu karışık zeminde ancak şöyle bir varakpare çıkabilir.

وَالْعُذْرُ عِنْدَ كِرَامِ النَّاسِ مَقْبُولٌ

Ey birader! “Unsur-u Hakikat”ı kübra gibi ve “Unsur-u Belâgat”ı suğra gibi mezcet. Elektrik şuâı gibi olan hads-i sadıkı geçir. Tâ gayet hararetli ve parlak ziyalı olan “Unsur-u Akide”yi netice vermek için senin zihnine isti’dadat verebilsin.

İşte “Unsur-u Akide”yi Üçüncü Makale’de arayacağız.

İşte başlıyorum: نَحْو ...

ÜÇÜNCÜ MAKALE[48]

(UNSUR-UL AKÎDE)

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

اَشْهَدُ اَنْ لاَ اِلَهَ اِلاَّ اللّٰهُ وَ اَشْهَدُ اَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللّٰهِ

Bu kelime-i âliye, üss-ül esas-ı İslâmiyet olduğu gibi, kâinat üstünde temevvüc eden İslâmiyetin en naranî ve en ulvî bayrağıdır. Evet misak-ı ezeliye ile peyman ve yeminimiz olan iman, bu menşur-u mukaddeste yazılmıştır.

Evet âb-ı hayat olan İslâmiyet ise, bu kelimenin ayn-ül hayatından nebean eder.

Evet ebede namzed olan nev'-i beşer içinde saadet-saray-ı ebediyeye tayin ve tebşir olunanın ellerine verilmiş bir ferman-ı ezelîdir.

Evet kalb denilen avâlim-i gaybiyeye karşı olan penceresinde kurulmuş olan latife-i Rabbâniyenin fotoğrafıyla alınan timsal-i nuranîyle Sultan-ı Ezel'i ilân eden harita-i nuraniyesidir ve tercüman-ı beliğidir.

Evet vicdanın esrarengiz olan nutk-u beliğanesini cem'iyet-i kâinata karşı vekaleten inşad eden hatib-i fasihi ve kâinata Hâkim-i Ezel'i ilân eden imanın mübelliğ-i beliği olan lisanın elinde bir menşur-u lâyezalîdir.

İşaret: Bu kelime-i şehâdetin iki kelâmı birbirine şahid-i sadıktır ve birbirini tezkiye eder. Evet uluhiyet nübüvvete bürhan-ı limmîdir.

Muhammed (A.S.M.), Sâni'-i Zülcelal'e zâtıyla ve lisanıyla bürhan-ı innîdir...

Tenbih: Hakaik-i akaid-i İslâmiye, bütün teferruâtıyla kütüb-ü İslâmiyede mufassalan müberhene ve musarrahadır, görülebilir. Ve görülen şeyi göstermek, zahirin hafasına veya muhatabın gabavetine işaret ve techil olduğundan, akidenin yalnız üç-dört unsurunu beyan edeceğim. Diğer hakâikini fuhûl-ü ülemanın kitablarına havale ederim. Zîrâ bana hacet bırakmamışlar.

MUKADDEME

Ehl-i dikkatin malûmudur ki: Makasıd-ı Kur'âniyenin fezlekesi dörttür: Sâni'-i Vâhid'in isbatı ve nübüvvet ve haşr-i cismanî ve adldir.

BİRİNCİ MAKSAD

Delail-i Sâni' Beyanındadır

Bir bürhanı da Muhammed'dir (a.s.m.). Sâni'in vücûd ve vahdeti, isbata ihtiyaçtan müstağnîdir. Lâsiyyema Müslümanlara karşı çok derece eclâ ve azhardır. Binaenaleyh hitabımı ecanibe, bahusus Japonya'ya tevcih eyledim. Zîrâ onlar eskide bazı sualler etmiştiler, ben de cevab vermiş idim. Şimdi ihtisar ile yalnız bir-iki suallerine müteallık o cevabın bir parçasını söyleyeceğim.

Onlardan bir sual:

مَا اِلدِّلِيلُ الْوَاضِحُ عَلَى وُجُودِ اْلاِلَهِ الَّذِي تَدْعُونَنَا اِلَيْهِ ؟
وَالْخَلْقُ مِنْ اَىِّ شَيْءٍ , اَمِنَ الْعَدَمِ اَوِ الْمَادَّةِ اَوْ ذَاتِهِ ؟
... اِلَى اخِرِ سُوءَالاَتِهِمُ الْمُرَدَّدَةِ

Yani: Vücûd-u Sâni'a delil-i vâzıh nedir?

İşaret: Gayr-i mütenahî olan mârifetullah, böyle mahdud olan kelâma sığışmaz. Binaenaleyh,

kelâmımdaki iğlakın ma'zur tutulması mercûdur.

Tenbih: Bervech-i âtî kelâmdan maksad: Muhakeme ve müvazenenin tarîkını göstermektir. Tâ ki, mecmu'unda hakikat tecellî etsin. Yoksa zihnin cüz'iyeti sebebiyle o mecmu'un herbir cüz'ünde neticenin tamamını taharri etmek, kuvve-i vâhimenin tasallut ve tereddüdüyle hakikatı evham içinde setretmektir.

MUKADDEME

Hakikatın keşfine mani' olan arzu-yu hilaf ve iltizam-ı muhalif ve tarafdarî-i nefis cihetiyle, asılsız evhamını bir asla irca' etmekle kendini mazur göstermek ve müşterinin nazarı gibi yalnız meâyibi görmek ve çocuk tabiatı gibi bahane ile mahane tutmak gibi emirlerden nefsini tecrid ile şartıma mürâat edebilirsen huzur-u kalb ile dinle!

BİRİNCİ MAKSAD

Cemi-i zerrat-ı kâinat, birer birer zât ve sıfât ve sair vücuh ile gayr-ı mahdude olan imkânat mabeyninde mütereddid iken, bir ciheti takib, hayretbahşa mesalihi intac etmekle Sâni'in vücûb-u vücûduna şehâdetle avâlim-i gaybiyenin enmuzeci olan latife-i Rabbâniyeden ilân-ı Sâni' eden itikadın misbahını ışıklandırıyorlar.

Evet herbir zerre kendi başıyla Sâni'i ilân ettiği gibi, tesavîr-i mütedâhileye benzeyen mürekkebat-ı müteşabike-i mütesâide-i kâinatın herbir makam ve herbir nisbetinde, herbir zerre müvazene-i cereyan-ı umumîyi muhafaza ve her nisbette ayrı ayrı mesalihi intac ettiklerinden Sâni'in kasd ve hikmetini izhar ve kıraet ettikleri için, Sâni'in delaili zerrattan kat kat ziyadedir.

Eğer desen: Neden herkes aklıyla göremiyor.?

Elcevab: Kemâl-i zuhûrundan... Evet şiddet-i zuhûrdan görünmemek derecesine gelenler vardır.

Cirm-i şems gibi.

مِنَ الْمَلاِ اْلاَعْلَى اِلَيْكَ تَاَمَّلْ سُطُورَ الْكَائِنَاتِ فَاِنَّهَا رَسَائِلُ

Yani: Eb'ad-ı vasia-i âlemin sahifesinde Nakkaş-ı Ezelî'nin yazdığı silsile-i hâdisatın satırlarına hikmet nazarıyla bak ve fikr-i hakikatla sarıl. Tâ ki mele-i a'lâdan gelen selasil-i resail seni a'lâ-yı illiyyîn-i yakîne çıkarsın.

İşaret: Kalbde nokta-i istimdad, nokta-i istinad ile vicdan-ı beşer Sâni'i unutmamaktadır. Eğer çendan dimağ ta'til-i eşgal etse de, vicdan edemez. İki vazife-i mühimme ile meşguldür. Şöyle ki:

Vicdana müracaat olunsa, kalb bedenin aktarına neşr-i hayat ettiği gibi; kalb gibi kalbdeki ukde-i hayatiye olan mârifet-i Sâni' dahi cesed gibi isti'dadat-ı gayr-ı mahdude-i insaniye ile mütenasib olan âmâl ve müyul-ü müteşa'ibeye neşr-i hayat eder; lezzeti içine atar ve kıymet verir ve bast ve temdid eder. İşte nokta-i istimdad...

Hem de bununla beraber, kavga ve müzahametin meydanı olan dağdağa-i hayata peyderpey hücum gösteren âlemin binler musibet ve mezahimlerine karşı yegâne nokta-i istinad mârifet-i Sâni'dir...

Evet herşeyi hikmet ve intizamla gören, Sâni'-i Hakîm'e itikad etmezse ve alel-amyâ tesadüfe havale ederse ve o beliyyata karşı elindeki kudretin adem-i kifayetini düşünse; tevahhuş ve dehşet ve telaş ve havftan mürekkeb bir halet-i cehennem-nümûn ve ciğer-şükâfta kaldığından, eşref ve ahsen-i mahluk olan insan, herşeyden daha perişan olduğundan nizam-ı kâmil-i kâinatın hakikatına muhalif oluyor. İşte nokta-i istinad... Evet melce' yalnız mârifet-i Sâni'dir.

Demek şu iki nokta ile bu derece nizam-ı âlemde hükümfermalık, hakikat-ı nefs-ül emriyenin hassa-i münhasırası olduğu için, her vicdanda iki pencere olan şu iki noktadan vücûd-u Sâni' tecellî ediyor. Akıl görmezse de fıtrat görüyor... Vicdan nezzardır, kalb penceresidir.

Tenbih: Arş-ı kemâlât olan mârifet-i Sâni'in mi'raclarının usûlü dörttür:

Birincisi: Tasfiye ve işrak'a müesses olan muhakkikîn-i sofiyenin minhacıdır.

İkincisi: İmkân ve hudûsa mebni olan mütekellimînin tarîkidir. Bu iki asıl, fil-vaki' Kur'ân'dan teşa'ub etmişlerdir. Lâkin fikr-i beşer başka sûrete ifrağ ettiği için, tavîl-üz zeyl ve müşkilleşmiştir.

Üçüncüsü: Hükemanın mesleğidir. Üçü de taarruz-u evhamdan masun değildirler...

Dördüncüsü ki, belâgat-ı Kur'âniyenin ulüvv-ü rütbesini ilân eden ve istikamet cihetiyle en kısası ve vuzûh cihetiyle beşerin umumuna en eşmeli olan mi'rac-ı Kur'ânî'dir. İşte biz dahi bunu ihtiyar ettik. Bu da iki nevidir:

Birincisi: "Delil-i inâyet"tir ki; menafi'-i eşyayı ta'dad eden bütün âyât-ı Kur'âniye bu delile îma ve şu bürhanı tanzim ediyorlar. Bu delilin zübdesi, kâinatın nizam-ı ekmelinde riayet-i mesalih ve hikemdir. Bu ise, Sâni'in kasd ve hikmetini isbat ve tesadüf vehmini ortadan nefyediyor.

MUKADDEME

Eğer çendan her adam âlemdeki riayet-i mesalih ve intizamda istikrâ-i tâm edemez ve ihata edemez. Fakat nev'-i beşerdeki telahuk-u efkâr sayesinde, kâinatın herbir nev'ine mahsus kavaid-i külliye-i muntazamadan ibaret olan bir fen teşekkül etmiş ve etmektedir.

Bununla beraber, bir emirde intizam olmazsa da [49*)] hüküm külliyetiyle cereyan edemediği için, kaidenin külliyeti nev'in hüsn-ü intizamına delildir. Demek cemi'-i fünûn-u ekvan kaidelerinin külliyetlerine binaen, istikrâ-i tâmla nizam-ı ekmeli intac eden birer bürhandırlar.

Evet fünûn-u kâinat bitamamiha mevcudatın silsilelerindeki halkalardan asılmış olan mesalih ve semeratı ve inkılabat-ı ahvalin telâfifinde saklanmış olan hikem ve fevaidi göstermek ile; Sâni'in kasd ve hikmetine parmak ile şehâdet ve işaret ettikleri gibi, şeyatîn-i evhama karşı birer necm-i sâkıbdırlar.

İşaret: Cehl-i mürekkebi intac eden, nazar-ı sathîyi tevlid eden ülfetten tecrid-i nazar etsen ve akla karşı sedd-i turuk eden evhamın âşiyanı olan mümaresat-ı ilzamiyâttan nefsini tahliye etsen; hurdebînî bir hayvanın sureti altında olan makine-i dakika-i bedia-i İlahiyenin şuursuz, mecra ve mahrekleri tahdid olunmayan ve imkânatında evleviyet olmayan esbab-ı basita-i camide-i tabi'iyeden husul-pezir ve o destgâhın masnû'u olduğunu kendi nefsini kandırıp mutmain ve ikna edemiyorsun. Meğer herbir zerrede Eflatun kadar bir şuur ve Calinos kadar bir hikmeti isbat ettikten sonra, zerrat-ı saire ile vasıtasız muhabereyi itikad ve esbab-ı tabiiyenin üss-ül esası hükmünde olan cüz'-ü lâ-yetecezzadaki kuvve-i cazibe ve kuvve-i dafianın içtima'larının hortumu üzerindeki muhaliyetin damgasını kaldırabilsen... Eğer nefsin bu muhalâta ihtimal verse, seni insaniyet defterinden sildirecektir.

Fakat caizdir ki: Herbir şeyin esası zannettikleri olan cezb ve def' ve hareket, âdâtullahın kanunlarına birer isim olsun. Fakat

kanun kaidelikten tabiîliğe ve zihnîlikten haricîliğe ve itibardan hakikata ve âletiyetten müessiriyete gelmemek şartıyla kabul ederiz.

Tenbih: فَارْجِعِ الْبَصَرَ هَلْ تَرَى مِنْ فُطُورٍ Nazarını âleme gezdir. Hangi yerinde noksaniyeti görebilirsin? Kellâ!.. Gören görmez. Meğer kör ola veya kasr-ı nazar illetiyle mübtela ola.

İstersen Kur'ân'a müracaat et. Delil-i inâyeti vücuh-u mümkinenin en ekmel vechiyle bulacaksın. Zîrâ Kur'ân, kâinatta tefekküre emir verdiği gibi, fevaidi tezkâr ve ni'metleri ta'dad eder. İşte o âyât, şu bürhan-ı inâyete mazahirdir. İcmali budur, tut! Tafsili ise: Eğer meşiet-i İlahiye taalluk ederse, âyât-ı âfâkiye ve enfüsiyeyi tefsir tarîkinde sema ve beşer ve arzın ilimlerine ma'kud olan kütüb-ü selâsede tefsir edilecektir. O vakit şu bürhan tamam-ı suretiyle sana görünecektir.

İkinci Delil-i Kur'ânî: "Delil-i ihtira" dır.

Bunun hülâsası: Mahlukatın her nev'ine, her ferdine ve o nev'e ve o ferde müretteb olan âsâr-ı mahsusasını müntic ve isti'dad-ı kemâline münasib bir vücûdun verilmesidir. Zîrâ hiçbir nev', müteselsil-i ezelî değildir; imkân bırakmaz. Hem de bizzarûre bazının "hudûs"u nazarın müşahedesiyle ve sairleri dahi aklın hikmet nazarıyla görülür.

Vehim ve Tenbih: İnkılab-ı hakikat olmaz. Nev'-i mutavassıtın silsilesi devam etmez. Tahavvül-ü esnaf, inkılab-ı hakâikin gayrısıdır.

İşaret: Herbir nev'in bir âdemi ve bir büyük pederi olduğundan, silsilelerdeki tenasülden neş'et eden vehm-i bâtıl o âdemlerde, o evvel pederlerinde tevehhüm olunmaz.

Evet hikmet, fenn-i tabakat-ül arz ve ilm-i hayvanat ve nebatat lisanıyla iki yüz bini

mütecaviz olan enva'ın âdemleri hükmünde olan mebde-i evvellerinin herbirinin müstakillen hudûsuna şehâdet ettiği gibi; mevhum ve itibarî olan kavânin ve şuursuz olan esbab-ı tabiiye ise, bu kadar hayretfeza silsileler ve bu silsileleri teşkil eden ve efrad denilen dehşet-engiz hadsiz makine-i acibe-i İlahiyenin tasni' ve îcadına adem-i kabiliyetleri cihetiyle herbir ferd ve herbir nevi', müstakillen Sâni'-i Hakîm'in yed-i kudretinden çıktığını ilân ve izhar ediyor. Evet, Sâni'-i Zülcelal herşeyin cebhesinde hudûs ve imkân damgasını koymuştur.

Tenbih: Ezeliyet-i madde ve hareket-i zerrattan teşekkül-ü enva' gibi umûr-u bâtılaya ihtimal vermek, sırf başka şey ile nefsini ikna' etmek sadedinde olduğu için, o umûrun esas-ı fâsidesini tebeî nazarıyla adem-i derkinden neş'et eder. Evet, nefsini ikna' etmek suretinde müteveccih olursa, muhaliyet ve adem-i ma'kuliyetine hükmedecektir. Faraza kabul etse de, "tegafül-ü ani's-Sâni" sebebiyle hasıl olan ızdırar ile kabul edebilir.

Tenbih: Mükerrem olan insan, insaniyetin cevheriyeti itibariyle daima hakkı satın almak istiyor ve daima hakikatı arıyor ve daima maksadı saadettir. Fakat bâtıl ve dalal ise, hakkı arıyor iken haberi olmadan eline düşer. Hakikatın ma'denini kazar iken ihtiyarsız bâtıl onun başına düşer. Veyahut hakikatı bulmaktan muztar veya tahsil-i haktan hâib oldukça, asl-ı fıtratı ve vicdanı ve fikri; muhal ve gayr-ı makul bildiği bir emri, nazar-ı sathî ve tebeî ile kabulüne mecbur oluyor.

İşte bu hakikatı pîş-i nazara al! Göreceksin ki: Bütün nizam-ı âlemden eser-i gaflet olarak tevehhüm ettikleri ezeliyet-i madde ve hareket-i

zerre; ve şu bütün akılları hayrette bırakan nakş ve san'at-ı bedi'ada tahayyül ettikleri tesadüf-ü amyâ; ve bütün hikemin şehadâtına rağmen esbab-ı camideden itikad ettikleri tesir-i hakikî; ve nefislerine mugalata edip vehmin -istimrara istinaden- iğvasıyla tecessüm ve tahayyül olunan tabiat-ı mevhumeyi merci' yapmakla teselli ettikleri!.. Elbette fıtratları reddeder. Fakat yalnız hakka teveccüh ve hakikata kasd ettikleri için şu evham-ı bâtıla davetsiz olarak, yolun canibinden ta'arruz ettikleri için, elbette hedef-i garazına nazarını dikmiş olan adam o evhama tebeî ve sathî bir nazar ile bakıyor.

Onun için müzahref olan içine nüfuz edemez. Fakat ne vakit rağbet ve kasd ve satın almak nazarıyla baksa; almaya değil, belki iltifat etmeye ve bakmaya tenezzül etmez!..

Evet şu kadar çirkin bir şeyi vicdan ve akıl muhal görüyor. Kalb dahi kabul etmez.. İllâ ki müşagabe ile safsata edip; herbir zerreye hükemanın akıllarını ve hükkamın siyasetlerini verip, tâ herbir zerre ahavatıyla ittifak ve intizam mes'elesinde müşavere ve muhabere etsinler. Evet bu suretteki bir mesleği, insan değil hayvan dahi kabul etmez. Fakat ne çare, mesleğin lâzım-ı beyyini meslektendir. Şu meslek ise, bu suretten başka birşey ile tasvir edilmez. Evet bâtılın şe'ni şöyledir: Ne vakit tebeî bir nazar ile bakılırsa, sıhhatine bir ihtimal verilir. Fakat im'an-ı nazar eyledikçe, ihtimal-i sıhhat bertaraf olur.

İşaret: Madde dedikleri şey ise; suret-i mütegayyire, hem de hareket-i zâile-i hâdiseden tecerrüd etmez. Demek hudûsu muhakkaktır. Feya acaba! Sâni'-i Vâcib-ül Vücûd'un lâzıme-i zaruriye-i beyyinesi olan ezeliyeti zihinlerine

sığıştıramayan, nasıl oldu da herbir cihetten ezeliyete münafî olan maddenin ezeliyetini zihinlerine sığıştırabilirler? Hakikaten cây-ı taaccübdür!.. Evet insan düşündükçe, cemî’-i sıfat-ı kemâliye ile muttasıf olan Sâni’den istiğrab ve istinkâr ettikleri şu hayret-efza masnuatı tesadüf-ü amyâya ve hareket-i zerrata isnad ettikleri için, insanı insaniyetten pişman eder.

Telvih: Harekât-ı zerrattan husulü dava olunan kuvvet ve suretler, araziyetleri cihetiyle enva’daki mübayenet-i cevheriyeyi teşkil edemez. Araz cevher olamaz. Demek bütün enva’ın fasılları ve umum a’razın havass-ı mümeyyizeleri, adem-i sırftan muhtera’dırlar. Tenasül, teselsül de şerait-i âdiye-i itibariyedendir.

İşte delil-i ihtiraînin icmalini eğer açık olarak mufassalan istersen Kur’ânın firdevsine gir. Zîrâ hiçbir ratb ve yabis yoktur ki; o tenezzühgâhta ya çiçek veya gonca halinde bulunmasın. Eğer ecel müsaid ve meşiet taalluk ve tevfik refik olursa, elfaz-ı Kur’âniyenin esdafında şu bürhanı tezyin eden cevherler, gelecek kütübde tafsil edilecektir.

Vehim ve Tenbih: Eğer sual etsen: “Nedir şu tabiat ki daima onun ile tın-tın ediyorlar? Nedir şu kavânin ve kuva ki daima onlar ile mütedemdimdirler?”

Cevab vereceğiz ki: Âlem-i şehâdet denilen, cesed-i hilkatin anasır ve a’zasının ef’allerini intizam ve rabt altına alan şeriat-ı fıtriye-i İlahiye vardır. İşte şu şeriat-ı fıtrıyedir ki, “Tabiat” veya “Matbaa-i İlahiye” ile müsemmadır.

Evet tabiat, hilkat-i kâinatta cârî olan kavânîn-i itibariyesinin mecmu’ ve muhassalasından ibarettir.

İşte kuva dedikleri şey, her biri şu şeriatın birer hükmüdür.. Ve kavânin dedikleri şey, her biri şu şeriatın birer mes'elesidir.

Fakat o şeriattaki ahkâmın istimrarına istinaden, hem de hayali hakikat suretinde gören ve gösteren nüfûsun isti'dadları bir zemin-i şûre müheyya etmesiyle, vehim ve hayal tasallut ederek tazyik edip şu tabiat-ı hevaiye tavazzu' ve tecessüm edip mevcud-u haricî ve hayalden misal suretine girmiştir. Evet şunun gibi, vehmin çok hileleri vardır.

İşaret: Şu tabiat ve kuva-yı umumiye tesmiye ettikleri emirler, kat'iyyen aklı ikna edecek ve fikre kendini beğendirecek ve nazar-ı hakikat ona ünsiyet edecek hiçbir mülâyemet ve münasebet yok iken ve şu kâinata illet ve masdar olmaya kabiliyeti mefkud iken, mahza Sâni'den tegafül ve intizamın ilcâından tevellüd eden yalnız ızdırar ile veleh-resan-ı ukûl olan kudretin âsârını şu matbaa-misal olan tabiatın san'atından görmek, tabiatı mistar iken masdar tahayyül etmek; lâzım-ı eammın vücûduyla, melzum-u ehassın vücûdunu intaca çalışan akîm bir kıyasın neticesidir. Evet şu kıyas-ı akîm, dalalet ve hayret vâdilerine çok yolları açmıştır.

Tenvir: Ef'al-i ihtiyariyenin nazzamı olan şeriat ve kanun, şu kadar hark ve muhalefetle beraber birçok cühhal-i vahşiye; âdeta şeriatı bir hâkim-i ruhanî ve nizamı bir sultan-ı manevî tevehhüm edip, bir tesiri tahayyül eder.

Evet, bir taburun veya askerin muttarid olan harekâtını ve yeknesak olan etvarlarını ve birbiriyle rabtolunan ahvallerini müşahede eden vahşi bir adam, şu efrad-ı âdîdeyi veyahut heyet-i askeriyeyi, manevî bir iple merbut zannederse; acaba garib görünecek midir?!.

Veyahut bir bedevî veya bir şâir-üt tab', nâsı bir vaz'-ı hasende ifrağ eden ve mabeynlerini te'lif eden nizamı bir mevcud-u manevî ve şeriatı bir halife-i ruhanî temessül ederse, çok görünecek midir?!.

Öyle ise, kâinatın ahvaline taalluk eden ve "Tabiat" tesmiye olunan ve tasdik-i enbiya veya tekrim-i evliyadan başka hark olunmayan ve müstemirre olan şu şeriat-ı fıtriye-i İlahiye, evhamda tecessüm etse, neden taaccüb olunsun?.

Vehim ve Tenbih: İnsanın zihni ve lisanı ve sem'i cüz'î ve teâkubî oldukları gibi, fikri ve himmeti dahi cüz'îdir. Ve teâkub tarîkıyla yalnız bir şeye taalluk eder ve meşgul kalır. Hem de insanın kıymet ve mahiyeti, himmeti nisbetindedir. Himmetin derecesi ise, maksad ve iştigal ettiği şeyin nisbetindedir. Hem de insan teveccüh ve kasdettiği şeyde, güya "fena fi-l maksad" oluyor. İşte şu noktaya binaen; hasis bir emir veya pek cüz'î bir şey, büyük bir adama isnad olunmaz. Zîrâ tenezzül etmez. Ve himmetini o küçük şeye sığıştıramaz. Himmeti ağır, o şey gayet hafif olduğundan güya müvazenet bozulur.

Hem de insan hangi şeye temaşa ederse, elbette mekayisini ve esaslarını kendi nefsinde arayacaktır. Eğer bulmazsa, etrafında ve ebna-yı cinsinde arayacaktır. Hattâ hiçbir cihetten mümkinata benzemeyen Vâcib-ül vücûd'u tefekkür etse; yine kuvve-i vâhimesi şu vehm-i seyyii düstur ve dûrbîn yapmak istiyor.

Halbuki Sâni'-i Zülcelal, şu nokta-i nazarda temaşa edilmez. Kudretine inhisar yoktur. Ziya-yı şems gibi, kudret ve ilim ve iradesi şamile ve âmmedir, münhasır olmaz, müvazeneye gelmez. En büyük şeye taalluk ettiği gibi, en küçük ve en hasis şeye dahi taalluk eder. Mikyas-ı azameti ve

mizan-ı kemâli mecmu-u âsârıdır. Herbir cüz'ü mikyas olamaz. İşte Vâcib-ül vücûd'u mümkinata kıyas etmek, kıyas-ı maalfârıktır. Mezbur vehm-i bâtıl ile muhakeme etmek hata-yı mahzdır.

İşte şu hata-i bîedebane ve şu vehm-i bâtılın netice-i seyyiesidir ki: "Tabiiyyun", esbabı müessir-i hakikî olduklarına; ve Mu'tezile hayvanları ef'al-i ihtiyariyelerine hâlık olduklarına; ve hükema, cüz'iyatta ilm-i İlahînin nefyine; ve Mecusiler, halk-ı şerr başkasının eseri olduğuna itikad ettiler. Güya onlarca Sâni' o kadar azametiyle beraber, nasıl şöyle umûr-u hasiseye ve cüz'iyeye tenezzül edip iştigal etsin. Yuf !.. Onların akıllarına ki, şöyle bir vehm-i bâtılın hükmüne esir oldular.

Ey birader! Şu vehim, itikad tarîkıyla olmazsa da, vesvese cihetiyle bâzan mü'minlere de musallat oluyor.

İşaret: Eğer desen: "Delil-i ihtiraî i'tâ-i vücûddur. İ'tâ-i vücûd ise, i'dam-ı mevcudun refikidir. Halbuki adem-i sırftan vücûdu ve vücûd-u mahzdan adem-i sırfı aklımız tasavvur edemiyor."

Cevaben derim: Yahu, sizin bu istis'âbınız ve şu mes'elenin tasavvurundaki istiğrabınız, bir kıyas-ı hâdi'in netice-i vahîmesidir. Zîrâ îcad ve ibda-i İlahîyi, abdin san'at ve kesbine kıyas edersiniz. Halbuki abdin elinden bir zerreyi imate veyahut îcad etmek gelmez. Belki yalnız umûr-u itibariye ve terkibiyede bir san'at ve kesbi vardır. Evet bu kıyas aldatıcıdır, insan kendini ondan kurtaramıyor.

Elhasıl: İnsan, kâinatta mümkinatın öyle bir kuvvet ve kudretini görmemiş ki, îcad-ı sırf ve i'dam-ı mahz etsin.

Halbuki hükm-ü aklîsi de, daima üss-ül esası müşahedâttan neş'et eder. Demek âsâr-ı İlahiyeye

mümkinat tarafından bakıyor. Halbuki hayret-efza âsârıyla müsbet olan kudret-i Sâni’ canibinden temaşa etmek gerektir. Demek ibadın ve kâinatın umûr-u itibariyeden başka tesiri olmayan kuvvet ve kudretlerinin cinsinden olan bir kudret-i mevhume içinde Sâni’i farz ederek o noktadan şu mes’eleye temaşa ediyor. Halbuki Vâcib-ül Vücûd’un cânibinden, kudret-i tâmmesi nokta-i nazarından bu mes’eleye temaşa etmek gerektir.

İşaret: Birinin âsârı muhakeme olunursa, onun hassasını nazara almak lâzımdır. İşte şu mes’elede, edilmemiştir. Zîrâ bu mes’eleye, acz-i abdin arkasından kudret-i mümkinatın tarafından kıyas-ı temsilînin perdesi altından temaşa ediliyor.

Halbuki tekvin-i âlemde bir kısmını maddesiz ibda’ ve bir kısmını dahi maddeden inşa ile şu kadar hayret-feza âsâr-ı mu’cize ile kudret-i kâmile-i İlahiyeyi göstermekle beraber ondan sarf-ı nazar etmek, gaibi şahid suretinde görmek olan kıyas-ı hâdi’ ile ve ebna-yı cinsini muhakeme ettiği gibi; bir kaide-i mahdude ile Vâcib-ül Vücûd’a nazar ederler. Hattâ çok mes’eleyi akl-ı selim makul gördüğü halde, onlar gayr-ı makul tevehhüm ederler.

Tenbih: Muhtereâttan kat’-ı nazar; masnuâtın en zahir ve münevver ve “ziya” dedikleri olan nur-u ayn-ı âlemin kavânin-i acibesi ve onun semeresi ve misal-i musaggarı olan nur-u basarın nevâmis-i bediâsıyla münevver ve musavver olan kemâl-i kudret-i İlahiyenin cânibinden; müvazene nokta-i nazarında gayr-ı makul ve uzak tevehhüm olunan mesaile temaşa edilirse, me’nus ve ayn-ı aklın kirpikleri ortasında görülecektir.

Tenbih: Nasılki zaruriyattan nazariyat istintac olunur. Öyle de âsâr-ı Sâni’in zaruriyatı,

mahfiyat-ı san'atına bürhandır. İkisi beraber bu mes'eleyi isbat eder.

Telvih: Acaba nizam-ı âlemdeki san'attan daha dakik, daha acib, daha garib, cins-i kudret-i mümkinattan daha uzak akıl tasavvur edebilir mi? Elbette edemez. Zîrâ fünûn; gösterdikleri fevaid ve hikem ile bizzarûre Sâni'in kasd ve san'at ve hikmetine şehâdet ettiklerinden ukûlü kabul etmeye muztar etmişlerdir. Yoksa bu bedihiyattan en küçük bir hakikatı, akıl kendi kendine kalsa idi kabul etmez idi.

Evet zemin ve âsümanı hamleden ve muallakta tutan ve ecram-ı kâinatı istihdam eden ve nizamında idhal ile hiçbir emrine isyan ettirmeyen Zât-ı Akdes'ten neden istiğrab olunsun ki; ondan derecatla eshel ve ehaff olanı hamletsin. Evet bir dağı kaldıran, bir hokkayı kaldırabilmekten tereddüd etmek, sırf safsata etmektir.

Elhasıl: Nasıl Kur'ân'ın bazısı, bazısına müfessirdir; kezalik kâinat kitabı dahi, bazı sutûru arkalarındaki san'at ve hikmeti tefsir eder.

İşaret: Eğer desen: Bazı mutasavvifîn kelâmından ittisal ve ittihad ve hulûl zahir oluyor. Ve ondan tevehhüm edilir ki; bazı maddiyyunun mesleği olan vahdet-ül vücûda bir münasebet gösterir.

Elcevab: Müteşabih hükmünde olan muhakkikîn-i sofiyenin şatahatını –ki vücûd-u Akdes'e hasr-ı nazar ve istiğrak ve mümkinattan tecerrüd cihetiyle– matmah-ı nazar ettikleri delil içinde neticeyi görmek, yani âlemden Sâni'i müşahede etmek tarîkıyla takib ettikleri meslek olan cedavil-i ekvanda cereyan-ı tecellîyatı ve melekûtiyet-i eşyada sereyan-ı füyûzâtı ve meraya-yı mevcûdâtta tecellî-i esma ve sıfatı ise; dîk-ul elfaz sebebiyle uluhiyet-i sâriye ve hayat-ı

sâriye tabir ettikleri hakâikı başkalar anlamadılar!.. Sû'-i tefehhüm ile kendi isti'dad-ı şûrelerinden zuhûr eden evham-ı vâhiyeye, muhakkikînin kelimat ve şatahatını tatbik ettiler.

Yûha, onların akıllarına!.. Süreyya derecesinde olan muhakkikînin efkâr-ı mücerredeleri, sera derekesinde olan mukallidîn-i maddiyyunun efkâr-ı sefilesinden binler derece uzaktır.

Evet şu iki fikrin tatbikine çalışmak, şu zaman-ı terakkide akl-ı beşerin düçar-ı sekte olduğunu ve varta-i mevte düştüğünü izhar etmektir ki; insaniyet müteessifane nazar ederek ve istidad, tahkik ve terakki lisanıyla;

كَلاَّ وَاللّٰهِ اَيْنَ الثَّرَى مِنَ الثُّرَيَّا , وَ اَيْنَ الضِّيَاءُ السَّاطِعُ مِنَ الظُّلْمَةِ الطَّامِسَةِ demeye mecbur oluyor.

İşaret: Şunlar, ehl-i vahdet-üş şuhuddurlar. Fakat vahdet-ül vücûd ile mecazen tabir edilebilir. Fakat hakikaten vahdet-ül vücûd, bazı hükema-i kadîmenin meslek-i bâtılasıdır.

Tenbih: Şu mutasavvifînin reis ve kebiri demiş ki: İttisali veya ittihadı veya hulûlü iddia eden mârifet-i İlahiyeden hiçbir şey istişmam etmemiştir. Evet mümkin, Vâcib ile nasıl ittisal veya ittihad edecek? Kellâ!..

Evet mümkinin ne kıymeti vardır, tâ ki Vâcib onda hulûl ede, hâşâ!.. Neam, mümkinde füyuzat-ı İlahiyeden bir feyz tecellî eder.

İşte bunların mesleği ötekilerin mesleğine münasebet ve temas edemez. Zîrâ maddiyyunun mesleği maddiyata hasr-ı nazar ve istiğrak ettiklerinden, efkârları fehm-i uluhiyetten tecerrüd edip uzaklaştılar. O derece maddeye kıymet verdiler ki; herşeyi maddede görmek, hattâ uluhiyeti onda mezcetmek gibi bir meslek-i müteassifeye girmişlerdir.

Fakat ehl-i vahdet-üş şuhud olan muhakkikîn-i sofiye o derece Vâcib'e hasr-ı nazar etmişler ki; mümkinatın hiçbir kıymeti kalmamıştır. "Bir vardır" derler. El'insaf!.. Sera, Süreyya kadar birbirinden uzaktır.

Maddeyi cemî'-i enva' ve eşkaliyle halkeden Hâlık-ı Zülcelal'e kasem ederim ki: Dünyada şu iki mesleğin temasını intac eden re'y-i ahmakaneden daha kabih ve daha hasis ve daha sahibinin mizac-ı aklının inhirafına delil olacak bir re'y yoktur.

Tenvir: Küre-i arz küçük, parça parça ve rengârenk ve mütehalif cam parçalarından farz olunursa; herbiri başka çeşitle levnine ve cirmine ve şekline nisbet ile şemsten bir feyz alacaktır. Şu hayalî feyz ise, ne güneşin zâtı ve ne ayn-ı ziyasıdır. Hem de ziyanın temasîli ve elvân-ı seb'asının tasaviri ve güneşin tecellîsi olan şu gûna-gûn ve rengârenk çiçeklerin elvânı faraza lisana gelirse, herbiri "Güneş benim gibidir" veyahut "Güneş benim" diyeceklerdir.

عَكْسِ مَهْرُويَانِ بُوسْتَانِ اۤنْ خَيَالاَتِى كِه دَامِ اَوْلِيَاسْت خُدَاسْت

Fakat ehl-i vahdet-üş şuhudun meşrebi, ehl-i mahv ve sekrin meşrebidir. Safi meşreb ise, meşreb-i ehl-i fark ve sahvdır.

حَقِيقَةُ الْمَرْءِ لَيْسَ الْمَرْءُ يُدْرِكُهَا فَكَيْفَ كَيْفِيَّةُ الْجَبَّارِ ذِى الْقِدَمِ هُوَ الَّذِى اَبْدَعَ اْلاَشْيَاءَ وَ اَنْشَاهَا فَكَيْفَ يُدْرِكُهُ مُسْتَحْدَثُ النَّسَمِ

Tenbih: İşte vücûd-u Sâni'in delail-i icmalîsi... Tafsili ise, kütüb-ü selâsede gelecektir.

Eğer desen: "Delail-i tevhid'in burada velev icmalen olsun beyanını isterim."

Derim ki: Delail-i tevhid, o kadar müştehire ve çoktur ki; bu kitabda zikirden müstağnidirler. İşte لَوْ كَانَ فِيهِمَا اۤلِهَةٌ اِلاَّ اللّٰهُ لَفَسَدَتَا âyetinin

sadefinde meknûn olan bürhan-üt temanü', bu minhaca bir menar-ı neyyirdir. Evet istiklal, uluhiyetin hâssa-i zâtiyesidir ve lâzıme-i zaruriyesidir.

Tenvir: Kâinattaki teşabüh-ü âsâr ve etrafı birbiriyle muanaka ve el ele tutmuş birbirine arz-ı intizam ve birbirinin sualine karşı cevab-ı savab ve birbirinin nida-yı ihtiyacına lebbeyk! cevabını vermek ve bir nokta-i vâhideye temaşa etmek ve bir mihver-i nizam üzerinde deveran etmek cihetiyle Sâni'in tevhidine telvih, belki Hâkim-i Ezel'in vahdaniyetine tasrih ediyor. Evet, bir makinenin sâni'i ve muhteri'i bir olur.

وَ فِى كُلِّ شَيْءٍ لَهُ اٰيَةٌ تَدُلُّ عَلَى اَنَّهُ وَاحِدٌ

Kitab-ı âlemin evrakıdır eb'ad-ı nâmahdud
Sutur-u hadisat-ı dehrdir a'sar-ı nâma'dud
Basılmış destgâh-ı levh-i mahfuz-u hakikatta
Mücessem lafz-ı manidardır âlemde her mevcud.

Hoca Tahsin'in nâma'dud ve nâmahduddan muradı nisbîdir. Hakikî lâ-yetenahîlik değildir.

İşaret: Sâni'-i Zülcelal ne kadar evsaf-ı kemâliye varsa, onlarla muttasıftır. Zîrâ mukarrerdir ki; masnu'da olan feyz-i kemâl, Sâni'in kemâlinden iktibas edilmiş bir zıll-i zalilidir. Demek kâinatta ne kadar hüsün ve cemal ve kemâl varsa, umumundan lâyuhadd derecede yüksek tabakada evsaf-ı cemaliye ve kemâliye ile Sâni' muttasıftır.

Evet ihsan servetin, îcad vücûdun, îcab vücûbun, tahsin hüsnün fer'idir ve delilidir.

Hem de Sâni'-i Zülcelal, cemî-i nakaisten münezzehtir. Maddiyatın mahiyatının isti'dadsızlığından neş'et eden nakaisten müberradır. Kâinatın mahiyat-ı mümkinesinden neş'et eden evsaf ve levazımatından mukaddestir.

لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ جَلَّ جَلاَلُهُ

□□□

İKİNCİ MAKSAD

“Kelime-i Şehadetin hakikatını tazammun eden Zat-ı Ahmediye’nin (A.S.M.) sıdkı ve şehadeti hakkındadır.”

—Naşir—

MUKADDEME

Eğer desen: Dibacede demiş idin: Kelime-i şehâdetin ikinci kelâmı birincisine şahid ve meşhuddur.

Elcevab: Neam, evet. Mârifetullah denilen kâ’be-i kemâlâta giden minhacların en müstakim ve en metini, Sahib-i Medine-i Münevvere Aleyhissalâtü vesselâm’ın yaptığı tarîk-i hadîd-i beyzasıdır ki; ruh-u hidayet hükmünde olan Muhammed Aleyhisselâm, avâlim-i gaybın mişkât ve zücacesi hükmünde olan kalbinin, ma’kes ve tercümanı makamında olan lisan-ı sadıkı, berâhin-i Sâni’in en sadık bir delil-i zîhayat ve bir hüccet-i nâtıka ve bir bürhan-ı fasîhidir. Evet hem zâtı, hem lisanı birer bürhan-ı neyyirdir.

Neam, hilkat tarafından Zât-ı Muhammed (A.S.M.) bürhan-ı bahirdir. Hakikat canibinden lisanı, şahid-i sadıktır. Evet Muhammed Aleyhissalâtü Vesselam hem Sâni’a, hem nübüvvete, hem haşre, hem hakka, hem hakikata bir hüccet-i katıâdır. Tafsili gelecektir.

Tenbih: Devir lâzım gelmez. Zîrâ sıdkının delaili, Sâni'in delailine tevakkuf etmez.

Temhid: Peygamberimiz (A.S.M.) Sâni'in bir bürhanıdır. Öyle ise şu bürhanın isbat-ı sıdkını ve intacını ve sureten ve maddeten sıhhatini isbat etmek gerektir... نَحْو:

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

اَللّٰهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ الَّذِى دَلَّ عَلَى وُجُوبِ وُجُودِكَ

Emma ba'dü: Ey hakikatın âşıkı!.. Eğer vicdanını mütalaa etmekle hakikatleri rasad etmek istersen; kalb dedikleri latife-i Rabbâniyenin pası ve zengârı hükmünde olan arzu-yu hilaf ve iltizam-ı taraf-ı muhalif ve mazur tutulmak için kendi evhamına bir hak vermek ve bir asla irca' etmek ve mecmu'un neticesini her bir ferdden istemek ki, za'fiyeti sebebiyle neticenin reddine bir isti'dad-ı seyyie verilir.[50*)]

Hem de bahaneli çocukluk tabiatı, hem de mahaneli düşman seciyyeti, hem de yalnız aybı görmek şanında olan müşteri nazarı gibi emirlerden o mir'atı taskil ve tasfiye et, müvazene ve mukabele eyle. Ekser emaratın imtizacından tezahür eden hakikatın şu'le-i cevvalesini karine-i münevvire et; tâ ekaldeki evham-ı muzlimeyi tenvir ve def' edebilesin... Hem de münsifane ve müdakkikane ile dinle. Kelâm tamam olmadan itiraz etme. Nihayete kadar bir cümledir, bir hükümdür. Tamam olduktan sonra bir vehmin kalırsa söyle...

Tenbih: Şu bürhanın suğrası, nübüvvet-i mutlakadır. Kübrası ise, nübüvvet-i Muhammed'dir (Aleyhissalâtü Vesselâm). İşte başlıyoruz:

İşaret: Sâni'in hikmeti ve ef'alindeki adem-i abesiyet ve kâinattaki en hasis ve en kalil şeyde nizamın müraâtı ve adem-i ihmali ve nev'-i beşerin

mürşide olan ihtiyac-ı zarurîsi; nev'-i beşerde vücûd-u nübüvveti kat'an istilzam ederler...

Eğer desen: Bu icmaldeki mânâyı anlamadım, tafsil et...

Derim: İşte dinle, görüyorsun ki; maddiye ve maneviye olan nev'-i beşerdeki nizamatın, hem de hasiyet-i aklın kuvvetiyle taht-ı tasarrufuna alınan çok enva'ın ahvaline verildiği intizamatın merkezi ve madeni hükmünde olan nübüvvet-i mutlakanın bürhanı, insanın hayvaniyetten üç noktada olan terakkisidir:

Birincisi: "Fikrin evveli amelin âhiri, amelin evveli fikrin âhiri" olan kaidesinin zımnındaki sırr-ı acibdir. Şöyle:

Nur-u nazar ile ilel-i müterettibe-i müteselsilenin meyanında olan terettübü keşfederek, umum kemâlât-ı insaniyenin tohumu hükmünde olan mürekkebatı besaite tahlil ve irca' etmekle hasıl olan kabiliyet-i ilim; ve terkib dedikleri kavânin-i cariyeyi istimal edip, san'atıyla tabiatı muhakât olan kabiliyet-i san'attan nazarının kusuru; ve evhamın müzahameti ve sevk-i insaniyetin adem-i kifayeti cihetiyle bir mürşid-i nebiye ihtiyaç gösteriyor, tâ âlemdeki nizam-ı ekmelin müvazenesi muhafaza olunsun.

İkincisi: Gayr-ı mütenahî olan beşerin isti'dadı, gayr-ı mahsur olan âmâl ve müyulatı ve gayr-ı mazbut olan tasavvurat ve efkârı, gayr-ı mahdud olan kuvve-i şeheviye ve gazabiyesidir...

İşaret: Bir adama milyonlarca sene ömür ile bütün lezaiz-i dünyeviye ve her cihetten tasallut-u tâm verildiği halde; isti'dadındaki lâyetenahîliğin hükmünce bir "âh.. âh.. leyte" çekecektir. Gûya o adem-i rıza ile remz ve işaret ediyor ki: İnsan ebede namzeddir ve saadet-i

ebediye için halk olunmuştur. Tâ gayr-ı mütenahî bir zamanda, gayr-ı mahdud ve geniş bir âlemde, gayr-ı mahsur olan isti'dadatını bilfiile çıkarabilsin.

Tenbih: Adem-i abesiyet ve hakâik-i eşyanın sübutiyetleri îma ediyor ki: Bu dar ve mahsur ve herbir lezzetinde çok ağrazın müzahametiyle keşmekeş ve tehasüdden hâlî olmayan şu dünya-yı deniye içinde kemâlât-ı insaniye yerleşmez. Belki geniş ve müzahametsiz bir âlem lâzımdır. Tâ insan hakkıyla sünbüllensin ve ahval ve kemâlâtına nizam vermekle, nizam-ı âleme hemdest-i vifak olabilsin.

Tenbih ve İşaret: İstitradî olarak haşre îma olundu. İleride zâten bürhan-ı kat'iyle isbat edilecektir. Fakat burada istediğim nokta, insandaki isti'dad ebede nâzırdır.

Eğer istersen, insaniyetin cevherine ve nâtıkıyetinin kıymetine ve isti'dadın muktezasına teemmül ve tedkik et. Sonra da o cevher-i insaniyetin en küçük ve en hasis hizmetkârı olan hayale bak, gör!.. Yanına git ve de:

"Ey hayal ağa!.. Beşaret sana!. Dünya ve mâfîhanın saltanatı milyonlar sene ömür ile beraber sana verilecektir, fakat akibetin dönmemeksizin fena ve ademdir."

Acaba hayal sana nasıl mukabele edecek? Âyâ, istibşar ve sürur veyahut telehhüf ve tahassürle cevab verecektir?

Ecell, neam, evet: Cevher-i insaniyet a'mak-ı vicdanın dibinde enîn ve hanîn edip bağıracak: "Eyvah, vâ hasretâ, saadet-i ebediyenin fıkdanına!.." diyecektir. Hayale zecr ve ta'nif ederek: "Yahu! Bu dünya-yı fâniye ile razı olma!"

İşte ey birader! Hîna bu saltanat-ı fâniye, sultan-ı insaniyetin en hakir hizmetkârı veyahut şâiri veyahut san'atkâr ve tasvircisini işba' ve

razı edemezse, nasıl o hayal gibi çok hizmetkârların sahibi olan sultan-ı insaniyeti işba' edebilir? Kellâ!.. Neam, onu işba' edecek yalnız haşr-i cismanînin sadefinde meknûn olan saadet-i ebediyedir.

Üçüncüsü: İnsanın i'tidal-i mizacı ve letafet-i tab'ı ve zînete olan meylidir. Yani: İnsanın insaniyete lâyık bir suret-i taayyüşe olan meyl-i fıtrîsidir.

Neam, insan hayvan gibi yaşamamalıdır ve yaşamaz. Belki şeref-i insaniyete münasib bir kemâl ile yaşamak gerektir. Binaenaleyh, beşer mesken ve melbes ve me'keli, sanayi-i kesîre ile taltif etmesine muhtaçtır. Bu san'atlarda yalnızca kudretinin adem-i kifayetine binaen ebna-yı cinsiyle imtizac etmek.. o da, iştirak etmek.. o da, teavün etmek.. o da, sa'yin semeratını mübadele etmesini iktiza etmekle beraber, kuva-yı insaniyedeki inhimak ve tecavüz sebebiyle adalete ihtiyaç.. o da, her aklın adalete adem-i kifayetine binaen onu muhafaza edecek kavânin-i külliyenin vaz'larına ihtiyaç.. o da, tesirini muhafaza etmek için icra edecek bir mukannine, o mukannin dahi zahiren ve bâtınen hâkimiyetini muhafaza etmek için maddeten ve manen tefevvuka, hem de Sâni'-i Âlem tarafından bazı umûr ile muhassas olmasıyla bir imtiyaz ve kuvvet-i nisbete, hem de evamirine olan itaâtı temin ve tesis eden azamet-i Sâni'in tasavvuru zihinlerde idame edecek bir müzekkire-i mükerrere olan ibadete muhtaçtır. O ibadet dahi Sâni'in canibine efkârı tevcih eder.

O teveccüh ise inkıyadı tesis, o inkıyad dahi, nizam-ı ekmele îsal eder. O nizam-ı ekmel dahi, sırr-ı hikmetten tevellüd eder. Sırr-ı hikmet dahi

adem-ül abesiyeti ve Sâni'in hikmetini ve masnu'daki teennuku kendine şahid gösterir.

İşte eğer insanın hayvandan şu cihat-ı selâse ile olan temayüzünü derk edebildin; bizzarûre netice veriyor ki: Nübüvvet-i mutlaka, nev'-i beşerde kutub, belki merkez ve bir mihverdir ki; ahval-i beşer onun üzerine deveran ediyor. Şöyle ki:

Cihet-i ûlâda dikkat et! Bak nasıl sevk-ül insaniyet ve meyl-i tabiînin adem-i kifayeti ve nazarın kusuru ve tarîk-ı akıldaki evhamın ihtilatı; nasıl nev'-i beşeri eşedd-i ihtiyaçla bir mürşid ve muallime muhtaç eder. O mürşid Peygamberdir. (A.S.M.)

İkinci cihette tedebbür et, şöyle: insandaki layetanahîlik, tabiatındaki meyl-üt tecavüz ve kuva ve âmalindeki adem-i tahdid ve alemdeki meyl-ül istikmalin dalı hükmünde olan insandaki meyl-üt terakkinin semeresi hükmünde olan kamet-i namiye-i isti'dad-ı insanîsine intibak etmeyen; belki camid ve muvakkat olan kanun-u beşer ki: Tedricen tecarüb ile hasıl olan, netaic-i efkârın telahukuyla vücûda gelen o kavânin-i beşer, şu semere-i isti'dadın çekirdeklerinin terbiye ve imdadına adem-i kifayetinin sebebiyle; maddeten ve manen iki âlemde saadet-i beşeri temin edecek, hem de kamet-i isti'dadının büyümesiyle tevessü' edecek, zîhayat ve ebediye bir şeriat-ı İlahiyeye ihtiyaç gösterir. İşte şeriatı getiren Peygamberdir. (A.S.M.)

Eğer desen: "Biz görüyoruz ki, dinsizlerin veya sahih bir dini olmayanların ahvalleri muaddele ve munazzamadırlar?"

Elcevab: O adalet ve intizam, ehl-i dinin ikazât ve irşadâtıyladır. Ve o adalet ve faziletin esasları, Enbiyanın tesisleriyledir. Demek Enbiya,

esas ve maddeyi vaz’ etmişlerdir. Onlar da o esas ve fazileti tutup, onda işlediklerini işlediler. Bundan başka, nizam ve saadetleri muvakkattır. Bir cihetten kaime ve müstakime ise, çok cihattan mâile ve münhaniyedir. Yani: Ne kadar sureten ve maddeten ve lafzen ve maâşen muntazamadır; fakat sîreten ve maneviyaten ve manen fâside ve muhtelledir.

Ey birader! İşte sıra üçüncü cihete geldi. İyi tefekkür et! Şöyle:

Ahlâktaki ifrat ve tefrit ise; istidadâtı ifsad ediyor. Ve şu ifsad ise abesiyeti intac eder. Ve şu abesiyet ise; kâinatın en küçük ve en ehemmiyetsiz şeylerinde mesalih ve hikemin riayetiyle, âlemde hükümfermalığı bedihî olan hikmet-i İlahiyeye münakızdır.

Vehim ve Tenbih: “Meleke-i mârifet-i hukuk” dedikleri; her fenalığın maddeten zararını ihsas ede ede ve efkâr-ı umumiyeyi ikaz etmekle hasıl olan “meleke-i riayet-i hukuk” dedikleri emri, şeriat-ı İlahiyeye bedel olarak dinsizlerin tasavvuru ve şeri’attan istiğnaları bir tevehhüm-ü bâtıldır. Zîrâ dünya ihtiyarlandı. Öyle bir şeyin mukaddematı da zahir olmadı. Bilakis mehasinin terakkisiyle beraber, mesavî dahi terakki edip daha dehşetli ve aldatıcı bir şekle giriyor.

Evet nasılki nevâmis-i hikmet, desatir-i hükûmetten müstağni değildir. Öyle de, vicdana hâkim olan kavânin-i şeriât ve fazilete eşedd-i ihtiyaç ile muhtaçtır. İşte şöyle mevhûme olan meleke-i ta’dil-i ahlâk, kuva-yı selâseyi hikmet ve iffet ve şecaatta muhafaza etmesine kâfi değildir. Binaenaleyh, insan bizzarûre vicdan ve tabiatlara müessir ve nafiz olan mizan-ı adalet-i İlahiyeyi tutacak bir Nebî (A.S.M.)’ye muhtaçtır.

İşaret: Binlerce enbiya aleyhimüsselâm, nev'-i beşerde nübüvveti iddia ederek binlerce mu'cizatla müddeayı isbat etmişlerdir. İşte o Enbiyanın cemî-i mu'cizatları lisan-ı vâhid ile nübüvvet-i mutlakayı ilân eder. Bizim şu suğramıza dahi bir bürhan-ı katı'dır. Buna tevatür-ü bilma'na veya ne tabir ile diyorsanız deyiniz, metin bir delildir.

Tenbih: Şu muhakematın cihet-ül vahdeti budur ki: Eğer cemî-i fünûn ele alınırsa ve fünûnların kavaidinin külliyetleriyle keşfettikleri ittisak ve intizama temaşa edilirse, hem de mesalih-i cüz'iye-i müteferrikanın mayesi ve ukde-i hayatiyesi hükmünde olan bir lezzeti veya bir muhabbeti veya bir emr-i âheri içine atmakla –ekl ve nikâhtaki gibi– perişan olan umûr ve ef'al; o maye ile irtibat ve ittisal ettikleri inâyet-i İlahiye nokta-i nazarında nazar-ı dikkate alınırsa; hem de hikmetin şehâdetiyle sabit olan adem-i abesiyet ve adem-i ihmali mütalaaya alınırsa, istikrâ-i tâmla netice veriyor ki: Masalih-i külliyenin kutub ve mihveri ve maden-i hayatı hükmünde olan Nübüvvet, nev'-i beşerde zarurîdir...

Faraza olmazsa, perişan olan nev'-i beşer; güya muhtell bir âlemden şu muntazam âleme düşüp cereyan-ı umumînin ahengini ihlâl ettiği kabul olunursa, biz insanlar, sair kâinata karşı ne yüzümüz kalacaktır?..

Tenbih: Ey birader! Eğer bürhan-ı Sâni'in suğrası senin sahife-i zihninde intikaş etmiş ise, hazır ol!. Kübrası olan nübüvvet-i Muhammed'in bahsine geçiyoruz:

İşaret ve İrşad: Kübra sadıktır. Zîrâ sahife-i itibar-ı âlemde menkuş olan âsâr-ı enbiyayı mütalaa etsen ve lisan-ı tarihte cereyan eden ahvallerini dinlersen ve hakikatı, yani cihet-ül

vahdeti tesir-i zaman ve mekân ile girdiği suretlerden tecrid edebilirsen göreceksin ki: inâyet-i İlahiyenin ziyası olan mehasin-i mücerredenin şu’lesi olan Hukukullah ve Hukuk-u İbadı, Enbiya düstur-u hareket ettiklerini ve nev’-i beşer tarafından enbiyaya karşı keyfiyet-i telakkîleri ve ümeme karşı suret-i muameleleri ve terk-i menafi’-i şahsiye ve sair umûrlar ki onlara Nebi dedirmiş ve nübüvvete medar olmuş olan esaslar ise; evlâd-ı beşerin sinn-i tekemmül ve kühûlette olan üstadı ve medrese-i Ceziret-ül Arab’da menba-ı ulûm-u âliye ve muallimi olan Zât-ı Muhammed (A.S.M.)’de daha ekmel ve daha azhar bulunur.

Demek oluyor ki; istikra-i tâm ile, hususan nev’-i vâhidde, lâsiyyema intizam-ı muttarid üzerine müesses olan kıyas-ı hafînin ianesiyle ve kıyas-ı evlevînin teyidiyle nübüvvet-i Muhammed’i (A.S.M.) netice vermekle beraber, tenkih-ül menat denilen hususiyattan tecrid nokta-i nazarından cemî’-i Enbiya lisan-ı mu’cizatlarıyla vücûd-u Sâni’in bir bürhan-ı bahiresi olan Muhammed’in (A.S.M.) sıdkına şehâdet ederler.

İtizar: Kısa cümlelerle söyleyemiyorum, muğlakça oluyor. Zîrâ şu hakâik her tarafa derin köklerini attıklarından mes’ele uzunlaşıyor. Suret-i mes’eleyi bozmak ve parça parça etmek ve hakikatı incitmek istemiyorum. Hem de hakikatın etrafına bir daireyi çekmek istiyorum, tâ hakikat mahsur kalıp kaçmasın. Ben tutmazsam başkası tutsun. Beni mazur tutsanız, febiha... Ve illâ hürriyet var, tahakküm yoktur. Keyfinize!..

MUKADDEME

Peygamberin delil-i sıdkı; herbir hareket, herbir halidir...

Evet herbir hareketinde adem-i tereddüd ve mu'terizlere adem-i iltifat ve muarızlara adem-i mübalât ve muhalif olanlardan adem-i tahavvüfü; sıdkını ve ciddiyetini gösteriyor. Hem de evamirinde hakikatın ruhuna olan isabeti, hakkıyetini gösterir.

Elhasıl: Tahavvüf ve tereddüd ve telaş ve mübalât gibi hile ve adem-i vüsûku ve itminansızlığı îma eden umûrlardan müberra iken, bilâ-perva ve kuvvet-i itmi'nanla en hatarlı makamlarda olan hareketi ve nihayette olan isabeti ve iki âlemde semere verecek olan zîhayat kaideleri harekâtıyla tesis ettiğine binaen; herbir fiil ve herbir tavrının iki taraftan, yani bidayet ve nihayetten ciddiyeti ve sıdkı nazar-ı ehl-i dikkate arz-ı didar ediyor. Bahusus mecmû'-u harekâtının imtizacından ciddiyet ve hakkıyet şu'le-i cevvale gibi ve in'ikasâtından ve müvazenâtından sıdk ve isabet, berk-i lâmi' gibi tezahür ve tecellî ediyor.

İşaret: Zaman-ı mazî ve zaman-ı hal, yani Asr-ı Saadet ve zaman-ı istikbal, tazammun ettikleri berâhin-i nübüvvet lisan-ı vâhid ile maden-i ahlâk-ı âliye olan Zât-ı Muhammed'de (Aleyhissalâtü Vesselâm) dâî-yi sıdkı ve dellâl-ı nübüvveti olan bürhan-ı zâtînin nidaına cevab ve hemdest-i vifak olarak nübüvvetini i'lâ ve ilân ettiklerini kör olmayanlara gösterdiler. Şu halde kitab-ı âlemden olan fasl-ı zamanın sahife-i selâsesini mütalaa edeceğiz. Hem de o kitabdan mes'ele-i uzma ve münevvere olan Zât-ı Muhammed'i (A.S.M.) temaşa ve ziyaret edeceğiz. Müddeamız olan bürhanın kübrasını onun ile isbat edeceğiz.

İşte bu noktaya binaen, mesalik-i nübüvvet dörttür. Beşincisi meşhur ve mesturdur. Ú مسطور Û

BİRİNCİ MESLEK

Yani: Mes’ele-i âliye-i zâtiyeyi temaşa etmekte dört nükteyi bilmek lâzımdır:

Birincisi: لَـيْسَ الْـكَحْلُ كَالـتَّكَحُّلِökaidesine binaen, sun’î ve tasannu’î olan şey, ne kadar mükemmel olsa da, tabiî yerini tutmadığınan hey’atının feletatı, müzahrefiyeti îma edecektir.

İkincisi: Ahlâk-ı âliyenin, hakikatın zeminiyle olan rabıta-i ittisali ciddiyettir. Ve deveran-ı dem gibi hayatlarını idame eden ve imtizaçlarından tevellüd eden haysiyete kuvvet veren, heyet-i mecmuasına intizam veren yalnız sıdktır. Evet şu rabıta olan sıdk ve ciddiyet kesildiği anda, o ahlâk-ı âliye kurur ve hebaen gidiyor.

Üçüncüsü: Umûr-u mütenasibede temayül ve tecavüb ve mütezâdde de olan eşyalarda tenafür ve tedafü’ kaide-i meşhuresi, maddiyatta nasıl cereyan ediyor; maneviyat ve ahlâkta dahi cereyan eder.

Dördüncüsü: لِـلْكُلِّ حُكْمٌ لَـيْسَ لِكُلٍّ

Şimdi gelelim maksada: İşte âsâr ve siyer ve tarih-i hayatı... Hattâ a’danın şehâdetleriyle, Zât-ı Peygamber’de vücûdu muhakkak olan ahlâk-ı âliyenin kesret ve ihata ve tecemmu’ ve imtizacından tevellüd eden, izzet ve haysiyetten neş’et eden şeref ve vakar ve izzet-i nefs ile; feriştehler, devlerin ihtilat ve istiraklarından tenezzühleri gibi sırr-ı tezada binaen, o ahlâk-ı âliye dahi hile ve kizbden tereffu’ ve tenezzüh ve teberrî ederler. Hem de hayat ve mayeleri makamında olan sıdk ve hakkıyeti tazammun ettiklerinden, şu’le-i cevvale gibi nübüvveti aleniyete çıkarıyor.

Tenbih: Ey birader! Görüyorsun ki; Bir adam yalnız şecaatle meşhur olursa; o şöhret ona verdiği haysiyeti ihlâl etmemek için, kolaylıkla yalana tenezzül etmez. Nerede kaldı ki, cemî-i

ahlâk-ı âliye birden tecemmu’ ede... Evet mecmu’da bir hüküm bulunur, ferdde bulunmaz.

İşaret ve Tenbih: Görüyoruz: Bu zamanda sıdk ve kizbin mabeynleri ancak bir parmak kadar vardır. Bir çarşıda ikisi de satılır. Fakat herbir zamanın bir hükmü var. Hiçbir zamanda asr-ı saadet gibi sıdk ve kizbin ortasındaki mesafe açılmamıştır. Şöyle ki:

Sıdk kendi hüsn-ü hakikîsini kemâl-i haşmetle izhar ve onun ile temessük eden Muhammed’i (A.S.M.) a’lâ-yı illiyyîn-i şerefe i’lâ ve âlemde inkılab-ı azîmi îka’ ettiğinden, şarktan garba kadar kizbden bu’d derecesini göstermekle kıymet-i âliyesini i’lâ etmek cihetiyle sûk’u ve metâını gayet nâfık ve râic etmiştir.[51*)]

Ve kizb ise: Teşebbüsat-ı azîmeyi murdarların lâşeleri gibi ruhsuz bıraktığı için, nihayet-i kubhunu izhar ve onun ile temessük eden Müseylime ve emsali, (Arabî asılda “ve emsalini” ile) esfel-i safilîn-i hıssete düşürdüğü cihetle, metâ-ı zehr-âlûdu ve sûk’u gayet muattal ve kesad etmiştir.[52**)]

İşte ehl-i izzet ve tefahur olan kavm-i Arab’ın tabiatlarındaki meyl-ür râic saikasıyla müsabaka ederek o kâsid kizbi terkedip ve râic sıdk ile tecemmül ederek adaletlerini âleme kabul ettirmişlerdir. İşte sahabelerin aklen olan adaletleri bu sırdan neş’et eder.

İrşad ve İşaret: Tarih ve siyer ve âsâr nokta-i nazarından dikkat olunursa; Muhammed Aleyhissalâtü Vesselâm dört yaşından kırk yaşına kadar, lâsiyyema şe’ni; ahlâkı ve hileyi dışarıya atmakta olan hararet-i gariziyenin şiddet-i iltihabı zamanında, kemâl-i istikametle ve kemâl-i metanetle ve tamam-ı ıttırad-ı ahval ile ve

müsâvât ve müvazenet-i etvarı ile ve nihayet-i iffet ile ve hiçbir hali mesturiyeti muhafaza etmeyen -lasiyyema öyle ehl-i inada karşı- bir hileyi îma etmemekle beraber yaşadığı nazara alınırsa, sonra istimrar-ı ahlâkın zamanı olan kırk seneden sonra o inkılab-ı azîm nazara alınırsa; haktan geldiğini ve hakikat olduğunu tasdik etmezse, nefsine levmetsin... Zîrâ zihninde bir sofestaî gizlenmiş olacaktır.

Hem de en hatarlı makamlarda -gar'da gibi- tarîk-i halâsı mefkud iken ve hayt-ul emel bihasebi'l-âde kesilirken, gayet metanet ve kemâl-i vüsûk ve nihayet-i itminan ile olan hareket ve hal ve tavrı, nübüvvet ve ciddiyetine şahid-i kâfidir ve hak ile temessük ettiğine delildir.

İKİNCİ MESLEK

Yani: Sahife-i ûlâ, zaman-ı mazîdir. İşte şu sahifede dört nükteyi nazar-ı dikkate almak lâzımdır:

Birincisi: Bir fende veyahut kasasta, bir adam esaslarını ve ruh ve ukadlarını ahzederek müddeasını ona bina ederse, o fende hazakat ve meharetini gösterir.

İkincisi: Ey birader!.. Eğer tabiat-ı beşere ârif isen; küçük bir haysiyetle, küçük bir davada, küçük bir kavimde, küçük bir hilafın serbestiyetle irtikâb olunmadığına nazar edersen; gayet büyük bir haysiyetle, nihayet cesîm bir davada, hasra gelmeyen bir kavimde, hadsiz bir inada karşı; her cihetten ümmiliğiyle beraber, hiçbir cihetle akıl müstakil olmayan mes'elelerde, tam serbestiyetle bilâ-perva ve kemâl-i vüsûk ile alâ ruûs-il eşhad zikir ve naklinden güneş gibi sıdkın tulû' edeceğini göreceksin.

Üçüncüsü: Bedevîlere nisbeten, çok ulûm-u nazariye vardır; medenîlere nisbeten lisan, âdât

ve ef’alin telkinatıyla, ulûm-u mütearifenin hükümlerine geçmişlerdir. Bu nükteye binaen, bedevîlerin hallerini muhakeme etmek için; kendini o bâdiyede farzetmek gerektir. Eğer istersen İkinci Mukaddeme’ye müracaat et, Zîrâ şu nükteyi izah etmiştir.

Dördüncüsü: Bir ümmî, ülema meyanında mütedavil bir fende beyan-ı fikir ederse, ittifak noktalarda muvafık olarak ve muhtelefün-fîha olan noktalarda muhalefet edip musahhihane olan söylemesi, onun tefevvukunu ve kesbî olmadığını isbat eder.

Şu nüktelere binaen deriz ki: Resul-i Ekrem Aleyhissalâtü Vesselâm malûm olan ümmiyetiyle beraber, güya gayr-ı mukayyed olan ruh-u cevvale ile tayy-ı zaman ederek mazînin a’mak-ı hafasına girerek, hazır ve müşahid gibi enbiya-yı salifenin ahvallerini ve esrarlarını teşrih etmesiyle; bütün enzar-ı âleme karşı öyle bir dava-yı azîmede -ki, bütün ezkiya-i âlemin nazarlarını dikkate celbeder- bilâ-perva ve nihayet vüsuk ile müddeasına mukaddeme olarak o esrar ve ahvalin ukad-ı hayatiyeleri hükmünde olan esaslarını zikretmekle beraber, kütüb-ü salifenin ittifak noktalarında musaddık ve ihtilaf noktalarında musahhih olarak kasas ve ahval-i enbiyayı bize hikâyet etmesi, sıdk ve nübüvvetini intac eder.

Teznib: Cemî-i enbiyanın delail-i nübüvvetleri, sıdk-ı Muhammed’e (A.S.M.) delildir ve cemî-i mu’cizatları, Muhammed’in bir mu’cize-i maneviyesidir (Aleyhimüsselâm). Bunda dikkat edersen, anlayacaksın.

İşaret: Ey birader!.. Bâzan kasem, bürhanın yerini tutar. Zîrâ bürhanı tazammun eder. Öyle ise:

وَالَّذِى قَصَّ عَلَيْهِ الْقِصَصَ لِلْحِصَصِ وَسَيَّرَ رُوحَهُ فِى اَعْمَاقِ
الْمَاضِى وَ فِى شَوَاهِقِ الْمُسْتَقْبَلِ فَكَشَفَ لَهُ اْلاَسْرَارَ مِنْ زَوَايَا

الْوَاقِعَاتِ ، اِنَّ نَظَرَهُ الـنَّقَّادَ اَدَقُّ مِنْ اَنْ يُدَلِّسَ عَلَيْهِ وَ مَسْلَكَهُ الْحَقَّ اَغْنَى مِنْ اَنْ يُدَلِّسَ عَلَى الـنَّاسِ

Evet, neam. Onun nur-u nazarına, hayal kendini hakikat gösteremiyor ve hak olan mesleği telbisten müstağnidir.

ÜÇÜNCÜ MESLEK

Yani: Zaman-ı halin, yani asr-ı saâdetin sahifesinde dört nükte, bir noktayı nazar-ı dikkate almak gerektir:

Birincisi: Küçük bir âdet, küçük bir kavimde veya zayıf bir haslet, kalil bir taifede; büyük bir hâkimin, büyük bir himmetle kolaylıkla kaldıramadığını nazara alırsan; acaba gayet çok, tamamen müstemirre, nihayet derecede me’lufe ve çok da mütenevvi’a, tamamen rasiha olan âdât ve ahlâk, nihayet kesîr ve me’lufatına gayet mutaassıb ve şedid-üş şekîme olan bir kavmin a’mak-ı ervahından az fedakârlıkla, kısa bir zamanda kal’ ve ref’ ettiğini ve o âdât-ı seyyienin yerine başka âdât ve ahlâk fidanlarını gars etmesini ve def’aten nihayet derecede tekemmül ettiklerini nazara alırsan ve dikkat edersen; hârikulâde olduğunu tasdik etmezsen, seni sofestaî defterinde yazacağım.

İkincisi: Şahs-ı manevî hükmünde olan bir devletin nümüvv-ü tabiîsi hükmünde olan teşekkülü ise, mütemehhildir. Ve devlet-i atîkaya galebesi -ki ona inkıyad, tabiat-ı sâniye hükmüne girdiği için- tedricîdir. Öyle ise maddeten ve manen hâkim, hem de gayet cesîm bir devleti kısa bir zamanda teşkili, hem de düvel-i râsihaya def’î gibi galebe etmesi; maneviyat ve ahvalde cari olan âdâtın bizzarûre hârikulâde olduğunu görmezsen, körler defterinde yazılacaksın.

Üçüncüsü: Tahakküm-ü zahirî, kahr ve cebr ile mümkindür. Fakat efkâra galebe etmek, hem de

ervaha tahabbüb ve tabayia tasallut, hem de hâkimiyetini vicdanlar üzerine daima muhafaza etmek; hakikatın hassa-i fârikasıdır. Bu hassayı bilmezsen, hakikattan bîganesin.

Dördüncüsü: Tergib veya terhib hilesiyle ancak yalnız bir tesir-i sathî edip, akla karşı sedd-i turuk edebilir. Şu halde a'mak-ı kulûbe nüfuz ve erakk-ı hissiyatı tehyic ve şükûfe-misal olan istidadâtı inkişaf ettirmek ve kâmine ve nâime olan seciyeleri ikaz ve tenbih ve cevher-i insaniyeti feverana getirmek ve kıymet-i nâtıkıyeti izhar etmek, şua'-ı hakikatın hâssasıdır.

Evet, kasavet-i mücessemenin misal-i müşahhası olan "Ve'd-i benat" gibi umûrlardan kalblerini taskil etmesi; ve rikkat, letafetin lem'ası olan hayvanata merhamet, hattâ karıncaya şefkat gibi umûr ile tezyin etmesi; öyle bir inkılab-ı azîmdir -hususan öyle akvam-ı bedevîde ki, hiçbir kanun-u tabi'iyeye tevfik olmadığından- hârikulâde olduğu musaddak-gerde-i erbab-ı basirettir. Basiretin varsa tasdik edeceksin.

Şimdi Nokta'yı dinle: İşte tarih-i âlem şehâdet eder ki: En büyük dâhî odur ki; bir veya iki hissin ve seciyenin ve isti'dadın inkişafına ve ikazına ve feverana getirilmesine muvaffak olsun. Zîrâ öyle bir hiss-i nâim ikaz edilmezse, sa'y hebaen gider ve muvakkat olur. İşte en büyük dâhî ancak bir veya iki hissin ikazına muvaffak olabilmiştir.

Ezcümle: Hiss-i hürriyet ve hamiyet ve muhabbet...

Bu noktaya binaen; Ceziret-ül Arab sahra-yi vesîasında olan akvam-ı bedevîde kâmine ve nâime ve mestûre olan hissiyat-ı âliye -ki, binlere baliğdir- birden inkişaf, birden ikaz, birden

feveran ve galeyana getirmek; şems-i hakikatın, ziya-i şu'lefeşanın hassasıdır. Bu noktayı aklına sokmayan, biz Ceziret-ül Arab'ı gözüne sokacağız. İşte Ceziret-ül Arab... Onüç asr-ı beşerin terakkiyatından sonra, en mükemmel feylesoflardan yüz taneyi göndersin, yüz sene kadar çalışsın; acaba bu zamana nisbeten o zamana nisbet, yaptığının yüzde birini yapabiliyor mu?..

İşaret: Kim tevfik isterse, âdetullah ve hilkat ve fıtrat ile âşinalık etmek ve dostluk etmek gerektir. Yoksa, fıtrat tevfiksizlikle bir cevab-ı red verecektir. Cereyan-ı umumî ise, muhalif harekette bulunanları adem-âbâd hiçahiçe atacaktır.

İşte buna binaen temaşa et, göreceksin ki; Hilkatte carî olan kavânin-i amîka-i dakîka -ki, hurdebîn-i akıl ile görülmez- hakâik-i şeriat ne derecede müraat ve mu'arefet ve münasebette bulunmuşlardır ki, o kavânin-i hilkatin müvazenesini muhafaza etmiştir.

Evet, şu a'sar-ı tavîlede, şu müsademat-ı azîme içinde hakâikını muhafaza, belki daha ziyade inkişafa getirdiğinden gösterir ki; Resul-i Ekrem Aleyhisselâm'ın mesleği, hiçbir vakit mahvolmayan hak üzerine müessestir.

Şu nükte ve noktaları bildikten sonra, geniş ve muhakemeli ve müdakkik bir zihinle dinle ki; Muhammed-i Hâşimî Aleyhisselam ümmiyeti ve adem-i kuvvet-i zahiresi ve adem-i hâkimiyeti ve adem-i meyl-i saltanatı ile beraber, gayet hatarlı mevâki'de kemâl-i vüsuk ile teşebbüs ederek efkâra galebe etmekle ervaha tahabbüb ve tabayia tasallut, gayet kesîre ve müstemirre ve râsiha ve me'lufe olan âdât ve ahlâk-ı vahşiyaneyi esasıyla hedmederek; onların yerine ahlâk-ı âliyeyi gayet metin bir esas ile lahm ve demlerine karışmış gibi

tesis etmekle beraber, zaviye-i vahşette hâmid olan bir kavimdeki kasavet-i vahşiyeyi ihmad ve hissiyat-ı dakikayı tehyic!..

Evet, hissiyat-ı âliyeyi ikaz ve cevher-i insaniyetlerini izhar etmekle beraber, evc-i medeniyete bir zaman-ı kasirde is'ad ederek şark ve garbda oturmuş bir devlet-i cesîmeyi bir zaman-ı kalilde teşkil edip, ateş-i cevval gibi belki nur-u nevvar gibi veyahut asâ-yı Musa gibi sair devletleri bel' ve imha derecesine getirdiğinden; basar-ı basireti kör olmayanlara sıdkını ve nübüvvetini ve hakk ile temessükünü göstermiştir. İşte eğer sen görmezsen, seni insanların defterinden sildirecektir.

DÖRDÜNCÜ MESLEK

Sahife-i müstakbelden, lasiyyema mes'ele-i şeriattır. İşte dört nükteyi nazar-ı dikkatten dûr etmemelisin.

Birincisi: Bir şahıs dört veya beş fende meleke sahibi ve mütehassıs olmaz. Meğer hârika ola...

İkincisi: Mes'ele-i vâhide, iki mütekellimden sudûr eder. Birisi, mebde' ve müntehası ve siyak ve sibaka mülâyemetini ve ahavatıyla nisbetini ve mevzi-i münasibde istimalini, yani münbit bir zeminde sarfını nazara aldığı için; o fende olan meharetine ve melekesine ve ilmine delalet ettiği halde; öteki mütekellim şu noktaları ihmal ettiği için sathiyetine ve taklidiyetine delalet eder. Halbuki kelâm yine o kelâmdır. Eğer aklın bunu farketmezse, ruhun hisseder.

Üçüncüsü: İkinci Mukaddeme'de geçtiği gibi; bir-iki asır evvel hârika sayılan keşif bu zamana kadar mestur kalsaydı, tekemmül-ü mebadî cihetiyle bir çocuk da keşfedebildiğini nazara al. Onüç asır geri git, o zamanların tesiratından kendini tecrid et, dehşet-engiz olan Ceziret-ül Arab'da otur,

dikkatle temaşa et, görürsün ki; Ümmî, tecrübe görmemiş, zaman ve zemin yardım etmemiş tek bir adam ki; yalnız zekâya değil, belki gayet kesîr tecarübün mahsulü olan fünûnun kavâniniyle öyle bir nizam ve adaleti tesis ediyor ki: İstidad-ı beşerin kameti, netaic-i efkârı teşerrübünden tekebbür ederse, o şeriat dahi tevessü' ederek ebede teveccüh eder. Kelâm-ı Ezelî'den geldiğini ilân etmekle beraber, iki âlemin saadetini temin eder.

İnsaf edersen, bu ise yalnız o zamanın insanlarının değil, belki nev'-i beşerin tavkı haricinde göreceksin. Meğer evham-ı seyyie, senin şu tarafa müteveccih olan fıtratının tarf'ını[53*)] çürütmüş ola...

Dördüncüsü: Onuncu Mukaddeme'de geçtiği gibi; hem de ikinci nokta-i itirazın cevabında da geleceği gibi şudur ki: Cumhurun isti'dad-ı efkârı derecesinde şeriatın irşad etmesidir. Şöyle ki:

Cumhurun âmîliği için, hakâik-i mücerredeyi -me'lufları vasıta olmaksızın- adem-i telakkileri sebebiyle, müteşabihât ve teşbihat ve istiarât ile tasvir etmesidir.

Hem de fünûn-u ekvanda cumhurun, hiss-i zahir sebebiyle hilaf-ı vaki'i zarurî telakki etmekle beraber, mebadî basamakları adem-i in'ikad ve tekemmülünden; mağlataların vartalarına düşmemek için, şeriat öyle mesailde ibham etti ve mutlak bıraktı. Lâkin hakikatı îmadan hâlî bırakmadı.

Vehim ve Tenbih: Resul-i Ekrem'in herbir fiil ve herbir halinde sıdk lema'an eder. Fakat her fiili ve her hali hârika olmak lâzım değildir. Zîrâ izhar-ı hârika, tasdik-i müddea içindir. Hacet olmadığı veya münasib olmadığı vakitte cereyan-ı umumiyeye mütabaatla, kavânin-i âdâtullaha

destedâd-ı teslim oluyor. Hem de öyle olmak gerektir.

Ey birader! Şu Tenbih, Birinci Mesleğin Mukaddemesi'nin taifesindendir. Nisyanın hatasıyla yolunu şaşırmakla yerini kaybedip şuraya girmiştir. İyice şu nükteleri tut.

İşte neticeye giriyoruz:

Bak ey birader! Fünûn ve ulûmun zübde-i hakikiyesi, berâhin-i akliye üzerine müesses olan diyanet ve şeriat-ı İslâmiye öyle fünûnları tazammun etmiştir. Ezcümle: Fenn-i tehzib-i ruh ve riyazet-ül kalb ve terbiyet-ül vicdan ve tedbir-ül cesed ve tedvir-ül menzil ve siyaset-ül medine ve nizamat-ül âlem ve fenn-ül hukuk ve saire... Lüzum görülen yerlerde tafsil ve lüzum olmayan veya ezhanın veya zamanın müstaid ve müsaid olmadığı yerlerde birer fezleke ile kavaid-i esasiyeyi vaz' ederek tenmiye ve tefri'ini ukûlün meşveret ve istinbatatına havale etmiştir ki, bu fünûnun mecmuuna değil, belki ekalline onüç asr-ı terakkiden sonra en medenî yerlerde en hârika zekâ ile mevsuf olanlar... tâkat-ı beşerin haricinde (bahusus o zamanda) olduğunu tasdikten vicdan-ı munsıfane seni men'edemiyor.

İşte fazl odur ki; a'da ona şehâdet ede. Yeni Dünya'nın en meşhur feylesofu olan Carlayl, Almanya'nın meşhur bir hakîminden ve rical-i siyasiyesinden naklen diyor ki: "O, tedkikatından sonra kendi kendine sual ederek demiş: İslâmiyet böyle olursa acaba medeniyet-i hazıra hakâik-i İslâmiyetin dairesinde yaşayabilir mi? Kendisi kendine "Evet" ile cevab veriyor. "Şimdiki muhakkikler o daire içinde yaşamaktadırlar."

Evvelki feylesof dahi diyor ki: Hakâik-i İslâmiyet çıktıkları zaman; ateş-i cevval gibi, hatabın parçalarına benzeyen sair efkâr ve edyanı

bel' etti. Hem de hakkı vardır. Zîrâ başkaların safsatiyatından birşey çıkmaz, ilââhirihî...

Evet onüç asırdan beri o kadar dehşetli müsademata karşı hakâikını muhafaza etmiştir. Belki bu müsademe, keşmekeş; hakikat-ı İslâmiyetin omuzu üstünden türab-ı hafayı terkik ve tahfif ediyor. Neam, vücûd ve hal-i âlem buna şahiddir. Makale-i ûlâdaki mukaddematı nazara almak gerektir.

Vehim ve Tenbih: Eğer desen: Herbir fende yalnız bir fezlekeyi bilmek bir adam için mümkindür...

Elcevab: Neam, lâ!.. Zîrâ öyle bir fezleke ki; hüsn-ü isabet ve mevki-i münasibde ve münbit bir zeminde istimal gibi… sâbıkan mezkûr sair noktalar ile cam gibi maverasından ıttıla-ı tâm ve melekeyi gösteren fezlekeler mümkin değildir. Evet, kelâm-ı vâhid iki mütekellimden çıkarsa; birinin cehline ve ötekisinin ilmine bazı umûr-u mermuze-i gayr-ı mesmua ile delalet eder.

İşaret ve İrşad ve Tenbih: Ey benimle şu kitabın evvel-i menazilinden hayaliyle seyr ü sefer eden birader-i vicdan! Geniş bir nazar ile nazar et ve müvazene et! Kendi hayalinde muhakeme etmek için bir meclis-i âliyeyi teşkil et, Sonra da "Mukaddemat-ı isna aşer"den müntehabatını davet et, hazır olsunlar. Sonra da şu kaidelerle müşavere et! İşte:

Bir şahıs çok fünûnda mütehassıs ve meleke sahibi olmaz. Hem de bir kelâm iki mütekellimden mütefavittir, başkalaşır. Ve hem de fünûn, mürur-u zaman ile telahuk-u efkârın neticesidir. Hem de müstakbeldeki bedihî birşey, mazîde nazarî olabilir. Hem de medenîlerin malûmu, bedevîlere meçhul olabilir. Hem de mazîyi müstakbele kıyas etmek, bir kıyas-ı hâdi'-i müsebbittir. Hem de ehl-i veber ve bâdiyetin besateti ise, ehl-i meder

ve medeniyetin hile ve desaisine mütehammil değildir. Evet, neam; hile medeniyetin perdesi altında tesettür edebilir. Hem de pek çok ulûm, âdât ve ahval ve vukuâtın telkinatıyla teşekkül edebilir. Hem de beşerin nur-u nazarı, müstakbele nüfuz edemez. Müstakbele mahsus olan şeyleri göremez. Hem de beşerin kanunu için bir ömr-ü tabiî vardır. Nefs-i beşer gibi o da inkıta' eder. Hem de muhit, zaman ve mekân, nüfusun ahvalinde büyük bir tesiri vardır. Hem de eskide hârikulâde olan şeyler, şimdi âdî sırasına geçebilir. Zîrâ mebadî tekemmül etmişler... Hem de zekâ eğer çendan hârika olsa da, bir fennin tekmiline kâfi değildir. Nasıl çok fenlerde kifayet edecektir?

İşte ey birader! Şu zâtlar ile müşavere et. Sonra da müfettişlik sıfatıyla nefsini tecrid et. Hayalat-ı muhitiye ve evham-ı zamaniyenin elbiselerini çıkart, çıplak ol. Bahr-i bîkeran-ı zaman olan şu asrın sahilinden, içine gir. Tâ asr-ı saadet olan adaya çık.

İşte herşeyden evvel senin nazarına çarpacak ve tecellî edecek şudur ki: Vahîd, nâsırı yok, saltanatı mefkud, tek bir şahıs; umum âleme karşı mübareze eder. Ve küre-i zeminden daha büyük bir hakikatı omuzuna almış ve bütün nev'-i beşerin saadetine tekeffül eden bir şeriatı -ki O şeriat, fünûn-u hakikiye ve ulûm-u İlahiyenin zübdesi olarak- isti'dad-ı beşerin nümüvvü derecesinde tevessü' edip iki âlemde semere vererek ahval-i beşeri güya bir meclis-i vâhid, bir zaman-ı vâhidin ehli gibi tanzim eden öyle bir adaleti tesis eder. Eğer o şeriatın nevâmisinden sual edersen ki: Nereden geliyorsunuz? Ve nereye gideceksiniz?

Sana şöyle cevab verecekler ki: Biz kelâm-ı ezelîden gelmişiz. Nev'-i beşerin selâmeti için

ebedin yolunda refakat için ebede gideceğiz. Şu dünya-yı fâniyeyi kestikten sonra, bizim surî olan irtibatımız kesilirse de; daima maneviyatımız beşerin rehberi ve gıda-yı ruhanîsidir.

HÂTİME

Şübehat ve şükûkun üç menbaları vardır, Şöyle: Eğer maksud-u Şâri'den ve efkârın isti'dadları nisbetinde olan irşaddan tecahül edip, bütün evham-ı seyyienin yuvası hükmünde olan şöyle bir mağlata ile itiraz edersen ki, şeriatın başı olan Kur'ân'da üç nokta vardır:

Birincisi: Kur'ân'ın mâbih-il imtiyazı ve vuzûh-u ifade üzerine müesses olan belâgata münafîdir ki, vücûd-u müteşabihat ve müşkilâttır.

İkincisi: Şeriatın maksud-u hakikîsi olan irşad ve ta'lime münafîdir ki, fünûn-u ekvanda bir derece ibham ve ıtlakatıdır.

Üçüncüsü: Tarîk-ı Kur'ân olan tahkik ve hidayete muhaliftir. İşte o da bazı zevahiri, delil-i aklînin hilafına imale edip, hilaf-ı vakıâ ihtimalidir.

Ey birader!.. (Tevfik Allah'tandır.) Ben de derim ki: Sebeb-i noksan gösterdiğin olan şu üç nokta, tevehhüm ettiğin gibi değildir. Belki üçü de i'caz-ı Kur'ân'ın en sadık şahidleridir. İşte:

Birinci noktaya cevab: (Zâten iki defa şu cevabı zımnen görmüşsün.) Şöyle ki: Nâsın ekseri cumhur-u avamdır. Nazar-ı Şâri'de ekall, eksere tâbidir. Zîrâ avama müvecceh olan hitabı, havass fehm ve istifade ediyorlar. Bilakis olursa olamaz. İşte cumhur-u avam ise, me'luf ve mütehayyelatından tecerrüd edip hakâik-i mücerrede ve ma'kulat-ı sırfeyi temaşa edemezler. Meğer mütehayyelatlarını dûrbîn gibi tevsit etseler... Fakat mütehayyelatın suretlerine hasr ve vakf-ı nazar etmek, cismiyet

ve cihet gibi muhal şeyleri istilzam eder. Lâkin nazar, o suretlerden geçerek hakâikı görüyor.

Meselâ: Kâinattaki tasarruf-u İlahîyi sultanın serir-i saltanatında olan tasarrufunun suretinde temaşa edebilirler.

اَلرَّحْمٰنُ عَلَى الْعَرْشِ اسْتَوٰى gibi... İşte hissiyat-ı cumhur şu merkezde olduklarından, elbette irşad ve belâgat iktiza eder ki: Onların hissiyâtı riayet ve ihtiram edilsin ve efkârları dahi bir derece mümaşat ve ihtiram edilsin. İşte riayet ve ihtiram; ukûl-ü beşere karşı olan tenezzülat-ı İlahiye ile tesmiye olunur. Evet o tenezzülat, te'nis-i ezhan içindir. Onuncu Mukaddeme'ye müracaat et.

İşte bunun içindir ki: hakâik-i mücerredeye temaşa etmek için hissiyât ve hayal-âlûd cumhurun nazarlarını okşayan suver-i müteşabiheden birer dûrbîn vaz' edilmiştir. İşte şu cevabı teyid eden maânî-i amîka veya müteferrikayı bir suret-i sehl ve basitada tasavvur veya tasvir etmek için nâsın kelâmında istiarât-ı kesîreyi irad ederler. Demek müteşabihat dahi, istiarâtın en ağmaz olan kısmıdır. Zîrâ en hafî hakâikın suver-i misaliyesidir.

Demek işkal ise; mânânın dikkatindendir, lafzın iğlakından değildir.

Ey mu'teriz! İnsafla nazar et ki; fikr-i beşerin, bahusus avamın fikirlerinden en uzak olan hakâiki, şöyle bir tarîk ile takrib etmek, acaba tarîk-i belâgat olan mukteza-yı halin mutabakatına muvafık ve makamın nisbetinde kemâl-i vuzûh ve ifadeye mütabık mıdır? Yahut tevehhüm ettiğin gibidir? Hakem sen ol!..

İkinci noktaya cevab: İkinci Mukaddeme'de mufassalan geçmiştir. Âlemde meyl-ül istikmalin dalı olan insandaki meyl-üt terakkinin semeratı ve

tecarüb-ü kesîre ile ve netaic-i efkârın telahukuyla teşekkül eden ve merdiven-i terakkinin basamakları hükmünde olan fünûn ise, müterettibe ve müteâvine ve müteselsiledirler.

Evet, müteahhir'in in'ikadı, mütekaddim'in teşekkülü ile vâbestedir. Demek mukaddem olan fen, ulûm-u mütearife derecesine gelecek; sonra müteahhir ile mukaddeme olabilir. Bu sırra binaendir ki: Şu zamanda temahhuz-u tecârüble satha çıkıp tevellüd etmiş olan bir fennin faraza on asır evvel bir adam tefhim ve talimine çalışsa idi, mağlata ve safsataya düşürmekten başka birşey yapamazdı.

Meselâ, denilse idi: "Şemsin sükûnuyla arzın hareketine ve bir katre suda (soyda) bir milyon hayvanatın bulunduklarına temaşa edin, tâ Sâni'in azametini bilesiniz." Cumhur-u avam ise, hiss-i zahir veya galat-ı hissin sebebiyle hilaflarını zarurî bildikleri için; ya tekzib veya nefislerine mugalata veya mahsûs olan şeye mükâbere etmekten başka ellerinden birşey gelmezdi. Teşviş ise; bahusus onuncu asra kadar, minhac-ı irşada büyük bir vartadır.

Ezcümle; sathiyet-i arz ve deveran-ı şems onlarca bedihiyât-ı hissiyeden sayılırdı.

Tenbih: Şu gibi mes'eleler, müstakbeldeki nazariyata kıyas olunmaz. Zîrâ müstakbele ait olan şeylere hiss-i zahir taalluk etmediği için, iki ciheti de muhtemeldir; itikad olunabilir. İmkân derecesindedir; İtminan kabildir. Onun hakk-ı sarihi tasrih etmektir.

Lâkin hîna ki, hissin galatı bizim "ma nahnü fih"imizi imkân derecesinden bedahete, yani cehl-i mürekkebe çıkardı. Onun nazar-ı belâgatta hiç inkâr olunmaz olan hakkı ise; ibham ve ıtlaktır. Tâ, ezhan müşevveş olmasınlar. Fakat hakikata

telvih ve remz ve îma etmek gerektir. Efkâr için kapıları açmak, duhûle davet etmek lâzımdır. Nasılki Şeriat-ı Garra öyle yapmıştır.

Yahu, ey birader! İnsaf mıdır, taharri-i hakikat böyle midir ki; Sen irşad-ı mahz ve ayn-ı belâgat ve hidayetin mağzı olan şeyi, irşada münafî ve mübayin tevehhüm edesin? Ve belâgatça ayn-ı kemâl olan şeyi noksan tahayyül edesin?

Ya eyyühel-hoto![54*)] Acaba senin zihn-i sakîminde belâgat o mudur ki, ezhanı tağlit ve efkârı teşviş ve muhitin müsaadesizliği ve zamanın adem-i i'dadından ezhan müstaid olmadıkları için ukûle tahmil edilmeyen şeyleri teklif etmektir? Kellâ!.

كَلِّمِ النَّاسَ عَلَى قَدَرِ عُقُولِهِمْ bir düstur-u hikmettir. İstersen mukaddemata müracaat et... Bahusus Birinci Mukaddeme'de iyi tefekkür et!..

İşte bazı zevahiri, delil-i aklînin hilafına göstermek olan Üçüncü Nokta'ya cevab:

Birinci Mukaddeme'de tedebbür et, sonra bunu da dinle ki; Şâri'in irşad-ı cumhurdan maksud-u aslîsi: İsbat-ı Sâni'-i Vâhid ve Nübüvvet ve Haşir ve Adalette münhasırdır. Öyle ise: Kur'ân'daki zikr-i ekvan, istitradî ve istidlal içindir. Cumhurun efhamına göre san'atta zahir olan nizam-ı bedi' ile nazzam-ı hakikî olan Sâni'-i Zülcelal'e istidlal etmek içindir. Halbuki san'atın eseri ve nizamı herşeyde tezahür eder. Keyfiyet-i teşekkül nasıl olursa olsun, maksad-ı asliye taalluk etmez.

Tenbih: Mukarrerdir ki delil, müddeâdan evvel malûm olması gerektir. Bunun içindir ki; bazı nüsûs'un zevahiri, ittizah-ı delil ve isti'nas-ı efkâr için cumhurun mu'tekadat-ı hissiyelerine imale olunmuştur. Fakat delalet etmek için değildir. Zîrâ Kur'ân, âyâtının telâfifinde öyle emarât ve karaini nasbetmiştir ki; o sadeflerdeki

cevahiri ve o zevahirdeki hakikatları ehl-i tahkika parmakla gösterir ve işaret eder.

Evet "Kelimetullah" olan Kitab-ı Mübin'in bazı âyâtı, bazısına müfessirdir. Yani bazı âyâtı, ahavatının mâ-fiz-zamirlerini izhar eder. Öyle ise bazıları diğer bir ba'za karine olabilir ki; mânâ-yı zahirî murad değildir.

Vehim ve Tenbih: Eğer istidlal'in makamında denilse idi ki: "Elektriğin acaibi ve cazibe-i umumiyenin garaibi ve küre-i arzın yevmiye ve seneviye olan hareketi ve yetmişten ziyade olan anasırın imtizac-ı kimyeviyelerini ve şemsin istikrarıyla beraber, suriye olan hareketini nazara alınız, tâ Sânii bilesiniz!" İşte o vakit, delil olan san'at, mârifet-i Sâni' olan neticeden daha hafî ve daha gamız ve kaide-i istidlale münafî olduğundan bazı zevahiri, efkâra göre imale olunmuştur. Bu ise: Ya müstetbeat-ut-terakib kabilesinden veya kinaî nev'inden olduğu için medar-ı sıdk ve kizb olmaz.

Meselâ: قَالَ lafzındaki elif eliftir. Aslı vav olsa, kaf olsa, ne olursa olsun tesir etmez.

Ey birader! İnsaf et... Acaba şu üç nokta-i itiraz, cemî-i a'sarda, cemî-i insanların irşadları için inzal olunan Kur'ân'ın i'cazına en zahir delil değil midir?

Evet..

وَالَّذِى عَلَّمَ الْقُرْاٰنَ الْمُعْجِزَ اِنَّ نَظَرَ الْبَشِيرِ النَّذِيرِ وَ بَصِيرَتَهُ النَّقَّادَةَ اَدَقُّ وَ اَجَلُّ وَ اَجْلَى وَ اَنْفَذُ مِنْ اَنْ يَلْتَبِسَ اَوْ يَشْتَبِهَ عَلَيْهِ الْحَقِيقَةُ بِالْخَيَالِ وَاِنَّ مَسْلَكَهُ الْحَقَّ اَغْنَى وَ اَعْلَى وَ اَنْزَهُ وَ اَرْفَعُ مِنْ اَنْ يُدَلِّسَ اَوْ يُغَالِطَ عَلَى النَّاسِ

55*) Neam, hayalin ne haddi vardır ki; nur-efşan olan nazarına karşı kendini hakikat gösterebilsin. Evet, mesleği nefs-i hak ve mezhebi ayn-ı sıdktır. Hak ise, tedlis ve tağlit etmekten müstağnîdir.

BEŞİNCİ MESLEK

Mar'ufe ve meşhure olan havarik-ı zahire ve mu'cizat-ı mahsûsedir. Siyer ve tarihin kitabları onlar ile meşhundur. Ülema-yı kiram (Cezahümüllahu hayran) hakkıyla tefsir ve tedvin etmişlerdir. Malûmun ta'limi lâzım gelmediği için, biz tafsilinden kat'-ı nazar ettik.

İşaret: Şu havarık-ı zahirenin herbir ferdi eğer çendan mütevatir değildir, mutlaka cinsleri, belki çok enva'ı kat'iyyen ve yakînen mütevatir-i bil-mânâdır. O havarık birkaç nev' üzerindedir. İşte:

Bir nev'i: İrhasat-ı mütenevviâdır. Güya o asır Peygamber'den (A.S.M.) istifade ve istifaza ederek keramet sahibi olduğundan, kalb-i hassasından hiss-i kabl-el-vuku'a binaen irhasatla Fahr-i Âlem (A.S.M.)'in geleceğini ihbar etmiştir.

Bir nev'i dahi: Gaybdan olan ihbarat-ı kesîresidir. Gûya tayyar olan ruh-u mücerredi, zaman ve mekân-ı muayyen'in kayıdlarını kırmış ve hudud-u mâziye ve müstakbeleyi çiğnemiş, her tarafını görerek bize söylemiş ve göstermiştir.

Bir kısmı dahi: Tahaddî vaktinde izhar olunan havarik-ı hissiyedir. Bine karib ta'dad olunmuştur. Demek söylediğimiz gibi herbir ferdi, âhâdî de olursa, mecmu'u mütevatir-i bilmanadır.

Birisi: Mübarek olan parmaklarından suyun nebeanıdır. Güya maden-i sehavet olan yed-i mübarekesinden maye-i hayat olan suy'un nebeanıyla; menba-ı hidayet olan lisanından, maye-i ervah olan zülâl-i hidayetin feveranını hissen tasvir ediyor.

Biri de: Tekellüm-ü şecer ve hacer ve hayvandır. Güya hidayetindeki hayat-ı maneviye, cemadât ve hayvanata dahi sirayet ederek nutka getirmiştir.

Biri de: İnşikak-ı Kamer'dir. Güya kalb-i sema hükmünde olan Kamer, mübarek olan kalbiyle

inşikakta bir münasebet peyda etmek için sine-i saf ve berrakını mübarek parmağının işaretiyle iştiyakan şakk ve çâk etmiştir.

Tenbih: İnşikak-ı Kamer mütevatir-i bilmanadır. وَ انْشَقَّ الْقَمَرُ olan âyet-i kerime ile sabittir. Zîrâ, hattâ Kur'ân'ı inkâr eden dahi, bu âyetin mânâsına ilişmemiştir. Hem de ihtimal vermeye şâyan olmayan bir tevil-i zaîften başka tevil ve tahvil edilmemiştir.

Vehim ve Tenbih: İnşikak, hem ânî, hem gece, hem vakt-i gaflet, hem şu zaman gibi âsumana adem-i tarassud, hem vücûd-u sehab, hem ihtilaf-ı metali' cihetiyle bütün âlemin görmeleri lâzım gelmez ve lâzım değildir. Hem de hem-matla' olanlarda sabittir ki, görülmüştür.

Birisi ve en birincisi ve en kübrası olan Kur'ân-ı Mübin'dir. İşte sabıkan bir nebzesine îma olunan yedi cihetle i'cazı müberhendir, İlââhirihî... Sair mu'cizatı kütüb-ü mutebereye havale ediyorum.

HÂTİME

Ey benim kelâmımı mütalaa eden zevat! Geniş bir fikir ile ve müteyakkız bir nazar ile ve müvazeneli bir basiretle mecmû-u kelâmımı, yani mesalik-i hamseyi muhit bir daire veya müstedir bir sur gibi nazara alınız, Muhammed Aleyhissalâtü Vesselâm'ın nübüvvetine merkez gibi temaşa ediniz. Veyahut sultanın etrafına halka tutmuş olan asakir-i müteâvine'nin nazarıyla bakınız! Tâ ki, bir taraftan hücum eden evhamı, müteca-vibe ve müteâvine olan cevanib-i saire def' edebilsin. İşte şu halde Japonların suali olan:

مَا الدَّلِيلُ الْوَاضِحُ عَلَى وُجُودِ اْلاِلَهِ الَّذِى تَدْعُونَنَا اِلَيْهِ ye karşı derim: **İşte Muhammed Aleyhissalâtü Vesselâm!..**

İşaret ve İrşad ve Tenbih: Vakta kâinat tarafından, hükûmet-i hilkat canibinden müstantık ve sâil sıfatıyla gönderilen fenn-i hikmet; istikbale teveccüh eden nev'-i beşerin talî'alarına rastgelmiş, birden fenn-i hikmet şöyle bir takım sualleri irad etmiş ki:

"Ey insan evlâdları! Nereden geliyorsunuz? Kimin emriyle? Ne edeceksiniz? Nereye gideceksiniz? Mebdeiniz nereden? Ve müntehanız nereyedir?" O vakit nev'-i beşerin hatib ve mürşid ve reisi olan Muhammed Aleyhissalâtü Vesselâm ayağa kalkarak, hükûmet-i hilkat cânibinden gelen fenn-i hikmete şöyle cevab vermiştir ki:

"Ey müstantık efendi! Biz maâşir-i mevcudat, Sultan-ı Ezel'in emriyle, kudret-i İlahiyenin dairesinden memuriyet sıfatıyla gelmişiz. Şu hulle-i vücûdu bize giydirerek ve şu sermaye-i saadet olan isti'dadatı veren, cemî'-i evsaf-ı kemâliye ile muttasıf ve Vâcib-ül vücûd olan Hâkim-i Ezel'dir. Biz maâşir-i beşer dahi, şimdi saâdet-i ebediyenin esbabını tedarik etmekle meşgulüz. Sonra birden ebede müteveccihen şehristan-ı ebed-ül âbâd olan haşr-i cismanîye gideceğiz.

İşte ey hikmet, halt etme ve safsata yapma!.. Gördüğün ve işittiğin gibi söyle!.."

ÜÇÜNCÜ MAKSAD

(Haşr-i cismanîdir)

Evet, hilkat onsuz olmaz.. Ve abestir. Neam, haşir haktır ve doğrudur. Bürhanın en vâzıhı, Muhammed Aleyhissalâtü Vesselâm'dır.

Kur'ân-ı Mübin, haşr-i cismanîyi o derece izah etmiştir ki; edna bir şübheyi bırakmamış. İşte biz de kuvvetimize göre onun berâhinini bir derece tefsir ederek kaç makasıd ve mevakıfına işaret edeceğiz.

Birinci Maksad: Evet kâinattaki nizam-ı ekmel, hem de hilkatteki hikmet-i tâmme, hem de âlemdeki adem-i abesiyet, hem de fıtrattaki adem-i israf, hem de cemî'-i fünûn ile sabit olan istikrâ-i tâmm, hem de yevm ve sene gibi çok enva'da olan birer nev'-i kıyamet-i mükerrere, hem de isti'dad-ı beşerin cevheri, hem de insanın lâ-yetenahî olan âmâli, hem de Sâni'-i Hakîm'in rahmeti, hem de Resul-i Sadık'ın lisanı, hem de Kur'ân-ı Mu'ciz'in beyanı; haşr-i cismanîye sadık şahidler ve hak ve hakikî bürhanlardır.

MEVKIF VE İŞARET

1- Evet saadet-i ebediye olmazsa nizam, bir suret-i zaîfe-i vâhiyeden ibaret kalır. Cemî-i maneviyât ve revabıt ve niseb, hebaen gider. Demek nazzamı, saadet-i ebediyedir.

2- Evet inâyet-i ezeliyenin timsali olan hikmet-i İlahiye, kâinattaki riayet-i masalih ve hikem ile mücehhez olduğundan, saadet-i ebediyeyi ilân eder. Zira saadet-i ebediye olmazsa, kâinatta bilbedahe sabit olan hikem ve fevaide karşı mükâbere edilecektir.

3- Neam, akıl ve hikmet ve istikrâ'ın şehâdetleriyle sabit olan hilkatteki adem-i abesiyet; haşr-i cismanîdeki saadet-i ebediyeye işaret, belki delalet eder. Zira adem-i sırf, herşeyi abes eder.

4- Evet fıtratta, ezcümle âlem-i suğra olan insanda, fenn-i menafi'-ül a'zanın şehâdetiyle sabit olan adem-i israf gösterir ki: İnsanda olan isti'dadat-ı maneviye ve âmâl ve efkâr ve

müyûlatının adem-i israfını isbat eder. O ise, saadet-i ebediyeye namzed olduğunu ilân eder.

5- Evet öyle olmazsa; umumen kurur, hebaen gider. Feya lil-aceb!. Bir cevher-i cihan-beha'nın kılıfına nihayet derece dikkat ve itina edilirse, hattâ gubarın konmasından muhafaza edilirse, nasıl ve ne suretle o cevher-i yegâneyi kırarak mahvedecektir? Kellâ!.. Ona itina, onun hatırası içindir.

6- Evet sâbıkan beyan olunduğu gibi; cemî-i fünûnla hasıl olan istikrâ-i tâmla sabit olan intizam-ı kâmil, o intizamı ihtilâlden halâs eyleyen ve tekemmül ve ömr-ü ebedîye mazhar eden haşr-ı cismanînin sadefinde olan saadet-i ebediyeyi bizzarûre iktiza eder.

7- Evet, saatin sâniye ve dakika ve saat ve günleri sayan çarklarına benzeyen yevm ve sene ve ömr-ü beşer ve deveran-ı dünya; birbirine mukaddime olarak döner, işlerler. Geceden sonra sabahı, kıştan sonra baharı işledikleri gibi; mevtten sonra kıyamet dahi o destgâhtan çıkacağını haber veriyorlar.

Evet insanın her ferdi, birer nev' gibidir. Zîrâ nur-u fikir onun âmâline öyle bir vüs'at vermiş ki; bütün ezmanı yutsa tok olmaz. Sair enva'ın efradlarının mahiyeti, kıymeti, nazarı, kemâli, lezzeti, elemi ise cüz'î ve şahsî ve mahdud ve mahsur ve ânîdir. Beşerin ise ulvî, küllî, sermedîdir. Yevm ve senede olan, çok nevi'lerde olan birer nev'-i kıyamet-i mükerrere-i nev'iye ile, insanda bir kıyamet-i şahsiye-i umumiyeye remz ve işaret, belki şehâdet eder.

8- Neam, beşerin cevherinde, gayr-ı mahsur isti'dadâtında mündemiç olan gayr-ı mahdud olan kabiliyâttan neş'et eden, müyulattan hasıl olan lâ-yetenahî âmâlinden tevellüd eden gayr-ı

mütenahî efkâr ve tasavvuratı; mavera-yı haşr-i cismanîde olan saadet-i ebediyeye elini uzatmış ve medd-i nazar ederek o tarafa müteveccih olmuştur.

9- Neam, Sâni'-i Hakîm ve Rahmanürrahîm'in rahmeti ise; cemî-i ni'amı nimet eden ve nıkmetlikten halâs eden ve kâinatı firak-ı ebedîden hasıl olan vaveylâlardan halâs eyleyen saadet-i ebediyeyi nev'-i beşere verecektir. Zîrâ şu herbir nimetin reisi olan saadet-i ebediyeyi vermezse, cemî-i nimetler nıkmete tahavvül ederek, bizzarûre ve bilbedahe ve umum kâinatın şehâdetiyle sabit olan rahmeti inkâr etmek lâzım gelir.

İşte ey birader!.. Mütenevvi' olan nimetlerden yalnız muhabbet ve aşk ve şefkate dikkat et. Sonra da, firak-ı ebedî ve hicran-ı lâyezâlîyi nazara al! Nasıl o muhabbet, en büyük musibet olur!.. Demek hicran-ı ebedî, muhabbete karşı çıkamaz. İşte saadet-i ebediye, o firak-ı ebediyeye öyle bir tokat vuracak ki, adem-âbâd hiçâhiçe atacaktır.

10- Neam, sâbık olan beş mesleği ile sıdk ve hakkaniyeti müberhen olan Peygamberimizin lisanı, haşr-i cismanînin definesindeki saadet-i ebediyenin anahtarıdır.

11- Neam, yedi cihetle, onüç asırda i'cazı musaddak olan Kur'ân-ı Mu'ciz-ül Beyan, haşr-i cismanînin keşşâfıdır ve fettahıdır ve besmelekeşidir.

İkinci Maksad: Kur'ân'da işaret olunan haşre dair iki delilin beyanındadır.

İşte, [56*)] : نَحُو بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

هذا تقريض لأخي الصّغير

(Küçük biraderim Abdülmecid' in takrizidir)

أحمده تعالى حمدًا بلا حدّ، وأصلّي على رسوله سيدنا محمد وعلى آله وصحبه سالكي الطريق الأسدّ .
وبعد: فاعلم انّه من يَرُمْ إن يعرج الى سماء الحقائق، ويسم اَنْ يسرح فكره فى رياض الدقائق، ويطلب ميزانًا لتمييز الكاذب عن الصادق، ومكنسة لتكنيس غبار الاَوْهام عن وجوه الشقائق، وجنة يروض فيها جياد اَلْأفكار، وجُنة يدافع بها نضال السقيمة من اَلْأخيار، ومضمارًا يبارز فيه الإبطال من الاعجبار: فعليه بتدرس وتدريس هذا الكتاب.. لأنه قد بني على أساسي تهديم الخطأ وتعمير الصواب ، وأصلى تصقيل الاسلامية عن الوهميات التى بها تعاب، وتصفية العقائد عن الخرافات التى بها تشاب..
كيف لا، وقد أخرج تلك الحقائق الموؤدة في أخاديد الخيالات ، وفض أفواه الأوهام عن مكنونات هاتيك النكات. فحل الأذهان، وأذهن الفحول، وسمح به ثاقب الأفكار ، وأفكر العقول وخاطر كل ما يوصف به فهو فوقه ولو بذل الواصف في اعطرائه طوقه .
و ان شككت فيما اقول فيه، انظر الى الفرائد الساقطة من فيه...
ويحق أن يقال في تأليفه :
بديع النسج والاسداء انشا * من التعييب والتّغْيير حاشا
كتابًا باللآلي قد توشا * أناسي النصوص قد تحشّا
مرئ الصدق والحق المبين * ويومي للكنوز تحت غين
ولذي الدين والأحباب زين * كما للقالي والحساد شين
يمزق عن وجوه الحق مينا * يعمّى لذوي الالحاد عينًا
محك للنحول من نقول * وقيد للعقول من فحول
جدير بالتقلّد في نحور * محافظة الحدود والثغور
خليق بالتقلد في العناق * لضرب الفرق في رأس النفاق
على الطرف متى يُسطر سُطُر * ه لا يغشاه طول الدهر عور
على القلب بان تكتب أحرى * وأن تجعل مكان الحبر تبرًا
صغير الجرم تبرى المثال * كمرقاةٍ الى أوج الكمال
كثير الرّموز والمعنى دقيق * وعن دركه ذو الطعن سحيق

هلال الشكّ معناه فحدد * بكحل ضدّه العين فراود
و اني لا يكون ذا كذا كا * ويختصم بكتفيه السماكا
وقد أنشاه رازيّ الأوان * مجيد للبديع في الزمان
وذا العصر به يعلو وسام * لذا التأليف تاريخ تمام

Yakînin kâşifi olmakla, miftah-ı belâgattır
Hakikat olduğu şey'e, menar-ı ihtida odur
Hakk'ın keşşâfı olmakla, belâgatça misalsizdir
Belâgatta olan, esrara bir misbah-ı vehhacdır
Mesailden ne şey müşkil olursa onda zahirdir
Bütün esdaf-ı elfazda esrar-ı belâgattır
Hakk'ın cevher-i âlisiyle elmas-ı hakikattan
Şükûke karşı yapılmış olan bir seyf-i katı'dır
Müzehheb basamaklı şu semavat-ı kemâlâta
Urûc etmek için hakkıyla bir nuranî mirkattır.

Abdülmecid

Not: Muhakematın Arabçası Osmanlıca Âsâr-ı Bedîiyye'de neşredilmiştir.

—Naşir—

مناظرات

Münâzarat

Müellifi
Bediüzzaman Said-i Nursî

Not: Muhakemat eseri gibi, Münazarat Risalesi de hem Arabça hem Türkçe olarak 1910'da te'lif edilip 1913'de tab' edilmişlerdir.

"Dine zarar olmasın, ne olursa olsun" başlığından sonra parantez içindeki cümleler bilâhere müellifi tarafından ilave edilmiş ve tarafımızca konulmuştur.

—Naşir—

Azametli Bahtsız
Bir Kıt'anın;
Şanlı, Tâli'siz
Bir Devletin,
Değerli Sahipsiz
Bir Kavmin Reçetesi... Veyahud Bediüzzaman'ın Münazaratı

İFADE-İ MERAM VE UZUNCA BİR MA'ZERET

Yâ-eyyühennazır! Hasenatı seyyiatına, sevabı hatasına tereccüh edenler mağfiret ve affa

müstehaktırlar.

İşte iki inkılâb, beni iki te’lif-i müşevveşe mecbur etti. İki rıhlet dahi iki kitabı ilham ettirdi.

Şu eserlerden herbirisi Kürd olduğu gibi; aynı halde Türk, aynı vakitte Arabdır. Güya herbir eser, Arab abâsını iktisâ ve Türk pantolonu giymiş külâhlı bir Kürddür. Böyle acîbü’ş-şekil bir te’lif, te’lif kanununa muhalefetle muaheze olunmamak gerektir...

Evet benim hakkım sükût idi. Zîrâ âcizim. Bilirim, âsârım rağbete şâyan değildir. Fakat Sa’dî’nin:

که هستیرا نمی یابم □ غرض نقشیست که ازمابازماند
بقائ

olan matemâlûd ve hikmetâmiz kelamının verdiği himmet.. Hem de, benim gibi iktidarsızların mahcubiyetlerini izale ile, meydan-ı hamiyete çıkmağa cesâret vermek için nümûne-i imtisal olmağa olan arzu.. Hem de, eseri bizzat rağbete şâyan olmasa da, benim gibi me’mul olmayan birisinden küçük bir eser dahi, bir nev’i antikalık rağbetine şâyân olmasına olan ümîd; beni eser yazmağa cesaret vermişlerdir. Yoksa ben bilmez değilim ki: Eserlerim bâzen hem hakîkat-şiken, hem nazım-şiken, hem üslûb-şiken, hem hayal-şiken, hem hiss-şiken, hem ifrat-âlûddur. Lâkin ne yapayım başka türlü de olamazdı.

Zîrâ tam bir asrı bir seneye sığıştıran ve yedinci asırdan onüçüncü asra kadar benim gibi kurun-u vusta adamlarının hayalini yuvarlandırmakla; herbir asır bir hiss ve bir tesiri karıştırıp birinci eserimi ilham eden Temmuz’un inkılab-ı mes’ûdunun teşvikiyle, hem de bütün devâir ve tabakat-ı mütedahile-i mütesafileyi karıştıran; ve istibdadın tazyik-i

mecnûnanesiyle vücûda atılan; ve doktorların tokadıyla ademden tımarhane kapısıyla dışarıya fırlayan “cinnet hâtıratı” olan eserimi tekmil edip, “İki Mekteb-i Musibetin Şehâdetnâmesi”ni ibraza beni mecbur eden Mart ve Mayıs meş’um ve müthiş olan ihtilâl ve inkılabının verdiği heyecan ile; hem de gayet mütenevviâ ve muhtelife tabayi’ ve hissiyatı tazammun eden ve o “İki Reçeteyi” vücûda getiren üssülesas mesleğim, elmas-misâl olan İslâmiyet hissinin sadefi ve Kürdlükle memzuç olan milliyet fikrinin verdiği ders ile şöyle eserleri intac etti. Demek herbir eserim birkaç asrın fezlekesi; ve Kürd taifelerinin tabiâtlarının enmûzeci; ve gayet muhtelife etvarımın nümunesi olduğundan, hakiki intizam onda aramak abestir.

Evet edebin değil, belki edebiyatın kanununa karşı âsarımı muhalefete sevk eden yedi esbabdır:

Evvelâ: Sabâvetimden beri kâh kuyu dibinde, kâh minare başında gibi fehmen isti’dâdlarda bulunuyorum. Kâh gayet dakik bir hakikat davetsiz elime geliyor. Kâh gayet tanışım, dostum olmuş bir hakikat ecnebî olup tanımıyorum. Hatta bir günde kâh gayet cahil, kâh tecrübeli bir siyasî gibi işe karışmak isterim.

Sâniyen: Meşrutiyetin fecr-i sâdıkına kadar inşâ ve kitabette tamamen hem ümmî hem acemî idim. Her ne ki inşâ ettimse, üstadımız olan Meşrutiyetten öğrendim. Cînân-ı cenânda yemişler kemâle ermemiş iken kopardım. Eğer size ekşi gelirse, yüzünüzü ekşitip abûs, kamtarîr olmayınız.

Sâlisen: Müstehak olmadığım teveccüh-ü âmmeden neş’et eden bir şöhret-i kâzibe, bana tahmil ettiği vazife-i mühimme ile aczden neş’et eden atlamak nümayişe, sahte ehliyetle ehil olmadığım bir şeye girişmeğe mecbur oldum...

Râbian: Fıtraten bendeki gurûr, milliyeten bendeki fahriye, mesleken bendeki tahdîs-i nimet, meşreben bendeki meyl-i tefevvuk, kavmiyeten bendeki meyl-i tecellüd ve meyl-i nümayiş; Şâş adama eserlerimde hakîkattan fazla bir enaniyet gösteriyor. Evet enaniyet var.. Benim değil milletimin enaniyetidir. Benlik var.. Benim değil sınıfım olan melâik-i medârisin izzetidir.

Hâmisen: Ben Kürdçe düşünürüm, Türkçe ve Arabça yazıyorum. Matbaa-i hayaldeki mütercim acemî, ya kalbin sözünü iyi anlamıyor. Veya lisanın diline âşina değildir. Hem Türkçenin sarf, nahvini bilmediğimden; ma'naya giydirdiğim üslûbun düğmeleri pek karışık oluyor. Hatta "evet, işte, şimdi, hemde, zîra, olan, şu, bu" tekerrürleri sizin gibi beni de usandırıyor. Başkasının tashîhine de kat'iyyen razı olamıyorum. Zîra külahıma püskül takmak gibi, başkasının sözü sözlerimle hiç münasebet ve ülfet peyda etmiyor. Sözlerimden tevahhuş eder.

Sâdisen: Tabiâtımdaki ifrat cihetiyle düşündüğümden; mütercim-i hayalînin tercümesinde, hattatın imlâsında, tâbi'ın tab'ında, mutali'in fehminde bazen yanlış düşmekle güzel bir hakikat çirkinleşiyor.

Sâbian: Şu "Saykal-ı İslâmiyet" ve "Ekrad Reçetesi" olan iki eser, o dehşetli dağ ve dere ve sahraların kuvve-i münbitesi fevkalâde neşv ü nema vererek kırk elli gün zarfında hem yeşillendi, hem cesim bir şecere oldu, hem meyve verdi.

Evet öyle bir vakitte vücûda geldi ki; dağlar beni derelerin yed-i haşinine fırlatıyordu. Onlar da beni sahraların yüzlerine çarpıyordu. Sonra hamiyet-i milliye ve hamiyet-i İslâmiye şu iki sınıf meyveleri dağ başından koparıp, ve bazen rüzgâr vurup derenin dibine düşmüş meyveleri ilaç

için toplayıp, medine-i medeniyetin çarşısına getirdiler. Hatta bir kısmı “Bâşid” dağının yemişidir. Bir taîfesi “Ferraşin” ovasının meyvesidir. Bir miktarı Beytüşşebab deresinde kırmızılan-mış semeresidir.

İşte şu iki eseri yazdığım vakit; zaman kısa, mekân vahşi, ben seyyah, zihin müşevveş, vücûd yarım hasta, yazmak acele olduğundan elbette müşevveş olur.

Ey ehl-i insaf! Mazaretim bu!.. Kabul ederseniz, insafın şe’nidir. Etmezseniz emin olunuz; size minnet etmem. Hiç de kabul etmeyiniz. Sizin minnetiniz dağ başında olsun. Size beğendirmek için değil, belki hakka hizmet için yazdım, vesselâm.

Şu eserin nağamatını dinlemek için bir Kürd cesedini giymek, bir vahşî hayalini başına takmak gerektir. Yoksa ne istima’ helâl, ne sema’ tatlı olur.

Ebû Lâşey’
SAİD

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
والصَّلاَةُ عَلَى سَيِّدِ الْعَالَمِ

Emma ba’d: Ehl-i hamiyetin nazarına arz ediyorum ki: Vakta meşrutiyetin ikinci yaşında İstanbul, temsil ettiği asırdan tarihvâri bir nazarla göçüp Kurun-u Vustaya karşı aşağıya inmekle, Aşâir-i Ekrâdın içinde cevelân ile bahardan güze bir rihlet-i sayfiye; güzden bahara bilad-ı Arabiyeden bir rıhlet-i şitaiyye ettim. Dağ ve sahrayı bir medrese ederek Meşrûtiyeti ders verdim. Birden bana göründü ki; Meşrûtiyeti gâyet garîb bir surette telakki etmişler. Her tarafın şüphe ve sualleri ağleb bir dereden gelmiş gibi gördüm.

İşte teşhîs-i maraz için miftah-ı kelamı onlara verdim, dedim: Siz sual ediniz, ben de ona göre

cevap vereyim. Onlar istihsan ettiler. Zîra Kürdlerin tabiat-ı meşrutiyetperveranelerine binaen dersi münazara ve münakaşa suretiyle okuyorlar. Onun içindir ki; medreseleri küçük bir meclis-i meb'usan-ı ilmiyeyi andırıyor. İşte tâmimen lil-fâide, suallerini cevaplarımla musafaha ettirerek şu kitabı yazdım. Tâ birbirine muavenette bulunsun. Hem de görmediğim Ekrad ve emsaline şu kitap bana bilvekalet onlarla konuşarak cevap versin. Hem de lisanları kalblerine tercümanlık edemeyenlere bedelen suâl etsin.

Elhasıl: Şu kitap tarafımdan cevap, onların cânibinden suâl etmek vazifesiyle mükelleftir. Hem de siyaset tabiblerine teşhis-i illete dair hizmet ile muvazzaftır.

Ey ehl-i hamiyet anlayınız! Kürd ve emsâli, fikren meşrûtiyet-perver olmuş ve oluyorlar. Lâkin bazı me'murîn, fiilen meşrutiyet-perver olması müşküldür. Halbuki akılları gözlerinde olan avama ders veren fiildir.

İMDİ SUALE VE CEVABA BAŞLIYORUM

S- Ey Seyda! İstanbul'a gittin.. bu inkılâb-ı azîmi gördün.. mühim işler içine girdin… bize ne getirdin?…

C- Müjde getirdim!...

S- Müjde ne demek?... Bazılar bize: "Sizin için fenalık var," diyorlar?...

C- Nurdan zarar gelmez. Gelirse, huffaşa gelir, murdar şeylere gelir. Size cemî-i kuvvetimle yalnız Kürdistana değil, belki âleme işittirecek tarzda bağırarak müjde veriyorum ki; umum İslâmın, lâsiyyema Osmanlıların, bâhusus Ekradın saadetinin fecr-i sâdıkının geldiğini hatta Bâşid başında görüyorum.

رغماً على أنف أبوالعلاء المعرّي

Faraza şu devletin yarı milleti bahasında verilse idi, gene erzan.. ve zulmetle beraber yansa idi gene ucuz...

S- Biz öyle işitmedik?...

C- Şeytanın arkadaşları çoktur...

S- Öyle ise zihnimize gelen şüpheleri ve sualleri hallet!..

C- Elbette... Fakat müşteri olmadan, istemeden malımı satmam...

S- İstibdad nedir? Meşrutiyet nedir? Diğeri: Ermeniler ağa oldular. Biz sefil kaldık. Başkası: Dinimize zarar yok mu? Daha başkası: Jön Türkler şöyledirler, böyledirler. Bizi de zarardîde edecekler. Diğeri: Gayr-i Müslim nasıl asker olacak?.. ilh…

C- Yâhu, şu gürültülü karmakarışık, sizin gibi intizamsız suallerinize nasıl cevap vereceğim!..

S- Kaide-i suali sen göster!..

C- Meşrutiyet kanunu ile sual ediniz!.. Yâni içinizden bir iki zeki adamı intihab ediniz, tâ size vekil olarak müşteri olup sual etsin; siz de dinleyiniz! Onlar: "Peki, peki..."

S- İstibdad nedir? Meşrutiyet nedir?..

C- İstibdad tahakkümdür. Muamele-i keyfiyedir. Kuvvete istinad ile cebirdir. Rey'-i vahiddir. Sû-i istimalâta gayet müsaid bir zemindir. Zulmün temelidir. İnsaniyetin mahîsidir. Sefalet derelerinin esfel-i sâfilinine insanı tekerlendiren ve Âlem-i İslâmiyeti zillet ve sefalete düşürttüren ve ağraz ve husumeti uyandıran ve İslâmiyeti zehirlendiren; hatta herşeye sirayet ile zehirini atan, o derece ihtilafatı beyn-el İslâm îkâ' edip (Mu'tezile,

Cebrî, Mürcie) gibi dalâlet fırkalarını tevlid eden istibdaddır.

Evet taklîdin pederi ve istibdad-ı siyasînin veledi olan istibdad-ı ilmîdir ki, Cebriye, Râfiza, Mu'tezile gibi İslâmiyeti müşevveş eden fırkaları tevlid etmiştir.

S- İstibdad bu derece bir semm-i kâtil olduğunu bilmezdik. Lehülhamd parçalandı. Onu esasıyla tedavî edecek olan tiryak-ı meşrûtiyeti bize tarif et!..

C- Bâzı memurların ef'ali adem-i ülfetten dolayı size yanlış ders gösterdiği ve şiddetten neş'et eden müşevveşiyetle hâl-i hâzırdan fehmettiğiniz Meşrûtiyeti tefsir etmeyeceğim... Belki hükûmetin hedef-i maksadı olan Meşrutiyet-i meşru'ayı beyan edeceğim:

İşte Meşrutiyet ;

وَ اَمْرُهُمْ شُورَى بَيْنَهُمْ ۞ وَشَاوِرْهُمْ فِى الْاَمْرِ

âyet-i kerîmelerinin tecellîsidir. Ve meşveret-i şer'iyyedir. O vücûd-u nûranînin kuvvete bedel, hayatı haktır. Kalbi, mârifettir. Lisanı, muhabbettir. Aklı, kanundur, şahıs değildir.

Evet, Meşrutiyet; hâkimiyet-i millettir. Siz dahi hâkim oldunuz. Umum akvamın sebeb-i saadetidir. Siz de saadete gideceksiniz. Bütün eşvâk ve hissiyat-ı âliyeyi uyandırır. Uyku bes... Siz de uyanınız!.. İnsanı hayvanlıktan kurtarır. Siz de tam insan olunuz. İslâmiyetin bahtını, Asya'nın tâli'ini açacaktır. Size müjde! Bizim devleti ömr-ü ebediyeye mazhar eder, milletin bekasıyla ibka edecek. Siz daha me'yus olmayınız...

Bir ince tel gibi her tarafa heva ve hevesin tehyici ile çevrilmeğe müstaid olan rey'-i vâhid-i istibdadi; lâyetezelzel bir Timur direk gibi, lâyetefellel bir elmas kılınç gibi olan efkâr-ı

ammeye tebdil eder. Siz de Sefîne-i Nûh gibi emniyet ediniz. Herkesi birer pâdişah hükmüne getiriyor. Siz de hürriyetperverlikle pâdişah olmağa gayret ediniz. Esas-ı insaniyet olan cüz-ü ihtiyari te'min eder, âzad eder. Siz de câmid olmaya razı olmayınız. Üçyüz milyondan zîyade ehl-i İslâmı bir aşîret gibi birbirine rabt eder. Siz de o rabıtayı muhafaza ediniz! Zîra meşveret perdeyi attı, milliyet göründü, harekete geldi... Milliyet içinde İslâmiyet ışıklandı, ihtizaza geldi. Zîrâ milliyetimizin ruhu İslâmiyettir. Hâkikî ve nisbî ve izafîden mürekkebdir. Başka millete benzemiyor.

S- İstibdâdın çirkinliğine, Meşrutiyetin bu derece iyiliğine delilin nedir?..

C- Siz avâm olduğunuzdan; hayalinizle tefekkür, gözünüzle taakkul ettiğinizden, temsil size bürhan-ı nazarîden daha ziyade mukni'dir.İşte ikisinin mahiyetlerini misâl ile tasvir edip göstereceğim.

İşte biliniz hükûmet, hekîm gibidir. Millet hastadır. Farz ediniz; ben şu çadırda oturmuş bir hekîmim. Şu etraftaki herbir köyde Allah etmesin birer ayrı hastalık var. Ben o hastalıkları teşhis etmemişim. Hem de ta'cizimi istemeyen müdahenecilerden, yalancılardan başka kimseyi görmemişim. Şu halde şu köylere tanımadığım bir hastalığa, görmediğim bir hastaya gönderdiğim reçetesiz, mizansız bir ilacı istimal eden, acaba şifa mı bulur? Veyahud ölür?..

Evet مُوتُوا قَبْلَ اَنْ تَمُوتُوا sırrına, şunun saye-i muzlimanesinde mazhar oldunuz.

İşte her köye böyle ilaç göndermek, hatta dâ-ûl cû' ile karın ağrısına mübtelâ olan emsâlinize hazım ilâcı hükmünde olan iâne toplamak; yâhud eşkiyalık ve husumet derdiyle mültehib bulunan o vücûda iltihabı tezyid eden **"Hamîdîlik"** icra etmek ve ilâ âhirihi.. Acaba tedavi mi? Yoksa tesmim midir, melek-ül mevte yardım etmek midir?..

İşte mahiyet-i istibdadın timsali budur. Zîrâ sabıkta pâdişah kendi yerinde mahbus gibi oturuyordu. Bîçâre milletin hâlini anlamıyordu. Yâhud za'f-ı kalb ve kuvvet-i vehim ile anlamak istemiyordu. Yâhud mütehevvisane ve mütekeyyifâne ve mütekalkıl olan tabiatı anlattırmaya müsaid değildi.

İşte hükümetteki istibdada, herşeydeki istibdadı kıyas ediniz! Hatta **taklidi tevlid eden ilmin istibdadı** dahi böyledir.

Amma bizzarûre hükûmet-i İslâmiyenin hedef-i maksadı olan Meşrutiyet-i meşrû'anın timsalini isterseniz; farzediniz ben bir hekîmim. Şu çadır dahi eczahanedir, içindeyim. Umum köylerde veyahud evlerde çeşit çeşit hastalıkları teşhis etmiş, reçetesini yazmış bir müntehap adam yanıma geliyor. Reçetesini ibraz ediyor ki; **"Dâ'-ül cehil ile baş ağrısı var"** yazılıdır. Ben dahi fen afyonunu ibtida onların lisanlarının zarfında sonra da lisan-ı resmiye ifrağ ederek veriyorum. Bir başkasının reçetesini gösteriyor ki; kalb hastalığı olan za'f-ı diyanet var. Ben de fünûnu, maarif-i İslâmiye ile meczedererek bir macun yapıyorum, müderrislerin ellerine veriyorum, gönderiyorum. Diğerinde da'-ül husûmet ile ihtilâl sıtması var. Ben de fikr-i milliyeti uyandırarak, ışıklandırarak, tiryak misal adalet ve muhabbeti o nur ile mezcettirerek sulfato misal bir ilaç

veriyorum. İşte böyle bir hekîmdir ki, vatan hastahanesinde bîçare etfali helaktan halas eder.

Hâ! Hükûmet-i meşrûtanın timsâl-i nûranisi: كُلُّكُمْ رَاعٍ وَكُلُّكُمْ مَسْئُولٌ عَنْ رَعِيَّتِهِ sırrınca, herbir büyük adam bu düsturu nazara almak gerektir.

S- Derman dermandır, neden zehir olsun?

C- Bir derdin dermanı, başka bir derde zehir olabilir. Bir derman hadden geçerse derd getirir.

S- Ne diyorsun, "istahsente zâveremin" Hâl-ı hazırın eskisi gibi çok fenalığı var, bize zulmeder. Hem de zaafta, kuvvetsizlikte eskisine benzer. Demek tarif ettiğin Meşrutiyet daha bize selâm etmemiş... Tâ ki biz de: "Ehlen ve sehlen" desek.

C-

لا , بل استسقيت اُسكوباً , واستسعيت يعبوباً واستحسنت حوراء , ومدحت حرّيّةً حرّة حورية

Fakat sizin divaneliğinizden korkmuş, gelememiş. Zulüm Meşrutiyetin hatası değil, belki kafanızdaki cehaletin zulmetindendir. Siz divanelikle kısa yolu uzun yapıyorsunuz. "Gevdân" ve "Mamhûran" aşîretleri daha asker gelmeden, alâkullihâl vermeğe mecbur olan emvâl-i emîriyeyi hâzır etseydiler, şu kadar zulüm olmayacaktı. Evet bir millet cehaletle hukukunu bilmezse, ehl-i hamiyeti dahi müstebid eder.

Siz diyorsunuz: "Şimdiki hükûmet eskisi gibi zaîftir." Evet kuvvetsizlikte dokuz yaşındaki çocuk, doksan yaşındaki ihtiyara benzer. Fakat o

kabre müteveccihen iner, eğilir girer. Şu ise, doğrulur, şebabe doğru yükselir.

S- Neden böyle bulanıktır, sâfî olmuyor?

C- Yüz seneden beri harab'a yüz tutan bir şey, birden yapılamaz. Size bir misal söyleyeceğim: Bir bulâğ[57*)] başı çok zaman taaffün ve tesemmüm etmiş, içine çok pislik düşmüş. Sonra da onu tasfiye için o pislikleri içinden çıkarılırsa ve bir havuz gibi yapılırsa; acaba pınarın suyu bir zaman bulanık olarak gelmiyecek mi? Fakat merak etmeyiniz!.. Akibet berrak olacaktır.

S- Tarif ettiğin meşrutiyetin ne miktarı bize gelmiş?.. Ve niçin bütün gelmiyor?

C- Ancak on kısımdan bir kısmı size gelebilmiş. Zîrâ sizin şu vahşetengiz, cehaletperver, husumet-efza olan sarp dağ ve derin derelerinizdeki vahşet ayılarından, cehalet ejderhasından, husûmet kurtlarından bîçare Meşrutiyet korkar. Kolaylıkla gelmeye cesaret edemez. Eğer siz tenbel kalıp da, onun yolunu yapmazsanız, tenbellik etseniz, **yüz sene sonra tamamen cemalini göreceksiniz.**

Zira sizinle İstanbul arasındaki mesafe bir aylıktır. Fakat sizinle ehl-i meşrutiyet arasındaki mesafe bin aydan fazladır. Zîrâ eski zamanın adamlarına benzersiniz. O nâzik meşrutiyet İstanbul havalisindeki yılanlardan kurtulsa; şu uzun mesafeden geçmekle, cehalet gibi müthiş bataklığı, fakr gibi mütevahhiş kıraçları, husûmet

gibi gayet Keyşer Dağları kat'etmekle beraber, eşkiyaya rastgelecektir.

Ezcümle: Bazı ceza-yı sezasını hazm etmeyen, bir kısım da başkasının etini yemekten dişi çıkarılan ve bazı, bir meşhur Bektaşî gibi mâna verenler yol üzerine çıkıp gasb ve gâret ediyorlar. Daha onların öte taraflarında da bir kısım gevezeler vardır; bazı bahane ile parça parça etmek istiyorlar. Öyle ise ona bir yol veyahud bir balon yapınız!..

S- Biz me'yus olduk. Daha ne vakit bize gelecektir?

C- Ye's aczden gelir. Ye's mani-i her kemaldir. Hamiyet ise; şiddet-i mevânia karşı şiddetle metanet etmektir. Halbuki şu zaman, mümteniât-ı âdiyeyi mümkin derecesine indiriyor. Çabuk ye'se inkılab eden hamiyet, hamiyet değildir. Ben sizi tenbellikten kurtarmak için kabahatlarınızı gösteririm. Onu, çabuk gelmek istiyorsanız; işte mârifet ve faziletten demir yolunu yapınız!. Tâ ki, Meşrutiyet, medeniyet denilen şimendifer-i kemalâta binip ve terakkiyât tohumlarını bindirerek kısa bir zamanda mânilerden kurtulup geçerek size selâm etsin. Siz ne kadar yolu acele ile yapsanız, o da o derece acele ile gelecektir.

S- İnşallah tali'imiz varsa, biz de göreceğiz. Bize tevekkül kâfi değil midir?

C: Biçare tali'inize siz de yardım etmelisiniz. Bağdat tarrarları gibi olmayınız. Sizin atalet

bahanesi olan şu teşebbüssüz tevekkülünüz nizam-ı esbabı reddettiğinden; kâinatı tanzim eden meşiete karşı temerrüd demektir. Şu tevekkül döner, nefsini nakzeder.

S- Şimdi fenalığı da görüyoruz, iyiliği de görüyoruz. Meşrutiyetin âsârı hangisi, ötekinin âsârı hangisidir?!..

C- Ne kadar iyilik var, Meşrutiyetin ziyasındandır. Ne kadar fenalık var, ya eski istibdadın zulmetinden, yahud Meşrutiyet namıyla yeni bir istibdadın zulmündendir. Geri kaldı; ta ta'ziyeden sonra veda' edip pederini ta'kib etsin. **Fakat emin olunuz, ziya galebe çalacaktır.**

S- Meşrutiyeti pek çok i'zam ediyorsun. Eskide re'y-i vahid idi. Milletten sual yok idi. Şimdi meşverettir. Milletten sual edilir. Millet "ne için" der. Ona "ne istersin," denilir. İşte bu kadar... daha nedir, o kadar ilaveyi takıyorsun?!.

C- Zaten şu nokta bütün cevaplarımı tazammun etmiş. Zîrâ Meşrutiyet hükûmete düştüğü vakit; fikr-i hürriyet, meşrutiyeti her vecihle uyandırır. Her nev'de, her taifede onun sanatına ait bir nevi meşrutiyeti tevlid eder. Hatta ulemada, medarisde, talebede bir nev'i meşrutiyeti intac eder. Evet her taifeye ona mahsus bir meşrutiyet bir teceddüd ilham olunuyor.

İşte şu arkasında şems-i saadeti telvih eden; ve temayül ve incizab ve imtizaca yüz tutan lemaat-ı meşverettir ki; bana meşrutiyet hükümetini bu

kadar sevdirmiştir. Bence taklidin temelini atıp ihtilafatı çıkarmakla **“mu’tezile, cebrî, mürcie, mücessime”** gibi dalâlet fırkalarını İslâmiyetten intac eden mesail-i diniyedeki istibdad-ı ilmîdir. Ve nefs-ül emirde mukayyed olan şeyde ıtlaktır.[58*)] Meşrutiyet-i ilmiye hakkıyla teessüs etse, meyl-i taharri-i hakikatın imdadıyla, fünûn-u sadıkanın muavenetiyle, insafın yardımıyla şu firak-ı dâlle ehl-i sünnet ve cemaata dâhil olacakları kaviyyen me’muldur. Şu fırkalar eğer çendan bir hizb olarak görünmüyor, fakat efkârda tahallül ederek münteşiredir. Herkesin dimağında onların meylettiği mesleğe meyelan bulunabilir. Hatta eğer bir dimağ büyütülse, meânî tecsim edilir ise; şu fırak, sinematoğrafvâri[59**)] o dimağda temessül ettiği görülecektir. Şu kıssa uzundur, makamı değil... Siz suallerinizi ediniz!..

S- Şu Meşrutiyet büyüklerimizi, beylerimizi kırdı. Fakat bazıları da müstehak idi. Hem de maddeten birşeyi görmeden yalnız meşrutiyetin nâmını işitmekle kendi kendilerine düştüler. Bunun hikmeti nedir?

C- Mânen her bir zamanın bir hükmü ve hükümrânı vardır. Sizin ıstılahınızca o zamanın makinesini çeviren bir ağa lâzımdır. İşte zaman-ı istibdadın hâkim-i manevîsi kuvvet idi. Kimin kılıncı keskin, kalbi kâsî olsa idi, yükselirdi. Fakat zaman-ı meşrutiyetin zenbereği, ruhu, kuvveti, hâkimi, ağası haktır, akıldır, mârifettir, kanundur, efkâr-ı âmmedir... Kimin aklı keskin, kalbi parlak olursa yalnız o yükselecektir. İlim yaşını aldıkça tezayüd, kuvvet ihtiyarlandıkça tenakus

ettiklerinden; kuvvete istinad eden kurun-u vusta hükûmetleri inkıraza mahkûm olup, asr-ı hâzır hükûmetleri, ilme istinad ettiklerinden Hızırvârî bir ömre mazhardırlar.

İşte ey Kürtler! Sizin bey ve ağa, hatta şeyhleriniz dahi eğer kuvvete istinad ile kılınçları keskin ise, bizzarûre düşeceklerdir. Hem de müstehaktırlar. Eğer akla istinad ile cebir yerine, muhabbeti isti'mâl ve hissiyatı efkâra tâbi' ise, o düşmeyecek belki yükselecektir.

S- Neden şu inkılab-ı hükûmet herşeyde bir inkılab getirdi?

C- اَلـنَّاسُ عَلَى سُلُوكِ مُلُوكِهِمْ sırrınca istibdad herkesin damarlarına sirayet etmiş idi. Çok nam ve suretlerde kendini gösteriyordu. Çok dâm ve planlar istimal ediyordu. Hatta benim gibi bir adam ilmi vasıta edip tahakküm ediyor idi. Veyahud sehavet-i milliyeyi sû-i istimal eder idi. Veyahud şu şeyh gibi, necabeti sebebiyle herkes onun hatırını tutarak, tutmakla mükellef bildiğinden tahakküm ve istibdad ediyordu.

S- Demek öldürmemize hükûmetin istibdadına yardım eden başka istibdadlar da var imiş?!...

C- Evet cehaletimizin silahıyla asıl bizi mahveden, içimizdeki garib namlar ile hüküm süren parça parça istibdadlar idi ki; hayatımızı tesmim etmiş idi. Fakat yine kabahat o küçük küçük istibdadların pederi olan istibdad-ı hükûmete aittir.

S- Beğler, ağalar, müteşeyyihler iki kısımdır. Farkları nedir?

C- İstibdad ile meşrutiyet kadar farkları vardır. Ben dahi meşrutiyet ve istibdadı muşahhas olarak size göstermek istediğimden, şu iki kısmı timsal olarak beyan ediyorum.

S- Nasıl?...

C- Eğer büyük adam istibdad ile kuvvete veya hileye veya kendisinde olmayan tasannu'an kuvve-i mâneviyeye istinaden halkı isti'bad ederek, havf ve cebrin tazyiki ile tutup insanı hayvanlığa indirmiş; daima o milletin şevkini kırar, neş'elerini kaçırır. Eğer bir namus olursa, yalnız o şahs-ı müstebidde görünür, denir ki: "Filan adam şöyle yaptı." Eğer bir seyyie olursa, kabahat bîçare etbaa taksim olunur. İşte şu mahiyettteki büyük, hakîkaten büyük değildir, küçüktür. Milletini küçüklettiriyor. Zîrâ milleti her sa'yi suhre gibi işliyor, hatır için gibi yapıyor... İyilik etse de riya karıştırıyor. Müdahene ve yalana alışıyor. Daima aşağıya iniyor. Zîrâ sa'y-i insanînin buharı hükmünde olan şevk müntafî oluyor. Ağaları ve büyükleri omuzlarına biner, tâ yalnız görünsün. Onların etlerinden yer, tâ büyüsün. O milletin gonca misal isti'dadatı üzerine o reis perde olup ziyayı göstermiyor. Belki yalnız o, neşv-ü nema bulur. İnkişaf eder. Açılır.

Eğer müşahhas istibdadı görmek arzu ediyorsanız işte size şu...

S- Aman bu kadar istibdadın fena bir zehiri var iken acibdir ki, biz bu kadar kalmışız!

C- Acib değildir. İhtilaftan bazen istifade olunur. O pis istibdadın taaddüdü için birbirinin kuvvetini bir derece kırar, ta'dil ederdi. Yoksa işiniz fena idi.

S- İkinci kısım nasıldır?

C- Bir büyük adam, hakka isnad ile aklı isti'mal edip, muhabbetle milletini kendisine rabt, zîr-i destânın omuzları üstüne çıkmaz, altına girer, yükseltir, şevklerini uyandırır. Bir iyilik olursa, mânen millete tevzi' eder. Herkese bir parça namus düşmekle şevki artırır. Hak yerini bulmak için milletini ziya-yı mârifete karşı tutar, gonca misal olan o milletin hissiyatına zülal-i muhabbet ve aklı gönderir, neşv-ü nema verirse;

سَيِّدُ الْقَوْمِ خَادِمُهُمْ hadis-i şerifte; meşrutiyetli reise misal-i müşahhas olur. Meşrutiyeti gözle görmek istiyorsanız işte şu aynaya bakınız!..

S- Demek büyük o değil ki; kılıncı keskin olsun, milleti kendine feda etsin. Belki odur ki; aklı keskin olsun, kalbi millet için fedakâr olsun.

C- Ha! Şimdi bir ışık buldunuz!.. Elbette bir doğru şeyhin müridleri, yahud eski âdil beylerin mensublarıyla; müstebid bir ağa hizmetkârlarının cihet-i irtibatta farklarını bulursunuz.

Maatteessüf büyüklerdeki meziyyet, sebeb-i tevazu iken, vasıta-i tahakküm oluyor. Avamdaki zayıf bir damar, câlib-i şefkat iken, vesile-i esaret oluyor.

S- Şu pis istibdad, ne vakitten beri başlamış geliyor?..

C- İnsanlar hayvanlıktan çıkıp geldiği vakit, nasılsa bunu da beraber getirmiştir.

S- Demek şu istibdad hayvaniyetten gelmedir?

C- Evet müstebid bir kurt, biçare bir koyunu parça parça etmek. Daima kavî zaifi ezmek, hayvanların birinci düstûr ve kavânin-i esasiyesindendir.

S- Sonra...

C- Şeriat-ı Garra zemine nüzul etti; tâ ki zeminin yüzünü temiz ve insanın yüzünü ak etsin. Şu insaniyetin siyah lekesini izâle etsin. Hem de izale etti...

Fakat vâ esefâ ki, muhit-i zamanî ve mekanînin te'siriyle hilâfet, saltanata inkılâb edip, istibdad bir parça hayatlandı. Tâ Yezîd zamanında bir derece kuvvet bularak başını kaldırdığından; İmam Hüseyin Hazretleri hürriyet-i Şeriyye kılıncını çekti, başına havale eyledi. Fakat ne çare ki; istibdadın kuvveti olan cehil ve vahşet cevanib-i âlemde zeyn-abآب زَيْن gibi Yezîd'in istibdadına kuvvet verdi.

S- Şimdiki meşrutiyet, istibdad nerede?.. onların harekâtı nerede? Hilafet, saltanat nerede?.! Nasıl tatbik ediyorsun, yekdiğerine musafaha ve temas ettiriyorsun. Aralarında karnlar ve asırlar var?..

C- Meşrutiyetin sırrı, kuvvet kanundadır. Şahıs hiçtir. İstibdadın esası, kuvvet şahısta olur. Kanunu kendi keyfine tabi' edebilir. Hak kuvvetin mağlubu... Fakat bu iki ruh, her zamanda birer şekle girer, birer libas giyer. Bu zamanın modası

böyle giydiriyor. Zannolunmasın; istibdad galebe ettiği vakit tamamen hükmünü icra etmiş... Meşrutiyet mağlub olduğu vakit mahvolmuş, kella! Kâinatta galib-i mutlak, hayır olduğundan; pek çok enva' ve şuabâtı hey'et-i içtimaiyyede meşrutiyyet hükümferma olmuştur. Cidal, berdevam... Harb ise, seccaldir.

S- Bazı adam, "Şeriata muhaliftir" diyor...

C- Ruh-u meşrutiyet, Şeriattandır. Hayatı da ondandır. Fakat ilca-ı zarûretle; teferruat olabilir, muvakkaten muhalif düşsün. Hem de her ne hal ki, meşrutiyet zamanında vücûda gelir, meşrutiyetten neşet etmesi lâzım gelmez. Hem de hangi şey vardır ki; her cihetle Şeriata muvafık olsun. Hangi adam var ki; bütün ahvali şeriata mutabık olsun? Öyle ise şahs-ı mânevî olan hükûmet dahi masum olamaz. Ancak Eflâtun-u İlâhînin Medine-i fazıla-i hayaliyesinde masum olabilir. Lâkin meşrutiyet ile su-i istimalatın ekser yolları münsed olur. İstibdadda ise açıktır.

S- İtiraz ettiğin şeye nasıl cevab veriyorsun?

C- Ben libasa ilişiyordum. Hükûmet iyi bir adamdır, pislerin libasını giymiş idi. Biz o libası yırtmak ve yıkamak istiyorduk, olamadı. Zamana bıraktık. Tâ yavaş yavaş yırtılsın.

Evet namazı kılıyordu, Kıbleyi tanımıyordu. Sonra tanıdı. Veya tanıyacaktır. "Ehven-i şerreyn" bir adâlet-i izafîyedir. Fakat kemâl-i telehhüf ile bağırıyorum ki: Şiddete inkılâb eden fikr-i intikamın tedâhülü ve heyecanatı intac eden tecrübesizlik, üzerimize emri şiddetlendirdi.

Pahalaştırdı. Muvakkaten bir nevi karanlık çöktü. Emin olunuz ki, çekilecektir...

S- Neden makine-i ahval güzelce işlemiyor?

C- Zîrâ tecrübe, hamiyet, nur-u kalb ve nur-u fikri cem'edenler vezaife kifayet etmezler. Bazı ehl-i gayret ve hamiyette de meyl-üt tahrib meleke olmuş. Tamire pek alışık değildir. Bazı ehl-i tecrübe ve tamir ise, eskisine bir derece meyl ile isti'dadları pek müsaid değildir. Demek bize bir nesl-i cedid lâzımdır.

Bunu da cidden söylüyorum: Eğer meşveret, şeriattan bir parmak müfarakat ederse, eski hal yüz arşın ayrılmıştır.

S- Neden?..

C- Bir ince teli rüzgâr her tarafa çevirebilir. Fakat içtima' ve ittihad ile hasıl olan habl-ül metîn ve urvet-ul vüska, değme şeylerle tezelzül etmez. İcma-ı ümmet, Şeriatta bir delil-i yakînîdir. Re'y-i cumhur, şeriatta bir esastır. Meyelân-ı amme, Şeriatta muteber ve muhteremdir.

İşte bakınız!. Eski padişahların iradesini, Ermeni rüzgârı veya ecnebî hevası veya vehmin vesvesesi esmekle çevirebilirdi. O da sükuta rüşvet-i ma'neviye olarak bir çok ahkam-ı Şeriatı feda ediyordu. Şimdi kapı açıldı, –fakat tamamı ileride– üçyüz ârâ-yı mütekabile ve efkâr-ı mütehalife hak ve maslahattan başka bir şey ile müsalaha etmez. Veya sükut etmezler. Hak ve maslahat ise, Şeriatta esastır.

Fakat اِنَّ الضَّرُورَاتِ تُبِيحُ الْمَحْظُورَاتِ kâide-i Şeriyyesince bazen haram bildiğimiz şey, ilca-yı zarûretle vâcib olur. Taaffün etmiş parmak

kesilir, tâ el kesilmesin. Selâmet-i millet, cevher-i hayata tevakkuf etse; vermekten tevakkuf edilmez. Nasıl ki edilmedi. Dünyada en acîb, en garibi; ruhunu iftiharla selâmet-i millete feda edenlerden, bazen garazında, menfaat-i cüz'iyye-i gururiyesinde buhl eder, vermiyor. Demek Şeriatı isteyenler iki kısımdır:

Biri: Muvazene ile zarûreti nazara alarak müdakkikane meşrutiyeti şeriata tatbik etmek istiyor.

Diğeri de: Muvazenesiz zâhirperestane çıkılmaz bir yola sapıyor.

S- Meclis-i Meb'usanda Hristiyanlar, Yahudiler vardır. Onların reylerinin Şeriatta ne kıymeti vardır?

C- Evvelen: Meşverette hüküm ekserindir. Ekser ise Müslümandır. Altmıştan fazla ulemâdır. Meb'us hürdür. Hiçbir tesir altında olmamak gerektir.

Demek hâkim, İslâm'dır.

Sâniyen, saatı yapmakta veyahud makineyi işletmekte sanatkâr bir Haço veya Berham'in reyi muteberdir. Şeriat reddetmediği gibi; Meclis-i Mebusan'daki masalih-i siyasiye ve menafi-i iktisadiye dahî ekseri bu kabilden olduğundan reddetmemek lâzım gelir. Amma ahkâm ve hukuk ise, zaten tebeddül etmez. **Tatbikat ve tercihattır ki; meşverete ihtiyaç gösterir.** Meb'usların vazifesi o ahkâm ve hukuku su-i istimal etmemek ve bazı kadı ve müftülerin hilelerine meydan vermemek için; bâzı kanunları yapmak, etrafına sur etmektir. Aslın tebdiline gitmek olamaz. Gidilse intihardır.

S- “Adalettir” diyorsun. Neden tekalif-i devlet, fukara üstünde hafifleşmedi?

C- Bir fark vardır. Eskide varidat zayi’ olur, giderdi. Şimdi millet rakîbdir. Demek o, suya ve şûrîstana atılırdı. Şimdi tarlaya atılıyor veya atılacaktır. İşte bir nevi hafîflik...

S- Şu hükûmet ve Türkler nasıl olsalar, biz rahat edemiyoruz. Yükselemiyoruz. Başımızı kaldırıp onların üzerinden âleme temaşa etmek ve ellerimizi onlarla beraber safi suya uzatmak, kendimizi de bir kavim olduğumuzu göstermek nasıldır? Zîrâ hükûmet ve İstanbul daha bulanıktır.

C- Meşrutiyet, hâkimiyet-i millettir. Yâni efkâr-ı ammenizin misâl-i mücessemi olan meb’usan hâkimdir. Hükûmet hadim ve hizmetkârdır. Öyle ise kendinizden teşekki ediniz. Her kabahatı hükûmet ve Türklere atmakla çok aldanırsınız. Size bir misal söyleyeceğim:

Her tarafa şu’beler salmış bir büyük çeşme başında bir tağayyürat olursa, her tarafa da sirayet eder. Fakat yüz pınarın ortasında büyük bir havuz olursa, o havuz pınarlara bakar ve onlara tabidir. Faraza o havuz tamamen tagayyür ederse; veyahud Allah etmesin bozulursa da çeşmelere tesir etmez. Eğer pınar, pınar olursa...

İşte bakınız! İstibdadın hükmünce İstanbul ve hükûmet bulâğ başı idi. Şikayette hakkınız vardı. Şimdi ise hakikat itibariyle bilkuvve İstanbul göldür, hükûmet havuzdur. Türk zeyn-abdır. Veya öyle olmak lâzımdır. Pınar bizlerdedir. Veya bizde olmak gerektir.

Ey Kürdler! Görüyorum ki bizde pınar yoktur. Onun için uzaktan gelen, taaffün eden bir suyu içiyoruz. Eskisi gibi istibdadı görüyoruz. Öyle ise gayret ediniz, çalışınız; sebeb-i saadetimiz olan meşrutiyeti takviye için fikr-i milliyeti haffar yapıp ma'rifet ve fazîleti eline veriniz!.. Şu yerlerde de bir küngân atınız, tâ bir kemâlât pınarı bizde de çıksın. Yoksa daima dilenci olacaksınız. Ya susuzluktan öleceksiniz. Hem de dilencilik para etmez. İnsan dilenci olursa nefsine olsun. Bence merhamet dilencileri ya haksız veya tenbeldirler. Eğer siz insan olsanız, hükumet ve İstanbul ve Türkler nasıl olsalar olsunlar, size fenalıkları dokunmaz. Fakat iyilikleri gelir.

S- Neden iyilik gelsin, fenalık gelmesin, ikisi arkadaştır?

C- Yahu dedik, şimdi hükûmet ve İstanbul çukurda bir havuzdur veya öyle olacaktır. Havuz ise, aşağıdadır. Fenalık sakîldir, yukarıya yuvarlanmaz. (Cehaletle cezbetmemek şartıyla). İyilik nurdur, yukarıya akseder.

S-[60*)] Dine zarar olmasın, ne olursa olsun?

C- İslâmiyet güneş gibidir, üflemekle sönmez. Gündüz gibidir, göz yummakla gece olmaz. Gözünü kapayan, yalnız kendine gece yapar. Hem de acaba mağlub bîçare bir padişah, yahut müdahin memurlar veyahut mantıksız polislere itimad edilir, dinin himayesi onlara bırakılırsa mı daha iyidir? Yoksa

efkâr-ı âmme-i milletin arkasındaki hissiyat-ı İslâmiyenin madeni olan –herkesin kalbindeki şefkat-i imaniye olan– envâr-ı İlahînin lemaâtının içtima'larından ve hamiyet-i İslâmiyenin şerarat-ı neyyiranesinin imtizacından hasıl olan amud-u nuranînin ve o seyf-i elmasın hamiyetine bırakılırsa daha mı iyidir?! Siz muhakeme ediniz.

Evet şu amud-u nuranî,[61*)] dinin himayeti, şehametinin başına, murakibînin gözüne, hamiyetinin omuzuna alacaktır. Görüyorsunuz; lemaat-ı müteferrika tele'lüe başlamış. Yavaş yavaş incizab ile imtizac edecektir. Fenn-i hikmette takarrur etmiştir ki: Hiss-i dinî, lâsiyyema din-i hakk-ı fıtrînin sözü daha nafiz, hükmü daha âlî, tesiri daha şediddir.

Elhasıl: Başkasına itimad etmeyen, nefsiyle teşebbüs eder. Size bir misal söyleyeceğim: Siz köçersiniz. Köçerin malı koyundur; o işi bilirsiniz. Şimdi her biriniz, bazı koyunları bir çobanın uhdesine vermişsiniz. Halbuki çoban tenbel ve muavini kayıtsız, köpekleri değersiz; tamamıyla ona itimad etseniz, rahatla evlerinizde yatsanız, bîçare koyunları müstebid kurtlar ve hırsızlar ve belalar içinde bıraksanız daha mı iyidir? Yoksa onun adem-i kifayetini bilmekle nevm-i gafleti terkedip hanesinden her biri bir kahraman gibi koşsun, koyunların etrafında halka tutup bir çobana bedel bin muhafız olmakla; hiçbir kurt ve hırsız cesaret etmesin daha mı iyidir? Acaba Mamhuran hırsızlarını tövbekâr ve sofi eden şu sır değil midir? Evet ruhları ağlamak istedi, biri bahane oldu ağladılar.

Evet, evet!... Neam, neam!... Sivrisinek tantanasını kesse, bal arısı demdemesini bozsa; şevkiniz bozulmasın, teessüf etmeyiniz. Zîrâ

kâinatı nağamatıyla raksa getiren, hakâikın esrarını ihtizaza veren musika-i İlahiye hiç durmuyor. Sermeden zürm-zürm eder.[62**)]

Padişahların padişahı olan Sultan-ı Ezel'in, Kur'ân denilen musika-i İlahiyesi ile umum âlemi doldurarak kubbe-i âsumanda (zirmîn) getirmekle; sadef, mağara, kehf-misal olan ülema ve meşayih ve hutebanın dimağ ve kalb ve femlerine vurarak, aks-i sadâ onların lisanlarından çıkıp seyr ü seyelan ederek, çeşit çeşit sadalarla dünyayı "zirme zirm" ile ihtizaza getiren o sadanın tecessüm ve intibaıyla; umum kütüb-ü İslâmiyeyi birer Tanbur ve Kanun'un bir teli ve şeridi hükmüne getiren ve her bir tel, bir nev'iyle onu ilân eden o sadâ-yı semavî ve ruhanîyi kalbin kulağıyla işitmeyen veya dinlemeyen; acaba nasıl ona nisbet sivrisinek bir emîrin demdemelerini veya piş-i reşk gibi hükûmet adamlarının vızvızelerini işitecek midir?!

Elhasıl: İnkılab-ı siyasî cihetiyle dininden havf eden adam; dinden hissesi, Beyt-ül Ankebut gibi zayıf düşmüş cehalettir, onu korkutur.. Takliddir, onu telaşa düşürttürür. Zîrâ itimad-ı nefsin fıkdanı ve aczin vücûdu cihetiyle, saadetini yalnız hükûmetin cebinden zannettiğinden; kalbini, aklını da hükûmetin kesesinden tahayyül eder, korkar.

S- Bazı adam, dediğiniz gibi demiyor. Belki "Mehdi gelmek lâzımdır." der. Zîrâ dünya şeyhûhet itibariyle müşevveşedir; İslâmiyet ağrazın teneffüsü ile mütezelziledir.

C- Eğer Mehdi acele edip gelse; baş-göz üstüne, hemen gelmeli. Zîrâ güzel bir zemin müheyya ve

mümehhed oldu. Zannettiğiniz gibi çirkin değildir. Güzel çiçekler baharda vücûd-pezir olur. Rahmet-i İlahî şanındandır ki; şu milletin sefaleti, nihayetpezir olsun. Bununla beraber, kim dese: “Zaman bütün berbad oldu”, eskisine temayül gösterse; bilmediği halde İslâmiyetin muhalefetinden neş’et eden eski seyyiatı, bazı ecnebîlerin zannı gibi İslâmiyete isnad etmektir.

S- Efkârı teşviş eden ve Meşrutiyeti takdir etmeyen kimlerdir?

C- Cehalet ağanın, inad efendinin, garaz beyin, intikam paşanın, taklid hazretlerinin, mösyö gevezeliğin taht-ı riyasetlerinde, insan milletinde menba’-ı saadetimiz olan meşvereti inciten bir cem’iyettir.[63*)] Benî-beşerde ona intisab eden; bir dirhem zararını bin lira milletin menfaatına feda etmeyen; hem de menfaatını ızrar-ı nâsta gören; hem de müvazenesiz, muhakemesiz mâna veren; hem de meyl-i intikam ve garaz-ı şahsîsini feda etmediği halde, mağrurane millete ruhunu feda etmek davasında bulunan; hem de beylik veya tavaif-i mülûk mukaddemesi olan muhtariyet veya (istibdad-ı mutlak mânâsında bir) cumhuriyet gibi gayr-ı makul fikirlerde bulunan; hem de zulüm görmüş, kin bağlamış, hürriyet ve meşrutiyetin birinci ihsanı olan afv ve istirâhat-ı umumiyeyi fikr-i intikamına yediremediğinden herkesin âsabına dokundurmakla, tâ heyecana gelip terbiye görmekle teşeffi isteyenlerdir.

S- Neden bunların umumuna fena diyorsun? Halbuki bizim hayırhahımız gibi görünüyorlar.

C- Hiçbir müfsid ben müfsidim demez. Daima suret-i haktan görünür. Yahut bâtılı hak görür. Evet kimse demez ayranım tırştır (ekşidir). Fakat siz mehenge vurmadan almayınız. Zîrâ çok silik söz ticarette geziyor. Hattâ benim sözümü de, ben söylediğim için hüsn-ü zan edip tamamını kabul etmeyiniz. Belki ben de müfsidim veya bilmediğim halde ifsad ediyorum. Öyle ise her söylenen sözün kalbe girmesine yol vermeyiniz. İşte size söylediğim sözler hayalin elinde kalsın, mehenge vurunuz. Eğer altun çıktı ise, kalbde saklayınız. Bakır çıktı ise, çok gıybeti üstüne ve bedduayı arkasına takınız, bana reddediniz gönderiniz.

S- Neden hüsn-ü zannımıza sû-i zan edersin? Eski padişah (lar ve eski hükûmetler) seni haktan çeviremedi. Jön Türkler sizi kendilerine râm ve müdaheneci edemediler. Zîrâ seni hapis ettiler, asacaktılar; sen tezellül etmedin. Merdane çıktın. Hem sana büyük maaş verecektiler; kabul etmedin. Demek sen onların tarafdarlığı için demiyorsun. Demek hak tarafdarısın...

C- Evet hakkı tanıyan, hakkın hatırını hiçbir hatıra feda etmez. Zîrâ, hakkın hatırı âlîdir. Hiçbir hatıra feda edilmemek gerektir. Fakat şu hüsn-ü zannınızı kabul etmem. Zîra bir müfside, bir dessasa da edebilirsiniz. Delil ve akibete bakınız.

S- Nasıl anlayacağız? Biz cahiliz, sizin gibi ehl-i ilmi taklid ederiz.

C- Çendan cahilsiniz, fakat âkilsiniz. Hanginizle zebib, yani üzümü paylaşsam, (zekâvetiyle) bana hile edecektir. Demek cehliniz özür değil... İşte müştebeh ağaçları gösteren, semereleridir. Öyle ise, benim ve onların fikirlerimizin neticelerine bakınız. İşte birisinde istirahat ve itaattır. Ötekisinde ihtilaf ve zarar saklanmıştır.

Size bir misal daha söyleyeceğim: Şu sahrada bir nar görünür. Ben derim nurdur; nar olsa da, eski nardan kalma zayıf, yukarı tabakasıdır. Geliniz etrafına halka tutup temaşa edelim. İstifaza edip tâ tabaka-i nariye yırtılsın, istifade eyleyelim. Eğer dediğim gibi nur ise, zâten istifade edeceğiz. Eğer onların dedikleri gibi nar olsa, karıştırmadık ki bizi yandırsın. Onlar diyorlar ki: “Ateş-i suzandır.” Eğer, nur olursa kalb ve gözlerini kör eder. Eğer nar olursa cisim ve libaslarını yandırır. Zîra şu “nar” dedikleri nur-u saadet[64*)] dünyanın hangi tarafına çıkmış ise, milyonlarla insanın tulum gibi kan suyu üzerine boşaltılmış ise söndürülmemiş. Hatta bu iki senedir memleketimizde iki-üç defa söndürülmesine teşebbüs edildi. Fakat söndürmek isteyenler, kendileri söndüler.[65**)]

S- Sen dedin ateş değil, şimdi ateş nazarıyla bakıyorsun.

C- Evet nur, fenalara nardır, yandırır.

S- O fırkadan ehl-i fazl kısmına ne diyeceğiz? Onlar iyi adamlardır.

C- Çok iyiler var ki, iyilik zannıyla fenalık yapıyorlar.

S- Nasıl iyilikten fenalık gelir?

C- Muhali taleb etmek, kendine fenalık etmektir... Bir dağdan uçmak niyetiyle kendini havalandıran, parça parça olur. Zira onların istedikleri şey, ya bir hükümet-i masûmedir... Halbuki şimdi şahs-ı vâhid bile mâsum olamaz. Nerede kaldı; zerratı günahkârlardan mürekkeb bir hükûmet, tamamıyla masum olsun. Demek nokta-i nazar, hükûmetin hasenatı seyyiatına tereccuhudur. Yoksa seyyiesiz hükûmet muhal-i âdîdir. Ben öyle adamlara, anarşist nazarıyla bakıyorum. Zîrâ onlardan birisi –Allah etmesin– bin sene yaşayacak olursa, âdeta mümkin hükûmetin hangi suretini görse, hülya ile yine razı olmayacak. Şu hülyanın neticesi olan meyl-üt tahrib ile o sureti bozmağa çalışacak.[66*)] Şu halde böylelerin fena zannettikleri Jön Türklerin nazarlarında dahi mel'un, anarşist ve iğtişaşcı fırkasından addolunurlar. İstedikleri şey, muhal olduğu için neticesi ihtilal ve fesaddır.

S- Belki onlar eski hali istiyorlar?

C- Size kısa bir söz söyleyeceğim. Ezber edebilirsiniz. İşte: "Eski hal muhal… Ya yeni hal veya izmihlal!..."

S- Acaba daha Sultan Hamid gibi padişah tahta çıkmayacak mıdır? Eski hâl hiç olmayacak mıdır?

C- Acaba sizin şu siyah çadırınız parça parça edilip yandırılırsa, külü havaya savrulursa, o külden yeniden çadır edip içinde oturmak kabil midir?

S- Neden?...

C- Zîrâ eskiden bin adamdan yalnız onu mütenebbih iken, istibdad o dehşetli kuvvetiyle karşısında duramadı, parçalandı. Şimdi istibdadın kuvveti binden bire indi. Tenebbüh ve iltihab-ı ezhan birden bine çıktı.

S- İstibdad o kadar fena bir şey iken, niçin herkes bir çeşit ile onu irtikâb ederdi?

C- İçinde tefer'unun lezzet-i menhusesi ve tahakküm ve tehevvüs-ü nemrûdane vardı.

S- Şimdi çok hilaf-ı Şeriat şeyler yapılıyor?

C- Bence muhalif-i hakikat-ı Şeriat olan şeyler, meşrutiyete dahi muhaliftir. Ya günahlarıdır.. Veya ilca-ı zarûrettir. Farzediniz; şu siyaset muhalif olsun, yine telaşa mahal yoktur. Zîrâ Şerîat-ı Garra'nın bin kısmından bir kısmıdır ki siyasete taalluk eder. O kısmın ihmaliyle Şeriat ihmal olunmaz.

Evet imtisal etmemek, inkâr etmek demek değildir.Hem de Devlet-i Osmaniye'ye tâbi' olan İslâmların onbeş misli İslâmlar, sırf siyaset-i ecânib altındadırlar; onların dinlerine zarar gelmez. Nerede kaldı ki, bir hükûmette ki kendisi İslâm, millet-i hâkimesi İslâm, üss-ül esas-ı siyaseti de şu düsturdur: "Bu devletin dini, Din-i İslâm'dır. Şu esası vikaye etmek vazifemizdir. Çünki milletimizin maye-i hayatiyesidir."

S- Demek hükûmet bundan sonra da İslâmiyet ve din için hizmet edecek midir?

C- Hayhay! Bazı akılsız dinsizler müstesna olmak şartıyla, hükûmetin hedef-i maksadı -velev gizli ve uzak olsa bile- (uhuvvet-i imaniye sırrıyla) üçyüz milyonu bir vücûd eden, nuranî olan İslâmiyetin silsilesini takviye ve muhafaza etmektir.

Zira nokta-i istinad ve nokta-i istimdad yalnız odur. Yağmurun kataratı, nurun lemaatı dağınık ve yayılmış kaldıkça çabuk kurur, çabuk söner. Fakat sönmemek için, mahvolmamak için, Cenab-ı Fey-

yaz-ı Mutlak bize لاَ تَتَفَرَّقُوا ve لاَ تَقْنَطُوا ile ezel canibinden nida ediyor. Evet; şeş cihetten nağme-i لاَ تَقْنَطُوا öeyler hurûş!...

Evet zarûret ve incizab ve temayül ve tecarüb ve tecavüb ve tevatür; o katarat ve lemaatı musafaha ettirerek, ortalarındaki mesafeyi tayyedip bir havz-ı âb-ı hayatı ve dünyayı ışıklandıracak bir elektrik-i nevvareyi teşkil edecektir. Zîrâ kemâlin cemali dindir, saadetin ziyasıdır, hissin ulviyetidir, vicdanın selâmetidir.[67*)]

S- Şimdi hürriyet bahsini sual edeceğiz. Nedir şu hürriyet ki; o kadar tevilat onda birbiriyle çekişiyorlar?. Ve hakkında acib garib rü'yalar görülür?...

C- Yirmi seneden beri onu, hattâ rü'yalarda bile takib eden ve o sevda ile her şeyi terkeden birisi size güzel cevab verebilir.

Sual: Hürriyeti bize çok fena tefsir etmişler. Hattâ âdeta hürriyette insan her ne sefahet ve

rezalet işlese, başkasına zarar etmemek şartıyla birşey denilmez... Acaba böyle midir?

Cevab: Öyleler hürriyeti değil, belki sefahet ve rezaletlerini ilân ile, çocuk bahanesi gibi bir hezeyan ediyorlar. Zîrâ nazenin hürriyet, âdâb-ı şeriatla müteeddibe ve mütezeyyinedir. Yoksa sefahet ve rezaletteki hürriyet, hürriyet değildir. Belki hayvanlıktır, şeytanın istibdadıdır, nefs-i emmareye esir olmaktır.

Hürriyet-i umumî, efradın zerrat-ı hürriyatının muhassalıdır. Hürriyetin şe'ni odur ki: Ne nefsine, ne gayrine zararı dokunmasın.

عَلَى اَنَّ كَمَالَ الْحُرِّيَّةِ اَنْ لاَ يَتَفَرْعَنَ وَ اَنْ لاَ يَسْتَهْزِئَ بِحُرِّيَّةِ غَيْرِهِ اِنَّ الْمُرَادَ حَقٌّ لَكِنَّ الْمُجَاهَدَةَ لَيْسَتْ فِى سَبِيلِهَا(*)[68]

S- Bazı nas, senin gibi mânâ vermiyorlar. Hem de bazı Jön Türklerin a'mal ve etvarı pis tefsir ediliyor. Zîrâ bazısı ramazanı yer, rakı içer, namazı terkeder. Böyle, Allah'ın emrinde hıyanet eden, nasıl millete sadakat edecektir?

C- Evet, neam!.. Hakkınız var. Fakat hamiyet ayrı, iş ayrıdır. Bence bir kalb ve vicdan, fezail-i İslâmiye ile mütezeyyin olmazsa, ondan hakikî hamiyet ve sadakat ve adalet beklenilmez. Fakat iş ve san'at başka olduğu için, fâsık bir adam güzel çobanlık edebilir. Ayyaş bir adam, ayyaş olmadığı vakitte iyi saat yapabilir. İşte şimdi salahat ve mehareti, tabir-i âherle fazileti ve hamiyeti, nur-u kalb ve nur-u fikri cem'edenler vezaife kifayet etmezler. Öyle ise, ya meharettir veya

salahattır. San’atta meharet ise müreccahtır. Hem de o sarhoş namazsızlar Jön Türk değil, belki şûn Türklerdir. Genç Türklerin râfızîleridir. Her şeyin bir râfızîsi var. Hürriyetin râfızîsi de süfehadır.

Ey Kürdler (ve Türkler!) İnsaf ediniz! Bir râfızî bir hadîse yanlış mânâ verse veya yanlış amel etse; acaba hadîsi inkâr etmek mi, yoksa o râfızîyi tahtie ile namus-u hadîsi muhafaza etmek mi lâzım gelir?. Belki hürriyet budur ki: Kanun-u adalet ve te’dibden başka, hiç kimse kimseye tahakküm etmesin. Herkesin hukuku mahfuz kalsın, herkes harekât-ı meşruâsında şahane serbest olsun. لاَ يَجْعَلْ بَعْضُكُمْ بَعْضًا اَرْبَابًا مِنْ دُونِ اللّٰهِ nehyinin sırrına mazhar olsun.

S-[69*)] **Demek biz eskiden beri hürriyetimize mâlik idik. Hürriyetimiz tev’em olarak bizimle beraber doğmuş. Öyle ise başkalar keyiflensin, bize ne?..**

C- Evet zâten o sevda-yı hürriyettir ki, sizi tahammül-sûz meşakkatlere mütehammil kılmış.. Ve bu kadar medeniyetin müşa’şa’ mehasininden, sizi anka-meşrebane müstağnî etmiştir. Fakat ey köçerler! Sizde olanı yarı hürriyettir. Diğer yarısı başkasının hürriyetini bozmamaktır. Hem de kut-u lâyemut ve vahşet ile âlûde olan bu hürriyet, sizin dağ komşunuz olan hayvanlarda da bulunur. Vakıa, şu bîçare vahşî hayvanların bir lezzeti ve tesellisi varsa, o da hürriyetleridir. Lâkin güneş gibi parlak, her ruhun mâşukası ve cevher-i insaniyetin küfvü o hürriyettir ki; saadet-saray-ı medeniyette oturuyor ve mârifet ve fazilet hulleleriyle mütezeyyinedir.

S- Ne diyorsun? Şu sena ettiğin hürriyet hakkında denilmiştir:

حُرِّيَّةٌ حَرِّيَّةٌ بِالنَّارِ ، لِاَنَّهَا تَخْتَصُّ بِالْكُفَّارِ

C- O bîçare şâir, hürriyeti bolşevizm mesleği ve ibahe mezhebi zannetmiş. Hâşâ! Belki insana karşı hürriyet, Allah'a karşı ubudiyeti intac eder. Hem de çok adamlar görmüşüm, Sultan Abdülhamid'e ahrardan ziyade hücum ederdi ve derdi: "Hürriyeti ve kanun-u esasîyi otuz sene evvel kabul ettiği için fenadır." İşte yahu, Sultan Abdülhamid'in mecbur olduğu istibdadını hürriyet zanneden ve kanun-u esasînin müsemmasız isminden ürken, sözünde ne kıymet olur. Belki böyle diyenler öyledirler. Hem de, yirmi senelik İslâmiyet'in bir fedaisi de demiştir:

اِذْ اَنَّهَا خَاصِّيَّةُ اْلاِيمَانِ حُرِّيَّةٌ عَطِيَّةُ الرَّحْمَنِ

S- Nasıl, hürriyet imanın hassasıdır?

C- Zîrâ rabıta-i iman ile Sultan-ı Kâinat'a hizmetkâr olan adam, tezellüle tenezzül etmeye ve başkasının tahakküm ve istibdadı altına girmeye, izzet ve şehamet-i imaniyesi bırakmadığı gibi; başkasının hürriyet ve hukukuna tecavüzü dahi şefkat-i imaniyesi bırakmaz. Evet bir padişahın doğru bir hizmetkârı, bir çobanın tahakkümüne tezellül etmez. Bir bîçareye tahakküme dahi, tenezzül etmez. Demek iman ne kadar mükemmel olursa, o derecede hürriyet parlar. İşte Asr-ı Saadet...

S- Bir büyük adama, bir veliye, bir şeyhe, bir büyük âlime karşı nasıl hür olacağız? Onlar

meziyetleri için bize tahakküm etmek haklarıdır. Biz onların ve faziletlerinin esiriyiz.

C- Velâyet, şeyhlik, büyüklüğün şe'ni; tevazu ve mahviyettir. Tekebbür ve tahakküm değildir. Demek tekebbür eden, sabiyy-i müteşeyyihtir. Siz de büyük tanımayınız.

S- Neden tekebbür küçüklük alâmetidir?

C- Zîrâ her bir insan için, içinde görünecek ve onunla nâsı temaşa edecek bir mertebe-i haysiyet ve şöhret vardır. İşte o mertebe eğer kamet-i isti'dadından daha yüksek ise; o, o seviyede görünmek için tekebbür ile ona uzanıp tetavül edecektir. Şayet kıymet ve istihkakı daha bülend ise, tevazu' ile tekavvüs edip ona eğilecektir.

S- Pekâlâ, kabul ettik ki hürriyet iyidir, güzeldir. Fakat şu Ermenilerin hürriyeti çirkin görünür, bizi düşündürür. Re'yin nedir?

C- Evvela: Onların hürriyeti; onlara zulmetmemek ve rahat bırakmaktır. Bu ise, şer'îdir. Bundan fazlası; sizin fenalığınıza, divaneliğinize karşı bir tecavüzleridir, cehaletinizden bir istifadeleridir.

Sâniyen: Farzediniz ki, hürriyetleri bildiğiniz gibi size fena olsun. Lâkin, yine biz ehl-i İslâm zararlı değiliz. Çünki içimizdeki Ermeniler üç milyon olmadığı gibi, gayr-ı müslimler dahi on milyon yoktur. Halbuki bizim milletimiz ve ebedî

kardeşlerimiz üçyüz milyondan ziyade iken; üç müdhiş kayd ile mukayyed olup, ecnebîlerin istibdad-ı manevîlerinin taht-ı esaretlerinde eziliyorlar. İşte hürriyetimizin bir şubesi olan gayr-ı müslimlerin hürriyeti, bizim umum milletimizin hürriyetinin rüşvetidir. Ve o müdhiş istibdad-ı manevînin [70*)] dâfiidir. Ve o kayıdların anahtarıdır. Ve ecnebîlerin, bizim dûşümüze çöktürdükleri müdhiş isbibdad-ı manevînin râfi'idir. Evet Osmanlıların hürriyeti; koca Asya tali'inin keşşâfıdır, İslâmiyetin bahtının miftahıdır, ittihad-ı İslâm surunun temelidir.

S- Nedir o üç kayıd ki, istibdad-ı manevî onunla âlem-i İslâmiyeti kaydetmiştir?

C- Meselâ: Rus hükûmetinin istibdadı, bir kayıddır. Rus milletinin tahakkümü de diğer bir kayıddır. Âdât-ı küfriye ve zalimanelerinin tagallübü de üçüncü bir kayıddır. İngiliz hükûmeti, gerçi zahiren müstebid değil ise de, milleti mütehakkimedir. Âdâtı dahi bir derece mütegallibedir. İşte size Hindistan bir bürhan ve Mısır yarı bürhandır. Binaenaleyh, milletimiz ya üç veya bir buçuk kayıd ile mukayyeddir.

Buna mukabil, bizim gayr-ı müslimlerin ayaklarında yalnız bir yalancı kaydımız vardı. Ona bedelen çok nazlarını çektiğimiz gibi, onlar neslen ve serveten ziyadeleştiler; biz bir nevi hizmetkârlık olan memuriyet ve askerlik cihetiyle servet ve nesilce aşağıya yuvarlandık. Bence onlar eskiden beri hür idiler. Zîrâ fikr-i milliyet, hürriyetin pederidir. Yine esir Ekrad ve Etrak idi. İşte o yalancı kaydı, üç veya on milyonun

ayağından açıyoruz. Tâ ki, üç kayıd ile mukayyed üçyüz milyon İslâmın hürriyetine meydan açılsın.[71*)] Elbette âcilen عَاجِلاً üçü veren ve âcilen جِلاًlöüçyüzü kazanan, hasaret etmiyor.

وَسَيَاْخُذُ اْلاِسْلاَمُ بِيَمِينِهِ مِنَ الْحُجّةِ سَيْفًا صَارِمًا جَزّارًا
مُهَنّدًا وَ بِشِمَالِهِ مِنَ الْحُرّيّةِ لِجَامَ فَرَسٍ عَرَبِيّ مُشْرِقِ اللّوْنِ
فَالِقًا بِفَاسِهِ وَقَوْسِهِ رُوءُسَ اْلاِسْتِبْدَادِ الّذِى بِهِ اَنْدَرَسَ
بَسَاتِينُنَا[72**)]

S- Heyhat! Nasıl hürriyetimiz umum âlem-i İslâmiyetin hürriyetinin mukaddimesi ve fecr-i sadıkı oluyor?

C- İki cihet ile:

Birincisi: Bizde olan istibdad, Asya'nın hürriyetine zulmanî bir sed çekmiş idi. Ziya-yı hürriyet o muzlim perdeden geçemez idi ki, gözleri açsın, kemâlâtı göstersin. İşte bu seddin tahribiyle, fikr-i hürriyet Çin'e kadar yayıldı ve yayılacaktır.[73*)] Âlemdeki terazinin hürriyet gözü ağır geldiğinden, birdenbire terazinin öteki gözünde olan vahşet ve istibdadı kaldırdı, gitgide kalkacak. Eğer siz sahife-i efkârı okusanız, tarîk-i siyaseti görseniz, huteba-yı umumî olan -doğru konuşan- ceraidi dinleseniz anlayacaksınız ki: Arabistan, Hindistan, Cava, Mısır, Kafkas, Afrika ve emsallerinde o derece fikr-i hürriyetin galeyanıyla, âlem-i İslâm'ın efkârında öyle bir tahavvül-ü azîm ve inkılab-ı acib ve terakki-i fikrî ve teyakkuz-u tam intac etmiştir ki; bahasına yüz sene verse idik yine ucuzdu. Zîrâ hürriyet, milliyeti gösterdi. Milliyet sadefinde olan İslâmiyetin cevher-i nuranîsi tecellîye başladı. İslâmiyetin ihtizazını ihbar etti ki,

herbir Müslim, cüz'-ü ferd gibi başıboş değildir. Belki her biri, mürekkebat-ı mütedâhile-i mütesaideden bir cüz'dür. Sair eczalar ile, cazibe-i umumiye-i İslâmiyet noktasında birbiriyle sıla-i rahmleri vardır. Şu ihbar bir kavî ümid verir ki; nokta-i istinad ve nokta-i istimdad gayet kavî ve metindir. Şu ümid, yeisle öldürülen kuvve-i maneviyemizi ihya etti. Şu hayat, âlem-i İslâmî'deki galeyan eden fikr-i hürriyetten istimdad ederek umum âlem-i İslâm üzerine çökmüş olan istibdad-ı manevî-i umumînin perdelerini parça parça edecektir. [74**)]

عَلَى رَغْمِ اَنْفِ اَبِى الْيَاْسِ

İkinci Cihet: Şimdiye kadar ecnebîler bahane-mahane tutardı. Milletimizi eziyorlardı. Şimdi ise, ellerinde uruk-u insaniyetkârane-lerine veya damar-ı mutaassıbanelerine veya a'sab-ı dessasanelerine dokunduracak, ellerinde serrişte-i bahane olacak öyle nokta bulamazlar. Bulsalar da tutamazlar. Bahusus medeniyet, hubb-u insaniyeti tevlid eder.

S-[75*)] Heyhat! Bize teselli veren şu ulvî emeli ye'se inkılab ettiren etrafımızda hayatımızı zehirlettirmek ve devletimizi parça parça etmek için ağızlarını açmış o müdhiş yılanlara ne diyeceğiz?

C- Korkmayınız!. Medeniyet, fazilet, hürriyet; âlem-i insaniyette galebe çalmağa başladığından, bizzarûre terazinin öteki gözü şey'en fe-şey'en hafifleşecektir. Farz-ı muhal olarak, (Allah etmesin) eğer bizi parça parça edip öldürseler; emin olsunlar, biz yirmi olarak öleceğiz, üçyüz

olarak dirileceğiz. Başımızdan rezail ve ihtilafatın gubarını silkip, hakikî münevver, müttehid olarak kervan-ı benî beşere pişdarlık edeceğiz. Biz en şedid, en kavî ve en bakî hayatı intac eden öyle bir ölümden korkmayız.

Biz ölsek de, İslâmiyet sağ kalır.[76**)] فَكُلُّ آتٍ قَرِيبٌ

S- Gayr-ı müslimlerle nasıl müsâvî olacağız?

C- Müsâvât ise, fazilet ve şerefte değildir; hukuktadır. Hukukta ise, şah ve geda birdir. Acaba bir şeriat: “Karıncaya ayak basmayınız” dese, ta’zibinden men’ ederse, nasıl benî âdem’in hukukunu ihmal eder? Kellâ!.. Biz imtisal etmedik!

Evet İmam-ı Ali’nin (R.A.) âdi bir Yahudî ile muhakemesi ve fahriniz olan Salahaddin-i Eyyubî’nin miskin bir Hristiyan ile mürafaası, sizin şu yanlışınızı tashih eder zannederim.

S- Ermeniler zımmîdirler. Ehl-i zimmet zimmettarlarıyla nasıl müsâvî olur?

C- Kendimizi dev aynasında görmemeliyiz. Kabahat bizde, tamamen zimmetimize alamadık. Bihakkın adâlet-i Şerîatı gösteremedik. Şerîat dairesinde hukuklarını istibdadın sünnet-i seyyiesiyle muhafaza edemedik. Sonra da istedik, kuvvetimiz kalmadı. Ben şimdi Ermenilere bir nev’i zimmî-i muâhid nazarıyla bakıyorum.

S- Ermeniler bize düşmanlık edip hîle ve hıyanet ediyorlar, nasıl dostluk üzerinde ittifak edeceğiz?

C- Düşmanlığın sebebi olan istibdad öldü. İstibdadın zevaliyle dostluk hayat bulacak. Size bunu kat'iyyen söylüyorum ki; şu memleketin saadeti ve selâmeti Ermenilerle ittifak ve dost olmağa vâbestedir. Fakat mütezellilâne dost olmak değil, belki izzet-i milliyeyi muhafaza ederek müsalaha elini uzatmaktır.

Bir şey söyleyeceğim: Eğer mümkündür; Ermeniler birden sahife-i vücûddan silinsin, olabilir yalnız size husumetin bir faydası olsun. Yoksa mutlaka husumet zarardır. Halbuki Âdem zamanından yolda arkadaşlık eden, bizimle gelmiş büyük bir unsurun zevali değil, belki küçük bir kavmin mahvı dahi دُونَهُ خَرْطُ الْقَتَادِ dir. Amrdellan kabîlesi bin senedir yine Amrdellan'dır. Hem de onlar uyanmışlar, siz uykudasınız; rüya görüyorsunuz. Hem de fikr-i milliyetle müttefik ve kavîdirler, siz ihtilafla şimdilik boşsunuz. Hem de galebe etmek istiyorsanız; onlar, sizi mağlub ettiği silah ile; yâni akıl ile, fikr-i milliyetle, meyl-i terakki ile, temayül-ü adalet ile mağlub edebilirsiniz. Bence şimdi kılıç vuran, o kılıncın aksi döner yetîmlerine dokunur. Şimdi galebe kılıç ile değildir. Kılınç olmalı, lâkin aklın elinde... Hem de dostluğun sebebi vardır, zîra komşudurlar. Komşuluk, dostluğun komşusudur. Hem de onlar uyandılar. Dünyaya yayıldılar. Terakkiyat tohumlarını topladılar. Vatanımızda ekecekler. Bizi medeniyete mecbur, terakkiye ikâz, bizdeki fikr-i milliyeti hüşyar ediyorlar.

İşte şu noktalara binaen, onlarla ittifak etmek lâzımdır. Hem de bizim düşmanımız ve bizi mahveden cehalet ağa; ve oğlu zarûret efendi; ve hafidi husûmet beydir. Ermeniler bize düşmanlık etmişlerse, şu üç müfsidin kumandası altında yapmışlar.

S- Rum ve Ermenilerin hürriyeti bizi teşviş ediyor. Bir kerre tecavüze başlıyorlar; bir kerre hürriyet ve meşrutiyet bizimdir, biz yaptık diyorlar. Bizi me'yus ediyorlar?

C- Zannediyorum tecavüzleri, eskiden sizden tahayyül ettikleri tecavüze karşı bir teşeffi-i gayz ve bundan sonra sizden tevehhüm ettikleri tecavüze karşı bir nümayiş gibidir. Eğer tamamıyla iman etseler ki, tecavüz sizden olmaz, adalete kanaat edeceklerdir. Şayet adalete kanaat etmezlerse; hak, hakkın kuvvetiyle burunlarını kırıp ikna ettirecektir. Hem de "Meşrutiyeti biz istihsal ettik" olan sözleri yalandır. Hürriyet ve meşrutiyet; askerimizin süngüsüyle, cem'iyet-i milliyenin kalemiyle sahife-i vücûda geldi. Öyle herzegûların arzuları, beylik ve muhtariyetin ammizadesi olan adem-i merkeziyet-i siyasiye idi. Sonra da yüzde doksan bize ittiba' ettiler. Beşi geveze, birkaç tanesi de zevzeklik edip eski hülyasından vazgeçmek istemiyorlar.

S- Yahudi ve Nasara ile muhabbetten Kur'ânda nehiy vardır: لاَ تَتَّخِذُوا الْيَهُودَ وَ النَّصَارَى اَوْلِيَاءَ Bununla beraber nasıl dost olunuz dersiniz?

C- Evvela: Delil, kat'iyy-ül metin olduğu gibi; kat'iyy-üd delalet olmak gerektir. Halbuki tevil ve ihtimalin mecali vardır. Zîrâ nehy-i Kur'ânî âmm değildir, mutlaktır. Mutlak ise, takyid olunabilir. Zaman bir büyük müfessirdir; kaydını izhar etse, itiraz olunmaz. Hem de hüküm müştak üzerine olsa; me'haz-ı iştikakı, illet-i hüküm gösterir. Demek bu nehiy, Yahudi ve Nasara ile yahudiyet ve nasraniyet olan ayinleri hasebiyledir. Hem de bir adam zâtı için sevilmez. Belki muhabbet, sıfat veya san'atı içindir. Öyle ise, herbir müslümanın herbir sıfatı müslüman olması lâzım olmadığı gibi, herbir kâfirin dahi bütün sıfat ve san'atları kâfir olmak lâzım gelmez. Binaenaleyh, müslüman olan sıfat veya bir san'atı istihsan etmekle iktibas etmek neden caiz olmasın? Ehl-i kitabdan bir haremin olsa elbette seveceksin.

Sâniyen: Zaman-ı Saadette bir inkılab-ı azîm-i dinî vücûda geldi. Bütün ezhanı nokta-i dine çevirdiğinden, bütün muhabbet ve adaveti o noktada toplayıp muhabbet ve adavet ederlerdi. Onun için gayr-ı müslimlere olan muhabbetten nifak kokusu geliyordu. Lâkin şimdi âlemde bir inkılab-ı âcib-i medenî ve dünyevîdir. Bütün ezhanı zabt ve bütün ukûlü meşgul eden nokta-i medeniyet ve terakki ve dünyadır. Zâten onların ekserisi, dinlerine o kadar mukayyed değildirler. Binaenaleyh onlarla dost olmamız, medeniyet ve terakkilerini istihsan ile iktibas etmektir. Ve her saadet-i dünyeviyenin esası olan asayişi muhafazadır. İşte şu dostluk, kat'iyyen nehy-i Kur'ânîde dâhil değildir.

S- Bir kısım Jön Türk der: "Demeyin Hristiyanlara hey kâfir! Zîrâ ehl-i kitabdırlar." Neden kâfir

olana kâfir demeyeceğiz?

C- Kör adama, hey kör demediğiniz gibi... Çünki ezi̧yettir. Eziyetten nehiy var: … مَنْ اذَى ذِمِّيّاً öilh...

Saniyen: Kâfirin iki mânâsı vardır: Birisi ve en mütebadiri, dinsiz ve münkir-i Sâni' demektir. Şu mânâ ile, ehl-i kitaba ıtlak etmeğe hakkımız yoktur. İkincisi: Peygamberimizi ve İslâmiyeti münkir demektir. Şu mânâ ile onlara ıtlak hakkımızdır. Onlar dahi razıdırlar. Lâkin örfen evvelki mânânın tebadüründen, bir kelime-i tahkir ve eziyet olmuştur.

Hem de daire-i itikadı, daire-i muamelâta karıştırmağa mecburiyet yoktur. Kabildir; o kısım Jön Türklerin muradı bu olsun.

S- Çok fena şeyleri işitiyoruz. Bahusus gayr-ı müslimlerde… Gûya bir İslâm kızını almışlar.. filan yerde böyle olmuş, diğer yerde şöyle olmuş. Olmuş.. olmuş.. olmuş.. ilââhir...

C- Evet maatteessüf daha yeni ve bulanık bir devlette ve cahil ve perişan bir millette, şöyle fena ve pis şeylerin vuku'u zarurî gibidir. Eskide daha berbadı vardı. Fakat şimdi görünüyor. Bir derd görünürse, devası âsândır. Hem de büyük işlerde yalnız kusurları görmek, cerbezelik ile aldanır ve aldatır. Cerbezenin şe'ni, bir seyyieyi sünbüllettirerek hasenata galib etmektir.

Meselâ: Şu aşiretin herbir ferdi, bir günde attığı balgamı, cerbeze ile vehmen tayy-ı mekân ederek birden bir şahısta tahayyül edip, başka efradı ona kıyas ederek, o nazar ile baksa..

veyahut bir sene zarfında birisinden gelen rayiha-i keriheyi, cerbeze ile tayy-ı zaman tevehhümüyle, birden dakika-i vâhidede, o şahıstan sudûrunu tasavvur etse; acaba ne derecede evvelki adam müstakzer, ikinci adam müteaffin olur? Hattâ hayal gözünü kapasa, vehim dahi burnunu tutsa mağaralarından kaçsalar, hakları var. Akıl onları tevbih etmeyecektir.

İşte şu cerbezenin tavr-ı acibi; zaman ve mekânda müteferrik şeyleri toplar, bir yapar. O siyah perde ile her şeyi temaşa eder. Hakikaten cerbeze, enva'ıyla garaibin makinasıdır.

Görülmüyormu ki; cerbeze-âlûd bir âşıkın nazarında umum kâinat birbirine muhabbet ile müncezib ve rakkasane hareket edip gülüşüyor. Çocuğunun vefatıyla matem tutan bir vâlidenin nazarında, umum kâinat hüzün-engizane ağlaşıyor. Herkes istediği ve haline münasib gördüğü meyveyi koparır.

Bu makamda size bir temsil irad edeceğim. Meselâ: Sizden bir adam yalnız bir saat tenezzüh etmek üzere gayet müzeyyen ve müzehher bir bahçeye girse; nekaisten müberra olmak, cinan-ı cennetin mahsusatından ve her kemâle bir noksanı karıştırmak, şu âlem-i kevn ü fesadın mukteziyatından olmakla; şu bahçenin müteferrik köşelerinde de bazı pis ve murdar şeyler bulunduğu için, inhiraf-ı mizac sevki ve emriyle yalnız o taaffünatı taharrî ve o murdar şeylere idame-i nazar eder. Güya onda yalnız o var. Hülyanın hükmüyle fena hayal tevessü' ederek, o bostanı bir selhhane ve mezbele suretinde gösterdiğinden; midesi bulanır ve istifrağ eder, kemâl-i nefret ile kaçar.

Acaba beşerin lezzet-i hayatını gussedar eden böyle bir hayale, hikmet ve maslahat rûy-i rıza

gösterilebilecek midir?

Güzel gören güzel düşünür, güzel düşünen güzel rü'ya görür. Güzel rü'ya [77*)] gören, hayatından lezzet alır.

S- Ermeni fedaileri o kadar fenalık ettikleri halde, şimdi en muteber onlar oldular. Zehirlerine tiryak nazarıyla bakıldı.

C- Zîrâ fenalıkları iyiliğe yardım etti. Eğer meyl-üt tahribden vazgeçmezler ise, (arabî aslında: "vazgeçerlerse" dir) müfsidlikten çıktılar deriz. Yoksa maraz muzmer olsa daha muzırdır. Buhar menfez bulmadıkça zelzele verir. Hayırdan bazen şer tevellüd ettiği gibi, şerden de bâzan hayır doğar. Çok şerir var ki; şerleri ahyarın maksadına hizmet ettiği için, ahyar suretinde görünür ve şerri alkışlanır. Sen evini tâmir için tahrib eylediğin vakit, başkası sirkat için delerse, bir cihetten sana muavenet etmiş olur. Fakat tamirde ihtiyatlı bulun!...

S- Gayr-ı müslimin askerliği nasıl caiz olur?

C- Dört vecihle:

Evvela: Askerlik kavga içindir. Dünkü gün siz o dehşetli ayı ile boğuştuğunuz vakit karılar, çingeneler, çocuklar, itler size yardım ettiklerinde size ayıb mı oldu?

Sâniyen: Peygamberin (Aleyhissalâtü Vesselâm) Arab müşriklerinden muahid ve halîfleri var idi. Beraber kavgaya gider idiler. Bunlar ise, ehl-i kitabdır. Orduda toplu olmayıp müteferrik

olduklarından, bizdeki ekseriyet ve kuvvet-i hissiyat, mazarrat-ı mütevehhimeye karşı sed çeker.

Sâlisen: Düvel-i İslâmiye'de velev nadiren olsun gayr-ı müslim, askerlikte istihdam olunmuştur. Yeniçeri Ocağı buna şahiddir.

Râbian: Neslen ve serveten tedennimize ve gayr-i müslimlerin terakkisine sebeb; askerliğin bizde münhasır olması idi. Zîrâ bundan kaç asır evvel şu devletin nüfus-u İslâmiyesi kırk milyondan fazla idi. Ve şimdilik içimizdeki o gayr-i müslimler o vakitte yalnız beş altı milyon idi. Servet ve ticaret elimizde idi. Halbuki biz yirmiye yuvarlandık. Fakr bataklığına düştük. Onlar fakrın ayağı altından çıkıp servetin başına binerek on milyona çıktılar.

Bunun en mühim sebebi: Meselâ senin dört oğlun varsa, askerlik mülahazasıyla evlenmezler. Şayet evlenseler memuriyet ilcasıyla kedi yavrusu gibi her tarafa gezdirerek mahsul-u hayatını zayi' edecektir. Delil istersen Van'a git, bir Ermeni kapısını, bir İslâm dergâhını aç, bak!.. Göreceksin ki; Ermeni evi on sağlam delil gösterecek, İslâmın evi iki zayıf bürhanı nazar-ı ibrete arz edecektir.

S- Eskiden İslâmlar zengin, onlar fakir idiler. Şimdi her yerde kaziye bil'akistir. Hikmeti nedir?

C- İki sebebi biliyorum:

Birincisi: لَيْسَ لِلْاِنْسَانِ اِلاَّ مَا سَعَى olan ferman-ı Rabbanîden müstefad olan meyelan-ı sa'y; ve اَلْكَاسِبُ حَبِيبُ اللّٰهِ olan ferman-ı Nebevîden müstefad olan

şevk-i kesb, bazı telkinat ile o meyelan kırıldı ve o şevk de söndü.

Zira i'lâ-yı kelimetullah şu zamanda maddeten terakkiye mütevakkıf olduğunu bilmeyen; ve dünya مِنْ حَيْثُ هِى مَزْرَعَةُ اْلآخِرَةِ öcihetiyle kıymetini takdir etmeyen; ve kurûn-u vustâ ile kurûn-u uhranın ilcaâtını tefrik eylemeyen; ve birbirinden gayet uzak, biri mezmum ve biri memduh olan tahsil ve kesbde olan kanaatı ile, mahsul ve ücretteki kanaatı temyiz etmeyen; ve birbirinden nihayet derecede baîd, hattâ biri tenbelliğin ünvanı, diğeri hakikî ihlasın sadefi olan iki tevekkülü (ki biri, meşietin muktezası olan esbab arasındaki nizama karşı temerrüd hükmünde olan; tertib-i mukaddemattaki bir tevekkül-ü tenbelane.. Diğeri: İslâmiyetin muktezası olan; netice itibariyle gerdendade-i tevfik olarak vazife-i İlahiyeye karışmamakla terettüb-ü neticede mü'minane tevekküldür) ikisini birbiriyle iltibas eden ve "Ümmetî! Ümmetî!" sırrını teferrüs etmeyen ve خَيْرُ النَّاسِ مَنْ يَنْفَعُ النَّاسَ hikmetini anlamayan bazı (adamlar ve bilmeyen bir kısım)vaizlerdir ki, o meyelanı kırdılar; o şevki de söndürdüler.

İkinci Sebeb: Biz, gayr-ı tabiî ve tenbelliğe müsaid ve gururu okşayan imaret maişetine el atıp, belamızı bulduk.

S- Nasıl?

C- Maişet için tarîk-i tabiî ve meşru' ve zîhayat; san'attır, zirâattır, ticarettir. Gayr-ı tabiî ise; memuriyet ve her nev'iyle imarettir. Bence imareti, ne nam ile olursa olsun, medar-ı maişet edenler bir nevi cerrar ve aceze ve seeledir. Fakat hilebaz kısmında...

Bence memuriyete veya imarete giren, yalnız hamiyet ve hizmet için girmelidir. Yoksa yalnız maişet ve menfaat için girse, bir nevi çingenelik

eder.[78*)] İşte memuriyet filcümle ve askerlik bilcümle bizde olduğu için, servetimizi israf eline verip neslimizi etrafa saçıp zayi' ettik. Eğer öyle gitse idi, biz de elden giderdik. İşte onların asker olması, zarûrete yakın bir maslahat-ı mürseledir. Hem de mecburuz. Mesalih-i mürsele ise, İmam-ı Mâlik mezhebinde bir illet-i şer'iye olabilir.

S- Şimdi Ermeniler kaymakam ve vali oluyorlar, nasıl olur?

C- Saatçı ve makineci ve süpürgeci oldukları gibi... Zîrâ Meşrutiyet, hâkimiyet-i millettir. Hükûmet hizmetkârdır. Meşrutiyet doğru olursa; kaymakam ve vali reis değil, belki ücretli hizmetkârdır. Gayr-ı müslim reis olamaz, fakat hizmetkâr olur. Farzediniz ki; memuriyet bir nevi riyaset, bir ağalıktır. Gayr-ı müslimlerden üç bin adamı ağalığımıza, riyasetimize şerik ettiğimiz vakitte; millet-i İslâmiyeden aktar-ı âlemde üç yüz bin adamın riyasetine yol açılıyor. Biri zayi' edip, bini kazanan zarar etmez.

S- Şeriatın bazı ahkâmı, meselâ valilerin vazifelerine taalluku var?..

C- Bundan sonra bizzarûre hilafeti temsil eden Meşihat-ı İslâmiye (ve diyanet dairesi) hem âlî, hem mukaddes, hem ayrı, hem nezzare olacaktır. Şimdi hâkim şahıs değil, efkâr-ı âmme olduğu için, onun nev'inden (şahs-ı manevî) bir fetva emini ister... İşte şu hâkimin fetva-eminîsi Meşhihâtta

Mezâhib-i Erbaa’dan kırk elli ulema-i muhakkik bir meclis-i mebûsan-ı ilmiye teşkiliyle, şahs-ı manevîleri öteki şahs-ı maneviye fetva-eminlik edecektir. Yoksa hâkim ve müftü bir cinsten olmazsa birbirinin lisanını anlamazlar. Zîrâ şahs-ı vâhid, şahs-ı maneviyi kandıramaz ve tenvir edemez.

S- Eskiden beri işitiyoruz ki: “Bazı Jön Türkler masondurlar, dine zarar ediyorlar?”

C- İstibdad, kendini ibka etmek için şu telkinatı vermiştir.[79*)] Bazı lâübalilik dahi, şu vehme kuvvet veriyor. Fakat emin olunuz ki, onların (masonluğa girmeyen kısmının) maksadı, dine zarar değildir. Belki milletin selâmetini temin etmektir. Fakat bazıları, dine lâyık olmayan bârid taassuba müfritane ilişiyorlar. Demek (hürriyet ve) meşrutiyete hizmetleri sebkat eden veyahut kabul eyleyenleri Jön Türk tesmiye ediyorsunuz. İşte onların bir kısmı, İslâmiyet fedaileridir. Bir kısmı da, selâmet-i millet fedaileridir. Onların ukde-i hayatiyelerini teşkil eden, (mason olmayan) ekserî İttihad ve Terakki’dir. Ve sizin şu aşairiniz kadar ülema ve meşayih, Jön Türkler meyanında mevcuddur. Vakıa onlarda bir takım edebsiz, çok sefih bazı masonlar dahi bulunur; lâkin yüzde on... Yüzde doksanı sizin gibi mu’tekid müslimlerdir. (Velhükmü lil-ekser).

بِقَاعِدَةِ : اَنَّ زَيْنَ عَيْنِ الرِّضَا حُسْنُ النَّظَرِ بِاللُّطْفِ وَالشَّفْقَةِ , وَاَنَّ نُورَ الْفُوءَادِ بِالرِّفْقِ وَالرَّحْمَةِ وَلَقَدْ سَمَى عَلَى الْحَقِّ بِاِقْدَامِ التَّوْفِيقِ وَسَعِدَ مَنِ اخْتَارَ اْلاِسْتِضَاءَ بِمِصْبَاحِ اَنَا عِنْدَ حُسْنِ ظَنِّ عَبْدِى بِى [80**)]

Hüsn-ü zan ediniz; sû'-i zan, hem size, hem onlara zarar verir.

S- Neden sû'-i zannımız onlara zarar versin?

C- Onların bir kısmı sizin gibi tahkiksiz, taklid ile İslâmiyetin zevahirini bilirler. Taklid ise, teşkikât ile yırtılır. O halde bazılarına -bahusus dinde sathî, felsefe ile mütevaggil olursa- dinsiz dediğiniz vakit, ihtimal ki tereddüde düşüp, mesleği İslâmiyet'ten hariçmiş gibi vesveselerle "Herçi bâd âbâd" diyerek, me'yusane belki muannidane İslâmiyete münafî harekâta başlar. İşte ey bî-insaflar! Gördünüz, nasıl bazı bîçarelerin dalaletine sebeb oluyorsunuz. Fena adama, iyisin iyisin denilse iyileşmesi; iyi adama, fenasın fenasın denildiğinde fenalaşması çok vuku' bulmuştur.

S- Neden?

C- Faraza, bazılarının altında büyük bir fenalıkları varsa da, hücum edilmemek gerektir. Zîrâ çok fenalık vardır ki; iyilik perdesi altında kaldıkça ve perde yırtılmadıkça, ondan tegafül edildikçe, mahdud ve mahsur kaldığı gibi; sahibi perde-i hicab ve haya altında ıslahına çalışır. Lâkin vakta ki perde yırtılsa, haya atılır; hücum gösterilse, fenalık fena tevessü' eder.

Ben Mart hâdisesinde şuna yakın bir hal gördüm. Zîrâ İslâmiyet'in meşrutiyetperver ve hamiyetli fedaileri, cevher-i hayat makamında bildikleri nimet-i meşrutiyeti şeriata tatbik ile; ehl-i hükûmeti adalet namazında kıbleye irşad ve nam-ı mukaddes-i şeriatı meşrutiyet kuvvetiyle i'lâ; ve meşrutiyeti şeriat kuvvetiyle ibka; ve bütün

seyyiat-ı sâbıkayı, muhalefet-i şeriat üzerine ilka etmek için bazı telkinatta ve teferruatın tatbikatında bulundular. Sonra, sağını solundan farketmiyen, hâşâ şeriatı istibdada müsaid zannederek, Tuti taklidi gibi: “Şeriat isteriz!” demekle, maksad ortada anlaşılmaz oldu. Zâten plânlar serilmişti. İşte o vakit yalan olarak hamiyet maskesini takınan bazı herifler, o ism-i mukaddese tecavüz ettiler. İşte cây-ı ibret bir nokta-i siyah!

وَلَقَدْ قَعَدَتِ الْهِمَّةُ بِتِلْكَ النُّقْطَةِ وَلَمْ تَقْتَدِرْ عَلَى النُّهُوضِ وَلَقَدْ شَوَّشَتْ طَنْطَنَةُ اْلاَغْرَاضِ صَدَاءَ مُوسِيقَةِ الْحُرِّيَّةِ... وَلَقَدْ تَقَلَّصَتِ الْمَشْرُوطِيَّةُ مُنْحَصِرَةً اِسْمًا عَلَى قَلِيلِينَ فَتَفَرَّقَتْ عَنْهَا حُمَاةُ ذِمَارِهَا[81]*)

S- Neden bazılarını dinsiz zannettiğimizden bize zarar gelsin?

C- Hayal perdesi üstünde size bir timsal manzarasını göstererek mazarratını anlatacağım:

İşte şu sahrada gayet muhteşem bir bostan içinde bir kasr; bir köşesinde sizin Beytüşşebab Kaplıcası gibi bir kaplıca olduğunu tahayyül ediniz. Siz dışarıda bürudetin tazyikiyle, kar’ın tokadıyla, rüzgârın sillesiyle ihtiyaren veya ızdıraren saray içine girmeğe mecbursunuz. Lâkin kapıda bir-iki kör ve havuz içinde bazı çıplak adamları görmüş veya işitmişsiniz. Bundan tevehhüm ediyorsunuz ki; o saray, körhane veya çıplakhanedir. Siz girdiğinizde, onlar gibi olmak için taat libasını çıkarıyorsunuz ve onların avretini görmemek için, akide denilen hakikat gözünü kapatıyorsunuz. Halbuki onlar muhteşem odalarda gözleri açık, avretleri mestur olarak

mütefekkirane meşveret ve bazı köşelerdeki kör ve çıplakların setr ve tedavisine hizmet ediyorlar. İşte sen, şu suret-i vahşiyane ve eblehanede avretin açık, gözün kapalı olarak içlerine girsen; acaba bundan daha büyük maskaralık ve zarar olabilir mi?

Hakikaten bence, bir müslüman neslinden gelen adam, akıl ve fikri İslâmiyet'ten tecerrüd etse bile, fıtratı ve vicdanı hiç bir vakitte İslâmiyet'ten vazgeçemez. En ebleh, en sefih bile, sedd-i rasîn-i istinadımız olan İslâmiyet'e bütün mevcudiyetiyle tarafdardır; lasiyyema siyasetten haberdar olan...

Zaman-ı saadetten şimdiye kadar hiç bir tarih bize bildirmiyor ki; bir müslüman muhakeme-i akliyesiyle başka bir dini, İslâmiyet'e tercih etmiş, delil ile dâhil olmuş olsun. Dinden çıkanlar var, o başka mes'ele… Taklid ise, ehemmiyetsizdir. Halbuki edyan-ı saire müntesibleri mutlaka fevc fevc, muhakeme-i akliye ile, bürhan ile daire-i İslâmiyet'e dâhil olmuş ve olmaktadırlar. Eğer biz, doğru İslâmiyet'i ve İslâmiyet'e lâyık doğruluğu ve istikameti göstersek; bundan sonra efvacen efvacen dâhil olacaklardır.

Hem de tarih bize bildiriyor ki: Ehl-i İslâm'ın temeddünü, hakikat-ı İslâmiyete ittiba'ları nisbetindedir. Başkaların temeddünü, dinleriyle ma'kûsen mütenasibdir. Hem de hakikat bize bildiriyor ki: Mütenebbih olan beşer, dinsiz olamaz. Lasiyyema uyanmış, insaniyeti tanımış, müstakbele ve ebede namzed olmuş adam dinsiz olamaz. Zîrâ uyanmış bir beşer, kâinatın tehacümüne karşı istinad edecek ve gayr-ı mahdud âmâline neşv ü nema verecek ve istimdadgâhı olacak noktayı -yani din-i hak olan dane-i hakikatı- elde

etmezse yaşamaz. Bu sırdandır ki; herkeste din-i hakka bir meyl-i taharri uyanmıştır. Demek istikbalde nev'-i beşerin din-i fıtrîsi İslâmiyet olacağına beraât-ül istihlal vardır.

Ey insafsızlar! Umum âlemi yutacak, birleştirecek, besleyecek, ziyalandıracak isti'dadında olan hakikat-ı İslâmiyeti nasıl dar buldunuz ki, fukaraya (ve mutaassıb bir kısım hocalara) tahsis edip, yarı ehlini dışarıya atmak istiyorsunuz. Hem de; umum kemâlâtı câmi', bütün nev'-i beşerin hissiyat-ı âliyesini besleyecek mevaddı muhit olan o kasr-ı nuranî-yi İslâmiyeti, ne cür'etle matem tutmuş bir siyah çadır gibi bir kısım fukara ve bedevîlere (ve mürteci'lere) has olduğunu tahayyül ediyorsunuz? Evet herkes âyinesinin müşahedatına tâbi'dir. Demek sizin siyah ve yalancı âyineniz size öyle göstermiştir.

S- İfrat ediyorsun, hayali hakikat görüyorsun. Bizi de techil ile tahkir ediyorsun. Âhirzamandır, gittikçe daha fenalaşacak? [82*)]

C- Herkese dünya terakki dünyası olsun, yalnız bizim için tedenni dünyasıdır?.. Öyle mi? İşte ben de sizinle konuşmayacağım, şu tarafa dönüyorum, müstakbeldeki insanlarla konuşacağım:

Ey üçyüz seneden sonraki yüksek asrın arkasında gizlenmiş, sâkitane benim sözümü dinleyen, bir nazar-ı hafî-i gaybî ile bana temaşa eden Said, Hamza, Ömer, Osman, Yusuf, Ahmed vesaireler!.. Size hitab ediyorum. Başlarınızı kaldırınız, "Sadakte" deyiniz!. Ve demek size borç olsun!.. Şu muasırlarım varsın beni dinlemesinler. Tarih denilen mazî derelerinden sizin yüksek istikbalinize uzanan telsiz telgrafla sizin ile konuşuyorum. Ne yapayım, acele ettim, kışta geldim. Sizler cennet-âsâ bir bahardasınız.. Şimdi

ekilen tohumlar, zemininizde çiçek açacaktır. Benim hizmetimin ücretini; sizden şunu beklerim ki: mazî kıt’asına geçmek için geldiğiniz vakit, mezarıma uğrayınız. O çiçeklerden birkaç tanesini mezar taşı denilen, kemiklerimi misafir eden toprağın kapıcısının başına takınız. Kapıcısına tenbih edeceğiz; bizi çağırınız. هَنِيـئًا لَـكُمْ sadâsını işiteceksiniz.

وَلَـوْ مِنَ الشّاهِدِ عَلَى طَيْفِ الْضَيْفِ[83*)]

Şu zamanın memesinden bizimle süt emen, gözleri arkadan mazîye bakan, tasavvuratları kendileri gibi hakikatsız ve ayrılaşmış çocuklar, şu kitabın hakâikını hayal tevehhüm etsinler. Zîrâ benim vüsûkum var ki, şu kitabın mesaili hakikat olarak sizde tahakkuk edecektir.

Ey muhatab! Ben çok bağırıyorum. Zîrâ asr-ı sâlis-i aşrın minaresinin tepesinde durup, (sureten medenî) fikren mazînin en derin derelerinde olanları camiaya davet ediyorum.

İşte ey iki ayaklı mezar-ı müteharrik! Mesîl-i neslin kapısında durmayınız. Mezar sizi bekliyor, çekiliniz! Tâ ki, hakikat-ı İslâmiyeyi hakkıyla kâinat üzerinde temevvüc-sâz eden nesl-i cedid gelebilsin!..

S- Eskiler bizden a’lâ veya bizim gibi, gelenler bizden daha fena gelecekler?

C-[84*)] Ey Kürdler! (Ey Türkler ve Kürdler ve Nurcular!) acaba şimdi bir miting yapsam; sizin ikibin sene evvel ecdadınızı ve iki asır sonradaki evlâdınızı şu gürültühane olan asr-ı hazır meclisine davet etsem; acaba eski ecdadınız demiyecekler mi ki:

“Hey mirasyedi yaramaz çocuklar! Netice-i hayatımız siz misiniz? Heyhat! Bizi akîm bir kıyas ettiniz!.”

Hem de sol safında durana şehristan-ı istikbalden gelen evlâdınız, sağdakileri tasdik ederek demiyecekler mi ki:

“Ey tenbel pederler! Siz misiniz hayatımızın suğra ve kübrası? Siz misiniz şu şanlı ecdadımızla bizi rabteden hadd-i evsatı? Heyhat!.. Ne müşagabeli bir kıyas oldunuz!” 85*)

İşte ey Kürdler (Ve ey inkılab softaları!) Manzara-i hayal 86**) üstünde gördünüz ki, şu büyük mitingde iki taraf da sizi protesto ettiler.

S- Şu kadar tahkire müstehak değildik. Biz eslafın ezyalini tutmakla beraber, ahlafın teşebbüsatından dahi geri kalmamağa söz veriyoruz.

فَفَتَحْنَا السّمْعَ لِكَلاَمِكَ فَمَرْحَباً بِهِ

C- Nedamet ettiğinizden vazifeniz olan suale avdet edebilirsiniz.

S- Ülema-i eslaf istibdadın fenalığından bahsetmişler mi? 87***)

C- Bin kerre evet. Zîrâ ağleb-i şu’ara kasidelerinde, çok müellifler kitablarının dibacelerinde zamandan şikayet ve dehre itiraz ve feleğe hücum etmiş ve dünyayı ayak altına alıp çiğnemişler. Eğer kalb kulağıyla ve akıl gözüyle dinleyip baksanız, göreceksiniz ki: Bütün itirazat okları, mazînin muzlim perdesine sarılan istibdadın bağrına gider.. Ve işiteceksiniz ki; bütün vâveylalar istibdad pençesinin tesirinden geliyor. Gerçi istibdad görünmüyordu ve ismi belli değildi; lâkin herkesin ruhu istibdadın mânasıyla

tesemmüm ederdi ve bir zehir atanı bilirdi. Bazı kuvvetli dâhîler nefes aldıkça amîk ve derin bir feryad koparır idi. Fakat akıl onu güzelce tanımazdı. Çünki karanlıkta ve toplanmamış idi. Vakta ki o mâna-yı istibdadı, def'i muhal bir bela-yı semavî zannettiler; zamana hücum ve dehrin başına tokat ve feleğin bağrına oklar atmağa başladılar. Çünki bir kaide-i mukarreredir: Birşey cüz'-ü ihtiyarînin dairesinden ve cüz'iyetten çıkıp külliyet dairesine girse, veyahut bihasebil'âde def'i muhal olsa; zamana isnad edilir ve kabahat dehre atılır, taşlar feleğin kubbesine vurulur. Eğer iyi temaşa etsen göreceksin ki; feleğe atılan taşlar, döndüğü vakit bir yeis olarak kalbde tahaccür eder...

اُنْظُرْ كَيْفَ اَطَالُوا فِيمَا لاَ يَلْزَمُ وَكُلَّمَا اَضَائَتْ لَهُمُ السَّعَادَةُ اَثْنَوْا عَلَى مَنْ سَادَهُمْ ، وَكُلَّمَا اَظْلَمَ عَلَيْهِمْ شَتَمُوا الزَّمَانَ [88]*)

S- Acaba şu zaman ve dehrin şikayetinden Sâni-i Zülcelâl'in san'at-ı bedi'ine itiraz çıkmaz mı?

C-[89]**) Hâyır, aslâ!.. Belki mânâsı şudur: Güya şikayetçi der ki: İstediğim emir ve arzu ettiğim şey ve teşehhî ettiğim hal, hikmet-i ezeliyenin düsturu ile tanzim olunan âlemin mahiyeti müstaid ve inâyet-i ezeliyenin pergârıyla nakşolunan feleğin kanunu müsaid ve meşiet-i ezeliyenin matbaasında tab'olunan zamanın tabiatı muvafık ve mesalih-i umumiyeyi tesis eden hikmet-i İlahî razı değillerdir ki; şu âlem-i imkân, Feyyaz-ı Mutlak'ın yed-i kudretinden şu ukûlümüzün hendesesiyle ve tehevvüsümüzün iştihasıyla istediğimiz semeratı koparsın. Verse de tutamaz,

düşse de kaldıramaz. Evet bir şahsın tehevvüsü için büyük bir daire-i muhita hareket-i mühimmesinden durdurulmaz.

S- Çok âlim ve şâirler, zamanlarında büyük hâkimleri ifrat ile sena etmişlerdir. Halbuki o hâkimlerin çoğuna müstebid nazarıyla bakıyorsun? Demek iyi etmemişler?.

C- بُنَاةُ الْمَعَالِى كَيْفَ تُبْنَى وَلَوْلاَ خِلاَلُ سُنَّةِ الشِّعْرِ مَا دَرَى الْمَكَارِمُ

kaidesince, onların niyetleri: Ümerayı seyyiattan latif bir hile ile vazgeçirmek ve onlara hasenat arkasında müsabaka için garib bir bahşiş-i şâiraneyi ortaya koymak... Lâkin o bahşiş koca bir milletin sırtından alındığından istibdadkârane hareket etmişlerdir. Demek eğer çendan niyette iyi etmişler, lâkin amelde yanlış gitmişler.

S- Neden?

C- Zîra kaside ve bazı te'liflerinde büyük bir kavmin mehasinini manen garat edip, bir müstebide verip ve ondan gösterdiğinden, şu noktadan bilmeyerek istibdadı alkışlamışlar.

S- Biz Kürdler, (Biz Türkler ve Kürdler...) bizde kalbimizin dolusu, belki cesedimizi mâlâmâl, belki inbisat edip şu derelerde dağ olarak tahaccür etmiş kal'amız olan bir şecaat vardır. Ve başımızın dolusu zekâvetimiz var. Ve sinemizi mâlâmâl edecek gayret vardır. Ve bedenimizi ve azalarımızı dolduracak itaât vardır. Ve dereleri hayatlandıracak, dağları müzeyyen edecek efradımız var...[90*)]

Neden böyle sefil ve müflis ve zelil kaldık, ki yol üstünde de kaldık. Terakkiye binenler bizi çiğneyip istikbale doğru koşup gidiyorlar. Komşumuz olan milletler bizden az iken, kuvvetleri bizden çok kısa iken, üzerimize tetavül ediyorlar? 91**)

اِنَّ رِكْسَهُمْ يَغْلِبُ طَاهِرَنَا

C- Hîna, meşrutiyette tövbenin kapısı açıktır ve tövbe edenler çoktur. Şimdiki rüesaya tevbih ve ta'nifte hakkım yoktur. Ben taşımı sâbıka atıyorum. Bazılarının hatırı kırılsa da mazur tutulsun. Yalnız hakkın hatırı kırılmasın. Zîrâ milletin hatırı, onların hatırından daha âlî, daha gâlîdir. İşte o tedenninin mühim bir sebebi: Bazı rüesa ile haksız olarak (millete fedakârlık iddia eden sahtekâr hamiyetfüruşlar.. veya) velayeti dava eden ehliyetsiz bazı müteşeyyihlerdir. Fakat sünnet-i seniyeye muhalif olan bu sünnet-i seyyie, yine istibdadın seyyiatındandır.

S- Nasıl?

C- Zîra herbir millet için, Onun cesaret-i milliyesini teşkil eden ve namus-u milliyesini muhafaza eden kuvveti, onda toplanacak bir manevî havuz vardır. Ve sehavet-i milliyesini teşkil eden ve menafi'-i umumiyesini temin eden, fazla kalan malları, onda tahazzün edecek bir hazine-i maneviye vardır.

İşte o iki kısım re'sler, bilerek veya bilmeyerek, o havuzun ve o hazinenin etrafında delik-melik açtılar. Maye-i bekayı ve madde-i hayatı çektiler. Havuzu kurutup, hazineyi boş bıraktılar. (Böyle gitse, devlet milyarlar borç altında kalıp düşecek.) Nasıl bir adamın kuvve-i gazabiyye olan dafiası ve kuvve-i şeheviye olan cazibesi olmazsa ölmüş olmuş olur veya hayy iken

meyyittir. Hem de bir şimendiferin buhar kazanı delik-melik olsa, perişan, hareketten muattal kalır. Hem de bir tesbihin ipi kırılsa dağılır.

Öyle de: Bir şahs-ı manevî olan bir milletin kuvvet ve malının havuz ve hazinesini boşaltan başlar; o milleti serseri ve perişan ve mevcudiyetsiz edip, fikr-i milliyetin ipini kesip, parça parça ederler.

Evet, حَقِيقَتِ كَتْم نَمِى كُنَمْ بَرْ دِلِ عَامِى چَنْد bazı avamın hatırı için hakikatın hatırını kırmayacağım.

S- Şu makam, nihayet derecede tafsile değer bir makamdır. Mücmel ve mübhem bırakma!

C- Zaman-ı sâbık, vahşet ve cehaletinizi istihdam ederek pis bir tarîk ve müheyya ettiği plânlar ile bir kısım ehliyetsiz müteşeyyihler hile kuvvetiyle, bir kısım büyükler cebir kuvvetiyle o menba'ı ve o ma'deni delip, zülal-i hayatı kumistan ve şûristan sahrasına akıttılar. Bazı tenbel ve cerrarlar yeşillendi. Hattâ onlar servet-i dünyadan tenfir yolunda pençesini küçük bir "sayd"a atan bîçarelerin hassas ve zaîf damarlarını tutarlardı. Ta pençeleri o sayddan açılsın, onlar o avı kaçırsınlar. Evet her milletin -o milletin menfaatı için- bir miktar malı ile fedakârlık edip bir sehaveti vardır.

İşte bizdeki sehavet-i milliye sû-i istimal edildi. Başka milletin sehavet-i millîsi zeyn-âb gibi içine girer, milletin cevfinde hazine tutar. Ulûm ve maarif altına su verir. Hem de zaman-ı sâbıkta bir kısım büyükler, namus-u milleti muhafaza eden cesaret-i milliyeyi sû-i istimal edip, zemin-i ihtilaf olan kumistana atıp kaybettiler. Her biri o kuvvetin bir tarafını başkasının boynuna vurup kırdılar ve kırıldı. Hattâ beşyüz bin kahraman ile namus-u milleti

muhafaza etmeye müstaid olan bir kuvvet-i azîmeyi mabeynlerinde sarfedip ihtilafat zemininde mahvettiklerinden, kendilerini terbiyeye müstehak ederlerdi. Eğer meşrutiyetten (ve hürriyet-i şer'iyeden) istifade edip, o delikleri kapatıp veya zen-âb suretine çevirseniz, o kıymetdar kuvveti harice sarfetmek için devletimizin eline verseniz; bahasında merhamet, adalet ve medeniyeti kazanacaksınız.

–Eğer isterseniz sizin ile becayiş olacağım. Ben sorayım, siz cevab veriniz.

C- فَاسْئَلْ وَلاَ تَجِدْ بِهِ خَبِيراً

S- Ermeni milleti sizden daha cesur olabilir mi? 92*)

C- Hâyır. Aslâ! Âlem şahittir; olmamış ve olamaz.

S- Neden onların bir fedaisini yandırıp parça parça ederlerdi, esrarını ve arkadaşını izhar etmezdi. Halbuki sizin bir yiğidinize bir bıçak vurulsa, bütün esrarını kanıyla beraber fışkırtarak döker. Şecaatça bu büyük bir tefavüttür. Sebebi nedir?

C- Biz asıl sebebini teşhis edemiyoruz. Fakat biliriz ki; zerreyi dağ gibi eder ve arslanı tilkiye bende ettirir bir nokta vardır. Senin vazifeni kaldıramıyoruz. vücûdunu bildik, mahiyetini sen şerhet...

C- Öyle ise, dinleyiniz ve kulaklarınızı beş açınız. İşte fikr-i milliyetle uyanmış bir Ermeninin himmeti, mecmu-u milletidir. Güya onun milleti küçülmüş, o olmuş veya onun kalbinde yerleşmiş. Onun ruhu ne kadar tatlı ve kıymetdar

olsa da, milletini daha ziyade tatlı ve büyük bilir. Bin ruhu da olsa feda etmekle iftihar eder. Çünki kendince yüksek düşünür.

Halbuki sizin –şimdi demem, lâkin eskiden– bir yiğidiniz uyanmamış, (nura girmemiş) milletinin namusunu bilmemiş, yalnız bir menfaat veya bir garaz veya bir adamın veya bir aşiretin namusunu mülahaza eder, kısa düşünürdü. Elbette tatlı hayatını öyle küçük şeylere herkes feda etmez.

Faraza, fikr-i milliyetle [93*)] onlar gibi temaşa etseydiniz, kahramanlığınızı âleme tasdik ettirip yüksek tabakalara çıkacaktınız. Eğer Ermeniler sizin gibi sathî ve kısa düşünseydiler, nihayette korkak ve sefil olacaklardı. Hakikaten sizde hârikulâde şecaate isti'dadınız vardır. Zîrâ beş kuruş gibi bir menfaat veya cüz'î bir haysiyet veya itibarî bir şeref veya "Filan yiğittir" sözünü işitmek gibi küçük emirlere hayatını istihfaf eden ve ağasının namusunu isti'zam eden; acaba eğer uyansa, hazinelere değer olan milliyetine [94**)] binlerce ruhu da olsa, istihfaf-ı hayat etmez mi? Elbette hayatını on paraya satan, on liraya binlerce şevkle verir.

Maatteessüf güzel şeylerimiz gayr-ı müslimler eline geçtiği gibi, güzel ahlâkımızı dahi çalmışlar. Güya ahlâk-ı âliyemiz yanımızda revac bulmadığından, bize darılıp onlara iltica etti. Ve onların rezaili, kendileri içinde revaç bulmadığından, cehaletimizin pazarına götürüldü!.. Acaba görmüyor musunuz; terakkiyat-ı hazıranın üss-ül esası, belki din-i hakkın muktezası olan "Ben ölürsem; milletim sağdır" gibi kelime-i beyza veya haslet-i hamrayı onlar çalmışlar. Onların bir fedaisi der: "Ben ölürsem milletim sağ olsun, içinde bir hayat-ı maneviye-i ebediyem vardır." Ve

bütün sefaletin ve şahsiyâtın esası olan: “Ben öldükten sonra, dünya ne olursa olsun, isterse tufan olsun.” Veyahut وَاِنْ مِتُّ عَطْشًا فَلاَ نَزَلَ الْقَطْرُ olan kelime-i hamka ve seciye-i avrâ’, himmetimizin elini tutmuş rehberlik ediyor.

İşte en iyi haslet ki, dinimizin muktezasıdır. Biz ruhumuzla, canımızla, vicdanımızla, fikrimizle ve bütün kuvvetimizle demeliyiz: “Biz ölsek, milliyetimiz olan İslâmiyet haydır, ilelebed bakîdir. Milletim sağ olsun. Sevab-ı uhrevî bana kâfidir. Milletin hayatındaki hayat-ı maneviyem beni yaşattırır, âlem-i ulvîde beni mütelezziz eder.

وَالْمَوْتُ يَوْمُ نَوْرُوزِنَا (deyip, Nur'un ve hamiyetin nurlu rehberlerini kendimize rehber etmeliyiz)

S- Biz kuvvetimizi nasıl toplayıp, namus-u milliyeyi muhafaza edeceğiz?

C- Fikr-i milliyet ile milletin cevfinde havz-ı kevser gibi bir havz-ı mârifet ve muhabbet yapınız. Altındaki suyunu çeken delik-meliği, maarif ile kapayınız. İçine su akıtan yukarıdaki mecraları, fazilet-i İslâmiye ile açınız. Büyük bir çeşme var; şimdiye kadar sû-i istimal ile şûristana dağılıp, bazı seele ve acezeye neşv ü nema verdi. Bu çeşmeye güzel bir mecra yapınız, mesaî-yi şer’î ile şu havuza dökünüz. Sonra da bostan-ı kemâlâtınıza su veriniz. Bu, hiç bitmez, tükenmez bir menba’dır.

S- Nedir o çeşme?

C- Zekat!.. Siz Hanefî ve Şafiîsiniz.

Sual: 95*)

حَبَّذَا وَنِعْمَتْ اِنْ لَمْ تَذْهَبْ غَائِضَةً بَلْ فَاضَتْ اِلَى تِلْكَ الْخَزِينَةِ

Cevab: اِنَّ فِيكُمْ ذَكَاوَةً اِنَّمَا تَتَزَاهَرُ بِالزَّكَاةِ

S- Nasıl?

C- Eğer ezkiya zekâvetlerinin zekatını ve ağniya velev zekatın zekatını milletin menfaatına sarfetseler; milletimiz de başka milletlere yolda karışabilir.

S- Daha başka?

C- İanât-ı milliye-i İslâmiye denilen nüzûr ve sadakat, zekatın ammizadeleridir, asabiyetini çekerler, hizmette yardım edecekler.

S-[96*)] Neden çok âdât-ı müstemirremizi tezyif ediyorsun?

C- Herbir zamanın bir hükmü vardır. Şu zaman, bazı ihtiyarlanmış âdâtın mevtine ve neshine hükmediyor. Mazarratları menfaatlarına olan tereccuhu, i'damına fetva veriyor.

S- Herşeyden evvel bize lâzım nedir?

C- Doğruluk.

S- Daha?

C- Yalan söylememek.

S- Sonra?

C-[97**)] Sıdk, (ihlas, sadakat, sebat, tesanüd!)

S- Yalnız?

C- Evet!

S- Neden?

C- Küfür yalandır. İman sıdktır. Şu bürhan kâfi değil midir ki; hayatımızın bekası, imanın ve

sıdkın ve tesanüdün devamıyladır.

S- Evvel rüesamız ıslah olunmalı?

C- Evet rüesanız malınızı ceplerine hapsettikleri gibi, akıllarınızı da ya ceplerine almışlar veya dimağınızda hapsetmişler. Öyle ise, şimdi onların yanındaki akıllarınızla konuşacağım:

Eyyüherrüûs verrüesâ!.. Tekasülî olan tevekkülden sakınınız. İşi birbirinize havale etmeyiniz. Elinizdeki mal ve aklımızla bize hizmet ediniz. Çünki şu mesâkini istihdam ile ücretinizi almışsınız. İşte hizmet vaktidir...

فَعَلَيْكُمْ بِالتَّدَارُكِ لِمَا ضَيَّعْتُمْ فِى الصَّيْفِ

S- Bir-iki senedir herkeste bir arzu-yu diyanet ve meyelan-ı hak uyanmıştır. Hattâ bizim Gevdan, Mamhuran hırsızları da, Şeyh Ahmed'in bir nasihatı ile sofi olmuşlar.

وَقَدْ قَطَعَ الطَّرِيقَ عَلَى الشَّقَاوَةِ هذَا الْمَيَلاَنُ

C- Reşadet-penah meşrutiyet [98*)] (ve şeyh Risale-i Nur) sayesindedir.

Zira meşrutiyet taht-ı efkâra çıktı; habl-ül metin-i milliyeti ihtizaza getirdi; nuranî urvet-ül vüska olan İslâmiyet ihtizaza geldi. Her bir müslim anladı ki, başıboş değil. Menfaat-ı müştereke ile ve hüsn-ü mücerred ile başkalarıyla bağlıdır. Umum İslâm bir aşiret gibi birbiriyle merbuttur. Nasıl bir aşiretten bir adam bir iyilik etse; umum aşiret bu namus ile iftihar eder, hissedar olur. O namus bir olarak kalmaz. Binlerce âyinede görünen bir mum gibi, bin olur. O aşiretin

rabıta-i hayatiyesine nur ve kuvvet verir. Eğer birisi bir cinayet işlese, bütün efrad-ı aşiret onunla bir derece müttehem sayılır. Meselâ: Şu mecliste olan adamlar birbiriyle bağlı olursa; birisi kendini çamura atsa, arkadaşlarını ya beraber düşürecek veya tahrik ile taciz edecektir.

Binaenaleyh, şimdi bir günah "bir"likte kalmaz, bine çıkar. Bir hayır, كَمَثَلِ حَبَّةٍ اَنْبَتَتْ سَبْعَ سَنَابِلَ فِى كُلِّ سُنْبُلَةٍ مِائَةُ حَبَّةٍ hükmüne geçer.

İşte şu nüktedir ki, ya fikren veya ruhen uyanmışlara ağlamağa hahiş vermiştir; bir bahane ile ağlar, tövbekâr olur. Lâkin minare başında olan akıl, kalib-i kalb dibinde bulunan sebebini iyi göremiyor.

Elhasıl: İslâm uyandı[99**)] ve uyanıyor. Pisliği pis, iyiliği iyi olarak gördüler. Ha şu dereler aşairini tövbekâr eden şu sırdır. Hem de bütün İslâm yavaş yavaş bu isti'dadı almakta ve kesbetmektedir. Lâkin siz bedevî olduklarınızdan, fıtrat-ı asliyeniz oldukça bozulmamıştır. İslâmiyetin kudsî milliyetine daha yakınsınız.

S-[100*)] Misafirperverlik müstahsen bir âdetimiz olduğunu bilirken, neden kimseye misafir olmuyorsun? Talebelerinizi de ekmeğimizi yemekten, hediyemizi almaktan men' ediyorsun. Halbuki size iyilik etmek borcumuzdur ve hakkınızdır.

İşte şu âdetimizقَدْ اَكَلَ الدَّهْرُ عَلَيْهَا وَ شَرِبَ neden şu âdet-i müstemirreyi tezyif ediyorsun?

C- Evvela: İlim azizdir, zelil etmek istemem. Hem de size göstermek isterim ki: Bir kısım ehl-i ilim vardır ki; dünyaya tenezzül etmez ve san'at-ı

ilmi, medar-ı maişet etmez. Talebe ise, cerrar ve seeleden ayrıdır.

Sâniyen: Vazifelerinde ihmal ile kanaat gösteren ve maaşlarıyla kanaat etmeyen, harcırahları ellerini misafirlikten çektirmemiş olan bazı memurlara fiilen nasihat etmek isterim.

Sâlisen: Vâridat-ı zulmiyeleri kesilmiş olan bazı büyüklere, zulümat-ı zulme sapıp, pek geniş açtığı masarıfının kapısının seddine yol gösteriyorum.

Râbian: Millet içinde seyahat edenler, acaba millet için mi, yahut keyif için mi? Bir mizan göstermek, hile ve hamiyete bir mehenk gösteriyorum.

S- Sen halkın ihsanına mani oluyorsun. Acaba bundan sehavetin tezyifi çıkmaz mı?

C- İhsan ihsandır, eğer nev’e olsa veya fakire ve muhtaca olsa... fert muztar olmazsa hiçtir. Sehavet o vakit sehavettir, eğer millet için olsa; yahut milleti tazammun eden bir ferde olsa güzeldir. Şayet muhtaç olmayan şahsa olsa, şahsı tenbel eder, çingeneliğe alıştırır. Elhasıl: Millet bakîdir; ferd fâni...

وَالْفَرْدُ فَانِى وَمَا يَتَمَثّلُهُ اَلْمِلّةُ بَاقِيَةٌ وَمَا اَمَدّهَا…

Sual:

مَا تَقُولُ فِى اْلاِحْسَانَاتِ الشّخْصِيّةِ فِى السّلَفِ اُمَنَاءِ اْلاُمّةِ وَرُشَدَاءِهَا وَسُيُوفِ الدّوْلَةِ وَصَلاَحِهَا تَجَلّتِ الْعَبُوسِيّةُ بِمَكَارِمِهَا بِاِهْدَاءِ عَشَرَةِ دَنَانِيرَ لِشِعْرٍ لاَ يُوَازِنُ شَعِيرَةً [*] 101

C-

فِيهِ مَا فِيهِ... مَعَ اَنّهَا بِالنّهَايَةِ قَدِ انْجَرّتْ اِلَى النّوْعِ وَالْمِلّةِ ِلاَنّ اللّسَانَ الّذِى خَدَمَهُ الشّعْرُ خَيْطُ الْمِلّيّةِ مَعَ اَنّ هذَا الزّمَانَ هُوَ الّذِى كَشَفَ عَنْ اِحْتِيَاجِ الْمِلّيّةِ وَفَتَحَ الْبَابَ لِهذَا الْمَقْصَدِ الْعَالِى .

S- Mütegallib başlar, kendi kendilerine düştüler. Zulmün kapısı onların yüzüne karşı kapatıldı. Düşenlere ayak vurulmaz. Sekeratta olanları bırak, sekeratını tamam etsin.

C- İsterim ki: Meşrutiyet ve hürriyet-i şer'iyenin sünnetini onlara ezber ettireyim. Ta ki ölmedilerse temessül etsinler. Evet yalnız istibdadın kuvveti ile terbiye olunan başlar, bil'istihkak düştüler. Lâkin içlerinde gayet hamiyetli adamlar var, onlara teşekkür ederiz. Bazı mütekâsil var, onlardan şikayet ederiz. Bazı mütehayyir, mütereddid var; onları irşad etmek isteriz. Bazı ölmüşler var, miraslarını muhafaza etmek isteriz. Tâ yeni çıkmalar almasınlar.

نَعَمْ اَنَّ بَيْنَهُمْ حُمَاةً لِلْمِلِّيَّةِ فَنَشْكُرُهُمْ وَ مُتَكَاسِلِينَ فَنَشْكُوهُمْ وَ مُتَحَيِّرِينَ فَنُرْشِدُهُمْ وَ اَمْوَاتًا فَنُحَافِظُ عَلَى مِيرَاثِهِمْ لِئَلاَّ يَاْخُذَهُ مَنْ...

S- Ne demek?

C- Korkuyorum; ehliyetsizlikle beraber teşeyyüh veya necabeti dava edenler aşâir içinde o rüesalara kardeşlik dava ederek miraslarını alsınlar, iki başlı bir bela kesilsinler. Zîrâ sizdeki cehalet-i avrâ ve itaât-ı amyâ, ağaiyet ve tahakküme tenasuh hükmünü verir. Güya ağaiyet suretiyle ölse, efendilik kalıbiyle veyahut teşeyyüh cismiyle veya asilzâdelik şekliyle hayatlanacaktır. İşte benim maksadım o meyl-ül-ağalık ve meyl-üt tahakküm ve meyl-ür riyaseti öyle öldüreceğim, kıyamete kadar haşr olmasın.

S- Sen eskiden umum mürşid şeyhlere muhabbet, hattâ müteşeyyihlere de hüsn-ü zan ederdin. Neden şimdi (bid'aya düşmüş) bir kısım müteşeyyihlere hücum ediyorsun?

C- Bâzan adavet, şiddet-i muhabbetten gelir. Evet nefsim için onları ne kadar sever idim; nefs-i İslâmiyet için bin derece daha ziyade onlara âşık idim.

وَلَقَدِ انْتَقَشَ فِى سُوَيْدَاءِ قُلُوبِهِمُ الطَّاهِرَةِ الصِّبْغَةُ الرَّبَّانِيَّةُ وَ فِى خَلَدِهِمْ ضِيَاءُ الْحَقِيقَةِ[102]*)

تَهِى خُمْخَانَهَا كَرْدَنْدُ و نَدِيمَانْ بَادَهَا خُورْدَنْد رَفْتَنْد رَفْتَنْد

Lâkin onların asl u esas-ı mesleği, kulûbün tenviri ve rabtı, yani fazilet-i İslâmiye üzerine sülûk.. yani hamiyet-i İslâmiye ile tahattüm.. yani İslâmiyet için hayatta zühd ve ravhı terk.. Yani ihlas için terk-i menafi'-i şahsîye, yani tesis-i muhabbet-i umumiyeye teveccüh.. yani ittihad-ı İslâmiyeye hizmet ve irşad!..

فَتَأَسُّفًا قَدْ اَسَاؤُا مُتَّكِئِينَ وَتَكَاسَلُوا فِى خِدْمَتِهِمْ فَحِينَئِذٍ اُرِيدُ تَحْوِيلَ هِمَمِهِمْ اِلَى مَجْرَيهَا الْحَقِيقِىّ الْقَدِيمِ

S- Daima İttihad-ı İslâmdan bahsedersin. Bize tarif et?!.

C- "İki Mekteb-i Musibetin Şehâdetnamesi" olan eserimde tarif etmişim. Şimdi ileride o kasr-ı muallânın bir taşını, bir nakşını göstereceğim. İşte: Kâ'be-i saadetimiz olan ittihad-ı münevver-i İslâmın Hacer-ül Esvedi, Kâ'be-i Mükerremedir ve dürret-i beyzası, Ravza-i Mutahhara'dır; Mekke-i Mükerreme'si, Ceziret-ül Arab'dır; Medine-i medeniyet-i münevveresi, (tam hürriyet-i şer'iyeyi tatbik eden) Devlet-i Osmaniye'dir. Eğer (İslâmiyet milliyetini ve ittihad-ı İslâmın taşını ve) nakşını ister isen, işte bak! Hayâ ve hamiyetten neş'et eden civanmerdane humret; hürmet ve rahmetten tevellüd eden masumane tebessüm;

fesahat ve melahattan hasıl olan ruhanî halâvet; aşk-ı şebabîden, şevk-i baharîden neş'et eden semavî neş'e; hüzn-ü gurubîden, ferah-ı seherîden vücûda gelen melekûtî lezzet; hüsn-ü mücerredden, cemal-i mücelladan tecellî eden mukaddes zînet; [103]HAŞİYE) birbiri ile imtizaç edip, ondan çıkan levn-i muranî, ancak o şark ve garbın kâb-ı kavseyni olan kâ'be-i saadetinin, tâk-ı muallâsının, kavs-i kuzahının elvân-ı seb'asının lacivert levninin timsalini, belki şu levnin manzarasını bir derece irae edilebilir.

Lâkin ittihad, cehl ile olmaz. İttihad, imtizac-ı efkârdır. İmtizac-ı efkâr, mârifetin şua'-ı elektriğiyle olur.

S- Neden eskide sükût ettin?

C-[104]*) لِاَنَّ اْلاِسْتِبْدَادَ كَانَ مَانِعًا ِلْلاِتِّحَادِ فَكُنْتُ سَكَتٌّ عَلَى جَمْرِ الْغَضَى

S- Şeyhlere (Bid'alara düşmüş şeyhlere!...) hücum hatardır. İçlerinde evliya bulunur.

اَلاَّ تَخَافُ اَنْ تُصِيبَهُمْ بِجَهَالَةٍ فَتُصْبِحَ عَلَى مَا فَعَلْتَ مِنَ النَّادِمِينَ

Cevab:

اِنَّ الْمَوْلَى جَلَّ جَلاَلُهُ قَدْ وَسَمَ بِقُدْرَتِهِ عَلَى جِبَاهِهِمُ الرَّفِيعَةِ نَقْشَ الْحَقِيقَةِ وَمُرَادِى اَنْ اُرْشِدَ مَنْ طَاشَ فَهْمُهُ مِنْ ذلِكَ النَّقْشِ[105]**)

Evet benim hücumum onların aleyhinde değil, lehlerindedir. Tâ onların suretiyle kendini gösteren bazı ehliyetsiz, onların kıymetini tenzil etmesin.

Beni tehdid ile vazgeçiremezler. Azm-i kat'î ile maksadımın yoluna tesadüf eden herbir mehalike gireceğim. Şu hayat-ı dünyeviyeyi edna bir Ermeni,

milletine feda ettiği halde; ben ki, şu hayat ile alâkam pek zayıf... Bahusus yedi defadır şu hayat elimden uçacak idi, emaneten elimde bırakılmış. Bunu vermekten minnet etmek hakkım değildir. O ruh, kafesten ağaca uçmak; akıl, re'sten ye'se kaçmak istedikleri halde, ileride feda için ibka edildi. Bu hayat ile tehdid etmek hiçtir. Kaldı ki, hayat-ı uhreviye ile tehdid ediyorlar. Ondan da hiç minnet çekmem. Şimdiki nâr-ı teessüfle muhterik bir ruh olsun, onların bedduasıyla Cehennem'de yansın, o teessüf ateşini içinden çıkarmak ile vicdan, maksaddan bir Firdevsi tazammun ettiği gibi, hayal dahi emelden bir Cennet'i teşkil edecektir. Umumun malûmu olsun ki: İki elimde iki hayatımı tutmuşum, iki hasım için iki meydan-ı mübarezede iki harb ile meşgulüm. Tek hayatlı olan adam meydanıma çıkmasın.

S- Şimdiki şeyhlerden ne istersin?

C- Daima onların demdemelerinin mevzu'u olan ihlası; hem de tekye denilen manevîleşmiş kışlada, Tarîkat denilen ruhanîleşmiş askerlikte ona murabıt oldukları olan cihad-ı ekber ve terk-i iltizam-ı nefsi; hem de onların şiârı olan, zühdün mânâsı olan terk-i menafi'-i şahsiyeyi; hem de daima iddiasında bulundukları ve mizac-ı İslâmiyetin mayesi olan muhabbeti isterim. Zîrâ onlar, bizi istihdam ederek ücretlerini almışlar. Şimdi bize hizmet etmek borçlarıdır.

S- Nasıl olsunlar?

C- Ya başlarımızdan kalksınlar, yahut inad ve gıybet ve tarafdarlığı mabeynlerinden kaldırsınlar. Zîrâ bir kısım dalalet ve bid'at

fırkalarının teşekkülüne, bazı bid'atkâr müteşeyyihler sebebiyet vermiştir.

S- Nasıl birbiriyle ittihad ve ittifak edecekler? Halbuki bazıları bazılarını münkirdir. Onların düsturlarındandır ki; münkir ile muhabbet, belki ünsiyet dahi haramdır. İnkâr mes'elesi mühimdir?

C- Öyleyse, size şöyle bir hitab etmek hakkımdır:

Ey eblehler! Ey hayvanlar! İşitmediniz mi, anlamamış mısınız ki: اِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ اِخْوَةٌ bir namus-u İlahîdir. Veya körleşmiş misiniz ki, görmüyor musunuz ki:

لاَ يُؤْمِنُ اَحَدُكُمْ حَتّٰى يُحِبَّ لِاَخِيهِ مَا يُحِبُّ لِنَفْسِهِ bir düstur-u Nebevîdir.

Acaba şu sıdk ve kizb mabeyninde mütereddid olan inkâr mes'elesi, nasıl oldu şu iki esas-ı azîm ve metine nâsih olabildi? Olsun, inkâr mes'elesi doğru olsun; Allah'ın kelâmı değil ki, mensuh olmasın. İşte zaman onu nesheder. Zararı faidesine galebesi, fetva verir. Mensuh ile amel caiz değildir.

S- Belki birbirleriyle adavetleri, birbirinden gördükleri nâmeşru bazı ef'al içindir?

C- Acaba ne cihetle, ne insaf ile, ne suretle!.. Sübhan Dağı kadar ağır ve büyük olan iman ve İslâmiyet ve insaniyet ve cinsiyet sebebiyle hasıl olan muhabbet; şöyle çocuğun bahanesiyle bazı nâmeşru harekât vesilesinden mütehassıl olan adavete karşı hafif ve mağlub olmuştur? Evet muhabbeti iktiza eden İslâmiyet ve insaniyet,

Cebel-i Uhud gibidir. Adaveti intac eden esbab, bazı küçük çakıl taşları gibidir. Muhabbeti adavete mağlub ettiren adam, nazar-ı hakikatta Cebel-i Uhud'u bir çakıl taşından aşağı derecesine indirmek kadar ahmakane bir harekettir. Adavetle muhabbet, ziya ile zulmet gibi içtimâ edemez. Adavet galebe çalsa, muhabbet mümaşata inkılab eder. Muhabbet galebe çalsa, adavet terahhum ve acımağa inkılab eder. Benim mezhebim: Muhabbete muhabbet etmektir, husumete husumettir. Yani dünyada en sevdiğim şey, muhabbet ve en darıldığım şey de husumet ve adavettir.

S- Veli olan şeyh, müddeî olan müteşeyyih ile farkları nedir?

C- Eğer hedef-i maksadı: İslâmın ziya-yı kalb ve nur-u fikriyle ittihad ve mesleği muhabbet ve şiarı terk-i iltizam-ı nefs ve meşrebi mahviyet ve tarîkatı hamiyet-i İslâmiye olsa kabildir ki, bir mürşid ve hakikî şeyh olsun. Lâkin eğer mesleği tenkis-i gayr ile meziyetini izhar ve husumet-i gayr ile muhabbetini telkin ve inşikak-ı asâyı istilzam eden hiss-i taraftarlık ve meyelan-ı gıybeti intac eden kendi muhabbetini, başkasına olan husumete mütevakkıf gösterilse; o bir müteşeyyih-i müteevviğdir, bir zi'b-i mütegannimdir. Davula bedel tarikate veya kitaba el vurur ki, bahşiş ve şabaş alsın. Din ile, dünyanın saydına gider. Ya bir lezzet-i menhuse veya bir tehevvüs-ü süflî veya bir içtihad-ı hata onu aldatmış, o da kendisini iyi zannedip büyük meşayihe ve zevat-ı mübarekeye sû'-i zan yolunu açmıştır!

S- Sözlerin iyi, fakat dinleyen nerede? Meslek âlî, ittiba' edenler aşağıdır…

Cevab: اِنَّمَا اْلاَعْمَالُ مَا لاَ يُدْرَكُ كُلُّهُ لاَ يُتْرَكُ كُلُّهُ بِالنِّيَّاتِ
اَلْمَلاَمُ عَلَى مَنِ اتَّبَعَ الْهَوَى وَالسَّلاَمُ عَلَى مَنِ اتَّبَعَ الْهُدَى

Sual: Âlem-i İslâmın ülemasının ortalarındaki müdhiş ihtilafata ne dersin, re'yin nedir?

Cevab: Ben âlem-i İslâmiyete gayr-ı muntazam veya intizamı bozulmuş bir meclis-i meb'usan ve encümen-i şûra nazarıyla bakıyorum. Şeriattan işitiyoruz ki; re'y-i cumhur budur, fetva bunun üzerinedir. İşte şu: Bu meclisteki re'y, ekseriyetin naziresidir. Re'y-i cumhurdan maada olan akval, eğer hakikat ve mağzdan hâlî ve boş olmazsa istidâdatının re'ylerine bırakılır. Tâ herbir isti'dad terbiyesine münasib gördüğünü intihab etsin. Lâkin burada iki nokta-i mühimme vardır: 106*)

Birincisi: Şu isti'dadın meyelanı ile intihab olunan ve bir derece hakikatı tazammun eden ve ekalliyette kalan kavl, nefs-ül emirde mukayyed ve o isti'dad ile mahsus olduğu halde, sahibi ihmal edip mutlak bıraktı. Etba'ı iltizam edip tamim etti. Mukallidi taassub edip, o kavlin hıfzı için muhaliflerin hedmine çalıştılar. Şu noktadan müsademe, müşagabe, cerh ve red, o derece meydan aldı ki; ayakları altından çıkan toz ve ağızlarından feveran eden duman ve lisanlarından püsküren berkler, şimşekli ve bâzan rahmetli bir bulut, şems-i İslâmiyetin tecellîsine bir hicab

teşkil etmiştir. Lâkin ziya-yı şemsten tefeyyüz etmesine isti'dad bahşeden rahmetli bulut derecesinde kalmadı. Yağmuru vermediği gibi, ziyayı dahi men'etmektedir.

İkinci nokta: Ekalliyette kalan kavl, eğer içindeki hakikat ve mağz, onu intihab eden isti'dadlardaki heves ve heva ve mevrus âyineye ve mizacına galebe çalmazsa, o kavl bir hatar-ı azîmde kalır. Zîrâ isti'dad onunla insibağ edip onun muktezasına inkılab etmek lâzım iken; o, onu kendisine çevirir ve telkîh eder, kendi emrine müsahhar eder. İşte şu noktada hüda hevaya tahavvül ve mezheb mizacdan teşerrüb eder. Arı su içer bal akıtır, yılan su içer zehir döker.

S- Acaba kâinatta şu meclis-i âlî-i İslâmî, şu sergerdan küre şehrinde bir intizamı daha bulmıyacak mıdır?

C- İman ederim ki; umum âlem-i İslâmî, millet-i insaniyede ve Âdem kavminde bir meclis-i meb'usan-ı mukaddese hükmüne geçecektir. Selef ve halef asırlar üzerinde birbirine bakıp mabeynlerinde bir encümen-i şûra teşkil edeceklerdir. Fakat birinci kısım olan ihtiyar babalar, sâkitane ve sitayişkârane dinleyeceklerdir.

S-[107*)] Taaddüd-ü zevcat ve esir ve köle gibi bazı mesaili, bazı ecnebîler serrişte ederek, medeniyet nokta-i nazarında şeriata bazı evham ve şübehatı irad ediyorlar.

C- Şimdilik mücmelen bir kaide söyleyeceğim. Tafsilini müstakil bir risale ile beyan etmek fikrindeyim.

İşte İslâmiyet'in ahkâmı iki kısımdır:

Birisi: Şeriat ona müessistir, bu ise hüsn-ü hakikî ve hayr-ı mahzdır.

İkincisi: Şeriat, muaddildir. Yani gayet vahşî ve gaddar bir suretten çıkarıp, ehven-üş şer ve muaddel ve tabiat-ı beşere tatbiki mümkin ve tamamen hüsn-ü hakikîye geçebilmek için zaman ve zeminden alınmış bir surete ifrağ etmiştir. Çünki birden tabiat-ı beşerde umumen hükümferma olan bir emri birden ref' etmek, birden tabiat-ı beşeri birden kalbetmek iktiza eder. Binaenaleyh Şeriat vâzı-ı esaret değildir, belki en vahşi suretten böyle tamamen hürriyete yol açacak ve geçebilecek bir surete indirmiştir, ta'dil etmiştir.

Hem de dörde kadar taaddüd-ü zevcât: Tabiata, akla, hikmete muvafakatı ile beraber; Şeriat bir taneden dörde çıkarmamış, belki sekiz-dokuzdan dörde indirmiştir. Bahusus taaddüdde öyle şerait koymuştur ki; ona müraat etmekle hiçbir mazarrata müeddi olmaz. Bazı noktada şer olsa da ehven-üş şerdir. Ehven-üş şer ise, bir adalet-i izafiyedir. Heyhat!.. Âlemin her halinde hayr-ı mahz olamaz.

S-[108*)] **İnkılabdan on sene evvel, hükûmete nihayet derecede mu'teriz olduğun halde; hükûmete hücum edenlere dahi itiraz ederdin. Hatta selatîn-i Osmaniyeyi ifrat ile sena ederdin.** Hatta der idin: Muhtemeldir Abdulhamîd muktedir değildir ki; dizgini gevşetsin; milletin saadetine yol versin. Veyahud hata bir içtihad ile olabilir; bir gayr-ı makbul özrü kendine bulsun.. Veyahud avanelerinin ve vehminin elinde mahbus gibidir. Sonra birden bütün kabahatı ona attın. Neden hem itiraz hem

hücum ederdin? Hem de bazılara karşı müdafaa ederdin?..

C- İnkılabdan onaltı sene evvel Mardin cihetlerinde beni hakka irşâd eden bir zata rastgeldim; siyasetteki muktesit mesleği bana gösterdi. Hem tâ o vakitte meşhur **“Kemal’in rüyasıyla”**[109**)] uyandım. Lâkin maateessüf sû’-i tesadüf ile hükûmete itiraz edenlerden ehl-i ifrat ve ehl-i tefrite rast geldim. Ehl-i ifratın bir kısmı, Arab’dan sonra İslâmiyetin kıvamı olan Etrak’i tadlil ediyorlardı. Hattâ bir kısmı o derece tecavüz etti ki, ehl-i kanunu tekfir ederdi. Otuz sene evvel kanun-u esasî ve hürriyetin ilânını tekfire delil gösterirdi, وَمَنْ لَمْ يَحْكُمْ بِمَا اَنْزَلَ اللّٰهُ ilâ âhir.. hüccet ederdi.

Bîçare bilmezdi ki: مَنْ لَمْ يَحْكُمْ bi-mana مَنْ لَمْ يُصَدِّقْ dır.

Acaba sâbık istibdadı hürriyet zanneden ve kanun-u esasîye itiraz eden adamlara nasıl itiraz etmeyeceğim elbette… Eğer çendan hükûmete itiraz ederdiler, lâkin onlar istibdadın daha dehşetlisini istediler. Bunun için onları reddederdim. İşte şimdi ehl-i hürriyeti tadlil eden şu kısımdandır.

İkinci kısım olan ehl-i tefriti gördüm. Dini bilmiyorlar, ehl-i İslâma insafsızca itiraz ediyorlar, taassubu delil getiriyorlardı. İşte şimdi Osmanlılıktan tecerrüd edip, tamamı tamamına Avrupa’ya temessül etmek fikrinde bulunanlar şu kısımdandır. Bununla beraber istibdad kendini muhafaza etmek için, herkese vesvese verdiği gibi; beni de inkılâbdan on sene evvel aldattı. Ki, ehl-i ihtilâlin ekseri masondur. Lillahil-hamd o vesvese bir iki sene zarfında zail oldu. Tâ o

vakitte anladım; bizim ekser ahrarımız mutekîd müslümanlardır.

Elhâsıl: Hükûmete hücum edenlerin bazıları “Haydo Haydo!” derlerdi. Bazıları “Haydar Ağa, Haydar Ağa!.” derlerdi. Ben “Haydar” derdim. Şimdi de Haydar derim vesselâm!..

Eyyühel-avam! Şimdi Allahaısmarladık! Siz durunuz, havass ile konuşulacak bir davam var. Hükûmet ve eşraf ve İttihad Terakki’ye karşı bir mühim mes’elem var.

Ey tabaka-i havas! Biz avam ve ehl-i medrese, sizden hakkımızı isteriz.

S- Ne istersin?

C- Sözünüzü fiiliniz tasdik etmek, başkasının kusurunu kendinize özür göstermemek, işi birbirine atmamak, üzerinize vâcib olan hizmetimizde tekâsül etmemek, vasıtanızla zayi’ olan mâfâtı telafî etmek, ahvalimizi dinlemek, hacâtımızla istişare etmek, bir parça keyfinizi terk ve keyfimizi sormak istiyoruz!

Elhasıl: Ekrad ve ülemasının istikbalini temin etmek istiyoruz. İttihad ve Terakki mânâsındaki hissemizi isteriz. Üzerinize hafif, yanımızda çok azîm birşey isteriz.

S- Maksadını mübhem bırakma, ne istersin?

C- Câmi-ül Ezher’in kızkarındaşı olan, “Medreset-üz Zehra” namıyla dâr-ül fünûnu mutazammın Kürdistan’ın merkezi hükmünde olan Bitlis ve iki refikasıyla Bitlis’in iki cenahı olan Van ve

Diyarbekir’de te’sisi... Emin olunuz, biz Kürdler başkasına benzemiyoruz. Yakînen biliriz, içtimaî hayatımız Türklerin hayat ve saadetinden neş’et eder.

S- Nasıl? Ne gibi? Ne için?!.

C- Ona bazı şerait ve vâridat ve semerât vardır.

S- Şeraiti nedir?

C- Sekizdir.

Birincisi: Medrese nam-ı me’luf ve me’nus ve cazibedar ve şevk-engiz, itibarî olduğu halde büyük bir hakikatı tazammun ettiğinden rağabatı uyandıran o mübarek medrese ismiyle tesmiye.

İkincisi: Fünûn-u cedideyi, ulûm-u medaris ile mezc ve derc.. ve lisan-ı Arabî vâcib, Kürdî caiz, Türkî lâzım kılmak.

S- Şu mezcde ne hikmet var ki, o kadar tarafdarsın; daima söylüyorsun?

C- Dört kıyas-ı fâsid [110*)] ile hasıl olan safsatanın zulmetinden muhakeme-i zihniyeyi halas etmek, meleke-i feylesofane, taklid-i tufeylaneye ettiği mugalatayı izale etmek...

S- Ne gibi?

C- Vicdanın ziyası, ulûm-u diniyedir. Aklın nuru, fünûn-u medeniyedir. İkisinin imtizacıyla hakikat tecellî eder. İki cenah ile talebenin himmeti pervaz eder. İftirak ettikleri vakitte; birincisinde taassub, ikincisinde hile, şübhe tevellüd eder.

Üçüncü şart: Zülcenaheyn, (Türkler ve) Kürdlerin mutemedi olan Ekrad ülemasından veya istînas etmek için lisan-ı mahallîye aşina olanları müderris olarak intihab etmektir.

Dördüncüsü: Ekrad’ın isti’dadı ile istişare etmek, onların sabavet ve besatetlerini nazara almaktır. Zîrâ çok libas var; bir kamete güzel,

başkasına çirkin gelir. Çocukların talimi; ya cebr ile, ya hevesatlarını okşamak ile olur.

Beşinci şart: Taksim-ül a'mal kaidesini bitamamiha tatbik etmek.. tâ şubeler birbirine medhal ve mahreç olmakla beraber, herbir şubede mütehassıs çıkabilsin.

Altıncı şart: Bir mahreç bulmak ve müdavimlerin tefeyyüzünü temin etmek; hem de mekatib-i âliye-yi resmiyeye müsâvî tutmak ve imtihanlarını, onların imtihanları gibi müntic kılmak, akîm bırakmamaktır.

Yedinci şart: Dâr-ül muallimîni muvakkaten şu dâr-ül fünûn dairesinde merkez kılmak, mezcetmektir. Tâ ki, intizam ve tefeyyüz ondan buna geçsin ve fazilet ve diyanet, bundan ona geçsin; tebadül ile herbiri ötekine bir kanat verip zülcenaheyn olsun.

Sekizinci Şart: Kürdistanda âdet-i müstemirre olan ta'lim-i infiradîyi halka ve daireye tebdil etmek...

اِنّ هَذِهِ عَادَةٌ دَرَسَ عَلَيْهَا الدّهْرُ وَدَرَبَ

S- Vâridatı nedir?

C- Hamiyet ve gayret.

S- Sonra?

C- Şu medrese, çekirdek gibi bilkuvve bir şecere-i tûbâyı tazammun eyliyor. Eğer hamiyet ve gayretle yeşillense, tabiatıyla madde-i hayatını cezb ile sizin kuru kesenizden istiğna edecektir.

S- Ne cihetle?

C- Çok cihetle.

Birincisi: Evkaf, hakkıyla intizama girse, şu havuza tevhid-i medaris tarîkıyla bir mühim

çeşmeyi akıtacaktır.

İkincisi: Zekattır. Zîrâ biz (hem Hanefî, hem) Şafiîyiz. Bir zaman sonra o Medreset-üz Zehra, İslâmiyete ve insaniyete göstereceği hizmetle, şübhesiz bir kısım zekatı bil'istihkak kendine münhasır edecektir. Bahusus zekatın zekatı da olsa kâfidir.

Üçüncüsü: Şu medrese neşredeceği semeratla, tamim edeceği ziya ile, İslâmiyete edeceği hizmetle ukûl yanında en a'lâ bir mekteb olduğu gibi; kulûb yanında en ekmel bir medrese, vicdanlar nazarında en mukaddes bir zaviyeyi temsil edecektir. Nasıl medrese, öyle de mekteb, öyle de tekye olduğundan; İslâmiyetin iânat-ı milliyesi olan nüzûr ve sadakat kısmen ona teveccüh edecektir.

Dördüncüsü: Mezkûr tebadül için dâr-ül muallimîn ile imtizac ettiğinden, dâr-ül muallimînin vâridatı bir derece tevsi' ile muvakkaten ve âriyeten –eğer mümkin ise– verilse, bir zaman sonra istiğna edecek, o âriyeyi iade edecektir.

S- Bunun semeratı nedir ki, on seneden beri [111*)] **bağırıyorsun?**

C- İcmali:[112**)] Ekrad ülemasının istikbalini temin ve maarifi, Kürdistan'a medrese kapısıyla sokmak ve meşrutiyet ve hürriyetin mehasinini göstermek ve ondan istifade ettirmektir.

S- İzah etsen fena olmaz.

C- Birincisi: Medarisin tevhid ve ıslahı...

İkincisi: İslâmiyeti, onu paslandıran hikayât ve İsrailiyât ve taassubat-ı bârideden kurtarmak. Evet İslâmiyetin şe'ni metanet, sebat, iltizam-ı hak olan salabet-i diniyedir. Yoksa cehilden, adem-i muhakemeden neş'et eden taassub değildir. Bence taassubun en dehşetlisi, bazı Avrupa

mukallidlerinde bulunur ki, sathî şübhelerinde muannidane ısrar gösteriyorlar. Bürhan ile temessük eden ülemanın şanı değildir.

Üçüncüsü: Mehasin-i meşrutiyeti neşr için bir kapı açmaktır. Evet Ekrad'da meşrutiyeti incitecek niyet yoktur. Fakat istihsan edilmezse istifade edilmez, o daha zarardır. Hasta, tiryakı zehir-âlûd zannetse elbette istimal etmez.

Dördüncüsü: Maarif-i cedideyi medarise sokmak için bir tarîk ve ehl-i medresenin nefret etmeyeceği saf bir menba'-ı fünûn açmaktır. Zîrâ mükerreren söylemişim: Fena bir tefehhüm, meş'um bir tevehhüm şimdiye kadar sed çekmiştir.

Beşincisi: Yüz defa söylemişim, yine söyleyeceğim: Ehl-i medrese, ehl-i mekteb, ehl-i tekyenin musalahalarıdır. Tâ, temayül ve tebadül-ü efkâr ile lâekall maksadda ittihad eylesinler. Teessüf ile görülmüyor mu ki; onların tebayün-ü efkârı, ittihadı tefrik ettiği gibi; tehalüf-ü meşaribi de, terakkiyi tevkif etmiştir. Zîrâ herbiri mesleğine taassub, başkasının mesleğine sathiyeti itibariyle tefrit ve ifrat ederek; biri diğerini tadlil, öteki de berikini techil eyliyor.

Elhasıl: İslâmiyet hariçte temessül etse; bir menzili mekteb, bir hücresi medrese, bir köşesi zaviye, salonu dahi mecma-ül küll.. biri diğerinin noksanını tekmil için bir meclis-i şûra olarak, bir kasr-ı müşeyyed-i nuranî timsalinde arz-ı didar edecektir. Âyine kendince güneşi temsil ettiği gibi; şu Medreset-üz Zehra dahi o kasr-ı İlahîyi haricen temsil edecektir.

Eyyühel eşraf! Size hizmet ettiğimiz gibi, bize hizmet ediniz. Yoksa... Ey bizi vesayete muhtaç çocuk nazarıyla bakan ehl-i hükûmet! Size itaat ettiğimiz gibi, saadetimizi temin ediniz. Ve illâ... Ey Kürd, (Türk) cem'iyet-i milliye

vazifesini bil'istihkak omuzunuza alan İttihad ve Terakki! İyi ettiniz mezcettiniz. İyi etseniz iyi, ve illâ

فَرُدُّوا اْلاَمَانَاتِ اِلَى اَهْلِهَا [113*)]

S- Ülemaya pek çok itab ettiler, hattâ...

C- Büyük, pek büyük bir insafsızlık!..

S- Neden?

C- Ademin kabahatını, vücûda vermek kadar ahmaklık.

S- Ne demek?

C- Bir zâtta ilim, adem-i hilim ile iktiranı cihetiyle, adem-i hilimden neş'et eden kabahatı ile ilmi mahkûm etmek ne derece eblehliktir; öyle de: İslâm'ın kudsiyetini daima telkin eden ve ahkâm-ı diniyeyi iktidarlarınca tebliğ eden ve şimdi millet-i İslâmiye mabeyninde en ziyade hürmet ve muhabbet ve merhamete müstehak olan bîçare ülemayı, zamana yakışacak ülemanın adem-i vücûdundan neş'et eden kabahatı ve günahı ile mahkûm etmek, o bîçarelere hamletmek, ahmaklık değildir de ya nedir?

Evet vücûdlarından zarar gelmemiş, istediğimiz ülemanın ademinden gelmiştir. Zîrâ zekiler galiben mektebe gittiler. Zenginler, medresenin maişetine tenezzül etmediler. Medrese de –intizam ve tefeyyüz ve mahreç bulunmadığından– zamana göre ülemayı yetiştiremedi. Sakın ülemaya buğzetmek, büyük bir hatardır.[114**)]

S- Niyeti hâlis olanlar azdır. Senin niyetin hâlis olsa muvaffak olacaksın, niyetine bak?

C- Lillahilhamd ve lâ fahr…[115*)] İhlas-ı niyeti ihlâl eden anasır-ı garaz olan neseb ve nesil ve tama' ve havf beni bilmiyorlar. Ben de onları tanımıyorum veya tanımak istemiyorum. Zîrâ meşhur bir nesebim yok ki, mazîsini muhafazaya çalışayım. Ben, Ebulâşey olduğumdan, bir neslim de yoktur ki, istikbalini temin edeyim. Öyle bir cünûnum var ki, Divan-ı Harb dehşet ve tahvifiyle tedavisine muktedir olamadı. Öyle bir cehaletim var ki, beni ümmî edip, dinar ve dirhemin nakşını okuyamıyorum...

Kaldı, ticaret-i uhrevî. Öyle bir ahdetmişim; re's-ül malı da kaybetsem mesleğimden dönmeyeceğim. Şimdiden hasaret ediyorum, çok günaha düşüyorum.

Bir şey kaldı: O da şöhret-i kâzibedir. İşte ben ondan usandım, kaçıyorum. Zîrâ uhdesine gelmediğim çok vazifeyi bana yükletiyor.

S- Neden meşrutî hükûmete (ve dinsiz olmayan) Jön Türklere mümkin olduğu kadar hüsn-ü zan ediyorsun?

C- Mümkin olduğu derecede sû-i zan ettiğiniz için, ben hüsn-ü zan ederim. Eğer öyle ise, zâten iyi.. Yoksa, tâ öyle olsunlar, yol gösteriyorum.

S- İttihad ve Terakki hakkında re'yin nedir?

C- Kıymetlerini takdir ile beraber, siyasiyyunlarındaki şiddete mu'te-rizim.[116**)] Me'muldür ki o şiddet, nedamete ve şefkate inkılab etsin. Lâkin onların iktisadî ve maarifî olan -

bahusus şarkî vilayattaki- şubelerini bir derece istihsan ve tebrik ederim.

S- Zindan-ı atalete düştüğümüzün sebebi nedir?

C- Hayat cidaldir. Şevk ise matiyyesidir. İşte himmetiniz şevke binip mübareze-i hayat meydanına çıktığı vakit, en evvel düşman-ı şedid olan yeis rast gelir. Kuvve-i maneviyesini kırar. Siz o düşmana karşı لاَ تَقْنَطُوا kılıncını istimal ediniz.

Sonra müzahametsiz olan hakkın hizmetinin yerini zabteden meyl-üt tefevvuk istibdadı hücuma başlar. Himmetin başına vurur, atından düşürttürür. Siz كُونُوا لِلّٰهِ hakikatını o düşmana gönderiniz.

Sonra da, ilel-i müteselsiledeki terettübü atlamakla müşevveş eden aculiyet çıkar, himmetin ayağını kaydırır.

Siz, وَاصْبِرُوا وَ صَابِرُوا وَ رَابِطُوا yu siper ediniz.

Sonra da, medeniyyün bittab' olduğundan, ebna-yı cinsinin hukukunu muhafazaya ve hakkını onlar içinde aramağa mükellef olan insanın âmâlini dağıtan fikr-i infiradî ve tasavvur-u şahsî karşı çıkar.

Siz de, خَيْرُ النَّاسِ مَنْ يَنْفَعُ النَّاسَöolan mücahid-i âlî-himmeti mübarezesine çıkarınız.

Sonra başkasının tekâsülünden görenek fırsat bulup ve hücum edip belini kırar. Siz de عَلَى اللّٰهِ لاَغَيْرِهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُتَوَكِّلُونَöolan hısn-ı hasîni himmete melce ediniz.

Sonra da acz ve nefsin itimadsızlığından neş'et eden tefviz ve işi birbirine bırakmak olan düşman-ı gaddar gelir. Himmetin elini tutup oturtturur.

Siz de لاَ يَضُرُّكُمْ مَنْ ضَلَّ اِذَا اهْتَدَيْتُمْ olan hakikat-ı şahika üzerine çıkarınız. Tâ o düşmanın eli o

himmetin dâmenine yetişmesin.

Sonra Allah'ın vazifesine müdahale etmek olan dinsiz düşman gelir; himmetin yüzünü tokatlar, gözünü kör eder.

Siz de وَلاَتَتَاَمَّرْ عَلَى سَيِّدِكَ * ö اِسْتَقِمْ كَمَاأُمِرْتَ olan kâr-aşina, vazife-şinas olan hakikatı gönderiniz. Tâ onun haddini bildirsin.

Sonra umum meşakkatın anası ve umum rezaletin yuvası olan meylür-rahat gelir. Himmeti kaydeder, zindan-ı sefalete atar.

Siz de لَيْسَ لِلْاِنْسَانِ اِلاَّ مَا سَعَى olan mücahid-i âlî-cenabı o cellad-ı sehhara gönderiniz.

Evet size meşakkatta büyük rahat var. Zîrâ fıtratı müteheyyic olan insanın rahatı, yalnız sa'y ve cidaldedir.

اِنَّ لَكُمْ فِى الْمَشَقَّةِ الرَّاحَةَ اِنَّ اْلاِنْسَانَ الْمُتَهَيِّجَةَ فِطْرَتُهُ رَاحَتُهُ فِى السَّعْى وَ الْجِدَالِ *) [117]

Seyahatımda beni tanımayanlar kıyafetime bakıp, beni tacir zannettiklerinden derdiler ki:

Sen tacir misin?

C- Evet tacirim ve hem de kimyagerim.

S- Neyi?

C- İki madde var, mezcettiriyorum: Bir tiryak-ı şâfî, bir elektrik-i muzi' tevellüd eder.

S- Nerede bulunur?

C- Medeniyet ve fazilet çarşısında; cephesinde insan yazılan, iki ayak üstünde olan sandukadaki, üstüne kalb yazılan siyah veya pırlanta bir kutudadır.

S- İsimleri nedir?

C- İman.. muhabbet.. sadakat.. hamiyet….

Ceride-i Seyyare, Ebulâşey, İbnüzzaman,
Ehu-l Acaib, İbn-ü âmmi-l Garaib

Said el - Kürdî en - Nursî

---------------□□□---------------

الخطبة الشّاميه

Hutbe-i Şâmiye

Müellifi
Bediüzzaman Said-i Nursî

Bu eserin Arapça aslının ikinci tab'ı Rumi 1329 Miladi 1913 de gerçekleşmiştir. Bizde, eserin ikinci tab'ından ve müellifinin tashihinden geçmiş orijinal bir nüshası mevcuddur.

Not: Hutbe-i Şâmiye'nin aslî Arapçası, Osmanlıca Asar-ı Bediiyye'deki diğer Arapça Risalelerle birlikte neşredilmiştir.

—Naşir—

Bu Hutbe-i Şâmiye eseri, 1911 yılı baharında Üstad Bediüzzaman Said-i Nursî Hazretleri otuzbeş yaşlarında iken Şam'da, Şam ülemasının ısrarı üzerine Câmi-i Emevî'de irad ettiği bir hutbedir. Aynı sene içinde İstanbul'da 1. baskısı, 2. tab'ı da 1912'de yapılmıştır. Bilâhere müellifi Bediüzzaman Said-i Nursî tarafından 1951'de Türkçeye tercüme edilerek neşredilmiştir.

ARABÎ'DEN TÜRKÇEYE TERCÜME EDİLEN HUTBE-İ ŞAMİYE'NİN MUKADDİMESİDİR

بِاسْمِهِ سُبْحَانَهُ وَاِنْ مِنْ شَيْءٍ اِلاَّ يُسَبِّحُ بِحَمْدِهِ
اَلسَّلاَمُ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَةُ اللّٰهِ وَبَرَكَاتُهُ اَبَدًا دَائِمًا

Aziz sıddık kardeşlerim!

Kırk sene evvel Şam'daki Câmi-i Emevî'de Şam ülemasının ısrarıyla içinde yüz ehl-i ilim bulunan onbin adama yakın bir azîm cemaate verilen bu Arabî ders risalesindeki hakikatları bir hiss-i kabl-el vuku' ile Eski Said hissetmiş, kemâl-i kat'iyyetle müjdeler vermiş ve pek yakın bir zamanda o hakikatlar görünecek zannetmiş. Halbuki iki harb-i umumî ve yirmibeş sene bir istibdad-ı mutlak, o hiss-i kabl-el vuku'un kırk elli sene te'hirine sebeb olmuş ve şimdi o zamandaki verdiği haberlerin aynen tezahürleri âlem-i İslâmiyette başlamış. Demek bu pek ehemmiyetli ders, zamanı geçmiş eski bir hutbe değil, belki doğrudan doğruya 1327'ye bedel, 1371'de ve Câmi-i Emevî yerine âlem-i İslâm câmiinde üçyüz yetmiş milyon bir cemaate hakikatlı ve taze bir ders-i içtimaî ve İslâmîdir, diye tercümesini neşretmek zamanıdır tahmin ederim.

Said-i Nursî

(Şimdi Hutbe-i Şamiyenin tercümesine başlıyoruz.)

—Said-i Nursî—

Not: İnebolu'lu merhum Nazif Çelebi'nin 1951'de eski harfle yazıp teksir makinesiyle çoğalttığı nüshaya göre düzenlenmiştir.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

Bütün zîhayatlar hayatlarının lisan-ı halleriyle Hâlıklarına takdim ettikleri manevî hediyelerini ve lisan-ı halle hamd ve şükürlerini, o Zât-ı Vâcib-ül Vücud'a biz de takdim ediyoruz ki, demiş:

لاَ تَقْنَطُوا مِنْ رَحْمَةِ اللّٰهِ Yani, rahmet-i İlahiyeden ümidinizi kesmeyiniz. Hem hadsiz salât ve selâm ol Peygamberimiz (A.S.M.) üzerine olsun ki, demiş: ö جِئْتُ لِاُتَمِّمَ مَكَارِمَ اْلاَخْلاَقِYani; benim insanlara (beşere) Cenab-ı Hak tarafından bi'setim ve gelmem, ehemmiyetli bir hikmeti; ahlâk-ı haseneyi ve güzel hasletleri tekmil etmek ve beşeri ahlâksızlıktan kurtarmaktır.

Hamd ve salâttan sonra: Ey bu Câmi-i Emevî'de bu dersi dinleyen Arab kardeşlerim! Ben haddimin fevkinde bu minbere, bu makama irşadınız için çıkmadım. Çünki size ders vermek haddimin fevkindedir. Belki içinizde yüze yakın ülema bulunan cemaata karşı benim misalim: Medreseye giden bir çocuğun misalidir ki; o sabî çocuk sabahleyin medreseye gidip, okuyup, akşamda babasına gelip, okuduğu dersini babasına arzeder. Tâ doğru ders almış mı? Almamış mı? Babasının irşadını veya tasvibini bekler. Evet biz Kürdler size nisbeten çocuk hükmündeyiz ve talebeleriniziz. Sizler bizim ve İslâm milletlerinin üstadlarısınız. İşte ben de aldığım dersimin bir kısmını siz gibi üstadlarımıza şöyle beyan ediyorum:

Ben bu zaman ve zeminde, beşerin hayat-ı içtimaiye medresesinde ders aldım ve bildim ki:

Ecnebiler, Avrupalılar terakkide istikbale uçmalarıyla beraber, bizi maddî cihette kurûn-u vustâda durduran ve tevkif eden altı tane hastalıktır. O hastalıklar da budur:

Birincisi: Ye'sin, ümidsizliğin içimizde hayat bulup dirilmesi.

İkincisi: Sıdkın hayat-ı içtimaiye-i siyasiyede ölmesi.

Üçüncüsü: Adavete muhabbet.

Dördüncüsü: Ehl-i imanı birbirine bağlayan nuranî rabıtaları bilmemek.

Beşincisi: Çeşit çeşit sâri hastalıklar gibi intişar eden istibdad.

Altıncısı: Menfaat-ı şahsiyesine himmeti hasretmek.

Bu altı dehşetli hastalığın ilâcını da bir tıp fakültesi hükmünde hayat-ı içtimaiyemizde, eczahane-i Kur'âni-yeden ders aldığım "altı kelime" ile beyan ediyorum. Mualecenin esasları onları biliyorum.

BİRİNCİ KELİME: "El-emel". Yani rahmet-i İlahiyeye kuvvetli ümid beslemek. Evet ben kendi hesabıma aldığım dersime binaen: Ey İslâm cemaati! Müjde veriyorum ki: Şimdiki âlem-i İslâm'ın saadet-i dünyeviyesi, bahusus Osmanlıların saadeti ve bilhassa İslâm'ın terakkisi onların intibahıyla olan Arab'ın saadetinin fecr-i sadıkının emareleri inkişafa başlıyor ve saadet güneşinin de çıkması yakınlaşmış. Ye'sin burnunun rağmına olarak [118HAŞİYE)] ben dünyaya işittirecek derecede kanaat-ı kat'iyyemle derim:

İstikbal yalnız ve yalnız İslâmiyet'in olacak. Ve hâkim, hakâik-i Kur'âniye ve imaniye olacak. Öyle ise şimdiki kader-i İlahî ve kısmetimize razı olmalıyız ki, bize parlak bir istikbal, ecnebîlere

müşevveş bir mazî düşmüş. Bu davama çok bürhanlardan ders almışım. Şimdi o bürhanlardan mukaddematlı bir buçuk bürhanı zikredeceğim. O bürhanın mukaddematına başlıyoruz:

İşte İslâmiyetin hakâikı hem manen, hem maddeten terakki etmeye kabil ve mükemmel bir isti'dadı var.

Birinci cihet olan manen terakki ise: Biliniz; Hakikî vukuâtı kaydeden tarih, hakikata en doğru şahiddir. İşte tarih bize gösteriyor; hattâ Rus'u mağlub eden Japon başkumandanının İslâmiyetin hakkaniyetine şehâdeti aynen şu ki:

[Hakikat-ı İslâmiyetin kuvveti nisbetinde, Müslümanlar o kuvvete göre hareket etmeleri derecesinde ehl-i İslâm temeddün edip terakki ettiğini tarih gösteriyor. Ve ehl-i İslâm'ın hakikat-ı İslâmiye'de za'fiyeti derecesinde tevahhuş ettiklerini, vahşete ve tedenniye düştüklerini ve herc ü merc içinde belalara, mağlubiyetlere düştüklerini tarih gösteriyor. Sair dinler ise bilakistir. Yani salabet ve taassublarının za'fiyeti nisbetinde temeddün ve terakki ettikleri gibi, dinlerine salabet ve taassublarının kuvveti derecesinde de tedenni ve ihtilallere maruz kaldıklarını tarih gösteriyor. Şimdiye kadar zaman böyle geçmiş.]

Hem Asr-ı Saadet'ten şimdiye kadar hiçbir tarih bize göstermiyor ki; bir Müslümanın muhakeme-i akliye ile ve delil-i yakînî ile başka dini İslâmiyete tercih etmekle, eski ve yeni ayrı bir dine girdiğini tarih göstermiyor. Avamın delilsiz, taklidî bir surette başka dine girmesinin bu mes'elede ehemmiyeti yok. Dinsiz olmak da başka mes'eledir. Halbuki, bütün dinlerin etba'ları ise –hattâ en ziyade dinine taassub gösteren İngiliz ve eski Rus–, muhakeme-i akliye ile İslâmiyete

dahil olduklarını ve günden güne, bazı zaman takım takım kat'î bürhan ile İslâmiyete girdiklerini tarihler bize bildiriyorlar. [119]HAŞİYE)

Eğer biz ahlâk-ı İslâmiyenin ve hakâik-i imaniyenin kemâlâtını ef'alimizle izhar etsek, sair dinlerin tâbileri elbette cemaatlerle İslâmiyete girecekler; belki Küre-i Arz'ın bazı kıt'aları ve devletleri de İslâmiyet'e dehalet edecekler.

Hem nev'-i beşer, hususan medeniyet fenlerinin ikazatıyla uyanmış, intibaha gelmiş, insaniyetin mahiyetini anlamış; elbette ve elbette dinsiz, başıboş yaşamazlar ve olamazlar. Dinsizi de, dine iltica etmeğe mecburdur. Çünki acz-i beşerî ile beraber hadsiz musibetler ve onu inciten haricî ve dâhilî düşmanlara karşı istinad noktası; ve fakrıyla beraber, hadsiz ihtiyacata mübtela ve ebede kadar uzanmış arzularına meded ve yardım edecek istimdad noktası, yalnız ve yalnız Sâni'-i Âlem'i tanımak ve iman etmek ve âhirete inanmak ve tasdik etmekten başka, uyanmış beşerin çaresi yok!..

Kalbin sadefinde din-i hakkın cevheri bulunmazsa, beşerin başında maddî-manevî kıyametler kopacak ve hayvanatın en bedbahtı, en perişanı olacak!..

Hasıl-ı kelâm: Beşer bu asırda harblerin ve fenlerin ve dehşetli hâdiselerin ikazatıyla uyanmış ve insaniyetin cevherini ve câmi' isti'dadını hissetmiş; ve insan, acib cem'iyetli isti'dadıyla yalnız bu kısacık, dağdağalı dünya hayatı için yaratılmamış; belki ebede meb'ustur ki, ebede uzanan arzular, mahiyetinde var. Ve bu dar, fâni dünya, insanın nihayetsiz emel ve

arzularına kâfi gelmediğini herkes bir derece hissetmeğe başlamış.

Hattâ insaniyetin bir kuvesi ve hâdimi olan kuvve-i hayaliyeye denilse: “Sana dünya saltanatı ile beraber bir milyon sene ömür olacak, fakat sonunda hiç dirilmeyecek bir surette bir i’dam senin başına gelecek.” Elbette hakikî insaniyetini kaybetmeyen ve intibaha gelmiş o insanın hayali; sevinç ve beşarete bedel, derinden derine teessüf ve eyvahlarla saadet-i ebediyenin bulunmamasına ağlayacak.

İşte bu nükte içindir ki; herkesin kalbinde derinden derine bir din-i hakkı aramak meyli çıkmış. Herşeyden evvel, ölüm i’damına karşı din-i haktaki bir hakikatı arıyor ki, kendini kurtarsın. Şimdiki hâl-i âlem bu hakikata şehâdet eder.

Kırkbeş sene sonra, tamamıyla beşerin bu ihtiyac-ı şedidini dinsizliğin zuhûruyla; küre-i arzın kıt’aları ve devletleri birer insan gibi hissetmeğe başlamışlar. Hem âyât-ı Kur’âniye, başlarında ve âhirlerinde beşeri aklına havale eder, “Aklına bak” der, “Fikrine, kalbine müracaat et, meşveret et, onunla görüş ki, bu hakikatı bilesin” diyor.

Meselâ: Bakınız! O âyetlerin başında ve âhirlerinde diyor ki: “Neden bakmıyorsunuz? İbret almıyorsunuz? Bakınız ki, hakikatı bilesiniz.” “Biliniz” ve “Bil, hakikatına dikkat et!” “Acaba neden beşer bilemiyorlar, cehl-i mürekkebe düşüyorlar? Neden taakkul etmiyorlar, divaneliğe düşerler? Neden bakmıyorlar, hakkı görmeye kör olmuşlar? Neden insan sergüzeşt-i hayatında, hâdisat-ı âlemden tahattur ve tefekkür etmiyor ki, istikamet yolunu bulsun. Neden tefekkür ve tedebbür ve aklen muhakeme etmiyorlar, dalalete düşüyorlar?. Ey insanlar ibret alınız! Geçmiş

kurûnlardan ibret alıp gelecek manevî belalardan kurtulmağa çalışınız!" mânasında gelen âyetlerin bu cümlelerine kıyasen, çok âyetlerde beşeri aklına, fikriyle meşverete havale ediyor.

Ey bu Câmi-i Emevî'deki kardeşlerim gibi âlem-i İslâm'ın câmi-i kebirinde olan kardeşlerim! Siz de ibret alınız. Bu kırkbeş senedeki bu dehşetli hâdisattan ibret alınız. Tam aklınızı başınıza alınız. Ey mütefekkir ve akıl sahibi ve kendini münevver telakki edenler!

Hasıl-ı kelâm: Biz Kur'ân şakirdleri olan Müslümanlar, bürhana tâbi oluyoruz. Akıl ve fikir ve kalbimizle hakâik-i imaniyeye giriyoruz. Başka dinlerin bazı efradları gibi ruhbanları taklid için bürhanı bırakmıyoruz. Onun için akıl ve ilim ve fenn, hükmettiği istikbalde, elbette bürhan-ı aklîye istinad eden ve bütün hükümlerini akla tesbit ettiren Kur'ân hükmedecek!..

Hem de İslâmiyet güneşinin tutulmasına; inkişafına ve beşeri tenvir etmesine mümanaat eden perdeler açılmaya başlamışlar. O mümanaat edenler çekilmeye başlıyorlar. Kırkbeş sene evvel o fecrin emareleri göründü. Yetmişbir'de fecr-i sadıkı başladı veya başlayacak. Eğer bu fecr-i kâzib de olsa, otuz-kırk sene sonra fecr-i sadık çıkacak.

Evet hakâik-i İslâmiyet'in mazî kıt'asını tamamen istilasına sekiz dehşetli manialar mümanaat ettiler:

Birinci, İkinci, Üçüncü Maniler: Ecnebilerin cehli ve o zamanda vahşetleri ve dinlerine taassublarıdır. Bu üç mani, mârifet ve medeniyetin mehasini ile kırıldı, dağılmağa başlıyor.

Dördüncü, Beşinci Maniler: Papazların ve ruhanî reislerin riyasetleri ve tahakkümleri ve ecnebîlerin körükörüne onları taklid etmeleridir. Bu iki mani dahi, fikr-i hürriyet ve meyl-i

taharri-i hakikat nev'-i beşerde başlamasıyla zeval bulmağa başlıyor.

Altıncı, Yedinci Maniler: Bizdeki istibdad ve şeriatın muhalefetinden gelen sû'-i ahlâkımız mümanaat ediyordular. Bir şahıstaki münferid istibdad kuvveti şimdi zeval bulması, cemaat ve komitenin dehşetli istibdadlarının otuz-kırk sene sonra zeval bulmasına işaret etmekle ve hamiyet-i İslâmiyenin şiddetli feveranı ile ve sû'-i ahlâkın çirkin neticeleri görülmesiyle, bu iki mani' de zeval buluyor ve bulmağa başlamış. İnşâallah tam zeval bulacak.

Sekizinci Mani: Fünûn-u cedidenin bazı müsbet mesaili, hakâik-i İslâmiyenin zahirî mânâlarına muhalif ve muârız tevehhüm edilmesiyle, zaman-ı mazîdeki istilasına bir derece sed çekmiş. Meselâ: Küre-i Arz'da emr-i İlahî ile nezarete memur "Sevr ve Hut" namlarında iki ruhanî melâikeyi, dehşetli cismanî bir öküz, bir balık tevehhüm edip ehl-i fen ve felsefe hakikatı bilmediklerinden İslâmiyete muârız çıkmışlar.

Bu misal gibi yüz misal var ki, hakikatı bildikten sonra, en muannid feylesof da teslim olmağa mecbur oluyor. Hattâ Risale-i Nur, Mu'cizat-ı Kur'âniye Risalesi'nde fennin iliştiği bütün âyetlerin her birisinin altında Kur'ânın bir lem'a-i i'cazını gösterip, ehl-i fennin medar-ı tenkid zannettikleri Kur'ân-ı Kerim'in cümle ve kelimelerinde fennin eli yetişmediği yüksek hakikatları izhar edip, en muannid feylesofu da teslime mecbur ediyor. Meydandadır, isteyen bakabilir ve baksın. Bu mani, kırkbeş sene evvel söylenen o sözden sonra nasıl kırıldığını görsün.

Evet bazı muhakkikîn-i İslâmiyenin bu yolda te'lifatları; bu sekizinci dehşetli maniânın zîr ü zeber olacağına emareler görünüyor.

Evet şimdi olmasa da, otuz-kırk sene sonra fen ve hakikî mârifet ve medeniyetin mehasini, bu üç kuvveti tam techiz edip, cihazatını verip o sekiz manileri mağlub edip dağıtmak için taharri-i hakikat meyelanı ve insaf ve muhabbet-i insaniyet, o sekiz düşman taifesinin sekiz cephesine göndermiş. Şimdi onları kaçırmağa başlamış. İnşâallah yarım asır sonra onları darmadağın edecek.

Evet meşhurdur ki: "En kat'î fazilet odur ki, düşmanları dahi o faziletin tasdikine şehâdet etsin."

İşte yüzer misallerinden iki misal:

Birincisi: Ondokuzuncu Asr'ın Amerika Kıt'asının en meşhur feylesofu Mister Karlayl, en yüksek bir sadâsıyla çekinmeyerek feylesoflara ve Hristiyan âlimlerine neşriyatıyla bağırarak böyle diyor, eserlerinde şöyle yazmış:

"İslâmiyet gayet parlak bir ateş gibi doğdu. Sair dinleri kuru ağacın dalları gibi yuttu. Hem bu yutmak, İslâmiyetin hakkı imiş. Çünki sair dinler -fakat Kur'ân'ın tasdikine mazhar olmayan kısmı- hiç hükmündedir."

Hem Mister Karlayl yine diyor: "En evvel kulak verilecek sözlerin en lâyıkı, Muhammed'in (A.S.M.) sözüdür. Çünki hakikî söz onun sözleridir." Hem yine diyor ki:

"Eğer hakikat-ı İslâmiyette şübhe etsen; bedihiyât, zaruriyât-ı kat'iyyede iştibah edersin. Çünki en bedihî ve zarurî bir hakikat ise, İslâmiyettir."

İşte bu meşhur feylesofun, İslâmiyet hakkında bu şehâdeti, eserinde müteferrik yerde yazmış.

İkinci Misal: Avrupa'nın asr-ı âhirde en meşhur bir feylesofu Prens Bismark diyor ki:

“Ben bütün Kütüb-ü Semaviyeyi tedkik ettim. Tahrif olmalarına binaen, beşerin saadeti için aradığım hakikî hikmeti bulamadım. Fakat Muhammedîlerin (Aleyhissalâtü Vesselâm) Kur’ânı umum kütüblerin fevkinde gördüm. Her kelimesinde bir hikmet buldum. Bunun gibi beşerin saadetine hizmet edecek bir eser yoktur.

Böyle bir eser beşerin sözü olamaz. Bunu Muhammed’in (Aleyhissalâtü Vesselâm) sözüdür diyenler, ilmin zaruriyatını inkâr etmek demektir. Yani Kur’ân Allah kelâmı olduğu bedihîdir.”

İşte Amerika ve Avrupa zekâ tarlaları böyle dâhî muhakkikleri Mister Karlayl ve Bismark gibi mahsulât vermesine istinaden ben de bütün kanaatimle derim ki:

Avrupa ve Amerika, İslamiyetle hâmiledir; günün birinde bir İslâmî devlet doğuracak. Nasılki Osmanlılar Avrupa ile hâmile olup bir Avrupa devleti doğurdu.

Ey Câmi-i Emevî’deki kardeşlerim ve yarım asır sonraki Âlem-i İslâm Câmiindeki ihvanlarım! Acaba baştan buraya kadar olan mukaddemeler netice vermiyor mu ki; istikbalin kıt’alarında hakikî ve manevî hâkim; ve beşeri dünyevî ve uhrevî saadete sevkedecek yalnız İslâmiyettir ve İslâmiyete inkılab etmiş ve hurafattan ve tahrifattan sıyrılacak İsevîlerin hakikî dinidir ki Kur’ân’a tâbi olur, ittifak eder.

İkinci Cihet: Yani maddeten İslâmiyet’in terakkisinin kuvvetli sebebleri gösteriyor ki; İslâmiyet maddeten dahi istikbale hükmedecek. Birinci Cihet, maneviyat cihetinde terakkiyatı isbat ettiği gibi; bu İkinci Cihet dahi maddî terakkiyatını ve istikbaldeki hâkimiyetini kuvvetli gösteriyor. Çünki Âlem-i İslâm’ın şahs-ı manevîsinin kalbinde, gayet kuvvetli ve kırılmaz

beş kuvvet içtimâ ve imtizac edip yerleşmiş. 120HAŞİYE)

Birincisi: Bütün kemâlâtın üstadı ve üçyüz yetmiş milyon nefisleri birtek nefis hükmüne getirebilen hakikî bir medeniyetle ve müsbet ve doğru fenlerle teçhiz edilmiş olan ve hiç bir kuvvet onu kıramayacak bir mahiyette bulunan hakikat-ı İslâmiyettir.

İkinci Kuvvet: Medeniyet ve san'atın hakikî üstadı ve vesilelerin ve mebadîlerin tekemmülüyle cihazlanmış olan şedid bir ihtiyaç ve belimizi kıran tam bir fakr, öyle bir kuvvettir ki, susmaz ve kırılmaz.

Üçüncü Kuvvet: Yüksek şeylere müsabaka suretinde beşere yüksek maksadları ders veren ve o yolda çalıştıran ve istibdadatı parça parça eden ve ulvî hisleri heyecana getiren ve gıbta ve hased ve kıskançlık ve rekabet ve tam uyanmakla ve müsabaka şevkiyle ve teceddüd meyli ile ve temeddün meyelanı ile teçhiz edilen üçüncü kuvvet, yalnız hürriyet-i şer'iyedir. Yani insaniyete lâyık en yüksek kemâlâta olan meyl ve arzu ile cihazlanmış...

Dördüncü Kuvvet: Şefkatle cihazlanmış şehamet-i imaniyedir. Yani tezellül etmemek; haksızlara, zalimlere zillet göstermemek, mazlumları da zelil etmemek. Yani hürriyet-i şer'iyenin esasları olan; müstebidlere dalkavukluk etmemek ve bîçarelere tahakküm ve tekebbür etmemektir.

Beşinci Kuvvet: İzzet-i İslâmiyettir ki, i'lâ-yı Kelimetullahı ilân ediyor. Ve bu zamanda i'lâ-yı Kelimetullah, maddeten terakkiye mütevakkıf ve medeniyet-i hakikiyeye girmekle i'lâ-yı Kelimetullah edilebilir. İzzet-i İslâmiye'tin iman ile kat'î verdiği emri, (elbette âlem-i İslâmın

şahs-ı manevîsi o kat'î emri) istikbalde tam yerine getireceğine şübhe edilmez.

Evet, nasılki eski zamanda İslâmiyet'in terakkisi, düşmanın taassubunu parçalamak ve inadını kırmak ve tecavüzatını def'etmek, silâh ile kılınç ile olmuş. İstikbalde silâh, kılınç yerine hakikî medeniyet ile ve maddî terakki ile ve hak ve hakkaniyetin manevî kılınçları ile düşmanları mağlub edip dağıtacak.

Biliniz ki:

Bizim muradımız medeniyetin mehasini ve beşere menfaati bulunan iyilikleridir. Yoksa medeniyetin günahları, seyyiatları değil ki; ahmaklar o seyyiatları, o sefahetleri mehasin zannedip, taklid edip malımızı harab ettiler. Ve dini rüşvet verip, dünyayı da kazanamadılar. Medeniyetin günahları iyiliklerine galebe edip, seyyiatı hasenatına racih gelmekle; beşer iki harb-i umumî ile iki dehşetli tokat yiyip, o günahkâr medeniyeti zîr ü zeber edip öyle bir kustu ki; yeryüzünü kanla bulaştırdı. İnşâallah istikbaldeki İslâmiyet'in kuvveti ile medeniyetin mehasini galebe edecek, zemin yüzünü pisliklerden temizleyecek, sulh-u umumîyi de temin edecek.

Evet Avrupa'nın medeniyeti fazilet ve hüda üstüne tesis edilmediğine bedel, heves ve heva, rekabet ve tahakküm üzerine bina edildiğinden, şimdiye kadar medeniyetin seyyiatı hasenatına galebe edip, ihtilâlci komitelerle kurtlaşmış bir ağaç hükmüne girdiği cihetle; Asya medeniyetinin galebesine kuvvetli bir medar, bir delil hükmündedir. Ve az vakitte galebe edecektir.

Acaba istikbale karşı ehl-i iman ve İslâm için böyle maddî ve manevî terakkiyata vesile kuvvetli, sarsılmaz esbab varken ve demiryolu gibi istikbal saadetine yol açıldığı halde, nasıl me'yus olup

ye'se düşüyorsunuz? Ve âlem-i İslâmın kuvve-i maneviyesini de kırıyorsunuz? Ve yeis ve ümidsizlikle zannediyorsunuz ki; "dünya herkese ve ecnebîlere terakki dünyasıdır, fakat yalnız bîçare ehl-i İslâm için tedenni dünyası oldu" diye pek yanlış bir hataya düşüyorsunuz.

Madem meyl-ül istikmal (tekâmül meyli) kâinatta fıtrat-ı beşeriyede fıtraten dercedilmiş. Elbette beşerin zulüm ve hatasıyla başına çabuk bir kıyamet kopmazsa; istikbalde hak ve hakikat, âlem-i İslâm'da nev'-i beşerin eski hatiatına keffaret olacak bir saadet-i dünyeviyeyi de gösterecek inşâallah…

Evet bakınız, zaman hatt-ı müstakim üzerine hareket etmiyor ki, mebde' ve müntehası birbirinden uzaklaşsın. Belki küre-i arzın hareketi gibi bir daire içinde dönüyor. Bâzan terakki içinde yaz ve bahar mevsimi gösterir. Bâzan tedenni içinde kış ve fırtına mevsimi gösterir.

Her kıştan sonra bir bahar, her geceden sonra bir sabah olduğu gibi; nev-i beşerin dahi bir sabahı, bir baharı olacak inşâallah. Hakikat-ı İslâmiyenin güneşi ile, sulh-u umumî dairesinde hakikî medeniyeti görmeyi, rahmet-i İlahiyeden bekliyebilirsiniz!..

Dersin başında, bir buçuk bürhanı davamıza şahid göstereceğiz demiştik. Bürhan mücmelen bitti. O davanın yarı bürhanı da şudur ki:

Fenlerin casus gibi tedkikatıyla ve hadsiz tecrübelerle sabit olmuş ki: Kâinatın nizamında galib-i mutlak ve maksud-u bizzât ve Sâni'-i Zülcelal'in hakikî maksadları, hayır ve hüsün ve güzellik ve mükemmeliyettir. Çünki kâinata ait fenlerden herbir fen, küllî kaideleriyle bahsettiği nev' ve taifede öyle bir intizam ve

mükemmeliyet gösteriyor ki, ondan daha mükemmel akıl bulamıyor.

Meselâ: Tıbba ait teşrih-i beden-i insanî fenni ve Kozmoğrafyaya tâbi Manzume-i Şemsiye fenni; nebatat ve hayvanata ait fenler gibi bütün fenlerin her birisi, küllî kaideleriyle o bahsettiği kısımda Sâni'-i Zülcelal'in o nev'deki nizamında mu'cizat-ı kudretini ve hikmetini ve ö اَحْسَنَ كُلَّ شَيْءٍ خَلَقَهُ hakikatını gösteriyor.

Hem istikrâ-i tâmme ve tecrübe-i umumî gösteriyor, netice veriyor ki: Şer, kubh, çirkinlik, bâtıl, fenalık hilkat-ı kâinatta cüz'îdir. Maksud değil, tebaîdir ve dolayısıyladır. Yani meselâ çirkinlik, çirkinlik için girmemiş kâinata.. Belki güzelliğin bir hakikatı çok hakikatlara inkılab etmek için, çirkinlik bir vâhid-i kıyasî olarak hilkata girmiş. Şer, hattâ şeytan dahi beşerin hadsiz terakkiyatına müsabaka ile vesile olmak için beşere musallat edilmiş gibi cüz'î şerler, çirkinlikler, küllî güzelliklere, hayırlara vesile olmak için kâinatta halkedilmiş.

İşte kâinatta hakikî maksad ve netice-i hilkat istikrâ-i tâmme ile isbat ediyor ki; hayır ve hüsün ve tekemmül esastır, hakikî maksud onlardır. Elbette beşer bu kadar zulmü, küfriyatlarıyla zemin yüzünü mülevves ve perişan ettikleri halde, cezasını görmeden ve kâinattaki maksud-u hakikîye mazhar olmadan, dünyayı bırakıp ademe kaçamayacak. Belki Cehennem hapsine girecek.

Hem istikrâ-i tâmme ile ve fenlerin tahkikatıyla sabit olmuş ki; mahlukat içinde en mükerrem, en ehemmiyetli beşerdir. Çünki beşer, hilkat-ı kâinattaki zahirî esbab ve neticelerinin mabeynindeki basamakları ve teselsül eden illetlerin ve sebeblerin münasebetlerini aklıyla

keşfedip san'at-ı İlahiyeyi ve muntazam hikmetli îcadat-ı Rabbâniyenin taklidini san'atçığıyla yapmak ve ef'al-i İlahiyeyi anlamak için ve san'at-ı İlahiyeyi bilmek ve cüz'î ilmiyle ve san'atlarıyla anlamak için; bir mizan, bir mikyas, kendi cüz'-ü ihtiyarıyla işlediği maddelerle, Hâlık-ı Zülcelal'in küllî, muhit ef'al ve sıfatlarını bilerek; kâinatın en eşref, en ekrem mahluku beşer olduğunu isbat ediyor.

Hem İslâmiyet'in kâinata ve beşere ait hakikatlarının şehâdetiyle mükerrem beşer içinde en eşref ve en a'lâsı ehl-i hak ve hakikat olan ehl-i İslâmiyet; hem istikrâ-i tâmme ile, tarihlerin şehâdetiyle, en mükerrem beşer içindeki en müşerref olan ehl-i hakkın içinde dahi, bin mu'cizatı ve çok yüksek ahlâkının ve İslâmiyet ve Kur'ân hakikatlarının şehâdetiyle en efdal, en yüksek olan Muhammed Aleyhissalâtü Vesselâm'dır.

Madem bu yarı bürhanın üç hakikatı böyle haber veriyor. Acaba hiç mümkin müdür ki; nev'-i beşer şekavetiyle bu kadar fenlerin şehâdetini cerhedip, bu istikrâ-i tâmmeyi kırıp; ve meşiet-i İlahiyeye ve kâinatı içine alan hikmet-i ezeliyeye karşı temerrüd edip, şimdiye kadar ekseriyetle yaptığı gibi, o zalimane vahşetinde ve mütemerridane küfründe ve dehşetli tahribatında devam edebilsin?. Ve İslâmiyet aleyhinde bu hâlin devam etmesi hiç mümkin müdür?!

Ben bütün kuvvetimle, hadsiz lisanım olsa, o hadsiz lisanlarla kasem ederim ki; âlemi bu nizam-ı ekmel ile, bu kâinatı zerreden seyyarata kadar, sinek kanadından semavat kandillerine kadar nihayet bir hikmet-i intizam ile halkeden Hakîm-i Zülcelal'e ve Sâni'-i Zülcemal'e o hadsiz lisanlarla kasem ediyorum ki; beşer hiçbir cihetle bütün enva'-ı kâinata muhalif olarak ve küçük

kardeşleri olan sair taifelere zıd olarak kâinattaki nizama, küllî şerleriyle muhalefet edip nev'-i beşerde şerrin hayra galebesini binler senede sebeb olan o zakkumları yiyip hazmetmek mümkin değil…

Bunun imkânı ancak ve ancak bu farz-ı muhal ile olabilir ki; beşer bu âleme emanet-i kübra mertebesinde ve halife-i rûy-i zemin makamında sair enva'-ı kâinata büyük ve mükerrem bir kardeş olduğu halde; en edna, en berbad, en perişan, en muzır ve ehemmiyetsiz, hırsızcasına ve dolayısıyla bu kâinat içine girmiş, karıştırmış… Bu farz-ı muhal, hiçbir cihetle kabul olunamaz.

Bu hakikat için, elbette bu yarım bürhanımız netice veriyor ki; âhirette Cennet ve Cehennem'in zarurî vücûdları gibi, hayır ve hak din istikbalde galebe-i mutlak edecektir. Tâ ki, nev'-i beşerde dahi sair neviler gibi hayır ve fazilet galib-i mutlak olacak… Tâ beşer de sair kâinattaki kardeşlerine müsâvî olabilsin ve sırr-ı hikmet-i ezeliye nev'-i beşerde dahi takarrur etti denilebilsin.

Elhasıl: Madem mezkûr kat'î hakikatlarla bu kâinatta en müntehab netice ve Hâlık'ın nazarında en ehemmiyetli mahluk beşerdir. Elbette ve elbette hayat-ı bâkiyede Cennet ve Cehennem'i, bilbedahe beşerdeki şimdiye kadar zalimane vaziyetler Cehennem'in vücûdunu ve fıtratındaki küllî isti'dadat-ı kemâliyesi ve kâinatı alâkadar eden hakâik-i imaniyesi, Cennet'i bedahetle istilzam ettiği gibi; her halde iki harb-i umumî ile ve kâinatı ağlattıran cinayetleri ve yuttuğu zakkum şerlerini hazmetmediği için kustuğu ve zeminin bütün yüzünü pislettirdiği vaziyetiyle, beşeriyeti en berbad bir dereceye düşürüp bin senelik

terakkiyatını zîr ü zeber etmek cinayetini beşer hazmetmeyecek!..

Her halde; çabuk başında bir kıyamet kopmazsa, hakâik-i İslâmiye, beşeri esfel-i safilîn derece-i sukutundan kurtarmaya ve rûy-i zemini temizlemeğe ve sulh-u umumîyi temin etmeğe vesile olmasını Rahman-ı Rahîm'in rahmetinden niyaz ediyoruz ve ümid ediyoruz ve bekliyoruz.

İKİNCİ KELİME ki; müddet-i hayatımda tecrübelerimle fikrimde tevellüd eden şudur:

Yeis en dehşetli bir hastalıktır ki, Âlem-i İslâm'ın kalbine girmiş. İşte o yeistir ki bizi öldürmüş gibi, garbda bir-iki milyonluk küçük bir devlet, şarkta yirmi milyon Müslümanları kendine hizmetkâr ve vatanlarını müstemleke hükmüne getirmiş.

Hem o yeistir ki, yüksek ahlâkımızı öldürmüş, menfaat-ı umumiyeyi bırakıp menfaat-ı şahsiyeye nazarımızı hasrettirmiş.

Hem o yeistir ki, kuvve-i maneviyemizi kırmış; az bir kuvvetle, imandan gelen kuvve-i maneviye ile, şarktan garba kadar istilâ ettiği halde; o kuvve-i maneviye-i hârika, me'yusiyetle kırıldığı için, zalim ecnebîler dörtyüz seneden beri üçyüz milyon Müslümanı kendilerine esir etmiş.

Hattâ bu yeis ile başkasının lâkaydlığını ve füturunu kendi tenbelliğine özür zannedip: "Neme lâzım" der, "Herkes benim gibi berbaddır" diye şehamet-i imaniyeyi terkedip hizmet-i İslâmiyeyi yapmıyor. Madem bu derece bu hastalık bize bu zulmü etmiş, bizi öldürüyor; biz de o katilimizden kısasımızı alıp öldüreceğiz.

لاَ تَقْنَطوا مِنْ رَحْمَةِ اللّٰهِ kılıncı ile o yeisin başını parçalayacağız.

مَا لاَ يُدْرَكُ كُلُّهُ لاَ يُتْرَكُ كُلُّهُ hadîsinin hakikatıyla belini kıracağız. İnşâallah!..

Yeis; ümmetlerin, milletlerin **“SERETAN”** denilen en dehşetli bir hastalığıdır. Ve kemâlâta mani’ ve اَنَا عِنْدَ ظَنِّ عَبْدِى بِى hakikatına muhaliftir; korkak, aşağı ve âcizlerin şe’nidir, bahaneleridir. Şehamet-i İslâmiyenin şe’ni değildir. Hususan Arab gibi nev’-i beşerde medar-ı iftihar yüksek seciyelerle mümtaz bir kavmin şe’ni olamaz. Âlem-i İslâm milletleri Arab’ın metanetinden ders almışlar. İnşâallah yine Arablar ye’si bırakıp İslâmiyet’in kahraman ordusu olan Türklerle hakikî bir tesanüd ve ittifak ile el ele verip, Kur’ân’ın bayrağını dünyanın her tarafında ilân edeceklerdir.

ÜÇÜNCÜ KELİME ki; bütün hayatımdaki tahkikatımla ve hayat-ı içtimaiyenin çalkamasıyla hülâsa ve zübdesi bana kat’î bildirmiş ki: Sıdk, İslâmiyetin üss-ül esasıdır ve ulvî seciyelerinin rabıtasıdır ve hissiyat-ı ulviyesinin mizacıdır. Öyle ise, hayat-ı içtimaiyemizin esası olan sıdkı, doğruluğu içimizde ihya edip onunla manevî hastalıklarımızı tedavi etmeliyiz.

Evet sıdk ve doğruluk, İslâmiyetin hayat-ı içtimaiyesinde ukde-i hayatiyesidir. Riyakârlık, fiilî bir nevi yalancılıktır. Dalkavukluk ve tasannu’, alçakça bir yalancılıktır. Nifak ve münafıklık, muzır bir yalancılıktır. Yalancılık ise, Sâni’-i Zülcelal’in kudretine iftira etmektir.

Küfür, bütün enva’ıyla kizbdir, yalancılıktır. İman sıdktır, doğruluktur. Bu sırra binaen: Kizb ve sıdkın ortasında hadsiz bir mesafe var; şark ve garb kadar birbirinden uzak olmak lâzım geliyor.

Nar ve nur gibi birbirine girmemek lâzım. Halbuki gaddar siyaset ve zalim propaganda birbirini karıştırmış, beşerin kemâlâtını da karıştırmış. 121HAŞİYE)

Bu sıdk ve kizb, küfür ve iman kadar birbirinden uzak… ve Asr-ı Saadette sıdk vasıtasıyla Muhammed Aleyhissalâtü Vesselâm'ın a'lâ-yı illiyyîne çıkması ve o sıdk anahtarıyla hakâik-i imaniye ve hakâik-i kâinat hazinesi açılması sırrıyla, içtimaiyat-ı beşeriye çarşısında sıdk en revaçlı bir mal ve satın alınacak en kıymetli bir meta hükmüne geçmiş.

Ve kizb vasıtasıyla Müseylime-i Kezzab'ın emsali, esfel-i safilîne sukut etmiş. Ve kizb o zamanda küfriyât ve hurafatın anahtarı olduğunu o inkılab-ı azîm gösterdiğinden; kâinat çarşısında en fena, en pis bir mal olup, o malı satın almak değil; herkes nefret etmesi hükmüne geçen kizb ve yalan, elbette o inkılab-ı azîmin saff-ı evveli olan ve fıtratlarında en revaçlı ve medar-ı iftihar şeyleri almak ve en kıymetli ve revaçlı mallara müşteri olmak fıtratında bulunan sahabeler; elbette şübhesiz bilerek ellerini yalana uzatmaz, kizb ile kendilerini mülevves etmez, Müseylime-i Kezzab'a kendilerini benzetemezler. Belki bütün kuvvetleriyle ve meyl-i fıtrîleriyle en revaçlı mal ve en kıymettar meta' ve hakikatların anahtarı ve Muhammed Aleyhissalâtü Vesselâm'ın a'lâ-yı illiyyîne çıkmasının basamağı olan sıdk ve doğruluğa müşteri olup, mümkin olduğu kadar sıdktan ayrılmamağa çalıştıklarından; ilm-i hadîsçe ve ülema-i şeriat içinde bir kaide-i mukarrere olan "Sahabeler, daima doğru söylerler. Onlardaki rivayet tezkiyeye muhtaç değil. Hazret-i Peygamber'den (Aleyhissalâtü Vesselâm) rivayet

ettikleri hadîsler, bütün sahihtir” diye ehl-i şeriat ve ehl-i hadîsin ittifakına kat’î hüccet, bu mezkûr hakikattır.

İşte Asr-ı Saadetteki inkılab-ı azîm ile, sıdk ile kizb, iman ile küfür kadar birbirinden uzak iken, zaman geçtikçe gele gele birbirine yakınlaştı. Ve siyaset propagandası bâzan yalana ziyade revaç verdi. Fenalık ve yalancılık bir derece meydan aldı. İşte bu hakikat içindir ki, sahabelere kimse yetişemez. Yirmiyedinci Söz’ün zeyli olan sahabeler hakkındaki risaleye havale edip kısa kesiyoruz.

Ey bu Câmi-i Emevî’deki kardeşlerim! Ve kırk-elli sene sonra âlem-i İslâm mescid-i kebirindeki dörtyüz milyon ehl-i iman olan ihvanımız! Necat yalnız sıdkla, doğrulukla olur. “Urvet-ül vüska” sıdktır. Yani, en muhkem ve onunla bağlanacak zincir doğruluktur.

Amma maslahat için kizb ise, zaman onu neshetmiş. Maslahat ve zarûret için bazı âlimin “muvakkat” fetvası, bu zamanda o fetva verilmez. Çünki o kadar sû-i istimal edilmiş, yüz zararı içinde bir menfaatı olabilir. Onun için hüküm maslahata bina edilmez.

Meselâ: Seferde namazı kasretmenin sebebi, meşakkattır. Fakat illet olamaz. Çünki muayyen bir haddi yok. Sû-i istimale düşebilir. Belki illet, yalnız sefer olabilir. Aynen öyle de: Maslahat dahi yalan söylemeğe illet olamaz. Çünki muayyen bir haddi yok, sû-i istimale müsaid bir bataklıktır. Hükm-ü fetva ona bina edilmez. Öyle ise:

اِمّٰا الصِّدْقُ وَاِمّٰا السُّكُوتُ Yani yol ikidir, üç değil. Ya doğru, ya yalan, ya sükût değildir.

İşte şimdi beşerin ortadaki dehşetli yalancılığının ve tezviratlarının; ve emniyet-i

umumiyenin ve rûy-i zemin asayişlerinin zîr ü zeber olması kizble ve maslahatın sû-i istimali ile olmasından, elbette o üçüncü yolu kapatmağa beşeri mecbur ediyor ve kat'î emir veriyor. Yoksa bu yarım asırda gördükleri umumî harbler ve dehşetli inkılablar ve sukutlar ve tahribatlar, başlarına bir kıyameti koparacak.

Evet, her söylediğin doğru olmalı, fakat her doğruyu söylemek doğru değil. Bâzı zarar verse, sükût etmek… yoksa yalana hiç fetva yok. Her söylediğin hak olmalı, fakat her hakkı söylemeğe senin hakkın yok. Çünki hâlis olmazsa sû'-i tesir etmekle hakk, haksızlıkta sarfolur.

DÖRDÜNCÜ KELİME: Bütün hayatımda, hayat-ı içtimaiye-i beşeriyeden kat'î bildiğim ve tahkikatların bana verdiği netice şudur ki:

Muhabbete en lâyık şey muhabbettir; ve husumete en lâyık sıfat husumettir. Yani hayat-ı içtimaiye-i beşeriyeyi temin eden ve saadete sevk eden muhabbet ve sevmek sıfatı, en ziyade sevilmeğe ve muhabbete lâyıktır. Ve hayat-ı içtimaiye-i beşeriyeyi zîr ü zeber eden düşmanlık ve adavet, her şeyden ziyade nefrete ve adavete ve ondan çekilmeğe müstehak ve çirkin ve muzır bir sıfattır. Bu hakikat Risale-i Nur'un "Yirmiikinci Mektub"unda izahıyla beyan edildiğinden, burada kısa bir işaret ediyoruz. Şöyle ki:

Husumet, adavetin vakti bitti. İki harb-i umumî adavetin ne kadar fena ve tahrib edici ve dehşetli zulüm olduğunu gösterdi. İçinde hiçbir fayda olmadığı tezahür etti.

Öyle ise, düşmanlarımızın seyyiatı, -tecavüz olmamak şartıyla- adavetinizi celbetmesin. Cehennem, azab-ı İlahî kâfidir onlara…

Bâzan insanın gururu ve nefisperestliği, şuursuz olarak ehl-i imana karşı haksız olarak adavet

eder; kendini haklı zanneder. Halbuki bu husumet ve adavetle, ehl-i imana karşı muhabbete vesile olan iman, İslâmiyet ve cinsiyet gibi kuvvetli esbabı istihfaf etmektir, kıymetlerini tenzil etmektir. Adavetin ehemmiyetsiz esbablarını, muhabbetin dağ gibi sebeblerine tercih etmek gibi bir divaneliktir.

Madem muhabbet, adavet zıddır; ziya ve zulmet gibi hakikî içtima edemezler. Hangisinin esbabı galib ise, o hakikatıyla kalbde bulunacak; onun zıddı hakikatıyla olmayacak. Meselâ: Muhabbet hakikatıyla bulunsa, o vakit adavet şefkate, acımağa inkılab eder. Ehl-i imana karşı vaziyet budur. Yahut adavet hakikatıyla kalbde bulunursa, o vakit muhabbet mümaşat ve karışmamak, zahiren dost olmak suretine döner. **Bu ise tecavüz etmeyen ehl-i dalalete karşı olabilir.**

Evet, muhabbetin sebebleri; iman, İslâmiyet, cinsiyet ve insaniyet gibi nuranî, kuvvetli zincirler ve manevî kal'alardır. Adavetin sebebleri, ehl-i imana karşı küçük taşlar gibi bir kısım hususî sebeblerdir. Öyle ise, bir müslümana hakikî adâvet eden, o dağ gibi muhabbet esbabları istihfaf etmek hükmünde büyük bir hatadır.

Elhasıl: Muhabbet, uhuvvet, sevmek İslâmiyetin mizacıdır, rabıtasıdır. Ehl-i adavet, mizacı bozulmuş bir çocuğa benziyor ki, ağlamak ister, birşey arıyor ki onunla ağlasın. Sinek kanadı kadar ehemmiyetsiz bir şeyi, ağlamasına bahane bulur. Hem insafsız, bedbîn bir adama benzer ki, sû'-i zan mümkin oldukça hüsn-ü zan etmez. Bir seyyie ile on haseneyi örter. Bu ise, seciye-i İslâmiye olan insaf ve hüsn-ü zan bunu reddeder.

BEŞİNCİ KELİME: Meşveret-i şer'iyeden aldığım ders budur: Şu zamanda bir adamın bir günahı, bir kalmıyor; bâzan büyür, sirayet eder, yüz olur.

Birtek hasene bâzan bir kalmıyor; belki bâzan binler dereceye terakki ediyor. Bunun sırr-ı hikmeti şudur:

Hürriyet-i şer'iye ile meşveret-i meşruâ, hakikî milliyetimizin hâkimiyetini gösterdi. Hakikî milliyetimizin esası, ruhu ise İslâmiyet'tir. Ve hilafet-i Osmaniye ve Türk Ordusunun o milliyete bayraktarlığı itibariyle, o İslâmiyet milliyetinin sadefi ve kal'ası hükmünde Arab ve Türk hakikî iki kardeş, o kal'a-i kudsiyenin nöbettarlarıdır-lar.

İşte bu kudsî milliyetin rabıtasıyla, umum ehl-i İslâm bir tek aşiret hükmüne geçiyor. Aşiretin efradı gibi İslâm taifeleri de, birbirine uhuvvet-i İslâmiye ile mürtebit, alâkadar olur. Birbirine manen, (lüzum olsa) maddeten yardım eder. Güya bütün İslâm taifeleri bir silsile-i nuraniye ile birbirine bağlıdır. Nasılki bir aşiretin bir ferdi bir cinayet işlese, o aşiretin bütün efradları, o aşiretin düşmanı olan başka aşiretin nazarında müttehem olur. Güya herbir ferd o cinayeti işlemiş gibi, o düşman aşiret onlara düşman olur. O tek cinayet, binler cinayet hükmüne geçer. Eğer o aşiretin bir ferdi o aşiretin mahiyetine temas eden medar-ı iftihar bir iyilik yapsa, o aşiretin bütün efradı onunla iftihar eder. Gûya herbir adam, aşirette o iyiliği yapmış gibi iftihar eder.

İşte bu mezkûr hakikat içindir ki, bu zamanda, hususan kırk-elli sene sonra; seyyie, fenalık işleyenin üstünde kalmaz. Belki milyonlar nüfus-u İslâmiyenin hukuklarına tecavüz olur. Kırk-elli sene sonra çok misalleri görülecek.

Ey bu sözlerimi dinleyen bu Câmi-i Emevî'deki kardeşler ve kırk-elli sene sonra Âlem-i İslâm Câmiindeki ihvan-ı Müslimîn! Böyle özür beyan etmeyiniz ki: "Biz zarar vermiyoruz, fakat menfaat vermeğe iktidarımız yok, onun için mazuruz." Bu

özrünüz makbul değil. Tenbelliğiniz ve “Neme lâzım” deyip çalışmamanız ve ittihad-ı İslâm ile, milliyet-i hakikiye-i İslâmiye ile gayrete gelmediğinizden, sizler için gayet büyük bir zarar ve bir haksızlıktır.

İşte seyyie, böyle binlere çıktığı gibi; bu zamanda hasene -yani İslâmiyetin kudsiyetine temas eden iyilik- yalnız işleyene münhasır kalmaz. Belki o hasene, milyonlar ehl-i imana manen faide verebilir. Hayat-ı maneviye ve maddiyesinin rabıtasına kuvvet verebilir. Onun için “Neme lâzım” deyip kendi tenbellik döşeğine atılmak zamanı değil!..

Ey bu câmi’deki kardeşlerim ve kırk-elli sene sonraki Âlem-i İslâm mescid-i kebirindeki ihvanlarım! Ben bu ders makamına çıkmadım ki, size nasihat edeyim. Belki buraya çıktım, sizden hakkımızı dava ediyoruz. Yani Kürd gibi küçük taifelerin menfaatı ve saadet-i dünyeviyeleri ve uhreviyeleri, sizin gibi büyük ve muazzam taife olan Arab ve Türk gibi hâkim üstadlarla bağlıdır. Sizin tenbelliğiniz ve füturunuz ile biz bîçare küçük kardeşleriniz olan İslâm taifeleri zarar görüyoruz. Hususan ey muazzam ve büyük ve tam intibaha gelmiş veya gelecek olan Arablar! En evvel bu sözler ile sizinle konuşuyorum. Çünki bizim ve bütün İslâm taifelerinin üstadlarımız ve imamlarımız ve İslâmiyet’in mücahidleri sizlerdiniz. Sonra muazzam Türk Milleti o kudsî vazifenize tam yardım ettiler.

Onun için tenbellikle günahınız büyüktür. Ve iyiliğiniz ve hasenениz de gayet büyük ve ulvîdir. Hususan kırk-elli sene sonra Arab taifeleri, Cemahir-i Müttefika-i Amerika gibi en ulvî bir vaziyete girmeğe, esarette kalan hâkimiyet-i İslâmiyeyi eski zaman gibi küre-i arzın nısfında,

belki ekserisinde tesisine muvaffak olmanızı rahmet-i İlahiyeden kuvvetle bekliyoruz. Bir kıyamet çabuk kopmazsa, inşâallah nesl-i âti görecek.

Sakın kardeşlerim! Tevehhüm, tahayyül etmeyiniz ki, ben bu sözlerimle siyasetle iştigal için himmetinizi tahrik ediyorum. Hâşâ! Hakikat-ı İslâmiye bütün siyasâtın fevkinde... Bütün siyasetler ona hizmetkâr olabilir. Hiçbir siyasetin haddi değil ki, İslâmiyeti kendine âlet etsin.

Ben kusurlu fehmimle şu zamanda, heyet-i içtimaiye-i İslâmiyeyi çok çark ve dolapları bulunan bir fabrika suretinde tasavvur ediyorum. O fabrikanın bir çarkı geri kalsa, yahut bir arkadaşı olan başka bir çarka tecavüz etse, makinenin mihanikiyeti bozulur. Onun için ittihad-ı İslâmın tam zamanı gelmeye başlıyor. Birbirinin şahsî kusurlarına bakmamak gerektir.

Bunu da teessüf ve teellüm ile size beyan ediyorum ki: Ecnebîlerin bir kısmı, nasıl kıymettar malımızı ve vatanlarımızı bizden aldılar. Onun bedeline çürük bir fiat verdiler.

Aynen öyle de: Yüksek ahlâkımızı ve yüksek ahlâkımızdan çıkan, hayat-ı içtimaiyeye temas eden seciyelerimizin bir kısmını da bizden aldılar. Terakkilerine medar ettiler. Ve onun fiatı olarak bize verdikleri sefihane ahlâk-ı seyyieleridir, sefihane seciyeleridir. Meselâ:

Bizden aldıkları seciye-i milliye ile, bir adam onlarda der: “Eğer ben ölsem milletim sağ olsun. Çünki milletimin içinde bir hayat-ı bâkiyem var.” İşte bu kelimeyi bizden almışlar ve terakkiyatlarında en metin esas budur. Bizden hırsızlamışlar. Bu kelime ise, din-i haktan ve iman hakikatlarından çıkar. O bizim, ehl-i imanın

malıdır. Halbuki ecnebîlerden içimize giren pis, fena seciye itibariyle bir hodgâm adam bizde diyor: “Ben susuzluktan ölsem, yağmur hiçbir daha dünyaya gelmesin. Eğer ben görmezsem bir saadeti, dünya istediği gibi bozulsun.” İşte bu ahmakane kelime dinsizlikten çıkıyor, âhireti bilmemekten geliyor. Hariçten içimize girmiş, zehirliyor. Hem o ecnebîlerin bizden aldıkları fikr-i milliyetle bir ferdi, bir millet gibi kıymet alıyor. Çünki bir adamın kıymeti, himmeti nisbetindedir. Kimin himmeti milleti ise, o kimse tek başıyla küçük bir millettir.

Bazılarımızdaki dikkatsizlikten ve ecnebîlerin zararlı seciyelerini almamızdan, kuvvetli ve kudsî İslâmî milliyetimizle beraber, herkes “nefsî! nefsî” demekle, milletin menfaatini düşünmemek, menfaat-ı şahsiyesini düşünmekle; bin adam, bir adam hükmüne sukut eder.

مَنْ كَانَ هِمَّتُهُ نَفْسَهُ فَلَيْسَ مِنَ اْلاِنْسَانِ ِلاَنَّهُ مَدَنِىٌّ بِالطَّبْعِ

Yani: Kimin himmeti yalnız nefsi ise, o insan değil. Çünki insanın fıtratı medenîdir. Ebna-i cinsini mülahazaya mecburdur. Hayat-ı içtimaiye ile hayat-ı şahsiyesi devam edebilir. Meselâ: Bir ekmeği yese, kaç ellere muhtaç.. ona mukabil o elleri musafaha edecek: Ve giydiği libasla kaç fabrikaya alakadar olmasına kıyas ediniz. Hayvan gibi bir postla yaşıyamadığından, ebna-i cinsiyle fıtraten alâkadar olmasından ve onlara manevî bir fiat vermeğe mecbur bulunduğundan fıtratıyla medeniyet-perverdir. Menfaat-ı şahsiyesine hasr-ı nazar eden, insanlıktan çıkar, masum olmayan câni bir hayvan olur. Birşey elinden gelmese, hakikî özrü olsa o müstesna!..

ALTINCI KELİME: Müslümanların hayat-ı içtimaiye-i İslâmiyedeki saadetlerinin anahtarı, meşveret-i şer'iyedir.

وَاَمْرُهُمْ شُورَى بَيْنَهُمْ âyet-i kerimesi, şûrayı esas olarak emrediyor. Evet nasılki nev'-i beşerdeki "telahuk-u efkâr" ünvanı altında asırlar ve zamanların tarih vasıtasıyla birbirisiyle meşvereti, bütün beşeriyetin terakkiyatı ve fünûnunun esası olduğu gibi; en büyük kıt'a olan Asya'nın en geri kalmasında ibir sebebi, o şûra-yı hakikiyeyi yapmamasıdır.

Asya kıt'asının ve istikbalinin keşşâfı ve miftahı şûradır. Yani nasıl ferdler birbiriyle meşveret eder; taifeler, kıt'alar dahi o şûrayı yapmaları lâzımdır ki, üçyüz-dörtyüz milyon İslâmın ayaklarına konulmuş çeşit çeşit istibdadların kayıdları, zincirleri açacak, dağıtacak, meşveret-i şer'iye ile şehamet ve şefkat-i imaniyeden tevellüd eden hürriyet-i şer'iyedir ki; o hürriyet-i şer'iye, âdâb-ı şer'iye ile süslenip, garb medeniyet-i sefihanesindeki seyyiatını atmaktır. İmandan gelen hürriyet-i şer'iye, iki esası emreder:

اَنْ لاَ يُذَلِّلَ وَ لاَ يَتَذَلَّلَ . مَنْ كَانَ عَبْدًا لِلّٰهِ لاَ يَكُونُ عَبْدًا لِلْعِبَادِ.

... لاَ يَجْعَلْ بَعْضُكُمْ بَعْضًا اَرْبَابًا مِنْ دُونِ اللّٰهِ

نَعَمْ اَلْحُرِّيَّةُ الشَّرْعِيَّةُ عَطِيَّةُ الرَّحْمَنِ

Yani: İman bunu iktiza ediyor ki; tahakküm ve istibdad ile başkasını tezlil etmemek, zillete düşürmemek; ve zalimlere tezellül etmemek. Allah'a hakikî abd olan, başkalara abd olamaz. Birbirinize (Allah'tan başka) kendinize Rab yapmayınız!... Yani Allah'ı tanımayan; her şeye, herkese nisbetine göre bir rububiyet tevehhüm eder, başına

musallat eder. Evet hürriyet-i şer’iye; Cenab-ı Hakk’ın Rahman, Rahîm tecellîsiyle bir ihsanıdır ve imanın bir hassasıdır.

فَلْيَحْيَى الصِّدْقُ وَلاَ عَاشَ الْيَأْسُ فَلْتَدُمِ الْمُحَبَّةُ وَلْتَقْوَى الشُّورَى وَالْمَلاَمُ عَلَى مَنِ اتَّبَعَ الْهَوَى وَالسَّلاَمُ عَلَى مَنِ اتَّبَعَ الْهُدَى

Yaşasın sıdk! Ölsün yeis! Muhabbet devam etsin!. Şûra kuvvet bulsun!. Bütün levm ve itab ve nefret, heva ve hevese tâbi olanlara olsun. Selâm, selâmet Hüda’ya tâbi olanlar üstüne olsun. Âmîn…

Eğer denilse: Neden şûraya bu kadar ehemmiyet veriyorsun?. Ve Şark’ın, hususan Asya’nın, hususan İslâmiyet’in hayatı, terakkisi nasıl o şûra ile olabilir?

Elcevab: Nur’un Yirmibirinci Lem’a-i İhlasında izah edildiği gibi; haklı şûra ihlas ve tesanüdü netice verdiğinden; üç elif, yüzonbir olduğu gibi, ihlas ve tesanüd-ü hakikî ile üç adam yüz adam kadar millete fayda verebilir. Ve on adamın hakikî ihlas ve tesanüd ve meşveretin sırrı ile; bin adam kadar iş gördüklerini çok vukuât-ı tarihiye bize haber veriyor. Madem beşerin ihtiyacatı hadsiz ve düşmanları nihayetsiz ve kuvveti ve sermayesi pek cüz’î, hususan dinsizlikle canavarlaşmış tahribatçı, muzır insanların çoğalmasıyla; elbette ve elbette o hadsiz düşmanlara ve o nihayetsiz hacetlere karşı, imandan gelen nokta-i istinad ve nokta-i istimdad ile beraber, hayat-ı şahsiyesi ve insaniyesi dayandığı gibi; hayat-ı içtimaiyesi de yine imanın hakâikından gelen şûra-yı şer’î ile yaşıyabilir. O düşmanları durdurur, o hacetlerin teminine yol açar.

---------------精选---------------

تشخيص العلّة

Teşhis-ül İllet

(TÜRKÇESİ)

Müellifi
Bediüzzaman Said-i Nursî

Not: İlk tabında, Hutbe-i Şamiye'ye ikinci zeyl olarak girmiş olan **"Teşhis-ül İllet"** risalesi, müellifi tarafından bir kısmı Türkçeye çevrilmiş metnidir. Ancak âhirki kısım Abdülkadir Badıllı tarafından tercüme edilmiştir.

—Naşir—

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

ARABÎ HUTBE-İ ŞAMİYE'NİN ZEYLİ'NİN KISA BİR TERCÜMESİ

Hutbe-i Şamiye'nin Arabî Zeylinde, gayet latif bir temsil ile imandan gelen manevî ve kırılmaz bir kahramanlık gösteriyor (gösteriliyor.) Bu mes'elemiz münasebetiyle bir hülâsasını beyan ediyoruz:

Hürriyetin başında Sultan Reşad'ın Rumeliye seyahati münasebetiyle vilayat-ı şarkıye namına ben de refakat ettim. Şimendiferimizde iki mektebli mütefennin arkadaşla bir mübahase oldu. Benden sual ettiler ki:

"Hamiyet-i diniye mi, yoksa hamiyet-i milliye mi daha kuvvetli, daha lâzım?"

O zaman dedim: Biz müslümanlar indimizde ve yanımızda din ve milliyet bizzât müttehiddir. İtibarî, zahirî, ârızî bir ayrılık var. Belki din, milliyetin hayatı ve ruhudur. İkisine birbirinden ayrı ve farklı bakıldığı zaman; Hamiyet-i diniye, avam ve havassa şamil oluyor. Hamiyet-i milliye, yüzden birisine -yani menafi'-i şahsiyesini millete feda edene- has kalır. Öyle ise, hukuk-u umumiye içinde hamiyet-i diniye esas olmalı. Hamiyet-i milliye ona hâdim ve kuvvet ve kal'ası olmalı. Hususan biz şarklılar, garblılar gibi değiliz. İçimizde kalblere hâkim, hiss-i dinîdir. Kader-i Ezelî ekser enbiyayı şarkta göndermesi

işaret ediyor ki; yalnız hiss-i dinî şarkı uyandırır, terakkiye sevkeder. Asr-ı Saadet ve Tâbiîn, bunun bir bürhan-ı kat'îsidir.

Ey bu hamiyet-i diniye ve milliyeden hangisine daha ziyade ehemmiyet vermek lâzım geldiğini soran bu şimendifer denilen medrese-i seyyarede ders arkadaşlarım! Ve şimdi zamanın şimendiferinde istikbal tarafına bizimle beraber giden bütün mektebliler! Size de derim ki:

"Hamiyet-i diniye ve İslâmiyet milliyeti ve Türk ve Arab içinde tamamıyla mezcolmuş ve kabil-i tefrik olamaz bir hale gelmiş. Hamiyet-i İslâmiye, en kuvvetli ve metin ve arştan gelmiş bir zincir-i nuranîdir. Kırılmaz ve kopmaz bir urvet-ül vüskadır. Tahrib edilmez, mağlub olmaz bir kudsî kal'adır" dediğim vakit, o iki münevver mekteb muallimleri bana dediler: "Delilin nedir? Bu büyük dâvaya büyük bir hüccet ve gayet kuvvetli bir delil lâzım. Delil nedir?"

Birden şimendiferimiz tünelden çıktı. Biz de başımızı çıkardık, pencereden baktık. Altı yaşına girmemiş bir çocuğu şimendiferin tam geçeceği yolun yanında durmuş gördük. O iki muallim arkadaşlarıma dedim:

İşte bu çocuk lisan-ı haliyle sualimize tam cevab veriyor. Benim bedelime o masum çocuk, bu seyyar medresemizde üstadımız olsun. İşte lisan-ı hali bu gelecek hakikatı der:

Bakınız, bu Dabbetülarz, dehşetli hücum ve gürültüsü ve bağırmasıyla ve tünel deliğinden çıkıp hücum ettiği dakikada, bir metre yakınlıkta o çocuk duruyor. O Dabbetülarz tehdidiyle ve hücumunun tahakkümü ile bağırarak tehdid ediyor: "Bana rast gelenlerin vay haline" dediği halde, o masum yolunda duruyor. Mükemmel bir hürriyet ve hârika bir cesaret ve kahramanlıkla beş para onun

tehdidine ehemmiyet vermiyor. Bu Dabbetülarzın hücumunu istihfaf ediyor ve kahramanlığıyla diyor: “Ey şimendifer! Sen ra’d (gök gürültüsü) gibi bağırmanla beni korkutamazsın.”

Sebat ve metanetinin lisan-ı haliyle güya der: “Ey şimendifer! Sen bir nizamın esirisin. Senin gem’in, (dizginin) seni gezdirenin elindedir. Senin bana tecavüz etmen haddin değil. Beni istibdadın altına alamazsın. Haydi yolunda git, kumandanının izniyle yolundan geç!”

İşte ey bu şimendiferdeki arkadaşlarım ve elli sene sonra fenlere çalışan kardeşlerim! Bu masum çocuğun yerinde Rüstem-i İranî, ya Herkül-ü Yunanî o acib kahramanlıklarıyla beraber tayy-ı zaman ederek, o çocuk yerinde burada bulunduklarını farzediniz. Onların zamanında şimendifer olmadığı için, elbette şimendiferin bir intizam ile hareket ettiğine bir itikadları olmayacak. Birden bu tünel deliğinden, başında ateş, nefesi gök gürültüsü gibi, gözlerinde elektrik berkleri olduğu halde, birden çıkan şimendiferin dehşetli tehdid hücumuyla Rüstem ve Herkül tarafına koşmasına karşı o iki kahraman ne kadar korkacaklar, ne kadar kaçacaklar!.. O hârika cesaretleriyle bin metreden fazla kaçacaklar. Bakınız nasıl bu Dabbetülarzın tehdidine karşı hürriyetleri, cesaretleri mahvolur. Kaçmaktan başka çare bulamıyorlar. Çünki onlar, onun kumandanına ve intizamına itikad etmedikleri için, mutî bir merkeb zannetmiyorlar. Belki gayet müdhiş, parçalayıcı, vagon cesametinde yirmi arslanı arkasına takmış bir nevi arslan tevehhüm ederler.

Ey kardeşlerim ve ey elli sene sonra bu sözleri işiten arkadaşlarım! İşte altı yaşına girmeyen bu çocuğa o iki kahramandan ziyade cesaret ve hürriyet veren ve çok mertebe onların fevkinde bir

emniyet ve korkmamak haletini veren, o masumun kalbinde hakikatın bir çekirdeği olan şimendiferin intizamına ve dizgini bir kumandanın elinde bulunduğuna ve cereyanı bir intizam altında ve birisi onu kendi hesabıyla gezdirmesine olan itikadı ve itminanı ve imanıdır. Ve o iki kahramanı gayet korkutan ve vicdanlarını vehme esir eden; onların onun kumandanını bilmemek ve intizamına inanmamak olan cahilane itikadsızlıklarıdır.

Bu temsilin bir misali, o masum çocuğun imanından gelen kahraman-lık, bin senede İslâm taifelerinin birkaç aşiretinin (Türk ve Türkleşmiş milletin) kalbinde yerleşen iman ve itikad cihetiyle, rûy-i zeminde yüz mislinden ziyade devletlere, milletlere karşı imanından gelen bir kahramanlıkla, İslâmiyet ve kemâlât-ı maneviyenin bayrağını Asya ve Afrika'da ve yarı Avrupa'da gezdiren; ve "Ölsem şehidim, öldürsem gaziyim" deyip ölümü gülerek karşılamakla beraber, dünyadaki müteselsil düşman hâdisatlara karşı, hattâ mikroptan kuyruklu yıldızlara kadar beşerin küllî isti'dadına karşı düşmanlık vaziyetini alan o dehşetli şimendiferlerin tehdidlerine karşı, imanın kahramanlığıyla mukabele edip korkmayan; kaza ve kader-i İlahiyeye karşı imanın teslimiyetiyle korkmak, dehşet almak yerinde, hikmet ve ibret ve bir nevi saadet-i dünyeviyeyi kazanan başta Türk ve Arab taifeleri ve bütün Müslüman kabileleri, o masum çocuk gibi fevkalâde bir manevî kahramanlık gösterdikleri gösteriyor ki; istikbalin hâkim-i mutlakı, âhirette olduğu gibi dünyada da İslâmiyet milliyetidir.

O iki temsilde, o iki acib kahramanın pek acib korku ve telaşlarına ve elemlerine sebeb, onların adem-i itikadları ve cehaletleri ve dalaletleri

olduğu gibi.. Risale-i Nur'un yüzer hüccetlerle isbat ettiği bir hakikatı ki, Hutbe-i Şamiyenin mukaddemesinde bir-iki misali söylenmiş. Mes'ele şudur ki:

Küfür ve dalalet, bütün kâinatı ehl-i dalalete binler müdhiş düşmanlar taifeleri ve silsileleri gösteriyor. Kör kuvvet, serseri tesadüf, sağır tabiat elleriyle, manzume-i şemsiyeden tut, tâ kalbdeki verem mikroplarına kadar binler taife düşmanlar bîçare beşere hücum ettiklerini ve insanın câmi' mahiyeti ve küllî istidadâtı ve hadsiz ihtiyacâtı ve nihayetsiz arzularına karşı mütemadiyen korku, elem, dehşet ve telaş vermesiyle; küfür ve dalalet bir Cehennem zakkumu olduğunu ve bu dünyada da sahibini bir Cehennem içine koyduğunu.. ve din ve imandan hariç binler fenn ve terakkiyat-ı beşeriye o Rüstem ve Herkül'ün kahramanlıkları gibi beş para fayda vermediğini, yalnız ibtal-i his nev'inden muvakkaten o elîm korkuları hissetmemek için sefahet ve sarhoşlukla şırınga ediyor.

İşte iman ve küfrün müvazenesi âhirette Cennet ve Cehennem gibi meyveleri ve neticeleri verdiği gibi; dünyada da iman bir manevî Cenneti temin ve ölümü bir terhis tezkeresine çevirmesini ve küfür dünyada dahi bir manevî Cehennem ve hakikî saadet-i beşeriyeyi mahvetmesi ve ölümü bir i'dam-ı ebedî mahiyetine getirmesini, kat'î ve hiss ve şuhûda istinad eden Risale-i Nur'un yüzer hüccetlerine havale edip kısa kesiyoruz.

Bu temsilin hakikatını görmek isterseniz, başınızı kaldırınız, bu kâinata bakınız!. Ne kadar şimendifer misillü balon, otomobil, tayyare, berriye ve bahriye gemiler.. karada, denizde, havada kudret-i ezeliyenin nizam ve hikmetle halkettiği yıldızların kürelerine ve kâinat

ecramına ve hâdisatın silsilelerine ve müteselsil vakıatlarına bakınız.

Hem âlem-i şehâdette ve cismanî kâinatta bunların vücûdu gibi, âlem-i ruhanî ve maneviyatta kudret-i ezeliyenin daha acib müteselsil nazîreleri var olduğunu aklı bulunan tasdik eder, gözü bulunan çoğunu görebilir.

İşte kâinat içinde maddî ve manevî bütün bu silsileler, imansız ehl-i dalalete hücum ediyor, tehdid ediyor, korku veriyor, kuvve-i maneviyesini zîr ü zeber ediyor. Ehl-i imana değil tehdid ve korkutmak belki sevinç ve saadet, ünsiyet ve ümid ve kuvvet veriyor. Çünkü ehl-i iman, iman ile görüyor ki; o hadsiz silsileler, maddî ve manevî şimendiferler, seyyar kâinatlar mükemmel intizam ve hikmet dairesinde birer vazifeye sevkeden bir Sâni'-i Hakîm onları çalıştırıyor. Zerre miktar vazifelerinde şaşırmıyorlar, birbirine tecavüz edemiyorlar. Ve kâinattaki kemâlât-ı san'ata ve tecellîyat-ı cemaliyeye mazhar olduklarını görüp kuvve-i maneviyeyi tamamıyla eline verip, saadet-i ebediyenin bir nümunesini iman gösteriyor.

İşte ehl-i dalaletin imansızlıktan gelen dehşetli elemler ve korkularına karşı hiçbir şey, hiçbir fen, hiçbir terakkiyat-ı beşeriye buna karşı bir teselli veremez, kuvve-i maneviyeyi temin edemez. Cesareti zîr ü zeber olur. Fakat muvakkat gaflet perde çeker, aldatıyor.

Ehl-i iman, iman cihetiyle değil korkmak ve kuvve-i maneviyesi kırılmak, belki o temsildeki masum çocuk gibi fevkalâde bir kuvvet-i maneviye, bir metanetle ve imandaki hakikatla onlara bakıyor. Bir Sâni'-i Hakîmin hikmet dairesinde tedbir ve idaresini müşahede eder, evham ve korkulardan kurtulur. "Sâni'-i Hakîm'in emri ve izni olmadan bu seyyar kâinatlar hareket

edemezler, ilişemezler.” deyip anlar. kemâl-i emniyetle hayat-ı dünyeviyesinde de derecesine göre saadete mazhar olur.

Kimin kalbinde imandan ve din-i haktan gelen bu hakikat çekirdeği -vicdanında- bulunmazsa ve nokta-i istinadı olmazsa, bilbedahe temsildeki Rüstem ve Herkül’ün cesaretleri ve kahramanlıkları kırıldığı gibi; onun cesareti ve kuvve-i maneviyesi müzmahil olur ve vicdanı tefessüh eder. Ve kâinatın hâdisatına esir olur. Herşeye karşı korkak bir dilenci hükmüne düşer. İmanın bu sırr-ı hakikatını ve dalaletin de bu dehşetli şekavet-i dünyeviyesini Risale-i Nur yüzer kat’î hüccetlerle isbat ettiğine binaen, bu pek uzun hakikatı kısa kesiyoruz.

Acaba en ziyade kuvve-i maneviyeye ve teselliye ve metanete ihtiyacını hissetmiş bu asırdaki beşer, bu zamanda o kuvve-i maneviyeyi ve teselliyi ve saadeti temin eden ve İslâmiyet ve imandaki nokta-i istinad olan hakâik-i imaniyeyi bırakıp, garblılaşmak ünvanı ile İslâmiyet milliyetinden istifade yerine, bütün bütün kuvve-i maneviyeyi kırıp ve teselliyi mahveden ve metanetini kıran dalalet ve sefahete ve yalancı politika ve siyasete dayanmak, ne kadar maslahat-ı beşeriyeden ve menfaat-ı insaniyeden uzak bir hareket olduğunu pek yakın bir zamanda intibaha gelmiş, □başta İslâm olarak□ beşer hissedecek, dünyanın ömrü kalmışsa Kur’ân’ın hakâikına yapışacak!..

İşte sâbık temsil gibi eskide, Hürriyetin başında bazı dindar meb’uslar, Eski Said’e dediler:

Sen her cihette siyaseti dine, şeriata âlet ediyorsun ve dine hizmetkâr yapıyorsun ve yalnız şeriat hesabına hürriyeti kabul ediyorsun.. Ve

meşrutiyeti de meşrûiyet suretinde beğeniyorsun. Demek hürriyet ve meşrutiyet, şeriatsız olmaz. Bunun için seni de "şeriat isteriz" diyenlerin içine 31 Mart'ta dâhil ettiler.

Eski Said onlara demiş ki:

Evet millet-i İslâmiyenin sebeb-i saadeti, yalnız ve yalnız hakâik-i İslâmiye ile olabilir. Ve hayat-ı içtimaiyesi ve saadet-i dünyeviyesi şeriat-ı İslâmiye ile olabilir. Yoksa adalet mahvolur. Emniyet zîr ü zeber olur. Ahlâksızlık, pis hasletler galebe eder. İş yalancıların, dalkavukların elinde kalır. Size bu hakikatı isbat edecek binler hüccetten bir küçük nümune olarak bu hikayeyi nazar-ı dikkatinize gösteriyorum:

Bir zaman bir adam, bir sahrada, bedevîler içinde ehl-i hakikat bir zâtın evine misafir olur. Bakıyor ki, onlar mallarının muhafazasına ehemmiyet vermiyorlar. Hattâ ev sahibi, evinin köşesinde paraları oralarda açıkta bırakmış. Misafir zat, hane sahibine dedi: "Hırsızlıktan korkmuyor musunuz, böyle malınızı köşeye atmışsınız?"

Hane sahibi dedi: "Bizde hırsızlık olmaz."

Misafir dedi: "Biz paralarımızı kasalarımıza koyduğumuz ve kilitlediğimiz halde çok defalar hırsızlık oluyor."

Hane sahibi demiş: "Biz emr-i İlahî namına ve adalet-i şer'iye hesabına hırsızın elini kesiyoruz."

Misafir dedi: "Öyle ise, çoğunuzun bir eli olmamak lâzım gelir."

Hane sahibi dedi: "Ben elli yaşına girdim, bütün ömrümde bir tek el kesildiğini gördüm."

Misafir taaccüb etti, dedi ki: "Memleketimizde her gün elli adamı hırsızlık ettikleri için hapse

sokuyoruz. Sizin buradaki adaletinizin yüzde biri kadar tesiri olmuyor.”

Hane sahibi dedi: “Siz büyük bir hakikattan ve acib ve kuvvetli bir sırdan gaflet etmişsiniz, terketmişsiniz. Onun için adaletin hakikatını kaybetmişsiniz. Maslahat-ı beşeriye yerine adalet perdesi altında garazlar, zalimane ve tarafgirane cereyanlar müdahale eder, hükümlerin tesirini kırar. O hakikatın sırrı budur:

Bizde bir hırsız elini başkasının malına uzattığı dakikada, hadd-i şer’înin icrasını tahattur eder. Arş-ı İlahîden nâzil olan emir hatırına gelir. İmanın hassası ile, kalbin kulağı ile, kelâm-ı ezelîden gelen ve “hırsız elinin i’damına” hükmeden اَلسَّارِقُ وَ السَّارِقَةُ فَاقْطَعُوا اَيْدِيَهُمَا âyetini hissedip işitir gibi iman ve itikadı heyecana, hissiyat-ı ulviyesi harekete gelir. Ruh’un etrafında, vicdanın derin yerlerinden, o sirkat meyelanına hücum gibi bir halet-i ruhiye hasıl olur. Nefis ve hevesten gelen meyelan parçalanır, çekilir. Git gide o meyelan bütün bütün kesilir. Çünki yalnız vehim ve fikir değil, belki manevî kuvveleri -akıl, kalb ve vicdan- birden o hisse, o hevese hücum eder. Hadd-i şer’îyi tahattur ile ulvî zecr ve vicdanî bir yasakçı o hissin karşısına çıkar, susturur.

Evet iman kalbde, kafada daimî bir manevî yasakçı bıraktığından fena meyelanlar histen, nefisten çıktıkça “yasaktır” der, tardeder kaçırır.

Evet insanın fiilleri kalbin, hissin temayülatından çıkar. O temayülat, ruhun ihtisasâtından ve ihtiyacâtından gelir. Ruh ise, iman nuru ile harekete gelir. Hayır ise yapar, şer ise kendini çekmeğe çalışır. Daha kör hisler onu yanlış yola sevkedip mağlub etmez.

Elhasıl: Had ve ceza, emr-i İlahî ve adalet-i Rabbâniye namına icra edildiği vakit; hem ruh, hem akıl, hem vicdan, hem insaniyetin mahiyetindeki latifeleri müteessir ve alâkadar olurlar. İşte bu mâna içindir ki, elli senede bir ceza, sizin hergün müteaddid hapsinizden ziyade bize faide veriyor. Sizin adalet namı altındaki cezalarınız, yalnız vehminizi müteessir eder. Çünki biriniz hırsızlığa niyet ettiği vakit millet, vatan maslahatı, menfaatı hesabına cezaya çarpılmak vehmi gelir. Yahut insanlar eğer bilseler ona fena nazarla bakarlar. Eğer aleyhinde tebeyyün etse; hükûmet de onu hapsetmek ihtimali hatırına geliyor. O vakit yalnız kuvve-i vehmiyesi cüz'î bir teessür hisseder. Halbuki nefis ve histen çıkan -hususan ihtiyacı da varsa- kuvvetli bir meyelan galebe eder. Daha o fenalıktan vazgeçmek için o cezanız fayda vermiyor. Hem de emr-i İlahî ile olmadığından o cezalar da adalet değil; abdestsiz, kıblesiz namaz kılmak gibi battal olur, bozulur. Demek hakikî adalet ve tesirli ceza odur ki: Allah'ın emri namıyla olsun. Yoksa tesiri yüzden bire iner.

İşte bu cüz'î sirkat mes'elesine sair küllî ve şümullü ahkâm-ı İlahiye kıyas edilsin, tâ anlaşılsın ki: Saadet-i beşeriye, dünyada adalet ile olabilir. Adalet ise, doğrudan doğruya Kur'ânın gösterdiği yol ile olabilir…

(Hikâyenin hülâsası bitti.)

Eğer beşer çabuk aklını başına alıp adalet-i İlahiye namına ve hakâik-i İslâmiye dairesinde mahkemeler açmazsa, maddî, manevî kıyametler başlarına kopacak, anarşistlere, ye'cüc ve me'cüclere teslim-i silâh edecekler diye kalbe ihtar edildi.

İşte bu hikâyeyi o zamandaki bazı dindar meb'uslara Eski Said söylemiş. Ve iki defa tab'edilen Arabî Hutbe-i Şamiye'nin Zeylinde kırkbeş sene evvel [122*)] yazılmış.

Şimdi bu hikâye ile evvelki temsil, o zamandan ziyade tam bu zamanın dersi olmasından, bera-yı malûmat hakikî dindar meb'usların nazarına medar-ı ibret için gösteriyoruz. [123HAŞİYE)]

---------------□□□---------------

TEŞHİS-ÜL İLLET'İN ZEYLİ

(Hutbe-i Şamiye'nin Arabî olan **"Teşhis-ül İllet Zeyli"** nin müellifi tarafından Türkçeye çevrilmemiş kısımların Türkçe tercümesi.)

S- Halihazırdaki medeniyet sistemi, dinî cihada müsaade etmediği ve müsait olmadığı gibi ona fetva da vermiyor.. Bunun yanında dinî cihadı emreden İslâmiyetin hükümleriyle bunun arasında tatbikat nasıl olmalıdır?

C- Vakta ki medeniyet, gayr-i meşrû vesaiti tedafü' için, cihadı meşru sayıp ona fetva veriyor. O halde İslâm dini, bütün şeriatların tesbit edip emrettikleri dinî cihada nasıl müsaade etmeyecek ve teşvikte bulunmayacak?! Elbette dünyada rezail bulundukça, faziletin ona karşı cihad etmesi zaruridir. Demek ki cihad ebedîdir.

Hem sonra; bizim bulunduğumuz mekan ve mevki, bize yetecek kadar geniş olup dar gelmediği için; tecavüzün değil, tedafü'ün mevkiinde bulunmaktayız.

Hem bizim dinimizin esası da ona işaret ediyor ki;

Ú لَا اِكْرَاهَ فِى الدِّينِ öÛ ve Ú تَعَالَوْا اِلٰى كَلِمَةٍ سَوَاءٍ بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمْ öÛ ayetleri bizi tedafü' mevkiinde durdurmaktadır. Evet, ayetteki تَعَالَوْا kelimesi, en ilk vazifemiz onları ittifaka davet olduğuna

işaret etmektedir. Cihadî müdafaayı ancak sonra yapabiliriz.

S- Halihazırdaki medeniyet istibdada karşı harb ilan ettiği gibi, din hamelelerine (âlimlerine, büyüklerine) karşı da husumet hissini tehyic etmiştir. Ecnebilerden bize sirayet etmiş bu iki his neticesinde bizimkiler dahi tahakküm ve zorbalığa hücum ettikleri gibi, din hissiyatına da şüphe ve güvensizlik ile bakıyorlar. Bu hususta reyin nedir?!.

C- Evet, ecnebîlerden bize tiryak zehir ile beraber sirayet etmiştir! Ama mazlumların istibdada karşı ilan-ı harb etmelerinin sebebi ise zahirdir. Fakat ecnebîlerdeki dinî hislere karşı husumet ilanının sebebi ise şudur ki: İsevî dini, hususen onun Katolik Mezhebi; Avrupada acib, müdhiş ihtilâller vukua getirmiş ve bu mezheb uzun zamanlarda dahilî siyasetin aleti olarak kullanılmıştır.

İstersen tarihe bir nazar eyle! Zalim Neron gibilerin kılınçlarının akıttığı mazlumların kanı ile nasıl boyandığını gör!.. Sonra tarihe bir kulak ver, dinle ki, Engizisyon cemiyetinin tazyiki ile yükselen enîn, feryat ve tel'in sadalarını işiteceksin.. Öyle ki bu cemiyetin ikâ eylediği acip mezalimler karşısında beşyüz sene müddetinde akıllar dehşet içerisinde bırakılmıştır

Benim nazarımda o vahşi cemiyet halen de ölmüş değil, belki medeniyet suretinde tenasuh etmiş ve ya da medeniyet ve siyasetin hile ve huda'larına sarılarak zamanımıza kadar gelmiştir. Ecnebîlerin

İsevî olmayanlarla olan muameleleri bu davanın delilidir.

Sonra da: İstersen Fransa tarihine bak ki; mezheblerinin kendi aralarında vukua getirdikleri ihtilaflar neticesinde kopan ihtilâllerle, fakirleri nasıl dehşetlere düşürdüğünü ve bu ihtilafların mazlumlar üstünde icra ettirdikleri ve dörtyüz sene kadar devam eden karanlıklı inkılabları gör!..

Bütün bunların içinde en acîbi; hiçbir akla intibakı mümkin olmayan o mezhebin, siyasetin elinde bir vasıta olarak kalmış olmasıyla, fakirlerin mahvına ve mütefekkirlerin ezilmesine sebeb olmuş olmasıdır. İşte benzerî hâdiseler ehl-i fakr ve zarûretin, aynı zamanda feylesofların kalblerinin tâ derinliğinden kaynayıp gelen öfke ile, müstebitlerden intikam almak hissini netice vermiş olması gibi, onları pek çok çalkantılı badirelere sürükleyen Katolik mezhebine karşı da husumet hissini doğurmuştur. Amma bununla beraber; ehl-i isyan, Katolik mezhebine, Hırıstiyanlık dinini terk ederek hücum etmediler. Belki Protestan mezhebine dayanarak hücuma geçtiler. Bütün bunlarla beraber ve binlerce feylesofların ona hücumlarına rağmen, şu anda yine Pariste Katolik mezhebi resmi mezheb olarak devam etmektedir.

Feya lil aceb! İslâmiyet —ki, biz fakirler topluluğunun hayatıdır— nasıl o mezheble (Katolik) kıyas edilebilir ki, İslâmiyetle onun arasında yer ve gök kadar uzun mesafeler ve pek çok farklar vardır.

Bu farklardan bazılarını **“Hutbe-i Şamiye”** [124*)] de tafsilen yazmışım.

O farklardan en barizi ise; İslâmiyet dini, âlem-i İslâm arasında husumete sebeb olmamasıdır. Olmuşsa da, ekall-i kalildir. Husumet ancak İslâmiyetle, ona tecavüz edenlerin arasında olmuştur. Hem İslâmiyet, Katolik Mezhebi hilafına olarak nadir bazı hadiseler müstesna ehl-i İslâm arasında siyasî desiselerin aleti ve vasıtası olmamıştır. Öyle ise, hiçbir mazlumun bizdeki şu hakiki hisse (din hissine) itiraz etmeye hakkı yoktur. Çünkü İslâmiyet, fakirlerin sığınağı, mazlumların melce'idir.

Kur'ânı Rahmeten lil âlemin olarak inzal eden Allah'a yemin olsun ki; İslâmiyetteki vücûb-u zekat ve hurmet-i ribâ gibi emirler, kalblerinin bütün samimiyetleriyle şehâdet ediyorlar ki; İslâmiyet fakirlerin hamisi, miskinlerin melce'idir.

Halbuki Katolik mezhebi ise, fakirlerin ve zaiflerin karşısında her zaman zâlimlerin kal'ası olmuştur. İşte İslâmiyette bu mezhebe nisbetle, siyasî desiselerin müdahelesi neticesinde mazlumlarda heyecana getirdiği intikam hissi ancak binde birdir.

İşte bu açık ve beyyin farklarla ve münasebetsiz kıyas ile beraber, Hristiyanların sülûk ettikleri yoldan biz de gitmiş olsaydık; İslâm âlemini bin yıl boyunca herc ü merce sürükledikten sonra, şayet o kıyas doğru olmuş olsaydı, ancak Fransa'nın şimdiki tarzına ulaşabilirdik.

Halbuki onların hal-i hazır medeniyetleri (ahlâk ve insanlık gibi mefhumlarda) ise, o kadar çok su-i istimalat, günah ve kötülükleriyle beraber bedava bile olsa alınmaması lazımken, acaba bin senenin mesaîsinin sarfından sonra nasıl alınabilirdi?!.

S- Ecnebîlerden gelmiş olan o hiss-i husûmet (yani dine karşı) İslâm âleminde cay-ı kabul görmemiş ise, bize bu derece sirayetinin sebebi nedir?!.

C- Nasılki bir söz, maâni-yi saneviyye tesmiye edilen maksatları ile, fikirleri bazen tenvir, ya da karartması olduğu gibi; öyle de bir kelam, “maâni-i ûla” tabir edilen tarz-ı ifadesi ve uslübunun sûretleri ile hisleri bazen tenzih ya da kirletmesi vaki’ oluyor.

İşte buna göre, tercüme edilip içimize girmiş olan ecnebî eserler, kendi maksadları ile fikirlerimizi bazan tenvir ettiği gibi; çok defa da kendi üslûblarının suretleri ile hissiyatımızı teşviş eder, belki de bazen sapıttırır. Hatta bazen ecnebîlerin bir tarihçisi veya edîbinin kitablarında İslâm dininin mukaddesatı veyahud İslâm büyüklerinin bahsi geçtiğinde; sükûti ile, ya da ehemmiyetsizliğini imâ eden “es” geçmesiyle, ya da bir tür tarz-ı ifadesiyle istihfaf ve hürmetsizliği telkin eder.

Musibetlerin en büyüklerinden birisi de: Ecnebilerden gelip içimize girmiş, onların hissiyatları ile meşbu’ tarz-ı üslüblarındaki, hamele-i din ve medrese âlimlerine karşı hiss-i istihfafdır. Halbuki bu din âlimleri şu insanların kâffesinden daha çok hürmet, merhamet ve muhabbete layıktırlar. Hem de kusur ve hata onların vücûdundan değil, belki zamanın müsaadesizliği ile kâmil muhakkiklerin bulunmamalarındandır. Evet, din âlimleri İslâmiyetin direkleridirler.

Bu münasebetle; bir zaman işittim ki, birisi evinin damı altındaki direkte bir gevşeklik ve zaafiyet görür.. Onun yerine kuvvetli bir direk

koymadan evvel, o zaif direği sallamağa başlar.. haliyle evin damı başına yıkılır.

Hem gördüm ki; birisi Hz. İmam-ı Ömer'in (R.A.) celalet ve büyüklüğüne delil getirmek yolunda, boyunun bir minare cesametinde olduğunu söyledi. Başka birisi de Hz. Ömer'in büyüklük ve celaleti, onun ruhunun azametinden kinayedir diye olan hakikatı ikame etmeden evvelki adamın delilini çürüttü. O da dedi ki: "O halde Hz. Ömer de bizim gibi birisi imiş!.." Feteemmel!.

Hem müşahade ettim ki: Birisi, dininde salabetli bir adamın taasubuna hücum ediyordu. Lakin salabet-i diniyenin kıymet ve ehemmiyeti olan takva, hakda sebat, ahlâkta metaneti, delil olarak yerine ikame etmeden önce... İşte bu adam, o fakirin salabet-i diniyesini böylece ifsad etmiş oluyordu..

Evet, kim ki evinin tavanı altındaki zaif direği çekmek istiyorsa, evvelen onun yerine kuvvetli bir direkle muhafaza altına aldıktan sonra kaldırsın. Yoksa bilmeden evi harab etmiş olacaktır.

Hem bir fâsid delili iptal edip çürütmek isteyen adam, sahih bir delil ile hak olan neticeyi tesbit ettikten sonra etsin. Aksi halde düşünmeden ifsad etmiş olur.

Hem taassuba hücum etmek isteyen kimse, evvelâ salâbet-i diniyenin hürmetini muhafaza altına aldıktan sonra hücum etsin. Yoksa şuûru ermeden idlâl etmiş olur.

S- Ehl-i hevanın dillerine dolayarak vızıltılarına bahane gösterdikleri Otuzbir Mart hadisesi hakkında siz ne dersiniz?

C- Önce 11 Nisan [125*)] saikası hakkında sual ediyor isen; Onu ben Divan-ı Harb-i Örfî Mahkemesinde yaptığım müdafaatım olan “İki Mekteb-i Musibet’in Şehâdetnamesi” eserimde şerh etmişim.

Bu ifadeden sonra; bütün kuvvetimle diyorum ki: O hadise muvafık ve muhaliflerin hataları ile vücûda gelmiş bir hadisedir.. Ve birbirine muhasım olan her iki taraf, kendi hatiatlarını bazı sâkit ve mütevekkil masumların üstüne atmalarından ibarettir..

İşte ey fesad ve bozgunculuklarını başkalara yükleyerek kendilerini temize çıkarmağa çalışan mağrurlar! Sizin meseliniz; birbirlerini katledip yeryüzüne fesad saçan adamların meseline benzer ki; bunların fesadlarını defetmek ve onları sulha davet için aralarına bir kısım salah ehli kimseler girer. Musalaha için aralarına girmiş olan bu insanlar, onlara mukaddes şeyleri hatırlatırlar.. Tâ ki müthiş desiselerini izale etsinler.. Şu arabulu-cuları, o mukaddesatın bereketiyle onların fesadlarının yüzden bire inmesine Cenab-ı Hak muvaffak eder.

İşte tam bu esnada (fesadlı desiseleri meydana çıkacağı sırada) birbiriyle boğuşan o iki muhasım grup, kendilerini temize çıkarmak için birbirlerinin nefislerini gurur hediyeleriyle okşayarak ve karşılıklı olarak birbirlerinin enaniyetlerine rüşvet vererek; gayet insafsızca o masum nasihatçılara karşı birleşirler.. Ve düşmanlık oklarını hemen bunlara çevirmeye başlarlar.. Ve kendilerinin –ortadaki veba yollarını kapatmaya çalışan bu masumlara– bütün hatiatlarını yüklerler.

Evet, gerçi nasihatçı gruptan bazılarının da birtakım hücumları vâki oldu. O da, bunlar –

dekaik-aşina nazarlarıyla– halihazırda bir mikdar hanzele meyvesini vermiş olan ağacın nüvesinde, zakkum ağacının tohumlarını keşf edip gördükleri içindi. Evet, bu nasihatçılar da vakıa bazı hücumlarda bulundular. Lakin Allah için cihad yapmış oldular!..

---------------□□□---------------

ایکی مکتب مصیبتك شهادتنامه سی یاخود دیوان حرب عرفی

İki Mekteb-i Musîbetin Şehâdetnâmesi Yahud

Divan-ı Harb-i Örfî

ve
Said-i Kürdî
سعيد كردى

BİR İ’TİZAR

Şu “İki Mekteb-i Musibetin şehâdetnamesi” kitabını tab’ ederken elimizde dört nüshası vardı.

Eski harf ile matbu’ ilk iki nüsha..

İbrahim Fakazlı’nın el yazısıyla ve merhum Üstadımız Bediüzzaman Said-i Nursi Hazretleri tarafından tashih ve tetkik edilmiş bir nüsha..

Yeni yazı ile matbu’ bir nüsha..

Merhum Emirdağlı Ceylan’ın eliyle yazılmış ve Üstad Hazretleri tarafından tashih görmüş elyazma bir nüsha..

Biz bunların içinden merhum Üstad Hazretlerinin tashih etmiş oldukları iki nüshayı esas aldık. Her dört nüshayı dikkat ve titizlik içinde karşılaştırarak tashih ettik.

—Naşir—

ÖNSÖZ 126*)

İFADE-İ NAŞİR

323 senesi (1907) zarfında idi ki; Kürdistan'ın yalçın, sarp ve âhenîn mavera-i şevahik-ı cibalinde tulû' etmiş Said-i Kürdî isminde nevadir-i hilkatten ma'dud bir ateşpare-i zekânın İstanbul âfâkında rü'yet edildiği haberi etrafa aksetmiş; ve fıtraten mütecessis olan bazı kimseler o hârika-i fıtratı peyapey gördükçe, mâder-i hilkatin hazain-i lâ-tefnasındaki sehaveti bir türlü hazmedemeyenleri, şu Kürd kıyafetinde, o şal ve şalvar altında, öyle bir kânun-u dehânın ihtifa edebileceğini bir türlü anlamıyarak; âtıl ve müzevver olan ekseriyet-i hasise, zelil olan hissiyat-ı umumiyesini bir kelime-i tezyifin manâ-yı intikamında telhis etmişlerdi: Mecnun!..

Said-i Kürdî filvaki' ifrat-ı zekâ itibariyle hudud-u cünûnda idi. Fakat öyle bir cünûn ki; onun ulvî ruh, kemâl ve aklına bir şairin şu mısralarında tercüman-ı zîşanı olmuştur:

Cünûn başımda yanar, ateş-i maâlîdir
Cünûn başımda benim bir zekâ-i âlîdir.
Benim cünûnuma rehber ziya-yı ulviyet,
Benim cünûnumu bekler azîm bir niyet...

Evet Said-i Kürdî İstanbul'a, şûrezâr Kürdistan'ın maarifsizlikle öldürülmek istenilen kâinat idrakinde yapamadığı kâşanelere bedel, Yıldız siyasetlerini zelzelelere vermek azmiyle gelmişti. Daha İstanbul'a gelmeden Van'dan, Bitlis'ten, Siirt'ten, Mardin'den, Erzurum'dan defaatle nefy olundu. İstanbul'a gelmesiyle beraber, Merhum Sultan Abdülhamid tarafından da

suret-i ciddiyede tarassud altına aldırıldı ve tevkif edildi.

Nihayet bir gün geldi ki, Said-i Kürdî'yi Üsküdar'a Toptaşı'na (Toptaşı Hastahanesi) yolladılar. Çünki hapishanede ikaz edilecek kimseler bulunmak muhtemeldi. Tımarhaneden (Eserin ilk matbu' nüshalarında "Bimarhaneden" şeklindedir) iki de bir de çıkartılır; maaş, rütbe tebşir edilirdi. Hazret-i Said: "Ben Kürdistan'da mekteb (üniversite) açmak üzere geldim, başka bir dileğim yoktur.. Bunu isterim ve başka bir şey istemem" derdi. Tabir-i âherle Bediüzzaman iki şey istiyordu: Kürdistan'ın her tarafında mektebler açtırmak istiyor, başka bir şey almamak istiyordu...

Arş-ı kanaat oldu behişt-i gına bize,
Biz etmeyiz zemin-i müdaraya ol emin.
Mensabların, makamların en bülendidir,
Vicdanımızca mensab tahkir-i zâlimin.

Şehzadebaşı'nda şematetle bir konferans verildiği gece, kemâl-i mehabetle sahneye çıkıp irad ettiği nutk-u belîg-i bîtarafane, Said'in ihata-i ilmiyesi kadar hamaset ve fedakârlıkta da bîmenend olduğunu teyid eder.

Gerek o gece, gerek menhus 31 Mart'ta cihan-değer nasihatlarıyla ortaya atılan hoca-i dânâya; "böyle tehlikeli avanda vücûd-u kıymetdarının sıyaneti, nef'an lil-umum elzem olduğu" ihtar edildiği zaman: "En büyük ders, doğruluk yolunda ölümünü istihkar dersi vermektir..."

"Yerinde ölmek için bu hayat lâzımdır" fikrine karşı:

Aşinayız, bize bîganedir endişe-i mevt.
Adl ü Hak uğruna nezreylemişiz cânımızı.

mısraı ile mukabele ederdi.

Said-i hüşyarın safvet-i ruhunu, besâlet ve şecaatini, fedakârlığındaki nihayetsizliğini anlamak ve ona ebedî bir rabıta-i aşkla bağlanmak için lisan-ı hamasetinden meşhur Kahriyat'ın ezcümle şöyle bir parçasını dinlemek kifayet eder.

Saray-ı zindanı yık, taşlarını başlara vur!
Yere indir Güneşi, yıldızı eflâka savur.
Ser-i bîdadı kopar, kalb-ı ta'dayı kavur,
Ol bize ab-ı hayat, ateş-i seyyal-ı memat.

Bediüzzaman'a zurafadan biri, bir gün: İrfanıyla mütenasib bir esvab iktisası lüzumundan bahseder. Müşarün-ileyh: "Siz Avusturya'ya güya boykot yapıyorsunuz.. Yine onun yolladığı kalpakları giyiyorsunuz! Ben ise, bütün Avrupa'ya boykot yapıp, yalnız memleketimin mamûlâtını giyerim" buyurmuştur.

Elyevm, Said-i Kürdî Kürdistan'a döndü. İstanbul'un heva-yı gıll ü gışşından ve tezviratından; bedraka-i efkâr olmak lâzım gelen gazetecilerin -bazılarının- bütün fenalıklara bâdî, bütün felâketlerin müvellidi olduklarını görerek, bu derece açık cinayetlere tahammül edemeyerek me'yus ve müteessir (olarak) vahşetzâr fakat munis, fakat vefakâr ve nâmusperver olan dağlarına döndü. İsabet etti. Kimbilir, belki en büyük icraatından biri de budur.

Ahmed Râmiz

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ
اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ وَ الصَّلَاةُ وَ السَّلَامُ عَلَى سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ وَ عَلَى آلِهِ وَ صَحْبِهِ اَجْمَعِينَ

MUKADDİME

Vakta ki hürriyet divanelikle yâdolunurdu; zayıf istibdad tımarhaneyi mekteb eyledi. Vakta ki i'tidal, istikamet; irtica ile iltibas olundu; meşrutiyette şiddetli istibdad, hapishaneyi mekteb yaptı.

Ey şu şehâdetnamemi temaşa eden zevat! Lütfen ruh ve hayalinizi misafireten, yeni medeniyete karışmış asabî bir Kürd talebesinin hâl-i ihtilâlde olan cesed ve dimağına gönderiniz. Tâ tahtie ile hataya düşmeyesiniz.

31 Mart Hâdisesinde Divan-ı Harb-i Örfî'de dedim ki:

Ben talebeyim, onun için her şeyi mizan-ı Şeriatla müvazene ediyorum. Ben milliyetimizi, yalnız İslâmiyet biliyorum. Onun için her şeyi de İslâmiyet nokta-i nazarından muhakeme ediyorum.

Ben hapishane denilen âlem-i berzahın kapısında dururken ve darağacı denilen istasyonda âhirete giden şimendiferi beklerken, cem'iyet-i beşeriyenin gaddarane hallerini tenkid ederek; değil yalnız sizlere, belki bu zamandaki nev-i benî-beşere irad ettiğim bir nutuktur.

Onun için يَوْمَ تُبْلَى السَّرَائِرُ sırrınca kabr-i kalbden hakâik çıplak çıktı. Nâmahrem olan kimseler nazar etmesin. Âhirete kemâl-i iştiyak ile müheyyayım, bu asılanlarla beraber gitmeye hazırım. Nasılki bir bedevî garaibperest, İstanbul'un acaib ve mehasinini işitmiş, fakat görmemiş iken; nasıl kemâl-i hâhişle görmeyi arzu eder! Ben de ma'rez-i acaib ve garaib olan âlem-i âhireti o hâhişle görmek istiyordum. Şimdi de öyleyim. Beni oraya nefyetmek, ceza değil; sizin elinizden gelirse, beni vicdanen muazzeb ediniz! Ve illâ başka suretle azab, azab değil, benim için bir şandır!

Bu haydut hükûmet, zaman-ı istibdadda akla husumet ederdi. Şimdi de hayata adavet ediyor.

Eğer hükûmet böyle olursa; yaşasın cünûn, yaşasın mevt!.. Zalimler için de yaşasın Cehennem!..

Ben zâten bir zemin istiyordum ki, efkârımı onda beyan edeyim. Şimdi Divan-ı Harb iyi bir zemin oldu. İleride gelen sözler Harbiye Nezaretinde feveran etti. Müteferrik zamanlarda (yani nutkun iki sülüsü) mukadder suallere cevaben ikinci Divan-ı Harbde birden söyledim. Ve sualler kısmı, tahliyemin ikinci gününde birinci Divan-ı Harb reisi Hurşit Paşaya bir defa ve başkasına mükerreren mâsum mahbusları müdafaa için irad ettim.. Ve bir parçasını da başka yerlerde münakaşa suretinde söyledim.

Bidayetlerde herkesten sual olunduğu gibi, bana da sual ettiler: "Sen de şeriatı istemişsin?"

Dedim: Şeriatın bir hakikatına, bin ruhum olsa feda etmeğe hazırım! Zîrâ şeriat, sebeb-i saadet ve adalet-i mahz ve fazilettir. Fakat ihtilâlcilerin isteyişi gibi değil.

Hem de dediler: İttihad-ı Muhammedîye (A.S.M.) dâhil misin?

Dedim: Maal'iftihar! En küçük efradındanım. Fakat benim tarif ettiğim vecihle... Ve o ittihaddan olmayan, dinsizlerden başka kimdir? Bana gösteriniz.

İşte o nutku şimdi neşrediyorum. Tâ ki, Meşrutiyeti lekeden ve ehl-i şeriatı me'yusiyetten ve ehl-i asrı tarih nazarında cehil ve cünûndan ve

hakikatı evham ve şükûkdan kurtarayım. İşte başlıyorum:

Dedim: Ey Paşalar, Zabitler! Hapsimi iktiza eden cinayetlerin icmali:

اِذًا مَحَاسِنِى اللاَّتِى اَدِلُّ بِهَا كَانَتْ ذُنُوبِى فَقُلْ لِى كَيْفَ اَعْتَذِرُ

Yani: Medar-ı iftiharım olan mehasinim, şimdi günah sayılıyor. Artık nasıl itizar edeyim, mütehayyirim.

Mukaddeme olarak söylüyorum: Mert olan cinayete tenezzül etmez. Şayet isnad olunsa cezadan korkmaz. Hem de haksız yerde i'dam olunsam, iki şehid sevabını kazanırım. Zîrâ başka şehid, yarı mükafatını dünyada nam ve şöhretle mübadele eder. Şayet hapiste kalsam, böyle hürriyeti lafızdan ibaret bulunan gaddar bir hükûmetin en rahat mevkii hapishane olsa gerektir. Mazlumiyetle ölmek, zalimiyetle yaşamaktan daha hayırlıdır.

Bunu da derim ki: Bazı kabahatli adam kabahatini setr için başkasını jurnal veya buranın hali gibi müdahene eder.[127*)] Şimdiki hafiyeler eskisinden beterdirler. Bunların sadakatına nasıl itimad olunur? Adalet onların sözüne nasıl bina edilir? Hem de cerbeze ile insan, adalet yaparken zulme düşüyor. Zîrâ insan kusursuz olmaz. Fakat zaman-ı medid ve efrad-i kesîre içinde ve tahallül-ü mehasinle ta'dil olunan müteferrik kusurları cerbeze ile cem'edip, bir zaman-ı vâhidde bir şahs-ı vâhidden sudûrunu tevehhüm ederek şedid cezaya müstehak görür. Halbuki bu tarz, bir zulm-ü şediddir.

Şimdi gelelim o onbir buçuk cinayetlerimin ta'dadına!...[128)]**

BİRİNCİ CİNAYET: Geçen sene bidayet-i hürriyette elli-altmış telgraf umum aşâir-i ekrada sadaret vasıtasıyla çektim.

Meali şu idi:

“Meşrutiyet ve kanun-u esasî işittiğiniz emr, hakikî adalet ve meşveret-i şer’iyeden ibarettir. Hüsn-ü telakki ediniz. Muhafazasına çalışınız!.. Zîrâ, dünyevî saadetimiz meşrutiyettedir. İstibdaddan herkesten ziyade biz zarardîdeyiz.”

Her yerden bu telgrafların cevabı, suret-i hasenede geldi. Demek Kürdleri tenbih ettim, gafil bırakmadım. Tâ ki yeni bir istibdad onların gafletinden istifade etmesin. Neme lâzım demediğimden cinayet[129*)] ettim.

İKİNCİ CİNAYET: Ayasofya ve Bayezid ve Fatih’te ve Süleymaniye’de umum ülema ve talebeye hitaben müteaddid nutuklar ile, Şeriatın ve müsemma-yı meşrutiyetin münasebet-i hakikiyesini şerh ve teşrih ettim. Ve mütehakkimane istibdadın, şeriatla bir münasebeti olmadığını beyan ettim.

Şöyle ki: سَيِّدُ الْقَوْمِ خَادِمُهُمْ hadîsinin sırrıyla; şeriat âleme gelmiş, tâ istibdadı ve zâlimane tahakkümü mahvetsin.. Eğer temessül etse, istibdad bir “dev”, dürründe meşrutiyet-i Süleyman, şeriat hatem-i Süleyman suretine girer idi. Bu hasiyyet-i teshire malik olan hatem-i şeriat idi; taht-ı medeniyette oturan ve efkâr-ı umumiye denilen Süleyman-ı meşrutiyetin engüştüne layık iken, ifrit-i istibdat gasb etmiş idi.

Herhangi bir nutuk irad ettimse; herbir kelimesini kimsenin bir itirazı varsa, bürhan-ı kat’î ile isbata hazırım diye umuma meydan

okudum.. Ve dedim ki: “Asıl şeriatın mülk-ü hakikîsi,[130**)] hakikat-ı meşrutiyetdir.” Demek meşrutiyeti, delail-i şer’iye ile kabul ettim. Başka müzebzibler gibi, taklidî ve hilaf-ı şeriat telakki etmedim. Ve şeriatı rüşvet vermedim. Ve ülema ve Şeriatı, Avrupa’nın zunûn-u fâsidesinden iktidarıma göre kurtarmağa çalıştığımdan cinayet ettim.

ÜÇÜNCÜ CİNAYET: İstanbul’da yirmi bine yakın Kürdler, -hamal ve gafil ve safdil olduklarından- müstebidlerin onları iğfal ile Kürd kavmini lekedar etmelerinden korktum. Kürdlerin umum yerlerini ve kahvelerini gezdim; Geçen sene anlayacakları bir tarikle meşrutiyeti onlara telkin ettim. Şu mealde: “İstibdad, zulüm ve tahakkümdür. Meşrutiyet, adalet ve şeriattır. Padişah ne vakit Peygamberimizin emrine itaât etse ve yoluna gitse halifedir. Biz de ona itaât edeceğiz. Yoksa, Peygambere tâbi olmayıp zulüm edenler, padişah da olsalar haydutturlar. Bizim düşmanımız cehalet ve zarûret ve ihtilaftır. Bu üç düşmana karşı cihad edeceğiz. San’at, mârifet, ittifak silâhıyla!.. Ama komşularımız ve bizi teyakkuz ve terakkiye sevkeden Ermenilerle kemâl-i memnuniyetle dost olup hakikî kardeşlerimiz olan Türklerle el ele vereceğiz. Zîrâ husumette fenalık var, husumete vaktimiz yoktur. Hükûmetin işine karışmayacağız. Zîrâ, hikmet-i hükûmeti bilmiyoruz...”

İşte o hammalların, Avusturya’ya karşı (benim gibi Avrupa’ya karşı) boykotajları ve en müşevveş ve heyecanlı zamanlarda âkılane hareketleri bu nasihatın tesiri olmuştur. Padişaha karşı irtibatlarını ta’dil etmek ve boykotajla Avusturya’ya karşı harb-i iktisadî açmağa

sebebiyet verdiğimden, demek cinayet ettim ki, bu belaya düştüm...

DÖRDÜNCÜ CİNAYET: Avrupa, bizdeki cehalet ve taassub müsaadesiyle, şeriatı -hâşâ ve kellâ-müsaid-i istibdad zannet-tiklerinden, nihayet derecede kalben dağdar idim. Onların zannını tekzib etmek için, meşrutiyeti herkesten ziyade şeriat namına alkışladım. Lâkin yine korktum ki; başka bir istibdad tekrar o zannı tasdik etsin! ne kadar kuvvetim varsa, Ayasofya Câmiinde meb'usana hitaben feryad ettim ve söyledim ki:

Meşrutiyeti, meşrûiyet ünvanı ile telakki ve telkin ediniz! Tâ yeni ve gizli ve dinsiz bir istibdad, pis eliyle o mübareği ağrazına siper etmekle lekedar etmesin. Hürriyeti, âdâb-ı şeriatla takyid ediniz. Zîrâ cahil efrad ve avam; kayıtsız hür olsa, şartsız tam serbest olsa, sefih ve itaâtsız olur. Adalet namazında kıble mezahib-i erbaa olsun... Tâ ki namaz sahih ola!.. Zîrâ hakâik-i meşrutiyet, sarahaten ve zımnen ve iznen mezahib-i erbaadan istihracı mümkin olduğunu dava ettim.

Ben ki, bir âdi Kürdüm; Ulemaya farz-ı ayn olan bir vazifeyi omuzuma aldım.. Demek cinayet ettim ki, bu tokadı yedim.

BEŞİNCİ CİNAYET: Gazeteler iki kıyas-ı fâsid cihetiyle ve neşriyat-ı haysiyet-şikenâne ile ahlâk-ı İslâmiyeyi sarstılar. Ve efkâr-ı umumiyeyi perişan ettiler. Ben de onları redden ceridelerde makaleler neşrettim. Dedim ki:

Ey gazeteciler! Edibler edebli olmalı, hem de edeb-i İslâmiye ile müteeddib olmalı. Ve onların sözleri, kalb-i umumî-i müşterek-i milletten bîtarafane çıkmalı. Ve matbuât nizamnamesini, vicdanınızdaki hiss-i diyanet ve niyet-i hâlisa tanzim etmeli. Halbuki, siz iki kıyas-ı hâdi' ile,

yani taşrayı İstanbul'a ve İstanbul'u Avrupa'ya kıyas ederek efkâr-ı umumiyeyi bataklığa düşürdünüz. Ve ağraz-ı şahsiye ve fikr-i intikamı uyandırdınız. Zîrâ elifbâ okumayan çocuğa, felsefe-i tabiiye dersi verilmez. Ve erkeğe, karı libası yakışmaz. Ve Avrupa'nın hissiyatı, İstanbul'da tatbik olunmaz. İhtilâf-ı milel ve akvam, tehâlüf-ü emkine ve aktar; ihtilaf-ı ezmine ve a'sâr gibidir. Birisinin libası, ötekinin endamına gelemez.

Demek Fransızın İhtilâl-i Kebiri bize tamamen düstur-ul hareket olamaz. Yanlışlık, tatbik-i nazariyat, mukteza-yı hâli düşünmemekten çıkar.

Ben ki ümmî ve bedevî bir Kürd'üm, böyle cerbezeli ve mugâlatalı ve ağrazlı muharrirlere nasihat ettim; demek cinayet işledim!..

ALTINCI CİNAYET: Kaç defa büyük içtimalarda, heyecanları hissettim. Korktum ki, avam-ı nâs siyasete karışmakla asayişi ihlâl etsinler. Bir Kürd talebesinin lisanına yakışacak lafızlar ile heyecanı teskin ettim.

Ezcümle: Bayezid'de talebenin içtimaında ve Ayasofya mevlidinde ve Ferah Tiyatrosu'ndaki heyecana yetiştim. Bir derece heyecanı teskin eyledim. Yoksa bir fırtına daha olacaktı. Ben ki, bedevî bir adamım. Medenîlerin entrikalarını bildiğim halde işlerine karıştım. Demek cinayet ettim!..

YEDİNCİ CİNAYET: İşittim; İttihad-ı Muhammedî (A.S.M.) namıyla bir cem'iyet teşekkül etmiş. Nihayet derecede korktum ki; bu ism-i mübarekin altında bazılarının bir yanlış hareketi vücûda gelsin. Sonra işittim: Bu ism-i mübareki bazı mübarek zevat, -Süheyl Paşa ve Şeyh Sadık gibi zâtlar- daha basit ve sırf ibadete ve Sünnet-i Seniyeye tebaiyete nakletmişler. Ve o cem'iyetten

kat'-ı alâka ettiler ve siyasete karışmayacaklar! Lâkin tekrar korktum, dedim: Bu isim umumun hakkıdır, tahsis ve tahdid kabul etmez. Ben nasıl ki, dindar yedi cemiyete bir cihette mensubum. Zîrâ maksadlarını bir gördüm. Kezâlik o ism-i mübareke intisab ettim. Lâkin tarif ettiğim vecihle ki; işte bu tarifi ceridelerde neşretmiş idim. Benim murad ettiğim ve dahil olduğum İttihad-ı Muhammedînin (A.S.M.) tarifi budur ki:

Şark ve garba ve cenubdan şimale mümted bir silsile-i nûranî ile merbut bir dairedir. Dâhil olanlar, bu zamanda üçyüz milyondan ziyadedir. Bu ittihadın cihet-ül vahdeti ve irtibatı, tevhid-i İlahîdir. Ve peyman ve yemini, imandır. Müntesibleri, Kalû Belâ'dan dâhil umum mü'minlerdir. Defter-i esmaları da, Levh-i Mahfuz'dur. Bu ittihadın naşir-i efkârı, umum kütüb-ü İslâmiyedir. Ve yevmiye cerideleri de, i'lâ-i Kelimetullahı hedef-i maksad eden umum ceraid-i diniye.... Kulüp ve encümenleri, mesacid ve medaris ve zevâyadır... Merkezi de, Haremeyn-i Şerifeyn'dir. Böyle cem'iyetin reisi, Fahr-i Âlem'dir (A.S.M.). Ve mesleği, herkes kendi nefsiyle cihad-ekber, yani ahlâk-ı Ahmediye (A.S.M.) ile tahalluk ve Sünnet-i Nebeviyeyi ihya ve başkalara da muhabbet ve kavl-i leyin ile —eğer ızrarı intac etmezse— nasihat...

Bu ittihadın nizamnamesi Sünnet-i Nebeviye ve kanunnamesi evamir ve nevahi-i şer'iyedir. Ve kılınçları da, berâhin-i katıadır. Zîrâ medenîlere galebe çalmak ikna iledir, icbar ile değil... Taharri-i hakikat, muhabbet iledir. Husumet ise, vahşet ve taassuba karşı idi. Zaten medeniyet onları tokatlıyor. Hedef-i maksadları da, i'lâ-i Kelimetullah'tır. Şeriatta yüzde doksandokuzu ahlâk ve ibadet ve fazilete aittir.

Yüzde bir nisbetinde siyasiyata mütealliktir; onu da ulü-l emirlerimiz düşünsünler.

Şimdiki maksadımız: O silsile-i nuranîyi ihtizaza getirmekle, herkesi bir şevk ve hâhiş-i vicdanî ile tarîk-i terakkide kâ’be-i kemâlâta sevketmektir. Zîrâ i’lâ-i Kelimetullahın bu zamanda en büyük bir sebebi, maddeten terakki etmektir.

Ben bu ittihadın efradındanım.. Ve bu ittihadın tezahürüne teşebbüs edenlerdenim. Yoksa sebeb-i iftirak olan fırkalardan değilim.

Elhasıl: Sultan Selim’e biat etmişim. Onun ittihad-ı İslâmdaki fikrini kabul ettim. Zîrâ o Kürd’leri ikaz etti. Onlar da ona biat ettiler. Şimdiki Kürd’ler, o zamandaki Kürd’lerdir.

Bu mes’elede seleflerim: Şeyh Cemaleddin-i Efganî, allâmelerden Mısır müftüsü merhum Muhammed Abdüh, müfrit âlimlerden Ali Suavi, Hoca Tahsin Efendilerle Namık Kemâl Bey ve Sultan Selim’dir.

“Kıta”

İhtilaf u tefrika endişesi
Kûşe-i kabrimde hattâ bîkarar eyler beni.
İttihadken savlet-i a’dayı def’e çaremiz
İttihad etmezse millet, dağıdar eyler beni...

Sultan Selim

Ben zahiren buna teşebbüs ettim, iki maksad-ı azîm için...

Birincisi: O ismi tahdid ve tahsisten halâs etmek... ve umum mü’minine şümûlünü ilân etmek... Tâ ki, tefrika düşmesin ve evham çıkmasın!..

İkincisi: Bu geçen musibet-i azîmeye sebebiyet veren fırkaların iftirakını, tevhid ile önüne sed olmak idi. Vâ esefa ki, zaman fırsat vermedi. Sel geldi, beni de yıktı.

Hem derdim: Eğer bir yangın olsa, bir parçasını söndüreceğim. Fakat elbisem de yandı... Ve

uhdesinden gelmediğim şöhret-i kâzibem de maalmemnuniye ref' oldu. Ben ki, âdi bir adamım. Böyle meclis-i meb'usan ve a'yan ve vükelanın en mühim vazifelerini düşündürecek bir emri, uhdeme aldım. Demek cinayet ettim...

SEKİZİNCİ CİNAYET: Ben işittim; Askerler bazı cem'iyetlere intisab ediyorlar. Yeniçerilerin hâdise-i müthişesi hatırıma geldi. Gayet telaş ettim. Bir gazetede yazdım ki:

En mukaddes cem'iyet, askerin cem'iyetleridir ki; umum asker silkine girenler, neferden ser-askere kadar dâhildir. Zîrâ ittihad, uhuvvet, itaât, muhabbet ve i'lâ-i Kelimetullah ki, dünyanın en mukaddes cem'iyetinin maksadıdır. Umum askerler tamamıyla mazhardırlar. Askerler merkezdir. Millet ve cem'iyet onlara intisab etmek lâzımdır. Sair cem'iyetler, milleti asker gibi mazhar-ı muhabbet ve uhuvvet etmek içindir. Amma ittihad-ı Muhammedî (A.S.M.) -ki, umum mü'minlere şamildir- cem'iyet ve fırka değil!.. Merkezi ve saff-ı evveli guzât ve şüheda, ulema ve sulehâ teşkil ediyor. Hiçbir ferd, zabit olsun, nefer olsun hariç değil ki, tâ intisaba lüzum kalsın.. Lâkin bazı cem'iyet-i hayriye, kendine İttihad-ı Muhammedî diyebilir. Buna karışmam.

Ben ki, âdi bir talebeyim. Böyle büyük ulemanın vazifelerini gasbettim. Demek cinayet ettim...

DOKUZUNCU CİNAYET: Mart'ın 31'inci günündeki dehşetli hareketi, iki-üç dakika uzaktan temaşa ettim. Müteaddid metalibi işittim. Fakat elvân-ı seba sür'atle çevrilse, yalnız beyaz göründüğü gibi; sair metalipdeki fesadatı binden bire indiren ve avamı anarşistlikten kurtaran ve efrad elinde kalan umum siyasâtı, mu'cize gibi muhafaza eden lafz-ı şeriat yalnız göründü. Anladım; iş fena, itaât muhtel, nasihat tesirsizdir. Yoksa her

vakit gibi, yine o ateşin itfâsına teşebbüs edecektim. Fakat avam çok, bizim Kürdler gafil ve safdil; ben de bir şöhret-i kâzibe ile görünüyordum. Üç dakikadan sonra çekildim. Makri Köyü'ne gittim, tâ beni tanıyanlar karışmasınlar. Rast gelenlere de karışmamak tavsiye ettim. Eğer zerre mikdar dahlim olsa idi, zâten elbisem beni ilân ediyor. Şöhret de beni büyük gösteriyor; bu işde pek büyük görünecektim. Belki Ayastafanos'a kadar tek başıma olsun mukabele ederek isbat-ı vücûd edecektim, merdane ölecektim. O vakit dahlim bedihî olurdu. Tahkike lüzum kalmazdı.

İkinci günde ukde-i hayatımız olan itaât-ı askeriyeden sual ettim. Dediler ki: "Askerin zabitleri asker kıyafetine girmiş. İtaat çok bozulmamıştır."

Tekrar sual ettim: "Kaç zabit vurulmuş?" Beni aldattılar, dediler: "Yalnız dört tane. Onlar da müstebid imişler.. Hem de Şeriatın âdâb ve hududu icra olunacak!" Ben de gazetelere baktım; onlar da o kıyamı meşrû gibi tasvir ediyorlar idi. Ben de bir cihetten sevindim. Zîrâ en mukaddes maksadım, şeriatın ahkâmını tamamen icra ve tatbiktir. Fakat itaât-ı askeriyeye halel geldiğinden, nihayet derecede me'yus ve müteessir oldum. Ve umum gazetelerle askere hitaben neşrettim ki:

"Ey askerler! Zabitleriniz bir günah ile nefsine zulmediyorlarsa, siz o itaâtsızlıkla otuz milyon Osmanlı ve üçyüz milyon nüfus-u İslâmiyenin birer birer haklarında zulmediyorsunuz. Zîrâ umum İslâm ve Osmanlıların haysiyet ve saadet ve bayrak-ı tevhidi sizin itaâtınız ile kaimdir. Hem de şeriat istiyorsunuz, fakat itaâtsızlıkla Şeriata şiddetli muhalefet ediyorsunuz."

Ben onların hareketini ve şecaatlarını okşadım. Zîrâ efkâr-ı umumiyenin yalancı tercümanı olan

cerideler, nazarımıza hareketlerini meşrû göstermiştiler. Ben de takdirle beraber, nasihatı bir derece tesir ettirdim. İsyanı bir derece bastırdım. Yoksa böyle âsân olmazdı.

Ben ki bilfiil tımarhaneyi ziyaret etmiş bir adamım, “Böyle işler neme lâzım, akıllılar düşünsün” demediğimden cinayet ettim...

ONUNCU CİNAYET: Harbiye nezaretindeki asakir içine Cuma günü ulema ile beraber gittim. Gayet müessir nutuklarla sekiz tabur askeri itaâta getirdim. Nasihatımın tesirini sonradan gösterdiler. İşte nutkun sureti:

Ey asakir-i muvahhidîn! Otuz milyon Osmanlı ve üçyüz milyon İslâmın nâmus ve haysiyeti ve saâdeti ve bayrak-ı tevhidi, sizin itaâtınızla vâbestedir. Sizin bir zabitiniz bir günah ile kendi nefsine zulmetse, siz bu itaâtsizlikle üçyüz milyon İslâma zulüm ediyorsunuz. Zîrâ bu itaâtsizlikle hayat-ı İslâmı tehlikeye atıyorsunuz. Biliniz ki: Asker ocağı cesîm ve muntazam bir fabrikaya benzer. Bir çark itaâtsizlik etse, bütün fabrika herc ü merc olur. Asker neferatı siyasete karışmaz. Yeniçeriler şahiddir. Siz Şeriat dersiniz, halbuki Şeriata muhalefet ediyorsunuz ve lekedar ediyorsunuz. Şeriatla, Kur’ân ile, hadîs ile, hikmet ile, tecrübe ile sabittir ki: Sağlam, dindar, hakperest ulü-l emre itaât farzdır. Sizin ulü-l emriniz ve üstadınız; zabitlerinizdir. Nasılki mahir mühendis ve hâzık tabib günahkâr olursa; tıb ve hendeselerine halel vermez. Kezalik münevver-ül efkâr ve fenn-i harbe aşina, mektebli, hamiyetli, mü’min zabitlerinizin –ki herbiri binlere mukabildir– bir cüz’î nâmeşrû hareketi için itaâta halel vermekle umum Osmanlı ve İslâmlara zulmetmeyiniz! Zîrâ itaâtsizlik yalnız bir zulüm değil, milyonlarca nüfusun hakkına

tecavüz demektir. Bilirsiniz ki, bayrak-ı tevhid-i İlahî sizin yed-i şecaatinizdedir. O yed'in kuvveti de itaâttır ve intizamdır. Zîrâ bin muntazam ve mutî asker, yüzbin başı-bozuğa mukabildir. Ne hacet!.. yüz sene zarfında otuz milyon nüfusun vücûda getiremediği böyle inkılabları itaâtle siz yaptınız. Bunu da söylüyorum ki: Bir mektepli ve münevver-ül fikir zabitini zayi' etmek, meydan-ı harbde binlerce adamı zayi' etmektir. Zîrâ şimdi hüküm-ferma, şecaat-i akliye ve fenniyedir. Bir münevver-ül fikir, binlere mukabildir. Ecnebiler size bu şecaatle galebe çaldılar. Yalnız şecaat-i kalbi kâfi değil!..

Elhasıl: Fahr-i Âlem'in fermanını size tebliğ ediyorum ki: İtaât farzdır. Yaşasın asker!.. Yaşasın meşrutiyet-i meşruâ!..

Demek ben, bu kadar âlim varken, böyle mühim vazifeleri deruhde ettiğimden cinayet ettim!..

ONBİRİNCİ CİNAYET: Ben Kürdistanda Kürdlerin hal-i perişanını görüyordum. Anladım ki: Dünyevî saadetimiz, bir cihetle fünûn-u cedide-i medeniye ile olacaktır. O fünûnun da gayr-ı müteaffin bir mecrası ulema ve bir menba'ı da medreseler olmak lâzımdır. Tâ ülema-i din, fünûn ile ünsiyet peyda etsinler.

Zira, Kürdlerin zimam-ı ihtiyarı, ulema elindedir. O vesaik (yeni yazılarda "ve o saik ile" şeklindedir) ile devr-i istibdadda Dersaadet'e geldim. Saadet tevehhümüyle?!. O vakitte şimdi münkasım olmuş ve şiddetlenmiş olan istibdadlar, umumen Sultan-ı Mahlu'a isnad edildiği halde; onun Zabtiye Nâzırı ile bana verdiği maaş ve ihsan denilen rüşvet ve hakk-ı sükûtu kabul etmedim, reddettim. Milletimin namını lekedâr etmedim. Aklımı feda ettim, hürriyetimi

terk etmedim. O şefkatli sultana boyun eğmedim. Başka sivrisinekler[131*)] beni cebr ile değil, muhabbetle kendilerine müttefik edebilirler. Bir buçuk senedir burada Kürdistanda neşr-i maarif için çalışıyorum. Ekser İstanbul bunu bilir.

Ben ki bir hammalın oğluyum. Bu kadar dünya bana müyesser iken kendi nefsimi hammal oğulluğundan ve fakr-ı halden çıkarmadım. Ve dünya ile gönülleşemediğim halde; ve en sevdiğim mevki olan Kürdistanın yüksek dağlarını terketmekle millet için tımarhaneye, tevkifhaneye ve meşrutiyet zamanında işkenceli hapishaneye düştüğüme sebebiyet veren öyle umûrlara teşebbüs etmekle büyük bir cinayet eyledim ki; bu dehşetli mahkemeye girdim!..

YARI CİNAYET: Şöyle ki: Daire-i İslâm'ın merkezi ve rabıtası olan nokta-i hilafet elinden kaçırmamak fikriyle ve sultan-ı sâbık, sâbık kusuratını derk ile, nedamet ederek kabul-ü nasihata isti'dad kesbetmiş zannıyla ve "Aslah tarîk, musala-hadır" mülahazasıyla, şimdiki en çok ağraz ve infialâta mebde ve tohum olan suret-i garazı daha ahsen suretle düşündüğümden, Sultan-ı Sâbık'a, ceride lisanıyla söyledim ki:

"Münhasif Yıldız'ı dâr-ül fünûn et, tâ Süreyya kadar i'lâ olsun!.. Ve oraya seyyahlar ve eski zebaniler yerine, melâike-i rahmeti yerleştir! Tâ cennet gibi olsun!.. Ve Yıldız'daki milletin servetini, milletin baş hastalığı olan cehaleti tedavi için millete iade et! Ve milletin mürüvvet ve muhabbetine itimad et! Zîrâ senin idarene millet mütekeffildir. Bu ömürden sonra âhireti

düşünmek lâzım. Dünya seni terk etmeden, sen dünyayı terket! Zekat-ül ömrü, Ömer-i Sâni yolunda sarfeyle!..

Şimdi müvazene edelim: Yıldız, eğlence yeri olmalı veya darülfünûn.? Ve içinde seyyahîn gezmeli veyahud ulema tedris etmeli? Ve mağsub olmalı veyahut mevhub olmalı?! Hangisi daha iyidir? Eshab-ı insaf hükmetsin.”

Ben ki bir gedayım, padişaha nasihat ettim, demek yarı cinayet ettim.

Cinayetin öteki yarısını söylemek zamanı gelmedi. [132]HAŞİYE)

Diriğa! maden-i saadetimiz olan meşrutiyet-i meşrû’a ve menba-ı hayatımız ve İslâmiyete uygun olan maarif-i cedideye, millet nihayet derecede müştak ve susamış olduğu halde, bu hâdisede ifratperver olanlar meşrutiyete ağraz karıştırmakla; ve münevver-ül fikirler de harekât-ı lâübaliyane ile rağabat-i millete karşı maatteessüf sed çektiler. Bu seddi çekenler, ref’etmelidirler. Vatan namına rica olunur.

Ey paşalar, zabitler! Bu onbir buçuk cinayetin şahidleri binlerce adamdır. Belki bazılarına İstanbul’un yarısı şahiddir. Ben bu onbir buçuk cinayetin cezasına rıza ile beraber, onbir buçuk sualime de cevab isterim. İşte bu seyyiatıma bedel bir hasenem de var. Söyleyeceğim:

Herkesin şevkini kıran ve neş’esini kaçıran ve ağraz ve hiss-i taraftarlığı uyandıran ve sebeb-i tefrika olan cem’iyat-ı avamiyenin teşkiline sebebiyet veren meşrutiyet-ül isim ve müstebid-ül mânâ olan ve “İttihad ve Terakki” ismini de lekedar eden buradaki şube-i hafiyeye muhalefet ettim.

Herkesin bir fikri var. Ben de hürrüm... Selamet-i millet için bir fikrim var. İşte: Sulh-u umumî ve aff-ı umumî ve ref'-i imtiyaz lâzım. Tâ ki biri bir imtiyaz ile, başkasına haşerat nazarıyla bakmakla nifak çıkmasın. Fahr olmasın, derim: Biz ki Kürdüz (nüsha farkında: Biz ki, hakikî müslümanız) aldanırız, fakat aldatmayız. Bir hayat için, yalana tenezzül etmeyiz. Zîra biliriz ki:

اِنَّمَا الْحِيلَةُ فِى تَرْكِ الْحِيَلِ

Fakat meşrutiyet-i hakikiyenin müsemmasına ahd ü peyman ettiğimden, istibdad ne şekilde olursa olsun, isterse meşrutiyet libası giysin ve ismini taksın; rast gelsem sille vuracağım.

Fikrimce meşrutiyetin düşmanı; meşrutiyeti gaddar, çirkin ve hilaf-ı şeriat göstermekle meşveretin düşmanlarını çok edenlerdir. "Tebeddül-ü esma ile hakâik tebeddül etmez."

En büyük hata, insan kendini hatasız zannetmek olduğundan, hatamı itiraf ederim ki; nâsın nasihatını kabul etmeden, nâsa nasihatımı kabul ettirmek istedim. Ve nefsimi irşad etmeden başkasının irşadına çalıştığımdan, emr-i bilmârufu tesirsiz etmekle tenzil ettim. Hem de tecrübe ile sabittir ki: Ceza bir kusurun neticesidir. Fakat bâzan o kusur, işlenilmemiş, başka kusurun suretinde kendini gösterir. O adam masum iken cezaya müstehak olur. Allah musibet verir, adalet eder. Fakat hâkim ceza verir, zulmeder.

Ey ulü-l emr! Bir haysiyetim vardı, onunla milletime (yani: İslâm milletine) hizmet edecektim; kırdınız. Bir şöhret-i kâzibem vardı; onunla avama nasihatımı tesir ettirirdim, maal-memnuniye mahvettiniz. Şimdi usandığım bir hayat-ı zaîfem var. Kahrolayım eğer i'dama esirger isem. Mert olmayayım, eğer ölmeye gülmekle gitmezsem.

Sureten mahkûmiyetim, vicdanen mahkûmiyetinizi intac edecektir. Bu hal bana zarar değil, belki şandır. Fakat millete zarar ettiniz. Zîrâ nasihatımdaki tesiri kırdınız.

Saniyen: Kendinize zarardır. Zîra hasmınızın elinde bir hüccet-i katıa olurum. Beni mihenk taşına vurdunuz. Acaba fırka-i hâlisa dediğiniz adamlar böyle mihenge vurulsa, kaç tane sağlam çıkacaktır.

Eğer meşrutiyet, bir şubenin istibdadından ibaret ise ve yalnız ona isim ise ve hilaf-ı şeriat hareket ise: فَلْيَشْهَدُ الثَّقَلاَنِ اِنِّى مُرْتَجِعٌ

Zira yalanlarla ittihad yalandır.. Ve ifsadât üzerine müesses olan ism-i meşrutiyet fâsiddir. Müsemma-yı meşrutiyet; “hak, sıdk, muhabbet ve imtiyazsızlık üzerine beka bulacaktır.

Maatteessüf bunu kemâl-i telaş ve teessüfle ihtar ediyorum ki: Meselâ bir âlim-i zîtehevvür ki, sıfat-ı ilim kendini fesad ve fenalıktan men’etmiş iken, daima onun sıfat-ı tehevvüründen vücûda gelen (fesad ve fenalığın zikri vaktinde,) onu âlimlikle yâdetmek ve sıfat-ı ilme ilişmek, nasıl ki ilme husumet ve adaveti îma eder.

Kezalik; şeriat-ı mutahharanın ve ittihad-ı Muhammedînin ism-i mukaddesi ki, fırkaların ağraz-ı şahsiye ve hilaf-ı Şeriat ile ektikleri tohum-u fesadı, bir milyon fişenk havaya atıldığı ve umum siyasât ve asayiş efrad elinde kaldığı ve ortalık anarşist gibi olduğu halde, o müdhiş fırtına mu’cize-i şeriatla kansız, hafif geçtiği halde, o mübarek namlar, o müdhiş fesadı binden bir dereceye indirmekle beraber; daima o ismi sahib-i ağraza siper göstermek, pek büyük ve hatarlı bir noktaya, belki ukde-i hayatiyeye ilişmektir ki; dehşetinden her bir vicdan-ı selim titriyor ve dağdar-ı teessüf oluyor.

Süreyya'yı süpürge yapmağa ve üfürmekle Şems'i söndürmeğe ihtimal veren; belâhetini ilân eder. Meselâ: Ağrı Dağı ile Sübhan Dağı, ikisini tartacak dehşetli bir mizan ile müvazenelerini, cevv-i semada Zühal'de duran bir melaike de o mizanin ucunu tutsa, Ağrı Dağı üzerine bir dirhem ilâve olunsa; Sübhan Dağı âsumana, Ağrı Dağı zemine geldiğini görenlerden kasır-ün nazar olan, kıymet ve sıkletini, tamamen o dirhemden bilecektir. İşte haysiyet-i askeriye ve hamiyet-i İslâmiye ve Şeriat-ı Muhammediye (A.S.M.) o cesim dağlara benzer. Esbab-ı hariciye bir dirhem kıymetindedir. Bu kıymetsiz esbabı esas tutmak, insaniyetin ve İslâmiyetin kıymetini bilmemek ve tenzil etmektir.

Hakkın hatırını kırmayacağım! Hakikatı söyleyeceğim! Zîrâ hakkın hatırı âlîdir, hiçbir hatıra feda edilmez! Kimin hatırı kırılırsa kırılsın, yalnız hak sağ olsun!...

Şöyle ki: 31 Mart hâdisesi denilen o sâika ve müdhiş fırtına, esbab-ı adîde tahtında öyle bir isti'dad-ı tabiîyi müheyya etmişti ki; neticesi herc ü merc olduğu halde, min-indillah ehl-i kıyamın lisanına daima mu'cizesini gösteren ism-i Şeriat geldi. O fırtınayı gayet hafif geçirdiğinden; Nisan'ın nısfından sonraki umum cerideleri indallah mahkûm ediyor. Zîrâ o hâdiseye sebebiyet veren yedi mes'ele ve onunla beraber yedi hal nazar-ı mütalaaya alınsa, hakikat tezahür eder. Onlar da bunlardır:

Birincisi: Yüzde doksan İttihad ve Terakki'nin tahakkümü aleyhinde bir hareket idi.

İkincisi: Fırkaların meydan-ı münakaşatı olan vükelayı tebdil idi.

Üçüncüsü: Sultan-ı mahlû'u (nüsha farkında: Sultan-ı mazlumû) sukut-u musammemden kurtarmaktı.

Dördüncüsü: Hissiyat-ı askeriyenin ve âdâb-ı dindaranelerinin muhalif telkinatın önüne sed çekmekti.

Beşincisi: Pekçok i'zâm edilen Hasan Fehmî Bey'in katilini meydana çıkarmaktı.

Altıncısı: Kadro haricine çıkanları ve alay zabitlerini mağdur etmemekti.

Yedincisi: Hürriyeti, sefahete şümulünü men'.. ve âdâb-ı şeriatla tahdid.. ve avamların siyaset-i şer'î bildikleri yalnız kısas ve kat'-ı yed haddini icra idi.

Fakat zemin bataklık ve dam ve plân serilmiş idi.. Ve en mukaddes olan itaât-ı askeri feda edildi.

Üss-ul-esas esbab: Fırkaların taraftarâne ve garazkârane münakaşatı ve ceridelerinin belağat yerine mübalağât ve yalan ve ifratperverane keşmekeşleri idi.

Bu metalib-i seb'ada nasıl ki elvân-ı seb'a çevrilse, yalnız beyaz görünür.. Bunda da yalnız ziya-yı Şeriat-ı beyza tecellî etti. Zîrâ fesadın önüne sed çekti. Hem de yedi mukaddeme düşünülse, her birinde Şeriatın ism-i mübarekinin mu'cizesini gösterir.

Elhasıl: Sekiz-dokuz ayda ceridelerin neşriyat-ı müheyyicâneler-iyle; ve fırkaların cem'iyetlere fedaî yazmakla; ve inkılabı vücûda getiren zevatın tahakkümatıyla; ve itaât-ı askeriyeye münafî olan hürriyet-i mutlaka efrada sirayetle; ve âdâb-ı diniyeye muhalif zannettikleri şeyler, bazı dikkatsizlerin efrada telkinatıyla; ve itaât bozulduktan sonra müstebidler, mürteciler, dinde hassas, muhakeme-i akliyede noksan olanlar iyilik zannı ile o bataklık zeminde tohum ekmeğe başlamasıyla; ve devletin umum siyasâtı cahil efradın elinde kalmakla; ve bir milyona yakın

fişenk havaya atmakla; ve dâhil ve hariç müddeîler parmak vurmakla ortalık anarşistlik haline girdiğinden, bu hâdisenin isti'dad-ı tabiîsi, herc ü merc ve müdahale-i ecnebî iken; -min-indillah-ism-i şeriat, o esbab-ı müteaddideden çıkan ervah-ı habîse ve münteşireyi yuvalarına irca' ile onüç asırdan sonra bir mu'cize daha gösterdi. Hem de geçen inkılab-ı azîmde ordu ve ülemanın sadası ki; "Meşrutiyet, şeriata müsteniddir" diye umum ehl-i İslâmın vicdanlarını manyetizmalandırdı. O inkılabların kaide-i tabiiyesini hark ile, Şeriatın tesir-i mu'cizanesini gösterdi. Ve daima da gösterecektir.

Nisan'ın nısf-ı âhirindeki ceridelerin esas-ı fikirlerine mu'terizim. Şöyle ki:

Hayat onun yoluna daima feda edilen; ve hayattan bin derece daha mukaddes ve daha âlî olan haysiyet ve itaât-ı askeriyeyi, -hayata feda edilen ve ehl-i vicdan nazarında gayet hasis olan- mal-ı nâmeşruaya feda etmeğe ihtimal verdiler. Hem de hakâik ve ahval onun cazibesine tâbi ve o merkeze merbut olan şems-i Şeriat, saltanata veya hilafete veya başka siyasete tâbi ve âlet; şems-i müniri bir menhus ve münkesif yıldıza peyk ve cazibesine tâbi itikad etmek gibi göstermekle, tarîk-i narefteye sülûk ettiler.

Cemî'-i kuvvetimle derim ki: Terakkimiz, ancak milletimiz olan İslâmiyetin terakkisiyle ve hakâik-i şeriatın tecellîsiyledir. Yoksa "Yürüyüşünü terk ile, başkasının yürüyüşünü öğrenmedi"ye mâsadak olacağız.

Evet hem şan ve şeref, hem sevab-ı âhiret, hem hamiyet-i millî, hem hamiyet-i İslâmî, hem hubb-u vatan, hem hubb-u din ile mütehassis olmalıyız. Zîrâ müsenna daha muhkemdir!

Ey paşalar, zabitler! Cinayetlerime ceza.. ve şimdi suallerime de [133]HAŞİYE) cevab isterim.

İslâmiyet insaniyet-i kübra ve şeriat medeniyet-i fuzla olduğundan, âlem-i İslâmiyet, medine-i fâzıla-i Eflatuniye olmağa sezâdır.

Birinci Sual: Ceridelerin tesvilâtıyla meşru bilerek, burada görenek ve âdetine binaen cereyan-ı umumiye kapılan safdillerin cezası nedir?

İkinci Sual: Bir insan yılan suretine girse; veyahut bir veli haydut kıyafetine, yahut meşrutiyet istibdad şekline girse, ona taarruz edenlerin cezası nedir? Belki hakikaten yılan ve haydut ve istibdaddır.

Üçüncü Sual: Acaba müstebid yalnız bir şahıs olur? Veyahut eşhas-ı müteaddide müstebid olurlar? Bence, kuvvet kanunda olmalı, yoksa istibdad münkasım olmuş olur. Ve komitecilikle tam şiddetlenir.

Dördüncü Sual: Bir masumu i'dam... yoksa on câniyi afv, daha zarardır?!

Beşinci Sual: Tazyikat-ı maddiye, ehl-i meslek ve fikre galebe etmediği için, daha ziyade nifak ve tefrika vermez mi?

Altıncı Sual: Bir maden-i hayatımız olan ittihad-ı millet, ref'-i imtiyazdan başka ne ile olur?!

Yedinci Sual: Müsâvâtı ihlâl, yalnız bazılara tahsis ve haklarında kanunu tamamıyla tatbik etmek zahiren adalet iken, bir cihette acaba müsâvâtsızlıkla zulüm ve garaz olmaz mı? Hem de tebrie ve tahliye ile masumiyetleri tebeyyün eden ekser mahbusînin, belki yüzde sekseni masum iken; acaba ekseriyet nokta-i nazarında bu hâl hükümferma olsa, garaz ve fikr-i intikam olmaz mı?

Divan-ı Harb’e diyeceğim yok!.. İhbar edenler düşünsünler.

Sekizinci Sual: Bir fırka kendine bir imtiyaz taksa, herkesin en hassas nikat-i asabiyesine daima dokundura dokundura, zorla herkesi meşrutiyete muhalif gibi gösterse; ve herkes de onlar kendilerine taktığı ism-i meşrutiyet altında olan manâ-yı istibdada ilişse, acaba kabahat kimdedir?

Dokuzuncu Sual: Acaba bahçıvan bir bahçenin kapısını açsa, herkese ibaha etse, sonra da zayiat vuku bulsa, kabahat kimdedir?

Onuncu Sual: Hürriyet-i kelâm ve fikir verilse, sonra da muahaze olunsa; acaba bîçare milleti ateşe atmak için bir plân olmaz mı? Böyle olmasa idi, başka bahaneyle mevki-i tatbike konulacağı hayale gelmez mi?

Onbirinci Sual: Herkes meşrutiyete yemin ediyor. Halbuki ya müsemma-yı meşrutiyete kendi muhalefet.. veya edenlere karşı sükût etse; acaba keffaret-i yemin vermek lâzım gelmez mi? Ve millet yalancı olmaz mı? Ve masum olan efkâr-ı umumiye yalancı, ma’tuh ve gayr-ı mümeyyiz addolunmaz mı?

Elhasıl: İstibdad ve tahakküm, cehalet cihetiyle şimdi hükümfermadır. Güya istibdad ve hafiyelik tenasüh etmiş.. Ve Sultan Abdülhamid’den de istirdad-ı hürriyet değilmiş.. Belki hafif ve az istibdadı, şiddetli ve kesretli yapmakmış! Zîrâ hürriyetle alışverişi yoktur.

Yarım Sual: Nazik ve zayıf bir vücûd ki, sivrisinek ve arıların ısırmasına tahammül edemediği için, gayet telaş ve zahmetle def’ine çalışırken; biri çıksa, dese ki: Maksadı bu sivrisinekleri ve arıları def’ değil, belki arkasında yarı mürde büyük ejderhayı ihya ile

kendine musallat etmek ister. Acaba hangi ahmağı kandıracaktır?

Sualin diğer yarısı çıkmağa izin yoktur.

Ey paşalar, zabitler! Cemî'-i kuvvetimle derim ki:

Ceridelerde neşrettiğim umum makalatımdaki umum hakâika nihayet derecede musırrım. Şayet zaman-ı mazî canibinden, Asr-ı Saadet mahkemesinden adaletname-i Şeriatla davet olunsam; neşrettiğim hakâikı aynen ibraz edeceğim. Olsa olsa, o zamanın ilcaâtının modasına göre bir libas giydireceğim.

Şayet müstakbel tarafına, üçyüz sene sonra tenkidat-ı ukalâ mahkemesinden tarih celbnamesiyle celb olunsam, yine bu hakikatları tevessü' ve inbisat ile çatlayan bazı yerlerini yamalamakla beraber, taze olarak orada da göstereceğim.

Demek, hakikat tahavvül etmez; hakikat haktır.

اَلْحَقُّ يَعْلُو وَلاَ يُعْلَى عَلَيْهِ

Millet uyanmış, mugalata ve cerbeze ile iğfal olunsa da devam etmeyecektir. Hakikat telakki olunan hayalin ömrü kısadır. Feveran-ı efkâr-ı umumî ile, o tesvilat ve mugalatât dağılacak ve hakikat meydana çıkacaktır.

بَسْ كُنَمْ چُونْ زِيرَكَا نْرَا اِينْ بَس اسْت

بَا نْگِ دِهْ كَرْدَمْ اَگَرْ دَرْ دِهْ كَس اسْت

Sizin işkenceli hapishanenin hâli: zaman müdhiş, mekân muvahhiş, mahbusîn mütevahhiş, cerideler mürcif, efkâr müşevveş, kalbler hazîn, vicdanlar müteessir ve me'yus. Bidayet-i halde zabitler şematetli, nöbetçiler müz'iç olmakla beraber, vicdanım beni ta'zib etmediği için o hâl bana eğlence gibi idi. Ve musibetlerin tenevvü'ü, musikînin tenevvü-ü nağamatı gibi bana gelirdi.

Hem de geçen sene tımarhanede tahsil ettiğim dersi, şimdi bu mektebde itmam ettim. Musibet zamanının uzunluğundan, uzun dersler gördüm. Dünyanın ruhanî lezzeti olan hüzn-ü masumane ve mazlumaneden, zayıfa şefkat, gadre şiddet-i nefreti istifade eyledim. Ümidim kavîdir ki: Çok masumların kalblerinden hararet-i hüzünle tebahhur eden Ây! Vây! ve Âh! lar, rahmetli bir bulut teşkil edecektir.[134*)]

İstitrad olarak bir latife söyleyeceğim: (Böyle ciddiyât esnasında latife söylemekten maksadım; Dünyaya bir mel'abe nazarıyla baktığımı imâ ve işarettir. Zaten şuûnat-ı dünya santranc oyununa benzer.) Ben geçen sene Garibüzzaman idim... Sonra Bediüzzaman oldum.. Şimdi de Bid'at-üz zaman oldum. İstanbula da şeamet oldum. O da bana şeametli oldu. Beni sathında kabul etmez, batnına geçirmek istiyor. Bahusus Mart ve Mayıs müstebid aylardır.

Mart'ı kadro haricine çıkarmalı.. Mayısı da tekaüd etmeli, tâ müvazene-i malî husule gelsin.. Çıkılmayacak yola sapılmış bir işarettir.

Elhasıl: Ya ben İstanbul'da kalacağım.. Yahud bu "iki ay" gitmeyecekse, ben veda' edeceğim!..

İSTANBUL'DAN VEDANÂME

Ey koca İstanbul!. Müsâvât ve uhuvveti sende devr-i istibdadda, yalnız tımarhanede.. meşrutiyeti, yalnız tevkifhanede gördüm. Elveda ey gelin libası giymiş acûze-i şemtâ!.. Usandım, sen zehirli bala benzersin. Belki medenî libası giymiş vahşi adama benzersin. Sureten ne kadar medenîliğin var; sireten dahi nifak, sefahet, ağraz içinde o kadar, o derece vahşîsin; tam dünyaya benzersin. Dünyaya geldiğime ben de pişman oldum. Riyanın sözünü, seni tasavvur ettikçe tahattur ediyorum.

Eğer medeniyet böyle tecavüzat-ı haysiyetşikenâne; ve iftiraât-ı nifak-cuyane ve fikr-i intikam-ı bî insafane ve muğalatât-ı şeytanet-kârane ve diyanette harekat-ı lâübaliyaneye müsaid bir zemin ise; herkes şahid olsun ki, o saadet-saray-ı medeniyet tesmiye olunan, akreb ve yılanların yuvaları olan böyle mahall-i ağraza; Kürdistanın, hürriyet-i mutlakanın meydanı olan yüksek dağlarındaki bedevîyet ve vahşet haymelerini tercih ediyorum. Zîrâ burada görmediğim hürriyet-i fikir ve serbestî-i kelâm ve hüsn-ü niyet ve selâmet-i kalb, Kürdistanın dağlarında tam mânâsıyla hükümfermadır.

Bildiğime göre, edibler edebli olurlar ve ceridelerde terbiye-i efkâr ederler. Şimdi bazı edibleri edebsiz.. ve bazı ceridelerı de naşir-i ağraz görüyorum. Eğer edeb böyle ise ve efkâr-ı umumî böyle müzebzeb olsa; şahid olunuz, ondan vazgeçtim. Bunda da dâhil değilim!.. Ve

Kürdistanın yüksek dağlarında, yani “Başit” başında ecsam ve elvah-ı âlemi, ceridelerine bedel mütalaa edeceğim.

Muarradır feyzan-i feyzimiz şeyn-i temennadan
Bize dâd-ı ezeldir, zîrden bâlâdan istiğna
Çekildik neşve-i ümidden, tul-ü emellerden
O mecnunuz ki, ettik vuslat-ı leyladan istiğna...

وَ اَعْقَابُ اْلاَحَادِيثِ وَلَوْلاَ تَكَالِيفُ الْعُلَى وَ مَقَاصِدُ عَوَالٍ فِى غَدٍ
وَ ذَاكَ مُرَادِى مُذْ نَشَئْتُ لَاَعْطَيْتُ نَفْسِى فِى التَّخَلِّى مُرَادَهَا وَ مَقْصَدِى
وَلَوْ قُلْتُهَا لَمْ اُبْقِ وَ اَكْتُمُ اَشْيَاءً وَلَوْ شِئْتُ قُلْتُهَا لِلصُّلْحِ مَوْضِعًا

TENBİH

Medeniyetten istifam, sizi düşündürecek. Evet böyle istibdad ve sefahet ve zilletle memzuç medeniyete, bedevîyeti tercih ediyorum. Bu medeniyet, eşhası fakir ve sefih ve ahlâksız eder. Fakat hakikî medeniyet nev’-i insaniyetin terakki ve tekemmülüne ve mahiyet-i nev’iyesinin kuvveden fiile çıkmasına hizmet eder. Bu nokta-i nazardan medeniyeti istememek, insaniyeti istememektir.

Hem de mânâ-yı meşrutiyete ibtila ve muhabbetimin sebebi budur ki: Asya ve Âlem-i İslâmiyetin istikbalde firdevs-i terakkisinin birinci kapısı, meşrutiyet ve hürriyettir. Ve tali’ ve taht ve baht-ı İslâm’ın anahtarı da meşrutiyetteki şûradır. Zîrâ şimdiye kadar üçyüz milyon İslâm, ecanibin istibdad-ı manevîsi altında eziliyordu. Şimdi hâkimiyet-i millet, âlemde bahusus bundan sonra Asya’da hükümferma olduğu halde herbir ferd-i müslüman, hâkimiyetin bir cüz-ü hakikîsine mâlik olur. Ve hürriyet, üçyüz milyon İslâmı esaretten halâs etmeğe bir çare-i yegânedir. Farz-ı muhal olarak burada yirmi milyon

nüfus, tesis-i hürriyette çok zarardîde olsalar da, feda olsunlar. Yirmiyi verir, üçyüzü alırız.

Diriğa!. Bizdeki anasır, hava gibi muhtelittir. Su gibi mümteziç olmamış. İnşâallah elektrik-i hakâik-i İslâmiyetle imtizaç ederek, ziya-yı maarif ve hararetiyle kuvvet tevlid ederek, bir mizac-ı mutedile-i adalet vücûda gelecektir.

Yaşasın meşrutiyet-i meşrua!.. Sağ olsun hakikat-ı Şeriatın terbiyesinden çıkan neyyir-i hürriyet!..[135*)]

İstibdadın Garibüzzamanı...
Meşrutiyetin Bediüzzamanı...
Şimdikinin de Bid'atüzzamanı...
Said-i Kürdî

---------------□□□---------------

DEVR-İ İSTİBDÂD VE SAÎD-İ KÜRDÎ’NİN PENÇELEŞMESİ

Tımarhanede Tabible Vaki’ Olan Maceram

Ey tabib efendi! Sen dinle ben söyleyeceğim. Cinnetime bir delil daha senin eline vereceğim; sual olunmadan cevab!.. Antika bir divanenin sözünü dinlemeyi arzu edersiniz. Muayenemi muhakeme suretinde istiyorum. Senin vicdanın da hakem olsun. Tabibe ders-i tıb vermek fuzulilik, amma teşhis-i illete yardım edecek noktalar hastanın vazifesidir. Hem de istikbal sizi tekzib etmemek için dinlemenize lüzum görürsünüz, şu dört noktayı nazar-ı mütaalaya alınız!

(Ve sonra yine tımarhanede iken verdiğim bâzı izahatın suretidir.)

Birincisi:

Ben Kürdistan dağlarında büyümüşüm. Kaba olan ahvalimi Kürdistan kapanıyla tartmalı. Hassas olan medenî İstanbul mizanıyla tartmamalısınız. Öyle yaparsanız, mâden-i saadetimiz olan Dersaadet’ten önümüze sed çekmiş olursunuz. Hem de ekser Kürdleri tımarhaneye sevketmek lâzım gelir. Zîra Kürdistan’da en revaçlı olan ahlâk; cesaret, izzet-i nefis, salabet-i diniye, muvafakat-ı kalb ve lisandır. Medeniyette, nezaket denilen emir, onlarca müdahenedir.

İkincisi:

Benim elbisem gibi, ahval ve ahlâkım da nâsa muhaliftir. Hak ve nefsül-emri mihenk-i itibar

ittihaz ediniz. Zamanın veya âdetin revaç verdiği bazı ahlâk-ı seyyieyi (görenek vasıtasıyla numûne-i imtisal olmuş) mikyas yapmayınız. “Nemelâzım başkası düşünsün” feryad-ı meyyitane-yi vermek gibi…

Müslümanım, İslâmiyet cihetiyle mânen memurum; ve sadakatle mükellefim. Millete, din ve devlete nafi’ olan birşey düşüneceğim!

Üçüncüsü:

Şâz ve nâdir olarak isti’dad-ı zamanın fevkınde çok kimseler gelip geçmiş. Nas ibtida onlara cünûn veya abes isnadından sonra, sihre veya hârikaya haml etmişler. Birinci ve ikinci noktanın mabeyninde olan tezad, cinnetime hükmeden zevatın delil ve müddealarında olan tezada îmâdır. Zîrâ ef’alleriyle demişler: “Divanedir. Çünkü her mesail-i müşkileye cevap veriyor. Böyle delil getiren delidir.”

Dördüncüsü:

Asabî adam, hususan benim gibi sinirli bir kimsenin telaş ve hiddet etmesi zarurîdir. Bâhusus bir fikr-i âliyi (Yani hürriyet-i şeriyyeyi) onbeş sene zihninde taşıyan ve bilfiil karîb olduğu zaman, (yâni bir inkılâb-ı azîm ile) kendini muhâtarada ve mehlekede görse; ve temaşasından mahrûm kalsa, nasıl telaş ve hiddet etmesin? Hem de benden daha divane zabtiye nâzırıdır. Zîrâ benden daha hadîddir. Hem de bu cinnet-i muvakkataya müptela olmayan binde birdir.

عَلَى قَدَرِ الْهَوَى اِخْتَلَفَ الْجُنُونُ وَ كُلُّ النَّاسِ مَجْنُونٌ وَ لَكِنْ

Eğer müdahene, temelluk, tazarru-u sinnurî, menfaat-ı umumiyeyi, menfaat-ı şahsiyeye feda etmek aklın muktezasından addedilmek lâzım gelirse; şâhid olunuz! Ben o akıldan istifamı veriyorum. Divanelikle –ki bence bir mertebe-i masûmiyet gibidir– iftihar ediyorum.

Dört nokta şüpheyi davet etmiş. Onları bilerek bazı hikmet-i hafîye için yapmışım.

Birincisi:

Şekl-i garîbîm… Bu muhalif libasımla makasıd-ı dünyeviyeden istiğnamı; ve âdât-ı beldeye adem-i müraattan özrümü; ve ahval ve etvarımı nâsa muhalefetini; ve münasebet-i zâhir ve bâtın ile tabiîlik insaniyetimi; ve milletimin muhabbetini ilân etmek içindir. Hem de garîb mânâ, garîb bir lafz içinde olmalı. Tâ ki nazar-ı dikkati celbetsin. Hem de sanayi-i mahalliyeye revac vermek için bir nasihat-ı fiilî ediyorum. Hem de kendimde bir meyl-i teceddüdu göstermek; ve zamanın teceddüd edeceğine işâret ediyorum. Hem de Sultan Selim'e biat etmiştim.

İkincisi:

Ulema ile olan münazaramdır. Onun sebebi İstanbul'a geldim, gördüm ki; sair şuabâta nisbeten medaris terakki etmemiştir. Bunun da sebebi; kitaba nazarla istinbat-ı mes'ele etmek olan isti'dadı, meleke-i ilim yerinde ikâme olunmuş. Ve talebelerde adem-i münazara ve sual ve cevap sebebiyle; şevksizlik ve melekesizlik ve atalet gibi bazı hali intac etmiş. Sâir müntic-i taaccüb ve hayret olan ulûm-u ekvân; veya eğlence ile vakit geçirmeyi müntic olan fünûn-u hevesat; ve lezzat-ı hakikiyeyi mutazammın olan ulûm-u maksûd-u bizzat gibi, ulûm- u ilâhiye tahsil olunmaz. Bunun da, ya bir himmet-i âli veya bir tevağğul-u tam veya müsabakayı müntic olan sual ve cevap gibi bir şevk-i kasrî ve haricî lâzımdır. Veyahud taksim-ül a'mal kaidesine tatbîkan herbir talebenin isti'dadına göre bazı fünûn ile tevağğul etmeli. Tâ mütehassıs olsun, sathî olmasın. Zîrâ her ilmin bir suret-i hakîkiyesi var. Meleke

olmadığı vakit, bazı tarafı nakıs olan sûretlere benzer.

Bunun da çaresi: Ona müstaid olan bir fenni esas tutmalı. Ve buna münasib fünûnu; her birinden birer fezleke alınmalı ve o fenn, esasın suret-i hakikîsini mütemmim ittihaz etmelidir.

Zira herbir fezleke, bir sûret-i müstakilleyi teşkil etmiyor. Lâkin bir suret-i esasiyeyi tekmil edebilir.

Ey sözümü işiten talebe-i ulûm! Mektepliler gibi —ki onlar nakıs olan seleflerine hayr-ul halef olmuşlar— çalışalım ki; evc-i kemâle vasıl olan seleflerimize hayr-ul halef olalım!..

Ben münazara ile bilfiil iki noktadan ikâz etmek istiyordum.

Üçüncüsü:

Fuzûlilik olarak iki fikri beyan etmiştim.

Birincisi: Şu zaman-ı terakkide medeniyet-i hakikiyeyi teşkil eden İslâmiyet, medeniyet-i hâzıraya nisbetle terakki etmemiş. Bunun da en büyük sebebi; üç büyük şûbelerin ki, "cümlenin maksudu bir, amma rivayet muhtelif," masadıkına muvafık; ehl-i medrese, ehl-i mektep, ehl-i tekyenin tebayün-ü efkâr ve tehalûf-ü meşaribidir. Ehl-i medrese ehl-i mektebi bazı gayr-ı murad olan zevahirin te'viliyle za'f-ı akide ile ittiham ediyorlar. Bunlar ise, berikileri fünûn-u cedîdeye adem-i vukufları sebebiyle nâkıs ve gayr-ı mutemed addediyorlar.

Ehl-i medrese ehl-i tekyeyi; ibadet olan zikri, sebeb-i şevk vaz' olunmuş olan bâzı mübah a'mal ve harekât —ki, avam ve câhil hataen ibadet zannederler— halbuki bu zan batıldır. İbadet yalnız zikirdir. Harekât, mübah olmak şartıyla câizdir. Bu zann-ı avama binaen; bunlara ehl-i bid'at nazarıyla bakıyorlar. Bunların tefritiyle

ve ötekilerin ifratıyla müsamaha kapısı açıldı. Bâzı bide'at, zikir ile ihtilat eyledi. Bu tebayün-ü efkâr ve tehâlüf-ü meşarib ahlâk-ı İslâmiyeyi sarsmış ve terakkiyat-ı medeniyetten geri bırakmıştır.

Bunun da çaresi: Mekatibde ulûm-u diniyeyi bihakkın okutmak.. ve medariste lüzumsuz kalan hikmet-i atîkaya bedel bazı fünûn-u lâzıme-i cedide tahsil olunmak... Ve tekyelerde mütebahhirîn ulemâ bulunmaktır. Bu takdirde şuabât-ı selase yekâhenk-i terakkî olarak kat'-ı meratib etmek kaviyyen me'mûldür.

İkinci Fikir: Vâizlere aittir ki; Bunlar müderris-i umumîdir. Bunların nasayihinde kendimce bir te'sir hissetmedim. Düşündüm, kasavet-i kalbimden başka üç sebep buldum.

Birisi: Asr-ı hâzırayı zaman-ı salifeye kıyasen yalnız tasvir-i müddea ve parlak göstermektir. Halbuki zaman-ı salifde safa-yı kalb ve taklid-i ulemâ hükümferma idi. Bunlara delil lâzım değil idi. Şimdi de herkeste bir meyl-i taharri-i hakikat peyda olmuş, bunlara karşı tasvîr-i müddeâ tesir etmez. Ancak tesir ettirmek için isbat-ı müddeâ ve ikna' lâzımdır.

İkinci Sebep: Bir şeyi terğip veya terhib etmekle, ondan daha mühim şeyi tenzil etmekti. Meselâ. "Bir gece iki rekat namaz kılmak, haccı tavaf etmek; veya kim gıybet etse zina etmiş gibidir ."derler.

Üçüncüsü: Belagatın muktezası olan mukteza-yı hâle mutabık ve ilcaât-ı zamana muvafık söz söylemezler. Güya insanları eski zaman köşelerine çekiyorlar. Sonra konuşuyorlar. Demek istiyorum ki; vâiz hem âlim-i muhakkik olmalı ki, tâ isbat-ı müddeâ etsin. Hem hakîm-i müdakkik, tâ muvazene-yi

şeriatı bozmasın. Hem de belîğ-i mukni’ olması şarttır.

Dördüncüsü: Zihnim perişandır demişim. Halbuki bu cümleden maksadım; kuvve-i hâfızama nisyan tareyanı ve zihnimdeki sıkıntı ve tabiatımdaki tevahhuş muraddır. Hiçbir divane, ben divaneyim demediği için, benim cinnetime nasıl delil olabilir. Hemde “ izhar” dan sonra üç mâh ders gördüğümü söylemiştim. İki cihetle şu söz şüpheyi davet eder. Ya hilâftır... Halbuki ekser Kürdistan bunun sıdkını bilir. Ya doğru olduğu halde; sen ey doktor dediğin gibi: Temeddüh ve gurur mîsüllü bir unsur-u cinneti îma eder.

Buna cevap: Bir rical-i devletin sualine karşı cevab-ı sevap vermek istemekliğimdir. Eğerçi temeddühü istilzam etmiş... Şuûrumda şüpheniz kalmadığı vakit, fîkrimde şüpheniz vardır zannediyorum. Onu bir muhakeme ile bu şüphe de zâil olabilir.

Zira gâyet serbest vahşi Kürtlerden olan bir adam, elmas gibi millete bir sadakat ve cevher gibi bir fikr-i âlî sahibi olmadığı halde, nasıl bu zamanda bu kadar alâmet-i fârika ile hîle ve fikr-i fâsidini saklayabilir? Bence hîle, terk-i hîledir. Demek herkese müreccah –çünkü kimseyi millete sâdık bulmadım– ve sâfi bir sadakatı kalbden hissetmiş de, bu gûna ahvalde bulunmuş.

وَآفَتُهُ مِنَ الْفَهْمِ السَّقِيمِ ۞ وَكَمْ مِنْ عَائِبٍ اَمْراً صَحِيحاً

Demek bizim doktorların fehmi hasta. Ve kendi raporlarıyla mecnûn. Ve zabtiye nâzırı da hiddeti için divanedirler.

Ey doktor! Sen iyi doktorsan evvelâ o bîçareleri tedavi et. Sonra beni.

Ey şu kelamıma nazar eden zevat! Eğer kelamımda dokunacak veya sizin zâif midenizde hazm olunmayacak sözler bulunursa, mazur tutunuz! Çünkü

divanelik zamanında söylemişimdir. Muhitim o zaman timarhanenin duvarlarıydı.

Muhitin tesiri müsellemdir. Zîrâقلم را دیوانه نیست ! ümmî vahşî yâni hür, Türkçe iyi bilmez bir Kürd bu kadar îfade-i meram edebilir vesselâm...

---------------□□□---------------

DEVR-İ İSTİBDADDA TIMARHANEDEN SONRA TEVKİFHÂNEDE İKEN ZABTİYE NÂZIRI ŞEFİK PAŞA İLE MUHAVEREMDİR

Zaptiye Nâzırı:

Padişah sana selâm etmiş. Bin kuruş da maaş bağlamış. Sonra da yirmi otuz lira yapacak, dedi.

Cevaben:

Ben maaş dilencisi değilim. Bin lira da olsa kabul edemem. Kendim için gelmedim. Milletim için geldim. Hemde bu bana vermek istediğiniz rüşvet ve hakk-ı sükûttur.

Nâzır:

İradeyi reddediyorsun, irade red olunmaz.

Cevaben dedim:

Red ediyorum, tâki padişah darılsın, beni çağırsın, ben de doğrusunu söyleyeyim.

Nâzır:

Neticesi vahimdir!...

Cevaben:

Neticesi deniz olsa, geniş bir kabirdir. İdam olunsam, bir milletin kalbinde yatacağım. Hem de İstanbul'a geldiğim vakit, hayatımı rüşvet getirmişim, ne ederseniz ediniz!... Bunu da ciddi söylüyorum: "Ben isterim ki; ebna-yı cinsimi bilfiil ikâz edeyim ki, devlete intisab, hizmet etmek içindir. Maaş kapmak için değildir."

Hem de benim gibi bir adamın millete ve devlete hizmeti nasihatladır. O da hüsn-ü tesirledir. O da hasbîlikledir. Bu da garazsızlık, o da ivazsızlık,

o da terk-i menafi-i şahsiye iledir. Binaenaleyh ben maaşın kabulünde mazurum.

Nâzır:

Senin Kürdistan'da neşr-i maarif olan maksadın, meclis-i vükelâda derdest-i tezekkürdür.

Cevaben:

Acaba maarifi te'hir, maaşı ta'cil edersiniz, ne kaide iledir? Menfaât-ı şahsiyemi menfaât-ı umumiye-i millete tercih ediyorsunuz.

Nâzır hiddet etti...

Ben dedim:

Ben hür yaşamışım. Hürriyet-i mutlakanın meydanı olan Kürdistan dağlarında büyümüşüm. Bana hiddet fayda vermez, nâfile yorulmayınız. Beni nefyedin, Fîzân olsun, Yemen olsun râzıyım. Siz de pîneduzluktan ve yamacılıktan kurtulursunuz. Ben de yüksekten düşmekle incinmekden kurtulurum.

Nâzır:

Ne demek istiyorsun?

Cevaben dedim:

Sigara kâğıdı kadar ince ve nizam namıyla bir perdeyi bu kadar feveran-ı efkâr ve hissiyata karşı herkesin üstüne örtmüşsünüz. Herkes altında sizin tazyikatınızla meyyit-i müteharrik gibi inliyor. Ben acemi idim, altına girmedim. Üstüne düştüm. Suret-i telebbüsüm gibi ahlâkım da sakîl idi. Bir kere mabeynde yırtıldı. Şişli'de bir Ermeninin evine düştüm. Orada yırtıldı. Şekerci Hanına düştüm. Orada da yırtıldı. Tımarhaneye düştüm. Şimdi de tarassudhaneye düşmüşüm.

Hâsılı: Siz de o kadar yamacılık yapamazsınız. Ben de incinirim…

قَدْ اتَّسَعَ الْخَرْقُ عَلَى الرَّاقِعِ

Hem de Kürdistan'da iken sizi iyi bilirdim. Bu ahval, sizin serairinizi bana iyi öğretti. Bâhusûs tîmarhane bu metinleri bana iyi şerh etti. Hem de

bu hallere teşekkür ederim. Zîrâ su-i zan makamında hüsn-ü zan eder idim.

HATİME

Ebna-yı cinsime de burada birkaç söz söylemezsem, bence bahis nâtamam kalır. Ey Asurîler ve Kiyanîlerin cihangirlik zamanında pişdâr, kahraman askerleri olan arslan Kürdler!

Beşyüz senedir yattınız yeter, artık uyanınız, sabahdır.. Yoksa sahra-yı vahşette vahşet ve gaflet sizi garat edecektir.

Hikmet-i İlahî denilen makine-i âlemin nizamı ve telgraf hattı gibi umum âleme mümted ve müteşâib kanun-u nuranî-yi İlahînin müessisi olan Hikmet-i İlâhî, ufk-u ezelden engüşt-i kaderi kaldırmış size emrediyor ki: **Tefrika ile katre katre müteferrik su gibi, zayi' olan hamiyet ve kuvvetinizi fikr-i milliyetle tevhid ve mezc ederek zerratın câzibe-i cüz'iyeleri gibi bir câzibe-i umumi-i millî teşkili ile; Kürd gibi bir kütle-i azîmi küre gibi tedvir ederek şems-i şevket-i İslâmiye ve Osmaniyenin mev-kebinde bir kevkeb-i münevver gibi cazibesine ittiba' ile mü-vazene ve aheng-i umumiyeyi muhafaza ediniz.**

Hem de **"hürriyet"** denilen, Sübhan ve Ağrı dağları gibi istikbâlin cibal-i şahikasının tepesinde ayağa kalkmış ve esaret-i nefs altına girmeyi yasak etmiş ve gayra tecavüzü tecviz etmeyerek Şeriat'a istinad etmiş olan sultan-ı hürriyet, yüksek sada ile sizin gibi mâzinin en derin derelerinde gafil ve müteferrik bir kavme:

"Cehalet ve fakra hücum için fen ve san'at ve silah başına, ileri arş!" emrini veriyor.

Hem de **"hakikat"** denilen tabakat altında mestûr ve mahbus kalmış; ve tabaka-i istibdadın mahv ve ref'iyle omuzu üstünde olan tabaka-i cehil ve gafletin tahfifiyle ihtizaza gelmiş ve kıyama teşebbüs etmiş olan muhbîr-i hakâik size her cihetle haber veriyor ki: Mahiyetinizde dest-i kaderin ektiği isti'dadatı, ve mukadderatınızı fiile çıkaran ve mahiyet-i kavmiyenizde saklanmış olan secayanızı âb-ı hayat-ı maârifle iskâ etmek vaktidir. Yoksa kuruyacak, yâhud tefessüh edecektir.

Hem de **"ihtiyaç"** denilen medeniyetin pederi ve terakkiyatın müessisi olan üstad-ı ihtiyaç, sillesini kaldırmış size hükmediyor ki: Ya hayat ve hürriyetinizi bu sahra-i vahşette gârete vereceksiniz… Veyahut meydan-ı medeniyette fen ve san'at balon ve şimendiferine binerek istikbâlı istikbâl ve o ahvâl-i müttefikayı istirdad ederek, ka'be-i kemâlata koşacaksınız.

Hem de **"milliyet"** denilen, mâzi derelerinden ve hal sahralarından ve istikbâl dağlarından… haymenişîn olan Rüstem-i Zâl ve Selâhaddin-i Eyyubî (nüsha farkında: Celaleddin-i Harzemşah, Sultan Selim, Barbaros Hayri gibi ecdadınızdan dahî kahramanlarla…) gibi Kürd dâhi kahramanlarıyla bir çadırda oturan bir aile gibi herkesi başkasının haysiyet ve şerefi ile şereflendiren ve hissiyat-ı ulvîyenin enmuzeci ve İslâmiyet milliyeti içinde mezc olmuş olan fikr-i milliyetiniz size emr-i kat'î ile emrediyor ki: Tâ her biriniz umum bir milletin ma'kes-i hayatı ve hâmi-i saadeti ve umum milletin bir misal-i müşahhası olunuz.. şimdiki gibi bir şahıs değil, bir millet kadar büyüyeceksiniz. Zîrâ maksadın büyümesi ile himmet

de büyür. Ve hamiyet-i İslâmiye ile (Türk, Kürd tam birleşmiş İslâmî ve dinî) o milliyetin galeyanıyla ahlâk da tekemmül ve teâli eder.

Hem de **“meşrutiyet”** denilen sebeb-i saadet-i akvâm ve hâkimiyet-i milliyeyi temin ile makine-i hayatın buharı olan hürriyetteki irade-i cüz’iyeyi istibdad ve tahakkümün itfâsından kurtaran ve meşveret-i Şeriyenin mayası ile mayalandıran meşrutiyet-i meşruâ, sizi meclis-i imtihana davet ediyor ki: Sinn-i rüşde bülûğunuzu ve vasiyete adem-i ihtiyacınızı görmek istiyor. İmtihana hazırlanınız. Mevcudiyetinizi ittihadla gösteriniz ve hamiyet-i millî ile fikir ve vicdan-i şahsiyenizi milletin kalb ve akl-ı müştereki gibi gösteriniz. Yoksa sıfır çekecek, şehâdetname-i hürriyeti elinize vermeyecektir.

Evet mazînin sahralarında keşmekeşinize sebebiyet veren her birinizdeki meyl-ül ağalık ve fikr-i hod-serâne ve enaniyet; şimdi ise istikbâlin saadet-saray-ı medeniyette, fikr-i îcada ve teşebbüs-ü şahsiyeye ve fikr-i hürriyete inkılâb edecektir. Hatta diyebilirim ki: Başkalarının sükûtî medreselerine nisbet, sizin gürültülü olan medreseleriniz bir meclis-i meb’usan-ı ilmiyeyi gösteriyor. Ve imam arkasında kıraat-ı Fatiha ile semavî ve ruhanî vızıltılarınız, mezheben ve medreseten ve kavmiyeten mahiyetinizdeki isti’dad-ı meşrutiyet sırrına kaderin bir imâ ve nişanı vardır.

وَاَنْ لَيْسَ لِلْاِنْسَانِ اِلاَّ مَا سَعَى nın başka ünvanı olan teşebbüs-ü şahsîye müşevvik var.

Hem de her bir kemâlin müessis ve hâmisi olan **“cesaret ve namus-u millî”** emrediyor; nasıl ki şimdiye kadar dimağdan kalbe mecra açmakla aklı kuvvete mezc ederek, maârifinizi kılıncın hutut-u cevherinden öğrenmekle şecâat-ı maddîde terakki

ettiniz; şimdi ise kalbden fikre karşı menfez açınız. Kuvveti aklın imdadına ve hissiyatı efkârın arkasına gönderiniz. Tâ ki, şecaât-ı akliye-i medeniyet meydanında nâmus-u millî pâyimal olmasın. Kılıncınız fen ve san'at cevherinden yapılmalı.

Hem de **"lisan-ı mâderzâd"** denilen eşi'aa-i hissiyat-ı milliyenin ma'kesi; ve semerat-ı edebin şeceresi; ve âb-ı hayat-ı maârifin cedâvili; ve kıymet ve tekemmülünüzün mîzan-ı i'tidali; ve doğrudan doğruya herkesin vicdanına karşı menfez açmakla hayt-ı şuaî gibi tesiratı ilka' edici "ihmalinizle gayet müşevveş ve bazı dalları aşılanmış" olan lisanınız "şecere-i tûba" gibi bir şecerenin tecellîsine müstaid iken; böyle kurumuş ve perişan kalmış; ve medeniyet lisanı olan edebiyattan nakıs kalmış olduğundan, lisan-ı teessüfle lisanınız sizden hamiyet-i milliyeye arz-ı şikayet ediyor.

İnsanda kaderin sikkesi lisandır. İnsaniyetin sureti ise, sahife-i lisanda nakş-ı beyan tersim ediyor. Lisan-ı mâderzâd ise; tabiî olduğundan elfaz –davet etmeksizin– zihne geliyor. Alışveriş yalnız mânâ ile kaldığından zihin çatallaşmaz.. Ve o lisana giren maarif "nakş-ı alelhacer" gibi bakî kalır. Ve o zeyy-i lisan-ı millî ile görünen her ne olursa me'nûs olur.

İşte hamiyet-i millînin bir misalini size takdim ediyorum ki; o da Motki'li Halil Hayâlî Efendidir ki; hamiyet-i millînin her şûbesinde olduğu gibi; bu şube-i lisan meydanında kasabus-sebaki ihraz eylemiş.. Ve lisanımızın esası olan Elifba ve Sarf ve Nahvini vücûda getirmiş. Ve hatta diyebilirim ki; asr-ı hamiyet ve gayret ve fedakârlık ve himayet-i zuafâ imtizac ederek, vücûd-u manevisini teşkil etmiştir. Hakikaten Kürdistan madeninden

böyle bir cevher-i hamiyete rast geldiğinden bizim istikbalimizi, onun gibi (ümîdinden) birçok cevahir ışıklandıracaktır.

İşte bu zat şâyân-ı iktida bir numune-i hamiyet göstermiş. Ve muhtac-ı tekemmül olan lisan-ı millimize dair bir temel atmış. Onun isrine gitmeyi ve temeli üzerine bina etmeyi ehl-i hamiyete tavsiye ediyorum.

Said-i Kürdî

---------------□□□---------------

نطقلر و مقالـه لر

Nutuklar ve Makaleler

Not: Bu kısım iki bölümdür.

Birinci Bölüm: Evvela bazı gazetelerde neşredilip, sonra herhangi bir topluluğa hitab edilmiş... ya da evvela nutuk suretinde irad edilip, bilahere bazı gazetelerde neşredilmiş nutuklardan müteşekkildir.

İkinci Bölüm: Sadece gazetelerde neşredilmiş –birisi hariç– makalelerden ibarettir. Üstadımızın elde edilmiş sair bütün makaleleri de ilk asıllarıyla dercedilecektir.

Üstad-ı Muhteremizin bilâhere bazı tasarruf ve tashihlerini gören parçalar esas metin kabul edilip alınacak, dipnotlarda da, nüsha farkları kayd edilecektir.

Nutuklardaki nüsha farklarını dipnotlarda **siyah yazı** ile verdik.

–Naşir–

نطقلر

Nutuklar

İFADE-İ MERAM

Kader bana Türkçeyi az vermiş. Hattı hiç vermemiş. Dilim, kalbimin lisanını iyi anlamıyor ki; iyi tercümanlık etsin.

Hem de derin yerden çıkarıyor mânâyı... Bazı hakikat parçalanır. Sizin fehim ve dikkatiniz bana yardım etsin.

Bediüzzaman

NUTUK – 1

Bediüzzaman-ı Kürdî'nin ilân-ı hürriyetin üçüncü gününde irticalen ve sonra Selânik'te Meydan-ı Hürriyette tekrar ettiği nutkun sûretidir. [136*)]

Dağ Meyvesi Acı da Olsa Devadır, Amma Hazmı Sakîl

Birinci tecrübe, birinci inşa', birinci nutuk olduğundan noksan ve iğlakı tabiîdir. Mâzur tutarsanız, teşekkür ederim. Tutmazsanız mâzursunuz. Zîra hürriyet var.

Kaplan postuna benzeyen elbisem gibi, üslûb-u beyanım da zamanın modasına muhaliftir. Zîra alâturka terzilik bilmiyorum, tâ bu maâniye iyi libas keseyim ve düğme yapayım.

Reca ediyorum, nutkumu hayal-hanenize girmekten yasak etmeyiniz. Benim gibi hem hayalden kapı açın, tâ ki kalbe girsin. Zîrâ hamiyet ve diyanet ve gayretinizle iş var, müzakere edecekler. Kalbin karanlık köşelerinden ışık yakacaklar!..

HÜRRİYETE HİTAB

Ey hürriyet-i şer'î! Öyle müdhiş amma güzel ve müjdeli bir sadâ ile çağırıyorsun; benim gibi bir Kürdü tabakat-ı gaflet altında yatmışken uyandırıyorsun. Sen olmasaydın, ben ve umum millet zindan-ı esarette kalacaktık. Seni ömr-ü ebedî ile tebşir ediyorum.

Eğer aynü'l-hayat-ı şeriatı menba-ı hayat yapsan ve o cennette neşv ü nema bulsan, bu millet-i

mazlûme de eski zamana nisbeten bin derece terakki edeceğini müjde veriyorum. Eğer hakkıyla seni rehber etse, ağraz-ı şahsî ve fikr-i intikam ile sizi lekedar etmezse!..

“El-azametü lillah vel-minnetü lehû” ki; bizi kabr-i vahşet ve istibdaddan ihraç ve cennet-i ittihad ve muhabbet-i milliyeye davet etti.

Ya Rab! Ne saadetli bir kıyamet, ne güzel bir haşir ki, “vel-ba’sü ba’de-l mevt” hakikatının küçük bir misalini bu zaman bize tasvir ediyor. Şöyle ki:

Asya’nın ve Rumeli’nin köşelerinde medfun olan medeniyet-i kadîme hayata başlamış; ve menfaatini mazarrat-ı umumiyede arayan ve istibdadı arzu edenler يَا لَيْتَنِى كُنْتُ تُرَابًا demeye başladılar.

Yeni Hükûmet-i Meşrutamız mu’cize gibi doğduğu için, inşâallah bir seneye kadar تَكَلَّمَ فِى الْمَهْدِ صَبِيًّا nin sırrına mazhar olacağız!..

Mütevekkilane, sabûrane tuttuğumuz otuz sene ramazan-ı sükûtun sevabıdır ki, azabsız cennet-i terakkî ve medeniyet kapılarını bize açmıştır. Hâkimiyet-i milletin beraât-i istihlali olan Kanun-u Şerî-i Esasi, hâzin-i Cennet gibi bizi oralara duhûle davet ediyor.

Ey mazlum ihvan-ı vatan!.. Gidelim dâhil olalım!

Birinci kapısı: İttihad-ı kulûb.

İkincisi: Muhabbet-i milliye.

Üçüncüsü: Maarif.

Dördüncüsü: Sa’y-i insanî.

Beşincisi: Terk-i sefahettir.

Ötekilerini sizin zihninize havale ediyorum. Zîrâ davete icabet vâcibdir.

Bu inkılab-ı azîmin fatihası mu’cize gibi başladığı için bir fâl-i hayırdır ki, hâtimesi de pek güzel olacaktır. Şöyle ki:

Bu inkılab, fikr-i beşerin ağır zincirlerini parça parça ve isti'dad-ı terakkiye karşı sedleri zîr ü zeber ederek, hükûmeti varta-yı mevtten tahlis ve bu millet-i mazlumede cevher-i insaniyeti izhar ve âzade olarak kâ'be-i kemâlâta doğru gönderdiği gibi; hâtimesi de, yani otuz sene kadar rengârenk sefahât ve hevesât ve israfât ve lezaiz-i nâmeşruâ gibi seyyiat-ı medeniyet, devlet-i medeniyeti, (hükûmet-i müstebide gibi) inkıraza sevkeden umûrlar maddeten zararını ihsas edeceğinden o muzlim ve kesif olan sehab, arzu-yu umumî ile münkeşif olduğundan, şems-i Şeriat ve ma'kesi olan kamer-i medeniyet berrak ve saf cevv-i asûmanda [137*)] Asya'yı ve Rumeli'ni tenvir ve mutazammın olduğu isti'dad-ı kemâlin tohumları tenmiye ve hürriyetin yağmuru ile neşv ü nema bularak rengârenk elvân ile tezyin edeceğini bu fâl-i hayır bize müjde veriyor. Mu'cize-i Peygamberîdir (A.S.M.) ve bu millet-i mazlumeye bir inâyet-i İlahîyedir ve cem'iyet-i milliyenin niyet-i hâlisesinin kerametidir ki,[138**)] bu maden-i saadet ve hürriyet olan ittihad-ı kulûb ve muhabbet-i millî elimize meccanen geçti. Milel-i saire milyonlarla cevahir-i nüfus feda etmekle kazandılar. Ölmüş olan hissiyât ve âmâl ve müyulat-ı âliye-i milliyemiz ve ahlâk-ı hasene-i İslâmiyemizi bu küre-i arz denilen (cezbe tutmuş mevlevî gibi) meczub cevvalin sımahında tanin-endaz ve umum milleti sürur ile bir garib ihtizaza getiren sadâ-yı hürriyet ve adalet, nefh-i sûr-u İsrafil gibi hayatlandırıyor.

Sakın ey ihvan-ı vatan! Sefahetlerle ve dinde lâübaliliklerle tekrar öldürmeyiniz. Ve bütün efkâr-ı fâsideye, ahlâk-ı rezileye ve desais-i şeytaniyeye ve tabasbusata karşı; bu Şeriat-ı

Garra üzerine müesses olan Kanun-u Esasî Azrail hükmüne geçti, onları öldürdü.

Ey hamiyetli ihvan-ı vatan! İsrafat ve hilaf-ı şeriat ve lezaiz-i nâmeşruâ ile tekrar ihya etmeyiniz! Demek şimdiye kadar mezarda idik, çürüyorduk. Şimdi bu ittihad-ı millet ve meşrutiyet ile rahm-ı madere geçtik, neşv ü nema bulacağız. Yüz bu kadar sene geri kaldığımız mesafe-i terakkiden inşâallah mu'cize-i Peygamberî (A.S.M.) ile, şimendifer-i Kanun-u Şerî-yi Esasiyeye[139][1)] amelen ve burak-ı meşveret-i şer'iyeye fikren bineceğiz. Bu vahşet-engiz sahra-yı kebiri bir zaman-ı kasirde tekemmül-ü mebadî cihetiyle tayyetmekle beraber, milel-i mütemeddine ile omuz omuza müsabaka edeceğiz. Zîrâ onlar öküz arabasına binmişler, yola gitmişler. Biz birdenbire şimendifer ve balon gibi mebadîye bineceğiz, geçeceğiz. Belki câmi'-i ahlâk-ı hasene olan hakikat-ı İslâmiye ve isti'dad-ı fıtrî ve feyz-i imanın ve şiddet-i cû'un hazma verdiği teshil yardımıyla fersah fersah geçeceğiz. Nasıl ki vaktiyle geçmiş idik.

Talebeliğin bana verdiği vazife ile hürriyetin ferman-ı mezuniyetiyle ihtar ediyorum:

Ey ebna-yı vatan! Hürriyeti sû'-i tefsir etmeyiniz, tâ elimizden kaçmasın. Ve müteaffin olan eski esareti başka kabda bize içirmekle bizi boğmasın.[140][HAŞİYE)] Zîrâ hürriyet, müraat-ı ahkâm ve âdâb-ı şeriatla ve ahlâk-ı hasene ile tahakkuk ve neşvünema bulur. Sadr-ı evvelin, yani sahabe-i kiramın o zamanda âlemde vahşet ve cebr-i istibdad hükümferma olduğu halde, hürriyet ve adalet ve müsâvâtları bu müddeaya bürhan-ı bahirdir. Yoksa hürriyeti sefahet, lezaiz-i nâmeşrua, israfat, tecavüzat, heva-i nefse ittiba'da serbestiyet ile

tefsir, amel etmek; bir padişahın esaretinden çıkmakla, nefsin esaret-i rezilesinin altına girdiklerinden milletin çocukluk isti'dadını ve sefih olduğunu gösterdiğinden; paralanmış olan eski esarete [141]2) lâyık ve hürriyete adem-i liyakat gösterir. Zîrâ sefih mahcurdur. Geniş, müşa'şa' olan yeni hürriyet-i şer'iyeye adem-i liyakat, –zira çocuğa geniş olmaz– ve şanlı olan ittihad-ı millî,[142]3) bozulmuş ve müteaffin olan hâlât ile fena bir hastalığa hedef edecektir. Zîrâ ehl-i takva[143]1) ve vicdanın tefsiri böyle değil. Mezhebi de muhalif olacaktır. Biz Millet-i Osmaniye erkeğiz. Kamet-i merdane-i isti'dad-ı millimizde kadınların libası gibi süslü sefahat ve hevesat ve israfat yakışmıyor. Binaenaleyh aldanmayalım.

خُذْ مَا صَفَا دَعْ مَا كَدَرَ ökaidesini düstur-ul amel yapalım. Şöyle ki: Ecnebiyede terakkiyat-ı medeniyeye yardım edecek noktaları (fünûn ve sanayi gibi) [144]2) maalmemnuniye alacağız.

Amma medeniyetin zünûb ve mesavîsi olarak bazı âdât ve ahlâk-ı seyyie ki, ecnebîlerde (onlarda) mehasin-i kesîre-i medeniyesiyle muhat olduğu için çirkinliği o kadar göstermiyor. Biz ise aldığımız vakit sû'-i tali' cihetiyle, sû'-i intihab vasıtasıyla müşkil-üt tahsil mehasin-i medeniyeti terk, çocuk gibi heva ve hevese muvafık zünûb-u medeniyeti kesbettiğimizden, muhannes veya mütereccile gibi [145]HAŞİYE) oluruz. Yani karı erkek gibi giyinse, karı süsüyle süslense muhanneslik-tir, yakışmaz. Merd-i valâhimmet, zîb ü zîverle müzahref cilveli hanım gibi olmamalı.

Elhasıl: Zünûb ve mesavi-i medeniyeti, (adet ve ahlâk-ı seyyieyi) hudud-u hürriyet ve medeniyetimize girmekten seyf-i şeriatla yasak edeceğiz. Tâ ki, medeniyetimizin gençliği ve

şebabiyeti, zülâl-i ayn-ül hayat-ı şeriatla muhafaza olsun. Kesb-i medeniyette Japonlara iktida bize lâzımdır ki; onlar Avrupa'dan mehasin-i medeniyeti almakla beraber, her kavmin mabihil-bekası olan âdât-ı milliyeyi muhafaza ettiler. Bizim âdât-ı milliyemiz İslâmiyet'te neşv ü nema bulduğu için, iki cihetle sarılmak zarurîdir.

Ey hamiyetli ebna-yı vatan! Cem'iyet-i millî [146]3) ruhlarını feda etmekle saadetimize yol açtılar. Biz de, bazı sefahât ve lezaizimizi terk ile onlara yardım edeceğiz. Zîrâ o sofra-yı nimete beraber oturuyoruz. Efkâr-ı fâside sahibi, yani hürriyet altında istibdadı ve mezalimi arzu edenler, mevt-i ebedîye mazhar olan zaman-ı mazînin cevfinde medfun olan istibdadatı veyahut seyl-i huruşan-ı zaman içinde yuvarlanmış olan mezalimi, bir daha temaşa etmemek için, tarih-i hayat-ı hürriyetin beyanıyla, mazî ve hâl meyanında delinmez bir sedd-i âhenin çekmek istiyorum.

Şöyle ki: Bu inkılab-ı azîm doğurduğu hürriyeti, meşveret-i şer'iyenin terbiyesine verse, bu milletin eski satvet ve kuvvetini ihya edecektir. Eğer veba ve ağraz-ı şahsiyeye müsadif olsa; istibdad-ı mutlaka dönecek. Hürriyet tam zamanında doğdu. Ahval ve ilcaât-ı zaman tam terbiyesine hizmet ister. Sun'î ve ihtiyarî değil, tâ ki çok külfete muhtaç olsun. Eski zaman gibi belki bu kadar tazyikatın tesiriyle me'yusiyet ve mahv olmak şanından olmayan hamiyet-i İslâmiye, o kadar galeyana gelmiş ki; güya hürriyet rahm-ı maderde tekemmül yaşına kadar gelmiş. Kadem-nihade-i saha-i vücûd olduğu anda hükümfermalığını ilân ve hiçbir müsademata karşı tezelzüle ve delinmeğe uğramayacak bir sedd-i âhenin gibi veyahut taht-ı

Belkıs gibi beş hakâik-i sabite üzerine teessüs edecek!..

Birinci Hakikat: (Hal-i içtimadır) Mecmu'da bir kuvvet bulunur, hiçbir ferd o kuvvete mâlik olamaz. Bir kalın şerit ile eczasından ince bir telin kuvveti gibi… veyahut efkâr-ı umumiyeyi mutazammın yeni hükûmetimiz ve eski hükûmetlerimiz gibi...[147][*)]

Ey millet! Biz şimdi kalın şeridiz. Her kim muhalefet ve hodserane ile bunu zaîf etse, umumun hakkına affolunamaz bir cinayettir.

İkinci Hakikat: Zaman-ı salifte, yani galebe-i vahşet vaktinde âlemde hükümferma; vahşetin mahsulü ve tedennî ve inkırazın mahkûmu olan kuvvet ve cebrin saltanatı idi. Bunlar (yani kuvvet ve cebir) Herhangi devletin deveran-ı demi yerine girmiş ise, o devleti kendi gibi ömr-ü tabiîyle kayd ve ecel-i inkirazın pençesine vermiş. Ve öyle devletlerin sahaif-i tarihiyeleri (satırları) baykuşların âşiyanı gibi satırları inkırazlarını çağırıyorlar, bağırıyorlar.

Ve tasallut-u medeniyetin[148][1)] zamanında âlemin hükümranı, ilim ve mârifettir. Müvellidi medeniyet ve şanı tezeyyüd ve ömrü ebedî olduğundan, herhangi devletin hayat ve müdebbiri olmuş ise, o hükûmeti[149][2)] kendi gibi kayd-ı ömr-ü tabiîden ve ecel-i inkırazdan tahlis ve küre-i arz kadar yaşamasına isti'dad vermiş. Kitab-ı Avrupa sahaifi bunu alenen gösteriyor. Bu hakikata misal isterseniz, eski hükümetimize ve yeni hükümetimize bakınız.

Eğer denilse: Şimdiye kadar bu hükûmet-i zaîfeyi[150][3)] âdi adamlar idare edebilirdi. Amma bu kadar metin ve dehşetli, kaviyyen emel ettiğimiz yeni hükûmeti (yeni devleti) omuzunda taşıyacak

hârika ve dâhî adamlar[1514)] lâzımken, Asya ve Rumeli tarlası acaba öyle mahsulât verecek mi?

Buna cevab: Eğer başka inkılablar başa gelmezse, evet!..

Ve Üçüncü Hakikat'a dikkat et. Şöyle ki: Bu zaman-ı mazîde insan isti'dad-ı gayr-ı mütenahiye mâlik iken, o kadar dar ve mahdud daire içinde hareket ediyordu ki; güya insan iken hayvan gibi yaşadığından, efkâr ve ahlâkı o daire nisbetinde tedennî etmiş ve mahsur kalmış idi. Şimdi bu şer'î hürriyet-i âdilane yaşasa, fikr-i beşerin ağır zincirlerini paralamakla ve isti'dad-ı terakkiye karşı sedleri herc ü merc[1525)] ederek o küçük daireyi dünya kadar tevsi' edebilir. Hattâ benim gibi bir köylü âdi adam, süreyya kadar ulvî olan idare-i umumîyi nazara alacak. Âmâl ve müyulatın filizlerini orada bağlayacak. Ve herbir fiil ve tavrının orada bir ihtizaz ile zîmedhal bulunacağından, himmeti Süreyya kadar tealî ve ahlâkı o derece tekemmül ve efkârı memalik-i Osmaniye kadar tevessü' edeceğinden; Eflatunları ve İbn-i Sina'ları ve Bismark'ları ve Dekart'ları ve Taftazanî'leri inşâallah geri bırakacak. Bu kuvvetli Asya ve Rumili tarlası çok şübban-ı vatan mahsulü vereceğinden[1531)] kaviyyen ümidvarız.

Lâsiyyema şu memalik-i Osmaniye umum enbiyanın mahall-i zuhûru ve düvel-i mütemeddine-i salifenin mehd-i teşekkülü ve şems-i İslâmiyetin maşrık-ı tulû'u olduğundan, insanların fıtratlarında (bu üç şeyi) ektikleri, isti'dadat-ı kemâl bu hürriyetin yağmuru ile neşv ü nema bulsa, herkesin isti'dadı ve fikr-i münevveri Şecere-i Tûbâ gibi dal, budakları her tarafa açacaktır. Ve şarkı garba nisbeti, seheri guruba nisbeti gibi edecektir.

Eğer sevs-ı ataletle ve semûm-u ağraz ile kurutulmazsa!.

Dördüncü Hakikat: Şeriat-ı Garra Kelâm-ı Ezelî'den geldiğinden ebede gidecektir. Zîrâ şecere-i meyl-ül istikmal, âlemin dalı olan insandaki meyl-üt terakkinin muhassal ve semeresi olan isti'dadının telahuk-u efkârla hasıl olan netaici teşerrüb ve tegaddi ile büyümesi nisbetinde, Şeriat-ı Garra aynen maddî zîhayat gibi tevessü' ve intibak edeceğinden ezelden gelip ebede gideceğine bürhan-ı bahirdir.[154]2) Asr-ı Saadet, sadr-ı evvelin hürriyet ve adalet ve müsâvâtı -bahusus o zamanda- delil-i kat'îdir ki,[155]3) Şeriat-ı Garra müsâvâtı, adaleti ve hürriyet-i hakkı cemî'-i revabıt ve levazımatıyla câmi'dir.

İmam-ı Ömer (R.A.) ve İmam-ı Ali (R.A.) ve Salahaddin-i Eyyubî-i Kürdî (R.H.) âsârı bu müddeaya delil-i alenîdir. Buna binaen kat'iyyen hükmediyorum: Şimdiye kadar noksaniyatimiz ve tedenniyâtımız ve sû'-i ahvalimiz dört sebebden gelmiş:

1- Şeriat-ı garranın adem-i müraat-ı ahkâmından..

2- Bazı müdahinlerin keyfemayeşâ sû'-i tefsirinden..

3- Zahirperest âlim-i cahil, veyahut cahil-i âlimin taassubat-ı nâ-bemahallinden..

4- Sû'-i tali' cihetiyle, sû'-i intihab tarîkıyla müşkil-üt tahsil, Avrupa mehasinini terk ederek, çocuk gibi heva ve hevese muvafık zünub ve mesavî-i medeniyeti tutî gibi takliddir ki, bu netice-i seyyie zuhûr ediyor. Memurîn hakkıyla vazifesini îfa etse, memur olmayan ilcaât-ı zamana muvafık sa'yetse, sefahete vakit bulmayacaktır.[156]1)

Bu iki kısmın herhangisinden bir ferd, sefahete inhimak gösterdi ise, bu heyet-i içtimaiye içinde muzır bir mikrop suretine giriyor.

Beşinci Hakikat: Zaman-ı sâbıkta (salifde) revabıt-ı içtima' ve levazım-ı taayyüş[157]2) ve fevaid-i medeniyet o kadar tekessür ve teşa'ub etmediğinden, bazı kalil adamların fikri, devletin idaresine yarı kâfi gibi idi. Amma bu zamanda revabıt-ı içtima' o kadar tekessür [158]3) ve levazım-ı taayyüş o derece taaddüd ve semerat-ı medeniyet o kadar tefennün etmiş ki, ancak yalnız **kalb-i millet hükmünde olan meclis-i meb'usan ve fikr-i ümmet makamında olan meşveret-i şer'î ve seyf ve kuvvet-i medeniyet menzilinde bulunan hürriyet-i efkâr o devleti taşıyabilir. Ve idare ve terbiye edebilir.** Bu hakikata misal; eski hükûmet-i müstebide ve yeni hükûmet-i meşrutadır.

Üçüncü Hakikat'ın bana verdiği vazife ile ve Hürriyetin ferman-ı mezuniyetiyle "üç şey" ihtar ediyorum:

Birinci: [159]4) Bir cisim birden zerrattan tahallül, yeni zerrattan teşekkül eylemesi muhal olacağından, cism-i devletin birden memurîni ref' ve yenilerini ikame eylemesi muhal olmasa da, müteazzirdir. Binaenaleyh isti'dadı habis ve kabil-i ıslah olmayan adamları zâten cism-i devlet def'-i tabiî ile ifraz edecektir. Amma kabil-i ıslah olanlar, zâten güneş daha garbdan tulû' etmediğinden tövbenin kapısı açıktır. Bunların tecrübelerinden istifade etmeli. Bunların yerini dolduracak kırk sene lâzım. Yoksa umum aleyhinde idare-i lisan ve terzil etmek, bu şanlı olan ittihad-ı milleti –bozulmuş olan bazı efkâr ve ahlâklarına binaen– bir hastalığa hedef edecektir.

İkinci (İkincisi): Ben Kürdistan dağlarında büyümüş idim. Merkez-i hilafeti güzel tahayyül ediyordum. Vakta, bundan yedi-sekiz ay mukaddem Dersaadet’e (İstanbul’a) geldim. Gördüm ki: İstanbul tevahhuş ve tenafür-ü kulûb sebebiyle medenî libasını giymiş vahşi bir adama benzerdi. Şimdi ittihad-ı millî ve (muhabbet-i milliye sebebiyle) medenî adam, fakat yarı medenî ve yarı vahşi libasında bize arz-ı dîdar ediyor. Evvel Kürdistanda fenalığın sebebi, Kürdistan uzvu hastalanmış zannediyordum. Vakta ki, hasta olan İstanbul’u gördüm. Nabzını tuttum. Teşrih ettim. Anladım ki, kalbteki hastalıktır, her tarafa sirayet eder. Tedavisine çalıştım, bir divanelikle taltif edildim.

Hem de gördüm ki; medeniyet-i hakikiyeyi teşkil eyleyen İslâmiyet, maddî cihetinde medeniyet-i hazıradan pek geri kalmış. Güya İslâmiyet sû’-i ahlâkımızdan darılmış mazî tarafına dönüp gidiyor, Zaman-ı Saadete bizi şikayet edecektir. Bunun en büyük sebebi; istibdaddan sonra, mürşid-i umumî olan üç büyük şubenin ki “cümlenin maksudu bir amma rivayet muhtelif” veyahut

عِبَارَاتُنَا شَتّٰى وَ حُسْنُكَ وَاحِدٌ وَ كُلٌّ اِلَى ذَاكَ الْجَمَالِ يُشِيرُ

beytinin mâsadakı olan ehl-i medrese ve ehl-i mekteb ve ehl-i tekyenin tebayün-ü efkâr ve tehalüf-ü meşaribidir.

Bu tebayün-ü efkâr, ahlâk-ı İslâmiyenin esasını sarsmış ve ittihad-ı milleti çatallaştırmış ve terakkiyat-ı medeniyeden geri bırakmıştır. Zîrâ biri ifrat ile diğerini tekfir ve tadlil ediyor.. Ve öteki tefrit ile onu [160*)] techil ve gayr-ı mutemed addediyor.

Bunun çaresi, tevhid ile tevahhüd; ve efkârlarının mabeyninde [161**)] teyid-i münasebet ile

musalaha... Tâ i'tidal noktasında musafaha ile birleşmekle, aheng-i terakkiyi ihlâl etmesinler.

Üçüncüsü: Ben vâizleri (vaizlerin bazısını) dinledim. Nasihatları bana tesir etmedi. Düşündüm, kasavet-i kalbimden başka üç sebeb buldum:

Birincisi: Zaman-ı hazırayı zaman-ı salifeye kıyas ederek yalnız tasvir-i müddeayı parlak, mübalağalı gösteriyorlar. Tesir ettirmek için isbat-ı müddeâ ve ikna-i müteharri-i hakikat lâzım iken ihmal ediyorlar.

İkincisi: Bir şeyi tergib veya terhib etmekle ondan daha mühim şeyi tenzil edeceklerinden, müvazene-i şeriatı (iyice) muhafaza etmiyorlar.

Üçüncüsü: Belâgatın muktezası olan muktezay-ı hale mutabık, yani ilcaât-ı zamana muvafık, yani teşhis-i illete münasib söz söylemezler. Güya insanları eski zaman köşelerine çekiyorlar, sonra konuşuyorlar.

Hasıl-ı kelâm: Büyük vaizlerimiz hem âlim-i muhakkik olmalı, tâ isbat ve ikna' etsin. Hem hakîm-i müdakkik olmalı, tâ müvazene-i şeriatı bozmasın. Hem belîğ-i mukni' olmalı, tâ mukteza-yı hal ve ilcaât-ı zamana mutabık söz söylesin ve mizan-ı şeriatla tartsın ve böyle olması da şarttır.

Yaşasın Şeriat-ı Garra!.. Yaşasın adalet-i İlahî!..[162*)] Yaşasın ittihad-ı millî!.. Ölsün ihtilaf!.. Yaşasın muhabbet-i millî!.. Gebersin ağraz-ı şahsiye ve fikr-i intikam!.. Yaşasın şecaat-ı mücessem (mücesseme) askerler!.. Yaşasın satvet-i müşahhas ordular!..(ımız) Yaşasın akıl ve tedbir-i mücessem dindar cem'iyet-i ahrar!.. Yaşasın yaraları tedavi etmek fikrinde olan Halife-i Peygamber!..

Kürdistan dağ ağacının meyvesi, hazmı sakildir.. Dikkatlice çiğneyiniz, ta hazmolsun... Yoksa helâl etmeyeceğim.

Eğer siz de –iki gazeteci nasıl sözümü tahrif etmiş– öyle okursanız, Allah imdad eyleye. İrticalen söylemişim, lâkin her bir kelimede bir maksadım var. Dikkat ediniz, tâ ki:

وَ كَمْ مِنْ عَائِبٍ قَوْلاً صَحِيحًا ۞ وَ آفَتُهُ مِنَ الْفَهْمِ السَّقِيمِ

ye mâsadak olmayasınız vesselâm.

---------------۞۞۞---------------

NUTUK – 2

PRENS SABAHADDİN BEYİN SU-İ TELAKKİ OLUNAN GÜZEL FİKRİNE CEVAP [163*)]

Hayat ittihaddadır. Benim gibi bir bedevînin fikri, fıtrat-ı asliyeye daha yakın olduğu için muhakemesi de tabîî olduğundan, sun'îden daha mükemmel olacaktır. Şöyle ki:

Efrad mabeyninde muhabbet-i millî, zerrat mabeynindeki câzibe-i cüz'iyeleri gibi, bir muhassal teşkil ile, cihet-ül vahdetimiz olan usûl-ü merkeziyeyi intac edeceğinden ittihad ve muhabbet-i millî revabıtını tahkîm eylemekle; zülâl-i medeniyet o mecarada seyelân ederek şu anasır-ı muhtelifeyi bir seviyeye getirdiğinden, âheng-i terakki hoş bir nağme ile ecnebîlerin sımah-ı hassasında tenînendaz edecektir.

Hem de her kavmin mâbihil-bekası olan âdât-ı milliye ve lîsan-ı kavmiyeye ve isti'dad-ı efkâra muvafık, hükumet teşebbüsata başlamalı... Tâ ki makine-yi teraakkiyat-ı medeniyetin buharı hükmünde olan müsabakayı intac edecek bir hiss-i rekabet peyda olabilsin. Yoksa bu revabıt ve mecarayi fekk edecek adem-i merkeziyet fikri; veyahud onun ammızâdesi unsura mahsus siyasî kûlüpler –zaten merkezden nefret var– istibdad ciheti ile ve şiddet-i ihtilaf-ı unsur ve mezheb sebebiyle birden bire kuvve-i anilmerkeziyeye inkılab edeceğinden, tevsî'-i mezuniyet kabına vahşetin galeyanıyla sığmayacağından; Osmanlılık

ve meşrutiyet perdesini birden feveran ile yırtacak bir muhtariyete; Ve sonra istiklâliyete; ve sonra tavaif-i mülûk suretini giydiğinden hiss-i rekabet dâiyesiyle vahşetin ve adem-i müsâvâtın mahsulü olan fikr-i istilâ yardımıyla bir mücadele-i keşmekeş intac edeceğinden, öyle bir zenb-i azîm olur ki; hürriyetteki hasene-yi uzmaya menafi'-i umumî mizanıyla tartılsa muvazî, belki ağır gelecektir.

Seviye-i irfanı –bir mütemeddin devlet, Alman gibi libas-ı siyaseti– kâmet-i isti'dadımıza ya kısa veya uzun olacaktır. Zîra seviyemiz bir değildir. Tıbbın eski bir düsturudur ki; her illet, zıdd-ı tabiatıyla tedavi olunur. Binaenaleyh, mizâc-ı ittihad-ı millete arız, semûm-u istibdad ile isti'dâd ve meyl-i iftirak marazı izale veya tevkîf lâzım iken; adem-i merkeziyet fikriyle veyahud onun kardeşi oğlu gayr-ı mahlût siyasî kulüpler sirayetine yardım ve önüne menfezler, kapılar açmak, muhalif-i kâide-i hikmet ve tıb olduğundan, bir dehâ-yı mücessemin ki; fatiha-yı zaferi istihsal, hasene-yi uzma-yı Hürriyet ve ittihad-ı millî iken; böyle bir iftirakın zenb-i azîmiyle hâtime çekmek, onüç asır evvel ölmüş asabiyet-i cahiliyeyi ihya ile fitneyi îkâz etmek; ve Asyânın mahall-i saaadetimiz olan sema-yı müstakbeldeki cinanı cehenneme döndürmek, hamiyet ve uluvv-u cenablarına yakıştıramıyorum. Onun te'vili güzel, fikren taakkul edebiliriz. Amma isti'dadımızla amelen tatbik edemeyiz. Tatbikine çok zaman lâzım. Biz ki, ekseriz, muvahhidiz. Tevhidle mükellef olduğumuz gibi, ittihadı te'sis edecek muhabbet-i milliye ile de muvazzafız. Eğer unsur lâzım ise, unsur için bize İslâmiyet kâfidir.

---------------□□□---------------

NUTUK – 3

İSTANBUL'DA BULUNAN KÜRDLERE EDİLEN TELKİNAT

Ruhumu misafireten bir hammal cesedine gönderdim. Ve hammal lisaniyle hammallara hitaben beyan-ı hal ettim. Kusurumu müstear hamallığıma bağışlamalı.

Ey hammallar! Sizin kalbinizde bu fikri ekiyorum. Zîrâ kalbiniz hâlî ve bozulmamıştır.

فَصَادَفَ قَلْباً خَالِياً اَتَانِى هَوَاهَا قَبْلَ اَنْ اَعْرِفَ الْهَوَى فَتَمَكَّناَ

beytinin ruhu sizden tecellî edecek. Kulak istemem, kalble dinleyiniz!..

Gayet kıymettar üç cevherimiz var: Şeriat, namus, gayret lisanıyla muhafazasını bizden istiyorlar.

Birincisi

İslâmiyet ki, milyonlarla şühedanın kan bahasıdır.

İkincisi

İnsaniyet ki, insanı umum âleme sultan eden odur.

Üçüncüsü

Milliyetimiz ki, o âsar ile hayy olan dahî seleflerimizle bir rabıta-yı ittihadımızdır.

Bundan maada; bizim üç düşmanımız var, bizi mahvediyor:

Birincisi

Fakr!.. Yalnız burada Kürdlerden kırkbin hammal buna canlı delillerdir.

İkincisi

Cehil!.. Bu kırkbinden kırk nefer mürebbi-yi efkârî olan gazeteyi bu zaman-ı terakkîde okuyamamasıyla müsbettir.

Üçüncüsü

Keşmekeştir. Şimdi dörtyüz bin cesur muharib bir kuvve-i cesimeye malik olduğumuz halde, ihtilaf-ı dâhilîden dolayı mahvoluyor.

Şimdi bize üç elmas kılıç lâzımdır. Tâ ki, üç cevherimizi muhafaza ve üç düşmanımızı da mahvetsin.

Birincisi

İttihad-ı millî...

İkincisi

Sa'yı insanî...

Üçüncüsü

Muhabbet-i millidir kî; bu ittihadla o kuvve-i cesimeyi **hükümetin eline vermekle** harice sarfettiğinden; kendimizi müstehakk-ı adalet; ve ona bedel hükümetten adâlet ve müterakim hukukumuzu isteyeceğiz. Altıyüz seneden beri bayrak-ı tevhidi umum âleme karşı i'la eden, ve istibdada şiddet-i itaât; ve terk-i âdât-ı milliye ile ihtiyarlanan bizim şanlı **Türk pederlerimize kuvvet ve cesaretimizi peşkeş ve hediye edelim.**

Ona bedel: Onların akıl ve mârifetinden istifade edeceğiz. Ve asaletimizi de göstereceğiz.

Elhasıl: Türkler, bizim aklımız... Biz de onların kuvveti... Mecmuumuz bir iyi insan oluruz. Hodserane yapmayacağız. Bu azmimizle başka unsurlara ders-i ibret vereceğiz. İyi evlad böyle olur. Hem de istibdad zamanında bir batman itaât etmişsek, şimdi on batman itaât ve ittihad lâzımdır. Zîrâ, şimdi sırf menfaâtı göreceğiz. Çünkü hükûmet-i meşruta, hakikî hükûmet-i meşruâdır.

Elhasıl: İttifakta kuvvet var. İttihadda hayat var. Uhuvvette saadet var. İtaât-ı hükûmette selâmet var. Hablül metin-i ittihada, ve şerît-i muhabbete sarılmak zarurîdir.

—Said—

---------------□□□---------------

NUTUK – 4

HERKES VAZİFESİNİ BİLMELİ, SU-İ İSTİMAL ETMEMELİ!

Gazeteler iki vazife-i mühimmeyi deruhte etmiştir. Çünkü iki rütbeye mazhar olmuş...

Birincisi: Dellal-ül mehasin velmeayib...

İkincisi: Hatîb-i umumî ve yahud mürebbi-i efkâr...

Evvelki unvan iktiza ediyorki: Hâkimiyet-i millet ve hakk, tefettüşün seyf-i katı'ı olan lisan-ı matbuattaki te'siratı muhafaza etsin.

İkinci unvan iktiza ediyor ki: Efkârı terbiye ve talim etsin, sathi etmesin. Halbuki; şimdi aksülamel yapıyor. Zîrâ bu kadar kesret ve karma karışıklık bu te'siratı inkısama vermekle kuvvetini kaybetmiş ve efkârı âdeta sathî etmiş; ve ehl-i sa'yin vaktini de imâte ediyor. Hem de gazete sahibi zemin bulmak için fikr-i intikamın maden-i habisi olan şahsiyyatı karıştırıyor.. Veyahud on para kazanmak için ahlâk-ı İslâmiyeyi esasıyla sarsan istihzaât ve terzilât ve müstehcenât ile ezhan-ı şûrede ahlâk-ı rezîlenin tohumunu ekiyorlar.. Veyahud devletin en mühim, en nazik ve en hafî noktaları avâmın ezhanına arz ediyorlar ki, bizi bu hale düşüren mâlâyanilik ve mafevkinin vazîfesine karışmak gibi seyyiata meydan veriyorlar. Bu gazetelere ya tensîkât veya taksîm-i a'mal kaidesinin icrası lâzımdır.

Ciddi gazetelerin ayinelerinde; iki aylık çocuğun ağzına ekmek doldurmakla çarçabuk büyük

olmak için öldüren seksen yaşındaki acûzenin suret-i kabihi içinde görünüyor.

Ve mizah gazetelerin paslı mir’atlarında, üçüncü arkadaşın müşairâne vaktinde kafiye-i ث yi bulmak için .. اِمْرَأَتِى طَالِقٌ ثَلاَثاً Arkadaşları demişler: مَا ذَنْبُ الْفَقِيرَةِ ، قَالَ ضِيقُ الْقَافِيَةِ Bu paslı müzahref ayîne içinde bunun suretini görüyoruz.

Ey gazeteciler!.. Hedef-i maksadımız olan ittihadı, sizin cerbeze ile yaptığınız muğalatalar ile inhilâl-i anasırı netice vermekte olduğundan; bizim delil-i hayatımız olan mukeddemat-ı ittihadı akîm bırakıyorsunuz.

Hâsıl-ı kelâm: Evvel “Haydar Ağalık” vardı. Şimdi siz de “Haydo” yaptınız. Halbuki; bize lâzım “Haydar”dır. O elmas kılınca benzeyen lisan-ı matbuata i’tidal ile saykal vurun. Tâ ki ifrat ve tefrit ile pas tutmasın.

---------------□□□---------------

NUTUK – 5

NİYAZİ BEY'E

Ey zamanın Rüstem-i Zâl'i!..

Âlem-i misalin misal-i musağğarı olan âlem-i hayâlde senin misalini ziyaret ediyoruz. Zîrâ şimdi herbir mehasin lafız gibi; senin misalin mânâ gibi içinde görünmekle, aklın göz bebeğinden birden irtisam ediyor. Selânik'e geldim. Senin hakiki sûretini mecazî misalinle görüştürmek için su-i tali', hased veyahûd nazar değmemek için iki misâl-i zirvekârın cem'ine müsâade etmedi. Sizin te'sis ettiğiniz bünyan-ı saadeti tahkim etmek için teşekkür-i fiilî olarak Kürdistana gitmek niyetindeyim.

---------------□□□---------------

NUTUK — 6

KÜRDİSTAN ÜLEMA VE MEŞAYİH VE RÜESA VE EFRADINA MEŞRUTİYETE DAİR TELKİNATDIR

Ey verese-i enbiya ulemâ ve meşayih-i ekrad!.. Merkezde olduğum için size tenbih ediyorum ki; bu zaman-ı ahirde fikr-i istibdadın sehab-ı muzlimi, şems-i İslâmiyetin ulvîyet ve hüsn-ü hakikisini enzardan setr etmişti. Hatta âdetâ İslâmiyet, ecnebîlerin nazarında mâni-i terakki ve adâlet ve hürriyet gibi imiş... **Hâşâ sümme hâşâ!...**

Zira sadr-ı evvelin (bâhusus o zamanda) hürriyet ve müsâvât ve adâletleri bürhan-ı bâhirdir ki; Şerîat-ı Garra, (ibadetteki müsâvât bunu te'yid ediyor) hürriyet-i hakkı ve adalet ve müsâvât-ı hukukun cemî'i revabıt ve levazımatıyla câmi'dir. Zîrâ Şeriat, Kelâm-ı Ezelîden geldiğinden ebede gidecektir. Nasıl enbiyalar vahiy ile kavaidi te'sis.. ve müçtehidîn içtihad ile ahkâmı istinbat... siz de ilcaât-ı zamana o ahkâm-ı âdileyi tevfîk ve tatbik ediniz!..

Ey secaat-nihâd rüesa-yı ekrâd!.. Şimdiye kadar padişaha iktida ettiniz ki; milletin vahşetinden dolayı tedennî ve inkirazın mahkumu olan kuvvet ve cebri millette isti'mâl lüzum gördünüz. Şimdi de pâdişah yine size imamdır. İktida ediniz ki; o ömr-ü ebediye mazhar olan mârifet ve adaleti ile milletini idare edecek... Siz de öyle yapınız. Tâ ki, necat bulasınız. Kuvvet ve cebr yerine akıl ve adaleti isti'mal ediniz!.. Tahvif yerinde

muhabbeti ikame ediniz, tâ riyasetiniz berdevam olsun.

Mâhâsıl: Efendimiz o kadar haşmetli ağalık kürkünü milletine bağışladı, siz de o eski ve köhnelenmiş ağalık abasını bir hulle-yi adâlete tebdil ediniz.

Ey bağlı arslanlar gibi efrad-ı ekrâd !.. Şimdiye kadar iki cihetle esir idiniz. Biri hükûmet-i müstebidenin tekalif-i zâlimanesiyle.. Diğeri bazı zâlimlerin gasp ve garet tecavüzatıyla… Şimdi bu inkılâb-ı azîmden sonra âzadesiniz. Herbiriniz âleminizde hükûmet-i meşruta-i meşru'anın tekâlif-i âdilânesine itaât; ve hukuk-u gayre men'-i tecâvüz şartıyla birer pâdişah gibisiniz!.. Bu saltanat-ı şahsiyeyi muhafaza, teşebbüs-ü şahsi ile ellerinizden geldiği kadar bu ittihad-ı millete ve meşrutiyete her cihetle hizmet ediniz!.. Zîrâ bizim, belki umum millet-i İslâmın ve mutlak Osmanlıların necat ve hayatı bu ittihad-ı milletle kaimdir.

Ey umum ekrâd!.. Gözünüzü açınız, sabah geldi. Ve müteyakkız olunuz. Sizin ihtilâf ve vahşetinizden efkâr-ı fâside sâhibi istifâde etmesin. Bu şanlı olan ittihad-ı milleti fena bir hastalığa hedef etmesinler. Zîrâ o vakit bütün millet ve İslâmiyet size davacı olacaktır.

Zaman size sille vurmakla o ihtilâf ve keşmekeşi atacaktır... Nâmusu-nuzu isterseniz, tokat yemeden atınız!.. Bunu da muhakkak bilin; Her tarafa hücum eden medeniyete karşı vahşetinizi muhafaza edemezsiniz. Bu "vahşet" lafzından darılmayınız. Zîrâ evvel nefsime söylüyorum... Hem de kabahat hükümetindir. İstediğim nokta, Kürtlük nâmûs ve haysiyetini muhafaza; ve yiğit, kahraman Arnavutlara meşrutiyet ve adalete hizmet ile iktida ediniz. Bu hâl-ı hazır, saadetimize

herkesten ziyade hizmet edecektir. Çünkü herkesten ziyade istibdattan biz zarar görmüşüz. Güya bizden darılmıştılar. Mâzi tarafına bizi sevk ediyorlardı. Beşaret ediyorum ki, yakın zamanda umum Kürdistanda medaris-i münderiseyi ihya ve olmayan yerlerde de medaris te'sis edilecektir vesselâm.

---------------□□□---------------

NUTUK – 7

Benim gibi bir asabî ve sinirli; ve hakikatı hiçbirşeye feda etmeyen, gayet insafsızlığa karşı sözlerindeki şiddet ve ifratı ile muaheze ederseniz, insafsızlığa bir insafsızlık daha ilave edersiniz.

Ruh-u kulüp ittihad-ı kulûbdadır.. Ve mizac-ı hayat-ı hükûmet, kulüplerin imtizacındadır. Perişan ve tabakat-ı ağraz içinde yeni uyanmış bizim efkâr-ı umumiyemize peşkeş ettiğim o derece hasna bir hakikatı kıymet-naşinastlıkla o kadar çirkin bir te'vil libasını giydirmişler ki; hamiyet ve gayretin emr-i kat'îsiyle endam ve a'za-yı seb'asını, perde-i nezaketi yırtmakla göstermeğe mecburum. Herbir uzvu bir hakîkat içinde gösteriyorum.

Birinci Hakîkat: Bir adam bir dereceye çıksa ki; bir pencerede âlemi temaşa etse, kâmeti kısa olduğu halde o seviyeye gelmek için tetâvul.. Ve uzun olduğu halde takavvus ettiği gibi; bir adam kıymet ve isti'dadı mazhar olduğu rütbe ve hâkimiyetinin mâdununda olsa, tefritten teberrisini göstermek için tekebbür.. Ve mâfevkinde olsa, ifrattan tenezzüh ve bir seviyeye gelmek ve ulviyetini îzhar için tevazu' edecektir.

İkinci Hakîkat: Beşerin âmâl ve ağrazı gayr-ı mahdud olduğundan, bu dar ve mahdud dünya istiab edemediğinden; her bir emirde ağraz-ı kesîre tezahüm ederek tehasud ve keşmekeşi intac; ve

cidal-i hayatın müsabaka meydanına yol açıyor. Âhiret geniş olduğu için, o gayr-ı mahdud âmâlı istiab eylediğinden; umur-u uhreviyede (ki birisi de Hukukullah ta'bir olunan menafi'-i umumiyedir) yerleştirilmesi için müzahamet yoktur. Buna mikyas; gayet kıymettar ve kemâl-i hakîkî ve Süreyya kadar ulvî olan zülâl-i velâyet gibi umurlarda hased yoktur.. Ve gayet dûn-kıymet ve emr-i itibarî ve serab ve sera nisbetinde olan rütbelerde ve seriüz-zeval hüsün ve kuvvette hased gayet çoktur.

Üçüncü Hakîkat: İbadet ve camideki müsâvât üssül-esas-ı meslek edilse, umur-u uhreviyeden olan hamiyet-i millî kuvvetiyle ve teşebbüs-ü şahsî yardımıyla cüz'i muhabbetler öyle bir câzibe-i umumîyeyi teşkil eder ki; Kürd gibi bir kitle-i azîmeyi küre gibi tedvîr edecektir. Lâkin haysiyet-i i'tibariyeyi ele almak; ve o müsâvât-ı asliyeyi ihlâl etse; mikropların yuvası gibi ağraz ve enaniyetler intişara başlayacaktır. Ki tiryak yine o müsâvâttır. Zîrâ herkesin bir enesi var.

Ne nesil iledir, ne sâl iledir
Ne câh iledir, ne mal iledir
Beyim ululuk, kemâl iledir.

Beyti bu hakîkata şahiddir.

Dördüncü Hakîkat: Bir hasta, hekîme karşı üç halde bulunur:

Birincisi: Gözünü kapar hiç bir şey söylemez, hekim de hiç ehemmiyet vermez. Kâh zehir, kâh ilacı verir. İstibdatta milletin hâli gibi...

İkincisi: Hasta hekîme teşhis-i illete yardım ve verdiği ilacı hüsn-ü isti'mal.. ve hayatına lâzım olanı taleb ediyor. Tabib de hastanın gözü açık olduğu için ihtiyat ve dikkate mecbur oluyor. Benim kulüplerde arzu ettiğim meslek gibi...

Üçüncüsü: Hasta âdeta hekimini yalnız reçeteci gibi tanıyor ve hasta iken, hekîmfuruşluk zevkiyle ilaçları kendisi almak ve terkib ve isti'mal etmek meharetsizliği için اِثْمُهُ اَكْبَرُ مِنْ نَفْعِهِ sırrına mazhar olur. Zîrâ hâlavet-i hâkimiyetle sarhoş olur. Şimdi veya ileride kulüplerin mesleği gibi...

Elfezleke: Millet hastadır. Hükûmet de hekîmdir. En fena zamanda teslim-i nefs ettiğimiz halde, en menfaatli zamanda ittiham ve hodserâne etmek; menfaat-i umumiyeyi hedef-i maksad edenin kârı değildir. Kuvvet kanunda olsun. Yoksa istibdad münkasım olmuş olur.

Beşinci Hakîkat: İstibdadın mâden ve menbiti olan şeref ve haysiyet ve i'tibarî rütbeden istimdad... ve milleti istihdam... Ve hâtır ve tahakküm ve taraftarı rabıta etmektir ki; vahşetin ağalığı budur. Ümmül-ağavat olan Yıldız'da ebul-ağavat olan Sultan Hamîd bu ağalıktan vazgeçti. Nerede kaldı başka sivrisinekler!..

Amma hürriyet ve medeniyetin ağalığı nefsine ve kemâline istinad ve iktidarını isti'mal ve millete hizmet etmektir ki سَيِّدُ الْقَوْمِ خَادِمُهُمْ buna düstûr-u tatbikdir. Şedîden hamiyeti dava eden, o takviyesine çalıştığı hamiyetten şüphelidir.

Altıncı Hakîkat: Bazı kulüpler, netice-i ittihad-ı millet olduğundan tabiî kulüptür ve muhkemdir. Bizim arslan Kürdlerin ihtilafı için; kulübumuz sun'î ve mukaddime-i ittihad olduğundan; gayet ihtiyat ve hulus-u niyet ve fedakârlık (hatta ruhunu... nerede kaldı enaniyetler) ve mehâret ve i'tidal-i dem'e muhtaçtır. Zîrâ az bir ifrat ile çok a'sâb ve hissiyat heyecana geliyor, husûsan büyüklerden... ve böyle esaslarda az bir yanlış, kesr-i adedî gibi; fürûatta bir yekûn-u azîm seyyiatı teşkil edecektir. Hem de o kadar

geniş daire, ahrara efkâr-ı umumiyeden başka serpuş olamadığından, riyaset-i şahsiyenin kat'iyyen aleyhindeyim. Reisimiz ancak hükûmettir.

Yedinci Hakîkat: Kulüp ki, efkâr-ı umumiyenin ma'kes ve mevcûdiyet-i kavmiyenin mir'at ve mihrakıdır. Biz –ki güya akıl ve mârifetimiz, kuvvet ve cesaretimizde mündemiç ve münteşirdir. mevcudiyetimiz ve efkâr-ı umumiyemizin kıymetini rakibimiz ile müvazene ederek tenzil edeceğiz. Bize lâzım Türklerle –ki; güya mazlumiyetle zayi' olan eski şanlı kuvvetleri akıl ve mârifetlerine inzimam etmiştir– ittihad edeceğiz. Onlar bizi müdafaa etsin. Zîrâ onlara çok ücret vermişiz.

Yahû bu güzel hakâiki eğer fehmetmişsen; bak ne pis te'ville rağbet-i umumiyeye karşı sed çekmişler. Şöyle: Güya ben (Kürdlerin ve ittifakında başkasının beyliğini intac edeceğim gibi) kelimât-ı lâya'kilâne ile ve kat'iyyen bir madde-i rekabet mabeynimizde olmayan zatlara hased ve garaz ve kendim için usandığım şöhretten ve çirkin gördüğüm riyaseti istiyorum... gibi hodperestâne ile kıymet-i zâtiyelerini gösterdiler.

Ben şimdiye kadar hilâf ile vifâkı yapmak fikrindeydim. Enaniyete karşı gelmek, daha ziyade kabarmak havfiyle ve اِنَّ لِـلْـبَا طِلِ صَوْلَـةً ثُمَّ تَضْمَحِلُّ emeliyle hakikatı sükût içinde sakladım... Ve şimdi tam görünmeyen ve müstakbel tarlasında mazarrat ile sünbüllenen ağrazın, zürrâ'ının boynunu zamanın sillesine havale eyledim.

مَنْ لَـمْ يُؤَدِّبُ دِّ بْهُ الْاَ بَوَانُ اَدَّبَهُ الـزَّمَانُ

Eğer dâiye-i teferrüd, ihtilâf, hodfuruşluk, meyl-ül ağalık, milleti istihdam, aldanmak ve aldatmak, sun'î Kürtlük muktezasından gösterilse; şâhid olunuz, o Kürtlükten istifamı veriyorum... Ve cesaret, ve sadakat, ve diyanetin ünvanı olan

tabiî Kürtlükle iftihar ediyorum. Nasıl ki, zaman-ı istibdatta bu tabiî Kürtlük için timarhâneye düştüm. Divânelerin hekîmine dedim: “Eğer müdahane, temelluk, tazarru-u sinnurî, tabasbus-u kelbî, menfaât-ı umumiyeyi menfaat-ı şahsiyeye feda etmek aklın muktezasından addedilmek lâzım gelirse; şâhid olunuz, ben o akıldan istifamı veriyorum ve divanelikle iftihar ediyorum.”

Ey Kürdler!.. Timarhaneyi kabul ettim, Kürdlüğü lekedâr etmemek için irade-i pâdişahı ve maâş ve ihsan-ı şahâneyi kabul etmedim.[164]HAŞİYE)

Muvaffakiyet, niyet-i halisenin refikidir. مَنْ كَانَ لِلّٰهِ كَانَ اللّٰهُ لَهُ vesselâm... Mâ temme’l-kelâm.

مَا تَمّ الْكَلاَمُ

---------------□□□---------------

مقاله لر

Makaleler Kısmı[165]

(2)

MAKALE – 1

“KÜRD’LER NEYE MUHTAÇTIR?” [166*)]

Şark ve Kürdistan Gazetesi Sayı: 1
19 Teşrin-i Sani 1324 / 3 Aralık 1908 / İstanbul

Millet-i Osmaniye meyanında mühim bir unsur teşkil eden Kürdistan ahâlisinin ahvâli hükümetçe ma’lûm ise de, hizmet-i mukaddese-i ilmiyeye dair bâzı metalibatı arz etmeğe müsaade dilerim.

Şu cihan-ı medeniyette ve şu asr-ı terakki ve müsabakatta sair ihvan gibi yekâheng-i terakki olmak için, himmet-i hükûmetle Kürdistanın kasaba ve kurasında mekatib te’sis ve inşa’ buyrulmuş olduğu ayn-ı şükranla meşhûd ise de, bundan yalnız lisan-ı Türkîye âşina etfal istifade ediyor.

Lisana âşina olmayan evlâd-ı Ekrad yalnız medaris-i ilmiyeyi mâden-i kemâlat bilmeleri ve mekatib muallimlerinin lisan-ı mahalliye adem-i vukufiyetleri cihetiyle maariften mahrum kalmaktadır. Bu ise; vahşeti, keşmekeşi, dolayısıyla garbın şematetini davet ediyor.

Hem de ahalinin vahşet ve taklid, hâl-i ibtidaisinde kalmaları cihetiyle evham ve şükûkun te’siratına hedef oluyor.

Eskiden beri herbir vecihle Ekradın madûnunda bulunanlar, bu gün onların hâl-ı tevakkufta kalmalarından istifade ediliyor.

Bu ise ehl-i hamiyyeti düşündürüyor. Ve **bu üç nokta** Kürtler için müstakbelde bir darbe-i müthişe hazırlıyor gibi ehl-i bâsîreti dağdar etmiştir.

Bunun Çaresi: Numune-i imtisal ve sebeb-i teşvik ve terğib olmak için, Kürdistanın nukat-ı muhtelifesinden;

Biri: Ertûşî aşâiri merkezi olan Beytüşşebab cihetinde...

Diğeri: Motkân, Belkân, Sason vasatında...

Biri de: Sipkân ve Hayderan vasatında olan nefs-i Van'da:

Medrese nâm-ı me'lûfiyle ulûm-u dîniye, ve fünûn-u lâzime ile beraber, **–hiç olmazsa, ellişer talebe bulunmak ve oraca medar-ı maişetleri hükûmet-i seniyece tesvîd edilmek üzere–** üç dâr-üt talim te'sis edilmelidir.

Bazı medarisin dahi ihyası, maddî ve mânevî Kürdistanın hayat-ı istikbâliyesini te'min eden esbâb-ı mühimmesindendir. Bununla maarifin temeli teessüs eder. Ve bu mebde-i teesüsten ittihad takarrur edecek; ihtilâf-ı dâhilîden dolayı mahvolan kuvve-i cesimeyi hükümetin eline vermekle, harice sarf ettirmek için hakkıyla müstehakk-ı adâlet ve kâbil-i medeniyet oldukları gibi... Cevher-i fıtrîlerini göstereceklerdir.

Molla Said-i Meşhur

---------------□□□---------------

MAKALE – 2

HAMİDİYE ALAYLARINA DAİR BEYAN-I HAKİKAT

Şûra-yı Ümmet Gazetesi,
06 Teşrinisani 1324 / 19 Kasım 1908 tarih
ve 46. sayılı nüshası sahife: 7'de
neşredilmiştir.

Türkçeyi iyi bilmez ve sanat-ı inşayı öğrenmemiş ve yeni uyanmış bir Kürd'ün ifade-i meramındaki kusuru afvedilsin. Hem de havassa hitab eder, işaret kâfîdir.

Hamidiye denilen asâkir-i milliye-i Kürdî intizam ister, lağvı kabul etmez. Zîrâ intizam, zararı def' ve büyük menfaatini temin edecektir. Ve mevt ve mahvın kardeşi olan lağv ki zararı zararla def'dir muhalif-i kaide-i usûldur. Hem de o maden-i hamiyet ve mazhar-ı şecâat olan hayat-ı Kürdîyi tesis eden, ittihadın temeli ve büyük rabıtası "Hamidiye Alayları"dır. Alayların hal-i hazırı, askerlikten evvelki hallerine veya "Hamidiye" olmayanlara ve binnisbe bir derece medenî ehl-i kuraya nisbeten gösterdikleri ziyade isti'dad-ı temeddünî cihetiyle, cennet-i medeniyet ve nerdiban-ı terakkinin onlar için birinci kapı basamağı ve mevcudiyet-i kavmiyyeyi gösterir olan (askerlik) unvan-ı mübecceli **"Kürd"** gibi şedidü'ş-şekime ve meyyal-i meâlî ve Meşrutiyetle yeni uyanmış ve efkâr-ı umumiyenin dürbünü ile müstakbelde keşfedeceği meâdin-i hayat-ı milliyeyi; ve öteden beri Hükümet-i Osmaniye ile

rabıta-i lâyenfekki olan sadâkatı tahkim ve te’sis eden askerlik ünvanı, başka bir kavm, kolaylıkla çıkarmayacaklardır; **Nerede kaldı, o arslan Kürd’ler!..**

Ve o cennet-i medeniyet kapısı olan askerlik cihetiyle bostan-ı maarife karşı açılmış ve “mekteb-i aşair” denilen küçücük bir pencerenin kapatılmasıyla, ziya-yı hakikatle tenevvür eden ve o menazir-i behîceyi seyreden ve o meyvelerden lezzet-i hakikiyye-i daimiyeyi duyan biçare etfal-i Ekradın neşatlarını söndürmekle, zulmet-i me’yusiyete düştükleri için, büyük bir unsur-u sâdıkın esas-ı sadakatlarını sarsmıştır. Bundan ibret alınız; pencerenin kapatılmasıyla böyle olursa, kapının seddiyle neler olmaz?..

Hem de vahşet ve ihtilaf ve aşâirlik ve hükûmetsizlik netaice-i zarûriyesi olan fenâlıkları, Kürdlere sebeb-i kemâl olan askerlik mürafakatiyle illet-i tardiyye gibi illet yapmak; bir büyük âlimin işlediği bir kabahat ile ilmi tezyîf ve muzır bilmek gibidir. Şimdiye kadar “Hamîdî” o zayıf hükümet-i sâbıkanın hudud-u mühimmini muhafaza ve düşman-ı vatanın tepesine bir “asâ-yı tehdid” idi.. Ve muhakkak olan, çok mazarrat-ı adideye karşı bir sedd-i ahenin teşkil etmişlerdi. Hâkimiyet-i milleti te’min eden efkâr-ı umumiyenin düşman-ı bîemanı o gebermiş olan “istibdad”ı ibkâ ve ilkâ-yı ihtilâf ile efkâr-ı umumiyeyi tefrika ile imhâ ve efkâr-ı umumiyeyi tenvir ve taskil eden maârifi ifnâ ve imdad-ı cehalet ile ıtfâ ettiğinden; şimdi dişleri dökülmüş olan eski hükümet büyük bir kabahat işlemiş ki; keffareti, kaç seneye kadar yeni hükümet-i âdile bizi ihmal ve müsamaha etmektedir. Tâ ki, kâfil-i hayat-i millî ve muhafaza-i hukukî olan efkâr-ı umumiyeyi tevlid eden ittihadı ve o

efkâr-ı umumiyenin dürbünü ve seyf-i katı'ı ve menar-ı rehberi olan maarifi te'sis etmeye muvaffak olalım. Sonra ıslah-ı hâl etmez isek **dünya kadar bizi muahaze etsinler**; kabahat, hükûmet-i zalimenindir. Bizim de olsa, Güneş garbdan tulû' etmediğinden tövbenin kapısı açıktır. Hem de medenî ve özürsüz ve ahlâk ve hayat-ı hükûmeti esasıyla sarsan sair ehl-i kabahat afv olunsa, biz özr-ü cehalet için bittab' afva daha ziyade müstehak ve muhtacız.

Kürd'leri başka unsura –kıyas-ı hâdi' ile– kıyas ile, tatbik-i ahkâm ve terbiye etmek hatadır. Bir çocuk ne kadar zeki olsa, elifbayı okumadan ulûm-u âliye dersi verilmez.

Hülasa: Ehvenüşşerri ihtiyar, bir adalet-i izâfiyedir. "Ücâletür-râkib" gibi yapılsın. Tâ ki, adalet-i hakikiyeye isti'dad peyda edilsin. Vesselâm.

6 Teşrin-i Sani 1324
(19 Kasım 1908)
Bediüzzaman-ı Kürdî

---------------□□□---------------

MAKALE – 3

(Bu makale Kürdçedir, aslı Osmanlıca Âsâr-ı Bediiyye'dedir)

Kürd Teavün ve Terakki Gazetesi
21 Teşrinisani 1324 / 4 Aralık 1908
Sayı: 1. Nüshası

Bediüzzaman Molla Said-i Kürdî'nin Nesâyihi

"KÜRDÇE LİSANIMIZ"

Türkçe Tercümesi

(Mütercim: Abdülkadir Badıllı)

Ey Kürd Milleti!

İttifakda kuvvet, ittihadda hayat, kardeşlikte saâdet ve hükümette selâmet vardır. İttihadın ipini (zincirini) ve muhabbetin şeridini iyi tutun ki, sizi belâdan halâs etsin. Size bir şey söyleyeceğim, kulağınızı iyi verin. Biliniz ki; bizim üç cevherimiz vardır, ki bunlar muhafazalarını bizden istemektedirler.

Birincisi: İslâmiyettir ki, milyonlarla şüheda onun bahasına kanlarını vermişlerdir.

İkincisi: İnsaniyettir ki, biz aklî hizmetlerle civanmerdânelik ve insanlığımızı halkın nazarında dünyaya güstermemiz lâzımdır.

Üçüncüsü: Milliyetimizdir ki, bize meziyet vermiştir. Eskiler bu iyilik ve meziyetiyle yaşamaktadırlar. Biz de milliyetimizin korunması yolunda çalışmalıyız ki, kabirlerinde yatanların ruhlarını şad edelim.

Bundan başka: Bizim üç düşmanımız vardır ki, bizi harab etmektedir. Bu düşmanlardan birincisi fakirliktir. İstanbul'un kırk bin hammalı bunun delilidir.

İkincisi: Cehalet ve okumamazlıktır. Bizde binde birinin gazeteleri okuyamaması onun delilidir.

Üçüncüsü: Düşmanlık ve ihtilâftır ki, bu adavet kuvvetimizi tüketmektedir. Bizi de terbiyeye müstehak eyler. Hükûmet de insafsızlığından bize zulüm ediyordu.

Bunu işittikten sonra biliniz ki, **tek çaremiz şudur:** Biz üç elmas kılıncı elimize almalıyız. Tâ ki o üç cevherimizi elimizden etmemeli... Ve o her üç düşmanımızı üzerimize saldırtmamalı. İşte o kılınç: Adalet, maarif ve okumadır.

İkinci kılınç: Millî ittifak ve muhabbettir.

Üçüncüsü: Her insanın kendi işini kendisinin yapmasıdır.. Ve sefiller gibi halkın himmet ve yardımına muntazır olmamak ve vasiyetlere sırtı dayamamaktır.

Ve sonuç olarak: Okuma, okuma, okuma!.. Ve elele verme, elele verme, elele verme!..

Molla Said

---------------□□□---------------

MAKALE - 4

Kürd Teavün ve Terakki Gazetesi,
29 Teşrinisâni 1324 / 12 Aralık 1908
Sayı: 2. Nüshası Sayfa 13

KÜRDLER NEYE MUHTAÇ?

On beş senedir ki düşündüğüm ihtiyacat arasında iki noktayı hedef-i maksad etmiştim. Bu ikiden maada Kürdistan'ın istikbalini temin edecek vesaiti görmedim.

Birincisi: İttihad-ı milli.

İkincisi: Ulûm-u diniye ile beraber, fünun-u lazıme-i medeniyeyi tamim etmektir, ki, esası ve medresesi aşiret alaylarıdır. Bu sırra istinaden bilâperva diyorum:

Aşairde asker olmayanları da onlar gibi asakir-i milliye yapmalı; tâ ki şua-ı elektrikiye gibi olan askerlik, o aşair-i muhtelife-i mütecavire meyanında bir münasebet-i kimyeviye gibi peyda ederek imtizac-ı efkâr ve irsal ile onların cevherlerini ve kıymet-i hakikiyelerini izhar etsin. Ziya-i maarif ve Kürdlerin hararetli kuvvetlerini tevlid edebilsin. Zira bedevilik, asabîlik, hükûmetsizlik, netice-i zulm-ü hükûmet olan fakr u zaruret ilcaatıyla, ağraz tesadüm eder. Sada-yı mevt gibi daima merkeze şikâyetler aks-endaz olduğundan, hükûmetin lutfuna bedel sillesine istihkak ve rakiplerin de şematet li-

a'dâ aks-i sadası gibi ehl-i hamiyetin kafalarında nara vurarak kuvve-i maneviyelerini meyusiyet darbesiyle mağlub ve ehl-i basireti dağdar ediyor.

Hem de dört yüz bin (400.000) kahraman ve muharip bir kuvve-i cesimeye malik iken ihtilâf-ı dahiliden mahvolduğu gibi, ihtilâftan tevellüd eden şurişle merhamet-i pederaneye bedel buğz-u zalimaneyi davet ediyor. Hem de medeniyetin ruh-u hayatı olan fünun ve maarif-i cedidesinden Kürdler nefret etmişler.

1- Zahiren ecanibten geldiğinden,

2- Bazı mesail-i fenniye, bazı hikâyat-ı İslâmiye ve bazı teşebbühat ile –ki avam-ı nâs sathî olarak akide ve hakikat telâkki etmişlerdir– müsademat ve münakazatlarından,

3- Ve her kemalin madeni bildikleri medarisin usûlüne muhalefetten,

4- Ve bazı ehl-i mektebe, İslâmiyeti yalnız zevahir ve taklidî olarak bir akide-i tıflâne ile fününumuza kesbettiği meleke-i feylesofa-neye karşı muhakeme ve mukabele etmekle vadi-i evham ve şukûka düştüklerinden Kürdler maarif-i cedideden gayet ürküyorlar.

Bunun çare-i yegânesi, aşiret alaylılık ve askerlik bab-ı âlisi ile mekâtib ve maarifi içlerine idhal ve maden-i saadetleri olan medaris-i münderiseyi ihya ile ulûm-u diniye ile beraber fünun-u lazime-i medeniyeyi Kürd uleması tedris etmektir.

Hülâsatü'l-kelâm: Her milletin, lâsiyyema, Kürdlerin hablü'l-metini ve unsur-u hayatı olan ittihad, eğer bir kasır olsa, aşiret alayları ve her ünvana galebe çalan askerlik esaslı ve uzun bir temel ve muhkem bir tavan olacaktır. Ve o kasr-ı ittihad ve ittifakı ziyalandıran veyahut o hayat-ı akvamın deveran-ı dem yerine geçen

havagazı menbaı gibi olan maarife aşiret alayları gayet müşaşa bir medrese-i fünun ve cesim bir fabrika-i sanayi olacaktır. Üstad-ı hükûmet, alayların istidadına göre iyi bir ders-i intizam verse, feni'me'l-matlub, vesselâm.

Said-i Kürdî

---------------□□□---------------

MAKALE - 5

Kürd Teavün ve Terakki Gazetesi,
6 Kânun-ı Evvel 1324
19 Aralık 1908
Sayı: 3. Nüshası Sayfa 20-22

BEDİÜZZAMAN SAİD-İ KÜRDÎ'NİN MEBUSANA HİTABI

يَااَيُّهَا الْمَبْعُوثُونَ اِنَّكُمْ لَمَبْعُوثُنَ لِيَوْمٍ عَظِيمٍ

Ey mebusan-ı ahali, hukukullah tabir olunan menafi-i umumiyeyi bostan-ı medeniyette Mebus-u İlâhî'nin aynü'l-hayat şeriatıyla iska ediniz, tâ ki medeniyetimiz bu hayat ile gençliğini ebedileştirsin ve adalet-i ilâhiye de hakkıyla tezahür etsin. Zira adalet-i ilâhiye arş-ı şeriatta tecelli ediyor. Oradan nazil olan ahkâmı düsturu'l-amel yapınız; tâ ki hukukullahta izinsiz tasarruf lazım gelmesin. Sahib-i hakkın izni olmasa tasarruf caiz olmaz. İnsanlar hür oldular, lâkin yine ibadullahtırlar.

İstibdat denilen dîv-i derrendenin pençe-i gaddarında hanım-ı hatime-i edyan, sükut ile ibka edilmiş idi. Şimdi elbette, taht-ı medeniyette oturan ve efkâr-ı umumî denilen süleyman-ı meşrutiyetin engüşt-i mübarekine, her hasiyet-i teshire malik nigin-i şeriat-ı garra lâyık görülecek. Evet bunu layık görünüz, fiilen de tebrik ve inkıyad ediniz. Bırakmayınız, meşrutiyetin yed-i adilânesine yakışan o seyfullah-ı beyzaya istibdadın pis pençesi ilişsin ve ağrazına vesile ederek o mübareki lekedar etmesin.

Milyonlarca dahilerin nüsus-u katıadan istihracıyla şecere-i tuba gibi teşaüb etmiş ve siyaseten ve maslâhaten hangisinin hangi meselesine temessük caiz bulunmuş وَلاَ رَطْبٍ وَلاَ يَابِسٍ اِلاَّ فِى كِتَابٍ مُبِين sırrını tefsir eylemiş olan

mezahib-i erbaadan o define-i bîpayan ve bîintiha, o cevahir ile memludur. Ya, o Şeriat-ı Garradan ahkâm-ı adile ve hakaik-i ulviyeyi düstur olmak üzere tanzim için hamele-i şeriatın efkâr-ı umumiyesine müracaat ediniz. Tâ ki, meşrutiyetteki hakaiki ve Kanun-u Esasîdeki ahkâmı daha mükemmel, daha vazıh şeriat-ı garradan istihrac ve tanzim etsinler. Nasıl ki az himmetle Mecelle-i Ahkâmı tanzim ettiler. zira hablü'l-metin-i hayatımız olan ittihad-ı umumî bununla tahakkuk edecek ve kuvvet bulacaktır.

Şimdiye kadar şems-i İslâmiyet sehab-ı muzlim-i istibdad ile ve onun neticesi olan sû-i ahlâk ve za'f-ı diyanetle mestur ve münkesif ve makes olan kamer-i medeniyet, haylulet-i cehalet ve vahşet ile münhasif olduğundan, hâşâ, din-i İslâm müsaid-i istibdad ve atalet olduğuna dair bazıları için bir zann-ı batıl hasıl olmuştur.

اَلْحِكْمَةُ ضَالَّةُ الْمُؤْمِنِ اَخَذَ هَا اَيْنَمَا وَجَدَهَا bir şeriatta esas olsa, acaba ne senedle, ne suretle mani-i terakki olur.

Siz de meşrutiyeti meşruiyet ünvanı ile tavsif ve telâkki ve telkin ediniz, tâ ki o bâtılı tekzib edesiniz. Yoksa başka vicdanî dinlere kıyasen şeriatı siyasetten tecrid ile o zann-ı bâtılı tasdik etmeyiniz. Zira dinimiz nasıl ki manevî ve vicdanî ve uhrevî ve naklîdir, maddî ve siyasî ve aklî ve meaşı tanzim ve temin ediyor. Bazı Avrupa muhakkikleri demişlerdir ki: "Bazı aktardaki insanların daire-i medeniyete duhullerine vasıta-i yegâne, İslâmiyettir." Müslümanların lahm u demlerine karışmış olan din-i İslâm, onların hissiyat ve efkârında müessir ve vicdanlarında sultan-ı muta olduğundan şimdi esas-ı terakkiyi metin bir esasa istinad ettirmek için efkâr ve ezhan meyanında seyyale-i elektrikiye gibi cereyan

eden mesail-i diniye ile vicdanlarıyla muhabere ve neşredilsin.

Hem de etfalın talimi kasrî ve cebrîdir. Etfala benzeyen akvamın terbiye ve talimleri de cebrî gibi olacaktır. Bu zaman-ı hürriyette kasır, şevk ve muhabbet olacaktır. Ve o şevk-i hakikiyi tevlid eden, vicdanlarından çıkan sada-yı diyanettir. Ve onu tehyic eden hasiyet, ruhanî manyetizmaya malik olan şeriat-ı Ahmediyenin (A.S.M.) emr-i nafiziyle olacaktır. Kürdistan, Arabistan, Arnavutluk'ta gezenler, bu müddeada tereddüt etmezler. Onların ezhanını ruhanî manyetizma ile manyetizmelendirmek ancak şeriat namıyla olacaktır. Marazımızı teşrih edelim, ona göre deva arayalım. marazımız atalet, cehalet ve muhalefet-i şeriatla hasıl olan sû-i ahlâk ve onların neticeleri olan fakr u zaruret ve irtikâb-ı hile ve başka nam ile sirkat-ı âlenidir. Âlem-i medeniyet, bu seyyiatın izalesini bizden istiyorlar. Diyaneti zayıflaştırmakla tedavi, parmaktaki cerihanın tedavisi için göz çıkarmağa benzer. Zira milletin kalb hastalığı za'f-ı diyanettir.

Hülâsatü'l-hülâsa: Meşrutiyet, seyf-i elmas-ı şeriatı elde tutmak zaruridir; tâ ki üç şecere-i zakkumu esasıyla kessin, o üç define-i cevahiri veyahut şecere-i tubayı muhafaza etsin.

Birinci şecere-i zakkum, Avrupa'nın hakkımızda zann-ı fasidi ve onun semeresi olan hiss-i nefret ve merhametsizlik ve şematettir. Zira İslâmiyetin mani-i terakki ve müsaid-i istibdat olduğunu hataen zannetmişler idi.

İkinci şecere-i zakkum, maden-i ahlâk-ı seyyie ve medeniyetin en büyük seyyiesi olan dinsizliktir. Bu şecere-i zakkumun zemin-i şuresi budur ki, eğer her kemale muhit olan din-i İslâmî yalnız vicdana sıkıştırılsa, din bir tarafta kalır

ve hamele-i şeriat tebaiyet hükmüyle geri kalarak gitgide inhitat ederek o şecere-i zakkum müsait zemin bulacaktır. Zira herkes tebaî ve sathî nazarıyla dine nazar ederek dikkatsizlik ve taassup ile dine karışmış olan bazı hikâyat-ı İslâmiye ve teşbihat-ı İsrailiyat ki, bazı avam-ı nâs onları akide ve hakikat ve İslâmiyetten telakki etmişlerdir. Onlar da avam gibi akide ve hakikat zannedeceklerinden, fünunlarla muhakeme ettikleri vakit kalb hastalığı mesabesinde olan za’f-ı akideye mübtela olacaklardır.

Üçüncü şecere-i zakkum, nifak ile anâsır-ı İslâmiyeyi tefrikaya ve efradın kalblerini teşettüte ve efkâr-ı umumiyeyi çatallaştırmağa ve hükûmeti izmihlale verecektir. Zira en âmi ve cebin, en has ve cesur gibi hiss-i diyanetle mütehassıs, din namıyla ne telkin olunsa ruhunu feda eder. Hubb-u vatan ve sırf hubb-u millet ve saadet-i dünyevî olan hissiyatlar ancak binden bir tane, hakkıyla mütehassis oluyor. Ve muhtesler de hubb-u vatan ve millet içinde diyanet ve şevket-i İslâmî ve şerayi-i dinî mülâhazasıyla mütehassis oluyor. Demek din vasıtasıyla olmazsa, şahs-ı manevî olan hükûmet, avam-ı nâs nazarında münafık veya mürted gibi olacak ve hayatımız olan ittihad ve ruhu hükûmet olan itaat, “ehven min beyti’l-ankebut” olacaktır. Bir asker hiss-i hakiki-i vicdaniyattan ârî farzedilse, kâr û zarda ne fedakârlık gösterecek?!

Eğer şeriat tecessüm ve temessül etse idi, istibdadı şeytan gibi tel’in edecekti. Şeriatı bertaraf bırakmayınız; tâ istibdat pis eliyle vücudunu lekedar etmesin. Meşruiyet zemininde neşet eden birinci şecere-i tuba, ittihad-ı umumîdir. Zira avam ve havas hiss-i dinle mütesaviyen mütehassistirler. Eğer din namıyla

olmasa, biçare avam mazi tarafa dönüp gidecekler, zaman-ı saadete sizi şekva edeceklerdir.

İkinci şecere-i tuba, ceydi-i şebabete mazhar olan medeniyetimizdir. Zira şeriat, mehasin-i medeniyete emr ile beraber, medeniyeti inkıraza sevk eden ve ihtiyarlatmakta olan sefahet ve israfat ve maişetteki müthiş müsavatsızlıktan nehyediyor.

Üçüncü şecere-i tuba, ikbal-i istikbalimizi temin eden diyanet-i kâmilemizdir. Zira meşrutiyette şeriat, esas-ı evvel-i medeniyetimizin deveran-ı demi yerine geçmiş olan Şeriat-ı Ahmedîyi teneffüs ve terakkiyat-ı efkâr ile onun mülevves olan hikâyat ve israiliyat ve teşbihattan tasfiye edileceğinden, küre-i arzın deveran-ı demi yerine geçecektir. Veyahut şems-i İslâmiyet sema- siyasette sehab-ı muzlimden halâs olduğundan, kamer-i medeniyeti tenvir ve Asya tarlasının çiçeklerini tenmiye ve tezyin edecektir. Zira din esası olduğu halde, hamele-i şeriat, dâhî ve siyasî adamlar olacaklar ve İslâmiyeti o hikâye-i israiliyattan tecrid edecek ve sileceklerdir.

وَ الْفَضْلُ مَا شَهِدَتْ بِهِ اْلاَعْدَاءُ "Yeni dünya"nın en meşhur feylesofu demiş ki: **"İslâmiyet çıktığı zaman ateş-i cevval gibi, odun parçalarına benzer sair edyan ve efkârı bel'etti. On iki asırda iki yüz milyonun rehber-i hayatı olmuş ve o hakaik-i ulviye müsademat-ı âleme karşı hâsiyetini ve hakikatını muhafaza etmekle şimdi mir'at-ı mücellâ gibi Muhammed-i Arabî'yi nazarımızda tecessüm ettiriyor."**

(Mâba'dı var) **Said-i Kürdî**

---------------□□□---------------

MAKALE - 6

Kürd Teavün ve terakki Gazetesi,
13 Kânun-ı evvel 1324 / 06 Aralık 1908
Sayı: 4. Nüshası Sayfa 29-30

BEDİÜZZAMAN MOLLA SAİD-İ KÜRDÎ'NİN MEBUSANA HİTABI

(Mâba'd)

Elhasıl: Bir hazine-i cevahire malik olduğumuz halde, **Avrupa'ya ahkâmda izhar-ı fakr, ahlâkta dilencilik etmek din-i İslâma büyük bir hıyanettir ve hayat-ı millete kast etmektir.** Dünya için din feda olmaz, berahin-i akliye üzerine müesses olan din-i İslâm, başka dine kıyas olunmaz. Evet Avrupa'dan ahz u iktibasa muhtacız. İhtiyacımız idare-i mülk ve tanzim-i kuvva-i harbiye-i bahriyeden ve fünun ve sanayiden işimize yarayanlarıdır (dinimizin emri ile). Avrupa da bizden yalnız adaleti ister ve medeniyeti bekler, tâ muvazenesi bozulmasın. Bu iki esasa şeriatımız, müessis ve külliyeti ile nazırdır. Za'f-ı diyanetle uhuvvet ve hürriyet ve medeniyet, bataklık ve müteaffin sulardan zehirlenmiş çiçek ve meyvelere benzer. Acaba Şeyheyn ve Ömereyn ve Harun ve Me'mûn ve Endülüs'teki Emeviler, za'f-ı dinle mi terakki ettiler? Zaman-ı salifte âlemde hükümferma olan istibdadın pederi vahşet olduğu halde, sadr-ı evvelin hürriyet ve adalet ve müsavatları bürhan-ı bâhirdir ki, şeriat-ı garra, hürriyet-i hakkı ve adaleti ve ibadetteki müsavatıyla îma olunan müsavat-ı hukuku cemi-i revabıt ve levazımatıyla câmidir. Buna binaen kat'iyen hükmediyorum, şimdiye kadar noksaniyetimiz ve tedenniyatımız ve sû-i ahlâkımız dört sebepten gelmiş:

Birincisi: Şeriat-ı garranın adem-i müraat-ı ahkâmından ve bazı hakaik-ı şer'iyeyi başka ünvanla gösterdiğinden, avamı tenfir ile itaat-ı vicdaniyelerini sarsmaktır. devr-i inhitatımızdan beri güya fevka'ş-şeriat bazı nizamatı neşr etmek (şeriattan izin almadan) tedennimizin en büyük sebebidir.

İkincisi: Bazı müdahinlerin keyfemayeşa sû-i tefsir etmek, hâşâ, İslâmiyeti istibdada müsait ve medeniyete mani gibi göstermektir.

Üçüncüsü: Zahirperest dinin cahil dostları, taassubat-ı nâbemahal ile bazı teşbihatı hakikat olarak telâkki ve telkin ederek ve bunu iyilik belleyip dine hıyanet etmesidir.

Dördüncüsü: Müşkilü't-tahsil mehasin-i medeniyeti terk ile çocuk gibi heva ve hevese muvafık zünub-u mesavi-i medeniyeti tutî gibi taklit etmeleridir.

Ey vükelâ-i ümmet, şeriat namıyla meydana çıksanız, icma-ı ümmetin bir küçük dili olacaksınız. Hem de şeriat-ı garranın nidasıyla bütün ezhanı manyetizmalandıracak ruhen ve vicdanen evamiriniz telâkki olunacaktır. Siz ehl-i teşrih değilsiniz; ehl-i tercih ü tatbik-i ahkâm-ı ilcaat-ı zamane olacaksınız. Ve böyle esaslarda az bir ihmal ve inhiraf, kesr-i adedî gibi füruatta bir yekûn-u azim-i seyyiat teşkil edecektir. Şimdi tam görünmese, müstakbel tarlasında ebucehilkarpuzu gibi mazarrat ile sünbüllenecektir. Ehven-i şerri ihtiyar, adalet-i izafiyedir. Ücaletü'r-rakib gibi yapılmasın, ta adalet-i hakikiyeye istidat peyda olsun.

Ey mebuslar, iyi muvazene ediniz, tâ ki حَفَظْتُمْ شَيْئاً وَغَابَتْ عَنْكُمْ اَشْيَآءُ beyti size handezen-i istihfaf olmasın. Elhasıl, adalet ne ünvanla olsa, adalettir. Lâkin ihtilâf-ı ünvanın büyük bir

tesiri var. Hatta mantıkta: “Bir şey-i vahid bir ünvanla zaruri olduğu halde, başka ünvanda nazarîdir.” Ve salât, ibadet ünvanıyla –kıbleye müteveccih olduğu halde– sahih ve karindir; ve lu’b ünvanıyla veyahut kıbleye teveccüh olunmasa bâtıl ve haramdır; namaz, sureten o namazdır.

Binaenaleyh, meşrutiyet ve kanun-u esasî denilen adalet ve meşveret, bu ünvan ile beraber o ünvan-ı muhteşem ve müessir ve adalet-i mahzayı mutazammın ve nokta-i istidadımızı temin eden ve meşrutiyeti bir esas-ı metine isnad ettiren ve evham ve şükûk sahibini varta-i hayretten kurtaran ve istikbal ve ahiretimizi tekeffül eden ve menafi-i umumî olan hukukullahı izinsiz tasarrufundan sizi tahlis eden ve hayat-ı milliyemizi muhafaza eden ve umum ezhanı manyetizmalandıran ve ecanibe karşı kemalimizi ve metanetimizi ve mevcudiyetimizi gösteren ve sizi muaheze-i dünyevî ve uhrevîden kurtaran ve maksad ve neticede ittihad-ı umumiyi tesis eden ve o ittihadın ruhu olan efkâr-ı umumiyeyi tevlid eden ve çürük mesavi-i medeniyeti hudud-u hürriyet ve medeniyetimize girmekten yasak eden ve bizi Avrupa dilenciliğinden kurtaran ve geri kaldığımız uzun mesafe-i terakkiden sırr-ı i’caza binaen zaman-ı kasirde tayyettiren ve Turan ve Ariyanı ve Sami tevhid ederek, zamanıyla bize bir büyük kıymet veren ve şahs-ı manevî-i hükûmeti müslüman gösteren ve kanun-u esasinin ruhu ve On Birinci Madde’yi muhafaza eden ve Avrupa’nın eski zann-ı fasidlerini tekzib eden ve Muhammed-i hatem-i enbiya ve Şeriatın ebedi olduğunu tasdik ettiren ve muharrib-i medeniyet olan dinsizliğe karşı sed çeken, tebayün-ü efkâr ve zalâm-ı teşettüt-ü ârâyı, safa-i nuranisiyle ortadan kaldıran ve umum ulema ve vaizleri ittihad-ı saadet-i millete ve icraat-ı hükûmet-i meşrutaya

hâdim eden ve adalet-i mahz ve merhametli olduğundan, anâsır-ı gayr-ı müslimeyi daha ziyade telif ve rabteden –evet, evet daha ziyade rabteden; zira onların itminanı nokta-i diyanete istinad ettirmekledir.– ve en cebin ve âmî bir adamı en cesur ve has adam gibi hiss-i hakiki-i terakki ve fedakârlık ve hubb-u vatanla mütehassis eden ve hadim-i medeniyet olan sefahet ve israfat ve havaic-i gayr-i zaruriyeden bizi halâs eyleyen ve muhafaza-i ahiretle beraber imar-ı dünya etmekle sa'ye neşat veren ve hayat-ı medeniyet olan ahlâk-ı hasene ve hissiyat-ı ulviyenin düsturlarını ders veren ve her birinizi elli bin kişinin takaza-i hakkından tebrie eden ve sizi icma-ı ümmete küçük bir misal-i meşru gösteren ve sırr-ı niyete binaen âmâlinizi ibadet gibi telakki ettiren ve üç yüz milyonun hayat-ı maneviyesine kasd-ı cinayetten sizi tahlis eden ol şeriat-ı garra ünvanıyla gösterseniz, bu kadar fevaidi tahsil ile beraber acaba ne gibi şeyi kaybedeceksiniz.

Eğer denilse: Acaba medeniyetin revabıtı ve fünundaki hakaikı şeriat-ı garradan nasıl çıkarılacak ve tatbik ..?

Ben derim: Ulema-yı dinin efkâr-ı umumiyelerine müracaat ediniz ve ezhan-ı nukkada havale ediniz. Fahr olmasın derim ki, o külliyetten cüz'iyetim cihetiyle iddia ediyorum ki benden sual ediniz; medeniyetin mehasin-i hakikiyesini şeriat-ı garrada daha ekmelini göstereceğim ve fünundaki hakaik-i yakîniyenin hiçbir nusus-u katı'a-i İslâmiyeye muhalif olmadığını isbat edeceğim. Muhalefet ancak fünunun bazı nazariyat veyahut faraziyattadır ki, gençlerimiz tutî taklidi gibi, yakîn zannetmişler. Ve nususun bazı zevahir-i gayr-ı murad meyanında vuku bulur.

Ey mebuslar, Mecelletü’l-Ahkâm bir hüsn-ü misaldir. İslâmiyet sizden çok büyük şeyler bekliyor. Peygamber de zaman-ı saadette elini kaldırmış gibi size nida ediyor.

Hem de kuvvet kanunda olsun. Yoksa istibdad münkasim olmuş olur. Kanunun kuvveti, mukanninin kuvvetiyledir.

اِنّ اللّٰهَ هُوَ الْقَوِىُّ الْمَتِينُ kanun-u İlâhideki kuvvet ve akaid-i hakka cihetiyledir ki, bir zaman-ı kasirde şark ve garbı adalete mazhar ve istilâ etti. Şeriatın büyüğüne itaat istibdadın gayrıdır. Zira şeriatta tefevvuk eden en büyük bir adama esaret-i nefsten tahallus ve hürriyet-i şer’iyeden tekemmül için hiss-i ihtiram ve muhabbetle itaat, hibr ve havf üzre müesses ve tenebbüh-ü efkâr cihetiyle şimdiki zamanda istidadı kalmayan istibdadın gayrıdır. Mesalik ve edillede ihtilâf, maksad ve neticede ittihaddır. Kuvve-i dafia ve cazibe gibi bir kıyasta bulunmalı, tâ muvazene bozulmasın. Sırf ittihad taklidi intac ediyor.

Hürriyet-i mutlakanın meydanı olan Kürdistan dağlarında büyümüş ve âdât u âdab ve nezaket namıyla hiçbir kayd altına girmemiş ve hürriyetini hiçbir şeye ve lezzete feda etmemiş ve hatta zaman-ı istibdatta hürriyetin ünvanı ve en müsait bir zemini olan divaneliği kabul etmiş ve âlem-i gaybtan gelen bir sada-yı manevî vicdanında tanin-endaz olarak kalbindeki İslâmiyeti tehyic ve gayretini temvic ederek bu hararetli hissiyatının aks-ı sadası gibi izhar eylemiş bir adamın asabiyetinden neşet eden ifrat ve tefritini onun hulûs-u niyetine ve ihtiyarlığına bağışlamak mukteza-yı mürüvvet ve insaniyettir.

پَسْ كُنَمْ چُونْ زِيرَكَانْرَا اِينُ بَسْ اَسْت * بَانْكِ دِهْ كَرْدَمْ اَگَرْ دَرْ كَسْ اَسْت

Yaşasın adalet-i ilâhî! Ebedî olsun şeriat-ı Ahmedi! payidar olsun meşruta-i meşrua!

Ben Kürd olduğum için Kürdlere dair bir-iki söz söyleyeceğim. Şöyle ki; bizim Kürdler maarifi kılıçlarının hutut-u cevherinden öğrenmişler. Maarif-i cedideden dört sebep için ürküyorlar:

Birincisi: Bazı mesail-i fenniyeye, bazı avamların takliden veya hataen akide ve hakikat ve İslâmiyet telâkki ettikleri bazı hikâyat ve teşbihat ve İsrailiyatın muhalefetidir.

İkincisi: Bazı ehl-i fen ve ehl-i mektebe nazar-ı sathî ve taklidî olarak zevahir-i dini tahsil ile bir akide-i tıflâneyi fününlarda kesbettiği meleke-i feylesofaneye mukabele ve muhakeme etmekle, varta-i evham ve şükûka düştükleridir.

Üçüncüsü: Maden-i her kemal bildikleri medarisin ahvaline muhalefet ve mübayenettir.

Dördüncüsü: Zahiren o fünunun bilâd-ı ecnebiyeden gelmesidir.

Bunun çaresi, şecaatlerini okşayan Hamidiye Alaylarının askerlik münasebetiyle mekâtibi medrese nam-ı me'lufuyla ulûm-u diniye ile beraber, fünun-u lazıme-i medeniyeyi Kürd ulemasının Kürdlerin istidadına göre tedris etmesidir ve Kürdistan'da medaris-i münderiseyi ihya ve onlarca en mühim olan talebe tayınatını Maarif ve Evkaf'tan vermektir.

Bu fikir, on beş sene hususi mesleğimdi; efkâr-ı umumiyeye arz ediyorum, tâ ki meslek-i umumi olsun, zira vakti gelmiş.

Molla Said-i Kürdî

---------------□□□---------------

MAKALE – 7

Kürd Teavün ve terakki Gazetesi,
27 Kânunuevvel 1324 / 09 Ocak 1909
Sayı: 6. Nüshası Sayfa 43-44

"MUSAHABE" NUTK-U SÂBIKIN NETİCESİ

Benim dört köşeli bir fikir ve müddeâm var..

Birincisi: Avrupa'dan mehasin-i medeniyetin iktibasına muhtacız. Halbuki medeniyetin mehasiniyle beraber mesavisi de, terakki.. Ve en garib ve aldatıcı bir surete girmiş. Bu seyyiâtın en fenası ve medeniyetin muharribi ve bâr-ı girani, sefahet ve havaic-i gayr-ı zarurîde israfât ve maişetteki müthiş müsâvâtsızlıktır. Binaenaleyh, mehasinle beraber seyyiat da medeniyetimiz içine sokulmamak için, bize öyle bir kanun-u hâkim ve mümeyyiz lâzım ki; heva ve hevese galebe etsin. Zîrâ bizde çocukluk tabiatı var.

İkincisi: Nasılki Kürdlerin asabiyetlerinden bir hâkim reis, Avrupa'ya müdahene için frenk libası giyse, Kürd'ler o hâkime itâate bedel ihanet edeceklerdir. Şayet tanısalar ki Kürd'dür; libas-ı millîsini tebdil ettiği için, "millete hakâret etmiş" derler. Bunun gibi bu zaman-ı meşrutiyetteki hâkim, şahs-ı mütehakkim değil, belki kanun-u mümeyyizdir. Bu kanunu libas-ı millî ile göstermek lâzımdır. Yoksa asabiyet-i maneviye, karşısına çıkacaktır.

Üçüncüsü: Anasır-ı gayr-i müslimenin; adâlet ve müsâvat ve hürriyetin devamına itmi'nanları tam olamaz. Meğer bu müsâvat ve adâlet, metin bir nokta-i istinada rabt edile... O da lâyetegayyer ve vicdanın hâkimi nokta-i diyanet ve Şeriattır. Demek bu adâletin mukteza-yı diyanet olduğunu göstersek, tamamen mutmain olacaklar, hiç ürkmeyecekler. (lâübâlilerin zannı gibi!..) Zîrâ ittifak Hüdâdadır, hevâda değil. Olsa da muvakkattır. Zîrâ hevâ, akrebin yuvası gibi ağraz ve enaniyetin menşe-i intişarıdır.

Dördüncüsü: Hadîdü'l-mizâc bir âlimin hiddetinden neş'et eden seyyiatı, illet-i tardiyeye binaen ilmi de lekedâr edebilir; meğer bir salih âlim gösterilse ve o seyyiatın menşei hiddet olduğu isbat olunsa!.. Binaenaleyh, istibdadın ve zaman-ı mazînin seyyiatı din ve Şeriatı lekedâr etmemek için, meşrutiyeti şeriât libasıyla göstermek ve tatbik etmek zaruridir. Hulefa-i Raşidînin ve Ömer Bin Abdülaziz'in zamanlarını taklid edebiliriz.

Eğer denilse ki: Onlardaki safvet ve ahlâk-ı hasene bizde yoktur ki taklid mümkin ola?..

Ben de derim: Meyl-i terakkinin ikazıyla bizdeki tenebbüh-ü efkâr ve telâhuk-u efkârdan hâsıl olan tekemmül-ü mebâdî ve ihata-i medeniyet bu safvet ve ahlâkın yerini tutar. Düvel-i ecnebîyenin adâleti bu cevabı isbat eder.

Medeniyet-i İslâmiyenin medeniyet-i hâzıradan farkı, yalnız menahî ve rezâil ve esaret-i nefisten men'dir. Hem de kamet-i merdane-i isti'dad-ı millimize kadınların libası gibi süslü sefâhet ve hevesat yakışmıyor. Zîrâ bir erkek bir kadının kametinde istihsan ettiği libası giyse rezil olur.. ve bilakis!..

Elhasıl: Çürük olan mesâvi-i medeniyeti hudud-u hürriyet ve medeniyetimize girmekten seyf-i Şeriat ile yasak edeceğiz. Tâ ki medeniyetimiz, bu âb-ı hayat-ı Şeriat ile gençliğini ebedileştirsin. Eğer medeniyet-i İslâmiye bir cism-i namî olsa; Şeriat, deverân-ı demi ve diyanet de hararet-i gariziyyesi olacaktır. Hem de Şeriat-ı Garra Kelam-ı Ezelîden geldiğinden ebede gidecektir.

Ma'ruf umum enbiyanın memâlik-i Osmaniyeden zuhûru, kader-i İlâhiyenin bir işaret ve remzidir ki; bu insanların makine-i tekemmülatlarının buharı diyanettir.. Ve bu Asya ve Rumeli çiçekleri ziya-yı diyanetle neşv-ü nema bulacaktır. Binâenaleyh, herbir mü'min İ'lâ-yı Kelimetullahla mükelleftir.. Ve bu zamanda en büyük sebebi, maddeten terakki etmektir.. Ve a'da-yı terakkiye karşı herkes cihada mükelleftir.. Ve en büyük düşman, gayr-ı mahsûs ve dahilî düşmandır. O da üç büyük düşmandır..

Birincisi: Fakr,

İkincisi: Cehl,

Üçüncüsü: İhtilâftır.

Bu üç düşmana cihad etmek dinen mükellefiz.

Üç elmas kılıncı elde etmek lâzımdır...

Birincisi: Muhabbeti millî..

İkincisi: İttihad...

Üçüncüsü: Maârifdir.

Cihad-ı hâriciyeyi İslâmiyetin hakâik-i ulviyesinin berahîn-i katı'asının elmas kılınçlarına havale edeceğiz. Bu zamanın cihadı, muhabbet ve tahabbübledir. Tahvif ile değildir.

وَلاَ تَجَسَّسُوا Nass-ı celilin muhalefetiyle, hafiyye havfiyle kimse hakkıyle iktidarını sarf edemezdi..

Ve ayetin nısf-ı âhiri وَ لاَ يَغْتَبْ بَعْضُكُمْ بَعْضًا ya gazeteler muhalefet ederek, eski hafiyyeler gibi herkesin fikrine bir ıztırab ve tereddüd ilkâ

etmiştir. Amma vâesefâ! İfrata müstaid olanlar tefrite de kâbil oluyor.

Ey ulemâ! Size hitab ediyorum, şöyleki: Her zamanda ulemalar ümeray-i müstebideye takliden, her bir âlim kendi fikrini herkese kabul ettirmekle, bir nev'i istibdad gibi yapıyordu. Şimdi meşrutiyettir. Hâkim şahs-ı mütehakkim değil, belki meşveretin ruhu olan efkâr-ı ammedir. Siz de ilimde bir nevi meşrutiyeti takip ediniz. Zîrâ istibdad, hasılat-i terakkiyi istihlâk ile insanları mazî tarafına döndürüyor.. İstibdad, istikbale istidbar ediyor. Katre katre su, müteferrik kalsa kuruyor. Tecemmu' etse, bir havz-ı ab-ı hayat oluyor.

Bunu da ilaveten söylüyorum ki: Sırf maneviyât, atlamaya benzer. Teavün-ü kuvvet te'sirsizdir. Bir ve bin ikisi birdir... Amma maneviyâtın mebâdisi maddiyattan olduğundan; büyük taşı kaldırmaya benzer, teavün ve tedavül-i efkâra muhtaçtır. Böyle makamlarda لِلْكُلِّ حُكْمٌ لَيْسَ لِكُلٍّ denilir. Avrupa bu sırra ve sırr-ı taksim-i a'mal esasına binaen o hârikulâde terakkiyatı ve maarifi te'sis eylemişler.

Hem de efkâr-ı ammenin meşverette feveranı olsa, hâr u haşâk makamında olan bazı akâid-i bâtıla ve fırak-ı dâllenin bid'atları ki, umum ehl-i İslâmı dağdâr-ı teessüf etmiş.. Ve daha çok seyyiatın sahiplerinin taassub veya dikkatsizlikle hâsıl olan cehl-i mürekkebin menşe-i galatlarının beyaniyle izâle ederek, sâfi ve berrak hakâik-i İslâmiyeyi bütün efkâr ve kulûbe icrâ ve isâle edecektir.

وَالسَّلاَمُ عَلَى مَنِ اتَّبَعَ الهُدَى

Nutk-u sâbıktaki "ihtiyar"lığına bağışlamak hatâdır. Sevâbı, ihtiyarsızlığına bağışlamaktır.

Molla Said-i Kürdî

---------------精品---------------

MAKALE – 8

Kürd Teavün ve terakki Gazetesi,
27 Kânunuevvel 1324 / 09 Ocak 1909
Sayı: 6. Nüshası Sayfa 43-44

İLMİYE !

İfade-i Meram: Şimdiki Şark’ta medeniyetin müessisi ve bize bir ders-i ibret vermiş olan Japonların medeniyet-i cismaniyelerine hayat vermek için, taharri-i din ederek bazı sualler sormuşlar idi. Ve ben de kendim gibi bir cevap vermiş idim. Ben bu cevabın kuvvetini tecrübe için, (ki bu mazî ve istikbal ortasında açılan büyük selli dere ve uçurum üzerinden atlıyacak mı? yoksa sair zaif ve kuvvetsiz ve hakikatsiz ve ihtiyarlanmış olan adât ve efkâr gibi mâzî tarafında mı kalacak? bilmek için;) bu cevabı şimdiki efkâr-ı umumiyeye peşkeş ve hediye ediyorum. Ve rağbet-i umumiyeyi celb ile bizim gibi nevresidenin sa’yine neşât vermek için bir hizmet niyetindeyim. Şu bintül-fikri ve zâde-i tabiat ve semere-i fuad, şimdiki daire-i vâsia-i hürriyetle mütenasib geniş ve haşmetli efkâr-ı umumiyenin rağbetine yakışacak “uslûb cihetiyle” bir şey değil ise de, lakin dört cihetiyle antika olduğundan ve antikalık, guluvv-u kıymetin yerini tutmakla; itibar-ı umumiyenin rağbetine istihkakı ümid ediyorum.

Birinci antikalık ciheti : Dağ meyvesidir. Zîrâ Kürdistan dağlarında şu zamanda sudur eden sözler kurun-u ûla sözlerini andırıyor. Güya biz kurun-u ûladan bu tarafa hareket etmemişiz. Çünkü hürriyyet-i mutlakalarımızı şimdiye kadar olan medeniyet-i zelilane ve nâmeşru' ve sefihaneye feda etmek reva görmedik.

İkincisi: Tabiiliktir. Yani benim tabiatıma muvafıktır. Zîrâ, benim gibi bir bedevînin fikri fıtrat-ı asliyeye daha yakın olduğundan, muhakemesi de tabiî ve hadis-ül ahddır. Sun'î ne kadar mükemmel olursa, tabii yerini tutmaz. Hem de kelam, tabii gibi olduğundan; mütekellimin mizac-ı hissiyatını andırır.. ve okunduğu vakit, madenî benim gibi bir Kürd olduğunu nazar-ı hayale karşı tecessüm ettirir ve zihinde maneviyatın resmini doğru nakşeder.

Üçüncüsü: Üslub-u garibimdir ki, sür'at ve kesret ve ülfet ile sathile-nen ezhanı dikkate imale eder. Zîrâ, garib olan ahlâk ve hissiyatımla mütenasib olan elbisem; maâniler dahi istihsan ederek, elbisem gibi bir üslub-ü beyanı giydirmek benden istediler. Ben de hatırlarını kırmadım. Amma alaturka terziliği iyi bilmiyorum.

Dördüncüsü: Bu cevap gençtir, ihtiyardır. Bedevîdir, medenîdir. Hürr-ü mutlakdır, hürr-ü mukayyeddir. Yaşı dahi hürriyetten iki mah daha yaşlıdır. Güya altı ay zarfında elli sene, belki daha çok tayy-i zaman ederek yaşamış. Zîrâ veladeti vaktinde tercüman-ı efkâr olan gazeteyi, şimdi bir gazete ile muvazene olsa, mabeynlerinden asırlar geçmiş zan olunacak. Hem de bedavetteki hürriyyet-i mutlakanın ve medeniyetteki hürriyyet-i mahdudenin izdivacından tevellüd etmiş.. Güya: Dîk-i arş, mârifet-i Sâniden tarik-i ilham ile sadasını işitmiş bir dîküs-sabah gibi bu inkıkâb-ı

azîmin sabah-ı infilakına ezhan-ı naimeyi sayahıyla ikaz ediyordu.

Bu cevabın mebde' ve meadı, yani mevzu' ve gayenin celaleti; ve sailin ehemmiyeti sair kusurları setredeceğini ümit ediyorum. Bint-ül fikrin cihazı üslub-u garibdir.. Ve mehr-i muacceli de dikkattir... Ve hem de birinci tecrübe, birinci inşa, birinci te'lif olduğundan noksanı ve iğlakı tabiidir. Hem de uzun cümlelerle söylemişim, tâ ki hakikatin sureti parçalanmasın.. Ve hakikatin etrafında daire çekmekle mahsur bırakmaktır. Eğer tutmadım, elinize vermedim; siz dikkatinizle tutunuz.

Zaman-ı salifte, şuara divanlarından hüsnünü; bir çok ulema, dibace-i te'liflerinden "Hulefa-i Raşidinin mesleğinden olmayan" bir şahs-ı hakime mehasin-i milleti gasben ona vermek.. Ve ondan neş'et ettiği gibi ıtra'lı medihle istibdada kuvvet vermişlerdi.. Ve mesavî-i istibdadı dahi nâ kabil-i def' gördüklerinden, zaman ve feleği hedef ederek şikayât ve itirazâtın oklarını –daima manâsı tesiriyle malum ve lafzı mechul olan– istibdada atarlardı. Meşrutiyet-i şer'iye altında olan adalet-i mahz ancak Eflatun-u ilahînin mehasin-i hakikiye-i medeniyetin misal-i müşahhası göstermek istediği Medine-i Fazılasında ihtimal verebilirlerdi.

Ben isem, o def'i muhal gördükleri istibdadı yıkmakla ve muhal-i âdî gördükleri medine-i fazılanın esasını atmakla meşgul olan bir ehl-i asrın efradı olduğumdan, o âdete muhalefet ettim.

Birinci suali maal-cevab icmalen müddea gibi vaz' ediyorum. Sonraki tafsilat o müddeayı müntic قضَايَاى قِيَاسُهَا مَعَهَا gibidir. Şöyle ki;

Demişler: "Vücud-u Sânia delil-i vazıh nedir?"

Cevap: Delil-i nuranî ve hayat-ı ateşîn ve âlemin aynı olan Muhammed (A.S.M.) ve kalb-i hidayetin lisanı ki Muhammed (A.S.M.) in lisanıdır.

وَالَّذِى نَظَرَهُ النَّقَّادَ اَدَقُّ مِنْ اَنْ يُدَلِّسَ عَلَيْهِ ، وَمَسْلَكَهُ الْحَقّ اَغْنَى مِنْ اَنْ يُدَلِّسَ عَلَى النَّاسِ

Meali: Nurefşan nazarına karşı hayal, hakikatı setredemez; Hak olan mesleği tesvilata, tedlisata muhtaç değildir. Bu kelam iki fırka-ı dallenin reddine işarettir. Şimdi bed' edeceğim cevaba... (Maba'di var)

Said-i Kürdî

---------------□□□---------------

MAKALE – 9

VOLKAN
26 Şubat 1324 - 11 Mart 1909
Sayı: 70

HAKİKAT

Biz Kalû Belâ'dan Cem'iyet-i Muhammedî'de (Aleyhissalâtü Vesselâm) dâhiliz. Cihet-ül vahdet-i ittihadımız tevhiddir. Peyman ve yeminimiz imandır. Mademki muvahhidiz, müttehidiz. "Molla Ahmed Cezerî-i Kürdî, Kürdçe olarak buyurmuş ki:

سِرِّ وَحْدَتْ ژاَزَلْ گِرْ تِيَه حَتّٰى بِاَبَدْ

Herbir mü'min i'lâ-yı Kelimetullah ile mükelleftir. Bu zamanda en büyük sebebi, maddeten terakki etmektir. Zîrâ ecnebîler fünûn ve sanayi' silâhıyla bizi istibdad-ı manevîleri altında eziyorlar. Biz de, fen ve san'at silâhıyla i'lâ-yı Kelimetullahın en müdhiş düşmanı olan cehil ve fakr ve ihtilaf-ı efkârla cihad edeceğiz.

Amma cihad-ı hâricîyi şeriat-ı garranın berâhin-i katıâsının elmas kılınçlarına havale edeceğiz. Zîrâ medenîlere galebe çalmak ikna iledir, söz anlamayan vahşiler gibi icbar ile değildir.

Biz muhabbet fedaileriyiz, husumete vaktimiz yoktur. Cumhuriyet[167] ki, adalet ve meşveret ve kanunda inhisar-ı kuvvetten ibarettir. Onüç asır evvel şeriat-ı garra teessüs ettiğinden, ahkâmda Avrupa'ya dilencilik etmek, din-i İslâma büyük bir

cinayettir ve şimale müteveccihen namaz kılmak gibidir. Kuvvet kanunda olmalı. Yoksa istibdad tevzi' olunmuş olur.

اِنَّ اللّٰهَ هُوَ الْقَوِىُّ الْمَتِين hâkim ve âmir-i vicdanî olmalı. O da mârifet-i tam ve medeniyet-i âmm veyahut din-i İslâm namıyla olmalı. Yoksa istibdad daima hükümferma olacaktır.

İttifak hüdadadır, hevada ve heveste değil.

İnsanlar hür oldular, amma yine abdullahtırlar. Herşey hür oldu, şeriat da hürdür, meşrutiyet de. Mesail-i şeriatı rüşvet vermeyeceğiz. Başkasının kusuru, insanın kusuruna sened ve özür olamaz.

Yeis, mani'-i herkemaldir.[168*)] "Neme lâzım, başkası düşünsün" istibdadın yadigârıdır. Bu cümlelerin mabeynini rabtedecek olan mukadde-matı, Türkçe bilmediğim için mütaliînin fikirlerine havale ediyorum.

---------------□□□---------------

MAKALE – 10

VOLKAN

No: 73 - 29 Şubat 1324
14 Mart 1909

YAŞASIN ŞERİAT-I GARRA!..

Ey meb'usan! Uzunluğu ile beraber gayet mûcez bir tek cümle söyleyeceğim. Dikkat ediniz, Zîrâ itnabında îcaz var. Şöyle ki:

Meşrutiyet ve kanun-u esasî denilen **adalet ve meşveret ve kanunda cem'-i kuvvet!..** Bu ünvan ile beraber, asıl mâlik-i hakikî, sahib-i ünvan-ı muhteşem ve müessir ve adalet-i mahzayı mutazammın, nokta-i istinadımızı temin eden ve meşrutiyeti bir esas-ı metine istinad ettiren, evham ve şükûk sahibini varta-i hayretten kurtaran, istikbal ve âhiretimizi tekeffül eden, menafi'-i umumiye olan hukukullahı izinsiz tasarruftan sizi tahlis eden, hayat-ı milliyemizi muhafaza eden, umum ezhanı manyetiz-malandıran, ecanibe karşı metanetimizi, kemâlimizi, mevcudiyetimizi gösteren, sizi muahaze-i dünyeviye ve uhreviyeden kurtaran maksad ve neticede ittihad-ı umumîyi tesis eden, o ittihadın ruhu olan efkâr-ı âmmeyi tevlid eden, çürük mesavî-i medeniyeti hudud-u hürriyet ve medeniyetimize girmekten yasak eden, bizi Avrupa dilenciliğinden kurtaran; geri kaldığımız uzun mesafe-i terakkiden

-sırr-ı i'caza binaen- bizi bir zaman-ı kasîrede tayyettiren ve **Arab ve Turan ve İran ve Sâmileri** tevhid ederek az zamaniyla bize bir büyük kıymet veren, şahs-ı manevî-i hükûmeti Müslüman gösteren, kanun-u esasînin ruhu ve Onbirinci Madde'yi muhafaza ile sizi hins-ı yeminden kurtaran, Avrupa'nın eski zann-ı fâsidini tekzib eden, Muhammedin (Aleyhissalâtü Vesselâm) hâtem-ül enbiya ve şeriatın ebedî olduğunu tasdik ettiren, muharrib-i medeniyet olan dinsizliğe karşı sed çeken, zulmet-i tebayün-ü efkâr ve teşettüt-ü ârâyı safa-yı nuranîsi ile ortadan kaldıran, umum ülema ve vâizleri ittihad ve saadet-i millete ve icraat-ı hükûmet-i meşruta-i meşruâya hâdim eden; adalet-i mahzası merhametli olduğundan anasır-ı gayr-ı müslimeyi daha ziyade te'lif ve rabteden, en cebîn ve âmî adamı en cesur ve hâs adam gibi hiss-i hakikî-i terakki ve fedakârlık ve hubb-u vatanla mütehassis eden ve hâdim-i medeniyet olan sefahet, israfât ve havaic-i gayr-ı zaruriye-den bizi halâs eyleyen, muhafaza-i âhiretle beraber imar-ı dünya etmekle sa'ye neşat veren, hayat-ı medeniyet olan ahlâk-ı hasene ve hissiyat-ı ulviyenin düsturlarını öğreten, herbirinizi ey meb'uslar ellibin kişinin takaza-i hakkından tebrie eden ve sizi icma-i ümmete küçük bir misal-i meşru' gösteren ve hüsn-ü niyete binaen a'malinizi ibadet gibi ettiren, üçyüz milyon Müslümanın hayat-ı maneviyesine sû-i kasd ve cinayetten sizi tahlis eden ol Şeriat-ı Garra ünvanıyla gösterseniz ve hükümlerinize me'haz edinseniz ve düsturlarını tatbik etseniz; acaba bu kadar fevaidiyle beraber ne gibi bir şey kaybedeceksiniz? Vesselâm…

Yaşasın Şeriat-ı Garra!..

MAKALE – 11

VOLKAN

No: 77 - 5 Mart 1325 / 18 Mart 1909

YAŞASIN ŞERİAT-I AHMEDÎ (A.S.M.)

Şeriat-ı garra, kelâm-ı ezelîden geldiğinden ebede gidecektir. Nefs-i emmarenin istibdad-ı rezilesinden selâmetimiz, İslâmiyete istinad iledir. O hablülmetine temessük iledir. Ve haklı hürriyetten [169][1)] hakkıyla istifade etmek, imandan istimdad iledir. Zîrâ Sâni'-i Âlem'e hakkıyla abd ve hizmetkâr olanın, halka ubudiyete tenezzül etmemesi gerektir. Herkes kendi âleminde bir kumandan olduğundan, âlem-i asgarında cihad-ı ekber ile mükelleftir. Ve ahlâk-ı Ahmediye (Aleyhissalâtü Vesselâm) ile tahalluk ve Sünnet-i Nebeviyeyi ihya ile muvazzaftır.

Ey evliya-i umûr! Tevfik isterseniz, kavânin-i âdâtullaha tevfik-i hareket ediniz! Yoksa tevfiksizlik ile cevab-ı red alacaksınız. Zîrâ maruf umum enbiyanın memalik-i İslâmiye ve Osmaniyeden zuhûru, kader-i İlahînin[170][2)] bir işaret ve remzidir ki; bu memleket insanlarının makine-i tekemmülatının buharı diyanettir. Ve bu Asya ve Afrika tarlasının ve Rumeli bostanının çiçekleri, ziya-yı İslâmiyet ile neşv ü nema bulacaktır.

Dünya için din feda olunmaz. Gebermiş istibdadı muhafaza için, vaktiyle mesail-i şeriat rüşvet

verilirdi. Dinin[171]3) mes'eleleri terk ve feda edilmesinden, zarardan başka ne faydası görüldü?. Milletin kalb hastalığı za'f-ı diyanettir. Bunu takviye ile sıhhat bulabilir.

Bizim cemaatımızın meşrebi: Muhabbete muhabbet ve husumete husumettir. Yani beyn-el İslâm muhabbete imdad ve husumet askerini[172]4) bozmaktır.

Mesleğimiz ise, ahlâk-ı Ahmediye (Aleyhissalâtü Vesselâm) ile tahalluk ve Sünnet-i Peygamberîyi ihya etmektir. Ve rehberimiz şeriat-ı garra, kılıncımız da berâhin-i katıa ve maksadımız i'lâ-yı Kelimetullahtır. Cemaatimize[173]1) herbir mü'min manen müntesibdir. Sureten intisab ise, Sünnet-i Nebeviyeyi kendi âleminde ihyaya azm-i kat'î iledir. En evvel mürşid-i umumî olan ülema ve meşayih ve talebeyi, şeriat namına ittihada davet ederiz.

İHTAR-I MAHSUS

Gazeteci denilen huteba-i umumî, iki kıyas-ı fâsidle milleti bataklığa düşürtmüştür.

Birincisi: Vilayâtı, İstanbul'a kıyas ederek… Halbuki elifbayı okumayan çocuklara felsefe dersi verilse sathî olur.

İkincisi: İstanbul'u Avrupa'ya kıyas etmişler. Halbuki bir erkek, kadının kametinde istihsan ettiği bir libası giyse maskara[174]2) ve rezil olur.[175]3)

Yaşasın Şeriat-ı Garrâ!..

MAKALE – 12

VOLKAN

No: 83 - 11 Mart 1325
23 Mart 1909
Bu makale,Volkan 83 ve 84 sayılarında yayınlanmıştır.

DAĞ MEYVESİ ACI DA OLSA DEVADIR

“Bediüzzaman-ı Kürdî’nin fihriste-i makasıdı ve efkârının programıdır.”

Ey şu müşevveş sözlerimi temaşa eden zât! Gayet dikkat ve muhakeme ile mütalaa et. Yoksa sathi nazardan hâsıl olan su-i tefehhüm zannınızı helâl etmem. Sen de okuma!..[176*)]

İfadâtım zekîlere hitaptır. İşâret kâfidir. Benim mekteb-i edebim Kürdistan’ın yüksek dağları olduğundan kusurumu ümmîlik ve acemiliğime bağışlamak mukteza-yı mürüvvettir.

Ben ki; İslâmiyete, maarif-i İslâmiyeye, ulemâya, talebeliğe ve Osmanlılığa ve hilafete ve İttihad-ı Muhammediyeye ve Kürdlüğe intisabım cihetiyle şu sıfatlardan neş’et eden devair-i mütekatiâ gibi cemiyetlerin mültekası olduğumdan ve her bir hey’et-i içtimaiyenin cism-i nâmî gibi tenbihe muhtaç olan ukdetül-hayatiyesinde mündemiç istidadâtı fiile çıkarmasının muharriki ve mûkızı meyl-üt terakki olduğundan, o ukde-i hayatı

mütenebbih etmek ve meyl-üt terakkiyi faaliyete sevk etmek için herbir hey’ete mahsus birer fikrim vardır.

Birinci Madde:

Âlem-i İslâmiyetin ukde-i hayatiyetisini tenbih ve te’min ve meylüt-terakkisini faal etmek için; adâlet ve meşveretten ibâret olan meşrutiyetin me’hâz ve menba’ını, ezel ve ebed şanında olan Kanun-u Îlâhînin şârihi olan mezahib-i erbaayı ittihaz etmektir. Zîrâ milyonlarla dâhilerin ecr-i âhiret için istinbat ettikleri bahr-ı umman gibi mesâil-i şeriyeye kanaat etmeyip; Avrupaya ahkâm ve ahlâkta dilencilik ve izhar-ı fakr etmek, din-i İslâm’a büyük bir cinâyettir. Meşrûtîyette hâkîm, kânun olduğundan bu kânun, libas-ı milliye-i İslâmiyeyi giymeli. Tâ ki, asabiyyet-i maneviyye onun riyasetine karşı cevab-ı red vermesin. Meşrûtiyette Şeriât-ı Garra hükümferma olduğu halde, üç şecere-i zakkumu kökünden ihraç edecek. Ve üç şecere-i tûbâ zemin-i meşrutiyette neşv-ü nema bulacak ve dal budaklar saçacaktır.

Zakkum şecereleri: dinsizlik, iftirak ve nifak ve zünûb ve mesavî-yi medeniyet ve hakkımızda şematetli olan zann-ı fâsid-i ecânibdir.

Ve tûbâ şecereleri: ruhânî manyetizma ile ittihad-ı âmme ve inbisat-ı Şeriat cihetiyle terakki ve tenzih-i din ve nokta-i metîn-i dîne istinad, meşrutiyet sebebiyle ikbâl-i istikbalimizdir. Hem de anasır-ı gayr-ı müslime, meşrutiyetin devamına mutmain olacaktır.

Cemi-i kuvvetimle derim ki: hiçbir hakikî mehasin-i medeniyet yoktur ki; İslâmiyet sarahaten

veya zımnen veya iznen onu veya daha ahsenini mütekeffil olmasın. Ammâ vâesefâ ki; çabuk[177*)] aldatıcı mesavî-i medeniyeti çocuk tabiatlı bâzı ehl-i heva ve heves mehasin zannederek tûtî gibi en evvel onu taklid ettiler.

Hem de meşrûtiyet, şeriâtın abd-i memlûkudur. Ondan gasbolunmaz. Dikkat isterim ki; Şeriat ile hiç münasebeti olmayan o müthiş istibdâd-ı zâlimâne sırf milleti aldatmakla bir münasebet-i mevhumeye istinad ile ol kadar dâhil ve haric mühacemata karşı bu kadar zaman kendini muhafaza ettiğinden, şimdi asl-ı şeriatla münasebet-i hakikiyesi olan meşrutiyetin bekâsı bu kuvvet-i âlîye istinad etmek zarurîdir.

İkinci Madde:

Maarif-i İslâmiye ordusunun fırkaları olan ehl-i medrese ve ehl-i tekye ve ehl-i mektebin ifrat ve tefrit ile birbirlerini tadlîl ve techîl ile hâsıl olan ve ahlâk-ı İslâmiyeyi esasıyla sarsan ve aheng-i terakkiyi ihlâl eden tebâyün-ü efkârlarını ve tehalüf-ü meşariblerini izâle; ve efkârı tevhid, meşaribi takrib zarurîdir.

Nasıl ki; cesim bir fabrika-yı muntazamanın ve bir kasrın odalarının kapıları birbirine açılıyor, bir maksada hizmet eder.

Kezalik, mektep ve medrese ve tekye, te'yid-i münasebet ile o kasr-ı âli-yi İslâmiyenin birer açık kapılı odası gibi olmak ve salonu da hükûmet olmak zarurîdir. Tâ herbiri diğerinin noksanını tekmîl ile kâide-i taksîm-ul-mesaî tatbik edilsin.

Te’yid-i münasebet şöyledir ki: Mekâtib-i âliyede hakaîk-i İslâmiyeyi berâhin ile okutmak ve medreselerde fünûn-u lâzime-i medeniye, eski hükemânın bataklığına bedel tedrîs olunmak ve tekyelerde de mütebahhirîn ulema bulunmaktır.

Üçüncü Madde: Devlet-i ilmiyede meşrûtiyet-i ilmiyeyi te’sis etmektir. Tâ ki, efkâr-ı umumiye-i ilmiye feveran ile, ağraz ve enaniyet ve evhâm ve şübehatı bel’ etsin. Zîra herbir âlim, kendi fikrini herkese kabul ettirmekle taklid yolunu açmak ve taharri-i hakikatın yolunu seddetmekle bir nev’i istibdâd-ı ilmiye yapıyor.

Elhâsıl: İstibdad gerek idarede gerek ilimde olsun, semerât-ı sa’ yi istihlâkla istikbale istidbâr ediyor. İdarede kuvvet kanunda olmalı. Ve ilimde de kuvvet hakda olmalı. Yoksa istibdad hükümferma olur.

Dördüncü Madde:

Talebelik sanat-ı mütenevviasında taksîm-ül mesaî kaidesini medresede tatbik etmekle beraber, içtimaât ile münazara ve müdavele-i efkârdan feveran eden bir nevi efkâr-ı umumiyeyi üstad-ı mânevî ittihaz etmektir. Tâ ki talebelikte ukdet-ül hayatiye tenebbüh ve meylût-terakki faaliyete ve meylüt-teceddüd zuhûra başlasın.

Elhâsıl: Nasıl ki, devlette efkâr-ı amme hâkimdir. Müftüsü de efkâr-ı umumiye-i ulemâ olmalı. Ve üstad ve muallimi de efkâr-ı âmme-i talebe olmalıdır. Tâ ki, meşrutiyet mütesaviyen ve mütenasiben cereyan etsin. Şeriatta icma-ı ümmet hüccet-i katî’ olduğundan efkâr-ı âmmenin kıymet ve mevkiini gösterir.

Beşinci Madde:

Mürşid-i umumî olan vâiz ve hatipler hem âlim-i muhakkik olmalıdır, tâ bürhan ile ikna’ eylesin. Zîra tasvir ve tezyin-i müddea, müteharri-i

hakikata karşı faidesizdir. Ve hem de hakîm-i müdakkik olmalıdırlar, tâ ki bir şeyi terğib veya terhib ile, ondan daha mühim şeyi tenzil ve tahfîf edip muvazene-i Şeriatı bozmasınlar. Ve hem de belîğ-i hakîm olmalıdırlar. Tâ ki, mukteza-yı hâle mutabık ve ilcaât-ı zamana muvafık ve teşhis-i illete münasib söz söylesinler.

Altıncı Madde:

Osmanlılığın meyl-üt terakkisini faal etmektir. Şöyle ki: Bu devletin mâbihil-hayatı ve dini, Din-i İslâm olduğundan; her bir Osmanlı İ'lâ-yı şevket-i İslâmiyeye mükellef ve her bir mü'min İ'lâ-yı Kelimetullaha muvazzaftır. Ve bu zamanda i'lâ'nın en büyük sebebi maddeten terakki olduğundan; ve terakkinin en müthiş düşmanı olan cehâlet ve zarûret ve ihtilâfa; seyf-ül mârifet ve sa'y-i insanî ve ittihad ile din namına ittihad edeceğiz. Amma a'da-yı haricî, medenî olduklarından fikren galebe çalmak lâzımdır. O cihadı da berâhin-i Şeriata havale edeceğiz.

Yedinci Madde:

Hilafete dair bir rüyadır. Âlem-i mânâda padişahı gördüm. Dedim: "Sen zekat-ül ömrü Ömer-i Sânî'nin mesleğinde sarfet!.. Tâ ki, meşrutiyet riyasetine lâzım ve bîâtın mânâsı olan teveccüh-ü umumiyeyi kazanasın."

Pâdişah dedi: Ben O'nun yolunda gideyim. Siz de ol zaman ehlini taklid edebiliyor musunuz?.. bir de sizde, onlardaki kuvvet-i İslâmiyet ve safvet ve ahlâk!..

Ben dedim: Bizdeki tenebbüh-ü efkâr-ı umumî ve tekemmül-ü mebadî ve vesait ve ihata-i medeniyet, o noktaların yerini tutmakla; hem o noktaları istihsal, hem de netice-i matlûb olan terakkiyi

intac edebiliyor.[178*)] Düvel-i ecnebîyenin adaleti bunu isbat eder.

O dedi: Nasıl yapacağım?

Dedim: “İstibdad, kalb-i memalik olan İstanbul’da kan bırakmadığından hüsn-ü niyeti göster. Pür-şefkat ile meşrutiyeti kansız kabul ettiğin gibi; menfur olmuş Yıldızı mahbub-u kulûb etmek için, eski zebanîler yerine melâike-i rahmet gibi muhakkikîn-i ulemayı doldurmak.. ve Yıldızı dâr-ül fünûn gibi etmek.. Ve ulûm-u İslâmiyeyi ihya etmek ve meşihat-ı İslâmiyeyi ve Hilâfeti, mevki-i hakikisine is’ad etmek.. Ve milletin kalb hastalığı olan za’f-ı diyanet ve baş hastalığı olan cehaleti, servet ve iktidarınla tedavi etmekle, Yıldızı Süreyya kadar i’lâ et. Tâ Hânedân-ı Osmanî ol burc-u hilafette pertevnisâr-ı adâlet olabilsin. Hem de havaic-i zaruriyeye iktisad et. Tâ alıştırılmış olan israfa iktidarı olmayan biçare millet de iktida etsin. Madem ki, imamsın...”

Birden uyandım, gördüm ki; asıl bu âlem-i yakaza rüyadır. Asıl uyanmak ve hakîkat o rüya imiş.

Sekizinci Madde:

İleride tavaif-i mülük temelleri hükmünde olan anasır-ı muhtelife kulüplerinin ittihadının temeli ve nokta-i istinadımızın esası olan “İttihad-ı Muhammedî”den anasır-ı gayr-ı müslime tevahhuş etmesinler. Zîra mesleğimiz sırf ahlâkî ve dinî olduğundan, onlara faide-i azîmeden başka zarar vermez.[179*)] Bizi kendilerine kıyas etmesinler. Zîrâ milliyetleri çoktan vicdanî olan dinlerine galebe çalmış... Hem de onları medenî biliriz. Medenîlere ikna’ ile, muhabbetle galebe çalınır.

Bâhusus en vahşi zamanlarda bu kadar edyân ve akvâm-ı muhtelife ferman-ı لاَ اِكْرَاهَ فِى الدِّينِ ile

medeniyet-i İslâmiyede mâsun kalmışlardır. Ne vakit cemiyetimizden tevahhuş etseler, Meşrutiyete adem-i kabiliyetlerini ve vatana hıyanetlerini ve meşrutiyeti muvakkat ve gayr-ı meşru' istediklerini göstermiş olurlar.

Hemde ecnebîler bu cemiyyet-i ahlâkiyye ve mürşidaneyi istihsan etmeleri gerektir. Zîrâ eski zamanda ecnebîler vahşî olduklarından İttihad-ı Muhammedî (A.S.M.) onların vahşetine karşı taassub ve husûmet göstermeğe mecbur idi. Şimdi onların medenileşmeleri ile o mahzur zail olmuştur. Zîra din noktasında medenilere galebe ikna iledir. Ve mezheb ve dinin ulviyetini ve mahbûbiyetini fiilen göstermek iledir. Söz anlamayan bedevîler gibi icbar ve husumetle değildir. Amma vâesefâ ki, İslâmiyyet ve hamiyyet nâmını taşıyan bazı zevzek ve lâubalilerin "kamerin menfaatı, ayyaşlar mehtâbında işret etmeğe münhasır; ve şemsin faidesi bataklıkta mevadd-ı hasise taaffün etmeğe münhasırdır." diyen eblehler işret ve taaffünü mania' olmak için şems ve kamerin men'-i tulûuna kalkışmaları gibi; en mukaddes ve ulvî olan Şeriat-ı Garra ve onun hadimi ve en hakikîkatlı ve uhrevî olan İttihad-ı Muhammedîyi kendi cemiyet-i dünyeviyelerine kıyasen ağrâz-ı fâside ve metalib-i süfliyeye vasıta etmek gibi bir emr-i muhale ihtimal veriyorlar. Ve Şems-i hakikate püf-püf ediyorlar. Heyhat nerede Süreyya süpürge olur? Veya üzüm salkımı gibi yenilir? Cihan arslanları silsile-i şeriata bağlı olduğundan, tilkinin onu koparmağa kalkışması sırf mecnûnanedir.

Cemiyyetimizin meşrebi, beyne'l-İslâm muhabbetin mânâsına muhabbet ve husûmetîn medlûlune husûmettir. Ve mesleği: "Ahlâk-ı Ahmediye (A.S.M.) ile tahalluk ve Sünnet-i Nebeviyeyi ihya etmektir.

Ve rehberi Şeriat-ı Garra ve seyfi berahîn-i katıâ ve maksadı **İ'lâ-yı Kelimetullah'dır**...."

Dokuzuncu Madde:

Kürdlerin ihtilafından zayi' olan kuvve-i cesimelerinden istifade etmek için, ittihad-ı millî ile efkâr-ı umumiyelerini izhar etmek ve maârif ile o efkârı terakki ettirmektir. Tâ ki, meyl-üt terakkileri faaliyete ve ukde-i hayatiyeleri tenvîre [180*)] başlasın. Halbuki maârif-i cedideden dört sebepten tevahhuş ediyorlar. İstîzâh olunca izâh edeceğim. Bâhusus şimdiki bazı gençlerimizin dinlerindeki lâubâliâne hareketleri daha ziyâde milleti tevhiş ediyor. Bu gibi lâubâliler Meşrûtiyete hizmet değil, bilakîs Meşrutiyete ve millete büyük bir darbe vurarak tarîk-ı terakkîyi sedde sebep oluyorlar.

Kürdistan'a maarif-i cedidenin idhâline çâre-i yegâne: Hamidiye alaylarında askerlik münasebetiyle; mekatibte medrese nâm-ı me'lûfiyle ulûm-u diniye ile beraber fünûn-u lâzîme-i medeniyeyi; aşâir-i mezkûrenin üç muhtelif nikatında talebenin tayinatının te'miniyle beraber üç dâr-ul ilim küşâd.. Ve bunlardan neş'et eden Kürd üleması da, ihya olacak medaris-i münderisede Kürdlerin isti'dadlarına göre tedris-i fünûn etmektir.

Kader bana Türkçeyi az vermiş. Hattı hiç vermemiş. Dikkatinizle bana yardım edin.

وَالسَّلاَمُ عَلَى مَنِ اتَّبَعَ الْهُدَى

Yüzbin def'a yaşasın Şeriat'ı Garra!..

NEŞRETTİĞİM FİHRİSTE-İ MAKASIDDAN TERK ETTİĞİM BİR FIKRADIR

Şöyle ki: Zahiren hariçten cereyan eden maarif-i cedidenin bir mecrası da, bir kısım ehl-i medrese olmalı. Tâ gıll ü gıştan tasaffi etsin.

Zira bulanıklığıyla başka mecradan taaffün ede gelmiş ve atalet bataklığından neş'et eden ve istibdad semûmu ile teneffüs eden ve zulüm tazyiki ile ezilen efkâra bu müteaffin su, bazı aks-ül amel yaptığından, misfat-ı Şeriat ile süzdürmek zarurîdir. Bu da ehl-i medresenin dûş-u himmetine muhavveldir.

وَالسَّلاَمُ عَلَى مَنِ اتَّبَعَ الْهُدَى

---------------□□□---------------

MAKALE – 13

VOLKAN

14 Mart 1325 / 27 Mart 1909

Sayı: 86

SADÂ-YI HAKİKAT

Tarîk-i Muhammedî (Aleyhissalâtü Vesselâm) şübhe ve hileden münezzeh olduğundan; şübhe ve hileyi îma eden gizlemekten de müstağnidir. Hem de o derece azîm ve geniş ve muhit bir hakikat, bahusus bu zaman ehline karşı hiçbir cihetle saklanmaz. Bahr-i Umman nasıl bir destide saklanacak?

Tekraren söylüyorum ki: İttihad-ı İslâm hakikatında olan İttihad-ı Muhammedî'nin (Aleyhissalâtü Vesselâm) cihet-i vahdeti tevhid-i İlahîdir. Peyman ve yemini de imandır.[181*)] Müntesibîni umum mü'minlerdir. Nizamnamesi Sünnet-i Ahmediye'dir (Aleyhissalâtü Vesselâm). Kanunu, evamir ve nevahî-i şer'iyedir. Bu ittihad, âdetten değil, ibadettir.

İhfa, havf, riyadandır. Farzda riya yoktur. Bu zamanın en büyük farz vazifesi, ittihad-ı İslâmdır. İttihadın hedef ve maksadı; o kadar uzun, münşaib, muhit merakiz ve meabid-i İslâmiyeyi birbirine rabtettiren bir silsile-i nuranîyi ihtizaza getirmekle, onunla merbut olanları ikaz ve tarîk-i terakkiye bir hâhiş ve emr-i vicdanî ile sevketmektir.

Bu ittihadın meşrebi, muhabbettir. Husumeti ise, cehalet ve zarûret ve nifakadır. Gayr-ı müslimler emin olsunlar ki; bu ittihadımız, bu üç sıfata hücumdur. Gayr-ı müslime karşı hareketimiz ikna'dır. Zîrâ onları medenî biliriz. Ve İslâmiyeti mahbub ve ulvî göstermektir. Zîrâ onları munsif zannediyoruz. Lâübaliler iyi bilsinler ki, dinsizlikle kendilerini hiçbir ecnebîye sevdiremezler. Zîrâ mesleksizliklerini göstermiş olurlar. Mesleksizlik, anarşilik sevilmez. Ve bu ittihada tahkik ile dâhil olanlar, onları taklid edip çıkmazlar. İttihad-ı Muhammedî (Aleyhissalâtü Vesselâm) olan ittihad-ı İslâmın efkâr ve meslek ve hakikatını efkâr-ı umumiyeye [182*)] arz ederiz. Kimin bir itirazı varsa etsin, cevaba hazırız.

جُمْلَه شِيرَانِ جِهَانْ بَسْتَهءِ اِينْ سِلْسِلَه اَنْد
رُوبَه اَزْ حِيلَه چِه سَانْ بِگُسَلَدْ اِينْ سِلْسِلَه رَا

---------------□□□---------------

MAKALE – 14

VOLKAN

18 Mart 1325 / 31 Mart 1909

Sayı: 90

REDD-ÜL EVHAM

İttihad-ı Muhammedî (Aleyhissalâtü Vesselâm) cemaatine[183*)] isnad ettikleri dokuz evham-ı fâsideyi reddedeceğim.

BİRİNCİ VEHİM

Böyle nâzik bir zamanda din mes'elelerini ortaya atmak münasib görülmüyor.

Elcevab: Biz dini severiz; dünyayı da yine din için severiz.

لاَ خَيْرَ فِى دُنْياً بِلاَ دِينٍ

Sâniyen: Madem ki Meşrutiyette hâkimiyet millettedir. Mevcudiyet-i milleti göstermek lâzımdır. Milliyetimiz de yalnız İslâmiyet'tir. Zîrâ Arab, Türk, Kürd, Arnavut, Çerkez ve Lazların en kuvvetli ve hakikatlı revabıt ve milliyetleri, İslâmiyet'ten başka bir şey değildir. Nasılki az ihmal ile tavaif-i mülûk temelleri atılmakta ve

onüç asır evvel ölmüş olan asabiyet-i cahiliyeyi ihya ile fitne ikaz olunmaktadır. Ve oldu, gördük…

İKİNCİ VEHİM

Bu ünvan tahsisiyle, müntesib olmayanları vehim ve telaşa düşürüyor?!.

Elcevab: Evvel de söylemiştim. Ya mütalaa olunmamış veya sû'-i tefehhüme uğramış olduğundan tekrarına mecbur oldum. Şöyle ki:

İttihad-ı İslâm olan İttihad-ı Muhammedî (Aleyhissalâtü Vesselâm) dediğimiz vakit, umum mü'minlerin mabeyninde bilkuvve veya bilfiil sabit olan ittihad muraddır. Yoksa İstanbul ve Anadolu'daki cemaat[184][1)] murad değildir. Amma bir katre su da, sudur. Bu ünvandan tahsis çıkmaz. Tarif-i hakikîsi[185][2)] şöyledir:

Esas temeli; şarktan garba, cenubdan şimale mümted ve merkezi Haremeyn-i Şerifeyn, cihet-i vahdeti tevhid-i İlahî.. peyman ve yemini iman.. nizamnamesi, Sünnet-i Ahmediye (Aleyhissalâtü Vesselâm).. kanunnamesi, evamir ve nevahî-i şer'iye.. kulüp ve encümenleri, umum medaris, mesacid ve zevaya.. o cemaatin (cem'iyetin) ilelebed ve muhalled naşir-i efkârı, umum kütüb-ü İslâmiye ve her vakit naşir-i efkârı başta Kur'ân ve tefsirleri [186][HAŞİYE)] ve i'lâ-yı kelimetullahı hedef-i maksad eden umum dinî ve müstakim ceraiddir. Müntesibîni, umum mü'minlerdir.[187][3)] Reisi de Fahr-i Âlem'dir (Aleyhissalâtü Vesselâm).

Şimdi istediğimiz nokta, mü'minlerin teveccühleri ve teyakkuzlarıdır. Teveccüh-ü

umumînin tesiri inkâr edilmez. İttihadın hedef-i maksadı i'lâ-yı Kelimetullah ve mesleği de kendi nefsiyle cihad-ı ekber ve başkalarını irşaddır. Bu mübarek heyetin[1884)] yüzde doksan dokuz himmeti siyaset değildir. Siyasetin gayrı olan hüsn-ü ahlâk ve istikamet ve saire gibi makasıd-ı meşruâya masruftur. Zîrâ bu vazifeye müteveccih olan cem'iyetler pek az, kıymet ve ehemmiyeti ise pek çoktur. Ancak yüzde biri, siyasiyyûnu irşad tarîkiyle siyasete taalluk edecektir. Kılınçları, berâhin-i kat'iyyedir.[1895)] Meşrebleri de muhabbet olduğu gibi, beyn-el mü'minîn uhuvvet çekirdeğinde mündemiç olan muhabbete şecere-i tûbâ gibi neşv ü nema vermektir.

ÜÇÜNCÜ VEHİM

Volkana mensub cemiyetin, tefrikadan ve başkalarına tevlid-i ye'sinden başka ne faidesi var?

Elcevab: Bu tefrik değil, tevhiddir. Ye's değil, ümiddir. O hakikat-ı uzmâ ki, nısf-ı küre-i arzda meknuz uruk-u zeheb gibi bir köşesini keşf ile tecellî etmiş yeni bir meş'aledir. Bahr-ı umman bir destide sığışmadığı gibi, İttihad-ı Muhammedî de Volkan idaresinde veya İstanbulda sıkışıp kalmayacaktır. Belki şimdiki kuvveden fiile çıkmış bir parça İttihad-ı Muhammedî kar'ul asâ gibi ikâzdan ibârettir. Hem de o derece uzun ve müteselsil ve merâkiz-i İslâmiyeyi birbirine rabt eden silsile-i nuranîyi ihtizâza getirmekle, onunla merbut umum mü'minleri İ'la-i Kelimetul-lahın bu zamanda en büyük vasıtası olan maddeten ve manen terakkiyata bir şevk ve emr-i vicdanî ile

sevk etmektir. Zîrâ istibdad ve tahakkümden tahallüs, hahiş ve şevk-i vicdanî ile sevk olur. Halbuki binde bir tane münevver-ül fikirdir, vicdanen mütehassis oluyor. Hiss-i din olsa, ehass-ı havas ve en âmî hiss-i din ile mütesâviyen tarik-ı terakkide münevver-ül fikir gibidirler. Hem de tenvir-i fikre sebeb olan mârifet-i amm veya medeniyet-i tamm bizde olmadığı için, nur-un nur olan din-i İslâmı menâr etmeliyiz, tâ aheng-i terakkî muhtell olmasın.

DÖRDÜNCÜ VEHİM

İçimizdeki gayr-ı müslimler ürkecekler veya bahane tutacaklar?

Elcevab: Bahane tutmak çocukluktur veya hainliktir. Ürkmek ise, cehalet veya tecâhüldür. Zîrâ gayr-ı müslimler kurun-u vustada vahşî oldukları zamanlarda ferman-ı لاَ اِكْرَاهَ ile, bu kadar edyan ve akvam-ı muhtelife medeniyyet-i İslâmiyede masûn kaldıklarından, İslâmiyetin uluvv-u cenabı ve gayr-i müslimlerin tevehhüm ettikleri mahzurun ademi güneş gibi tezahür ediyor. Hem de gayr-ı müslimlerin selameti, vatanın saadeti iledir. Ve meşrutiyetin devamı, ruhu, nokta-i istinadı ve mürşidi, Şeriat ve milliyetimiz olan İslâmiyyet olduğundan; gayr-ı müslimler bu ittihaddan ürkmek değil, takdis ve ünsiyet etmek lâzımdır.

BEŞİNCİ VEHİM

Ecnebilerin bundan tevahhuş etmek ihtimali var?

Elcevab: Bu ihtimale ihtimal verenler mütevahhiştir. Zîrâ merkez-i taassublarında İslâmiyet'in ulviyetine dair konferanslarla[190*)] takdis etmeleri bu ihtimali reddeder. Hem de düşmanlarımız onlar değil; asıl bizi bu kadar düşüren i'lâ-yı Kelimetullah'a mani olan cehalet ve neticesi olan muhalefet-i Şeriattır… Ve zarûret ve onun semeresi olan sû'-i ahlâk ve harekâttır… Ve ihtilaf ve onun mahsulü olan ağraz ve nifaktır ki, ittihadımız bu üç insafsız düşmana hücumdur.

Amma ecnebîlerin vahşî oldukları kurûn-u vustâda; İslâmiyet, vahşete karşı husumet ve taassuba mecbur olduğu halde, adaleti ve i'tidalini muhafaza etmiş. Hiçbir vakit engizisyon gibi etmemiş. Ve bu zaman-ı medeniyette ecnebiler medenî ve kuvvetli olduklarından, o zararlı[191**)] olan husumet ve taassub zâil olmuştur. Zîrâ din nokta-i nazarından medenîlere galebe çalmak ikna' iledir, icbar ile değildir. Ve İslâmiyeti, mahbub ve ulvî olduğunu evamirine imtisalen ef'al ve ahlâk ile göstermek iledir. İcbar ve husumet, vahşilerin vahşetine karşıdır.

ALTINCI VEHİM

Bazıları; "Sünnet-i Nebeviyeyi hedef-i maksad eden İttihad-ı İslâm, hürriyeti tahdid eder ve levazım-ı medeniyete münafîdir" diyorlar?!

Elcevab: Asıl mü'min, hakkıyla hürdür. Sâni'-i Âlem'e abd ve hizmetkâr olan, halka tezellüle

tenezzül etmemek gerektir. Demek imana ne kadar kuvvet verilse, hürriyet de o kadar kuvvet bulur.

Amma hürriyet-i mutlaka ise, vahşet-i mutlakadır, belki hayvanlıktır. Tahdid-i hürriyet dahi insaniyet nokta-i nazarından zarurîdir.

Sâniyen: Çocukluk tabiatı ile, heva ve heves ile zünûb ve mesavî-i medeniyyet mehâsin zan olunuyor. Halbuki medeniyyetin hiçbir hakiki mehâsini yoktur ki, İslâmiyette sarahaten veya zımnen veya iznen o, veya daha ahseni bulunmasın.

Sâlisen: Bazı sefih ve lâübaliler hür yaşamak istemediklerinden, nefs-i emmarenin esaret-i rezilesi altına girmek istiyorlar.

Elhasıl: Şeriat dairesinden hariç olan hürriyet, ya istibdad veya esaret-i nefis veya canavarcasına hayvanlık veya vahşettir. Böyle lâübaliler ve zındıklar iyi bilsinler ki, dinsizlikle ve sefahetle sahib-i vicdan hiçbir ecnebîye kendilerini sevdiremezler ve benzetemezler. Zîrâ mesleksiz ve sefih sevilmez. Ve bir kadına yakışır -istihsan ettiği- libası erkek giyse maskara olur.[192]1)

YEDİNCİ VEHİM

İttihad-ı İslâm cemaati,[193]2) sair cem'iyet-i diniye ile şakk-ul asâdır. Rekabet ve münaferatı intac eder?!

Elcevab: Evvelâ umûr-u uhreviyede hased ve müzahamet ve münakaşa olmadığından; bu cem'iyetlerden hangisi münakaşaya, rekabete kalkışsa, ibadette riya ve nifak etmiş gibidir?!.

Sâniyen: Muhabbet-i din saikasıyla teşekkül eden cemaatlerin iki şart ile umumunu tebrik[194]3) ve onlarla ittihad ederiz.

Birinci şart: Hürriyet-i şer'iyeyi[195]4) ve asayişi muhafaza etmektir.

İkinci şart: Muhabbet üzerinde hareket etmek, başka cem'iyete leke sürmekle kendisine kıymet vermeğe çalışmamak. Birinde hata bulunsa, müfti-i ümmet cem'iyet-i ulemaya havale etmektir.

Sâlisen: İ'lâ-yı Kelimetullahı hedef-i maksad eden cemaat,[196]5) hiçbir garaza vasıta olamaz. İsterse de muvaffak olamaz. Zîrâ nifaktır. Hakkın hatırı âlîdir, hiçbir hatıra feda olunmaz. Nasıl Süreyya süpürge olur veya üzüm salkımı gibi yenilir? Şems-i hakikata "püf, püf" eden, divaneliğini ilân eder.

Ey dinî cerideler! Maksadımız: Dinî cemaatlar maksadda ittihad etmelidirler. Mesalikte ve meşreblerde ittihad mümkin olmadığı gibi, caiz de değildir. Zîrâ taklid yolunu açar ve "Neme lâzım, başkası düşünsün" sözünü de söylettirir.

SEKİZİNCİ VEHİM

Asıl ittihad-ı İslâm [197]1) olan buradaki cemaata, manen gibi sureten de intisab edenlerin ekserisi avam, bir kısmı da meçhul-ül hal olduğundan, fitne ve ihtilafı [198]2) îma ediyor?..

Elcevab: Belki ağraza adem-i müsaadesine binaendir ki, evail-i İslâm'a müşabehetidir. Hem de madem maksadı, ittihad ve i'lâ-yı Kelimetullahtır. Teşebbüsât ve harekâtı da ibadettir. İbadet

câmiinde şâh ve geda birdir. Müsâvât hakikî düsturdur. İmtiyaz yoktur. Zîrâ en ekrem, en müttakidir. Ve en müttaki, en mütevazidir. Binaenaleyh, manen asıl hakikat-ı ittihada intisabiyle beraber, sureten onun nümunesi olan bu uhrevî ve sırf dinî cemaate [199]3) intisab ile teşerrüf edecek, yoksa şeref vermeyecektir. Bir katre, bahr-ı ummanı tezyid edemez. Hem de bir günah-ı kebire ile imandan çıkmadığı gibi, şems garbdan tulû’ etmediğinden tevbenin kapısı da açıktır. Bir desti müteneccis su, bir denizi tencis etmediği gibi; kendi de temizlendiğinden, şimdi bu nümune-i ittihada intisab eden adama şartımız olan Sünnet-i Nebeviyeyi (Aleyhissalâtü Vesselâm) ihya ve evamirine imtisal ve nevahîden içtinab ve asayişe ilişmemek[200]4) elinden gelse azm-i kat’î ile… dâhil olan bazı meçhul-ül hal olanlar bu hakikat-ı âliyeyi lekedar edemez. Zîrâ kendi lekedar olsa da, imanı mukaddestir. Bu ünvan-ı mukaddese böyle bahane ile leke sürmek; İslâmiyet’in kıymet ve ulviyetini bilmemekle beraber, kendini ahmak-un nâs ilân etmektir. Nümune-i ittihad olan cemaatimize[201]5) —sair cem’iyât-ı dünyeviyeye kıyasen— leke sürmeyi, ta’riz etmeyi cemi’-i kuvvetimizle reddederiz. İstifsar tarîkiyle bir itirazları olursa cevaba hazırız. İşte meydan…

Benim dâhil olduğum cemaat burada tafsil ettiğim ittihad-ı İslâmdır.[202]*) Yoksa mu’terizlerin bâtıl tevehhüm ettikleri cem’iyet-i mütehayyele değildir. Bu dinî heyet[203]**) efradı, şarkta olsa, garbda olsa, cenubda olsa, şimalde olsa beraberiz.

DOKUZUNCU VEHİM

Cemiyyetlerde teşebbüsat-ı hafiye olduğu halde, İttihad-ı Muhammedînin izhar-ı serâiri neden lüzum görülmüş?..

Elcevab: İslâmiyet aşikârdır. Hem de kuvve-i ittisâiyyesi tazyik olunsa âleme zelzele verecek. Hem de ihfâ, hile ve şüpheyi davet ettiğinden, hile ve şübheden münezzeh olan hakikat, hafâdan da müstağnidir. Hem de, müesses iken bazı köşelerden tecellî ediyor. Hem de bidayet-i İslâmda kırk oldu, saklanmadı.. Nasıl üçyüz milyondan sonra gizlenecek! Hem de bir şeyi akıl görür, kabul eder.. Fikir uğraşır, teslim eder bir hakikat, hafâ perdesini kabul etmez.

وَالسَّلاَمُ عَلَى مَنِ اتَّبَعَ الْهُدَى

Yüzbin defa cemî'-i mü'minlerin lisanıyla insanların adedi kadar deriz: Yaşasın Şeriat-ı Garra-yı Ahmedî (A.S.M.)

İttihad-ı Muhammedî'nin
Küçük Efradından
Bediüzzaman-ı Kürdî
SAİD

---------------□□□---------------

MAKALE – 15

VOLKAN

Sayı: 97
25 Mart 1325 / 7 Nisan 1909

ZİYA-YI HAKİKAT [204*)]

Lisanım fikrime iyice tercümanlık edemiyor. Muhakemenizle bu perişan sözlere bir intizam veriniz.

SUAL: Asl-ı İttihad-ı Muhammedînin numunesi ve bir şu'lesi olan buradaki ittihad ne edecektir?

Elcevap: Manevî ve irşad tarikiyle ikaz edecek ve aktar-ı erbaaya yayılmış olan silsile-i müteselsile-i nuraniyeyi ihtizaza getirecek ve beynel mü'minîn muhabbet ve uhuvveti kuvveden fiile çıkaracak.. Müteferrik ve tavâif-i mülûk temelleri olan cemiyyetleri tevhid edecek ve vasıta-ı terakki olan hubb-u din, hubb-u vatan gibi ve hedef-i maksad olan i'la-yı kelimetullahı menfaât-i dünyeviye gibi, hamiyet-i İslâmiye ile hamiyet-i milliye gibi herkesi müteveccih kılacak!.. Zîrâ vasıta-i terakkimiz tarikde, maksadda ve hiss-i hamiyette müsennadır, daha muhkemdir. Emma vaesefa ki, istifade tarikini bilmedik. Bu "müsenna"nın bir katı çözülse nısf-ı

kuvvet gibidir. Hem de: “Yürüyüşünü terk ile başkasının yürüyüşünü öğrenmedi” meseline masadak olacağız. Hem de: Lahm ve demlerine karışmış olan hissiyat-ı diniyenin yerini başka bir şey tutamaz. Meğer birden vücûd, tamamıyla birden inkılab edebilsin.

SUAL: Bu cemiyyet-i Muhammedî sair cemiyyetler gibi hiss-i tarafdarı ve rekabeti ve münakaşayı uyandıracak. Bâhusus askere sirayet ile neticesi iyi çıkmaz.?!

Elcevab: İttihad-ı Muhammedî, sair cem’iyyâtın akran ve emsali değildir. Belki umumun pederi ve mürşididir; o yıldızlara, bu Şems ziya verecek ve her dairenin mâfevkinde… Ve sâir devaire muhittir. Zîrâ mânen livâ-ül hamd-i Muhammedî (A.S.M.) altına girmeyen mü’min yoktur. Lâsiyyema asakir-i muvahhidin, cemiyyetin hedef-i maksadı olan muhabbet ve uhuvvete ve i’lâ-yı kelimatullaha tamamiyle mazhardırlar. Asıl İttihad-ı Muhammedînin saff-ı evvelini umum asâkir-i muvahhidin teşkil eyler.

Biz bu İttihad-ı Muhammmedî ile isteriz ki; umum millet de asker gibi müttehid ve yekvücûd olsun. Ve o muhabbet ve uhuvveti kuvveden fiile çıkarsınlar. Ve müdâfi’ ve muhafız-ı hukuk ve hallal-i müşkilat, efkâr-ı âmmeyi tevlid ve tehzib etsin. Zîra katre katre su müteferrik kalsa, kurur hebaya gider, ittihad ile bir havz-ı âb-ı hayat olur.

Ey ümmet-i Muhammed! Bu ittihad-ı Muhammedî’nin sadası umum mü’minlere bir “Arş!” emridir. Mübareze-i hayat meydanında, tarik-i terakkide

parlak müstakbel tarafına asker gibi sizi sevk ediyor.

SUAL: Anasır-ı gayrı müslimeyi de, ittihad-ı İsevî ve Musevîye teşebbüslerine teşviktir. Bu ise taassubla ve iftirakla Meşrutiyete darbe olmaz mı?!

Elcevab: Zarar yoktur, onlar da yapsınlar ve hem de çokdan yapmışlar. Şimdi bir Nebiyy-i Zîşanın ismine isnad ile bir cemiyyet çıksa; ya o Nebînin ihtiramı tasdik ve tebcil ve muhabbeti izhar içindir, bu ise husumeti davet etmez. Veyahut ona mensup ayinleri icra etmektir. Bu ise ferman-ı لَا اِكْرَاهَ فِى الدِّينِ ile hürriyet-i mezhebiye teessüs ettiğinden, münakaşaya mahal olmaz. Eğer siyasiyyât ve maddiyâta karışmaya vesile addedecekler ise, buna muvaffak olamazlar. Zirâ onların dinleri sırf vicdanî olduğundan, siyaset ve maddiyâta münasebeti az ve hem de çoktan kesilmiş.. Ve hem de muhtaç değillerdir. Zirâ, milliyet ve menfaat onların terakkiyatına muharrik-i kâfidir. Biz ise, saadet-i dünyeviye ve uhreviye ile bu ittihada eşedd-i ihtiyaçla muhtacız. Çünkü milliyetimiz İslâmiyetten başka yoktur. Kavmiyyet nazara alınsa, tavâif-i mülûk gibi olur. Ve vicdanımıza dinden başka âmir ve müşevvik yoktur. Hem de menba-ı isti’dadımız ve nokta-i istinadımız bu ittihad-ı diniyedir.

SUAL: Böyle nazik bir zamanda hissiyat-ı diniyeyi heyecana getirmekle, teskin ve ta’dili güç olur?!

Elcevab: Dinde hükümferma olan hak ve adalet, hissiyatı ta'dil ve tahdid eder. Sair hissiyata kıyas olunmaz. Hem de bu heyecanın hararetiyle imtizac-ı kimyevî-i anâsır gibi, bize lâzım olan "ziya-yı maarif" hararetli kuvvet ve şevki tevlid edecektir. Hem de terakkiyat ve medeniyete lâzım olan hissiyat-ı ulviyede en bedevî adam, en münevvür-ül fikir gibi İslâmiyet namıyla tarik-i terakkide şevk-i vicdanî ile sevk edecektir. Hem de bu sada-yı dinî bu merkez-i hilâfetten sudûr etmekle, etrafa aks-endaz olmaz ise, istibdad her unsurda merkezden iftirak meylini ekdiğin-den; bu meyilden istifade ederek, bazı sahib-i zuhûr mütemehhidlik veya müceddidlik namıyla başka taraflarda bu sadâyı çıkaracak ve bu devlet-i İslâmiyeyi tefrikaya düşürecek ve bu ism-i mübareki de tenzîl ve tahdîd edecektir.. Hem de intizam-ı idareye şiddet-i ihtiyacımızdan yüz derece veya daha ziyade tehzib-i ahlâka muhtacız. Bu da iksir-i diyanetledir.

Zira, umum enbiyanın memâlik-i Osmaniyeden zuhûru, kazâ ve kader-i İlâhînin bir işâreti ve remzidir ki; bu memleket insanlarının tekemmülatı ve tehzib-i ahlâkı, hiss-i dinin mayesiyle olacaktır. Hem de Şeriatla münasebet-i vehmîden başka irtibatı olmayan istibdad, o kadar zamanda o derece dahil ve haric mühacemata karşı kendini muhafaza ettiğinden, şimdi Şeriâtın has abd-i memlûkü ve münasebet-ı hakikî ile merbut olan Meşrutiyet-i meşruâ bu kuvvet-i azîme-i şeriyeye isnad ve istimdad etmek zarurîdir.

SUAL: Eğer Cemiyyet-i Muhammediye siyasete karışırsa hükümetin ruhu olan itaât muhtel olur?

Elcevab: Evvela: Cemiyyetin hedef-i maksadı siyaset değil.. Zîrâ ekser-i mebusân, ulema ve müttaki olduklarından, siyaset ciheti onlara muhavveldir.

Saniyen: Hükûmet hükûmet-i İslâmiye olduğundan, İttihad-ı Muhammedî'nin kanunnamesi olan evâmir ve nevâhi-i şeriyeyi takib etmesi zarurîdir. Şayet etmezlerse îkaz edilecektir. Lâkin tağallüb ve kuvvet ile icbar değildir... İhtar ediyorum ki; İttihad-ı Muhammedî dediğimiz cemiyyet, bazı zevattan ibaret bir cemiyyet değildir ki; o efradın teferrukuyla veya su-i istimaliyle leke gelsin. Zîrâ, Şemsin küçük bir misaline ma'kes olan bir cam parçası kırılsa; veyahud göz yummakla nehar leyle tahvil edilse, bütün âyinelerde mütecellî olan zîya-yı şems mürtefi olmadığı gibi; buradaki resmî cemiyyet teferruk etse ve hasbez-zaman tebeddüle uğrasa, yine şems-i hakikat-i ittihad-ı Muhammedînin tecellîyatına sekte getiremez. Zîrâ İttihad-ı Muhammedî hakikaten her mü'mini muhittir. Lâkin bâzı zevât-ı ma'dude, nısf-ı küre-i arzda kurulmuş o cesim fabrika-i İslâmiyetin çarklarını temizlik ve harekâtını tesri' etmek için başkalarını davet ve istimdad ile hademe gibi hizmet ettirecektir ki, bunların en birincisi ûlema ve meşâyih ve talebe ve hutebâdırlar.

SUAL: Şimdiye kadar bu fikre neden teşebbüs olunmadı?!

Elcevab: Zaten istibdâd herkesin şevkini kırıp atâlete sevk ediyordu. Şimdi ise, mademki Meşrûtiyette efkâr-ı âmme hâkimdir, o efkârın

eczâsı da her ferdin fikr-i mahsusudur, her ferd de hareket etmek lâzımdır. Tâ cereyan-ı umumî muhtel olmasın. Binaenaleyh, yalnız saadet-i vatan ve selâmet-i hükümet olan makâsıd, farz-ı kifaye gibi telâkkî olunduğundan; herkes: “**Neme lâzım, başkası düşünsün**” gibi cevab-ı miskinâneye ve başkasına havâle ve itimad etmek gibi tevekkül-ü âcizâneye müsait bir zemin olur.

Amma hubb-u din ve i’lâ-yı kelimetullah herkese farz-ı ayn olduğundan, herkes kendini mükellef bildiğinden, نَحْنُ رِجَالٌ وَهُمْ رِجَالٌ nara-yı merdanesiyle teşmir-i sak ederek, zincir-i âtaleti kırmak ve perde-i sefaleti yırtmakla meydan-ı terakkiye atılacaktır. Şimdiye kadar ihtilâf-ı efkârımızdan istibdad istifade etti.. Kezâlik, ihtilâf-ı İslâmdan Avrupa da istifade ederek istibdad-ı mânevileri altında bizi ezdi. Şimdi evvelen biz müttefik olalım. Tâ ki dest-i vifakı bizdeki gayr’i müslimlere de uzatabilelim. Ve Avrupa’nın istibdad-ı manevisi de Meşrutiyet-i maneviyeye inkılâb edebilsin.

İhtar-ı mühim: İttihad-ı Muhammedî hedef-i maksadımızdır.. Ve o noktaya çalışacağız. Şimdiki resmî İttihad-ı Muhammedî ki onun bir katresidir; O ittihad-ı Muhammedîye bir mukaddemedir. Herkes san’atına ve hedef-i maksadına mensub olabilir. Binaenaleyh, teberrük ve teakkul için hedef-i maksadımız olan “İttihad-ı Muhammedî” unvan-ı mübarekini taşıyoruz. Asıl ittihad-ı Muhammedî’nin tarif ve hendesesi şöyledir ki: Esası aktar-ı âleme mümted bir silsile-i nuranî ile bağlıdır. Merkezi Haremeyn-i Şerifeyndir.. Ve cihetül-vahdeti tevhid-i İlâhidir.. Ve peyman ve yemini imandır.. Ve nizamnâmesi sünen-i Ahmediyedir.. Ve kanunnamesi evamir ve nevahî-i şeriyedir. Ve kulüp ve encümenleri umum medâris ve mesâcid ve

zevâyadır.. Ve cemiyyetin ilel-ebed ve daimi nâşir-i efkârı umum kütüb-ü İslâmiyedir.. Ve muvakkat nâşir-i efkârı İ'lâ-yı Kelimetullahı hedef-i maksad eden umum ceraiddir.. Ve müntesibîni umum mü'minlerdir. Saff-ı evveli, guzât ve şüheda teşkil eder, kâl-u belâdan beri müntesibdirler. Defter-i esmaları levh-i mahfuzdur. Böyle bir İttihad-ı Muhammedî cemiyeti, reisi ve seyyidi Fahr-i Âlemdir. (A.S.M.) Hem de her ferdin de her cemiyyet-i diniyenin de reisi yine O'dur, hem de Reis-i Âlemdir.

"Ben İttihad-ı Muhammedî efradındanım" dediğim vakit, muradım bu ittihaddır. Hem de bu ittihadı hedef-i maksad eden adamlardanım demek istiyorum. Mesleğimiz muhabbettir, muhabbeti neşretmektir. Biz husumet edenlere muhalifiz. Hem de şimdiki resmî bir cemiyyeti teşkil ediyoruz. Bütün müteferrik cemiyyât-ı İslâmiyeyi tevhid etmek için!.. Yoksa, fazla bir fırkayı çıkarmak değildir. Haşa ve Kellâ!...

Tefrika ika' edenden değilim. İtiraz ve evham-ı fasideyi sonra red ve ilân edeceğim.

Bediüzzaman
Said-i Kürdî

---------------□□□---------------

MAKALE – 16

VOLKAN

Sayı: 101
29 Mart 1325 / 11Nisan 1909

LEMEÂN-I HAKİKAT VE İZÂLE-İ ŞÜBEHÂT[205*)]

VEHİM: Sen bu hakâiki çok tekrar ediyorsun, hem de aynı ibare ile?..

İrşâd: Evvelâ: Hakikat olduğu için tekrar ediyorum. Hakikat da ziya gibi usandırmaz. Hem de üç dört makale yazdım. Muterizler tecahül ettiler. Gözlerine sokmak istiyorum. Çocuklara tekrar lâzımdır. Hem de bir meslek takib ettiğimi gösteriyorum. Bir mesleği takib edenler tekrara mecbur olurlar. Hem de birşeyin esası atılsa, mükerreren irca'-ı nazar lâzımdır. Mesleksiz olanlardır ki; her yola sapıyorlar. Bizim tarikımız birdir. Lâkin Türkçe elfazında pek zengin değilim. Bazı usandırıcı elfazı tekrar ediyorum.

VEHİM: Siz cemiyetinize İttihâd-ı Muhammedî ünvanını vermişsiniz. Bundan sûreten müntesib olmayanlar evhama düşüyorlar. Başka bir ünvana tebdil etseniz ne olur?..

İrşâd: İttihad-ı Muhammedî (A.S.M.) ikidir.

Biri: Aksal-makasıddır ki, umum mü'minler iman ile dâhildir.

Diğeri: Onun tezâhür ve tecellîsine bilfiil hizmet eden cemiyettir ki, mukaddemesidir. Buna resmen intisab, Şeriat-ı Ahmediyenin ahkam-ı münifesine müraâta azm-i kat'î iledir. Bu azm ve tevbeye karşı taannüd edenler evhama düşüyorlar. Hem de bu cemiyetten maksad, İttihad-ı Muhammedîyi tecellî ettirmektir. Ve o hakikat-ı sâbite ve sâkineyi[206**)] ihtizaza getirmektir. Bu cemiyete gayet câzibedar ve cellâb bir unvan lâzımdır ki, nûr-u îman ile münevver olan muvahhidini cezb edebilsin. Sair cemiyetlerde müsemma ismini arıyor. Bunda ise, isim müsemmasını arıyor.

Hem de "Kur'ân" lâfzı her âyete, ve lafz-ı"âlem" her nev'e, ve "su" lafzı her katreye itlâkları gibi, cemî-i mü'minîne mûhit olan "İttihad-ı Muhammedî (A.S.M.)" ünvanı herbir cemiyet-i İslâmiyeye ıtlâk olunabilir. Nasıl ki, umum mü'min, Muhammedîdir. Her ferd-i mü'min de Muhammedîdir. Biz de Muhammedîyiz, Ahmedîyiz. (A.S.M.)

VEHİM: Böyle cemiyet ve fırkaların teşkilatı, hükümetin zayıflamış olan itaâtı ve icraâtını haleldar edecek. Zîra temeddün-ü hakikiye elân mazhar olamamışız.. Ve vahşet ve cehaletten de husûmet ve taassub çıkıyor?..

İrşâd: Bu cemiyete intisaba şart olan evamir-i Şer'iyeye imtisâl ve nevâhîden içtinab..ve muhafaza-i meşruta-i meşruaya azm-ı kat'-î ile cehd edenler, hükûmetin itaâtına iyi bir menba' ve

icraâtına güzel bir mecra teşkil ederler. Zîra, evâmir-i şer'iyye ile mukayyeddirler. Bâzı cemiyetlerin efradı gibi fevzâvî ve anarşistliğe ve hodserane muamelâta ve tahakkümâta temâyül edemezler. Hem de bu cemiyette hükûmet hâriç kalamaz.

VEHİM: Bu cemiyete istihsanen intisab edenler ne ile muvazzaf olurlar?..

İrşâd: İki vazifesi vardır.

Birincisi: Kendi nefsi ile cihad-ı ekberde bulunmak, yâni Şeriat-ı Garraya ittiba' ve sünen-i Ahmedîyeyi ihyaya azm-ı kat'î ile teşebbüs etmektir.

İkincisi: Sair mü'minleri uhuvvet ve muhabbete davet.. Ve sâkin ve sabit olan uhuvvet-i dîniyeyi ihtizaza getirerek, tezyîd ve izhar etmektir. Bu cemiyete resmen intisab, yalnız defter-i mahsusasına kaydettirmekle değildir. Belki rabt-ı kalb ve istihsan ve teveccüh iledir. Zîra bu ittihad ruhânî ve manevîdir. Sûrî ve cismanî değildir.

VEHİM: Bu mukaddeme olan cemiyet, maksad olan Hakîkat-ı İttihad-ı Muhammediyeye (A.S.M.) bir nümune ve ma'kes ve hüsn-ü misal olmak lâzımgelir.[207*)] Halbuki sizin perişan hâlinizi temaşa edenler o hakikat-ı ulviyenin şu'lesini göremiyorlar?..

İrşâd: Evet şems-i hakikat-ı ittihada karşı şimdiki cemiyet, o madenden çıkmış elmas

parçasıdır. Daha saykal vurulmamıştır ki, onun misali içinde görünsün. İnşallah bir seneye kadar ulemanın himmetiyle aktar-ı cihanda tele'lü' edecek. Şâyet bu parça kırılsa da, daha büyük ve müşa'şa binlerce parça ve ma'kes bulunacaktır. Efradı ne kadar müteferrik olsa müctemi' gibidir. Zîrâ bu cemiyetin nizamâtı şeriatla müesses ve münasebatı ruhanî olduğundan, cemî'-i dünya onlara nisbeten bir meclis-i vâhid gibidir. Sair cemiyetler gibi sûreten içtima' ve müdavele-i efkâr ile ve nizamât nâmıyle bid'atları îcâd etmeyecektir. Lâkin hademelerin hidematına ait bazı nizamat-ı mahsusası olabilir.

Hemde bu cemiyetin aktardaki erkânı mabeynindeki münasebât-ı rûhâniyeyi nazar-ı aklî ile görebilseniz, mir'ât-ı mücella gibi o hakîkat-ı ulvîyenin misali size aksedecektir. Münasebâtı teşkil eden o nûranî silsilelerden turuk-ı aliyye-i meşayihîn silsilelerini bir misal olarak gösteriyorum.

VEHİM: Şimdiki zamanda terakkiyata ve saadet-i dünyeviyeye sarf-ı himmet lâzım iken, böyle taassub ve teşettütü intac eden dîn meselesi meşrutiyette esas tutulsa bazı mahaziri intac eder?!.

İrşâd: Dünyada tedennimizin sebebi, dinimize riayetsizliktendir. Hem de intizam-ı idareden ziyade tezhîb-i ahlâka muhtacız. Mühezzib-ı ahlâk da dindir. Dünya için din ihmal olunmaz. Biz vatanı Din ve Haremeyn için severiz. Dünyayı da din için imar edeceğiz.

لاَ خَيْرَ فِى الدُّنْيَا بِلاَ دِينٍ

Madem ki meşrutiyette hâkimiyet-i milletdir. Mevcûdîyet-i milleti göstermek lâzımdır. Milliyetimiz ise, yalnız İslâmiyettir. Zîra anasır-ı İslâmiyenin revabıt ve milliyetleri, İslâmiyetten başka Hazret-i Nuh (A.S.) evlâdlığıdır. Nasıl ki âz bir ihmal ile tavaif-i mülûk temelleri atıldı... Ve onüç asır evvel İslâmiyetin darbesiyle ölen asabiyyet-i câhiliyye ve kavmiyeyi ihyaya başlamasıyla fitne ikaza başladı.

VEHİM: Bu cemiyet, tefrika verir ve ye'si intac ve vehmi tevlid eder?

İrşâd: Bu tefrika değil, müteferrik cemiyetleri tevhîd etmektir. Yeis vermez, ümîd-i hayat ve ittihad verir. Şöyle ki: O hakîkat-ı uzma ki, nısf-ı küre-i arzda meknun urûk-u zeheb gibi bir köşe ile tecellî etmiş yeni bir şu'le, o hakikatın tamamen keşfine bir beşarettir. Hem de kuvveden fiile çıkmış bu parça (İttihad-ı Muhammedî) (A.S.M.) kar'-ul â'sâ gibi mü'minleri ikaz ile şevk-i vicdaniyle tarîk-ı terakkide Ka'be-i kemâlâta doğru sevk edecektir. Zîra bu zamanda İ'lâ-i Kelimetullahın en büyük sebebi maddeten ve mânen terakki etmektir. Çünkü ecnebîler terakki ile bize galebe çaldılar. Biz de muhalefet-i Şeriat ve su-i ahlâkımızla onlara yardım ettik.

Şimdi bize lâzım; o silsile-i müteselsile-i nûrânîyi ki merakiz-i İslâmiyeyi birbirine rabt etmiş, o silsilelerin sükûn ve sükûnetleriyle gaflet ettik, anlayamadık, istifade edemedik. Onları ihtizaza getirmektir. Ve uhuvvet çekirdeğinde mündemiç olan muhabbete şecere-i tûba

gibi neşv-ü nemâ vermektir.. Ve hamiyet-i İslâmiyeyi galeyana getirmekle imtizac ve ittihad-ı anasırın husuliyle kuvvet ve mârifeti tevlid etmektir.[208*)]

Hem âmir ve hâkim vicdanî olmalı. Yoksa daima istibdadın taht-ı tahakkümünde bulunacağız. Âmir-i vicdanî de tenevvür-ü fikre tevakkuf eder. Tenevvür-ü fikir ise, umumda ya mârifet-i âmm veya medeniyet-i tâm veya İslâmiyetin hissiyle olacaktır. Halbuki binden on tane medeniyet veya marifetle münevver-ül fikirdir. Bu ise, âheng-i terakkiyi ihlâl eder. Âheng-i ittiradî için Nûr-en nur olan Din-i İslâmı menar ve rehber etmeliyiz. Tâ herkes de münevver-ül fikir gibi olsun. Zîra, hiss-i dîn ile en âmî, en münevver-ül fikir gibi mütehassistir. Fikri münevver olmasa da kalbi münevverdir. Hissiyât güzel olursa, efkâr da müstakim olur.

VEHİM: İçimizde gayr-ı müslimler bahane tutacaklar veya ürkecekler?

İrşâd: Bahane tutmak çocukluktur. Ürkmek ise, cehâlettir. Zîra gayr-ı müslimlerin saadeti vatanın selâmeti iledir. Ve meşrûtiyetin devamı ve ruhu ve nokta-yı istinadı ve mürşidi, Şeriat ve milliyetimiz olan İslâmiyet olduğundan, gayr-ı müslimler bu ittihaddan ürkmek değil, takdis ve ünsiyet etmek lâzımdır.

VEHİM: Ecnebiler bundan tevahhuş etmek ihtimaldir?

İrşâd: Bu ihtimale ihtimal verenler tevahhuş ediyor. Zîra merkez-i taassublarında İslâmiyetin ulviyetine dâir konferanslarla takdis etmeleri bu ihtimali reddeder. Feylesof-u şehîr Mister Carlyle Amerika'dan yüksek bir sadâ ile bütün Avrupa'ya İslâmiyetin kudsiyetini işittirmiş. Hem de düşmanlarımız cehâlet, zarûret ve ihtilaftır. Tabiî Avrupa'da bundan istifade ile bizi istibdâd-ı manevîleri altına aldılar. Bu ittihadımızla bu üç düşman-ı bîinsafa –ve başta ihtilaf olarak– hücum edeceğiz. Amma ecnebilere düşman nazarıyla değil, belki saadetimizi ve İ'lâ-ı Kelimetullaha bu zamanda vasıta olan terakki ve madeniyete bizi teşvik ve icbar ettiklerinden dost ve hâdim nazarıyla bakacağız. Hem de ecnebîler medeniyetleriyle beraber kuvvetli olduklarından taassub ve husumete mahal kalmamış. Zirâ, din nokta-i nazarından medenîlere galebe çalmak ikna' iledir, icbar ile değildir. Ve İslâmiyeti mahbûb ve ulvî olduğunu ef'âl ve ahlâkımızla göstermek ve maddeten terakki etmekledir. İcbâr ve husûmet, söz anlamayan veya anlamak istemeyen vahşilerin vahşetine karşıdır.

VEHİM: Meşrutiyetin bir rüknü hürriyet-i tâmmedir. Halbuki Sünnet-i Nebeviyeyi hedef-i maksad eden îttihad-ı Muhammedî (A.S.M.) hürriyeti tahdîd eder. Ve medeniyetin çok levazımına münafîdir?!.

İrşâd: Hürriyeti tahdid ile tahkîk ve tekmil eder. Ve medeniyetin aldatıcı zünûb ve mesâvisini hudud-u hürriyyet ve medeniyetimize girmekten Seyf-i Şeriatla yasak eder. Zîra asıl hür, mü'mindir. Dinsiz dâima istibdad altındadır. Çünkü Sâni'-i

Âleme hakkiyla abd ve hizmetkâr olan, başkasının istibdadına tezellüle tenezzül etmemek gerektir.

Ve tahdid-i hürriyet, insaniyet nokta-i nazarından zarurîdir. Amma hürriyet-i mutlaka, vahşet-i mutlakadır. Belki hayvanlıktır. İnkıyad-ı vicdan ile, ahkâm-ı Şer'î ile takyîd-i hürriyetde tekemmüldür, münafi değil... Amma levazım-ı medeniyet dediğiniz bâzı zünûb ve mesavî-i medeniyeti çocukluk tabiatıyla, heva ve heves ile aldatıcı mehasin zannedersiniz!.. Halbuki âsel-i müsemmem gibi aldatıcıdır. Medeniyetin hiçbir mehasin-i hakikiyesi yoktur ki, şeriatta sarâhaten ve istilzamen veya iznen o, veya daha ahseni bulunmasın.

Hem de bazı lâubâliler hür yaşamak istemediklerinden, nefs-i emare-nin istibdad ve esâret-i rezîlesinin altına girmek istiyorlar.

Elhâsıl: Şeriat dairesinden hariç olan hürriyet, ya başka kalıpta istibdad veya esaret-i nefs veya vahşet-i hayvaniyedir. Böyle lâubaliler iyi bilsinler ki; diyanetsizlikle, sefahetle sahib-i vicdan hiçbir ecnebiye kendilerini sevdiremezler, benzettiremezler. Zîra mesleksiz ve sefih sevilmez...Ve erkeğe karı libası yakışmaz.

VEHİM: Bu cemiyet, sair cem'iyyat-ı diniye ile şakk-ul asadır. Rekabet ve nefreti intac eder?

İrşâd: Evvelâ: Umur-u uhreviyede hased ve müzahemet ve münakaşat olmadığından; bu cemiyetlerden hangisi münakaşa ve rekabete kalkışsa, ibadette riya ve nifak etmiş gibidir.

Saniyen: Muhabbet-i din saikasıyla teşekkül eden cemiyetlerin –iki şart ile– umumunu takdis ve

onlarla ittihad ederiz.

Birinci Şart: Meşruta-ı meşrua'yı muhafaza etmektir.

İkinci Şart: Muhabbet üzerine hareket etmek ve başka cemiyet-i İslâmiyeye leke sürmekle kendine kıymet vermeğe çalışmamak... Birinde hata bulunsa, müftî-i ümmet olan cemiyet-i ulemanın efkâr-ı umumiyelerine havale etmek... Hem de cemiyetin kuvvetiyle hâkim-i mütehakkim olmamaktır. Zîra tahakkümat-ı siyasiyenin lezzeti ile herkes sermest oluyor. Vazgeçmek istemiyor.

Sâlisen: Î'lâ-yı Kelimetullaha müteveccih olan bir cemiyet-i dîniye hiçbir garaza vasıta olamaz. İsterse de muvaffak olmaz. Hak ve hakikatin hatırı âlîdir, hiçbirşeye feda olunmaz. Şeriat vasıta-i garaz olamaz. Nasıl Süreyya süpürge olur?. Veya üzüm salkımı gibi yenilir?.. Şems-i İslâmiyeye "püf püf" eden cinnetini ilân eder.

Ey dinî cemiyetler!..Maksadımız, müteferrik cemiyetler maksadda itttihad etmeleridir. Mesalikte ittihad mümkin olmadığı gibi, câiz de değildir. Zîrâ taklid yolunu açar. Ve "neme lâzım, başkası düşünsün," sözünü de söylettirir. Mezahib-i erbaânın ihtilafı bu sırrı îma eder. İslâmiyete hizmet isteriz. Ne yolda olursa olsun!

VEHİM: Asıl İttihad-ı Muhammedî (A. S. M.) nin nümûnesi ve mukaddemesi olan buradaki resmî cemiyete intisab-ı mânevî gibi sûreten intisab edenler, ekseri avâm ve bir kısmı da mechulul-hâl olduğundan bir esas-ı metine adem-i istinad imâ eder?..

İrşâd: Büyük İttihad-ı Muhammedîde her mü'min dahildir. Onun numûnesi ve mukaddemesi olan şimdiki İttihad-ı Muhammedî (A.S.M.) ağraza adem-i müsaadesine binaendir ki, evail-i İslâma bir müşabeheti peyda ediyor.

Hem de madem ki, maksad-ı İttihad, İ'lâ-yı Kelimetullahdır. Teşebbüsât ve harekâtı da ibadettir. İbadet ve cami'de Sultan ve derviş ve geda birdir. Müsâvât-ı hakikî düsturdur. Takvadan başka imtiyaz yoktur. Zîra en ekrem, en müttakîdir. Ve en müttakî en mütevazidir. Demek mânen gibi sureten de bu cemiyete intisab ile teşerrüf edecek, şeref vermeyecektir. Bir katre bahr-ı ummanı tezyîd edemez. Bahr-ı umman bir testide sığışmadığı gibi; İttihad-ı Muhammedî İstanbul'da sığışmayacaktır. Nerede kaldı bu resmî cemiyette?!.

Amma mechul-ul hâl adamların intisabı, bu hakikat-ı âliyeyi lekedar edemez. Zîra kendi lekedar olsa, imanı mukaddestir. Rabıta da imandır. Bu unvan-ı mukaddese böyle bahane ile leke sürmek, İslâmiyetin kıymet ve ulviyetini bilmemekle beraber, kendini echel-ü nas ilân etmektir. Zîra bir günah-ı kebîre ile imandan çıkmadığı gibi, şems garbdan tulu' etmediğinden tevbe kapısı, mechul-ul hâl dedikleri adamlara açıktır. Ve bir testi müteneccis su, bir denizi tencis etmediği gibi, kendi de temizleniyor. Bu mukaddeme-i İttihad-ı Muhammedî (A.S.M.) olan cemiyetimize sair cemiyât-ı dünyeviyeye kıyasen leke sürmeği, ta'riz etmeyi cemî'-i kuvvetimizle reddederiz. Mu'terizîne ihtâr ederiz ki, zamanın sille-i bîemânesine kendilerini müstehak etmesinler.

VEHİM: Cemiyetlerde teşebbüsat-ı hafiye olduğu halde, İttihad-ı Muhammedî'nin izhar-ı serairi ve teşebbüsât-ı alenîyesine neden lüzum görülmüş?

İrşâd: İslâmiyet âşikâredir. Hem de kuvve-i ittisâiyesi tazyik olunsa, âleme zelzele verecek. Hem de ihfâ ile, hile ve şüpheyi da'vet ettiğinden, hile ve şüpheden münezzeh olan hakikat-ı bâhire perde-i hafadan da müstağnîdir. Hem de bu zamanda hile, terk-i hile ve doğruluktur. Hem de başka cemiyete kıyas olunmaz. Zîra onlar teessüse başlıyor. Bu ise, müesses iken bâzı köşelerde tecellî ediyor. Ve nısf-ı küre-i arzda meknûz o hakikat-ı uzma üstünde olan tabakat-ı evham ve şükûkun altından çıkmak vakti gelmiş ki, o hakikat harekete başlamış. Bazı köşelerden o hakikatın bazı tarafları lemean ediyor. Hem de bidayet-i İslâmda kırk oldu, saklanmadı. Nasıl üçyüz milyondan sonra gizlenecek?..

VEHİM: Şeriat isteyenlere bâzı müzebzib olanlar, mürteci diyorlar?

İrşad: Bizi de onlara dinsiz ve anarşist demeğe mecbur ederler. Bunlara deriz: Meşrutiyeti safsata ve hîle ile muhafaza edemediniz. Belki muallak bıraktınız. Bizim maksadımız, meşrutiyeti Şeriat kuvvetiyle muhafaza ve kökleştirmektir. Zerre kadar insafları olsa idi, onların o fevzavî mesleğinde olmayan her adama, mürteci' demezlerdi. Zîrâ mesleklerinden irticaâ kadar çok meratip ve menazil vardır. "Londra'da olmayan elbette Çin'dedir; cerbezeli ve safsatalı olmayan elbette

ebleh ve gabîdîr,” diyenlerin hezeyanları gibi hezeyan ediyor. Çünkü Londra ve Çin’de değil, fakat İstanbul ve Haremeyndedir. Cerbezeli olmayan ebleh değil, belki sahib-i hikmettir. Anarşist ve farmason olmayan mürteci’ değil, belki Şeriat-ı Garrayı ta’kib ediyor.

VEHİM: Sen Selânik’te İttihad ve Terakki ile ittifak etmiştin, neden ayrıldın?..

İrşâd: Ben ayrılmadım, onların bazıları ayrıldılar. Niyazi Bey, Enver Bey gibi adamlarla şimdi de müttefikim. Lâkin bazılar bizden ayrıldılar. Bataklık yoluna saptılar. Hamiyetlerinde şüphem yoktur.. Fakat mukabillerinde garaz hissettiler. Onlar da tabiî garaza ittiba’ ettiler. Şimdi İttihad-ı Muhammedî ünvanı altına girmek ve ahalinin tenvîr-i efkârına hizmet etmek için Şeriât onları dâvet eder. Fikrimce birçok ehl-i hamiyet inkılabımızı kanlı zannettiğinden; ağraz-ı nefsaniyeden kin ve husûmet ve inad gibi manevî silahları tedârik etmişti. Şimdi inkılâb kansız olduğundan ve bazı ehl-i garazın onların ağrazını uyandırdıklarından; o mânevi silahlar ki, Meşrutiyetin istihsaline sebep iken, şimdi ahlâk-ı rezîle ve fikr-i intikama tahavvül ile meşrutiyet aleyhine müdhiş bir silah olmuş. Ben hamiyetli ve dindar adamlarla daima beraberim. Ben Selânik’te Meydan-ı Hürriyette okuduğum nutuk ile i’lân ettiğim mesleğimi şimdi de onu takib ediyorum.. Ki İ’lâ-yı şevket-i İslâmiye ve İ’lâ-yı Kelimetullahın vasıtası olan Meşrûta-i meşru’ayı Şeriat dairesinde idamesine çalışıyorum.

VEHİM: Volkan’a nedir bu kadar münasebet?.. İttihad-ı Muhammedî bununla ne hizmet görecek?..

İrşâd: Din nasihattan ibarettir. Nasihatta tesir lâzım... Te’sir de hamiyet-i İslâmiyenin heyecanı ve vicdanların ihtisasına vâbestedir. Biz de câzibedar olan unvan-ı İttihad-ı Muhammedî (A.S.M.) ile herkesin vicdanına karşı bir pencere açıyoruz. Volkan gibi ceraid-i diniye ile nesayih-i diniyeyi o mütehassis ve müteheyyic vicdanlara yağdırmak istiyoruz. Bu teşebbüsata mani’ olanlara deriz ki: Şems ve Kamerin ziya ve nurundan tevellüd eden bâzı mazarrat-ı cüz’iyye için tulu’larına muhalefete kalkışan mecnunlar gibi; Şeriat-ı Garra ve ma’kesi olan ittihad-ı Muhahmmedî bazı cüz’î ağrazların karışmasıyla tecellîlerine mani’ oluyorsunuz. Bir mazarrat-ı cüz’î için menfaât-ı umumiye-i âlem ihmal olunmaz.

VEHİM: Sen imzanı Bediüzzaman yazıyorsun. Lakab medhi îma eder?..

İrşâd: Medih için değildir. Kusurlarımın sened-i özrünü bu unvan ile ibraz ediyorum. Zîra “Bedi” garib demektir. Benim ahlâkım sûretim gibi, üslûb-u beyanım elbisem gibi garibdir, muhâliftir. Görenekle revacda olan muhakemât ve esâlibi, üslûb ve muhakemâtıma mikyas ve mehenk-i itibar yapmamağa bu ünvanın lisan-ı hâliyle ricâ ediyorum. Hem de murad-i “Bedi”, acib demektir.
كَاَنِّى عَجِيبٌ فِى عُيُونِ الْعَجَائِبِ اِلَىّ لَعَمْرِى قَصْدُ كُلِّ عَجِيبَةٍ
ye mâsadak oldum.

Bir Misali: Bir senedir İstanbul’a geldim. Yüz senenin inkılâbâtını gördüm.

وَالسَّلاَمَةُ عَلَى مَنِ اتَّبَعَ الْهِدَايَةَ

Cemî-i mü'minlerin lisanıyla, insanların adedi kadar deriz:

Yaşasın Şeriat-ı Ahmedî (A.S.M.)

---------------□□□---------------

BİRADERİM DERVİŞ VAHDETÎ BEYE!

Edibler edebli olmalıdırlar. Hem de edeb-i İslâmiye ile müteeddib olmalıdırlar. Matbuât nizamnamesini vicdanlarındaki hiss-i diyanet tanzim etsin. Zirâ bu inkılab-ı şer'iyye gösterdi ki; umum vicdanlarda hükümferma, nur-en nur olan hamiyet-i İslâmiyedir. Hem de anlaşıldı ki, İttihad-ı Muhammedî umum askere ve umum ehl-i İslâma şamildir. Hariç kimse yoktur.

Bediüzzaman Said-i Kürdî

---------------□□□---------------

MAKALE – 17

Şu gelecek makaleler Otuzbir Mart hâdisesinde isyan eden sekiz tabur askeri itaâta getiren ve musibeti yüzden bire indiren iki derstir.

﴾Müellif﴿

Volkan	Serbestî	Mizân
No:107	Sayı: 111	Sayı: 128
4 Nisan 1325		2 Nisan 1325
17 Nisan 1909		15 Nisan 1909

KAHRAMAN ASKERLERİMİZE

Ey şanlı asakir-i muvahhidîn! Ve ey bu millet-i mazlumeyi ve mukaddes İslâmiyet'i iki defa[209 1)] büyük vartadan tahlis eden muhteşem kahramanlar!..

Cemal ve kemâliniz, intizam ve inzibattır. Bunu da[210 2)] hakkıyla en müşevveş zamanda gösterdiniz. Ve hayatınız, kuvvetiniz itaâttır.[211 3)] Bu meziyet-i mukaddeseyi en ufak âmirinize karşı bile irae eylediniz. Otuz milyon Osmanlı, üçyüz milyon İslâm'ın namusu artık sizin itaâtınıza bağlıdır. Sancak[212 4)] ve tevhid-i İlahî sizin yed-i şecaatınızdadır.

Sizin o mübarek elinizin kuvveti de itaâttır. Sizin zabitleriniz, müşfik pederlerinizdir. Kur'ân, hadîs ve hikmet ve tecrübe ile sabittir ki: Haklı âmire itaât farzdır.

Malûmunuzdur ki, otuzüç milyon nüfus yüz sene zarfında böyle iki inkılabı yapamadı. Sizin o itaâttan neş'et eden hakikî kuvvetiniz, umum millet-i İslâmiyeyi [213*)] medyun-u şükran etti. Bu şerefi hakkıyla teyid etmek, zabitlerinize itaâtladır. İslâmiyet'in namusu da o itaâttadır. Biliyorum ki, müşfik pederleriniz olan zabitlerinizi mes'ul etmemek için işe karıştırmadınız. Şimdi ise zabitlerinizin âğuş-u şefkatlerine atılınız. Şeriat-ı garra böyle emrediyor. Zîrâ zabitler ulü-l emirdirler. Vatan, millet menfaatinde, hususan nizam-ı askerîde ulü-l emre itaât farzdır. Şeriat-ı Muhammedînin (Aleyhissalâtü Vesselâm) muhafazası da itaât iledir.[214**)]

---------------□□□---------------

MAKALE – 18

Volkan	Mizân
No: 110	Sayı: 129
7 Nisan 1325	4 Nisan 1325
20 Nisan 1909	17 Nisan 1909

ASÂKİRE HİTAB

Ey asakir-i muvahhidîn! Fahr-i Âlem'in (Aleyhissalâtü Vesselâm) fermanını size tebliğ ediyorum ki, şeriât dairesinde ulü-l emre itaât farzdır. Ulü-l emriniz[215 1)] zabitlerinizdir. Askerlik ocağı cesîm ve muntazam bir fabrikaya benzer. Çarkların biri intizam ve itaâtta serkeşlik etmekle, bütün fabrika herc ü merc olur.

Sizin o muntazam ve kuvvetli fabrika-i askeriyeniz, otuz milyon Osmanlı ve üçyüz milyon nüfûs-u İslâmiyenin nokta-i istinadı[216 2)] ve maden-i istimdadıdır.

Siz iki müdhiş istibdadı kansız ve defaten öldürmekle; hârikulâde olduğundan, Şeriat-ı Garranın iki mu'cize-i garrasını izhar ettiğinizden; zaîf-ül akideye hamiyet-i İslâmiyenin kuvveti ve şeriatın kudsiyetini iki bürhan ile izhar eylediniz. Bu iki inkılabın pahasına binler şehid[217 3)] verse idik, ucuz sayacaktık. Lâkin itaâtınızdan binde bir cüz'ü feda olunsa, bize pek çok pahalı düşer. Zîra

itaâtınız ukde-i hayatiye veya hararet-i gariziye gibi tenakusu mevti intac eder.

Tarih-i âlem serapa şehâdet ediyor ki, asker neferâtının siyasete müdahaleleri; devletçe, milletçe müdhiş zararları intac etmiştir. Elbette hamiyet-i İslâmiyeniz; böyle sizi, uhdenizde olan hayat-ı İslâmiyeye zarar verecek noktalardan men'edecektir. Siyaseti[218][4)] düşünenler, sizin kuvve-i müfekkireniz hükmünde olan zabitleriniz ve ulü-l emirlerinizdir.

Bâzan zarar zannettiğiniz şey, siyaseten büyük zararı def' ettiği için ayn-ı maslahat olduğundan, zabitleriniz tecrübeleri hasebiyle görüyor ve size emir veriyor. Sizde de tereddüd caiz değildir. Ef'al-i hususiye-i nâmeşruâ, san'attaki meharet ve hazakatine münafî değildir ve san'atı menfur etmez. Nasılki bir tabib-i hâzık ve bir mühendis-i mahir, nâmeşru' harekâtı için, onların tıb ve hendeselerinden mani-i istifade olamaz. Kezalik, fenn-i harbde tecrübeli ve o san'atta mahir ve hamiyet-i İslâmiye ile münevver-ül fikir zabitlerinizin bazılarının cüz'î nâmeşru' harekâtı için, itaâte halel vermeyiniz.[219][1)] Zîra fenn-i harb, mühim bir san'attır. Hem de sizin kıyamınız; şeriat-ı garra, –yed-i beyza-i Musa (A.S.) gibi– sair sebeb-i tefrika ve teşettüt-ü efkâr olan cem'iyetleri bel' etti. Sahirleri de secdeye mecbur eyledi. Harekâtınız bu inkılabda ilâç gibi idi ki, fazla olsa zehire münkalib olur. Ve hayat-ı İslâmiyeyi fena bir hastalığa hedef eder. Hem de himmetinizle[220][2)] bizdeki istibdad şimdilik mahvoldu. Lâkin[221][3)] nihayet derecede ihtiyat ve i'tidal lâzımdır.

Yaşasın Şeriat-ı Garra!.. Yaşasın askerler!..

CEM'İYETLERE İHTAR-I MÜHİM

Şimdi cem'iyetimiz bir hükûmet-i meşruta-i meşruâdır. Hükûmet içinde hükûmetin zararı görüldü. Seviye-i irfan bir olmadığından fırkalarda husumet, taassub ve tarafdarlık intac eder.[222][4)] Tabiî o kuvveti istimal ile siyasete karışacak ve umumî idarede[223][1)] herkesçe lezzetli olan tahakkümatı yapacak sahib-i ağraza müsaid bir zemin olur. Binaenaleyh bizdeki fırkaların şimdiki hal ile devamı gayet muzırdır. Lâkin bir şirkette veya münevver-ül fikir ve bîtaraf mabeyninde tenkidat-ı siyasetten veya ehl-i ilim mabeyninde nasihat ve irşaddan nafi' olabilir. Şimdi hükûmet-i meşruamız asıl büyük cem'iyettir.

SADÂ-YI VİCDAN

İttihad-ı Muhammedî (A.S.M.) istilâ etti.. Ve umumun hakkıdır. Tahsisi kabul etmez.[224][2)] Bu isim şakayı kabul etmez. O cevher-i azîmin cüz'î bir tecellîsiyle seyyale-i berkiyye gibi bütün İslâmı ihtizaza ve âlemi zelzeleye getirdi. Tabiât-ı isti'dâd-ı âlem, şimdi tamamen tecellîsine tahammül edemez. Tedrîc lâzımdır. Şimdi bu cevher-i âlîyi mukaddes bir yerde hıfz etmeliyiz. Bunun bir mukaddemesi olarak mahsus fırkalar "Hâdim-i Şeriat" ünvanını taşıyabilirler.

İttihad-ı İslâm[225][3)] Cemiyeti âzasından

Bediüzzaman Saîd-i Nursî

--------------- ---------------

MAKALE – 19

İKDAM

22 Şubat 1336 / 7 Mart 1920

Sayı: 8273

KÜRDLER VE OSMANLILIK [226*)]

İkdam Ceride-i Muteberesine!

Evvelki günkü gazeteler, Paris'de Şerif Paşa ile Ermeni heyet-i murahhasası reisi Boğos Nubar Paşa arasında Kürdistan ve Ermenistan hakkında bir i'tilaf akd edildiğini yazarak, Kürd efkâr-ı umumiyesinden istizahatta bulunuyorlardı.

Dörtbuçuk asırdan beri vahdet-i İslâmiyenin fedakar ve cesur hâdim ve taraftarları olarak yaşamış ve dinî ananesine sadakati gaye-i hayat bilmiş olan Kürdler; henüz beşyüzbine karib şühedasının kanı kurumadan, şişlere geçirilen yetimlerinin, gözleri oyulan ihtiyarlarının hatıralarını teessürlerle anarken; İslâmiyetin zararına olarak, tarihî ve hayatî düşmanlarıyla i'tilaf akdetmek suretiyle; salabet-i diniyeleri hilafında iftirak-cûyane âmâl takib edemezler. Binaenaleyh, Kürd vicdan-ı millisinin bu tarz tahassüsüne muğayir hareket eden zevatı da tanımazlar.. Ve yegane emelleri de; vahdet-i dinî ve millîlerini muhafaza olduğundan, keyfiyyatın izahına delalet buyurulmasını muhterem gazetenizden istirham ediyoruz.

Sadat-ı Berzenciye'den Dava VekiliAhmet Arif	Hizan Sadat-ı Kiramından İhtiyat BinbaşısıMuhammed Sıddık	Ulema-i Ekrad'danSaid-i Kürdî

---------------□□□---------------

MAKALE – 20

SEBİL-ÜR REŞAD

4 Mart 1336 / 17 Mart 1920
Sayı: 461

KÜRDLER VE İSLÂMİYET

"... Bu hususda en ziyade söz söylemek salâhiyyetine haiz bulunan ve Kürdlerin salâbet-i diniye, necabet-i ırkiye ve celâdet-i İslâmiyesini bihakkın temsil eden ve "Dar-ül Hikmet'il İslâmiye" azasından Kürd eşraf ve mütehayyızanından bulunan fazıl-ı şehîr Bediüzzaman Said-i Kürdî Efendi Hazretleri buyuruyorlar ki:

Boğos Nubar ile Şerif Paşa arasında akdedilen mukaveleye en müskit ve beliğ cevap, vilayat-ı şarkiyede Kürd aşairi rüesası tarafından çekilen telgraflardır. Kürdler camia-i İslâmiyeden ayrılmaya asla tahammül edemezler. Bunun aksini iddia edenler, mutlaka makasıd-ı mahsusa tahtında hareket eden ve kürdlük namına söz söylemeye selahiyettar olmayan beş on kişiden ibarettir.

Kürdler, İslâmiyet nam ve şerefini i'la için beşyüzbin (500.000) kişi feda etmişler ve makam-ı hilafete olan sadakatlerini, îsar ettikleri kan ile bir kat daha te'yid eylemişlerdir.

Ma'hud muhtıranın esbab-ı tanzimine gelince: Ermeniler Vilayât-ı Şarkiye'de ekall-i kalil

derecesinde bulundukları için; asla bir ekseriyet teminine.. ve ne kemiyyeten, ne de keyfiyyeten Şarkî Anadolu'da iddia-yı temellüke muvaffak olamayacaklarını son zamanlarda anladılar.. Maksadlarına Kürdler namına hareket ettiğini iddia eden Şerif Paşayı alet etmeyi müsait ve muvafık buldular. Bu suretle Kürd ve Ermeni davası ortada kalmayacak ve Şarkî Anadoludaki iftirak âmâli mevki-i fiile çıkmış olacaktı.

İşte, bu gaye ile o ma'hud beyanname müştereken imzalandı ve konferansa takdim olundu. Ermeniler'in maksadı Kürdleri aldatmaktan başka bir şey olamaz. Çünkü ileride Kürdlerin kemiyyeten hal-i ekseriyette bulunduklarını inkâr edemeseler bile, keyfiyyeten, yani ilmen, irfanen kendilerinden dûn oldukları bahanesiyle, Kürdleri bir millet-i tabi'a haline getirecekleri muhakkaktır. Buna ise, aklı başında olan hiçbir Kürd taraftar değillerdir. Zaten Kürdler bu beyannameye yalnız sözle değil, bilfiil muhalif olduklarını isbat ediyorlar.

Kürdlük davası pek mânâsız bir iddiadır.. Çünkü herşeyden evvel Müslümandırlar.. Hem de salabet-i diniyeyi taassub derecesine isal eden hakiki müslümanlardan.. Binaenaleyh, Ermenilerle aynı ırktan bulunup bulunmadıkları meselesi, onları bir dakika bile işgal etmez.

اَلْاِ سْلاَمُ جَبَّ الْعَصَبِيَّةَ الْجَاهِلِيَّةَ

İslâm, uhuvvet-i İslâmiyeye münafi olan kavmiyyet davasını men' eder.

Esasen bu, tarihe ait bir şeydir.. Kürdlerin asıl ve nesepleri ne olursa olsun, İslâmdan iftiraka vicdan-ı millîleri asla müsaid değildir. Bununla beraber, Kürdlerin Arap kavm-i necibi ile

ırken alâkadar bulunduğu hakâik-i tarihiyedendir.[227*)]

İslamiyyet, herhangi bir ırkın diğer bir unsur-u İslâm aleyhine olarak menfî surette intibah hasıl etmesini kabul edemez. Binaenaleyh, Kürdleri Müslümanlıktan ayırmak isteyenler, esasat-ı İslâmiyeye muhalif hareket ediyorlar. Fakat bunlar da kimlerdir? Bir iki kulüpte toplanan beş on kişiden ibaret!.. Hakiki Kürdler kimseyi kendilerine vekil-i müdafi' olarak kabul etmiyorlar. Onların vekili ve Kürdlük namına söz söyleyecek ancak Meclis-i Mebusan-ı Osmaniye'deki mebûslar olabilir.

Kürdistan'a verilecek muhtariyetten bahsediliyor... Kürdler, ecnebî himayesinde bir muhtariyeti kabul etmektense, ölümü tercih ediyorlar. Eğer Kürdlerin serbestî-i inkişafını düşünmek lazım gelirse; bunu Boğus Nubar ile Şerif Paşa değil, Devlet-i Âliyye düşünür.

Hülâsa: Kürdler bu hususta kimsenin tavassut ve müdahalesine muhtaç değildirler. Seyyid Abdülkadir Efendinin beyanat-ı malume-sine gelince; bu hususta şimdilik bir şey söyleyemem. Bununla beraber, bu beyanatın tahrif edilip edilmediğini bilemiyorum.

—**Bediüzzaman**—

Böylece, eski gazetelerden elde edilebilmiş Üstadın makaleleri şimdilik bu kadar... Şu kayd edilmiş 20 adet makalelerinden başka, bir iki küçük ve kitaba geçmiş bazı makalelerin birer zeyli olarak bulunmuş olan o parçaları da hesaba katsak, makalelerin adedi 22 olmuş olur. Şayet 1919 - 1922 arası Sebil'ür Reşad'da neşredildikten sonra, **"Sünûhat"** kitabı içine alınan ve kitablaşan **"Rü'yada Bir Hitabe"** ve **"Kur'ân'ın Hâkimiyet-i**

Mutlakası” serlevhalı makaleler, zeylsiz üstteki makaleler topluluğuna dahil edilse, yine mecmuu 22 adet olur.

—**Naşir**—

---------------□□□---------------

لمعات

Lemeât[228]

مِنْ بَيْنِ هِلاَلِ الصَّوْمِ وَ هِلاَلِ الْعِيدِ

Çekirdekler Çiçekleri

“Risale-i Nur Şakirdlerine küçük bir mesnevî ve imanî bir divandır.”

Libedîüzzaman
Said-i Kürdî

İHTAR

اَلْمَرْءُ عَدُوٌّ لِمَا جَهِلَ kaidesiyle, ben dahi nazım ve kafiyeyi bilmediğimden ona kıymet vermezdim. Safiye’yi kafiyeye feda etmek tarzında hakikatın suretini nazmın keyfine göre tağyir etmek hiç istemezdim. Şu kafiyesiz, nazımsız kitapta en âlî hakikatlere, en müşevveş bir libas giydirdim.

Evvelâ: Daha iyisini bilmezdim. Zira yalnız manâyı düşünüyordum.

Sâniyen: Cesedi libasa göre yontmakla rendeçleyen şuâraya tenkidimi göstermek istedim.

Sâlisen: Ramazanda kalb ile beraber nefsi dahi hakikatlerle meşgul etmek için, böyle çocukça bir üslûb ihtiyar edildi. Fakat ey kâri’! Ben hata ettim, itiraf ederim. Sakın sen hata etme! Yırtık

üslûba bakıp o âlî hakikatlere karşı dikkatsizlik ile hürmetsizlik etme!..

Said-i Nursî

İFADE-İ MERAM

Ey kâri'! Peşinen bunu itiraf ederim ki: San'at-ı hat ve nazımda isti'dadımdan çok müştekiyim. Hattâ şimdi ismimi de düzgün yazamıyorum. Nazm u vezin ise; ömrümde bir fıkra yapamamıştım. Birdenbire zihnime, nazma musırrane bir arzu geldi.

Sahabelerin gazevatına dair Kürtçe قَوْلِ نَوَالاَسِيسَبَانْ namında bir destan vardı. Onun ilahî tarzındaki tabiî nazmına ruhum hoşlanıyordu. Ben de kendime mahsus onun tarz-ı nazmını ihtiyar ettim. Nazma benzer bir nesir yazdım. Fakat vezin için kat'iyyen tekellüf yapmadım. İsteyen adam, nazmı hatıra getirmeden zahmetsiz, nesren okuyabilir. Hem nesren olarak bakmalı, tâ mâna anlaşılsın. Her kıt'ada ittisal-i mânâ vardır. Kafiyede tevakkuf edilmesin. Külâh püskülsüz olur, vezin de kafiyesiz olur, nazım da kaidesiz olur. Zannımca lafz ve nazım, san'atça cazibedar olsa, nazarı kendiyle meşgul eder. Nazarı mânadan çevirmemek için perişan olması daha iyidir.

Şu eserimde üstadım, Kur'ân'dır. Kitabım, hayattır. Muhatabım, yine benim. Sen ise ey kâri! Müstemi'sin. Müstemi'in tenkide hakkı yoktur; beğendiğini alır, beğenmediğine ilişmez. Şu eserim, bu mübarek Ramazanın feyzi[229] olduğundan, ümid ederim ki; inşâallah din kardeşimin kalbine tesir eder de, lisanı bana bir dua-i mağfiret bahşeder veya bir Fatiha okur.

EDDAÎ[230]*

Yıkılmış bir mezarım ki, yığılmıştır içinde,
Said'den yetmiş dokuz emvat bâ-âsâm u âlâma.
Sekseninci olmuştur, mezara bir mezar taş,
Beraber ağlıyor hüsran-ı İslâm'a.
Mezar taşımla pür-emvat enindar o mezarımla,
Revanem saha-i ukba-yı ferdâma.
Yakînim var ki: İstikbal-i semavat ü zemin-i Asya
Bâhem olur teslim, yed-i beyza-yı İslâm'a.
Zira yemin yümn-i imandır,
Verir emni, eman ile enama...

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ
اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ وَالصَّلاَةُ وَالسَّلاَمُ عَلَى سَيِّدِ الْمُرْسَلِينَ وَ عَلَى اٰلِهِ وَ صَحْبِهِ اَجْمَعِينَ

Sebeb Sırf Zahirîdir

İzzet-i azamet ister ki; esbab-ı tabiî, perdedar-ı dest-i kudret ola aklın nazarında.

Tevhid ve celâl ister ki; esbab-ı tabiî, dâmenkeş-i [231*)] tesir-i hakikî ola kudret eserinde.

Vücud, Âlem-i Cismanîde Münhasır Değil

Vücudun hasra gelmez muhtelif enva'ını, münhasır olmaz, sıkışmaz şu şehadet âleminde.

Âlem-i cismanî bir tenteneli perde gibi, şu'le-feşan gaybî avâlim üzerinde.

Kalem-i Kudrette İttihad, Tevhidi İlân Eder

Eser-i itkan-ı san’at, fıtratın her köşesinde, bilbedahe reddeder esbabının îcadını.
Nakş-ı kilkî, ayn-ı kudret; hilkatın her noktasında, bizzarûre reddeder vesaitin vücûdunu.

Bir Şey, Her Şeysiz Olmaz

Kâinatın serbeser sırr-ı tesanüd müstetir, hem münteşir. Hem cevanibde tecavüb, hem teavün gösterir;
Ki yalnız bir kudret-i âlem-şümuldür yaptırır, zerreyi her nisbetiyle halkedip yerleştirir.
Kitab-ı âlemin her satırıyla her harfi hayy; ihtiyaç sevkediyor, tanıştırır.
Her nereden gelirse gelsin, nida-i hacete lebbeyk-zendir, sırr-ı tevhid namına etrafı görüştürür.
Zîhayat her harfi, herbir cümleye, müteveccih birer yüzü, hem de nâzır birer gözü baktırır.

Güneşin Hareketi Cazibe İçindir, Cazibe İstikrâr-ı Manzumesi İçindir

Güneş bir meyvedardır, silkinir tâ düşmesin müncezib seyyar olan yemişleri.
Ger sükût ile sükûnet eylese, cezbe kaçar, ağlar fezada muntazam meczubları.

Küçük Şeyler Büyük Şeylerle Merbuttur

Sivrisinek gözünü halkeyleyendir mutlaka, Güneşi hem kehkeşi halkeylemiş.

Pirenin midesini tanzim edendir mutlaka, manzume-i şemsiyeyi nazmeylemiş.

Gözde rü'yet, midede hem ihtiyacı dercedendir mutlaka, sema gözüne ziya sürmesi çekmiş, zemin yüzüne gıda sofrası sermiş.

Kâinatın Nazmında Büyük Bir İ'caz Var

Kâinatın gör ki te'lifinde bir i'caz var. Ger bütün esbab-ı tabiiye bilfarz-ıl muhal

Ola herbiri muktedir bir fâil-i muhtar. O i'caza karşı nihayet acz ile bil-imtisal ederek secde ki:

سُبْحَانَكَ لاَ قُدْرَةَ فِينَا رَبَّنَا اَنْتَ الْقَدِيرُ اْلاَزَلِىُّ ذُوالْجَلاَلِ

Kudrete Nisbet Her Şey Müsâvîdir

مَا خَلْقُكُمْ وَلاَ بَعْثُكُمْ اِلاَّ كَنَفْسٍ وَاحِدَةٍ

Bir kudret-i zâtiyedir, hem ezelî; acz tahallül edemez.

Onda meratib olmayıp, mani' tedahül edemez. İsterse küll, isterse cüz' nisbet tefavüt eylemez.

Çünki her şey bağlıdır her şey ile. Her şeyi yapamayan bir şeyi de yapamaz.

Kâinatı Elinde Tutamayan, Zerreyi Halkedemez

Tesbih gibi nazmeyleyip kaldıracak; arzımızı, şümusu, nücumu, hasra gelmez.

Şu fezanın başına hem sinesinde takacak, öyle kuvvetli ele bir kimse mâlik olmaz.

Dünyada hiçbir şeyde dava-yı halk edip, iddia-yı îcad edemez.

İhya-yı Nev’, İhya-yı Ferd Gibidir

Mevt-âlûd bir nevm ile kışta uyuşmuş bir sinek, nasıl onun ihyası kudrete ağır gelmez.

Şu dünyanın mevti de, ihyası da öyledir. Bütün zîruh ihyası onda fazla nazlanmaz.

Tabiat, Bir San’at-ı İlahiyedir

Değil tabi’ tabiat, belki matba’.. Değil nakkaş, o belki bir nakıştır.

Değil fâil, o kabildir. Değil masdar, o mistardır.

Değil nâzım, o nizamdır. Değil kudret, o kanundur.

İradî bir şeriattır, değil haric-i hakikatdar.

Vicdan, Cezbesiyle Allah’ı Tanır

Vicdanda mündemiçtir, bir incizab ve cezbe. Bir câzibin cezbiyle daim olur incizab.

Cezbe düşer zîşuur, ger Zülcemal görünse. Etse tecellî daim pür-şaşaa bîhicab.

Bir Vâcib-ül vücûd, Sahib-i Celal ve Cemal; şu fıtrat-ı zîşuur kat’î şehâdetmeab.

Bir şahidi o cezbe, hem diğeri incizab!..

Fıtratın Şehâdeti Sadıkadır [232*)]

Fıtratta yalan yoktur; ne dediyse doğrudur. Çekirdeğin lisanı, meyl-i nümüvv der: “Ben,

sünbüllenip meyvedar...” Doğru çıkar beyanı.

Yumurtanın içinde, derin derin söyler hayatın meyelânı

Ki: “Ben piliç olurum, izn-i İlahî ola.” Sadık olur lisanı.

Bir avuç su, bir demir gülle içinde eğer niyet etse incimad, bürûdetin zamanı…

İçindeki inbisat meyli der: “Genişlen, bana lâzım fazla yer.” Bir emr-i bîemanî...

Metin demir çalışır, onu yalan çıkarmaz. Belki onda doğruluk, hem de sıdk-ı cenanî,

O demiri parçalar. Şu meyelanlar bütün birer emr-i tekvinî, birer hükm-ü Yezdanî.

Birer fıtrî şeriat, birer cilve-i irade. İrade-i İlahî, idare-i ekvanî.

Emirleri şunlardır: Birer birer meyelan, birer birer imtisal-i evamir-i Rabbânî.

Vicdandaki tecellî aynen böyle cilvedir; ki incizab ü cezbe iki musaffa cânı.

İki mücellâ camdır, akseder içinde Cemal-i Lâyezalî, hem de nur-u imanî.

Nübüvvet Beşerde Zaruriyedir

Karıncayı emîrsiz, arıları ya’subsuz bırakmayan Kudret-i Ezeliyye;

elbette..

Beşeri de bırakmaz şeriâtsız, nebîsiz. Sırr-ı nizam-ı âlem, böyle ister elbette.

Meleklerde Mi’rac, İnsanlarda Şakk-ı Kamer Gibidir

Be-mi’rac-i kerametle melekler gördüler elhak, ki müsellem bir nübüvvette muazzam bir velayet var.

O Parlak Zât, Burak’a binmiş de berk olmuş. Kamervarî seraser, âlem-i nuru da görmüştür.

Şu şehâdet âleminde münteşir insanlara hissî büyük bir mu’cize nasılki اِنْشَقَّ الْقَمَرُ dir;

Bu mi’racdır, âlem-i ervahtaki sâkinlere en büyük bir mu’cize ki,

سُبْحَانَ الَّذِى اَسْرَى dır.

Kelime-i Şehâdetin Bürhanı İçindedir

Kelime-i şehâdet, vardır iki kelâmı. Birbirine şahiddir, hem delil ve bürhandır.

Birincisi, sânîye bir bürhan-ı limmîdir.. İkincisi, evvele bir bürhan-ı innîdir.

Hayat, Bir Çeşit Tecellî-i Vahdettir

Hayat bir nur-u vahdettir, şu kesrette eder tevhid tecellî. Evet, bir cilve-i vahdet eder kesretleri tevhid ü yekta.

Hayat bir şeyi, herşeye eder mâlik!... Hayatsız şey, ona nisbet ademdir cümle eşya!..

Ruh, Vücûd-u Haricî Giydirilmiş Bir Kanundur

Ruh bir nuranî kanundur, vücûd-u haricî giymiş. Bir namustur; şuûru başına takmış.

Bu mevcud ruh, şu makul kanuna olmuş iki kardeş, iki yoldaş.

Sabit ve hem daim fıtrî kanunlar gibi, ruh dahi hem âlem-i emir, hem irade vasfından gelir.

Kudret vücûd-u hissî giydirir, şuûru başına takar, bir seyyâle-i latifeyi o cevhere sadef eder.

Eğer enva'daki kanunlara kudret-i Hâlık vücûd-u haricî giydirirse, herbiri bir ruh olur.

Ger vücûdu ruh çıkarsa, başından şuuru indirirse, yine lâyemut kanun olur.

Hayatsız Vücûd, Adem Gibidir

Ziya ile hayatın herbiri, mevcudatın birer keşşâfıdır.. Bak! nur-u hayat olmazsa;

Vücud, adem-âlûddur; belki adem gibidir. Evet garib, yetimdir; hayatsız ger Kamer'se...

Hayat Sebebiyle Karınca Küreden Büyük Olur

Ger mizan-ül vücûdla karıncayı tartarsan, ondan çıkan kâinat küremize sıkışmaz.

Bence küre hayvandır, başkaların zannınca meyyit olan küreyi ger getirip koyarsan;

Karıncanın karşısına, o zîşuur başının nısfı bile olamaz.

Nasraniyet İslâmiyete Teslim Olacak

Nasraniyet, intıfa, ya ıstıfa bulacak. İslâm'a karşı teslim, terk-i silâh edecek.

Mükerreren yırtıldı, purutluğa tâ geldi. Purutlukta görmedi ona salah verecek.

Perde yine yırtıldı, mutlak dalale düştü.. Bir kısmı lâkin, bazı yakınlaştı tevhide; onda felâh görecek.
Hazırlanır şimdiden yırtılmaya başlıyor. Sönmezse safvet bulup İslâm'a mal olacak.
Bu bir sırr-ı azîmdir, ona remz u işaret; Fahr-i Rusül demiştir: "İsa, Şer'imle amel, ümmetimden olacak."

Tebaî Nazar, Muhali Mümkin Görür

Meşhurdur ki: Îdin hilâline bakardı cemaat-ı kesîre. Kimse bir şey görmedi.
Zevallî bir ihtiyar yemin etti ki: "Gördüm.." Halbuki gördüğü, kirpiğinin tekavvüs etmiş beyaz bir kılı idi.
O kıl oldu onun hilâli. O mukavves kıl nerede? Hilâl olmuş Kamer nerede? Ger anladın şu remzi:
Zerrattaki harekât; kirpik-i aklın olmuş, birer kıl-ı zulmettar.. Kör etmiş maddî gözü.
Teşkil-i cümle enva', fâilini göremez, düşer başına dalâl.
O hareket nerede? Nazzam-ı kevn nerede? Onu ona vehmetmek, muhaldir, ender muhal.

Kur'ân Âyine İster, Vekil İstemez

Ümmetteki cumhuru, hem avamın umumu; bürhandan ziyade
me'hazdaki kudsiyet şevk-i itaat verir, sevkeder imtisale.
Şeriat yüzde doksanı; müsellemat-ı şer'î, zaruriyat-ı dinî birer elmas sütundur.

İçtihadî, hilafî, fer'î olan mesail; yüzde ancak on olur.

Doksan elmas sütunu, on altunun sahibi kesesine koyamaz, ona tâbi kılamaz. Elmasların madeni: Kur'ân ve hem Hadîs'tir..

Onun malı oradan, her zaman istemeli.

Kitablar, içtihadlar Kur'ân'ın âyinesi, yahut dûrbîn olmalı.

Gölge, vekil istemez o Şems-i Mu'ciz-beyan.

Mübtıl, Bâtılı Hak Nazarıyla Alır

İnsandaki fıtratı mükerrem olduğundan, kasden hakkı arıyor.

Bâzan gelir eline bâtılı hak zanneder, koynunda saklıyor.

Hakikatı kazarken, ihtiyarı olmadan dalal düşer başına;

hakikattır zanneder, kafasına geçirir.

Kudretin Âyineleri Çoktur

Kudret-i Zülcelal'in pek çoktur mir'atleri.. Herbiri ötekinden daha eşeff ve eltaf, pencereler açıyor bir âlem-i misale.

Sudan havaya kadar, havadan tâ esîre, esîrden tâ misale, misalden tâ ervaha, ervahtan tâ zamana, zamandan tâ hayale,

Hayalden fikre kadar muhtelif âyineler, daima temsil eder şuûnat-ı seyyale.

Kulağınla nazar et âyine-i havaya: Kelime-i vâhide, olur milyon kelimat!

Acib istinsah eder o kudretin kalemi, şu sırr-ı tenasülât...

Temessülün Aksamı Muhtelifedir

Âyinede temessül, münkasım dört surete: Ya yalnız hüviyet; ya beraber hâsiyet; ya hüviyet hem şu'le-i mahiyet; ya mahiyet, hüviyet.

Eğer misal istersen, işte insan ve hem şems, melek ve hem kelime. Kesifin timsalleri, âyinede oluyor birer müteharrik meyyit.

Bir ruh-u nuranînin, kendi mir'atlarında timsalleri oluyor birer hayy-ı murtebit; aynı olmazsa eğer, gayrı dahi olmayıp,

birer nur-u münbasit. Ger şems hayvan olaydı; olur harareti hayatı, ziya olur şuûru.. Şu havassa mâliktir âyinede timsali.

İşte budur şu esrarın miftahı: Cebrail hem Sidre'de, hem suret-i Dıhye'de meclis-i Nebevî'de,

Hem kim bilir kaç yerde!.. Azrail'in bir anda Allah bilir kaç yerde, ruhları kabzediyor. Peygamber'in bir anda,

Hem keşf-i evliyada, hem sadık rü'yalarda ümmetine görünür, hem haşirde umumla şefaatle görüşür.

Velilerin ebdalı, çok yerlerde bir anda zuhûr eder, görünür.

Müstaid, Müçtehid Olabilir; Müşerri' Olamaz

İçtihadın şartını haiz olan her müstaid, ediyor nefsi için nass olmayanda içtihad. Ona lâzım, gayre ilzam edemez.

Ümmeti davetle teşri’ edemez. Fehmi, şeriattan olur; lâkin şeriat olamaz. Müçtehid olabilir, fakat müşerri’ olamaz.

İcma’ ile cumhurdur, sikke-i şer’i görür. Bir fikre davet etmek; zann-ı kabul-ü cumhur, şart-ı evvel oluyor.

Yoksa davet bid’attır, reddedilir. Ağzına tıkılır, onda daha çıkamaz...

Nur-u Akıl, Kalbden Gelir

Zulmetli münevverler bu sözü bilmeliler: Ziya-yı kalbsiz olmaz nur-u fikir münevver.

O nur ile bu ziya, mezcolmazsa zulmettir. Zulüm ve cehli fışkırır. Nurun libası giymiş bir zulmet-i müzevver.

Gözünde bir nehar var, lâkin ebyaz ve muzlim. İçinde bir sevad var ki, bir leyl-i münevver.

O içinde bulunmazsa, o şahm-pare göz olmaz; sen de birşey göremez.. Basiretsiz basar da para etmez.

Ger fikret-i beyzada süveyda-yi kalb olmazsa, halita-i dimağî ilim ve basiret olmaz. Kalbsiz akıl olamaz.

Dimağda Meratib-i İlim Muhtelifedir, Mültebise

Dimağda meratib var; birbiriyle mültebis, ahkâmları muhtelif!.. Evvel tahayyül olur, sonra tasavvur gelir,

Sonra gelir taâkkul, sonra tasdik ediyor, sonra iz’an oluyor, sonra gelir iltizam, sonra itikad gelir.

İtikadın başkadır, iltizamın başkadır. Herbirinden çıkar bir halet. Salabet itikaddan,

Taassub iltizamdan, imtisal iz'andan. Tasdikten iltizam, taakkulde bîtaraf, bîbehre tasavvurda.

Tahayyülde safsata hasıl olur.. Mezcine ger olmazsa muktedir. Bâtıl şeyleri güzel tasvir etmek, her dem safî olan zihinleri cerhdir, hem idlâli.

Hazmolmayan İlim Telkin Edilmemeli

Hakikî mürşid-i âlim koyun olur, kuş olmaz. Hasbî verir ilmini.

Koyun verir kuzusuna hazmolmuş musaffâ sütünü.

Kuş veriyor ferhine lüab-âlûd kay'ını.

Tahrib Esheldir; Zaîf, Tahribci Olur

Vücud-u cümle-ecza, şart-ı vücûd-u külldür. Adem ise, oluyor bir cüz'ün ademiyle; tahrib eshel oluyor.

Bundandır ki: Âciz adam, sebeb-i zuhûr-u iktidar. Müsbete hiç yanaşmaz. Menfîce müteharrik, daim tahribkâr olur.

Kuvvet Hakka Hizmetkâr Olmalı

Hikmetteki desatir, hükûmette nevâmis, hakta olan kavanîn, kuvvetteki kavaid birbiriyle olmazsa müstenid ve müstemidd,

Cumhur-u nâsta olmaz, ne müsmir ve müessir.. Şeriatta şeair; kalır mühmel, muattal. Umûr-u

nâsta olmaz, müstenid ve mu’temid.

Bâzan Zıd, Zıddını Tazammun Eder

Zaman olur zıd, zıddını saklarmış. Lisan-ı siyasette; lafz, mânanın zıddıdır. Adalet külahını,

Zulüm başına geçirmiş. Hamiyet libasını, hıyanet ucuz giymiş. Cihad ve hem gazâya, bağy ismi takılmış. Esaret-i hayvanî,

İstibdad-ı şeytanî; hürriyet nam verilmiş. Zıdlarda emsal olmuş, suretlerde tebadül, isimlerde tekabül, makamlarda becayiş-i mekânî.

Menfaatı Esas Tutan Siyaset Canavardır

Menfaat üzere çarkı kurulmuş olan siyaset-i hazıra; müfteristir, canavar.

Aç olan canavara karşı tahabbüb etsen; merhametini değil, iştihasını açar.

Sonra döner, geliyor; tırnağın, hem dişinin kirasını senden ister.

Kuvay-ı İnsaniye Tahdid Edilmediğinden Cinayatı Büyük Olur

Hayvanın hilafına, insandaki kuvveler, fıtrî tahdid olmamış.. Ondan çıkan hayr u şerr, lâ-yetenahî gider.

Onda olan hodgâmlık, bundan çıkan hodbinlik, gurur, inad birleşse; öyle günah oluyor ki, beşer şimdiye kadar,

Ona isim bulmamış. Cehennem'in lüzumuna delil olduğu gibi; cezası da yalnız Cehennem olabilir.

Hem meselâ: Bir adam, tek yalancı sözünü doğru göstermek için, İslâm'ın felâketini kalben arzu eder.

Şu zaman da gösterdi: Cehennem lüzumsuz olmaz, Cennet ucuz değildir.

Bâzan Hayır, Şerre Vasıta Olur

Havastaki meziyet, filhakika sebebdir tevazu', mahviyete.. Olmuş maâtteessüf sebeb-i tahakküme,

Tekebbüre hem illet. Fakirlerdeki aczi, âmilerdeki fakrı filhakika sebebdir; ihsan ve merhamete.

Lâkin maatteessüf müncer olmuştur şimdi, zillet ve esarete. Bir şeyde hasıl olan mehasin ve şerefse;

Havas ve rüesaya o şey peşkeş edilir.. O şeyden neş'et eden seyyiât ve şerr ise; efrad ve hem avama

Taksim, tevzi' edilir. Aşiret-i galibde hasıl olan şerefse: "Hasan Ağa, âferin!" Hasıl olan şerr ise,

Efrada olur nefrin. Beşerde şerr-i hazîn!..

Gaye-i Hayal Olmazsa, Enaniyet Kuvvetleşir

Bir gaye-i hayalî olmazsa, yahut nisyan basarsa, ya tenasî edilse; elbette zihinler enelere dönerler, etrafında gezerler.

Ene kuvvetleşiyor, bâzan sinirleniyor; delinmez, "nahnü" olsun. Enesini sevenler, başkaları

sevmezler.

Hayat-ı İhtilal; Mevt-i Zekat, Hayat-ı Ribadan Çıkmış

Bilcümle ihtilalât, bütün herc ü fesadât; hem asıl, hem madeni.. rezail ve seyyiat, bütün fâsid hasletler,

Muharrik ve menba'ı iki kelimedir tek.. yahut iki kelâmdır.. Birincisi şudur ki: "Ben tok olsam, başkalar

Acından ölse neme lâzım!.." İkincisi: "Rahatım için zahmet çek; sen çalış, ben yiyeyim. Benden yemek, senden emekler!"

Birinci kelimede olan semm-i katili, hem kökünü kesecek, şâfî deva olacak tek bir devası vardır.

O da zekat-ı şer'î ki, bir rükn-ü İslâmdır. İkinci kelimede, zakkum-şecer münderic.. Onun ırkı kesecek, ribanın hurmetidir.

Beşer salah isterse, hayatını severse; zekatı vaz' etmeli, ribayı kaldırmalı.

Beşer Hayatı İsterse, Ribayı Öldürmeli

Tabaka-i havastan tabaka-i avama sıla-i rahm kopmuştur.. Aşağıdan fırlıyor

Sadâ-yı ihtilalî, vaveyl-i intikamî, kin ü hased enîni... Yukarıdan iniyor

Zulüm ve tahkir ateşi, tekebbürün sıkleti, tahakküm sâıkası!... Aşağıdan çıkmalı:

Tahabbüb ve itaât, hürmet ve hem imtisal.… Fakat merhamet ve ihsan yukarıdan inmeli,

Hem şefkat ve terbiye... Beşer bunu isterse sarılmalı zekata, ribayı tardetmeli.

Kur'ânın adaleti bâb-ı âlemde durup ribaya der: "Yasaktır! Hakkın yoktur, dönmeli!"

Dinlemedi bu emri, beşer yedi bir sille. Müdhişini yemeden bu emri dinlemeli.

Beşer Esirliği Parçaladığı Gibi, Ecîrliği de Parçalayacaktır

Bir rü'yada demiştim: Devletler, milletlerin hafif muharebesi; tabakat-ı beşerin şedid olan harbine terk-i mevki' ediyor.

Zira beşer, edvarda esirlik istemedi, kanıyla parçaladı. Şimdi ecîr olmuştur; onun yükünü çeker, onu da parçalıyor.

Beşer başı ihtiyar; edvar-ı hamsesi var. Vahşet ve bedevîyet, memlukiyet, esaret… Şimdi dahi ecîrdir, başlamıştır geçiyor.

Gayr-ı Meşru Tarîk, Zıdd-ı Maksuda Gider

اَلْقَاتِلُ لاَ يَرِثُ bir düstur-u azîmdir: "Gayr-ı meşru' tarîk ile bir maksada giden zât, galiben maksudunun zıddıyla görür mücazat"

Avrupa muhabbeti, gayr-ı meşru' muhabbet, hem taklid ve hem ülfet.

Akibeti mükafât: Mahbubun gaddarane adaveti, cinayât...

Fâsık-ı mahrum bulmaz, ne lezzet ve ne necat.

Cebr Ve İ'tizalde Birer Dane-i Hakikat Bulunur

Ey talib-i hakikat! Mazîye, hem musibet; müstakbel ve masiyet ayrı görür şeriat.. Maziye, mesaibe nazar olur kadere.

Söz olur Cebriye. Müstakbel ve maâsi nazar olur teklife, söz olur İtizale. İtizal ile Cebr

Şurada barışırlar. Şu bâtıl mezheblerde birer dane-i hakikat mevcud münderiçtir; mahsus mahalli vardır; bâtıl olan ta'mimdir.

Acz ve Cez' Bîçarelerin Kârıdır

Ger istersen hayatı, çareleri bulunan şeyde acze yapışma.

Ger istersen rahatı, çaresi bulunmayan şeyde cez'a sarılma.

İp Üstünde Olan, Yerde Olanla Döğüşse Kaybeder

Gâvurlarla barışmak, zelillerin kârıdır.. Hayattaki yaralar, belki de iyileşir, İzzet-i İslamîde hem namus-u millîde yaraları

derindir. İp üstündeki canbaz, yerde olan adamla eğer döğüş isterse; yerde olan çekinmez, zîrâ canbaz hayatı

Hem muhteşem sanatı, mevazinle bağlıdır. Bir kere o bozulsa, seyreyle günbürtüyü... Yerdeki çıplak adam, olsa olsa değişir kıyam ile kuûdu.

Müphem Bir Hüküm, Küllî Bir Hüküm Değil

Nüsûs-u varidede; kaziye-yi mutlaka, bâzen telakki olur kaziyye-i külliye.. Vaktî, münteşire bazen

telakki olur,

Kaziyye-i dâime.. Belki onun sıdkına, bazı ferd ve zamanın tahakkuku kâfidir. Meselâ denilir: “Bir saatlik nöbeti bir sene ibadettir.”

Evet Eskişehir’in sırtında, İnönü’nün önünde.. Âyet işaret eder; bir masumu öldüren ger elinden gelirse, beşeri de öldürür.

Öyle zaman olur, kelime-i vâhide, bir orduyu batırır. Otuz milyonun mahvı bir gülle ile olmuştur.

Bâzan Küçük Bir Şey, Büyük Bir İş Yapar

Öyle şerait oluyor; tahtında az bir hareket, sahibini çıkarıyor tâ a’lâ-yı illiyyîn...

Öyle hâlât oluyor ki; küçük bir hareket, kâsibini indiriyor tâ esfel-i safilîn...

Bazılara Bir An, Bir Senedir

Fıtratların bir kısmı birdenbire parlıyor.. Bir kısmı tedricîdir, şey’en şey’en kalkıyor.. Tabiat-ı insanî ikisine benziyor.

Şeraite bakıyor; ona göre değişir. Bâzen tedricî gider. Bâzen dahi oluyor barut gibi zulmanî, birdenbire fışkırıyor;

Nuranî bir nar olur. Bazı olur bir nazar, fahmi elmas ediyor. Bazı olur bir temas, taşı iksir ediyor.. Bir nazar-ı peygamber,

Birdenbire kalbeder; bir bedevî cahili, bir ârif-i münevver!.. Eğer mizan istersen: İslâm’dan evvel Ömer, İslâm’dan sonra Ömer!..

Birbiriyle kıyası: Bir çekirdek, bir şecer... Def'aten verdi semer, o nazar-ı Ahmedî, o himmet-i Peygamber!..

Ceziret-ül Arab'da, fahmolmuş fıtratları kalbetti elmaslara.. Birdenbire serâser!..

Barut gibi ahlâkı parlattırdı, oldular birer nur-u münevver.

Yalan, Bir Lafz-ı Kâfirdir

Bir dane sıdk, yakar milyon ile yalanı.. Bir dane-i hakikat, yıkar kasr-ı hayali!.. Sıdk büyük esastır, bir cevher-i ziyalı.!

Yeri verir sükûta, eğer çıksa zararlı... Yalana yer hiç yoktur, çendan olsa faydalı! Her sözün doğru olsun, her hükmün hak olmalı!

Lâkin hakkın olamaz, her doğruyu söz etmek. Bunu iyi bilmeli.

خُذْ مَا صَفَا دَعْ مَا كَدَرْ kendine düstur etmeli.

Güzel gör, hem güzel bak. Tâ güzel düşünmeli. Güzel bil, hem güzel düşün. Tâ leziz hayatı bulmalı.

Hayat içinde hayattır, hüsn-ü zanda emeli. Sû'-i zanla yeistir: Saâdet muharribi, hem de hayatın katili!...

Bir Meclis-i Misalîde: Şeriatla Medeniyet-i Hazıra, Deha-yı Fennî, Hüda-yı Şer'î ile Müvazeneleri

Mütareke başında, bir Cuma gecesinde bir rü'ya-yı sadıkda, misalî âleminde, bir meclis-i azîmde, benden sual ettiler:

“Mağlubiyet sonunda, İslâm’ın âleminde ne hal peyda olacak?” Asr-ı hazır meb’usu sıfatıyla söyledim; onlar da dinlediler:

Eski zamandan beri istiklal-i İslâm’ın bekası, hem Kelimetullah’ın i’lâsı için, farz-ı kifaye-i cihadı o lâzime-i diyanet,

Deruhde ile kendini yekvücud-u vahdanî İslâm’ın âlemine fedaya vazifedar, hilafete bayrakdar görmüş olan bu devlet,

Şu millet-i İslâmî felâket-i mazîsi, getirecek de elbet İslâm’ın âlemine saadet ve hürriyet; olur geçen musibet,

İstikbalde telafi. Üçü veren, üçyüzü kazandıran, etmiyor elbette hiç hasaret. Halini istikbale tebdil eder, zîhimmet...

Zira ki şu musibet; hayatımız mâyesi olan şefkat, uhuvvet, tesanüd-ü İslâmı hârikulâde etti inkişaf-ı uhuvvet.

Tesri’-i ihtizazı; tahrib-i medeniyet. Deniyet-i hazıra sureti değişecek, sistemi bozulacak; zuhûr edecek o vakit,

İslâmî medeniyet. Müslüman bil’ihtiyar elbet evvel girecek. Müvazene istersen: Şer’in medeniyeti, şimdiki medeniyet.

Esaslara dikkat et, âsârlara nazar et. Şimdiki medeniyet esasatı menfîdir. Menfî olan beş esas ona temel, hem kıymet,

Onlarla çarh kurulur. İşte nokta-i istinad: Hakka bedel kuvvettir. Kuvvet ise, şe’nidir tecavüz ve teâruz; bundan çıkar hıyanet.

Hedef-i kasdı, fazilet bedeline, hasis bir menfaattır. Menfaatın şe’nidir tezahüm ve tahasum; bundan çıkar cinayet.

Hayattaki kanunu, teâvün bedeline bir düstur-u cidaldir. Cidalin şe’ni budur: Tenazü’ ve tedafü’; bundan çıkar sefalet..

Akvamların beyninde rabıta-i esasî: Âherin zararına müntebih unsuriyet. Başkaları yutmakla beslenir, alır kuvvet.

Milliyet-i menfiye, unsuriyet-i milliyet; şe'ni olur daima böyle müdhiş tesadüm, böyle feci' telatum, bundan çıkar helâket.

Beşincisi şudur ki; cazibedar hizmeti: Heva, hevesi teşci', teshil-i hevesatı, arzuları da tatmin; bundan çıkar sefahet.

O heva hem heves, şe'ni budur daima: İnsanı memsuh eder, sîreti değiştirir. Manevî meshediyor, değişir insaniyet.

Şu medenîlerden çoğu, eğer içi dışına çevirirsen, görürsün: Başta maymunla tilki, yılanla ayı, hınzır, sîreti olur suret.

Gelir hayal karşına, postlarıyla tüyleri. İşte şununla görünür meydandaki âsârı. Zemindeki mevazin mizanıdır şeriat...

Şeriattaki rahmet, sema-i Kur'ândandır. Medeniyet-i Kur'ân esasları müsbettir. Beş müsbet esas üzere döner çark-ı saadet.

Nokta-i istinadı: Kuvvete bedel haktır. Hakkın daim şe'nidir adalet ve tevazün. Bundan çıkar selâmet, zâil olur şekavet.

Hedefinde menfaat yerine fazilettir. Faziletin şe'nidir: Muhabbet ve tecazüb. Bundan çıkar saadet, zâil olur adavet.

Hayattaki düsturu: Cidal kıtal yerine, düstur-u teâvündür. O düsturun şe'nidir; ittihad ve tesanüd, hayatlanır cemaat.

Suret-i hizmetinde, heva heves yerine, hüda-yı hidayettir. O hüdanın şe'nidir, insana lâyık tarzda terakki ve refahet.

Ruha lâzım surette tenevvür ve tekâmül. Kitlelerin içinde cihet-ül vahdeti de tardeder unsuriyet, hem de menfî milliyet.

Hem onların yerine rabıta-i dinîdir, nisbet-i vatanîdir, alâka-i sınıfîdir, uhuvvet-i imanî. Şu rabıta şe'nidir, samimî bir uhuvvet,

Umumî bir selâmet. Haric etse tecavüz, o da eder tedafü'. İşte şimdi anladın; sırrı nedir ki küsmüş, almadı medeniyet.

Şimdiye kadar İslamlar ihtiyarla girmemiş, şu medeniyet-i hazıra. Onlara yaramamış; hem de onlara vurmuş müdhiş kayd-ı esaret.

Belki nev'-i beşere tiryak iken zehir olmuş. Yüzde seksenini atmış meşakkat ve şekavet. Yüzde onu çıkarmış müzahref bir saadet!..

Diğer onu bırakmış beyne beyne bîrahat! Zalim ekallin olmuş gelen rıbh-i ticaret. Lâkin saadet odur; külle ola saadet.

Lâakal ekseriyete olsa medar-ı necat. Nev'-i beşere rahmet, nâzil olan şu Kur'ân, ancak kabul ediyor bir tarz-ı medeniyet;

Umuma, ya eksere verirse bir saadet. Şimdiki tarz-ı hazır, heves serbest olmuştur, heva da hür olmuştur, hayvanî bir hürriyet.

Heves tahakküm eder. Heva da müstebiddir, gayr-ı zarurî hacât, havaic-i zarurî hükmüne geçirmiştir. İzale etti rahat...

Bedavette bir adam dört şeye muhtaç iken, medeniyet yüz şeye muhtaç, fakir etmiştir. Sa'y-i helâl, masrafa etmemiştir kifayet.

Onda hile, harama beşeri sevketmiştir. Ahlâkın esasını şu noktadan bozmuştur. Cemaate hem nev'e vermiştir servet, haşmet.

Ferdi, şahsı ahlâksız, hem fakir eylemiştir. Bunun şahidi çoktur. Kurûn-u ûlâdaki mecmu-u vahşet, cinayet, hem gadr ve hem hıyanet

Şu medeniyet-i habîse tek bir defada kustu. Midesi de bulanır. Âlem-i İslâm'daki istinkâf-ı ma'nîdar hem de bir cây-ı dikkat.

Kabulde muzdaribdir, soğuk da davranmıştır. Evet Şeriat-ı Garra'da olan nur-u İlahî, hassa-i mümtazıdır: İstiğna, istiklaliyet.

O hassadır bırakmaz ki o nur-u hidayet, şu medeniyet ruhu olan Roma dehası ona tahakküm etsin. Onda olan hidayet,

Bundaki felsefe ile mezcolmaz, hem aşılanmaz, hem de tâbi' olamaz. İslâmiyet ruhunda şefkat, izzet-i iman, beslediği şeriât, Kur'ân-ı Mu'ciz-Beyan tutmuş yed-i beyzada hakâik-i şeriât.

O yemin-i beyzada birer asâ-yı Musa'dır. Sehhar-ı medeniyet, istikbalde edecek ona secde-i hayret!..

Şimdi buna dikkat et: Eski Roma, Yunan'ın iki dehası vardı; bir asıldan tev'emdi, biri hayal-âlûddu, biri madde-perestti.

Su içinde yağ gibi imtizac olamadı. Mürur-u zaman istedi; medeniyet çabaladı, Hristiyanlık da çalıştı, temzicine muvaffak hiçbiri de olmadı.

Herbiri istiklalini filcümle hıfzeyledi. Hattâ el'an âdeta o iki ruh, şimdi de cesedleri değişmiş; Alman, Fransız oldu.

Güya bir nevi tenasüh başlarında geçmişti. Ey birader-i misalî! Zaman böyle gösterdi. O ikiz iki deha, öküz gibi reddetti

Temzicin esbabını. Şimdi de barışmadı. Madem onlar tev'emdi, kardeş ve arkadaştı, terakkide yoldaştı; birbiriyle döğüştü.

Hiç de barışmadılar. Nasıl olur ki; aslı hem madeni, matla'ı başka çeşit olmuştu; Kur'ânda olan nuru, şeriat hidayeti;

Şu medeniyetin ruhu olan Roma dehası, birbiriyle barışır, hem mezc u ittihadı.

□ □ □

O deha ile bu hüda menşe'leri ayrıdır. Hüda semadan indi, deha zeminden çıktı. Hüda kalbde

işliyor, dimağı da işletir.

Deha dimağda işler, kalbi de karıştırır. Hüda ruhu eder tenvir, daneleri sünbüllettirir. Karanlıklı tabiat onunla ışıklanır.

İstidad-ı kemâli birdenbire yol alır, nefs-i cismanî yapar hizmetkâr-ı emirber. Melek-sîma ediyor insan-ı himmetperver.

Deha ise: Evvelâ nefs u cisme bakıyor, tabiata giriyor, nefsi tarla ediyor. İstidad-ı nefsanî neşvünema buluyor.

Ruhu eder hizmetkâr, daneleri kuruyor. Şeytanın sîmasını beşerde gösteriyor. Hüda, hayateyne saadet veriyor. Dâreyne ziya neşrediyor.

İnsanı yükseltiyor. Deccal-misal dehâ-i a'ver, bir dâr ile bir hayatı anlar; madde-perest olur ve dünya-perver. İnsanı yapar birer canavar.

Evet deha, sağır tabiata tapar. Kör kuvvete fermanber. Fakat hüda, şuurlu san'atı tanır, hikmetli kudrete bakar. Deha, zemine küfran perdesi çeker. Hüda, şükran nurunu serper.

Bu sırdandır: Deha, a'ma-i asam. Hüda, semî-i basîr. Dehanın nazarında, zemindeki nimetler sahibsiz ganîmettir.

Minnetsiz gasb ve sirkat, tabiattan koparmak canavarca his verir. Hüdanın nazarında; zeminin sinesinde, kâinatın yüzünde

Serpilmiş olan niam, rahmetin semerâtı. Her nimetin altında bir yed-i muhsin görür, şükran ile öptürür.

Bunu da inkâr etmem; medeniyette vardır mehasin-i kesîre.. Lâkin; onlar değildir ne Nasraniyet malı, ne Avrupa îcadı,

Ne şu asrın san'atı.. Belki umum malıdır; telahuk-u efkârdan, semavî şerâyi'den, hem hacât-ı fıtrîden, hususan şer'-i Ahmedî.

İslâmî inkılabdan neş'et eden bir maldır. Kimse temellük etmez. Misalîler meclisi, o meclisin reisi tekrar sordu, hem dedi:

"Musibet olur her dem hıyanet neticesi, mükâfatın sebebi. Ey şu asrın adamı! Kader bir sille vurdu, kazaya da çarptırdı.

Hangi ef'alinizle kazaya, hem kadere şöyle fetva verdiniz ki, kaza-yı İlahî musibetle hükmetti, sizleri hırpaladı?

Hata-yı ekseriyet olur sebeb daima musibet-i âmmeye." Dedim: Beşerin dalalet-i fikrîsi, Nemrudane inadı,

Firavunane gururu, şişti şişti zeminde, yetişti semavata. Hem de dokundu hassas sırr-ı hilkate. Semavattan indirdi,

Tufan, taun misali.. Şu harbin zelzelesi gâvura yapıştırdı semavî bir silleyi. Demek ki şu musibet, bütün beşer musibetiydi.

Nev'en umuma şamil, bir müşterek sebebi. Maddiyyunluktan gelen dalalet-i fikrîydi, hürriyet-i hayvanî, hevanın istibdadı...

Hissemizin sebebi; erkân-ı İslâmîde ihmal ve terkimizdi. Zîrâ Hâlık Teâlâ yirmidört saatten bir saati istedi,

Beş vakit namaz için yalnız o saati. Bizden yine bizim için emretti, hem istedi. Tenbellikle terkettik, gafletle ihmal oldu.

Şöyle de ceza gördük: Beş senede, yirmidört saatte daima talim ve meşakkatle tahrik ve koşturmakla bir nevi namaz kıldırdı.

Hem senede yalnız bir ay oruç için nefsimizden istedi. Nefsimize acıdık, keffareten beş sene cebren oruç tutturdu.

Kendi verdiği maldan, kırkından ya onundan biri zekat istedi. Buhl ile hem zulmettik, haramı karıştırdık, ihtiyarla vermedikti.

O da bizden aldırdı müterakim zekatı, haramdan da kurtardı. Amel, cins-i cezadır. Ceza, cins-i ameldir. Sâlih amel ikiydi:

Biri müsbet ve ihtiyarî, biri menfî ızdırarî. Bütün âlam ve mesaib, a’mal-i sâlihadır; lâkin menfîdir, ızdırarî. Hadîs teselli verdi.

Bu millet-i günahkâr kanıyla abdest aldı. Fiilî bir tövbe etti. Mükâfat-ı âcili; şu milletin humsu dört milyonu çıkardı

Derece-i velayet, mertebe-i şehâdetle gazilik verdi, günahı sildi. Bu meclis-i misalî, bu sözü tahsin etti.

Ben de birden uyandım, belki yakaza ile yeni yattım. Bence yakaza rü’yadır, rü’ya bir nevi yakazadır. Orada asrın vekili, burada Said-i Kürdî...

Paslanmış Hüda Yine Elmastır

Hüda-yı İslâmiyet paslanmıştı, heva ile deha-yı medeniyet cilalanmış hevesle... Çendan paslanmış olsa bir elmas-ı bî hemta,

bir cam-ı mücellaya müreccahtır daima. O elmasa nakış olmuş olan hatt-ı semavî, maddîlerin gözleri görmez o nakş-ı yekta.

Hem de onu okumaz. Maddiler her bir şeyi madde içinde arar. Böylelerin akılları gözlerinde yerleşir.

Akılları körleşir, mâneviyatı görmez, mânada göz kör olur.

Cehil, Mecazı Eline Alsa Hakikat Yapar

İlmin elinden eğer cehlin eline düşse mecaz, eder inkılab hakikata, hem açar hurafata kapılar.

Küçüklüğümde gördüm ki hasf olmuştu Kamer. Sordum ben vâlidemden. Dedi: “Yılan yutmuştur.” Dedim: “Neden görünür?”

Dedi: “Orada yılanlar böyle nim-şeffaf olur.” İşte böyle bir mecaz hakikat zannedilmiş; medar-ı Şems ve Kamer

Tekatu’ noktaları olan re’s ve zenebde arz’ın hayluletiyle bir emr-i İlahiyle münhasif olur Kamer.

İki kavs-i mevhume tinnineyn yâdedilmiş, hayalî bir teşbih ile isim, müsemma olmuş. Tinnin ise yılandır.

Mübalağa Zemm-i Zımnîdir

Hangi şeyi vasfetsen olduğu gibi vasfet. Medhin mübalağası bence zemm-i zımnîdir. İhsan-ı İlahîden fazla ihsan, ihsan değildir...

Şöhret Zalimedir

Şöhret bir müstebiddir, sahibine mal eder başkasının malını. Meşhur Hoca Nasreddin letaifi içinde, zekatı asıl malı...

Rüstem-i Sistanî onun hayal-i şanı garet etti bir asır mefahir-i İranı, Gasb u garetle şişti o namdar hayali..

Hurafata karıştı, attı nev’-i insanı..

Din İle Hayat Kabil-i Tefrik Olduğunu Zannedenler Felâkete Sebebdirler

Şu Jön-Türkün hatası; bilmedi o bizdeki din hayatın esası. Millet ve İslâmiyet ayrı ayrı zannetti.

Medeniyet; müstemir, müstevlî vehmeyledi. Saadet-i hayatı, içinde görüyordu. Şimdi zaman gösterdi;

Medeniyet sistemi bozuktu, hem muzırdı; tecrübe-i kat'iyye bize bunu gösterdi.

Din hayatın hayatı, hem nuru, hem esası. İhya-yı din ile olur şu milletin ihyası. İslâm bunu anladı...

Başka dinin aksine, dinimize temessük derecesi nisbeten, milletin terakkisi. İhmali nisbetinde idi milletin tedennisi. Tarihî bir hakikat, ondan olmuş tenâsi...

Mevt, Tevehhüm Edildiği Gibi Dehşetli Değil

Dalalet-i vehmîdir; mevti dehşetlendirir. Mevt, tebdil-i câmedir, ya tahvil-i mekândır; Sicnden bostana çıkar.

Kim hayatı isterse şehâdet istemeli. Şehidin hayatına Kur'ân işaret eder. Sekeratı tatmamış bir şehid, kendini

Hayy biliyor, görüyor. Lâkin yeni hayatı daha nezih buluyor. Zanneder ki ölmemiş. Meyyitlere nisbeti, dikkat et şuna benzer:

İki adam, rü'yada lezaiz enva'ına câmi' güzel bahçede ikisi geziyorlar. Biri rü'ya olduğu bilir; lezzet almıyor.

Onu müferrah etmez, belki teessüf eder. Öbürüsü; biliyor ki âlem-i yakazadır; hakikî lezzet alır, ona hakikî olur.

Rü'ya misalin zılli, misal ise berzahın zılli olmuştur. Ondan onların düsturları birbirine benziyor.

Siyaset, Efkârın Âleminde Bir Şeytandır; İstiâze Edilmeli!

Siyaset-i medenî, ekserin rahatına feda eder ekalli. Belki ekall-i zalim, kendine kurban eder ekserîn-i avamı.

Adalet-i Kur'ânî; tek masumun hayatı, kanı heder göremez, onu feda edemez, değil ekseriyete, hattâ nev'in umumu...

Âyet-i مَنْ قَتَلَ نَفْسًا بِغَيْرِ نَفْسٍöiki sırr-ı azîmi vaz'ediyor nazara. Biri: Mahz-ı adalet. Bu düstur-u azîmi

Ki ferd ile cemaat, şahıs ile nev'-i beşer, kudret nasıl bir görür; adalet-i İlahî, ikisine bir bakar. Bir sünnet-i daimî.

Şahs-ı vâhid, hakkını kendi feda ediyor. Lâkin feda edilmez, hattâ umum insana. Onun ibtal-i hakkı, hem iraka-i demi..

Hem zeval-i ismeti; ibtal-i hakk-ı nev'in hem ismet-i beşerin mislidir, hem naziri. İkinci sırrı budur: Hodgâmî bir âdemi,

Hırs ve heves yolunda bir masumu öldürse, eğer elinden gelse, hevesine mâni ise, harab eder dünyayı, imha eder benî-âdemi.

Za'f, Hasmı Teşci' Eder. Allah Abdini Tecrübe Eder. Abd Allah'ını Tecrübe Edemez

Ey hâif ve hem zaîf! Havf ve za'fın beyhude, hem senin aleyhinde; tesirat-ı haricî teşci' eder, celbeder.

Ey vesveseli vehham! Muhakkak bir maslahat, mazarret-i mevhume için feda edilmez. Sana lâzım hareket, netice Allah'ındır;

İşine karışılmaz. Allah çeker abdini meydan-ı imtihana. "Böyle yaparsan eğer, böyle yaparım" der.

Abd ise hiç yapamaz Allah'ını tecrübe. "Rabbim muvaffak etsen, ben de bunu işlerim" dese, tecavüz eder.

İsa'ya demiş Şeytan: "Madem herşeyi O yapar; kader birdir, değişmez. Dağdan kendini at. O da sana ne yapar?"

İsa dedi: "Ey mel'un! Abd edemez Rabbini tecrübe ve imtihan!."

İslâm Siyaseti Kendinden Çıkmalı. Başkasına Vasıta Olmamalı. Fırkacılık, Kulüpleri Tevhid-i Kulübe Değil, Tefrik-i Kulûbe Sebeptir

İstanbul'un siyaseti İspanyol nezlesi gibi, insana bulaşıyor, hem hezeyan devrini, arasıra geçiriyor.

Bizans bir kafadır fırkacılık cünûnu, o bizzat bire'sihi müteharrik değildir, bilvasıta dönüyor.

Kulağına Avrupa tenvîm ile uyutup, telkin ile üflüyor, burada oyun başlıyor. Madem oradan geliyor,

Ya menfîdir ya müsbet. Menfi ise, harf gibi gayrın menfaatına delaleti ediyor. İhtiyar selboluyor.

Niyeti tesir etmez. Müsbet ise benziyor, bir mânâ-yı ismîye, bizzat eder nefsine, delâlet ve hem hizmet, sonra vasıta olur.

Buradaki ihtilâf münharifen gidiyor, telâkî noktası da vatanda bulunmuyor. Hatta kürede de olmuyor.

Madem ki öyle olur, müsbet ismî olmalı, kuvvetli el hangiyse Kur'ân'a sahip olmalı. Zaif kalil madem düşer;

Kur'ân'ı, çünkü Kur'ân'dır, hıfz etmeli, sevmeli onu siper etmemeli, yed-i kavîye vermeli, hıfzı ona bırakmalı; muhafaza o ediyor.

Zira ki, din dahilde menfi tarzda edilmez, isti'mal ve istihdam. Otuzbir Mart gösterdi, gösteriyor;

En ehven sureti de müthiş netice verdi. İslâm zararlı çıktı.

Beğendiğin Şeyde İfrat Etme

Bir derdin dermanı, başka derde derd olur. Panzehiri zehir olur. Derman hadden geçerse derd getirir, öldürür.

İnadın Gözü, Meleği Şeytan Görür

İnadın işi budur: Şeytan yardım ederse birisine "melek" der, rahmeti de okutur.

Muhalif tarafında eğer meleği görse; libasını değişmiş, onu şeytan zanneder; adavet, lanet eder.

Beklemediğin Yerde Bâzan İmdad Alırsın

Deli adama iyisin iyisin denilse iyileşmesi, iyi adama fenasın fenasın denilse fenalaşması nadir değildir.

Nasıl ki düşmanın düşmanı düşman kaldıkça dosttur. Öyle de düşmanın dostu dost kaldıkça düşmandır.

Maymun dost oldu yardım etti, ayı neden etmesin. Bir hınzır seni boğar, bir ayı onu boğar. Ayı sana dost olur.

Sakın bağrına dürtme kendine de saldırtma. Ger yangından yanarsan, seyl-i azîm gelirse o da sana dost olur

Nasıl maymun olmadın, hiç ayı da olmazsın.

Cemaatin Maye-i Hayatı Tesanüddür

الجمعية التى فيها التسا ند آلة خلقت لتحر يك
السكنات الجماعية التى فيها التحا سد آلة خلطت
لتسكين الحركات

Cemaatte vahid sahih olmazsa eğer, cem' ve zammı büyütmez. Küsur darbı gibidir, çoğalmakla küçültür, ziyadesi noksandır.

Bir Şeyi Kabul Etmemek Hakkın ise, Reddetmek Hiç Hakkın Olmaz

Ey tâlib-i hakikat! Sana olsa rivayet, sana düşer kabulü, eğer varsa bürhanı. Yoksa adem-i kabuldür ki şekk ve tereddüddür.

Adem-i delil, delildir şu adem-i kabule, lâkin kabul-ü adem hem reddir hem inkârdır.

Aksine isbat ister. Menfi isbat edilmez butlan-ı zâtisiyle, ger müntefi olmazsa... Ger adem-i

delilse, câiz adem-i kabuldür.

Ger delil-i ademse, olur kabul-ü adem birbiriyle mültebis. Hükümleri ayrıdır, bir şektir, bir inkârdır. İnkâra hakkın yoktur.

Bâzan matlûb vahiddir, delaili kesirdir; biri hatta onu da şüpheyle reddedilse, yine matlûb reddolmaz.

Bazen netice-i hak, delili batıl olur, zihinde onunla durur. Madem netice haktır delile ilişilmez.

Sevad-ı Âzama İttiba Etmeli

Ey tâlib-i selâmet! Hadis etmiş işaret: Sevad-ı azama et, tebaiyyet, refakat. Emevîlik lakayddı kazandı en nihayet

Ekseriyet-i ümmet; dayandı ehl-i sünnet, oldu ehl-i cemaat. Alevîlikte vardı azîmet ve salâbet.

Ekalliyette kalan bir kısmı en nihayet rafiziliğe dayandı. İşte bir cay-ı dikkat…

Hakkı Bulduktan Sonra Ehak İçin İhtilafı Çıkarma

Ey talib-i hakikat! Madem hakta ittifak, ehakta ihtilaftır. Bâzan hak, ehaktan ehaktır. Hem de olur hasen, ahsenden ahsen.

İslâmiyet, Selm ve Müsalemettir; Dâhilde Niza’ ve Husumet İstemez

Ey Âlem-i İslâmî! Hayatın ittihadda. Ger ittihad istersen, düsturun bu olmalı:

“Hüvel Hakku” yerine, “Hüve Hakkun” olmalı. “Hüvel Hasen” yerine, “Hüvel Ahsen” olmalı...

Her müslim kendi meslek, mezhebine demeli: “İşte bu haktır, başkasına ilişmem. Başkaları güzelse, benim en güzelidir.”

Dememeli: “Budur hak, başkaları battaldır.” Ya “Yalnız benimkidir güzeli; başkaları yanlıştır, hem çirkindir.”

Zihniyet-i inhisar, hubb-u nefisten geliyor, sonra maraz oluyor; niza ondan çıkıyor. Derd ile dermanlar,

taaddüdü hak olur, hak da taaddüd eder. Hacât ve ağdiyenin tenevvüü hak olur, hak da tenevvü eder.

İstidad, terbiyeler, tekessürü hak olur. Hak da tekessür eder. Bir madde-i vâhide, hem zehir ve hem panzehir.

İki mizaca göre mesail-i fer’îde hakikat sabit değil, izafî ve mürekkeb. Mükellefîn mizaclar

Ona bir hisse verip, ona göre ederek tahakkuk ve terekküb. Her mezhebin sahibi mühmel mutlak hükmeder.

Mezhebinin hududu tayinini bırakır temayül-ü mizaca; taassub-u mezhebî tamime sebeb olur.

Tamimin iltizamı sebeb olur niza’â. İslâmiyet’ten evvel tabakat-ı beşerde derin uçurumlar,

Hem tebaüd-ü âcibi; istedi bir vakitte taaddüd-ü enbiya, tenevvü-ü şerâyi’, müteaddid mezhebler.

Beşerde bir inkılab İslâmiyet yaptırdı, beşer tekarüb etti, Şer’ etti ittihad, vâhid oldu Peygamber.

Seviye bir olmadı; mezheb taaddüd etti. Terbiye-i vâhide kâfi geldiği zaman, ittihad eder mezhebler...

İcad ve Cem'-i Ezdadda Büyük Bir Hikmet Var. Kudret Elinde Şems ve Zerre Birdir

Ey birader-i kalb-hüşyar! Ezdadın cem'indendir tecellî-i iktidar; lezzet içinde elem, hayrın içinde şerri.

Hüsnün içinde kubhu, nef'in içinde darrı, nimet içinde nıkmet, nurun içinde nârı bilir misin ki sırrı!.

Hakaik-i nisbiye, sübut takarrür etsin; birşeyde çok şey olsun, bulsun vücûd görünsün. Sür'at-i hareketle bir nokta bir hat olur;

çevirmenin sür'ati yapar bir lem'a-i nur, daire-i nuranî. Hakâik-i nisbiye vazifesi, dünyada taneler sünbül olur.

Kâinatın çamuru, revabıt-ı nizamı; alâik-ı nakşını odur teşkil ediyor. Âhirette bu nisbî emirler orada hakâik olur.

Hararette meratib, ona olmuştur sebeb tahallül-ü bürudet. Hüsündeki derecat kubhun tedahülüdür. Sebeb, illet oluyor.

Ziya zulmete borçlu, lezzet eleme medyun; sıhhat, marazsız olmaz. Cennet olmazsa belki Cehennem tazib etmez. Zemherirsiz olmuyor...

Ger zemherir olmazsa, o da ihrak edemez. O Hallak-ı Lemyezel, halk-ı ezdad içinde hikmetini gösterdi. Haşmeti etti zuhûr...

O Kadîr-i Lâyezal, cem'-i ezdad içinde iktidarı gösterdi. Azamet etti zuhûr. Madem o kudret-i İlahî lâzıme-i zâtî olur

O Zât-ı Ezelî'ye, hem zarure-i nâşie; onda zıddı olamaz, acz tahallül edemez, onda meratib olamaz, herşeye nisbeti bir, hiç bir şey ağır olmuyor.

O kudretin ziyasına Güneş mişkât olmuştur. Bu mişkâtın nuruna deniz yüzü âyine, şebnemlerin

gözleri birer mir’at olmuştur.

Denizin geniş yüzü, gösterdiği güneşi, çin-i cebînindeki katreler de gösterir, şebnemin küçük gözü yıldız gibi parlıyor.

Aynı hüviyet tutar; şebnem, deniz bir olur güneşin nazarında, kudreti tanzir eder; şebnemin gözbebeği küçücük bir güneştir.

Şu muhteşem güneş de küçücük bir şebnemdir; gözbebeği bir nurdur ki şems-i kudretten gelir, o kudrete kamer olur.

Semavat bir denizdir; bir nefes-i Rahman’la çin-i cebînlerinde mevcelenip, katarat ki nücûm ve hem şümûstur.

Kudret tecellî etti, o katarata serpti nurani lemaatı. Herbir güneş bir katre, herbir yıldız bir şebnem, herbir lem’a timsaldir.

O feyz-i tecellînin küçücük bir aksidir o katre-misal güneş. Eder mücellâ camını o lümey’a zücace dürrî-misal parlıyor.

O şebnem-misal yıldız latif gözü içinde, bir yer yapar lem’aya, lem’a olur bir sirac, gözü olur zücace, misbahı nurlanıyor.

Kesretin Tarafeyni Vahdettir

Bir cilve-i tevhiddir ki, kesretin mebdei, vâhid olur münteha, kesbediyor vahdeti.

Bir cilve-i kudrettir kâinattaki kuvvet, bu mütehavvil kuvvet eder kesret vahdeti.

Zerratlara dağılır istihale geçirir. Onda tahassül eder câzibe kataratı.

O lemeât birleşir, Sâni’ ondan halk eder, bir câzibe-i umumî, yine kesbediyor vahdeti.

Meziyetin Varsa Hafa Türabında Kalsın; Tâ Neşvünema Bulsun

Ey zîhassa-i meşhure! Taayyünle zulmetme, ger perde-i hafanın altında sen kalırsan, ihvanına verirsin ihsan ve bereketi.

Herbir ihvanın altında sen çıkması, hem de o sen olması imkân ve ihtimali, herbirine celbeder bir nazar-ı hürmeti.

Eğer taayyün edip perde altından çıksan, mükerrem iken altında; üstünde zalim olursun. Güneş iken orada; burada gölge edersin.

İhvanını düşürttürüp hem nazar-ı hürmetten. Demek taayyün ve teşahhus, zalim birer emirdir, sahih doğru böyle ise, hem de böyle görürsün.

Nerede kaldı yalancı tasannu' ve riya ile kesb-i teşahhus-u şöhret? İşte bir sırr-ı azîm ki hikmet-i İlahî, hem o nizam-ı ahsen;

Bir ferd-i fevkalâde, kendi nev'i içinde setr ile perde çeker, bununla kıymet verdirir, hem de eder müstahsen.

İşte sana misali: İnsan içinde veli, ömür içinde ecel, olmuş meçhul ve mühmel. Cum'ada müstetirdir bir saat, kabul olur dua edersen.

Ramazanda münteşir bir leyle-i zû-kadir, esma-ül hüsnada muzmer iksir-i ism-i a'zam. Bu misallerin haşmeti, hem de o sırr-ı hasen,

İbhamda izhar eder, ihfada isbat eder. Meselâ: Ecelin ibhamında bir müvazene vardır; her dakikada tutar ne vaziyet alırsan.

Kefeteyn-i havf u reca, hizmet-i ukba ve dünya; tevehhüm-ü bekaî, lezzet-i ömrü verir. Yirmi sene mübhem bir ömür olsa ahsen;

Nihayeti muayyen, bin senelik bir ömre. Zîrâ nısfı geçerse, her saati geldikçe güya adım atarak

dar ağaca gidersin.

Şey'en şey'en üzülmek, vehm de teselli vermez, sen de rahat etmezsin...

Allah'ın Rahmet ve Gazabından Fazla Tahassüs Hatadır

Allah'ın rahmetinden fazla rahmet edilmez. Allah'ın gazabından fazla gazab edilmez.

Öyle ise işi bırak o Âdil-i Rahîm'e. Fazla şefkat elemdir, fazla gazab zemîme...

Akıbet-i Dünyevîye İkab-ı Uhrevîye Delildir

Herkesin bir zamanda hususi tecrübeyle böyle netice bulmuş: "Filan fenalık etti, belasını da buldu" bir düstur-u hayattır.

Şu cümle-i mânidar zebanzed-i cumhurdur. Mâsiyetin muhtelif envâının içinde, tek hadd-ı müşterek var, ki tab'-ı mâsiyettir.

Demek mâsiyet haysiyeti, müstelzim-i cezadır. Küçükleri bu darda, büyükleri o dârda, mâsiyetin âkibeti burada, ukbadaki ikaba bir delildir.

Beşerin Rahatı; İhtiyar, İktidarıyla Mâkusen Mütenasiptir. Rızık Tekasüf Etmemiş Genişçe Bir Ceseddir

Ey beşer-i pürşer![233*)] Sendeki iktidar ihtiyar, sebeptir menşe'dir açlığa, zahmete. Zaaftır, aczdir, rızkının sebebi.

Bir zaman bir hayvanı gördüm, bîçare bir deri bir kemik. Yavrular getirdi muktedir valide, bir kemik bulmazdı.

Âciz yavrulara sekiz musluğunda akar bir lâtif rızık, geldi beslettirdi, mugaddi bir madde, kudretten verildi.

O zaman rahm-ı maderde sâkindi, ez'aftı â'cezdi. Rızkı da ahsendi ekmeldi, geldi de dünyaya âcizdi zaifti.

Rızkı da kâmildi hasendi. Bir parça büyüdü ihtiyarı geldi; zahmete de çattı iktidarı yoktu, ebeveyn şefkati muîni edildi.

İhtiyar, iktidar beraber geldiği bir zaman; ipi boğaza dolandı, kendisi kendine bıraktı, o vakit ihtiyar nereye ilişti karıştı.

İhtiyar girmedi mideye bedene, makine işledi, nizamı bozmadı, hanede beldede işledi çalıştı.

Nizamı bozuldu noksan da bıraktı. İhtiyar dâimi demeli:

رَبَّنَا لاَتَكِلْنَا اِلَى اَنْفُسِنَا فِى رِزْقٍ فِى جَدِى

İktidar demeli dâimi:

يَارَبِّى تَوَكَّلْتُ عَلَيْكَ , فِى بَدْئِى وَعُودِى

Hayvanın rızkı da, hayatı kadardır nazar-ı kudrette, mevkii kıymeti.

Nasıl ki o Kudret, âdetâ bahane buluyor hayatı veriyor. Öyle de rızkını önünde, halk eder serpiyor.

Güya ki kudret çalışır, hummalı bir faaliyetle; âlem-i mevatı âlem-i hayata, kesifi latife, kalb ve tebdil eder.

Hatta ki en hasis bir maddede, hayatın lemeatı serper. Öyle de: Herşeyde rızkı da hem eker, hem saklar.

O hayat nuruyla, birleşmek içindir zerrat-ı meyyite. Bir kısmı hakikî ceseddir toplanır. Bir kısmı mecazî ceseddir,

Rızık olur geliyor, birleşir tutuşur. Rızık dahi münteşir, hem geniş ceseddir. Elhasıl: Hayatın ikidir cesedi;

Birisi muhassal, diğeri münteşir. Rızık ile hayatın ikisi ikizdir, tev'emdir; nazar-ı kudrette, bir olur kıymeti.

“Kudret”tir herşeyi ademden çıkarır. “Kader”dir birinci cesedi nazm edip giydirir. “İnayet” topluyor rızkını, münteşir cesedi.

Teksifle sevkeder besletir. Yalnız bir fark var; hayatın mazbut ve muhassal olduğu içindir, defaten görünür zihayat cesedi.

Rızık ise tedrici münteşir olduğu içindir; vesvese verdirir. Beşerin zâlim ihtiyarı tavassut etmezse, âyetteki hüküm vâkidir, doğrudur:

“Açlıktan ölmek yok, rızıksızlık öldürmez.” Zîra ki bedende çok vardır ihtiyat mahzenleri, herbiri doludur

Şahm ile çok şeyler suretinde mahzar, orada müddehar bir gıda-yı ekser. O gıda bitmeden şahsın mevti gelir.

O mevtin sebebi rızıksızlık değildir. Zîrâ o yüz güne kâfi idi, o ise on günde fevt oldu.

Belki terk-i âdetten tevellüd eden bir maraz, bir illet geldi, vurdu onu, rızkı da varken öldürdü.

اِنَّا لِلّٰهِ وَاِنَّا اِلَـيْهِ رَاجِعُونَ

Âkilûllahm Hayvanların Helâl Rızkı

Herşeyde bir hikmet ve nizam, câridir hem sâridir. Tesadüf, ittifak yoktur da; görünür o hikmet-i ilâhî inâyetli nizama..

Hayvandaki vahşiler kısmından, âkilüllahm sınıfına ihsan etti, yabani hayvanların hadsiz cenazeleri, etti onlara kısmet, dâvet etti taama.

Onlara sevkeyledi, bunlar dahi hem zemin yüzünü temizlerler, hem rızkını bulurlar. O helâldir onlara, düşmezlerse harama.

Onlara haram olur şu mezheb-i hayatta bir zihayatı yemek, yemek için öldürmek.. Herbir zaman her günde fillerden tâ hevama

Yabanî hayvanların, milyonlar milyarların cenazeler veriyor, meydanda da görünmez. İşte bir cay-ı dikkat, bak hikmet ve nizama.

O Kudret-i Fâtıra, o hikmet-i bâhire bir ihtiyacı vermiş hayvana hem beşere. Açlıkla ihtiyacı yapmış yular onlara. Takmış, başa licame.

Başta insan olarak açlıkla hem hacatla; gem vurarak sokmuştur nizam ve intizama. Daire-i hacette onları gezdiriyor deveran-ı daime.

Harice meydan vermez, çekiyor insicama. Hem âlemi kurtarıp vahşice halt ve mercden. Hem hâcet zenberektir terakki-i âleme.

İsraf Sefahetin, Sefahet Sefaletin Kapısıdır

Ey müsrifli kardeşim! Tegaddi noktasında bir iken iki lokma; bir lokma bir kuruşa, bir lokma on kuruşa.

Hem ağıza girmeden, hem boğazdan geçtikten, müsavî bir olurlar. Yalnız ağızda, o da kaç saniyede bîhûşe verir nûşe.

Zevkî bir fark bulunur, daim onu aldatır o kuvve-i zaika, beden hem mideye kapıcı, müfettişe.

Onun tesiri menfî, müsbet değil. Vazife yalnız kapıcıyı taltif ve memnun etmek, nûş verirsin o

bîhûşe
Aslî vazifesinde onu müşevveş etmek, tek bir kuruş yerine onbir kuruşu vermek, olur şeytanî pişe.
İsrafın en sefihi, tebzirin en sakîmi, bir tarzdır bir çeşidi; heves etme bu işe...

Zaika Telgrafçıdır, Telziz İle Baştan Çıkarma

Rububiyet-i İlah, hikmet ve inâyeti, ağızla hem burunla iki merkezi teşkil eylemiştir; içinde hudud karakolu, hem
muhbirleri de koymuş. Şu âlem-i sagirde damarları telefon, a'sabları telgraf hükmüne vaz'eylemiş. Şâmme telefonu, hem
Telgrafa zaika inâyet memur etmiş. O Rezzak-ı Hakikî, erzak üstüne koymuş rahmetten bir tarife; ta'm ve levn ve hem
rayiha. İşte şu havass-ı selâse, o Rezzak cânibinden birer ilânnamesi, birer davetnamesi, birer izinnamesi, hem
birer dellâldır ki; muhtaç ve müşteriler hep onlarla celb olur. Mürtezik hayvanlara zevk ve rü'yet ve şemm, birer âlet vermiş. Hem
taamları muhtelif zînetlerle süsletmiş; hevaî gönülleri avutup, lâkaydları tehyic ile cezbetmiş. Vakta, taâm girse hem
ağıza, birdenbire zaika her tarafa bir telgraf çekiyor bedenin aktarına. Şâmme telefon veriyor, gelen taâm nev'i, hem
çeşitleri de söyler. Hacetleri muhtelif, ayrı ayrı mürtezik, ona göre davranır, ona da hazırlanır ya cevab-ı red gelir, hem

kapı dışarı atar, yüzüne de tükürür. İnayet tarafından madem buna me’murdur, zevki baştan çıkarma! Hem

telziz ile aldatma, sonra o da unutur doğru iştiha nedir? Bir iştiha-i kâzip gelir başına çatar; hatası marazla hem

illetlerle cezalar gelir. Hakikî lezzet, hakikî iştihadan çıkar. Doğru iştiha, sadık bir ihtiyaçtan.. Bu lezzet-i kâfide şâh hem

geda beraber, hem bahemdir bir dinar ve bir dirhem. O lezzet berhem-zened, eleme olur merhem.

Niyet Gibi, Tarz-ı Nazar Dahi Âdeti İbadete Çevirir

Şu noktaya dikkat et; nasıl olur niyetle mubah âdât, ibadât... Öyle tarz-ı nazarla fünûn-u ekvan, olur maarif-i İlahî...

Tedkik dahi tefekkür. Yani: Ger harfî nazarla, hem san’at noktasında “ne güzeldir” yerine “ne güzel yapmış Sâni’, nasıl yapmış o mâhi”

nokta-i nazarında kâinata bir baksan; nakş-ı Nakkaş-ı Ezel, nizam ve hikmetiyle lem’a-i kasd ve itkan, tenvir eder şübehi.

Döner ulûm-u kâinat, maarif-i İlahî. Eğer mânâ-yı ismiyle, tabiat noktasında, “zâtında nasıl olmuş” eğer etsen nigahı,

bakarsan kâinata, daire-i fünûnun daire-i cehl olur. Bîçare hakikatlar, kıymetsiz eller kıymetsiz eder. Çoktur bunun güvahı...

Yalnız Bir İsim Takmak, Müsemmayı Bilmek Yerine Bâzen İkâme Ediliyor

İşte bir nur-u muzlim, zulmet-i münevvere, efkâr-ı hâzırada, cehl-i basiti yapar, cehl-i mürekkebe kalb. En mühim de bir sebep;

Meçhul bir şeye, parlak bir ismi takar, bu meçhul hakikatı, bununla bildim zanneder. Sair meçhul şeyleri, ona irca edip,

İzah ettim zanneder. Halbuki tarif, izah: Ya had, ya resm iledir. Yoksa bir ism-i câmid ki vâzı'ı cahildir, bir vechi dahi câzib,

Müsemmaya mümas vechi kara müzlimdir. Göze çarpan vechi parlak şeffaftır. O isimle ne tarif olur, ne de izaha câlib

Belki zihni aldatır; meselâ cazibe-i umumî, kuvve-i mıknatısî, elektrik kuvveti, telepatî hem ihtizaz, hem "manyetizma" gibi, esâmî cezb ve celb.

Böyle Zamanda Tereffühte İzn-i Şer'î Bizi Muhtar Bırakmaz

Lezaiz çağırdıkça "Sanki yedim" demeli. Sanki yedim düstur eden, bir mescidi yemedi.

Eskide ekser İslâm filcümle aç değildi. Tenaa'uma ihtiyar bir derece var idi.

Şimdi ise, ekseri açlığa düştü kaldı. Telezzüze ihtiyar, izn-i Şer'î kalmadı.

Sevad-ı a'zam, hem ekseriyet-i masumun maişeti basittir. Tegaddî besatatiyla onlara tabi olmak,

bin kerre müreccahtır, ekalliyet-i müsrife, ya bir kısım sefihe; tegaddide tereffüh noktasında benzemek...

Lezzetin Elemde, Elemin Lezzette

Ey[234*)] musibetzede!

Âlâmın hedefi, muvakkat lezzetten ziyade muvakkat eleme tebessüm etmeli, hoş geldin demeli,

Yüzüne gülmeli. Âlâmlar arılara benzer, ilişsen toplanır başına, lakaydsan dağılır işine. Kim geçmiş ömrünü, yüzünü çevirip düşünse; ya kalbi, ya lisanı; ya aahı, ya oohu.

Ya âhı Ú خآÛ, ya elhamdülillah diyecek, tahattur edecek. Âhh Ú خآ Û ve âh Ú هآÛ; ruhunda müstetir bir elem gösterir. Bir derdin vücûdu, tercüman oluyor. Oh Ú وخأÛ ve elhamdülillah ise, ruhunda münderic, kalbinde mümtezic bir lezzet, bir nimetin muhbiri, mazharı oluyor. Âhh Ú خآÛ ve âh Ú هآÛ dediren lezaiz oluyor, lezaiz-i mâzî.

Zevâli tahattur, tasavvur; hem kalbe lisana, Âhh Ú خآÛ ve âh Ú هآÛ dedirtir, ettirir feryadı.

Nasıl ki, zeval-i elem lezzet olur, öyle de; zeval-i lezzet de elemdir, hem vehm-i zevali..

Belki de zeval-i lezzetin; tasavvur, tahattur, ruhanî elem müstemir. Bu sırdır uşşak-ı mecazî;

Her biri bir divan, her divan bir feryad, şu feryad bu elemden gelir. Âlâm-ı mâzîdir lezzet-i zevali;

Oh ve elhamdülüllah, hem kalbe lisana dedirir. Bir günlük lezzetin zevali müstemir elemdir. Bir günlük elemin zevali;

Daimi lezzettir, ruhunda muzmardır. Düşünmek deşmektir. Beşerin vicdanı, insanın fıtratı,

İstiyor daima, daimi bir lezzet, müstemir bir nimet.. O ise muhabbet, mârifet.. tefekkür, tecellî, kemâlat-ı rûhî..

Füyûzat-ı kalbî, lem'a-i hakikat, emel-i saadet; imandır, yakîndir bunların hem başı, esası.

Zaman Olur ki, Adem-i Nimet Nimettir

Hâfıza bir nimettir. Fakat ahlâksız bir adamda musibet zamanında, nisyan ona racihtir.

Nisyan da bir nimettir, yalnız her günün âlâmını çektirir. Müterakim olmuş âlâmı unutturur.

Her Musibette, Bir Cihet-i Nimet Var

Ey musibetzede! Musibetin içinde bir nimet münderiçtir. Dikkat et de onu gör. Nasıl herşeyde vardır

Bir derece-i hararet, her musibette vardır bir derece-i nimet. Daha büyüğü düşün. Küçükteki nimetin

Dereceyi görerek, Allah'a çok şükür et. Yoksa isti'zamla ürkersen, "of-of"la üflersen, o da aksine şişer.

Şişer de dehşetlenir. Eğer merak da etsen, bir iken ikileşir. Kalbde olan misali, döner hakikat olur;

Hakikattan ders alır. Sonra döner, başlıyor, kalbini tokatlıyor...

Büyük Görünme Küçülürsün

Ey enesi çifteli, kafası da kibirli! Şu mizanı bilmeli: Her adam için elbet cem'iyet-i beşerde, içtimaî binada,

Görmek görünmek için, şu mertebe denilen bir penceresi var. Ger pencere, kamet-i kıymetinden yüksekse, tekebbürle tetavül edecek, uzanacak. Ger pencere, kamet-i himmetinden alçaksa, tevazu'la tekavvüs edecek, eğilecek.

Kâmillerde büyüklük, mikyasıdır küçüklük. Nâkıslarda küçüklük, mizanıdır büyüklük...

Hasletlerin Yerleri Değişse, Mahiyeti Değişir

Bir haslet; yer ayrı, sîma bir. Kâh dev ve kâh melek, kâh sâlih, kâh tâlih… misali şunlardır:

Zaîfin kavîye karşı izzet-i nefsi sayılan bir sıfat, ger olursa kavîde, tekebbür ve gururdur.

Kavînin bir zaîfe karşı da tevazu'u sayılan bir sıfatı, ger olursa zaîfte, tezellül ve riyadır.

Bir ulü-l emr, makamında olursa, ciddiyeti vakardır; mahviyeti, zillettir. Hanesinde bulunsa, mahviyeti tevazu', ciddiyeti kibirdir.

Mütekellim-i vahde olsa eğer bir zâtta, müsamaha hamiyet; fedakârlık; bir haslet, bir amel-i sâlihtir.

Mütekellim-i maalgayr olsa eğer o zâtta, müsamaha; hıyanet, fedakârlık, bir sıfat, bir amel-i tâlihtir.

Tertib-i mebadîde tevekkül, tenbelliktir. Terettüb-ü netice noktasındaki tefviz, tevekkül-ü şer'îdir.

Semere-i sa'yine, kısmetine rıza ise, memduh bir kanaattır, meyl-i sa'ye kuvvettir.

Mevcud mala iktifa, merğub kanaât değil; belki dûn-himmetliktir. Misaller daha çoktur.

Kur'ân mutlak zikreder sâlihat ve takvayı. İbhamında remz eder makamatın tesiri. Îcazı bir tafsildir. Sükûtu geniş sözdür.

"El-Hakku Ya'lu" Bizzât, Hem Akibet Muraddır

Ey arkadaş! Bir zaman bir sâil dedi: “Madem El-Hakku Ya’lu haktır. Neden kâfir müslime, kuvvet hakka galibdir?”

Dedim: Dört noktaya bak! Bu müşkil de hallolur. Birinci nokta şudur: Her hakkın her vesilesi hak olması lâzım değildir.

Öyle de: Her bâtılın her vesilesi bâtıl olması, yine lâzım değildir. Neticesi şu çıkar: Hak olan bir vesile, bâtıl vesileye galibdir.

Dolayısıyla, bir hak bir bâtıla mağlubdur. Muvakkaten, bilvasıta olmuştur. Yoksa bizzât, hem daima değildir.

Lâkin akibet-ül akibe, her dem yine hakkındır. Kuvvetin bir hakkı var, bir sırr-ı hilkati var. İkinci nokta şudur:

Her müslimin her vasfı müslim olmak vâcib iken, haricen her dem vaki’, sabit değildir.

Öyle de: Her kâfirin her vasfı kâfir olmak, küfründen neş’et etmek yine lâzım değildir.

Her fâsıkın her vasfı fâsık olmak, fıskından neş’et etmek, öyle de her dem sabit değildir.

Demek bir kâfirin müslim olan bir vasfı, müslimdeki lâmeşru’ vasfına galib olur. Bilvasıta, o kâfir dahi ona galibdir.

Hem dünyada, hayatın hakkı şamil ve âmmdır. O rahmet-i âmmenin bir cilve-i manidar, onun bir sırr-ı hikmeti var; küfür mani değildir.

Üçüncü nokta şudur: O Zât-ı Zülcelal’in iki vasf-ı kemâlden iki Şer’i tecellî; vasf-ı iradeden gelen meşietle takdirdir,

O da şer’-i tekvinî... Vasf-ı Kelâm’dan gelen şeriat-ı meşhure. Teşriî evamire karşı itaât, isyan,

nasıl olur; öyle de tekvinî evamire itaât, isyan olur. Birincisi galiben dâr-ı uhrada görür,

Mücazatı, sevabı. İkincisi ağleben dâr-ı dünyada çeker, mükâfat ve ikabı. Mesela: Nasıl sabrın mükâfatı zaferdir,

Ataletin mücazatı sefalet. Öyle de: Sa'yin sevabı olur servet. Sebat'ta da galebedir mükâfat. Zehirin ikabı bir maraz, panzehirin sevabı bir sıhhattır.

Bâzan iki şeriat evamiri, bir şeyde beraber müctemi'dir. Her birine bir cihet... Demek tekvinî emre itaât (ki bir haktır)

itaat galib olur, o emrin isyanına (ki bir tavr-ı bâtıldır). Bir bâtıla vesile olmuş olursa bir hak, vaktaki galib olsa,

bir bâtıla ki, olmuş o da vesile-i hak; bilvasıta bir hakkın bir bâtıla mağlubdur. Fakat bizzât değildir.

Demek "El-hakku ya'lu" bizzât demektir. Hem akibet muraddır, kayd-ı haysiyet maksuddur. Dördüncü nokta şudur:

Bir hak bilkuvve kalmış, yahut kuvvetsiz kalmış, ya mahluttur hem mahşuş; ona da bir inkişaf, ya bir taze kuvvet vermek lâzım gelmiştir.

Mühezzeb ve müzehheb yapmak için; muvakkat bâtıl ona musallat, tâ ki sebike-i hak ne miktar lüzum vardır.

Tâ mahz u hâlis çıksın. Mebadîde, dünyada bâtıl etse galebe, fakat kazanmaz harbi. "Akibet-ül müttakin" ona vurur bir darbe!

İşte bâtıl mağlubdur, "El-hakku ya'lu" sırrı onu çarpar ikaba; işte hak da galibdir.

Bir Kısım Desatir-i İçtimaiye

İçtimaî heyette düsturları istersen: Müsâvâtsız adalet, önce adalet değil. Temasülse, tezadın mühim bir sebebidir.

Tenasübse tesanüdün esası. Sıgar-ı nefistir tekebbürün menba'ı. Za'f-ı kalbdir gururunun madeni. Olmuş acz, muhalefet menşei. Meraksa ilme hocadır.

İhtiyaçtır terakkinin üstadı. Sıkıntıdır muallime-i sefahet. Demek sefahetin menbâ'ı, sıkıntı olmuş. Sıkıntı ise, madeni; yeisle sû'-i zandır,

Dalalet fikrîdir; zulümat kalbîdir; israf cesedîdir.

Karılar Yuvalarından Çıkıp Beşeri Yoldan Çıkarmış, Yuvalarına Dönmeli

اِذَا تَاَنَّثَ الرِّجَالُ السُّفَهَاءُ بِالْهَوَسَاتِ اِذًا تَرَجَّلَ النِّسَاءُ النَّاشِزَاتُ بِالْوَقَاحَاتِ

Mimsiz medeniyet, taife-i nisayı yuvalardan uçurmuş, hürmetleri de kırmış, mebzul metaı yapmış. Şer'-i İslâm onları

Rahmeten davet eder eski yuvalarına. Hürmetleri orada, rahatları evlerde, hayat ailede. Temizlik zînetleri.

Haşmetleri hüsn-ü hulk.. Lütf u cemali ismet, hüsnü kemâli şefkat, eğlencesi, evlâdı. Bunca esbab-ı ifsad, demir-sebat kararı

Lâzımdır tâ dayansın. Bir meclis-i ihvanda güzel karı girdikçe, riya ile rekabet, hased ile hodgâmlık debretir damarları!

Yatmış olan hevesat, birdenbire uyanır. Taife-i nisada serbestî inkişafı, sebeb olmuş beşerde ahlâk-ı seyyienin birdenbire inkişafı.

Şu medenî beşerin hırçınlaşmış ruhunda, şu suretler denilen küçük cenazelerin, mütebessim meyyitlerin rolleri pek azîmdir; hem müdhiştir tesiri.[235*)]

Memnu’ heykel, sûretler; ya zulm-ü mütehaccir, ya mütecessid riya, ya müncemid hevestir, ya tılsımdır celbeder o habîs ervahları.

Meyl-üt Tevsi’ Mütedeyyinde Olmazsa, Meyl-üt Tahribtir

Ey tevsi’e taraftar, içtihadı isteyen! Cesedine dikkat et! Sebeb-i tevs’i dahilse büyülttürür cismini.. Hariçse eğer, yırtar cildini.

Öyle: İslâmiyette olan müsellematı eder bir zat imtisal, tamamen itaâtı bihakkın, daire dahiline girmiş olan o zatta; meyl-üt tevsi’ meyl-üt tekemmül olur.

Lakaydlıkla hariçte sayılmış olan zatta; tevsi’ meyli, meyl-i tahribtir. Fırtına, zelzeleli olmuş böyle zamanı;

İçtihad kapısını açmak değil, belki pencerelerin dahi kapatması lazımdır. Laubali, lâkaydlar her bir zaman ve âni

Okşanılmaz ruhsatla, şiddeten ikaz olur terhib ve azîmetle.

Tasarruf-u Kudretin Vüs’ati, Vesait ve Muinleri Reddeder

O Kadîr-i Zülcelal; tasarruf-u kudreti, tevessü-ü tesiri noktasında oluyor şemsimiz zerre-misal

Nev'-i vâhidde olan tasarruf-u azîmi; mesafesi vasi'dir. İki zerre beyninde cazibeyi ele al,

Git de tâ Şemsüşşümus ve Kehkeşan beynindeki cazibenin yanında koy. Yükü bir kar danesi bir melek, şemsi ele almış bir şems-misal

Meleğin yanına getir. İğne kadar bir balığı, balina balığı da yanyana bırak. O Kadîr-i Ezelî-i Zülcelal

Tecellî-i vasii, asgardan tâ ekbere itkan-ı mükemmeli birden tasavvura al. Cazibe ve nevâmis, vesail-i pür-seyyal

Gibi örfî emirler; tecellî-i kudrete, tasarruf-u hikmete birer isim olması, odur yalnız meal.

Başka meali olmaz, beraber de bir düşün; bileceksin bizzarûre ki: Esbab-ı hakikî, vesait-i zî-misal.

Muinler, hem şerikler birer emr-i bâtıldır, birer hayal-i muhal, o kudret nazarında. Hayat vücûda kemâl,

Makamı büyük, mühimdir; buna binaen derim: Küremiz, âlemimiz neden muti', müsahhar olmasın hayvan-misal.

O Sultan-ı Ezel'in bu tarz hayvan tuyuru kesretle münteşirdir şu meydan-ı fezada, muhteşem ve pür-cemal.

Bostan-ı hilkatinde salmış da dönderiyor, onlardaki nağamat, bunlardaki harekât; tesbihattır o akval,

İbadettir o ahval Kadîm-i Lemyezel'e, Hakîm-i Lâyezal'e. Küremiz hayvana pek benziyor, âsâr-ı hayat gösteriyor. Eğer yumurta kadar küçülse bilfarz-il muhal,

Minimini bir hayvan olması pek muhtemel. Yuvarlak bir huveyne, küre kadar büyüse, o da böyle olması pek karib bir ihtimal.

Âlemimiz insan kadar küçülse; yıldızları zerreler suretine dönerse, bir zîşuur hayvana dönmesi caiz olur, akıl da bulur mecal.

Demek âlem erkânlarıyla birer âbid-i müsebbih, birer mutî-i müsahhar Hâlık-ı Lemyezel’e, Kadîr-i Lâyezal’e.

Kemmen büyük olması, keyfen büyük olması her vakit lâzım gelmez. Zîrâ daha cezaletlidir saat-ı hardal-misal,

Bir saattan ki timsali Ayasofya kadardır. Bir sineğin hilkati hayretfezadır filden, o mahluk-u bîfasal.

Ger kalem-i kudretle bir cüz-ü ferd üstüne esîrin cevahir-i ferdiyle yazılsa bir Kur’ân ki, sıgar-ı sahife nisbeti; bir kiber-i sanat-meal

Sahife-i semada yıldızlarla yazılan bir Kur’ân-ı Kerim’e cezaletle müsâvî. Nakkaş-ı Ezelî’nin san’atı her tarafta pürcemal ve pürkemal.

Her tarafta böyledir, derece-i kemâlde kalemdeki ittihad, tevhidi ilân eder. Bu kelâm-ı pür-meal; iyi bir dikkate al!

Melâike bir Ümmettir; Şeriat-ı Fıtriye ile Memurdur

Şeriat-ı İlahî ikidir. Hem iki sıfattan gelmiş; iki insan muhatab, hem de mükellef olmuş. Sıfat-ı iradeden gelen şer’-i tekvinî,

İnsan-ı ekber olan âlemin ahvalini, hem de harekâtını ki ihtiyarî değil, tanzim eden Şer’dir. O meşiet-i Rabbanî,

Yanlış bir ıstılahla tabiat da denilir. Sıfat-ı kelâmından gelen şeriat ise, âlem-i asgar olan insanın ef’âlini,

(Ki ihtiyarî olmuş,) tanzim eden Şer'dir. İki Şer', bir yerde bâzan eder içtima'. Melâike-i İlahî, bir ümmet-i azîme, hem bir cünd-ü Sübhanî;

Birinci Şer'a olmuş hamele-i mümtesil, amele-i mümessil. Hem onlardan bir kısmı ibad-ı müsebbihtir. Bir kısmı da müstağrak, arşın mukarrebîni.

Madde Rikkat Peyda Ettikçe, Hayat Şiddet Peyda Eder

Hayat asl u esastır; madde ona tâbi'dir, hem de onunla kaimdir. Bir hurdebînî huveyn havass-ı hamsesiyle, insanın havassını

Müvazene edersen, görürsün; insan ondan ne derece büyükse, havassı o derece onunkinden aşağı. O huveyne işitir kardeşinin sesini.

Hem de görür rızkını. Ger insan kadar büyüse, havassı hayret-feza; hayatı şu'le-feşan; rü'yeti de berk-âsâ bu nur-u âsumanî.

İnsan, bir kitle-i mevattan bir zîhayat değildir. Belki de milyarlarla zîhayat hüceyratından mürekkeb ve zîhayat bir hücre-i insanî.

Ú يَس□ Û كُتِبَتْ فِيهَا سُورَةُ Ú يَس□ Û اِنَّ اْلاِنْسَانَ كَصُورَةِ
فَتَبَارَكَ اللّٰهُ اَحْسَنُ الْخَالِقِينَ

Maddiyyunluk, Bir Taun-u Manevîdir

Maddiyyunluk bir taun-u manevî, beşere de tutturdu şu müdhiş bir sıtmayı. Hem de onu çarptırdı bir gazab-ı İlahî, telkin hem de taklid.

Tenkide kabiliyet-i tevessu'u nisbeten o tâun da ediyor tevessü' ve intişar. Telkini fenden almış, medeniyetten taklid.

Hürriyet, tenkid vermiş, gururundan dalalet çıkmış.

Vücudda Atalet Yok. İşsiz Adam, Vücûdda Adem Hesabına İşler

En bedbaht, sıkıntılı, muzdarib, işsiz olan adamdır. Zîrâ ki atalet; vücûd içinde adem, hayat içinde mevttir.

Sa'y ise: Vücudun hayatı, hem hayatın yakazasıdır elbet!

Riba, İslâm'a Zarar-ı Mutlaktır

Riba atalet verir, şevk-i sa'yi söndürür. Ribanın kapıları hem de onun kapları olan bu bankaların her

Dem nef'i ise, beşerin en fena kısmınadır; onlar da gâvurlardır. Gâvurlardaki nef'i en fena kısmınadır, onlar da zalimler. Her

Dem.. Zalimlerdeki nef'i en fena kısmınadır, onlar da sefihlerdir. Âlem-i İslâm'a bir zarar-ı mutlaktır. Mutlak beşer her

Dem refahı nazar-ı şer'de yoktur; Zîrâ harbî bir gâvur hürmetsiz, ismetsizdir; demi hederdir her

De…m.

Kur'ân, Kendi Kendini Himaye Edip Hâkimiyetini İdame Eder

Bir zâtı gördüm ki yeis ile mübtela, bedbînlikle hasta idi. Dedi: Ülema azaldı, kemmiyet keyfiyeti. Korkarız dinimiz sönecek de bir zaman.

Dedim: Nasıl kâinat söndürülmezse, iman-ı İslâmî de sönemez. Öyle de, zeminin yüzünde çakılmış mismarlar hükmünde her an

Olan İslâmî şeair, dinî minarat, İlahî maâbid, şer'î maâlim itfa olmazsa, İslâmiyet parlayacak an be-an!..

Her bir mabed bir muallim olmuş, tab'ıyla tabayi'a ders verir. Her maâlim dahi birer üstad olmuştur; onun lisan-ı hali eder telkin-i dinî; hatasız, hem bînisyan.

Herbir şeâir bir hoca-i dânâdır, ruh-u İslâmı daim enzara ders veriyor. Mürur-u a'sar ile sebeb-i istimrar-ı zaman

Güya tecessüm etmiş envâr-ı İslâmiyet şeairi içinde.. Güya tasallüb etmiş zülâl-i İslâmiyet, maâbidi içinde. Birer sütun-u iman.

Güya tecessüd etmiş ahkâm-ı İslâmiyet, maâlimi içinde. Güya tahaccür etmiş erkân-ı İslâmiyet, avâlimi içinde. Birer sütun-u elmas. Onunla murtabıttır zemin ile âsuman.

Lasiyyema bu Kur'ân-ı hatib-i mu'ciz-beyan; daima tekrar eder bir hutbe-i ezelî, aktar-ı İslâmîde kalmamış hiç de bir köy, hem dahi hiç bir mekân;

Nutkunu dinlemesin, talimi işitmesin. اِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ sırrı ile hâfızlıktır pek de büyük bir rütbe. Tilavetse, ibadet-i ins ü cân.

Onun içinde talim, hem müsellematı tezkir. Tekerrür-ü zamanla nazariyat, kalbolur müsellemata hem döner bedihiyata. İstemez daha beyan.

Zaruriyat-ı dinî, nazariyattan çıkıp zaruriyat olmuştur. Tezkir ise kâfidir. İhtar ise vâfidir. Şâfîdir her dem Kur'ân.

İhtara hem tezkire şu intibah-ı İslâm, hem içtimaî yakaza her birine veriyor: Umuma ait olan delail ve hem mizan.

Madem içtimaî hayat İslâmda başlamıştır; her birinin imanı kendine mahsus olan delile münhasıran değil, müstenid vicdan.

Belki cemaâtın kalbinde gayr-ı mahdud esbaba dahi eder istinad. Hattâ cây-ı dikkattir; bir mezheb-i zaîfin, mürur ettikçe zaman,

İbtali müşkil olur. Nerede kaldı ki İslâm, vahy ile fıtrat gibi, iki metin esasa hem istinad etmiştir; hem bu kadar a'sarda nâfizane hükümran!..

Râsih esaslarıyla, bâhir eserleriyle kürenin yarısıyla iltiham peyda etmiş, bir ruh-u fıtrî olmuş; nasıl küsufa girer, küsuftan çıkmış el-ân!

Fakat maatteessüf, bazı zevzek kefere, safsatalı adamlar şu kasr-ı âlînin metin esaslarına ilişir buldukça imkân.

Onları deprettirir. Esaslara ilişilmez, onlarla oynanılmaz, sussun şimdi dinsizlik, iflas etti o teres. Bestir tecrübe-i küfran ve yalan.

Bu âlem-i İslâmın âlem-i küfre karşı en ileri karakolu şu dârülfünûn idi. Lâkayd ve gafletlikle hasm-ı tabiat-yılan

Gediği açtı cephenin arkasında, dinsizlik hücum etti, millet epey sarsıldı. En ileri karakol, İslâmiyet ruhuyla tenevvür etmiş cinan

En mütesallib olmalı. En müteyakkız olmalı. Yahut o dar olmamalı, İslâmı aldatmamalı. İmanın yeri kalbdir; dimağ ise oluyor ma'kes-i nur-u iman.

Bâzan da mücahiddir, bâzan süpürgecidir; dimağda vesveseler, hem pek çok ihtimaller kalb içine girmese, sarsmaz iman, vicdan.

Yoksa bazıların zannınca iman dimağda olsa; ruh-u iman olan hakkalyakîne, ihtimalât-ı kesîre olur birer hasm-i bîeman.

Kalb ile vicdan, mahall-i iman. Hads ile ilham, delil-i iman. Bir hiss-i sâdis; tarîk-ı iman... Fikr ile dimağ, bekçi-i iman.

Talim-i Nazariyattan Ziyade, Tezkir-i Müsellemata İhtiyaç Var

Zaruriyat-ı dinî, müsellemat-ı Şer'î; kulûblerde hasıldır, ihtar ile huzuru, tezkir ile şuuru.

Matlub da hasıl olur. İbare-i Arabî[236*)] daha ulvî ediyor tezkiri, hem ihtarı.

Onun için Cum'ada hutbe-i Arabiye; zaruriyatı ihtar, müsellematı tezkir, maâlkifaye olur onun tarz-ı tezkiri.

Nazariyatı talim onda maksud değildir; hem İslâmın vahdanî sîmasında şu Arabî ibare bir nakş-ı vahdettir; kabul etmez teksiri.

Hadîs Der Âyete: Sana Yetişmek Muhal!

Hadîs ile âyeti müvazene edersen, bilbedahe görürsün; beşerin en beligi, vahyin de mübelliği, o dahi baliğ olmaz

belâgat-ı âyete. O da ona benzemez. Demek ki: Lisan-ı Ahmedî'den gelen herbir kelâm her dem O'nun olamaz.

Îcaz ile Beyan-ı İ'caz-ı Kur'ân

Bir zaman rü'yada gördüm ki: Ağrı Dağı altındayım. Birden o dağ patladı, dağ gibi taşları âleme dağıttı, sarstı cihanı.

Füc'eten bir adam yanımda peyda oldu. Dedi ki: Îcaz ile beyan et, icmal ile îcaz et, bildiğin enva'-ı i'caz-ı Kur'ânı!

Daha rü'yada iken tabirini düşündüm, dedim: Şuradaki infilâk, beşerde bir inkılaba misal. İnkılabda ise elbet hüda-yı Furkanî,

Her tarafta yükselip hem de hâkim olacak. İ'cazının beyanı, zamanı da gelecek! O sâile cevaben dedim: İ'caz-ı Kur'ânî,

Yedi menabi-i külliyeden tecellî, hem yedi anasırdan terekküb eder.

Birinci Menba': Lafzın fesahatından selaset-i lisanı:

Nazmın cezaletinden, mânâ belâgatından, mefhumların bedaatından, mazmunların beraâtından, üslûbların garabetinden birden tevellüd eden bârika-i beyanı.

Onlarla oldu mümtezic, mizac-ı i'cazında acib bir nakş-ı beyan, garib bir san'at-ı lisanî. Tekrarı hiç bir zaman usandırmaz insanı.

İkinci Unsur ise: Umûr-u kevniyede gaybî olan esasat, İlahî hakâikten gaybî olan esrardan, gaybî-yi âsumanî.

Mazide ğaib olan gaybî olan umûrdan, müstakbelde müstetir kalmış olan ahvalden birden tazammun eden bir ilm-ül guyub hızanı,

Âlem-ül guyub lisanı, şehâdet âlemiyle konuşuyor erkânı, rumûz ile beyanı, hedef nev-i insanî, i'cazın bir lem'a-i nuranî...

Üçüncü Menba' ise: Beş cihetle hârika bir câmiiyet vardır. Lafzında, mânâsında, ahkâmda, hem ilminde, makasıdın mizanı.

Lafzı tazammun eder pek vasi’ ihtimalat; hem vücuh-u kesîre ki, her biri nazar-ı belâgatta müstahsen, arabiyece sahih, sırr-ı teşriî lâyık görüyor ânı.

Manâsında: Meşarib-i evliya, ezvak-ı ârifîni, mezahib-i sâlikîn, turuk-u mütekellimîn, menahic-i hükema, o i’caz-ı beyanî,

Birden ihata etmiş, hem de tazammun etmiş; delaletinde vüs’at, mânâsında genişlik. Bu pencere ile baksan, görürsün ne geniştir meydanı!

Ahkâmdaki istiâb; şu hârika şeriat ondan olmuş istinbat, saadet-i dâreynin bütün desatirini, bütün esbab-ı emni,

İçtimaî hayatın bütün revabıtını, vesail-i terbiye, hakâik-i ahvali birden tazammun etmiş onun tarz-ı beyanı...

İlmindeki istiğrak; hem ulûm-u kevniye, hem ulûm-u İlahî, onda meratib-i delalat, rumûz ile işârât, sureler surlarında cem’etmiştir cinanı.

Makasıd ve gayatta; müvazenet, ıttırad. Fıtrat desatirine mutabakat, ittihad; tamam müraat etmiş, hıfzeylemiş mizanı.

İşte lafzın ihatasında, mânânın vüs’atında, hükmün istiabında, ilmin istiğrakında, müvazene-i gayatta câmiiyet-i pürşanı!..

Dördüncü unsur ise: Her asrın derece-i fehmine, edebî rütbesine, hem her asırdaki tabakata, derece-i isti’dad, rütbe-i kabiliyet nisbetinde ediyor bir ifaza-i nuranî.

Her asra, her asırdaki her tabakaya kapısı küşade. Güya her demde, her yerde taze nâzil oluyor o Kelâm-ı Rahmanî.

İhtiyarlandıkça zaman, Kur’ân da gençleşiyor. Rumûzu hem tavazzuh eder, tabiat ve esbabın perdesini de yırtar o hitab-ı Yezdanî.

Nur-u tevhidi, her dem her âyetten fışkırır. Şehâdet perdesini gayb üstünden kaldırır. Ulviyet-i hitabı dikkate davet eder, o nazar-ı insanî.

Ki o lisan-ı gaybdır; şehâdet âlemiyle bizzât odur konuşur. Şu unsurdan bu çıkar; hârika tazeliği bir ihata-i ummanî!

Te'nis-i ezhan için akl-ı beşere karşı İlahî tenezzülât. Tenzil'in üslûbunda tenevvü ü munisliğidir mahbub-u ins ü cânı.

Beşinci Menba' ise: Nakl ve hikâyatında, ahbar-ı sadıkada, esasî noktalardan hazır müşahid gibi bir üslûb-u bedi-i pür-maânî

nakledereк, beşeri onunla ikaz eder. Menkulâtı şunlardır: Ahbar-ı evvelîni, ahval-i âhirîni, esrar-ı cehennem ve cinanı.

Hakaik-i gaybiye, hem esrar-ı şehâdet, serair-i İlahî, revabıt-ı kevniyeye dair hikâyatıdır hikâyet-i ayânî.

Ki, ne vaki' reddeylemiş, ne mantık tekzib etmiş. Mantık kabul etmezse, red de bile edemez. Semavî kitabların ki matmah-ı cihanî.

İttifakî noktalarda musaddıkane nakleder. İhtilafî yerlerinde musahhihane bahseder. Böyle naklî umûrlar bir "Ümmi"den sudûru hârika-i zamanî...

Altıncı Unsur ise: Mutazammın ve müessis olmuş din-i İslâma. İslâmiyet misline ne mazî muktedirdir, ne müstakbel muktedir; araştırsan zaman ile mekânı!..

Arzımızı senevî, yevmî dairesinde şu hayt-ı semavîdir; tutmuş da döndürüyor. Küreye ağır basmış, hem dahi ona binmiş, bırakmıyor isyanı.

Yedinci Menba' ise: Şu altı menba'dan çıkan envâr-ı sitte, birden eder imtizac. Ondan çıkar bir hüsün, bundan gelir bir hads, vasıta-i nurânî.

Şundan çıkan bir zevktir; zevk-i i'caz bilinir, tabirine lisanımız yetişmez. Fikir dahi kasırdır, görünür de tutulmaz o nücûm-u âsumanî.

Onüç asır müddette meyl-üt tahaddî varmış Kur'ânın a'dâsında, şevk-i taklid uyanmış Kur'ânın ahbabında. İşte i'cazın bir bürhanı...

Şu iki meyl-i şedidle yazılmıştır meydanda, milyonlarla kütüb-ü arabiye, gelmiştir kütübhane-i vücûda. Onlar ile Tenzili düşerse bir mizanı

Müvazene edilse, değil dânâ-i bî-müdânî, hattâ en âmî adam, göz kulakla diyecek: Bunlar ise insanî, şu ise âsûmanî!

Hem de hükmedecek: Şu bunlara benzemez, rütbesinde olamaz. Öyle ise ya umumdan aşağı; bu ise, bilbedahe malûm olmuş butlanı.

Öyle ise, umumun fevkindedir. Mazmunları o kadar zamanda kapı açık beşere vakfedilmiş, kendine davet etmiş ervah ile ezhanı!

Beşer onda tasarruf, kendine de maletmiş. Onun mazmunları ile yine Kur'âna karşı çıkmamış, hiçbir zaman çıkamaz; geçti zaman-ı imtihanı.

Sair kitablara benzemez, onlara makîs olmaz; zîrâ yirmi sene zarfında müneccemen hacetlere nisbeten nüzulü; müteferrik, mütekatı'; bir hikmet-i Rabbanî.

Esbab-ı nüzulü muhtelif, mütebayin. Bir maddede es'ile mütekerrir, mütefavit. Hâdisat-ı ahkâmı müteaddid, mütegayir. Muhtelif, mütefarık nüzulünün ezmanı.

Hâlât-ı telakkisi mütenevvi', mütehalif. Aksam-ı muhatabı müteaddid, mütebâid. Gayat-ı irşadında mütederric, mütefavit. Şu esaslara müstenid binaî, hem beyanî,

Cevabî, hem hitabî. Bununla da beraber selaset ve selâmet, tenasüb ve tesanüd, kemâlini göstermiş; işte onun şahidi: Fenn-i Beyan u maânî.

Kur’ân’da bir hassa var; başka kelâmda yoktur. Bir kelâmı işitsen, asıl sahib-i kelâmı arkasında görürsün, ya içinde bulursun. Üslûb: Âyine-i insanî.

Kur’ân ise, zahiren o Nebiyy-i Muhatabı gösterir; muhatap sahib-i kelama perde. Zira bir Vacib-ül Vücûd ki, bî-nefad u bî nihayet hitabu kelimat-ı sübhanî

La yühadd muhatabîne ezelden tâ ebede birden teveccüh etmiş, tekellüm de ediyor şöyle mahdud kelamın arkasında ezel ebed sultanı.

Yalnız bir lem’a-i tecellîsi; kabildir sıkışması; eğer bütün o bî-nihayet kelimât defaten dinlenmesi daire-i imkânda olsa idi bir mekanı

Yahut bütün muhatabîn, zerrat-ı kâinat suretinde tek bir kulak olsaydı, o üzn-ü cihanî, hem bir nur-u imanî; hem bir hads-i vicdanî.

Belki kelam-ı bî nihayet arkasında, ya içinde bî nihayet celal u azameti içinde o haşmet-i sübhanî görürdü timsalini.

Demek tenzilin esalibinde tenevvü’; İlâhî tenezzülat, tecellî-i esma ve sıfattır ki, kelamın arkasında görüyor onu bir nazar-ı imanî.

Her adam diyebilir: Şems benim için yakılmış evim olan dünyada, şu ayinede güneş bana tebessüm eder, bakıyor o ayn-ı âsumanî.

Allah eğer şu’uru hem de sözü verseydi, o nazenin-i semâ benimle konuşurdu, âyine de olurdu vasıta-i beyanî.

İnhisar-ı zihniyet ona bu hakkı verir, hem dahi diyebilir: “Rabbim benimle konuşur” kelâmın arkasında, görüyorum imanımla bir rahman-ı nuranî.

Bütün zîruh hem de bütün kâinat, birden böyle derler. Zîra onda tezahüm yoktur. İnhisar da olamaz; O sermedîdir lâ-mekanî.

Ey sâil-i misalî! Sen ki îcaz istedin, ben de işaret ettim. Eğer tafsil istersen, haddimin haricinde!.. Sinek seyretmez âsumanı.

Zira o kırk enva'-ı i'cazından yalnız bir tekini ki, cezalet-i nazmıdır;

İşarat-ül İ'caz'da sıkışmadı tibyanı.

Yüz sahife tefsirim ona kâfi gelmedi. Senin gibi ruhanî ilhamları ziyade; ben istiyorum senden tafsil ile beyanı!

□□□

اولاشماز دست أدب غرب هوسبار هواكار دهادار
دأب أدب أبد مدت قرآن ضيابار شفاكار هدادار

Ulaşmaz Dest-i Edeb-i Garb-i Hevesbâr-ı Hevakâr-ı Dehadâr De'b-i Edeb, Ebed-Müddet, Kur'ân-ı Ziyabâr-ı Şifakâr-ı Hüdadâr

Kâmilîn insanların zevk-i maalîsini hoşnud eden bir halet; çocukça bir hevese, sefihçe bir tabiat sahibine hoş gelmez,

Onları eğlendirmez. Bu hikmete binaen: Bir zevk-i süflî, sefih, hem nefsî ve şehvanî içinde tam beslenmiş, zevk-i ruhîyi bilmez.

Avrupa'dan tereşşuh etmiş şu hazır edebiyat, romanvari nazarla, Kur'ânda olan letaif-i ulviyet, mezaya-yı haşmeti göremez, hem tadamaz.

Kendindeki mihengi ona ayar edemez. Edebiyatta vardır üç meydan-ı cevelan; onlar içinde gezer, haricine çıkamaz:

Ya aşkla hüsündür, ya hamaset ve şehamet, ya tasvir-i hakikat. İşte yabanî edebse, hamaset noktasında hakperestliği etmez.

Belki zalim nev-i beşerin gaddarlıklarını alkışlamakla, kuvvet-perestlik hissini telkin

eder. Hüsün ve aşk noktasında, aşk-ı hakikî bilmez.

Şehvet-engiz bir zevki nefislerde zerkeder. Tasvir-i hakikat maddesinde, kâinata san'at-ı İlahî suretinde bakmaz,

Bir sıbga-i Rahmanî suretinde göremez. Belki tabiat noktasında tutar, tasvir ediyor, hem ondan da çıkamaz.

Onun için telkini aşk-ı tabiat olur. Maddeperestlik hissi, kalbe de yerleştirir, ondan ucuzca kendini kurtaramaz.

Yine ondan gelen, dalaletten neş'et eden ruhun ızdırabatına o edebsizlenmiş edeb, müsekkin hem münevvim; hakikî fayda vermez.

Tek bir ilâcı bulmuş, o da romanlarıymış. Kitab gibi bir hayy-ı meyyit, sinema gibi bir müteharrik emvat! Meyyit hayat veremez.

Hem tiyatro gibi tenasühvari, mazî denilen geniş kabrin hortlakları gibi, şu üç nevi romanlarıyla hiç de utanmaz.

Beşerin ağzına yalancı bir dil koymuş, hem insanın yüzüne fâsık bir göz takmış; dünyaya bir âlüfte fistanını giydirmiş, hüsn-ü mücerred tanımaz.

Güneşi gösterirse, sarı saçlı güzel bir aktrisi kârie ihtar eder, zahiren der: "Sefahet fenadır, insanlara yakışmaz,"

Netice-i muzırrayı gösterir. Halbuki sefahete öyle müşevvikane bir tasviri yapar ki, ağız suyu akıtır, akıl hâkim kalamaz.

İştihayı kabartır, hevesi tehyic eder, his daha söz dinlemez. Kur'ân'daki edebse hevayı karıştırmaz.

Hakperestlik hissi, hüsn-ü mücerred aşkı, cemalperestlik zevki, hakikatperestlik şevki verir; hem de aldatmaz.

Kâinata tabiat cihetinde bakmıyor; belki bir san'at-ı İlahî, bir sıbga-i Rahmanî noktasında bahseder, akılları şaşırtmaz.

Mârifet-i Sâni'in nurunu telkin eder. Herşeyde âyetini gösterir. Her ikisi rikkatli bir hüzün de veriyor, fakat birbirine benzemez.

Avrupazade edebse; fakd-ül ahbabdan, sahibsizlikten neş'et eden gamlı bir hüznü veriyor, ulvî hüznü veremez.

Zira sağır tabiat, hem de bir kör kuvvetten mülhemane aldığı bir hiss-i hüzün-gamdar; alemi bir vahşetzar tanır, başka çeşit göstermez.

O surette gösterir, hem de mahzunu tutar, sahibsiz de olarak yabaniler içinde koyar, hiçbir ümid bırakmaz.

Kendine verdiği şu hissî heyecanla git gide ilhada kadar gider, ta'tile kadar yol verir, dönmesi müşkil olur, belki daha dönemez.

Kur'ânın edebi ise: Öyle bir hüznü verir ki, âşıkane hüzündür, yetimane değildir. Firak-ul ahbabdan gelir, fakd-ül ahbabdan gelmez.

Kâinatta nazarı; kör tabiat yerine, şuûrlu hem rahmetli bir san'at-ı İlahî onun medar-ı bahsi, tabiattan bahsetmez.

Kör kuvvetin yerine; inâyetli, hikmetli bir kudret-i İlahî ona medar-ı beyan. Onun için kâinat, vahşetzar suret giymez.

Belki muhatab-ı mahzunun nazarında oluyor bir cem'iyet-i ahbab. Her tarafta tecavüb, her canibde tahabbüb; ona sıkıntı vermez.

Her köşede istinas, o cem'iyet içinde mahzunu vaz'ediyor, bir hüzn-ü müştakane, bir hiss-i ulvî verir, gamlı bir hüznü vermez.

İkisi birer şevki de verir: O yabani edebin verdiği bir şevk ile nefis düşer heyecana, heves olur münbasit; ruha ferah veremez.

Kur'ânın şevki ise: Ruh düşer heyecana, şevk-i maâlî verir. İşte bu sırra binaen, Şeriat-ı Ahmediye (A.S.M.) lehviyatı istemez.

Bazı âlât-ı lehvi tahrim edip, bir kısmı helâl diye izin verip. Demek hüzn-ü Kur'ânî veya şevk-i Tenzilî veren âlet, zarar vermez.

Eğer hüzn-ü yetimî veya şevk-i nefsanî verse, âlet haramdır. Değişir eşhasa göre, herkes birbirine benzemez.

Tarz-ı Nazar İkidir Biri Zulmettar, Diğeri Ziyadar

Tarz-ı nazar ikidir, tedkik iki çeşittir. Biri gittikçe nûrun alâ nûr tenevvür eder. Diğeri de: Gittikçe şübehatta boğulur. Zihni olur zulmettar.

Meselâ: Tatlı leziz bir su var. Onun da menbâı var, o menba'dan ise, binler cedavili var. Şûbeleri çok yerlerde dolaşır, bazen ecza-i murdar,

Onunla da bulaşır. İşte eğer bir adam o menbâ'ı da gördü, onun suyunu tattı, tatlılığı anladı; bir his ile de bildi, şuabâtta ittisal var.

Sonra hangi cedvele, yahud hangi fer'a birdenbire rastgelse, en edna bir emare tatlılığına dair onu eder teslimkâr.

Meğer kat'î delil ile aksini isbat ile o emareyi nakzeder. O vakit o da der: Başka madde karışmış şu zülal-ı hayattar.

Bu tarz ile bir tedkik; imana kuvvet verir, kalbe verir inşirah, Hakka verir inkişaf. Kur'ân'a da yakışır bu nazar-ı revnakdar.

Başka nazar hatardır. İkinci tarz-ı tedkik; o menba'dan aşağı Zihnen inmeğe bedel, tutar aşağıda gezer sersem gibi o davar.

Tedkikinde zemini semaya tercih eder; bu adam hangi fer'a birden bire rastgelse, acılığına dair bir emare-i şübhedar

Görürse, şübheye düşer. Tatlılığına hükmetmek kat'î delili ister, yâkinî bir bürhanı daim bu arzu var.

Heyhat! Bürhan her yerde ucuz ile gelmez. Böyle her incecik bir fer'a, bir delile umumun semeresi, netice-i cesime, ona bindirmeğe talebkâr.

Gitgide şüphe tezayüd eder, emniyetsizlik basar, vesvese de şek olur. İşte böyle bir nazar, cezası olur sakar, akılda da kusur var.

Desatiri fakirdir, havsalası da dardır, ger eli yetişmezse bu ulvî hakikata döner der: Değil hak, red ile eder inkâr.

Emsâl-i Kürdîye imiş: Bir vakit ayı gitmiş üzüm ağacının altına. Ağzı yetişmeyince demiş : "Tuh!.. Bu ekşidir murdar."

Dallar Semeratı Rahmet Namına Takdim Ediyor

Şecere-i hilkatın dalları her tarafta semerat-ı niamı zîruhun ellerine zahiren uzatıyor.

Hakikatte bir yed-i rahmet, bir dest-i kudrettir ki o semeratı, o dalları içinde sizlere uzatıyor.

O yed-i rahmeti, siz de şükr ile öpünüz. O dest-i kudreti de minnetle takdis ediniz...

Fatiha'nın Âhirinde İşaret Olunan Üç Yolun Beyanı

Ey birader-i pür emel! Hayalini ele al, benimle beraber gel. İşte bir zemindeyiz, etrafına bakarız; kimse de görmez bizi.

Çadır direkleri hükmünde yüksek dağlar üstünde karanlıklı bir bulut tabakası atılmış, hem o dahi kaplatmış zeminimizin yüzü.

Müncemid bir sakf olmuş, fakat altı yüzü açıkmış, o yüz güneş görürmüş. İşte bu bulut altındayız, sıkıyor zulmet bizi.

Sıkıntı da boğuyor, havasızlık öldürür. Şimdi bize üç yol var: Bir âlem-i ziyadar, bir kerre seyrettimdi bu zemin-i mecazî.

Evet bir kerre buraya da gelmişim, üçüne de ayrı ayrı dahi gitmişim. Birinci yolu budur: Ekseri burdan gider, o da devr-i âlemdir, seyahata çeker bizi.

İşte biz de yoldayız, böyle yayan gideriz. Bak şu sahranın kum deryalarına, nasıl hiddet saçıyor, tehdid ediyor bizi!

Bak şu deryanın dağvari emvacına! O da bize kızıyor. İşte Elhamdülillah öteki yüze çıktık; görürüz güneş yüzü.

Fakat çektiğimiz zahmeti ancak da biz biliriz. Of, tekrar buraya döndük! Şu zemin-i vahşetzâr, bulut damı zulmettar. Bize lâzım, revnakdar eder kalbdeki gözü

Bir âlem-i ziyadar. Fevkalâde eğer bir cesaretin var, gireriz de beraber, bu yol pür-hatarkâr. İkinci yolumuzu:

Tabiat-ı arzı deleriz, o tarafa geçeriz. Ya fıtrî bir tünelden titreyerek gideriz. Bir vakitte bu yolda seyrettim de geçtim bî-nâz ve pür-niyazî.

Fakat o zaman tabiatın zemini eritecek, yırtacak bir madde var idi elimde. Üçüncü yolun o delil-i mu'cizi,

Kur'ân onu bana vermişti. Kardeşim, arkamı da bırakma, hiç de korkma! Bak hâ, şurada tünelvari mağaralar, tahtel'arz akıntılar beklerler ikimizi.

Bizi geçirecekler. Tabiat da, şu müdhiş cümudiyeleri de seni hiç korkutmasın. Zîrâ bu abus çehresi altında merhametli sahibinin tebessümlü yüzü.

Radyumvari o madde-i Kur’ânî ışığıyla sezmiştim. İşte, gözüne aydın! Ziyadar âleme çıktık, bak şu zemin-i pür-nâzı.

Bu feza-yı latif, şirin. Yahu başını kaldır bak semavata ser çekmiş, bulutları da yırtmış, aşağıda bırakmış. Davet ediyor bizi.

Şu şecere-i tûbâ, meğer o Kur’ân imiş. Dalları her tarafa uzanmış. Tedelli eden bu dala biz de asılmalıyız, oraya alsın bizi.

O şecere-i semavî; bir timsali zeminde olmuş şer’-i enveri. Demek zahmet çekmeden o yol ile çıkardık bu âlem-i ziyaya, sıkmadan zahmet bizi.

Madem yanlış etmişiz; eski yere döneriz, doğru yolu buluruz. Bak, üçüncü yolumuz; şu dağlar üstünde durmuş olan şehbazi.

Hem de bütün cihana okuyor bir ezanı. Bak müezzin-i a’zama, Muhammed-ül Hâşimî (A.S.M.) davet eder insanı, âlem-i nur, envere. İlzam eder niyaz ile namazı.

Bulutları da yırtmış, bak bu hüda dağlarına; semavata ser çekmiş, bak şeriat cibaline, nasıl müzeyyen etmiş zeminimizin yüzü gözü.

İşte çıkmalıyız buradan himmet tayyaresiyle. Ziya, nesim orada, nur u cemal orada. İşte buradadır Uhud-u Tevhid, o cebel-i azizi.

İşte şuradadır Cûdi-i İslâmiyet, o cebel-i selâmet. İşte Cebel-ül Kamer olan Kur’ân-ı Ezher, zülâl-i Nil akıyor o muhteşem menba’dan. İç o âb-ı lezizi!..

فَتَبَارَكَ اللّٰهُ اَحْسَنُ الْخَالِقِينَ

وَ اٰخِرُ دَعْوَينَا اَنِ الْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ

Ey arkadaş! Şimdi hayali baştan çıkar, aklı kafaya geçir! Evvelki iki yolun mağdub ve dâllîn yolu; hatarları pek çoktur, kıştır daim güz yazı...

Yüzde biri kurtulur; Eflatun, Sokrat gibi. Üçüncü yol; sehildir, hem karib u müstakimdir. Zaîf, kavî müsâvî, herkes o yoldan gider. En rahatı budur ki: Şehid olmak ya gazi.

İşte neticeye gireriz. Evet deha-yı fennî, evvelki iki yoldur, ona meslek ve mezheb. Fakat hüda-yı Kur'ânî, üçüncü yoldur; onun sırat-ı müstakimi îsal eder o bizi.

صِرَاطَ الَّذِينَ اَنْعَمْتَ □ اَللّٰهُمَّ اِهْدِنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ
غَيْرِ الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ وَ لاَ الضَّآلِّينَ ا□مِينَ □ عَلَيْهِمْ

Hakiki Bütün Elem Dalalette, Bütün Lezzet İmandadır. Hayal Libasını Giymiş Muazzam Bir Hakikat

Ey yoldaş-ı hûş-dar! Sırat-ı müstakimin o meslek-i nuranî, mağdub ve dâllînin o tarîk-ı zulmanî, tam farklarını görmek eğer istersen ey aziz!

Gel vehmini ele al, hayal üstüne de bin, şimdi seninle gideriz zulümat-ı ademe. O mezar-ı ekberi, o şehr-i pür-emvatı bir ziyaret ederiz.

Bir Kadîr-i Ezelî, kendi dest-i kudretle bu zulümat kıt'adan bizi tuttu çıkardı, bu vücûda bindirdi, gönderdi şu dünyaya; şu şehr-i bî-lezaiz.

İşte şimdi biz geldik şu âlem-i vücûda, o sahra-yı hâile. Gözümüz de açıldı, şeş cihette biz baktık; evvel isti'tafkârane önümüze bakarız.

Lâkin beliyyeler, elemler önümüzde düşmanlar gibi tehacüm eder. Ondan korktuk, çekindik. Sağa

sola, anasır, tabâyia bakarız, ondan meded bekleriz.

Lâkin biz görüyoruz ki; onların kalbleri kasiye, merhametsiz. Dişlerini bilerler, hiddetli de bakarlar; ne naz dinler, ne niyaz!

Muztar adamlar gibi me'yusane nazarı yukarıya kaldırdık. Hem istimdadkârane ecram-ı ulviyeye bakarız; pek dehşetli tehdidkâr da görürüz.

Güya birer gülle bomba olmuşlar, yuvalardan çıkmışlar, hem etraf-ı fezada pek sür'atli geçerler. Her nasılsa ki onlar birbirine dokunmaz.

Ger birisi yolunu kazara bir şaşırtsa, el'iyazü billah, şu âlem-i şehâdet ödü de patlayacak. Tesadüfe bağlıdır; bundan dahi hayır gelmez.

Me'yusane nazarı o cihetten çevirdik, elîm hayrete düştük. Başımız da eğildi, sinemizde saklandık, nefsimize bakarız, mütalaa ederiz.

İşte işitiyoruz; zavallı nefsimizden, binlerle hacetlerin sayhaları geliyor. Binlerle fâkatlerin enînleri çıkıyor. Teselliyi beklerken tevahhuş ediyoruz.

Ondan da hayır gelmedi. Pek ilticakârane vicdanımıza girdik; içine bakıyoruz, bir çareyi bekleriz. Eyvah! Yine bulmayız; biz meded vermeliyiz.

Zira onda görünür binlerle emelleri, galeyanlı arzular, heyecanlı hissiyat, kâinata uzanmış. Herbirinden titreriz, hiç yardım edemeyiz.

O âmâl sıkışmışlar vücûd-adem içinde; bir tarafı ezele, bir tarafı ebede uzanıp gidiyorlar. Öyle vüs'atları var; ger dünyayı yutarsa o vicdan da tok olmaz.

İşte bu elîm yolda nereye bir baş vurduk, onda bir bela bulduk. Zîra mağdub ve dâllîn yolları böyle olur. Tesadüf ve dalalet, o yolda nazar-endaz.

O nazarı biz taktık, bu hale böyle düştük. Şimdi dahi halimiz ki mebde' ve meâdi, hem Sâni' ve hem haşri muvakkat unutmuşuz.

Cehennem'den beterdir, ondan daha muhriktir, ruhumuzu eziyor. Zîra o şeş cihetten ki onlara baş vurduk, öyle halet almışız.

Ki yapılmış o halet, hem havf ile dehşetten, hem acz ile ra'şetten, hem kalak ve vahşetten, hem yütm ve hem yeisten mürekkeb vicdan-sûz.

Şimdi her cihete mukabil bir cepheyi alırız, def'ine çalışırız. **Evvel,** kudretimize müracaât ederiz, vâesefâ görürüz ki, âcize ve zaîfe.

Sâniyen: Nefiste olan hacâtın susmasına teveccüh ediyoruz. Vâesefâ durmayıp bağırırlar görürüz.

Sâlisen: İstimdadkârane, bir halaskârı için bağırır, çağırırız. Ne kimse işitiyor, ne cevabı veriyor. Biz de zannediyoruz:

Herbir şey bize düşman, herbir şey bizden garib. Hiçbir şey kalbimize bir teselli vermiyor; hiç emniyet bahşetmez, hakikî zevki vermez.

Râbian: Biz ecram-ı ulviyeye baktıkça, onlar nazara verir bir havf ile dehşeti. Hem vicdanın müz'ici bir tevahhuş geliyor; akıl-sûz, evham-sâz!

İşte ey birader! Bu dalaletin yolu, mahiyeti şöyledir. Küfürdeki zulmeti, bu yolda tamam gördük. Şimdi de gel kardeşim, o ademe döneriz.

Tekrar yine geliriz. Bu kerre tarîkımız sırat-ı müstakimdir, hem imanın yoludur. Delil ve imamımız, inâyet ve Kur'ân'dır, şehbaz-ı edvar-pervaz.

İşte Sultan-ı Ezel'in rahmet ve inâyeti, vakta bizi istedi, kudret bizi çıkardı, lütfen bizi bindirdi kanun-u meşiete. Etvar üstünde perdaz.

Şimdi bizi getirdi, şefkat ile giydirdi şu hil'at-ı vücûdu, emanet rütbesini bize tevcih eyledi. Nişan: Niyaz ve namaz.

Şu edvar ve etvarın, bu uzun yolumuzda birer menzil-i nazdır. Yolumuzda teshilât içindir ki, kaderden bir emirname vermiş, sahife de cephemiz.

Her nereye geliriz, herhangi taifeye misafir oluyoruz, pek uhuvvetkârane istikbal görüyoruz. Malımızdan veririz, mallarından alırız.

Ticaret muhabbeti; onlar bizi beslerler, hediyelerle süslerler, hem de teşyi' ederler. Gel gele işte geldik, dünya kapısındayız, işitiyoruz âvâz.

Bak girdik şu zemine; ayağımızı bastık şehâdet âlemine; Şehr-âyîne-i Rahman, gürültühane-i insan. Hiçbir şeyi bilmeyiz, delil ve imamımız

Meşîet-i Rahman'dır. Vekil-i delilimiz, nâzenin gözlerimiz. Gözlerimizi açtık, dünya içine saldık. Hatırına gelir mi evvelki gelişimiz?

Garib, yetim olmuştuk; düşmanlarımız çoktu, bilmezdik hâmimizi. Şimdi nur-u iman ile o düşmanlara karşı bir rükn-ü metînimiz,

İstinadî noktamız, hem himayetkârımız def'eder düşmanları. O iman-ı billahtır ki ziya-i ruhumuz, hem nur-u hayatımız, hem de revh-u ruhumuz.

İşte kalbimiz rahat, düşmanları aldırmaz, belki düşman tanımaz. Evvelki yolumuzda, vakta vicdana girdik; işittik ondan binlerle feryad u fîzar ve âvâz.

Ondan belaya düştük. Zîra âmâl, arzular, isti'dad ve hissiyat; daim ebedi ister. Onun yolunu bilmezdik, bizden yol bilmemezlik, ondan fîzar ve niyaz.

Fakat elhamdülillah! Şimdi gelişimizde bulduk nokta-i istimdad, ki daim hayat verir o isti'dad-ı âmâle; tâ ebed-ül-âbâda onları eder pervaz.

Onlara yol gösterir, o noktadan isti'dad hem istimdad ediyor, hem âb-ı hayatı içer, hem

kemâline koşuyor; o nokta-i istimdad, o şevk-engiz remz ü nâz.

İkinci kutb-u iman ki: Tasdik-i haşirdir, Saadet-i ebedî. O sadefin cevheri iman, bürhanı Kur'ân. Vicdan-ı insanî bir râz.

Şimdi başını kaldır, şu kâinata bir bak, onun ile bir konuş. Evvelki yolumuzda pek müdhiş görünürdü. Şimdi de mütebessim her tarafa gülüyor, nâzenînane niyaz u âvâz.

Görmez misin; gözümüz arı-misal olmuştur, her tarafa uçuyor. Kâinat bostanıdır, her tarafta çiçekler, her çiçek de veriyor ona bir âb-ı lezîz.

Hem ünsiyet, tesellî, tahabbübü veriyor. O da alır getirir; şehd-i şehâdet yapar. Balda bir bal akıtır, o esrar-engiz şehbaz.

Harekât-ı ecrama, ya nücûm, ya şümusa nazarımız kondukça; ellerine verirler Hâlıkın hikmetini. Hem mâye-i ibreti, hem cilve-i rahmeti alır ediyor pervaz.

Güya şu Güneş bizlerle konuşuyor, der: "Ey kardeşlerimiz! Tevahhuşla sıkılmayınız! Ehlen sehlen merhaba, hoş teşrif ettiniz. Menzil sizin, ben bir mumdar-ı şehnaz.

Ben de sizin gibiyim, fakat sâfi isyansız, mutî' bir hizmetkârım. O Zât-ı Ehad-i Samed ki mahz-ı rahmetiyle hizmetinize beni müsahhar-ı pürnur etmiş. Benden hararet, ziya; sizden namaz ve niyaz."

Yahu, bakın Kamer'e! Yıldızlarla denizler herbirinde kendine mahsus birer lisanla: "Ehlen sehlen merhaba!" derler. "Hoş geldiniz, bizi tanımaz mısınız?"

Sırr-ı teavünle bak, remz-i nizamla dinle! Herbirisi söylüyor: "Biz de birer hizmetkâr, Rahmet-i Zülcelal'in birer âyinedarıyız; hiç de üzülmeyiniz, bizden sıkılmayınız!."

Zelzele na’raları, hâdisât sayhaları sizi hiç korkutmasın, vesvese de vermesin. Zîrâ onlar içinde bir zemzeme-i ezkâr, bir demdeme-i tesbih, velvele-i nâz u niyaz.

Sizi bize gönderen o Zât-ı Zülcelal’in, ellerinde tutmuştur bunların dizginleri. İman gözü okuyor yüzlerinde âyet-i rahmet, herbiri birer âvâz.

Ey mü’min-i kalb-hüşyâr! Şimdi gözlerimiz bir parça dinlensinler, onların bedeline hassas kulağımızı imanın mübarek eline teslim ederiz, dünyaya göndeririz; dinlesin leziz bir sâz.

Evvelki yolumuzda bir matem-i umumî, hem vaveylâ-yı mevtî zannolunan o sesler, şimdi yolumuzda birer nevaz u namaz, birer âvâz u niyaz, birer tesbihe âğâz.

Dinle: Havadaki demdeme, kuşlardaki civcive, yağmurdaki zemzeme, denizdeki gamgama, raadlardaki rakraka, taşlardaki taktaka birer mânidar nevaz...

Terennümat-ı hava, naârat-ı ra’diye, nağamat-ı emvac, birer zikr-i azamet. Yağmurun hezecatı, kuşların seceâtı birer tesbih-i rahmet, hakikata bir mecaz.

Eşyada olan asvat, birer savt-ı vücûddur: “Ben de varım” derler. O kâinat-ı sâkit, birden söze başlıyor: “Bizi camid zannetme, ey insan-ı boşboğaz!.”

Tuyurları söylettirir ya bir lezzet-i nimet, ya bir nüzul-ü rahmet. Ayrı ayrı seslerle, küçük âğâzlarıyla rahmeti alkışlarlar, nimet üstünde iner, şükür ile eder pervaz.

Remzen onlar derler: “Ey kâinat kardeşler! Ne güzeldir hâlimiz; şefkatle perverdeyiz, hâlimizden memnunuz. Sivri dimdikleriyle fezaya saçıyorlar birer âvâz-ı pür-nâz.

Güya bütün kâinat ulvî bir musikîdir, îman nuru işitir ezkâr ve tesbihleri. Zîrâ hikmet reddeder tesadüf vücûdunu, nizam ise tardeder ittifak-ı evham-sâz.

Ey yoldaş! Şimdi şu âlem-i misalîden çıkarız, hayalî vehimden ineriz, akıl meydanında dururuz, mizana çekeriz, ederiz yolları ber-endaz.

Evvelki elîm yolumuz mağdub ve dâllîn yolu. O yol verir vicdana, tâ en derin yerine hem bir hiss-i elîmi, hem bir şedid elemi. Şuûr onu gösterir. Şuûra zıd olmuşuz.

Hem kurtulmak için de muztar ve hem muhtacız. Ya o teskin edilsin, ya ihsas da olmasın; yoksa dayanamayız, feryad u fîzar dinlenmez.

Hüdâ ise şifadır. Heva, ibtal-i histir. Bu da teselli ister, bu da tegafül ister, bu da meşgale ister, bu da eğlence ister; hevesat-ı sihirbaz.

Tâ vicdanı aldatsın, ruh da tenvim edilsin, tâ elem hissolmasın. Yoksa o elem-i elîm, vicdanı ihrak eder; fîzara dayanılmaz, elem-i ye’s çekilmez.

Demek sırat-ı müstakimden ne kadar uzak düşse; o derece nisbeten şu halet tesir eder, vicdanı bağırttırır. Her lezzetin içinde elemi var, birer iz.

Demek heves, heva, eğlence, sefahetten memzuc olan şaşaa-i medenî, bu dalaletten gelen şu müdhiş sıkıntıya bir yalancı merhem, uyutucu zehirbaz.

Ey aziz arkadaşım! İkinci yolumuzda, o nuranî tarîkte bir haleti hissettik; o haletle oluyor hayat, maden-i lezzet. Âlâm, olur lezaiz.

Onunla bunu bildik ki; mütefavit derecede, kuvvet-i iman nisbetinde ruha bir halet verir. Cesed ruhla mültezdir, ruh vicdanla mütelezziz.

Bir saadet-i âcile, vicdanda münderiçtir; bir firdevs-i manevî, kalbinde mündemiçtir. Düşünmekse

deşmektir; şuûr ise, şiar-râz.

Şimdi ne kadar kalb ikaz edilirse, vicdan tahrik edilse, ruha ihsas verilse; lezzet ziyade olur, hem de döner ateşi nur, şitası yaz.

Vicdanda firdevslerin kapıları açılır, dünya olur bir cennet. İçinde ruhlarımız eder pervaz u perdaz, olur şehbaz u şehnaz, yelpaz namaz u niyaz.

Ey aziz yoldaşım! Şimdi Allah’a ısmarladık. Gel, beraber bir dua ederiz, sonra da buluşmak üzere ayrılırız:

اَللّٰهُمَّ اِهْدِنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ آمِينَ

Kıssa-ı Musa’nın Tekrarından çıkan Lemâat-ı İ’caz

اِنَّ قِصَّةَ مُوسَى اَجْدَى مَنْ تَفَا رِيقِ الْعَصَا أَخَذَ هَاالْقُرْآنُ بِيَدِهِ الْبَيْضَاءِ فَخَرَّتْ سَحَرَةُ الْبَيَانِ سَاجِدِينَ لِبَلاَغَتِهِ الزَّهْرَاءِ !

Şu kıssa, Kur’ân’da tekraren zikrolunur. Zîrâ azîm bir kıymeti var. Hakikatı büyüktür, çok esrara maliktir. Te’sis-i İslâmiyet hem tebliğ-i risalet..

Tahammül-ü meşakkat, hem de telkin-i ümmet.. Telakki-i millette, bir üsve-i hasene, hem bir misal-i enseb.. O kıssa-i Musa’dır; esasat-ı Risalet.

Desatir-i mühimme, o kıssa zımnındadır. Vücûhunda tenevvü’, cihatı da kesire; ikinci derecede tebaiye. Bir cihet-i hayatın mazîye müstakbele uzanmış derin hem pek de geniş, İçtimaî hayatın desatiri cami’dir; ziya gıda gibidir, İhtiyac-ı hakikat.

Düstur tekerrür etse, ders de tekerrür eder. İkinci derecede, binler düsturlarından birkaç tane nümune: Meselâ, Firavun'a hitaben, şu cümle-i azamet..

Meselâ: فَالْيَوْمَ نُنَجِّيكَ بِبَدَنِكَ

Şu Feraîn-ı Mısrînin; mumyalarla emvatın, ecsadını mazîden, müstakbele nakleden, garip bir düstûr-u mevt-alûd-i hayatı, ihtarla verir dehşet.

Hatta Firavun-u Musa bedeni de nâcîdir, seyl-i zaman atmıştır; mumya tahta üstüne, şu asrın sahiline, atik bir yadigâr-ı ibret.

Meselâ: يَا هَامَانُ ابْنِ لِى صَرْحًا

Şu kelâm bize diyor: O dağsız düz kıtanın, tağî selâtininde, ehramların inşası, arzu-yu garibî, bir meyelân-ı haşmet

Hükümran olduğunu; muhteşem ehramlara, zulüm ve abes şeylere, vücud veren bir düstûr, bu cümle eder ihtar, verir bir ders-i hikmet.

Meselâ: اِنَّ قَارُونَ كَانَ مِنْ قَوْمِ مُوسَى

Şu hüküm beşere der: Akvam-ı cihanın beyninde, kavm-i benî İsrail, efradları elinde, muzır hem de haram, gayet büyük bir servet.

Lâsiyyema vesail-i riba ile, servetleri tutturan, hem de onu toplayan, hariskâr bir düsturu, şu cümle ihtar eder; dinliyor beşeriyet.

Meselâ : وَلَنْ يَتَمَنَّوْهُ اَبَدًا

Şu cümlenin zımnından, kavm-i Yehûd'a mahsus bir tarz-ı hırs-ı hayat, bir çeşit havf-ı memat, beşere ihtar eder, bir düstur-u garabet.

Onlardan bir cemaat, huzur-u Nebevi'de, münazara isterken; "Kendini haklı bilen, mevti temenni edip izhar etsin bir hüccet"

Teklif etti Peygamber. Kimse lisan-ı kâl ile etmedi hiç cesaret, yine lisan-ı halle, hırs-ı hayat hissiyle, şimdiye dek o millet,

Hâlâ kılar istinkâf, mevti etmez temenni. Bunu bilsin her cebîn: Havf-ı mevt, mevt getirir. Hırs-ı hayat zilleti. İşte i’câz-ı âyet.

Meselâ: يُذَبِّحُونَ اَبْنَاءَكُمْ وَيَسْتَحْيُونَ نِسَاءَكُمْ

Bu cümlenin zımnında, bedbaht kavm-i Yehûd’un; kaderin kalemiyle, alınlarına yazılmış, hayatî müthiş düstur, daimi bir musibet..

O da budur: O kavmin cihanın aktarında, hemen şimdiye kadar, mükerrer hedef olmuş, o bedbaht olmuş millet.

Pek çok katliâmlara… Kızlarıyla hayatta, sefahet âleminde, büyük rol oynanılmış… İşte bu kelâm der: O asırda hâdise-i musibet;

Â’sarın düsturudur. İhtar eder beşere, hâdise düstur olmuş, o milletin manevî şahsiyeti, göstermiş müşahhas bir cemaat!..

Meselâ: وَضُرِبَتْ عَلَيْهِمُ الذِّلَّةُ وَالْمَسْكَنَةُ

Evet havf-ı mevt, mevte sebep. Hırs-ı hayat illet-i zillet. Bu iki düstur-u hikmet, içine almış iki cümle-i âyet.

Hem şu cümlenin zımnında, evvelki düstur gibi, kaderî bir düsturu, ihbar-ı gayb nevinden, beşere ihtar eder, hem de eder işaret,

Ki o kavm-i azîmin, eskide hâkimiyet, azametli bir tarih, olmuş olduğu halde; inad ve hırs-ı hayat, vermiş onlara, zillet ile esaret.

Meselâ: وَلاَ تَعْثَوْا فِى اْلاَرْضِ مُفْسِدِينَ ۞ لَتُفْسِدُنَّ فِى اْلاَرْضِ

Şu cümlede o kavmin, bu zamana kadar da, beşerde oynadığı, ifsad ile riba ile, hile ile hem hiyanet.

Derin bir intikamla, müfsidâne bir rolü, o inadlı rolünü, oynattıran hâlet-i rûhideki düsturu, ihtar eder şu âyet.

Şu kaç cümle nümune, denizden yedi katre. Hâdise etse tekerrür, İnkılâb eder düstura… Kur’ân’daki

tekerrür, bu sırra eder remzi, hem de eder delâlet.

Tekrar-ı Kur'ân'ın Bir Sırrı

Bâzan görünür, bir nurda nar, tahkikte tekrar, tezkar ile takrir, terdad ile ihtar; güzeldir büleğaya, hutebaya.

İnsan nasıl, her ân havaya, her gün gıdaya, her hafta ziyaya, her ay nisaya, her sene devaya

muhtaç ve hem fakirdir; tekerrür-ü esbabla, müsebbebat eder teceddüd-ü iade, ona tekrar denilmez. Öyle de: İnsan-ı zû zekaya;

Aklı canı cenânı, hem sırrı hem vicdanı, her an hakikate muhtaçtır. Her dakikada hakka dahi müştaktır her zaman aşıktır tecellaya.

Her saat kezâ zikre, fakirdir, her gün de mârifete talibdir. Şu hacât tekerrür eder, Kur'ân dahi tekrar ile, sevkediyor ziyaya.

Tekrarı ciddi tezkar… Evet tekrar, bâzan kusurdur, fakat lezaiz ve zevaid olan umurda, ki zinet olur eşyaya.

Meselâ: Bir taamda, eğer kût ve gıda ise, tekrarı ülfet verir, ünsiyete sebeptir. Mizac daim müştaktır, menûs olan gıdaya.

Ger tefekküh nev'indense; lezzeti teceddüdde, tekrarı usandırır. Meselâ bir kelâmda, hakikat-ı sabite, ki kâbildir nemaya;

Tekrarı takrir eder, iadesi tahkiktir, kalb dahi öyle ister. Eğer üslûb-ü suret ise, tenevvü'u lâzımdır, müstahsen büleğaya.

Sûret eskileniyor, teceddüdü istiyor. Kur'ân baştan aşağı, kût-u kalbdir, kuvvet-i vicdan; yüksektir zeminden ta semaya.

Hem gıda-yı ervah, hem deva-yı ezhandır. Tekrar ve terdad ise, tahkik ile takrirdir, tenvir ile tekmildir; kuvvet verir hüdaya.

Ondan bir kısmı ise; o kûtun hülâsası, ona hâcet ziyade, tekrarı o nisbette.. O kısımdan bir kısmı, hülâsat-ül hülâsa. Hakaika bir mâye.

Mütecessid bir nurdur, sermedî bir cesetle. O da Besmele gibi, Ona hacet ânîdir; heva-i nesimî gibi, hayatî bir havaya.

Madem Kur'ân ki haktır, hem nûranî hakikat; hakikat massedilmez, Belki verir bir ziya, hem de hazm olunmaz, îsal eder şifaya.

Bir İnsanla [237*)] Bir Şeytanın Bir Meselede Mücadeleleri

Bir zaman bir şeytan, o hasm-ı bî eman, vesveseye bindi. Çağırdı meydana, zînisyan bir insan, başladı cidal ve imtihan.

Müvesvis dedi ki; "Kur'ân'ı dinlersen bî-tarafane bak, sonra da i'cazı, neredeir tahkik et." Cevaben dedi insan:

Ey mel'un, bî-tarafane düşünmek ise, muvakkat bir dinsizlik olur, iltizamı kırar. İltizam, imanın lazımı.. Döndü yine şeytan

Dedi: "Farzet ki; beşerin sözü imiş, o nazarla bir bak.. belağatı nasıldır, tahkik de böyledir." Yine o insan

Dedi: "Ey racim! Bî-tarafane düşünmek başka; aksini, nakîzini düşünmek, hem farzetmek büsbütün başka olur her zaman."

Zira o tevakkuf, bu reddir. O adem-i kabul, bu kabul-u ademdir. O dedi : "Muhal dahi farzolunur, farazîde müşahhat olamaz." Döndü yine o insan

Dedi: “Belâğat, mukteza-yı hâle mutabakatıdır kelâmın. Halbuki mütekellim, muhatab ve esas-ı maksad, mutabakatta üç esastır bîgüman.

Tesirleri azîmdir; en âli bir noktada, olan şu üç esas, dediğin bir farz ile, Minareden kuyuya indirip, edip tebdil-i mekan.

En edna bir surette, esasat-ı âhere, kalb ve tebdil etmektir. Mezayası da söner.. Sadefi yaz-baharken, olur mânası kış bir hazân.

Müthiş acılık veren bir kaba, ifrağ etsen gayet şirin bir suyu, tatlılığı kaybolur, zevke de acı gelir. Döndü yine o şeytan

Dedi: “Muhakkık bir hâkimdir, hâkim de bîtaraftır.” İnsan dedi: “Ey mel’un! İlmî mesele değil, o bir mes’ele-i iman.

İltizam u i’tikad, her dem onun şe’nidir. İlmî mes’elelikten çoktan beri çıkmıştır, başkaya kıyas olmaz, o mes’ele-i vicdan.

Zira bir mesele ki; tarafeyn yakındır birbirine, ortası düşünülür, iki taraf da razı, el de yetişebilir, kime düştüğü zaman.

İki tarafı birer ihtimalle, hissesine rapteder; fakat bir tarafı Süreyya, fevkindeyse, diğeri seranın, tahtındasa o zaman.

İki taraf ortası, bîtarafı düşünmek, hiçbir vakit olamaz. Orta yerinde durmak; biri leke-i zemin, diğeri zinet-i âsuman.

İki tarafa elini uzatıp, birer hisseyi vermek, tahkike hiç sıkışmaz. Mesafenin nısfında, aşağı tarafında farz ile bir meyelan;

Hem vehm ile ne kadar indirirse ona temayül etse, tarafgirlik olur. Fakat fena tarafta, vesveseye itaât, insafa olur isyan.

Madem orta yeri tutulmaz; ya serada farzedilir, o halde bahaneler çoğalır, lâzım olur, kat’î bedahet-i îkan,

Mâni'leri kıracak, fevkalade bir kuvvet, tâ mefrûzu seradan Süreyya fevkine çıkarsın. Evet oturmuş Furkân, bir fark-ı ferkadan.

Tahkikin şe'ni şudur; madem süreyyada görünmüş, o sureti göstermiş, orada farzetmesi tahkikin mezhebinde, farz ve vaciptir her an.

Onu orada görecek, arş-i a'lada tutup, onun berahinini mismar gibi takacak, delailin sütunu birer birer takacak, dest-i emin-i iman.

Şeytan dedi: Zannınız, nazımdaki letaif, derece-i i'cazdır. Meziyet-i kelamı şu farz ile değişmez." Yine döndü o insan,

Dedi: "Tam bâtılı iltizam demek olan bu farzdan, muzahref ve farazî bir sahib-i kelâm çıkar, tedehhüş eder vicdan.

O mefrûzdan öyle müthiş noktalar gelir; değil i'caz-ı belâgat belki bütün meziyeti mahveder..." Döndü yine o şeytan,

Dedi: "Neden öyledir?" O insan dedi: "Zira tahkik ve insafa zıd, o küfrî farzında (Eliyazübillah!..) bir mecmua-i riya, bühtan

Farzetmek demektir. Bu farza şeytan dahi, elbet cesaret etmez." O dedi: "Şeytan olmasaydım, tasdik ederdim seni ey insan!"

"Fakat bu noktadan veririm, kâfirlere şüpheler, mü'minlere vesvese." Bundan o mülzem oldu, başka şüpheye döndü, yine o şeytan.

Dedi: "Beşerle hem beşer gibi konuşmak nasıl ona yakışır? Hem nasıl da konuşur; azameti tenezzül etmez." Döndü dedi de insan:

اَلاَيَتَكَلَّمُ مَنْ bir düstur-u kat'îdir, اَلاَ يَعْلَمُ مَنْ خَلَقَ عَلِمَ

O düsturun lazımı, mütekellimdir bî güman, ola mekânı her zaman.

Evet dünya içinde insan, insan içinde lisan, lisan içinde beyan, beyan içinde kelam, kelam

içinde hurufu halkeden Hallak-ı Rahman;

Hem lisanımızı, hem lisanımız içinde, huruf ve kelimatı, halkeden dahi, hem tamamıyla bilen, O Zülkelâm-ı Zülkemal, O Rahim-i Mennân.

Kendi tenezzülat-ı rahmetiyle, bizim lisanımızla, tarz-ı beyanımızla neden konuşmasın bizimle. İşte Tevrat, Zeburla Suhuf ve İncil ve Kur'ân.

Evet Rububiyet istiyor, Uluhiyyet mukteza-i hikmet tensib ediyor. İnayet müstelzimdir, belagat der: Ahsen.. ona eder istinad sırr-ı nizam-ı cihan.

Tokmak gibi bu cevap, o şeytanın başına, öyle müthiş bir indi ki; O şeytanı kaçırdı, zaptetti insanoğlu, o meydan-ı imtihan.

Bundan da mülzem oldu.. O şeytan döndü, dedi: "Dersiniz; Kur'ân beşere rahmet.. Halbuki ekseriyet, elim zahmete düştü, sebeb küfür ile küfran."

Yine o insan dedi: "Zeminde yüz çekirdek, ma' ve ziya gelmezse, sağlam kalıyor fakat, çekirdek kıymeti de beş para.. Eğer şems ve asuman,

Mâ ve ziya verirse; sekseni su-i mizaçları için eğer çürüse, yirmisi her biri bir şecer-i meyvadar, bir ağac-ı sayedar. Ger verilse bir lisan,

Her çekirdek diyecek: Ey ab-ı hayatımız, ey ziya-ı ruhumuz, siz mahza rahmetsiniz, pek şefkatli bir elden bize süzülmüşsünüz.. Sizi bize gönderen o Rahim, hem Rahman."

Yahut mehd-i zeminde, yüz yumurta bulunur, fakat "Hüma" tayrının.. Eğer tayr oturmazsa, onlar sağlam kalır. Fakat birer âdi yumurta; ne kıymetdar, ne mizan.

O kuş eğer otursa, şefkatli harareti onlara da verirse; çendan seksen bozulsa, lâkin yirmisi

herbiri birer piliç çıkacak, o nev'e gelse lisan;

Mutlak böyle diyecek: "Ey şefkatli valide, ey hürmetli mürebbî! Sen bir latif rahmetsin" diyecek, ayağına kapanıp şükran ile öpecek. O "Hüma"-misal Hüda-yı Kur'ân.

Kaçtı o şeytan, dedi: "Seninle işim yoktur… Korkarım senden, beni yolumdan şaşırtırsın, ey insan-ı bîeman."

"Tevhidin İki Bürhan-ı Muazzamı"

Şu kâinat tamamıyla bir bürhan-ı muazzamdır. Lisan-ı gayb, şehâdetle müsebbihtir, muvahhiddir. Evet tevhid-i Rahman'la, büyük bir sesle zâkirdir ki:

Lâ İlahe İlla Hu...

Bütün zerrat hüceyratı, bütün erkân ve a'zası birer lisan-ı zâkirdir; o büyük sesle beraber der ki:

Lâ İlahe İlla Hu...

O dillerde tenevvü' var, o seslerde meratib var. Fakat bir noktada toplar, onun zikri, onun savtı ki:

Lâ İlahe İlla Hu...

Bu bir insan-ı ekberdir, büyük sesle eder zikri; bütün eczası, zerratı, küçücük sesleriyle, o bülend sesle beraber der ki:

Lâ İlahe İlla Hu...

Şu âlem halka-i zikri içinde okuyor aşrı, şu Kur'ân maşrık-ı nuru, bütün zîruh eder fikri ki:

Lâ İlahe İlla Hu...

Bu Furkan-ı Celilüşşan, o tevhide nâtık bürhan, bütün âyât sadık lisan. Şuâât-ı barika-i iman. Beraber der ki:

Lâ İlahe İlla Hu...

Kulağı ger yapıştırsan, şu Furkan'ın sinesine; derinden tâ derine, sarihan işitirsin semavî bir sadâ der ki:

Lâ İlahe İlla Hu...

O sestir gayeten ulvî, nihayet derece ciddî, hakikî pek samimî, hem nihayet munis ve mukni' ve bürhanla mücehhezdir. Mükerrer der ki:

Lâ İlahe İlla Hu...

Şu bürhan-ı münevverde, cihat-ı sittesi şeffâf ki, üstünde münakkaştır müzehher sikke-i i'caz. İçinde parlayan nur-u hidayet der ki:

Lâ İlahe İlla Hu...

Evet, altında nescolmuş mühefhef mantık ve bürhan, sağında aklı istintak; mürefref her taraf, ezhan "Sadakte" der ki:

Lâ İlahe İlla Hu...

Yemîn olan şimalinde, eder vicdanı istişhad. Emamında hüsn-ü hayırdır, hedefinde saadettir. Onun miftahıdır her dem ki:

Lâ İlahe İlla Hu...

Emam olan verasında ona mesned semavîdir ki, vahy-i mahz-ı Rabbanî. Bu şeş cihet ziyadardır; bürucunda tecelladar ki:

Lâ İlahe İlla Hu...

Evet vesvese-i sârık, bâvehm-i şübhe-i târık, ne haddi var ki o mârık, girebilsin bu bârık kasra, hem şârık ki, sur sureler şâhik, her kelime bir melek-i nâtık ki:

Lâ İlahe İlla Hu...

O Kur'ân-ı Azîmüşşan nasıl bir bahr-ı tevhiddir. Birtek katre misal için birtek sure, fakat kısa birtek remzi, nihayetsiz rumûzundan.

Bütün enva'-ı şirki reddeder, hem de yedi enva'-ı tevhidi eder isbat; üçü menfî, üçü müsbet şu altı cümlede birden.

Birinci cümle: قُلْ هُوَ karinesiz işarettir. Demek ıtlakla tayindir. O tayinde taayyün var;

Ey Lâ Hüve İlla Hu...

Şu tevhid-i şuhud bir işarettir; hakikat-bîn nazar tevhide müstağrak olursa der ki:

Lâ Meşhûde İlla Hu

İkinci cümle: اَللّٰهُ اَحَدٌ dir ki, tevhid-i uluhiyete tasrihtir. Hakikat, hak lisanı der ki:

Lâ Mabude İlla Hu...

Üçüncü cümle: ö اَللّٰهُ الصَّمَدُdir. İki cevher-i tevhide sadeftir. **Birinci dürrü:** Tevhid-i Rububiyet. Evet nizam-ı kevn lisanı der ki:

Lâ Hâlıka İlla Hu...

İkinci dürrü: Tevhid-i Kayyumiyet. Evet seraser kâinatta, vücûd ve hem bekada, müessire ihtiyaç lisanı der ki:

Lâ Kayyume İlla Hu...

Dördüncüsü: لَمْ يَلِدْ dir. Bir tevhid-i celalî müstetirdir; enva'-ı şirki reddeder, küfrü keser bîiştibah.

Yani tegayyür, ya tenasül, ya tecezzî eden elbet; ne Hâlık'tır, ne Kayyum'dur, ne İlah...

Veled fikri, tevellüd küfrünü لَمْ reddeder, birden keser atar. Şu şirktendir ki, olmuştur beşer ekserisi gümrah...

Ki İsa, ya Üzeyr'in, ya melaik, ya ukûlün tevellüd şirki meydan alıyor nev-i beşerde gâh bagâh...

Beşincisi: وَلَمْ يُولَدْ Bir tevhid-i sermedî işareti şöyledir: Vâcib, kadîm, ezelî olmazsa, olmaz İlah...

Yani: Ya müddeten hâdis ise, ya maddeden tevellüd, ya bir asıldan münfasıl olsa, elbette olmaz şu kâinata penah...

Esbabperestî, nücumperestlik, sanemperestî, tabiatperestlik şirkin birer nev'idir; dalalette

birer çâh...

Altıncısı: وَلَمْ يَكُنْ Bir tevhid-i câmi'dir. Ne zâtında nazîri, ne ef'alinde şeriki, ne sıfâtta şebîhi لَمْ lafzına nazargâh...

Şu altı cümle manen birbirine netice, hem birbirinin bürhanı. Müselseldir berâhin, mürettebdir netaic şu surede karargâh...

Demek şu Sure-i İhlas’ta, kendi mikdar-ı kametinde müselsel hem müretteb otuz sure münderiç; bu bunlara sehergâh...

لاَ يَعْلَمُ الْغَيْبَ اِلاَّ اللّٰهُ

Ruhun Dört Havassına Dört Gayet-ül Gayât Var

Vicdana dört anasır, ruha da dört havastır: İrade ve Zihin ve His, Latife-i Rabbanî...

Şu dörtten herbirinin var bir gâyetül-gâyatı; iradenin gâyeti, ibadet-i Rahmânî...

Zihnin mârifetullah, hissin muhabbetullah, lâtifenin şuhuddur, bir ihsan-ı Sübhanî.

Ubudiyet-i mutlak, ibadet-i kâmile dördüne de câmi’dir, bunun ismi takvadır, bir tâbir-i Kur’ânî.

Şeriâtın esası şu dörtleri terbiye, tenmiye ve tehzîbdir... Hem gâyet-ül gâyâta saik ve hem mizanı.

لاَ مُوءَثِّرَ فِى الْكَوْنِ اِلاَّ اللّٰهُ

İcâd u halk-ı kevnde, vasıta sırf zahirî, ger vasıta hakikî olsaydı, hem hakiki bir tesir verilseydi;

Hem bir şuur-u küllî verilmek lâzım idi. Hem itkanın eseri, hem sanatın kemali muhtelif olacaktı.

Halbuki en âdîden en alî, en küçükten en büyüğe kadar hiçbir vakitte nazar fütûr, kusur görmedi.

Her şeyde itkânı, her şe'nde ihtimam, derece-i kemâlde. Her mâhiyet, kameti nisbetinde biçilmiş, giydirmiştir mûcidi.

Demek müessir-i hakikî olan Zât-ı Vacibden; te'siri noktasında denilmez Bazı karîb. Bir kısmı da baid veya eb'addi

İtkan, kat'en gösterir; bir kısmı vasıtasız, kısmen vasıta ile, kısmen vesaitiyle olmamıştır icâdı.

İnsan da ihtiyar var, zîra eserinde noksan var; itkansızlık gösterir; cebir yok, ihtiyar var, o teklifin imâdi.

Beşerin ihtiyarı bir vasıtadır, fakat itibarî eşyada. Nisbî olan şuûnda vahdet rıza gösterdi, hikmet böyle istedi.

Şâyân-ı temaşadır, cüz'î bir ihtiyarın, tavassut etmesiyle, akıl ve zeka eseri olan bir insan şehri içindeki efradı.

Cemaat, intizamca geridir, hiçbir vakit yetişmedi yetişmez; vahy ü ilham semeri bir arı kovanına, ondaki cem'iyete, hem onların efradı,

Hem arılar meşher-i sanatları bir petek; hüceyrat şehri olan, bir nar ve cilnârdan, intizamca geridir; sebep de ihtiyardı.

Demek câzibe-i umumî, hangi kalem yazmıştır; cevahir-i ferde de, küçücük câzibeler, o kalemden damlandı, zerrelere serpildi.

İslâmiyet Evliyalara, Nasraniyet Azizlerine Tarz-ı Nazarlarını Muvazene

İslâmiyet şiarı لاَ خَالِقَ اِلاَّ هُوَ vesait ve esbabın hakikî tesirini kabul etmez, tanımaz. Vasıtaya bakıyor;

Bir nazar-ı harfiyle, akide-i tevhidî ona öyle göstermiş. Vazife-i teslimî onu öyle sevketmiş, mertebe-i tevekkül o dersini veriyor.

İhlas-ı ubudiyyet ona öyle nur vermiş. Nasraniyet veriyor; vesaite, esbaba bir tesir-i hakiki, hem onlara bakıyor;

Bir mânâ-yı ismiyle, zatında tesiri var zanneder de sapıyor. Velediyet mezhebi, akide-i tevellüd öyle de gösteriyor.

Vazife-i ruhbânî, meslek-i ruhbaniyet onu öyle sevketmiş. Felsefe-i tabiî o dini mağlub etmiş, işine karışıyor.

Ona öyle ders vermiş, Hıristiyanlık bir mânâ-yı ismiyle, kendi azizlerine, nazar eder bakıyor, lâmba misal görüyor.

Bir fikre göre, lamba nuru güneşten almış, fakat temellük etmiş. Demek azizlerin her biri, onların nazarında, menba-ı feyz oluyor.

Bizzat birer maden-i nur. Bu nazardan; bir şirkin tereşşuhu zahirdir. İslâm, velilerini, bir mânâ-yı harfiyle nazar edip görüyor.

Müstazî bilir, müstear âyine-misâl tanır, nûru güneşten gelir. Tabiatında yoktur; Şems-i Ezel ziyasını alır da neşrediyor.

Demek enbiya, evliyaya birer tecellî makesi, birer feyzin âyinesi, şehd-i şühûdun meksî, nazariyle bakıyor.

Bu sırra müessestir Nakşîbend rabıtası. Şeyhte teşahhus yoksa, zararı olmaması! Eğer varsa da, mürid onu fâni bilir.

Bu sırdandır ki, bizde tevazu'dan başlıyor, tarikatın sülûkü. Mahviyetten geçiyor. Gitgide tâ fenafillah makamını buluyor.

Sonra nihayetsiz meratibte, seyr u sülûk başlıyor. Bu sırdandır ki; أنا Ene, hem de nefs-i emmare, kibriyle kırılır, gururuyla sönüyor.

Hâzır Hıristiyanda ise, أنا ene bütün levazımiyle kuvvetleşir, gurur kırılmaz. Enesi kuvvetli müteşahhıs bir adam, Hıristiyandan olursa mutesallib oluyor.

Fakat eğer Müslümandansa, lâkayddır laûbali. Bu sırdandır ki; Hıristiyanın aksine avâmımız havastan ziyade dindardır, dine merbut kalıyor.

Mahbûb-u Hakiki En Akreb Hem En Ab'addir

Ey esbabperest arkadaş! Rahmet ve ilm ve kudret denizinde daima müsebbihane yüzen kâinat timsalini,

Görmek eğer istersen; benimle beraber gel, hayâlî bir seyahat. İşte Bahr-i ummanın (fakat suyu tatlıdır) en derin bir yerini

Kendine makarr etmiş, yüzlerce menzillere havi olan bir cisim, tahtaları pek ince, tahtelbahrin içine, sen karınca cismini, ben arı libasını

Giyeriz de gireriz. İstersen gel de otur, kanadımın üstüne, beraber de uçarız, muhit-i havaînin denizinde yüzeriz. Onun orada var bir balonu.

Bu müthiş bir balondur, binlerle bölmeleri var, mürettep muntazamdır. Biz de girdik içine, ben kondum pencereye, sen istedin altını.

Ey karınca kardeşim! Tahtelbahirde isterdik, suyun yüzünü görmek. Burada istiyoruz, ziya ile yıkanmak, ben bilirim yolunu.

İkisinde ikişer yolumuz var. Bir basar, nazar yolu. Basar surete bakar, bölmelerde dolaşır, dama

ulaşır ya ulaşmaz. İşte tarik-i fenni.

İkincisi: Hidayet, basiret tarikidir. Hidayet hakka bakar, basiret hakikate. Hak ve hakikat öyle, birer keskin âlettir, ki tahtelbahir balonu.

Neresini istersen, onlar ile delersin, mâ ve ziyâ alırsın. Bu pencerede görürüm; zaten pek çoktur pencereler. Sen zulmette oturdun, görmezsin hiçbirini.

Bizim gibi küçücük hayvanlara kâfidir, mesamatta tereşşuh, menâfizde şuâat. Sen sözümü tutmadın, bölmelerde dolaştın, birşey bulmadın, ayaklar ezdi seni.

İşte âlemde olan sebepler, vasıtalar; benzer o bölmelerde mürettep ve muntazam perdelere. Duvarlar, herbirinin altında, hem dahi pek yakını.

Melekûtiyet vechinde, ma-i kudret işliyor, ziya-ı ilim okşuyor. Nesim-i Rahmet yelpezler, yüzünü hem gözünü, cânını cânânını.

Evliyadan Âşıkîn Ve Ârifîn Beynlerinde Mühim Bir Fark

Eğer hakikî âşık, yolunda fena gitse, ya tâbirde hata etse, ya tavsifte yanılsa, yine maşûka gider. Maşûktur onu çeker, yolunu da şaşırtmaz.

Zira aşk câzibedar bir cemale müncezib, cenânî bir cezbedir. Bazen netice haktır, hem de mütehakkıktır. Lâkin delil batıldır, vesile de hatadır, ona zarar veremez.

Eğer velî-yi ârif, yolunda fena gitse, ya sûret hata görse, ya sözde yanlış etse, matlubuna yetişmez, maksuduna ulaşmaz.

Zira bir yol bozuksa, hiç maksada götürmez. Eğer şartı olmazsa, meşrut hasıl olamaz. O aşıka

benzemez, mukayyeddir hür olmaz.

Zira ârif kendisi, yukarıya çıkıyor, basamaklara basar. Lâzım dikkat-ı nazar. Fakat âşık, birisi onu yukarı çeker. Hür kalır mukayyed kalmaz.

Demek velî-yi âşık, muhtîse yine binefsihi hâdîdir. Ligayrihi mudilldir. Fakat ârif muhtîse, mudill hem dall olur. İktida da edilmez.

Bu sırdandır; bir kısmı gürûh-u ârifinden, i’dam ve idlâline, sebep olan rumûz ve şatahiyat, ki te’vili götürmez.

Zümre-i Aşıkîni, rumûzdan çıkardılar, işârat şatahiyatı; sarihan söylediler. Yine nazar-ı ümmet, onları ta’zim etti, onlara ilişilmez.

Bu sırdandır Muhyiddin, Câmî ve İbn-ül Fârid, İbn-ül Seb’în beraber, İşâret-i şatahatta, birbirine benziyor, telakkide benzemez.

Vakta ki Muhyiddin’in, irfanı galip çıktı aşkına, sebep oldu ki işârâtı yağdırdı ona dehşetli oklar, tâ Selim’e keşfoldu remz.

Fakat Câmî âşıktı, vâzıhan tasrih etti, hem hürmetle yaşadı, oklardan selîm kaldı, hem tenkid de edilmez.

İbn-ül Farid a’şak, o a’ref Muhyiddin’den, daha ileri gitti, ümmetin itabından, ondan geride kaldı, kusuruna bakılmaz.

İbn-ül Seb’în’in vakta, sözünde sâfi bir aşk, pek de görünmez oldu; nazarvâri kelamı, sebep oldu ki ona, isnad-ı ilhad oldu, kendini kurtaramaz.

Eğer desen: Muhyiddin, kelamında tehalüf, belki tenakuz vardır? Ben derim: Elbette, o zât görmüş de demiş. Görmezse hiç söylemez.

Lâkin nasıl görünse, bir şey nefsül-emirde, aynen öyle olması, her dem lâzım gelemez. Basar doğru görüyor, yanlış hükmediyor. Bazen basiret öyle, tamamını göremez.

Eğer Muhyiddin dese: “Gördüm” doğrudur görmüş. O rûh öyle âlidir; kasden yalan söylemek, ona hiç yanaşmaz, kat’an tenezzül etmez.

Şu sırra faysal budur: O bir seyyare-i ruh, gayr-i sabit tecellî, tecellîyat-ı seyyal, ona olmuş hakikat-ı sabite. Sevabit hakâik, tane sünbülsüz olmaz.

Fakat sabit hakikat, hem de seyyar tecellî; bir çekirdek bir çiçek.. Ne zatîdir ne gayri. Hakikat hak mizanı, Kur’ân’dır başka olmaz.

Ger desen: Muhyiddin’in, âsar-ı kelamlarında, öyle sözleri vardır; Şer’de hiç yeri yoktur. Belki ona küfür demiş, bazı imamlarımız.

Cevaben de derim: Bir kâide-i umumî, beyanı lazımgelir. Mesela: Şeriat, bir vasfa ya bir söze, dese ki: “Bu küfürdür, mü’min işi olamaz.”

Murad ve mânâsı; o hâl imandan gelmez, sıfat’da kâfiredir. O söz de bir kâfirdir; o zat onunla küfretti demektir. Mutlak o zat, kâfirdir denilmez.

Zira imandan neşet eden, pek çok sıfatı vardır, imana delil-i azher. Bir tevile muhtemel, bir hâli de bir sözü, bunları hiç kıramaz.

Demek o zata “kâfir” demek, bir şart ile câizdir, ki yakinen bir kanaat gelse; o söz küfürden tereşşuh etmiş, sıfat ondan naşidir, başka sebepten gelmez.

Öyle sıfat, sözlerin pek çok sebepleri var.. Demek öyle vasıf ve kelâmın, delâletinde şekk var, küfre kat’î delâlet etmez.

Evsaf-ı sairenin, imana delâleti, hem düsturu: “Asıl bekadır” Onun da şehâdeti; tahakkuk-u imanı yakinen isbat eder, su-i zan asıl olamaz.

Şekk yakinin hükmünü, her dem zâil edemez. Nisyan veya sehiv ile, hata ve iltibasla, muhtemel bir söz ile, çabuk tekfir edilmez.

Eğer desen: Muhtelif tarikatlarda vardır; muhtelif âyinler, ibadet şekli giymiş? Derim: Üç şartı varsa, bir niyet-i hayr ile, belki de zarar veremez.

Birinci şartı şudur: O münafi olmamak, kat'an vekar-ı zikre, hem âdab-ı huzura. İkincisi: Menhî olan efalin, içinde bulunmamak, menhî olsa hiç olmaz.

O ef'al ve harekât, kasdî birer ibadet nazarıyla yapmamak… Evet hal ve harekât, ihtiyarî ve kasdîden daha ziyade olmalı. Şuursuz incizabî ıztırârî. Başka çeşit yakışmaz.

Zira asl-ı ibadet, bizzat nefs-i zikirdir. O ahval-i mübah'a, bir vesile-i müşevvik. Harekât tayininde, ihtiyar-i zakiri, âyet serbest bırakmış, mübahda takyid etmez.

O ef'al hiç benzemez, şer'an muayyen olan ibâdât efaline. Zira ef'al-i şer'î, bir ceviz-i Hind'e benzer, süt misal lübbü gibi. Beyaz kışrı da lübbdür, cevizimize benzemez.

Fakat âyine-i zikirde olan efal ve ahval, cevizimize benziyor. Kışrı bir gılaftır, hiçbir vakit yenilmez, ceviz-i Hinde benzemez, ona makis olamaz.

Kâinattaki Faaliyette Büyük Bir Lezzet Var

Bir Hikmet-i Ezelî; dest-i kudret fıtratta, bilkuvveden bilfiile çıkarmak, hem kuvveden amele geçirmek için bir faaliyet dercetmiş.

O faaliyet içinde, şedid bir lezzeti mezcetmiş, mütenevvi' her şeyde, müstetir olan lezzeti, teğayyür-ü âleme mühim bir maye yapmış.

O mâyeyi kanun, tekâmül ve nümüvve, bir dane nüve etmiş. O nüveye kudreti, vücûd verir hikmeti, bir sureti giydirir, Rahmet onu beslermiş.

Nasıl ki zindandan, geniş bostana çıkmak, adama bir lezzettir. Öyle dahi daneden, sünbüle geçmek olmak, o munkabız dâneye, münbasit bir lezzetmiş.

İmtizac-ı kimyevî, istihaleye geçer; ziya hararet verir. Öyle de: Faaliyet, istihaleye geçerse, lezzet tezayüd eder, etrafa da taşarmış.

Vazifede külfeti, taşıttıran o taddır, şevki veren o lezzet, zişuura nisbeten, gayette olan kemâl, ne kadar câzib imiş.

Gayr-i müdrike nisbet, bizzat o faaliyet, öyle cazibedardır; sa'ye onu sevkeder, tesbihle şükreder. Zîrâ Halikını tanırmış.

Bu sırdandırki rahat zahmet, zahmet rahattır. Âtıl şakî, saî' şâkirdir. Meşietten gelen nizama, âtıl âsî, saî' muti'miş.

Ekserin Ateşiyle Ekall de Yanar. Yoksa Sırr-ı Teklif Faş Olursa Hikmet-i İmtihan Zayi' Olur

Masum ekalliyet, günahkâr bir ekserin, musibetinden olur, hissedar-ı azabı. Zîrâ teklif nazarî kalsa, kalır ihtiyar.

Sırr-ı teklif-i şer'î, hem hikmet-i ibtila, kat'an tahakkuk eder. Teklifin telkininde, bedahet ve zâruret olsa, olur ıztırar.

…İhtiyar zail olur, hem hikmet-i teklifi, ibtila zayi' olur. ...Bir âsi-yi günahkâr,

Muhterik hânesinde, bir masum da var idi, ger bir dest-i gaybiyle, masum masun kalsaydı, maâdin-i ervahın tenmiyesine medar.

Hem sebeb-i tehzibi olan evamir-i imtisâli, nevâhî-i içtinabı sebebiyle elmaslaşmış Ebubekir-i nâmdâr, hem de o Sahib-i Gâr.

...O Sıddîk-ı Sâdıkın, o ruh-u musaffası, onun aksiyle fahimleşmiş …Ebu Cehil'in zulmettar.

Ruhundan temeyyüz, teâli edemezdi. Biri, zulmet-i yelda; biri, bir necm-i zehra; biri, bir semm-i murdar; biri, bir sırr-ı serdar.

...Bu sırr sebep olmuştur; teklifte nazariyyet, telakkide meşakkat, cihâd ve musabakat, ...Nûr içinde bir nâr.

O nâr ise hem tehzib, hem tezhib ve tasaffi, ervah-ı âliyeyi, ervah-ı sâfileden. Dâne oldu bir şecer, şecer oldu meyvedar.

Bâzan Zaaf Zâlim Olur

Yeis ile su-i zandan, zaaf-ı kalb neşet eder. Öyle adam görüyor; zâlimin darbeleri, bir mazlûmu dövüyor,

elim darbe iniyor. O mazlumun âlâmı, tabiî aksediyor, o zaifin kalbine, teellümat veriyor.

Teellümat incitir, za'fı tahammül etmez. Ondan kurtulmak ister, rahat-ı kalbi için, mazlumun istihkakı, darbe arzu ediyor.

Hem bahane buluyor, belki der müstehaktır. Madem o sefil, güneş ona vermiyor, neden gölge ediyor.

Mânen zâlim oluyor, zulme yardım ediyor. Bir kaplan parçalıyor, bir biçare adamı, zafından kaçamıyor.

Felaketin sebebi, canavarda vahşettir. Biçarenin zaafıysa, ona bir bahanedir. Vahşet cinayetiyle, zaifi mahkum ediyor.

Ademin günahıyla, vücûd mahkûm oluyor.

Hırs Sebeb-i Haybettir

Hırs haybeti getirir, acûliyet hüsranı. Zîrâ ki fıtratta var, müretteb basamaklar. Müselsel terettübe, tatbik-i hareketi

Etmediğinden haris, ağleb muvaffak olmaz. Tatbik etse de onun, bir tertib-i ca'lîsi, hem bir süllem-i himmeti,

Var; bir basamak miktar, seyr-i fıtrîden kısa olduğundan, bir ye'se düşüp, gaflet bastıktan sonra kapı açılır, Rahmet verir nimeti.

Herkes başından geçmiş, buna benzer bir şeyler, Allah kalbin batını, iman ve mârifeti, tecellî-i muhabbeti,

Aşk ve şuhudu için, yaratmış nâzik yapmış. O nâzenin-i gaybî, Samed âyinesidir, sanem ona giremez. O şuşeyi kırıyor, o hacerin sıkleti...

Allah kalbin zahiri, sair şeylere yapmış, bir mahzen-i muntazam. O hırs-ı cinayetkâr, o nâzik kalbi deler, ona verir zahmeti.

Sanemleri içine izinsiz idhal eder, Allah ondan darılır. Maksudunun aksiyle, veriyor mücazatı.

Siyaset efkârını, İslâm akaidinin, harim-i ismetine, tam yerlerine kadar isal eden herifler, ettikleri hizmeti,

Şan u şeref almazlar, belki şeyn u şenaat, zemme mazhar oldular. Nefsanî aşklardaki, felâket ve haybetler,

Bu sırdandır elbette. Mecazî aşıkların, bütün bu divanları, birer feryad-ı matem, birer fizar-ı zulem, bir vaveyl-ı zilleti.

Zira ekser maşuklar, zâlim olurlar... O nevi aşkları tahkir ederler, etmezler merhameti.

Zira bâtın-ı kalble, bu nevi aşk-ı mecazî, fıtrata karşı tahkir, bir nevi istihza olur,

incitiyor fıtratı.
Fıtrat, fıtrî olmayan her şeyi tezyif eder. Hem dahi tahkir eder, tahkiri işmâm eden, böyle tarz-ı hürmeti.
Bu hırsın düsturuna, iki cüzî nümune, girmiş hiss-i umuma. Biri merak-ı nevmî; nevmi dahi uçurur, kaçırır bakiyyeti.
Dilenci-i muhteris, sadakayı kaçırır. Sende bir dâü’s-sehr var; gece kalben nevmi merak edersin, kaçırır bakiyyeti;
Sen uyanık kalırsın. İki dilenci: Biri, musırr ve muhteristir; biri müstağnî ve muhteriz, var sırr-ı kanaâti.
İkincisine vermek, ziyade istiyorsun. İşte te’dib-i fıtrat. Bunun gibi çok nümuneler var, îma eder şu keskin kanununun vüs’ati.

İslâm’a Yakışan Hudabinâne İnsaftır. Hodbinane Tenkid Değil

En müthiş marazımız, hem mânevî musibet; cerbeze ve gurura dayanan şu tenkiddir. O tenkidi işleten, ger insafın eliyse;
Hakikatı rendeçler. Ger o tenkidi, gurur istihdam etse, tahrib eder parçalar. O müdhişin müdhişi, şöyle tenkid ger girse,
İmanî akaide, dinî müsellemâta. Zîrâ îman tasdikle beraber hem iz’andır. İz’an ile beraber, teslim ve iltizamdır. Eğer za’fı olmazsa,
İltizamla beraber, mânevi imtisaldir. Şöyle tenkid kırıyor, teslim ve imtisali, iz’an ve iltizamı. Çendan bir şekk vermezse,
Tasdikde de kalıyor, bîtaraf lâubâli. Şu zaman-ı tereddüd-ü evham ve vesvesede, lâzım budur

herkese,
İz'an ve iltizamı; tenmiye ve takviye eden sâfî âsarı, nûranî sıcak kalblerden çıkan bî vesvese
Müsbet efkârı, müşevvik beyanatı; hüsn-ü zanla temaşa, tedkik etmek gerektir. Avrupa kâselisi beynindeyse;
Zebanzeddir "bîtarafane düşünmek, muhakeme!.." Halbuki bu kelime, muvakkat dinsizliktir. Yeni mühtedi olsa, ya dine müşteriyse,
Belki o yapabilir. Evet yüzde birisi, farz-ı kifaye için; hasm-ı dini ilzamen, ya tâlibi iknaen, muvakkaten istese,
O tavrı takabilir. Lâkin yüzde doksana, böyle terbiye vermek; bir hasmı kazanmadan, kırk Müslim feda olur; her biri bir vesvese.

Gurur Zaafdan Gelir, Dalâlete Gider. Gurur Dahilde İlhaddır, Harice Küffarın Efkarına Karşı Salâbettir

Bir menba-ı dalâlet, gurur-u fikriyedir. Gurur onu çıkarır, cadde-i cumhurîden, açık yerde bırakır. Kendine cadde yapmak, onu mecbur ediyor.
Menhec-i cumhurîden çıkmış; şükûk ve evham iki taraf atılmış, yanında cadde yapsa, o evhamla çarpışmak, ona zarurî olur.
O mağrur-u serserî, hasenat-ı cumhurdan mahrum kaldığı halde, cumhurun evhamına, daim mübtelâ olur, onlarla da çarpışır, binden biri kurtulur.
Ey tâlib-i hidayet! Şu gururun başını, ayak altına al, ez! Hısn-ı hasîn-i iman, cumhurun menhecine gel, teslim ile gir, gör, gez.
Günahkar hevaperest, rahat-ı kalbi için, Cehennemi istemez. Cehennem aleyhinde, her şeyi

alkışlıyor. Bu arzuyla gitgide, inkara kadar gider.

Gıybetin Derece-i Şenaâtı

اَيُحِبُّ اَحَدُكُمْ اَنْ يَاْكُلَ لَحْمَ اَخِيهِ مَيْتًا

Bu ayet-i kerime, şu altı kelime ile, altı derece şiddetle, gıybeti takbih eder. Zemmi zemmedip, tevbih eder âdemi.

Su gibi nüfuz eden, kelimat-ı sitte de, istifhamî hemzeyle der: Aklına bir bak! Böyle şer bir şeye, cevaz, izin verir mi ?

Müstakim aklın yoksa, kalbin içine bir bak. Eğer kalbin var ise, böyle elim bir şeye, hiç muhabbet eder mi?

Selim kalbin yok ise, vicdanına da bir bak. Böyle kendi dişinle, hem de kendi elini, (hem çekersin elemi).

Parçalamak misali. İçtimaî hayatı, ifsadına vicdanın, ruy-u rıza acaba, böylece gösterir mi?

İçtimaî vicdanın, eğer o da olmazsa, insaniyetine bak. Böyle canavarvarî, iftirasa iştiha, arzu hiç gelir mi?

İnsaniyetin olmazsa, rikkat-i cinsiyyene, karabet-i rahmiyene bak. Böyle kendi belini kıracak harekete, vahşice meyleder mi?

Karabet-i rahmiyen, hem rikkat-ı cinsiyen de, o da eğer olmazsa, hiç sağlam tabiatın, selim fıtratın yok mu?

Ki muhterem meyyiti, dişinle parçalarsın. Demek akıl ile hem kalb, vicdan ve insaniyet, hem karabet-i rahmî,

Hem rikkat-ı cinsiye, tabiât ve şeriat, nazarında o müzmin maraz, zemm-i mezmûmdur. Merdud

gıybet matruddur. İçilir mi, her dem dem-i âdemî?

Fâsıkımız Başka Fasıka Benzemez... Ahlâkımız Dinimizle Kâimdir

Bizde biri fâsıksa, gâliben ahlâksızdır; ekser vicdansız olur. Zira bir arzu-yu şerri, vicdanındaki imanın sadâsını,

İskâtla susturmakla, inkişaf edebilir. Demek o şahs-ı fâsık; vicdanını kalbini, birden bire sarsmadan, hem mâneviyatını,

İstihfaf, iskât etmeden, tam bir ihtiyarla, serbest şerri işlemez. Bundandır: İslâm dini, fâsıkı hâin bilir, hem görür onu câni.

Şahidliği reddeder. Mürtedi de zehir bilir, hem de bir semm-i kâtil. Onun için idam eder, heder eder kanını.

Fakat zımmî ve muahidi, şartıyla ibkâ eder. Niyettir hayrı hayreder. Hem icra-yı adalet, din namına olmalı; tâ akıl ve kalb ve vicdanı,

Ruh ile de beraber, müteessir olsunlar, imtisal de etsinler. Yoksa yalnız kanun, nizam namına olsa; yalnız müteessir olur vehm-i insanî..

Hem vehm-alûd bir aklı, müteessir ediyor; vakta şerre meyletse, onun vehmi düşünür hükûmet cezasını, te’dibin kamçısını..

Yalnız ondan korkar, eğer tahakkuk etse, tahkikteki işkali, o vehmi teşci’ eder. Yahut itab-ı nasdan utanır, çeker elini,

Şayet tebeyyün etse. Tebeyyün her vakit olmaz, ona teselli verir. Bu sır sebep olmuştur; içimizde adalet, kaybetmiş hürmetini.

Şer’ namına olmayan, adalet çendan mahz ise, öyle namaza benzer; ya niyetsiz olur, ya kıblesiz

oluyor, ya abdestsiz kılıyor o batıl namazını.

Mü’min Mü’mine Karşı Vazifesi: Büyüğe Hürmet, Küçüğe Merhamet, Müsâvîye Muhabbet Mürüvvettir

Tek bir cânî yüzünden, masumları muhtevî bir gemi batırılmaz. Onun gibi bir cânî vasıf ve fiilin yüzünden, çok evsaf-ı masume

Muhtevî bir mü’mine, adavet hiç edilmez. Lâsiyyema, sebeb-i muhabbet olan iman, tevhid ve İslâm gibi, evsaf-ı mükerreme,

Uhud Dağı gibidir. Adavetin sebebi olan hatalı şeyler, çakıl taşlar gibidir, o evsaf-ı mezmume.

Evet çakıl taşları, Uhud Dağı’ndan daha ağır telakki etmek, ne kadar akılsızlıksa; hem cinnet-i mahmûme.

Mümin mü’mine karşı, adaveti o kadar elbette kalbsizliktir. Hem de mizan-ı hissde, müminler de adavet; zıddır İslâm-ı selâma.

Olsa olsa yalnız, acımak mânâsında, garazsız olabilir. Elhasıl: İslâmiyet, uhuvveti istiyor. Muhabbetse imana bir lâzime.

Su-i hulkun azabı, içinde mündemiçtir. Hüsn-ü hulkun sevabı, içinde münderiçtir. Öyle ise işi bırak, o Âdil-i Hakîme.

Fenn-i hazır içinde, cehl-i mahz müstetirdir. Zîrâ âsâr-ı Hâlık-ı Kadîr, esbabın hesabına, vesaitin namına kaydediyor, telkin eder âleme.

Beşerde Şu Zelzele, İslâmdaki Tezelzül; Tenezzül-ü Tezellülü İzale Ederek, Ona İstiklal, İstikrâr Verecek. Belki Garbı Garîb, Şarkı Şarık Edecek

Bir vakit biri dedi: “Medeniyet-i küffar, İslâma belâ oldu. Şimdi Sosyalist çıktı, dünyayı karıştırdı, müfritleri dehşetli.”

Ben demiştim: “Hiç korkma! Medeniyet-i avam, sosyalist gayesidir Düsturları bozmuyor, İslâmî esasatı, düşünsün Avrupalı.”

Fakat havassa mahsus, medeniyet-i sefihe, bozmağa çalışırdı, İslâma pek pahalı düştü, hem de belalı…

Büyük rüşveti aldı. Zîrâ ki maddiyyunluk, hem engizisyonluk mayasıyla yoğrulmuş, şu hazır medeniyet, cazibe cerbezeli,

Aldatıcı, müşevvik vesaitle mücehhez, hevesle cazibedar. O sahhare-i fettâne, din ve namus fazilet, hissiyat-ı meâli

Bedeline kendini İslâmlara satıyor. Şa’şa’lı bir hayat, gösterip takdim eder; dinden hem de namusdan, hem de bir iki katlı,

Fazla rüşvet alıyor. Fakat sosyalistlikse, basit ve hem de sade bir hayatı gösterir, cumhura takdim eder. Onun da mukabili;

Kimse dinden namustan, büyük bir hisse vermek, hem de feda etmeğe icbar etmez, edemez. Hem de kimse hissetmez, kendini ona borçlu.

Nasıl her bir insanda, gıdaya ihtiyaç var; onun gibi zevke de, bir ihtiyacı vardır. Nefs ve heva yolunda, süflî ve hem zelili;

Zevki tatmin olmazsa, ruh ve hüda vechinde zevkini arayacak. Mesela: Burada iki adam var, sen onlara davetli.

Birinci: Pek müşa’şa’, hem dahi cazibedar, eğlenceli heveskâr.. Seni bir ziyafete teşriflerle çağırır. Öbürüsü: Sadeli,

Fakirane bir yerde, hem basit bir çorbaya, seni umumla çağırır. Namaz vakti de gelmiş. Birinci davet için ki, o pek şa’şa’lı.

Cemaat ve sünneti, belki de hem namazı terkedersin gidersin. Zevksiz diğer davete, zevk-i ruhanî olan lezzet-i bîzevali;

İbadet ve sünneti terk etmezsin, gitmezsin. Birinci ziyafetse; şimdiki medeniyet. İkinci ziyafetse, avamî medeniyet o daha adaletli.

Adâlet-i hâlise, İslâmiyetten çıkar; ruha hayat veriyor, hayatını öldürmez. Zulmetsizdir hayatı, hakikattir kemâli.

İslâm bir ibret aldı; İslâmiyet eskide gaflet edip de küstü, Hıristiyanlık dini ise, kendi hasm-ı galibi, ki medeniyetle fenni, dost ederek, hileli,

Kendine mal ederek, o iki silah ile bize galebe çaldı. Şimdi şarkta bir müthiş, silah imal edilir; yakın oldu ikmali.

Bunun kısm-ı azamı, hem haktır hem malımız, biz sahip olmalıyız. Zira hak kısmı hakkımızdır. Müzahref kısmı ise, onlara bırakmalı, başlarına vurmalı.

Eğer bundan müstağni, eski gibi de küssek; o hayyal Hıristiyanlık, kendine dost ederek, onu aleyhimizde ederek istimali.

İslâmın zararına, yine istihdam eder, karşısında husumetle dayanmak pek güç olur. O yeni bir fikirdir, belâlı hem faideli.

Cumhura müteveccih, muhatabı avamdır, şu cumhur-u avama, tevcih olan bir fikir, ger kudsiyet almazsa, yakın olur zevali.

Çabuk söner de ölür, o yeni desatire, bir kudsiyet verecek, iki muazzam din var, ona ziya buna zulmetli. Buna zulmet, ona ziyalı.

Şu şarkî keskin fikir, vakta gözünü açmış; başında duran hasmı, Hıristiyan dini bulmuş. Hasmın elinde silah, yine o din olmalı.

Öyle ise: O fikir, onunla hiç barışmaz. Elbet o fikir ve meslek, beka, yaşamak ister... Yaşaması cumhurda kat’an takarrur ister, kalb etmeli kabulü.

Avam kalbinde takarrur, bir kudsiyet ister. Kudsiyeti verecek, içtima’î din ister. Avamı çok düşünmüş ihsanlı, merhametli

Bir şeriat ister. Demek ister istemez, dehalet edecek. İslamiyete, teslim olacak, ya ölecek. Bunu iyi bilmeli.

Eğer desen: “Nedendir, İslâmiyet pek garib düştü de zayıf oldu, izzeti kayboldu, saadeti âfile, tali’le gurûb ettik.

Yıldız tulu’ etmedi.?! Derim: Onun sebebi, Garba karşı istihsan, muhabbetimiz oldu. Biz menhus bir muhabbetle, Garba teveccüh ettik,

Şems-i İslâmiyeti de, guruba yüz tutturduk. Garbdan şedid nefretle, ne vakit yüz çevirip, şarka bir muhabbetle, cidden teveccüh ettik;

Şevket-i İslâmiyet, kameri işrak eder, İslâmiyet şemsinden, nuru alır dağıtır. Hilali teali eder. Aldandık hata ettik.

Muhabbeti hariçte, husumeti dahilde sarf ettik, hem de düştük. Kalkmak için lazımdır; bunları becayiş etmek, hata ettik de gördük.”

İslâmiyet, İnsaniyette Te’min-i Müsalemet Ve İ’lâ-yı Kelimetullah İçin Cihad İster. Cihad Mertebe-i Şehâdetin Nerdibanıdır

Âlem-i İslâm cihadı, zamanen iki yüz senelik, mekânen ikiyüz günlük, tedafüî bir harb ve darb cephesi daima var idi.

En son siper ise, bu yeni senedir, hem Eskişehirdi. Zalim kafirin, en son taarruzu da, bu cephede de hemen kırıldı.

Bu harb, başka harbe benzemez. Şu küçücük cephede, muvakkat galebesi; hakikî gaddar hasma, zaferi temin etmez, boşa gider inadı.

Şarkta onun hayatı; şu İslâm kuvvetinin, imha-i mevtindendir. Kuvvetimiz hayatı; ona müthiş bir mevttir, zulüm etmez temadî.

İslam kuvveti ise; nasıl ki dayanmışsa, dayansa nerede olsa, gaddar hasmın hayatı, şarkta elbette söner. Baki kalır ramadı.

İkiyüz günlük, vasi' bir cephede, hem de yedi noktada, hasım manen mağlubdur. Yalnız Anadolu, cephesinde muvakkat, biraz ileri gitti.

Sebebiyse aldandık; infiradî siyaseti, bilmeyerek takındık.

اِصْبِرُوا وَ صَابِرُوا وَ رَابِطُوا

Fermanına mü'minane imtisal etsek, gelir Allah'ın va'di.

Âlem-i İslâmın, hak ve hürriyetinin, istirdadı için, biiznillahi Teâlâ, tedâfü'den taarruza geçiyor. Belki çok yerlerde de geçti.

İnönü'nün iki zaferi, zâhiren ger küçüktü; batınen pek büyüktü. Nasıl ki devletlerin, haysiyet ve şevketi, kuvvet ile inadı,

bir mizanla tartılır. Drahm ve Mark gibi, mizan-ül iktisatla, derecesi bilinir. Öyle de: Milletlerin, izzetinin imadı,

hem de tarz-ı hayatı, bir mizanla tartılır. Mizan tarz-ı nazardır, bakmak barometredir... Mecruh, mazlum adamın me'yusane feryadı,

fakirane nazarı, zilletine mizandır. Fakat ümidkârâne, müntakim-vârî nazar, izzetine mikyastır. Yeni sene cephe idi, Eskişehir bir siperdi.

İnönü zaferi olmadan, her müslim-i mazlumun, kâfir olan hasmını, mütecebbir bir zâlim, mevkiinde görürdü. Aşağıdan yukarı cihetine bakardı,

yüksekte tanıyordu. Zaferden sonra gördü. Birer hâin alçak derekesinde görür, habaset çamurunda, çabalar da batardı.

O mizan-ı nazarı, derecatı kuyudan minareye çıkmıştır. İntibah-ı İslâmî, izzet ve intikamla, ayak üstüne kalktı.

Ey Alem-i İslâmî! Dinle âyet ne der; ediyor işâreti ki: “Havf-ı mevt, mevt getirir, hırs-ı hayat zilleti.” Bizde lezzetsiz zillet oldu.

Tavuğa bir dikkat et; piliçleri yanında, camuş tecavüz etse, o şefkat-ı cinsiye, verdiği cesaretle, hem verdiği inadı;

kaplan gibi camuşa, birbenbire saldırır. Keçiye et bir nazar; vakta kalırsa muztar, o sivri boynuzu ile, kurdun karnını delerdi.

Iztırarî şecâat, mukavemetsuz olur. Demek şefkat-ı cinsiyede, müdhiş cesaret vardır. Iztırarı vaktinde, vakta ki ümid kalmadı;

hârika hem de fıtrî bir şecaat vardır. Bunlar ile beraber, mahiyet-i imanda, öyle şehamet vardır; mevti hayat bilirdi.

Dünyayı cennet eder, şehâdet devletidir. İzzet-i İslâmiyet, tabiatında vardır; âlempesend şecâat, hayatı her dem satardı.

Firdevse gözü diker. Elhâsıl bu dört nokta, İslâmî uhuvvetin, intibahı vaktinde, elbette mucizeler, izhar edebilirdi.

Hakkı himaye eder, intikam alabilir. Eğer desen: “Şimdi ise, harbe kuvvet kalmadı, telefiyat çok oldu.

Baştaki adamların, niyetleri şüpheli?” Ben de derim: “Muztarız; harb gelir çekmiyoruz. Şehid de

bir velidir; cihadımız eskide, farz-ı kifaye idi.

Şimdi farz-ı ayn olmuş, belki muzaaf bir farz, Hac ve Zekatta gibi, cihaddaki niyetin, tasarrufu pek az idi.

Hatta adem-i niyet de, niyet hükmünde olur. Zîrâ asıl hâkimdir. Demek niyetin zıddı, kat'an sübut bulmazsa, intac eder cihadı;

hakikî bir şehâdet. Zîrâ vücûb tezauf etse, taayyün eder. İhtiyarî niyetin, tesiri de azalır, olmaz fiilin mesnedi.

Şu günahkâr millette, birdenbire onbinler, velî olan şehidler, etse inkişaf zuhûr; az mükâfat değildir, küçük ihsan değildi."

Ger desen: "Tehlikedir, tehlikeye atılmaz." Derim: "Tehlike odur; ondan biri olmazsa, necatın ihtimali. Halbuki değil biri, belki de yedi,

İhtimal-i zafer ihtimali." Eğer desen: "Evvelde, bilirdik ki olmazdı; bilerek bizi attı, bazılar bu belaya?" Ben derim: "Nasıl oldu,

Ki harbin nihayeti, nazarî kalmış idi; harbdeki dâhilerin, nazarında saklandı, dört sene meçhul kaldı.

Siz gibi acemiler, bedaheten bildiniz? Sakın o fikir, dediğiniz tasavvur, bir arzu olmasın." El-iyazubillah! O öyle olamazdı.

Şahısperest bir muhteris, bir garaz-ı şahsî ile, arzu-yu nefsanî bir fikir zannediyor, sûretini giydirir. Ger desen: "Hata bizdendi,

Medenî olmalıyız?" Ben de derim: "Hatamız, hata-i hasmın aksidir. Gölge ile uğraşmak, asıl hasmın hücumu, hem dahi temerrüdü,

Onunla teshil olur." Hem de nasıl halettir; pis bir çamura düşen, kendini aldatıyor, nefsini iğfal eder; güya çamur değildi.

Misk ü anber diyerek, yüzüne hem gözüne, bulaştırır sürüyor. Cisme hayat verdim diye,

vicdan ve ruh öldürülmez. Eyvah ki öldürüldü.

Yahu hakperest, hakikatbin ol! Hakikatbin göz, keskindir hiç aldanmaz. Hakperest bir kalb, yüksektir hiç aldatmaz. Şeriattır mizanı, Kur'ân'dır müstenedi.

Cazibe-i umumî gibi; sırr-ı teavün, bir düstur-u fıtrattır, hatta cemâda girmiş, kubbedeki taşlara, başlarıyla dururdu,

Eğer nazar edersen; usta elinden çıksa, bir taş başını eğer, kardeşinin başına, huzu' ile sarılır, başı başa verirdi;

Tâ aşağı düşmesin. Ey taş yürekli arkadaş! Taştan daha taş oldun, taşlar başına yağar, tavşan gibi kaçarsın, bin taş başına değdi.

------□□□------

ANGLİKAN KİLİSESİNE CEVAB

Bir zaman bî-aman, İslâmın düşmanı, siyasî bir dessas, yüksekte kendini göstermek isteyen elhannas bir papaz, desise niyetiyle, hem inkâr suretinde,

Hem de boğazımızı pençesiyle sıktığı bir zaman-ı elîmde, pek şematetkârane bir istifham ile, dört şey sordu bizden.

Otuzbin kelime istedi. Şematetine karşı; yüzüne de tükürmek.., desisesine karşı; küsmekle sükût etmek.., inkârına karşı da;

Tokmak gibi bir cevab-ı müskit vermek lâzımdı. Onu muhatab etmem. Bir hak-perest adama, böyle cevabımız var.

O dedi birincide:

“Muhammed (Aleyhissalâtü Vesselâm) dini nedir?”

Dedim: İşte Kur’ân’dır. Erkân-ı sitte-i iman, erkân-ı hamse-i İslâm, esas maksad-ı Kur’ân.

Der ikincisinde: “Fikir ve hayata ne vermiş?”

Dedim: “Fikre tevhid, hayata istikamet.

Buna dair şahidim: قُلْ هُوَ اللّٰهُ اَحَدٌ فَاسْتَقِمْ كَمَا اُمِرْتَ

Der üçüncüsünde: “Mezahim-i hazıra, nasıl tedavi eder?”

Derim: “Hurmet-i riba, hem vücûb-u zekatla.

Buna dair şahidim: يَمْحَقُ اللّٰهُ الرِّبَوا da.

وَاَقِيمُوا الصَّلَوةَ وَاٰتُوا الزَّكَوةَ وَاَحَلَّ اللّٰهُ الْبَيْعَ وَحَرَّمَ الرِّبَوا

Der dördüncüsünde:

“İhtilal-i beşere, ne nazarla bakıyor?”

Derim: Sa’y, asl u esastır. Servet-i insaniye zalimlerde toplanmaz, saklanmaz ellerinde.

Buna dair şahidim:

Û لَيْسَ لِلْاِنْسَانِ اِلاَّ مَا سَعَى Û وَالَّذِينَ يَكْنِزُونَ الذَّهَبَ وَالْفِضَّةَ وَلاَ يُنْفِقُونَهَا فِى سَبِيلِ اللّٰهِ فَبَشِّرْهُمْ بِعَذَابٍ اَلِيمٍ Û

(Yüz mâşâallah bu cevaba)

Câzibe-i Umumiden Ziyade, Küremizi Muhafaza Eden Câzibe-i Manevî-i Kur'ân'dır.

Arzımızı senevî, yevmî dairesinde, şu hayt-ı semavîdir, tutmuş da dönderiyor. Küreye ağır basmış, hem dahi ona binmiş, bırakmıyor isyanı.

Şeriat arştan indi, beşerden de çıkardı, nuranî bir ibadet. İbadetten beş namaz, başlarında ezanlar, namaz ile ezanı.

Dane dane olmuştur, birbirine muttasıl, hem âlem-i gayb ile, hem de Arş-ı âzamla, insan ile zemini, bağlatmış da tutturmuş, o beş hayt-ı nuranî.

Başı evkat-ı hamse, nihayeti arş ve gayb. Aynı zamanda olmuş, rabıta-yı ittisal. Şehâdeti gayb ile, zemin ile insanı, insanla âsumanı.

Bu beşler bu küreye, beş kemer hem tek kemer, hem ayrı hem muttasıl, hem kemerde... hem gömlek; iki kutbu iki el, üryan yoktur sükkânı.

Bir ân-ı vahidde, beşi birdir beraber, ziya-yı şemse benzer. Hem de ayrı ayrılar, kavs-ı kuzeh misali, o nuranî elvânı.

Bir nokta-ı vahidede, hem arş ile bağlanır, hem küreyi bağlıyor. Hayat verir dönderir. Ger gömleği yırtılsa, küre-i sergerdanî,

Veya ipi bir kopsa, seyreyle günbürtüyü; zulmet soğuğu basar, o da incimad eder, o vakit mevti geliyor, kıyameti kopuyor, dehhaş zelzele-i cihanî.

Û وَلَقَدْ كَرَّمْنَا بَنِى آدَمَ Ú

Biri dedi: "Nedendir, haml-i emânet olan, mertebe-i azîme. Yalnız insanoğlu onunla tekrim edilmiş, onunla halife olmuş?"

Derim: "Zira o evsat, خَيْرُالْاُمُورِالْاَوْسَطُ Kâinatın vücûdu, bir şekl-i mahrutidir, sivri ucunda cüz'-ü lâyetecezza durmuş.

Cesim kaidesinden, Şems-üş Şümusa kadar, nuranî bir kutru var, tam kutrun ortasında, insan ayakta durmuş, emaneti beklermiş.

İnsandan ta zerreye, hem ondan tâ o şemse olan iki mesafe, birbirine müsâvî. Kılâde-i hilkatte, bir cevher-i feridmiş.

Zira o cevher-i yegâne, Muhammed-ül Hâşimî (A.S.M.) olan dürr-ü yetime, bir sadef-i latiftir; insan enmuzec-i câmi'dir, gayb ve şehâdet tutmuş.

Bütün avâlimlere, birer penceresi var; onunla onlara bakar. Ma'lum bâtın ve zâhir, on hassasından başka, çok hasseleri varmış.

Şamme zaika gibi; sâika da bir hisdir, şaika diğer bir his. İkisi de pek hassas, akıl ve nazar girmemiş, çok yerlerde gezermiş.

Hiss-i kabl-el vuku' ile, rüya-yı sadık ile, hem de keşf-i sahihle, derkolunan çok şeyler, miftahları bu hisler, ellerinde tutarmış.

Kışrı Lübb Zannetmek, Lübbü Zayi' Etmektir.

Beş şey beş şey'e perde: Şehâdet ise gaybe, tabiat meşiete.. Kör kuvvet de kudrete. Lafız medlûl-u zihniye. Medlül dahi mânâya.

Perdeye hasr-ı nazar, daim olur pür-hatar, vesvese ondan çıkar. Mesela ki medlûlün, zihindir ona her makarr, eğlencedir zekâya.

Mâna haricî olur, o medlûl-i zihniyle, kasden ismî hem bizzat; eğer meşgul olursa, televvünlü bir suret, ya bir lafz-ı hayalî; bînema u bîmâye.

Himmeti meşgul eder, o daracık seyyale, incecik hem cevvale. O medlûlun veledi, suret-i bî meâle, ne deva ne şifaya.

Himmeti tatmin etmez, şevki de teskin etmez, zevki de taltif etmez. Öyle ise o medlûlü, ya cam gibi etmeli, ya her taraf delmeli; harice baktırmalı, zeka çıksın ziyaya.

Zira haric geniştir, meydan-ı cevelandır, hakâik-ı sabitedir. O küçücük zihninde, medlûlün parçasından, diktiğin ankebutî dâm-ı vehm ü hevaya.

Bir sineğe dar gelen, bir gömleği getirme, Arş, kürsiye giydirme. Sinek kanadı kadar, küçücük bir harita, vesveseye sermaye.

Sahife-i medlûlde, zihinde tersim edersin; sonra onun içinde, kendini kaybedersin. At koşturmak istersin, bak dahi bu belaya.

Ey maddeperest, tabiatla âlûde, kör kuvvet de kör etmiş, lafz ve sûret aldatmış; bırak dehâ-yı fennî, tâ çıkasın hüdaya.

Beş perdeden bir perde, sana misâl gösterdim, ki beşinci en küçüğü, başkaları kıyas et. Safsata-i maddiyûn, seni atar gayyaya,

Sarıl silsile-i semaya. İsâl eder o bizi, tâ cennet-i âlâya.

Dua Muhal Hem Ma'siyet Olmamalı

Dua kat'an samimî ise, kabul olur; gehî aynen gehî mânen. Fakat şart-ı taleb, de'b-i edeb, daim olur lâzım; edeb yoksa niyaz olmaz.

Tehevvüskârî, nâzvârî, itabvârî dua olmaz. Muhalî ya muhalvârî, nizam u hikmete uymaz umuru istemek olmaz.

Nihayetli emirde, bir nihayetsiz aded olmaz. Bana ver aksal-gayâtı, tecavüzkârî bir nazdır, niyazî bir dua olmaz.

عَدَدَ مَعْلُومَاتِ اللّٰهِVeya mikdare makdurat, dua mikyası kaldırmaz. Meğer olsa kinâyat kesrete, o da niyet ister, her dem niyet bulunmaz.

Ú حَتّٰى عَادَ كَالْعُرْجُونِ الْقَدِيمِ Û ’İN

BİR NÜKTESİ

Biri dedi: “Kur’ân’da, kamer hilâl oldukça كَالْعُرْجُونِ الْقَدِيمِ ile, Tenzil teşbih eylemiş, zahir zevke hoş gelmez, letâfeti görünmez.”

Dedim: “Yahu süreyya, o unkud-u semavî, bir menzil-i kamerdir;

قَدَّرْنَاهُ مَنَازِلَ hilâl ona kondukça, o misafir-i aziz,

Küçük, beyaz eğilmiş bir dal ile bağlanmış, lü’lü’ misal bir salkım; süreyya suretini, hilal ile gösterir; nazeninâne bir iz.

Güya azîm bir ağaç, semavat arkasında, durmuş da, her nasılsa sema yüzünü yırtmış onun sivri bir dalı, manzarası pek leziz.

Başı ondan çıkarmış, zeminlilere güler, der: “Ey insan çocukları! Bana da bir bakınız, ben mi letafetliyim.. ya hurma ağacınız?..

Unkudlu ağsanınız?” Saff-ı evvel muhatab, ebna-i nahl u sahra, bir zemine bir semaya bakar, orada ezhar ve esmar, burada hilâl ve yıldız.

----------------[illegible]----------------

حقيقت

چکرد کلری

Hakikat Çekirdekleri

حكم بديعيه

(HİKEM-İ BEDİİYYE)

Bediüzzaman’ın zuhûrat-ı kalbiyesinden ibaret olan te’lifatından müntehab bir kısım vecizelerdir

Biraderzadesi

Abdurrahman-ı Nursî

İFADE

Amcam Bediüzzaman bir müddettenberi akıl ile değil, sırf kalb ile mesaile müteveccih oluyor. Kalbine vâzıhan bir şey zuhûr etse, bana yazdırıyor ve diyor: “İlim odur ki, kalbde yerleşsin. Yalnız akılda olsa insana malolmuyor.” Hem de diyor ki : “Şu mesail yalnız kavaid-i ilmiye değil, belki vicdanen esas ittihaz ettiğim bazı desatir-i kalbiyyemdir.”

Ve bana emretti: “Zuhûrat-ı kalbiyemden istediğini intihab et!” Ben de şu vecizeleri hangi âsarından intihab ettiğimi bervech-i âti işaretlerle gösteriyorum...

İşâretler İşâretler

ن Noktatun Min Nur-i Ma’rifetillah	ل Lemeât
ت İşârât-ül İ’câz	ق Kızıl Î’câz
س Sünûhat	م ن Münazarat
ش Şuâatü Mârifetin-Nebî	ط Tulûat
ر Rumûz	م Muhakemat
ا İşârat	öööööö

□□□

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

اَحْمَدُهُ مُصَلِّياً عَلَى مُحَمَّدٍ سَيِّدِ الْمُرْسَلِينَ

ن — Arzı ve bütün nücûm ve şümûsu tesbih taneleri gibi kaldıracak, çevirecek kuvvetli bir ele mâlik olmayan kimse, kâinatta dava-yı halk ve iddia-yı îcad edemez. Zîrâ herşey, herşeyle bağlıdır.

□□□□

ن — Haşirde bütün zevi-l ervahın ihyası; mevt-âlûd bir nevm ile kışta uyuşmuş bir sineği, baharda ihya ve in'aşından kudrete daha ağır olamaz.[238*)] Zîrâ kudret-i ezeliye zâtiyedir; tegayyür edemez, acz tahallül edemez. Avaik tedahül edemez. Onda meratib olamaz, herşey ona nisbeten birdir.

ن — Sivrisineğin gözünü halkeden, Güneş'i dahi O halketmiştir.

ن — Pirenin midesini tanzim eden, Manzume-i Şemsiyeyi de O tanzim etmiştir.

ن — Kâinatın te'lifinde öyle bir i'caz var ki; bütün esbab-ı tabiiyye farz-ı muhal olarak muktedir birer fâil-i muhtar olsalar, yine kemal-i acz ile o i'caza karşı secde ederek:

سُبْحَانَكَ لاَ قُدْرَةَ لَنَا اِنَّكَ اَنْتَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ödiyeceklerdir.

ن — Esbaba tesir-i hakikî verilmemiş, vahdet ve celal öyle ister. Lâkin mülk cihetinde esbab, dest-i kudrete perde olmuştur; izzet ve azamet öyle ister. Tâ nazar-ı zahirîde, dest-i kudret mülk cihetindeki umûr-u hasise ile mübaşir görülmesin.

ن — Mahall-i taalluk-u kudret olan herşeydeki melekûtiyet ciheti şeffâftır, nezihtir.

ن — Âlem-i şehâdet, avâlim-ül guyûb üstünde tenteneli bir perdedir.

ن – Bir noktayı tam yerinde îcad etmek için, bütün kâinatı îcad edecek bir kudret-i gayr-ı mütenahî lâzımdır. Zîrâ şu kitab-ı kebir-i kâinatın herbir harfi, bâhusus zîhayat herbir harfi, herbir cümlesine müteveccih birer yüzü, nâzır birer gözü vardır.

□□□

ن – Meşhurdur ki: Hilâl-i îde bakarlardı. Kimse birşey görmedi. İhtiyar bir zât yemin ederek "Hilâli gördüm…" Halbuki gördüğü hilâl, kirpiğinin tekavvüs etmiş beyaz bir kılı idi. Kıl nerede?. Kamer nerede? Harekât-ı zerrat nerede? Fâil-i teşkil-i enva' nerede?!.

□□□

ن – Tabiat, misalî bir matbaadır, tâbi' değil. Nakıştır, nakkaş değil. Kabildir, fâil değil. Mistardır, masdar değil. Nizamdır, nâzım değil. Kanundur, kudret değil. Şeriat-ı iradiyedir, hakikat-ı hariciye değil…

□□□

ن – Fıtrat-ı zîşuur olan vicdandaki incizab ve cezbe, bir hakikat-ı cazibedarın cezbiyledir.

□□□

ن – Fıtrat yalan söyleyemez. Bir çekirdekteki meyelan-ı nümuvv der: "Sünbülleneceğim, meyve vereceğim." Doğru söyler. Yumurtada bir meyelan-ı hayat var, Der: "Piliç olacağım." Biiznillah olur. Doğru söyler. Bir avuç su, incimad ile meyelan-ı inbisat der: "Fazla yer tutacağım." Metin demir onu yalan çıkaramaz; sözünün doğruluğu demiri parçalar. Şu meyelanlar, sıfat-ı iradeden gelen evamir-i tekviniyenin tecellîleridir, cilveleridir.

□□□

ن – Karıncayı emirsiz, arıyı ya'subsuz bırakmayan kudret-i ezeliye; elbette beşeri

nebisiz bırakmaz.

□□□□

ش — Âlem-i şehâdetteki insanlara inşikak-ı Kamer, bir mu’cize-i Ahmediye (A.S.M.) olduğu gibi; mi’rac dahi âlem-i melekûttaki melâike ve ruhaniyata karşı bir mu’cize-i kübra-yı Ahmediyedir (A.S.M.) ki; nübüvvetinin velayeti bu keramet-i bahire ile isbat edilmiştir ve o parlak zât, berk ve Kamer gibi melekûtta şu’le-feşan olmuştur.

□□□

ش — Kelime-i şehâdetin iki kelâmı birbirine şahiddir. Birinci, ikincisine bürhan-ı limmîdir; ikinci, birincisine bürhan-ı innîdir.

□□□

ن — Hayat, kesrette bir çeşit tecellî-i vahdettir. Onun için ittihada sevkeder.

□□□

ن — Hayat, bir şeyi herşeye mâlik eder.

□□□

ن — Ruh, bir kanun-u zîvücud-u haricîdir, bir namus-u zîşuurdur.

□□□

ن — Sabit, daim, fıtrî kanunlar gibi; ruh dahi âlem-i emirden, sıfat-ı iradeden gelmiş ve kudret ona vücûd-u hissî giydirmiştir. Bir seyyale-i latifeyi o cevhere sadef etmiştir.

□□□

ن — Mevcud ruh, makul kanunun kardeşidir. İkisi hem daimî, hem âlem-i emirden gelmişlerdir.

□□□

ن م — Şayet nevilerdeki kanunlara, Kudret-i Ezeliye bir vücûd-u haricî giydirseydi, ruh olurdu. Eğer ruh, vücûdu çıkarsa, şuûru başından indirse, yine lâyemut bir kanun olurdu.

□□□

ن — Ziya ile mevcudat görünür, hayat ile mevcudatın varlığı bilinir. Herbirisi birer keşşâftır.

□□□

ط — Nasraniyet, ya intifa veya ıstıfa ile İslâmiyet’e karşı terk-i silâh edecektir.

□□□

ط — Nasraniyet birkaç defa yırtıldı, protestanlığa geldi. Protestanlıkda da yırtıldı, tevhide yaklaştı. Tekrar yırtılmağa hazırlanıyor. Ya intifa bulup sönecek.. veya hakikî Nasraniyetin esasına câmi’ olan hakâik-i İslâmiyeyi karşısında görecek, teslim olacaktır.

□□□

ط — İşte bu sırr-ı azîme, Hazret-i Peygamber Aleyhissalâtü Vesselâm işaret etmiştir ki: “Hazret-i İsa nâzil olup gelecek, ümmetimden olacak, aynı şeriatımla amel edecektir.”

□□□

س — Cumhur-u avamı, bürhandan ziyade, me’hazdaki kudsiyet imtisale sevkeder.

□□□

س — Şeriat, yüzde doksanı (zaruriyât ve müsellemât-ı diniye) birer elmas sütun, mesail-i içtihadiye-i hilafiye, yüzde ondur. Doksan elmas sütun, on altunun himayesine verilmez.

□□□

س — Kitablar ve içtihadlar Kur’âna dûrbîn olmalı, âyine olmalı; gölge ve vekil olmamalı!

□□□

ت — Her müstaid, nefsi için içtihad edebilir; teşri’ edemez. Bir fikre davet, cumhurun kabulüne vâbestedir. Yoksa davet bid’attır, reddedilir.

□□□

م — İnsan fıtraten mükerrem olduğundan, hakkı arıyor. Bâzan bâtıl eline gelir; hak zannederek

koynunda saklar. Hakikatı kazarken, ihtiyarsız dalal başına düşer; hakikat zannederek kafasına giydirir.

□□□

ا – Birbirinden eşeff ve eltaf, kudretin çok âyineleri vardır; sudan havaya, havadan esîre, esîrden âlem-i misale, âlem-i misalden âlem-i ervaha, hattâ zamana, hatta fikre… tenevvü' ediyor.

□□□

ا – Hava âyinesinde bir kelime, milyonlar kelimat olur. Kalem-i kudret, şu sırr-ı tenasülü acib istinsah ediyor.

□□□

ا – İn'ikas, ya hüviyeti veya hüviyetle hasiyeti veya hüviyetle mahiyeti tutar.

□□□

ط – Kesifin timsalleri birer meyyit-i müteharriktir. Bir ruh-u nuranînin kendi âyinelerinde olan timsalleri, birer hayy-ı murtabıttır; aynı olmasa, gayrı da değildir.

□□□

ت – Şems hareket-i mihveriyesiyle silkinse, meyveleri düşmez; silkinmezse, yemişleri olan seyyarat düşüp dağılacaktır.

□□□

ن م – Nur-u fikir, ziya-yı kalb ile ışıklanıp mezcolmazsa, zulmettir, zulüm fışkırır.

□□□

ن م – Gözün muzlim nehar-ı ebyazı muzi, leyle-i sevda ile mezcolmazsa basarsız olduğu gibi, fikret-i beyzada süveyda-i kalb bulunmazsa, basiretsizdir.

□□□

ن م – İlimde iz'an-ı kalb olmazsa, cehildir. İltizam başka, itikad başkadır.

□□□

ا — Bâtıl şeyleri iyice tasvir, safî zihinleri idlâldir.

□□□

ا — Âlim-i mürşid, koyun olmalı; kuş olmamalı. Şu, kuzusuna süt; bu, yavrusuna kay’ verir.

□□□

ن م — Bir şey’in vücûdu, bütün eczasının vücûduna vâbestedir. Ademi ise, bir cüz’ün ademiyle olduğundan; zaîf adam, iktidarını göstermek için tahrib tarafdarı oluyor; müsbet yerine menfîce hareket ediyor.

□□□

ط — Desatir-i hikmet, nevâmis-i hükûmetle; kavânin-i hak, revabıt-ı kuvvetle imtizac etmezse, cumhur-u avamda müsmir olamaz.

□□□

ن م — Zulüm, başına adalet külâhını geçirmiş; hıyanet, hamiyet libasını giymiş; cihada bagy ismi takılmış, esarete hürriyet namı verilmiş… Ezdad, suretlerini mübadele etmişler.

□□□

ن م — Menfaat üzerine dönen siyaset, canavardır. Aç canavara karşı tahabbüb; merhametini değil, iştihasını açar. Hem de diş ve tırnağının kirasını da ister.

□□□

س — Zaman gösterdi ki: Cennet ucuz değil, Cehennem dahi lüzumsuz değil.

□□□

ت — Dünyaca havas tanınan insanlardaki meziyet, sebeb-i tevazu’ ve mahviyet iken; tahakküm ve tekebbüre sebeb olmuştur.

□□□

ت — Fukara aczi, avamın fakrı, sebeb-i merhamet ve ihsan iken; esaret ve mahkûmiyetlerine müncer

olmuştur.

ط – Bir şeyde mehasin ve şeref hasıl oldukça, havassa peşkeş edilir. Seyyiat olsa, avama taksim edilir.

ط – Gaye-i hayal olmazsa veyahut nisyan veya tenasî edilse; ezhan enelere dönüp etrafında gezerler.

Bütün ihtilalat ve fesadın asıl ve madeni ve bütün ahlâk-ı rezilenin mahrek ve menba'ı tek iki kelimedir:

Bir: "Ben tok olsam, başkası açlıktan ölse bana ne!"

İki: "İstirahatim için zahmet çek; sen çalış, ben yiyeyim."

Birinci kelimenin ırkını kesecek tek bir devası var ki, o da vücûb-u zekattır.

İkinci kelimenin devası, hurmet-i ribadır.

ا – Adalet-i Kur'âniye âlem kapısında durup, ribaya "Yasaktır, girmeye hakkın yoktur" der. Beşer bu emri dinlemedi, büyük bir sille yedi. Daha müdhişini yemeden, dinlemeli!..

س – Devletler, milletler muharebesi; tabakat-ı beşer muharebesine terk-i mevki ediyor. Zîrâ beşer esir olmak istemediği gibi, ecîr olmak da istemez.

ط – Tarîk-ı gayr-ı meşru' ile bir maksadı takib eden, galiben maksudunun zıddıyla ceza görür.

س – Avrupa muhabbeti gibi gayr-ı meşru' muhabbetin akibeti, mükâfatı, mahbubun gaddarane adavetidir.

□□□

ط – Maziye, mesaibe kader nazarıyla; ve müstakbele, maasiye teklif noktasında bakmak lâzımdır. Cebr ve İtizal, burada barışırlar.

□□□

ط – Çaresi bulunan şeyde acze, çaresi bulunmayan şeyde cez'a iltica etmemek gerektir.

□□□

س – Hayatın yarası iltiyam bulur. İzzet-i İslâmiye namus-u millînin yaraları pek derindir.

□□□

س – Öyle zaman olur ki; bir kelime bir orduyu batırır, bir gülle otuz milyonun mahvına sebeb olur.

□□□

س – Öyle şerait tahtında olur ki; küçük bir hareket, insanı a'lâ-yı illiyyîne çıkarır. Öyle hal olur ki; küçük bir fiil, insanı esfel-i safilîne indirir.

□□□

م – Bir tane sıdk, bir harman yalanları yakar.

□□□

م – Bir tane hakikat, bir harman hayalata müreccahtır.

□□□

ت – لاَ يَلْزَمُ مِنْ لُزُومِ صِدْقِ كُلِّ قَوْلٍ ، قَوْلُ كُلِّ صِدْقٍ

Her söz doğru olmalı.. her doğru, söz olmamalı!..

□□□

م – Güzel gören, güzel düşünür. Güzel düşünen, hayatından lezzet alır.

□□□

م – İnsanları canlandıran emeldir; öldüren ye'stir.

□□□

س – Eskiden beri i’la-yı kelimetullah ve beka-yı istiklaliyet-i İslâm için; farz-ı kifaye-i cihadı deruhde ile kendini yek-vücud olan âlem-i İslâm’a fedaya vazifedar ve hilafete bayrakdar görmüş olan bu devlet-i İslâmiyenin felâketi, âlem-i İslâmın saadet ve hürriyet-i müstakbelesiyle telafî edilecektir.

□□□

س – Zira şu musibet, maye-i hayatımız olan uhuvvet-i İslâmiyenin inkişafını hârikulâde ta’cil etti.

□□□

س – Hristiyanlığın malı olmayan mehasin-i medeniyeti ona mal etmek, İslâmiyetin düşmanı olan tedenniyi ona dost göstermek; feleğin ters dönmesine delildir.

□□□

س – Paslanmış bîhemta bir elmas, daima mücella cama müreccahtır.

□□□

م – Herşeyi maddede arayanların akılları gözlerindedir. Göz ise maneviyatta kördür.

□□□

م – Mecaz ilmin elinden cehlin eline düşse; hakikata inkılab eder; hurafata kapı açar.

□□□

م – İhsan-ı İlahîden fazla ihsan, ihsan değildir. Her şeyi olduğu gibi tavsif etmek gerektir.

□□□

م – Şöhret, insanın malı olmayanı da insana maleder.

□□□

م – Hadîs, maden-i hayat ve mülhim-i hakikattır.

□□□

I – İhya-yı din, ihya-yı millettir. Hayat-ı din, nur-u hayattır.

س – Nev’-i beşere rahmet olan Kur’ân; ancak umumun, lâakal ekseriyetin saadetini tazammun eden bir medeniyeti kabul eder.

س – Medeniyet-i hazıra, beş menfî esas üzerine teessüs etmiştir:

• Nokta-i istinadı, kuvvettir. O ise, şe’ni tecavüzdür.

• Hedef-i kasdı menfaattır. O ise, şe’ni tezahümdür.

• Hayatta düsturu, cidaldir. O ise, şe’ni, tenazu’dur.

• Kitleler mabeynindeki rabıtası; âheri yutmakla beslenen unsuriyet ve menfî milliyettir. O ise, şe’ni müdhiş tesadümdür.

• Cazibedar hizmeti, heva ve hevesi teşci’ ve arzularını tatmindir. O heva ise, insanın mesh-i manevîsine sebebdir.

س – Şeriat-ı Ahmediyenin (A.S.M.) tazammun ettiği ve emrettiği medeniyet; Nokta-i istinadı, kuvvete bedel haktır ki, şe’ni, adalet ve tevazündür. Hedefte, menfaat yerine fazilettir ki şe’ni, muhabbet ve tecazübdür. Cihet-ül vahdet de, unsuriyet ve milliyet yerine, rabıta-i dinî, vatanî, sınıfîdir ki şe’ni samimî uhuvvet müsalemet ve haric’in tecavüzüne karşı yalnız tedafü’dür. Hayatta düstur-u cidal yerine, düstur-u teavündür ki şe’ni, ittihad ve tesanüddür. Heva yerine hüdadır ki; şe’ni, insaniyeten terakki ve ruhen tekâmüldür.

س – Mevcudiyetimizin hâmisi olan İslâmiyetten elini gevşetme, dört el ile sarıl! yoksa mahvolursun.

□□□

س – Musibet-i âmme, ekseriyetin hatasına terettüb eder.

□□□

س – Musibet; cinayetin neticesi, mükâfatın mukaddemesidir.

□□□

م ن – Mariz bir asrın, hasta bir unsurun, alil bir uzvun reçetesi ittiba'ı Kur'ândır.

□□□

م ن – Azametli bahtsız bir Kıt'anın, şanlı tâli'siz bir Devletin, değerli sahipsiz bir kavmin reçetesi ittihad-ı İslâmdır.

□□□

س – Şehid kendini hayy bilir. Feda ettiği hayatı, sekeratı tatmadığından, gayr-ı münkatı' ve bakî görüyor. Yalnız daha nezih olarak buluyor.

□□□

س – Adalet-i mahza-i Kur'âniye; bir masumun hayatı, kanı, hattâ umum beşer için de olsa, heder etmez. İkisi nazar-ı kudrette bir olduğu gibi, nazar-ı adalette de birdir.

□□□

س – Hodgâmlık ile, öyle insan olur ki; heves ve ihtirasına mani herşey'i, hattâ elinden gelirse dünyayı harab ve nev'-i beşeri mahvetmek ister.

□□□

س – Havf, za'f, tesirat-ı hariciyeyi teşci' eder.

□□□

س – Muhakkak maslahat, mevhum mazarrata feda edilmez.

□□□

س — İstanbul siyaseti, İspanyol gibi... bir hastalıktır.

□□□

ت — Tasadduk malda olduğu gibi; ilimde, fikirde, fiilde de olur.

□□□

م ن — Deli adama “iyisin, iyisin” denilse iyileşmesi, iyi adama “fenasın, fenasın” denilse fenalaşması nâdir değildir.

□□□

س — Düşmanın düşmanı, düşman kaldıkça dosttur; düşmanın dostu, dost kaldıkça düşmandır.

□□□

س — İnadın işi, Şeytan birisine yardım etse; “Melektir” der, rahmet okutur; ötekinde melek görse, “libasını değiştirmiş.” der, lanet eder.

□□□

ن م — Bir derdin dermanı, başka bir derde zehir olabilir. Bir derman, hadden geçse, dert getirir.

□□□

اَلْجَمْعِيّةُ الّتِى فِيهَا التّسَانُدُ آلَةٌ خُلِقَتْ لِتَحْرِيكِ السّكَنَاتِ وَالْجَمَاعَةُ الّتِى فِيهَا التّحَاسُدُ آلَةٌ خُلِقَتْ لِتَسْكِينِ الْحَرَكَاتِ — م ن

□□□

ن م — Cemaatte vâhid-i sahih olmazsa; cem’ ve zamm, kesr-i darbî gibi küçültür.

□□□

ط — Adem-i kabul, kabul-ü ademle iltibas olunur. Adem-i kabul; adem-i delil-i sübut onun delilidir. Kabul-ü adem, delil-i adem ister. Biri şek, biri inkârdır.

□□□

ر — Şübhe, bir delili, yüz delili atsa da; medlûle îras-ı zarar edemez. Çünki binler delil daha var.

□□□

س – Sevad-ı a’zama ittiba’ edilmeli!.. Lakayd Emevîlik en nihayet Sünnet ü Cemaate; ekalliyette kalan salabetli Alevîlik, en nihayet Râfızîliğe dayandı.

□□□

ر – Hakta ittifak, ehakta ihtilaf olduğundan; bâzan hak, ehaktan ehaktır; hasen, ahsenden ahsendir.

□□□

ر – Herkes kendi mesleğine “Hüve hakkün” demeli, “Hüve-l hakkü” dememeli. Veyahut “Hüve-l hasen” demeli, “Hüve-l ahsen” dememeli.

□□□

ا – Cennet olmazsa, Cehennem tazib etmez. Zemherir olmazsa ihrak etmez.

□□□

ا – Zaman ihtiyarlandıkça, Kur’ân gençleşiyor; rumûzu tavazzuh ediyor.

□□□

س – Bazen nur, nâr göründüğü gibi; şiddet-i belâgat dahi, mübalağa görünür.

□□□

س – Hararette meratib, bürûdetin tahallülü iledir; hüsündeki derecat, kubhun tedahülü iledir.

□□□

ن – Kudret-i Ezelîye zâtiyedir, lâzımedir, zaruriyedir; acz tahallül edemez, meratib olamaz, herşey ona nisbeten müsâvîdir.

□□□

ن – Şemsin feyz-i tecellîsi olan timsali, deniz sathında, denizin katresinde aynı hüviyeti gösteriyor.

□□□

ن – Hayat cilve-i tevhiddendir ki, kesretin mebdei vahdettir.. Müntehası da vahdet kesbediyor.

□□□

س — İnsanlarda veli, Cum’ada dakika-i icabe, Ramazanda Leyle-i Kadir, Esma-ül Hüsnada İsm-i A’zam, ömürde ecel meçhul kaldıkça; sair efrad dahi kıymetdar kalır, ehemmiyet verilir. Yirmi sene mübhem bir ömür, nihayeti muayyen bin sene ömre müreccahtır.

□□□

س — Dünyada masiyetin akibeti, ikab-ı uhrevîye delildir.

□□□

س — Rızk, hayat kadar kudret nazarında ehemmiyetlidir.

□□□

س — Kudret çıkarıyor, kader giydiriyor, inâyet besliyor.

□□□

س — Hayat; muhassal-ı mazbuttur, görünür. Rızk; gayr-ı muhassal, tedricî münteşirdir, düşündürür.

□□□

س — Açlıktan ölmek yoktur. Zîrâ bedende şahm ve saire suretinde iddihar olunan gıda bitmeden evvel ölüyor. Demek, terk-i âdetten neş’et eden maraz öldürür; rızıksızlık değil.

□□□

ن م — Âkil-ül lahm vahşilerin helâl rızkı, hayvanatın hadsiz cenazeleridir; hem rûy-i zemini temizliyor, hem rızkını buluyorlar.

□□□

ا — Bir lokma kırk paraya, bir lokma on kuruşa; ağıza girmeden, boğazdan geçtikten... birdirler. Yalnız, birkaç saniye ağızda bir fark var.

□□□

ا — Müfettiş ve kapıcı olan kuvve-i zaikayı taltif ve memnun etmek için, birden ona gitmek, israfın en sefihidir.

□□□

ا — Lezaiz çağırdıkça, sanki yedim demeli. “Sanki yedim” düstur yapan; bir mescidi yiyebilirdi, yemedi.

□□□

ا — Eskiden ekser İslâm aç değildi, tereffühe ihtiyar vardı. Şimdi açtır, telezzüze ihtiyar yoktur.

□□□

ا — Muvakkat lezzetten ziyade, muvakkat eleme tebessüm etmeli; hoş geldin demeli.

□□□

ا — Geçmiş lezaiz, ah dedirtir. “Ah!”, müstetir bir elemin tercümanıdır.

□□□

ا — Geçmiş âlâm, “Oh!” dedirir. “Oh”, kalbde muzmer bir lezzet ve nimetin muhbiridir.

□□□

ا — Nisyan bir nimettir. Yalnız her günün âlâmını çektirir, müterakimi unutturur.

□□□

ا — Derece-i hararet gibi, her musibette bir derece-i nimet vardır. Daha büyüğünü düşünüp, küçükteki derece-i nimeti görüp, Allah’a şükretmeli. Yoksa isti’zam ile üflense, şişer. Merak edilse, ikileşir; kalbdeki misali, hakikata inkılab eder; o da kalbi döver.

□□□

س — Kavî’nin zaîfe karşı tevazu’u, zaîfte tezellül olur.

□□□

س — Bir ulü-l emir makamındaki ciddiyeti, vakardır; mahviyeti, zillettir. Hanesinde ciddiyeti, kibirdir; mahviyeti tevazu’dur.

□□□

س — Ferd mütekellim-i vahde olsa, müsamahası, fedakârlığı amel-i sâlihtir; mütekellim-i maalgayr

olsa, hıyanettir, amel-i talihtir.

□□□

س – Bir şahıs, kendi namına hazm-ı nefs eder, tefahur edemez; millet namına tefahur eder, hazm-ı nefs edemez.

□□□

س – Tertib-i mukaddematta “tefviz” tenbelliktir, terettüb-ü neticede tevekküldür.

□□□

س – Semere-i sa’yine, kısmetine rıza; kanaattır, meyl-i sa’yi kuvvetlendirir. Mevcuda iktifa, dûn-himmetliktir.

□□□

ر – Evamir-i teşriyeye karşı itaât ve isyan olduğu gibi; evamir-i tekviniyeye karşı da itaât ve isyan vardır. Birincisinde mükâfat ve mücazat, galiben âhirette; ikincisinde, ağleb dünyada olur. Meselâ: Sabrın mükâfatı zaferdir, ataletin mücazatı sefalettir, sa’yin sevabı servettir, sebatın mükâfatı galebedir.

□□□

س – Müsavatsız adalet, adalet değildir. Temasül, tezadın sebebidir. Tenasüb, tesanüdün esasıdır. Sıgar-ı nefs, tekebbürün menba’ıdır. Za’f, gururun madenidir. Acz, muhalefetin menşeidir. Merak, ilmin hocasıdır. Sıkıntı, sefahetin muallimidir. Ye’s, dalalet-i fikrî; zulmet-i kalb, ruh sıkıntısının menba’ıdır.

□□□

س – Kudret-i Fâtıra ihtiyaç, hususan açlık ihtiyacıyla; başta insan bütün hayvanatı gemlendirip, nizama sokmuş. Hem âlemi herc ü mercden halas edip, hem ihtiyacı medeniyete üstad ederek, terakkiyatı temin etmiştir.

□□□

س – اِذَا تَاَنَّثَ الرِّجَالُ بِالتَّهَوُّسِ تَرَجَّلَ النِّسَاءُ بِالتَّوَقُّحِ

ن م — Bir meclis-i ihvanda güzel bir karı girdikçe; riya, rekabet, hased damarı intibah eder. Demek inkişaf-ı nisvandan, medenî beşerde ahlâk-ı seyyie inkişaf eder.

ن — Beşerin şimdiki seyyiat-âlûd hırçın ruhunda, mütebessim küçük cenazeler olan suretlerin rolü ehemmiyetlidir.

ش — Memnu' heykel; ya bir zulm-ü mütehaccir, veya bir heves-i mütecessim veya bir riya-yı mütecessiddir.

İslâmiyetin müsellematını tamamen imtisal ettiği cihetle; bihakkın daire dâhiline girmiş zâtta; meyl-üt tevsi', meyl-üt tekemmüldür. Lâkaydlık ile haricde sayılan zâtta meyl-üt tevsi', meyl-üt tahribdir. Fırtına, zelzele zamanında; değil içtihad kapısını açmak, belki pencerelerini de kapatmak maslahattır.

Lâübaliler ruhsatlarla okşanılmaz; azîmetlerle, şiddetle ikaz edilir.

ا — Bîçare hakikatlar, kıymetsiz ellerde kıymetsiz olur.

س — Küremiz hayvana benziyor, âsâr-ı hayat gösteriyor. Acaba yumurta kadar küçülse, bir nevi hayvan olmayacak mıdır?. Veya bir mikrop küremiz kadar büyüse, ona benzemeyecek midir? Hayatı varsa, ruhu da vardır.

س — Âlem, insan kadar küçülse, yıldızları zerrât ve cevahir-i ferde hükmüne geçse; o da bir hayvan-

ı zîşuur olmayacak mıdır? Allah'ın böyle çok hayvanları vardır.

ن – Şeriat ikidir:

Birinci: Âlem-i asgar olan insanın ef'al ve ahvalini tanzim eden ve sıfat-ı kelâmdan gelen bildiğimiz şeriattır.

İkinci: İnsan-ı ekber olan âlemin harekât ve sekenatını tanzim eden ve sıfat-ı iradeden gelen şeriat-ı kübra-yı fıtriyedir ki; bâzan yanlış olarak tabiatle tesmiye edilir.

Melâike bir ümmet-i azîmedir ki, sıfat-ı iradeden gelen ve şeriat-ı fıtriye denilen evamir-i tekviniyenin hamelesi ve mümessili ve mümtesilidirler.

ق - اِذَا وَازَنْتَ بَيْنَ حَوَاسِّ حُوَيْنَةٍ خُرْدَبِينِيَّةٍ وَ حَوَاسِّ اْلاِنْسَانِ تَرَى سِرًّا عَجِيبًا

اِنَّ اْلاِنْسَانَ Ûö يَس Ú Öكِتُبَتْ فِيهَا سُورَةُ Ûö يَس Ú Ü ق كَصُورَةِ

Maddiyyunluk manevî taundur ki, beşere şu müdhiş sıtmayı tutturdu, gazab-ı İlahîye çarptırdı. Telkin, taklid, tenkid kabiliyeti tevessü' ettikçe, o taun da tevessü' eder.

En bedbaht, en muzdarib, en sıkıntılı; işsiz adamdır. Zîrâ atalet ademin ammizadesi, mevtin biraderzadesidir. Sa'y, vücûdun hayatı ve hayatın yakazasıdır.

Ribanın kap ve kapıları olan bankaların nef'i; beşerin en fenası gâvurlara ve onların en zalimlerine ve bunların en sefihlerinedir. Âlem-i

İslâma zarar-ı mutlaktır; mutlak beşerin refahı nazara alınmaz. Zîrâ gâvur, harbî ve mütecaviz ise, hürmetsiz, ismetsizdir.

□□□

Cum'ada hutbe; zaruriyat ve müsellematı tezkirdir, nazariyatı talim değildir. İbare-i Arabiyye daha ulvî ihtar eder.

□□□

Hadîs ile âyet müvazene edilse, görünür ki; beşerin en beliği dahi, âyetin belâğatına yetişemez ve ona benzemez.

---------------□□□---------------

حقيقت

چکرد کلری

□ □ ٢

Hakikat Çekirdekleri

(2)

BEDİÜZZAMANIN SÂNİHATIN'DAN

Cami’i

Abdurrahman-ı Nursî

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ
اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ وَ الصَّلاَةُ وَ السَّلاَمُ عَلَى مُحَمَّدٍ سَيِّدِ الْمُرْسَلِينَ

SURE-İ İHLAS'IN BİR REMZİ

ش – قُلْ هُوَ ıtlak ile tayini; tevhid-i şuhuda işarettir.

اَىْ: لاَ مَشْهُودَ بِنَظَرِ الْحَقِيقَةِ اِلاَّ هُوَ

اَللّٰهُ اَحَدٌ tevhid-i uluhiyete tasrihtir.

اَىْ: لاَ مَعْبُودَ اِلاَّ هُوَ

اَللّٰهُ الصَّمَدُ Tevhid-i rububiyete remizdir.

اَىْ: لاَ خَالِقَ وَلاَ رَبَّ اِلاَّ هُوَ

Ve tevhid-i ceberuta telvihtir.

اَىْ: لاَ قَيُّومَ وَلاَ غَنِىَّ عَلَى اْلاِطْلاَقِ اِلاَّ هُوَ

لَمْ يَلِدْ Tevhid-i celale telmihtir; şirkin enva'ını reddeder.

Yani: Tegayyür veya tecezzî veya tenasül eden, ilah olamaz. Ukûl-ü aşere veya melâike veya İsa veya Üzeyr'in velediyetini dava eden şirkleri reddeder.

وَلَمْ يُولَدْ İsbat-ı ezeliyet ile tevhiddir. Esbabperest, nücumperest, sanemperest, tabiatperestin şirkini reddeder. Yani, hâdis veya bir asıldan münfasıl veya bir maddeden mütevellid, ilah olamaz.

وَلَمْ يَكُنْ لَهُ كُفُوًا اَحَدٌ câmi' bir tevhiddir. Yani zâtında, sıfatında, ef'alinde naziri, şeriki,

şebihi yoktur.

لَـيْسَ كَمِثْـلِهِ شَيْءٌ وَ هُوَ السَّمِيعُ الْـبَصِيرُ

Şu sure, bütün enva'-ı şirki reddeder. Ve yedi meratib-i tevhidi tazammun eden altı cümlesi mütenaticedir. Herbiri ötekinin hem neticesi, hem bürhanıdır.

ن — Muvahhid-i ekber ve tevhidin bürhan-ı muazzamı olan kâinat, değil yalnız erkân ve azası, belki bütün hüceyratı, belki bütün zerratı birer lisan-ı zâkir-i tevhid olarak bu büyük bürhanın sadâ-yı bülendine iştirak ederek, hep birden لاَ اِلَـهَ اِلاَّ اللّٰهُ ödiye mevlevîvari zikrediyorlar.

Tevhidin bürhan-ı nâtıkı olan Kur'ân'ın sinesine kulağını yapıştırsan, işiteceksin ki; kalbinde derinden derine gayet ulvî, nihayet derecede ciddî, gayet samimî, nihayet derecede munis ve mukni've bürhan ile mücehhez bir sadâ-yı semavî işiteceksin ki; اَللّٰهُ لاَ اِلَـهَ اِلاَّ هُوَ yu tekrar ediyor.

ن — Evet şu bürhan-ı münevver, altı ciheti de şeffâfedir. Üstünde sikke-i i'caz, içinde nur-u hidayet, altında mantık ve delil; sağında aklı istintak; solunda vicdanı istişhad; önünde hayır, hedefinde saadet, nokta-i istinad vahy-i mahzdır. Vehmin ne haddi var, girebilsin!

ش — Vicdanın anasır-ı erbaası ve ruhun dört havassı olan irade, zihin, his, latife-i Rabbâniye; herbirinin bir gayat-ül gayatı var. İradenin ibadetullahtır. Zihnin mârifetullahtır. Hissin muhabbetul-lahtır. Latifenin müşahedetullahtır. Takva denilen ibadet-i kâmile, dördünü tazammun eder. Şeriat şunları hem tenmiye, hem tehzib, hem bu gayat-ül gayat'a sevkeder.

□□□

ن – Eğer îcaddaki vasıta hakikî olsaydı ve hakikî tesir verilseydi; hem bir şuur-u küllî verilmek lâzım idi, hem bizzarûre eser-i ittikan, kemâl-i san'at muhtelif olacaktı. Halbuki en âdiden en âlîye, en küçükten en büyüğe ittikan; derece-i kemâlde, mahiyetin kameti nisbetindedir. Demek Müessir-i Hakikî'den bazı karîb, bazı baîd, kısmen vasıtasız, kısmen vasıta ile, kısmen vesait ile değildir. İnsanın ihtiyarî eserindeki adem-i kemâl; cebri nefy, ihtiyarı isbat eder.

□□□

ن – Cây-ı dikkattir ki: Cüz'î bir ihtiyarın tavassutu ile eser-i akıl bir insan şehri, intizamca semere-i vahy bir arı kovanındaki cemaate yetişmez. Ve arıların meşher-i san'atı bir petek hüceyrat şehri; bir nar ve cilnardan (gülnardan) intizamca geridir. Demek kâinattaki cazibe-i umumiye hangi kalemden akmışsa, cüz'-ü lâ-yetecezzadaki küçücük cazibeler o kalemin noktalarıdır.

□□□

ط – İslâmiyet der: لاَ خَالِقَ اِلاَّ هُوَ Hem vesait ve esbabı, müessir-i hakikî olarak kabul etmez. Vasıtaya mânâ-yı harfî nazarıyla bakar; akide-i tevhid ve vazife-i teslim ve tefviz öyle ister. Tahrif sebebiyle şimdiki Hristiyanlık esbab ve vesaiti müessir bilir, mânâ-yı ismî nazarıyla bakar. Akide-i velediyet ve fikr-i ruhbaniyet öyle ister, öyle sevk eder. Onların azizleri, mânâ-yı ismiyle birer menba-ı feyz ve –güneşin ziyasından –bir fikre göre– istihale etmiş lâmbanın nuru gibi birer maden-i nur nazarıyla bakıyorlar. Biz ise evliyaya mânâ-yı harfiyle, yani âyine güneşin

ziyasını neşrettiği gibi, birer ma'kes-i tecellî nazarıyla bakıyoruz.[239*)]

Bu sırdandır ki; bizde sülûk tevazudan başlar, mahviyetten geçer, Fena fillah makamını görür. Gayr-ı mütenahî makamatta sülûke başlar. Ene ve nefs-i emmare kibriyle, gururuyla söner. Hakikî Hristiyanlık değil, belki tahrif ve felsefe ile sarsılmış Hristiyanda, "ene" levazımatıyla kuvvetleşir. Enesi kuvvetli, müteşahhıs, rütbeli, makam sahibi bir adam Hristiyan olsa, mütesallib olur. Fakat Müslüman olsa lâkayd olur.

* * *

ﻁ – Aşık-ı hakikî tarikde hata, ta'birde yanlış etse de, yine ma'şûk-u hakîkiye gider. Zîrâ aşk, cemâl-i cazibedâra müncezib bir cezbedir. Bazen netice hak ve mütehakkik; delil, vesile hatâ olabilir.[240*)]

Veli-yı ârif, tarîkte yanlış, surette hatâ etse, matlûb-u hakikiyi bulamaz. Zîrâ yol bozuksa, maksuda götüremez. Şart olmazsa, meşrut dahi hâsıl olmaz. Aşık-ı muhtî, binefsihi hâdî, ligayrihi müdilldir. Ârif-i muhtî, dâlldir. Guruh-u ârifinden bir kısmının idam ve idlâline sebeb olan işârat ve şatahât; âşıkîn kısmı tasrih ettiler, hürmete mazhar kaldılar. Mârifeti aşkına galip olan "Muhyiddin-i Arabî" işaret etti, kendini oklara hedef etti.. "Câmî-i Aşık" tasrih etti, hürmetle yaşadı. "İbn-ül Fârıd" Muhyiddin'den daha ileri gitti, ümmetin itabından ondan geri kaldı. Aşksız "İbn- Seb'în"in sözleri ilhad telakki edildi.

* * *

ﻁ – Kuvveden fiile geçmek olan faaliyetteki şedid ve mütenevvi lezzet, tegayyür-ü âlemin mayesi ve kanun-u tekâmülün nüvesidir. Zindandan

bostana çıkmak, dâneden sünbüle geçmek ayn-ı lezzettir. Faaliyet istihaleyi tazammun etse, lezzet tezayüd ederek taşar. Vazifedeki külfeti taşıttıran o tattır. Zîşuura nisbeten gayetteki kemâl, ne kadar cazibedarsa, “Lâmüdrike”ye nisbeten nefs-i faaliyet öyle cazibedardır, sa’ye sevkeder. Bu sırdandır ki: Rahat zahmettir, zahmet rahattır.

ط – Masum ekall, günahkâr ekserin musibetinden hissedâr olur. Zîrâ teklif nazarî kalsa, ihtiyar kalır; Sırr-ı teklif, hikmet-i ibtilâ tahakkuk eder. Teklifde bedahet ve zâruret olsa, ıztırar olur; Hikmet-i teklif zâyi olur. Günahkârın muhterik hânesinde bir masum, bir dest-i gaybiyle masun kalsaydı, meâdin-i ervahın medar-ı tenmiye ve tezhibi olan imtisal-i evamir ve ictinab-ı nevâhî ile elmaslaşmış “Ebubekir-i Sıddık”ın ruhu; ve aksiyle fahmleşmiş “Ebu Cehil”in ruhundan temeyyüz edemezdi.

ط – Hırs ile aculiyet, sebeb-i haybettir. Zîrâ müretteb basamaklar gibi fıtrattaki terettübe, teselsüle tatbik-i hareket etmediğinden; harîs muvaffak olamaz. Olsa da tertib-i ca’lîsi bir basamak kadar seyr-i fıtrîden kısa olduğundan, yeise düşüp gaflet bastıktan sonra kapı açılır.

Allah kalbin bâtınını iman ve mârifet ve muhabbeti için yaratmıştır. Kalbin zahirini, sair şeylere müheyya etmiştir.

Cinayetkâr hırs kalbi deler, sanemleri içine idhal eder. Allah darılır, maksudunun aksiyle mücazat eder.

Siyaset efkârını, İslâmiyet akaidinin yerlerine kadar îsal eden herifler şan ü şeref değil, belki şeyn ü şenaata mazhar oldular. Nefsanî aşklardaki

felâketler, haybetler bu sırdandır. O çeşit âşıkların bütün divanları birer feryad-ı mâtemdir.

Gece kalben nevmi merak edersin, bâkiyesini de kaçırıp uyanık kalırsın.

İki dilenci: Biri musırr, muhteris; biri müstağni, muhteriz… İkincisine vermek daha ziyade arzun, şu geniş kanunun bir nümunesidir.

□□□

ط – Ye’s ve sû-i zandan neş’et eden zaaf-ı kalb, mazlumun –zâlim’in darbelerinden, mütevalî alâmından in’ikas eden- teellümatını kendi vicdanından izâle için; mazlûmun istihkakını arzu edip bahaneler bulur, “müstehaktır” der. Sefil, güneş vermezse; gölge edip manen zülme de yardım etmesin.

□□□

ط – En müdhiş maraz ve musibetimiz, cerbeze ve gurura istinad eden tenkiddir. Tenkid, eğer insaf işletirse, hakikatı rendeşler. Eğer gurur istihdam etse, tahrib eder, parçalar. O müdhişin en müdhişidir ki, akaid-i imaniyeye ve mesail-i diniyeye girse... Zîrâ iman hem tasdik, hem iz’an, hem iltizam, hem teslim, hem manevî imtisaldir. Şu tenkid; imtisal, iltizam, iz’anı kırar. Tasdikte de bîtaraf kalır.

□□□

Şu zaman-ı tereddüd ve evhamda, iz’an ve iltizamı tenmiye ve takviye eden nuranî sıcak kalblerden çıkan müsbet efkârı, müşevvik beyanatı, hüsn-ü zan ile temaşa etmek gerektir. “Bîtarafane muhakeme” dedikleri şey, muvakkat bir dinsizliktir. Yeniden mühtedi ve müşteri olan yapar.

□□□

ط — Sosyalistlik desatiri,[241*)] İslâmiyetin esasatını bozamaz. Şu medeniyet-i sefihe bozuyor. Hem çok pahalı düşüyor. Zîrâ maddiyun-luk ve engizisyonluk mayasıyla neşvü-nema bulan medeniyet-i hâzıra, pek çok aldatıcı ve müşevvik vesâit ile mücehhez ve câzibedârdır. O sehhâre, din ve nâmus ve fazilet mukabilinde kendini satıyor. Şa'şalı bir hayatı gösterip takdim ettiğinden; dinden, namustan, faziletten fazla rüşvet alıyor. Sosyalistlik ise; basit, sade bir hayatı takdim ediyor. Ona mukabil, kimseyi dininden, imanından, namusundan büyük bir hisseyi fedâ etmeye icbar etmediği gibi; kimse de kendinde mecburiyet hissetmez.

İnsan, gıdaya ihtiyacı gibi, zevke de bir ihtiyacı var... Nefs ve heva cihetinde tatmin edilmezse; ruh ve hüda canibinde zevkini arayacaktır. İki adam; birisi seni müşa'şa' cazibedâr, eğlenceli bir ziyafete teşriflerle davet eder.. Diğeri: Sade bir yerde basit bir çorbaya seni çağırır. Birincisine değil cemaat sünnet, belki namazı da terkedersin gidersin. İkincisine sünneti de terk etmezsin. Birincisi medeniyet.. İkincisi sosyalistliktir.

ر — İslâmiyet gaflet edip küstü; Hristiyanlık dini kendi hasmı olan fen ve medeniyeti kendine maledip iki silahla galebe çaldı.

Şimdi şarkta müthiş bir silah îmal ediliyor. Bunun hak kısmına sahip olmalı. Yoksa yine küssek, onu da Hristiyanlık İslâmiyet aleyhinde istimal edecektir. Buna karşı husumetle dayanmak pek güçtür.

Cumhur-u avama müteveccih olan bir fikir, kudsiyet almazsa söner. O yeni desatire kudsiyet

verecek iki muazzam rakîb din var.

Şu keskin fikir gözünü açtığı vakit, hasmını Hrıstiyan ve hasmının elindeki silahını Hristiyanlık dini bulmuştur. Öyle ise o fikir, yaşamak ve kudsiyet almak için İslâmiyete dehâlet etmeye mecburdur.

□□□

—□ش□

وَالَّذِى عَلَّمَ الْقُرْاٰنَ الْمُعْجِزَ اِنَّ نَظَرَ الْبَشِيرِ النَّذِيرِ وَبَصِيرَتَهُ النَّقَّادَةَ اَدَقُّ وَاَجَلُّ وَاَجْلَى وَاَنْفَذُ مِنْ اَنْ يَلْتَبِسَ اَوْ تَشْتَبِهَ عَلَيْهِ الْحَقِيقَةُ بِالْخَيَالِ وَاِنَّ مَسْلَكَهُ الْحَقَّ اَغْنَى وَاَنْزَهُ وَاَرْفَعُ مِنْ اَنْ يُدَلِّسَ اَوْ يُغَالِطَ عَلَى النَّاسِ

Zira hakikat-bîn göz aldanmaz; hakperest kalb aldatmaz.

□□□

ط — GIYBETİN DERECE-İ ŞENAATI

Kur’ân der: اَيُحِبُّ اَحَدُكُمْ اَنْ يَاْكُلَ لَحْمَ اَخِيهِ مَيْتًا

Altı kelime ile, altı derece şiddetle gıybeti takbih ediyor. Yani, hemze ile der:

1- Aklına bak, böyle şeye cevaz verir mi? Müstakim aklın yoksa;

2- Kalbine bak! Böyle şeye muhabbet eder mi? Selim kalbin yoksa;

3- Vicdanına bak, böyle dişinle kendi elini parçalamak gibi hayat-ı içtimaiyeyi bozmaya rıza gösterir mi? Vicdan-ı içtima’în olmazsa;

4- İnsaniyetine bak, böyle canavarvari iftirasa iştiha gösterir mi? Manen insaniyetin olmazsa;

5- Rikkat-i cinsiye, karabet-i rahmiyene bak! Böyle kendi belini kıracak harekete meyleder mi? Rikkat-ı cinsiyen olmazsa;

6- Hiç sağlam tabiatın yok mu ki, ölüyü dişlerinle parçalıyorsun.

Demek akıl, kalb, vicdan, insaniyet, rikkat-i cinsiye, tabiat, şeriat nazarında merdud gıybet, matruddur.

* * *

ت —

اِنَّ اْلاِنْسَانَ الَّذِى لاَ يُدْرِكُ سِرَّ التَّعَاوُنِ لَهُوَ اَجْمَدُ مِنَ الْحَجَرِ اِذْ مِنَ الْحَجَرِ مَا يَتَقَوَّسُ لِمُعَاوَنَةِ اَخِيهِ . اِذِ الْحَجَرُ مَعَ حَجَرِيَّتِهِ اِذَا خَرَجَ مِنْ يَدِ الْمُعَقِّدِ الْبَانِى فِى السَّقْفِ الْمُحَدَّبِ , يَمِيلُ وَ يَخْضَعُ رَاْسَهُ لِيُمَاسَّ رَاْسَ اَخِيهِ , لِيَتَمَاسَكَا عَنِ السُّقُوطِ!..

Yani; kubbelerde taşlar başbaşa verirler, tâ düşmesinler.

* * *

ط – Zevkkiy-yül meslek ehl-i tasavvufun, vahdet-üş şuhûdu tazammun eden vahdet-ül vucûdları, Allah hesabına kâinatı inkârdır. Ehl-i felsefenin, zaif-ül i’tikad ehl-i nazarın, vahdet-ül mevcudu tazammun eden vahdet-ül vucûdları kâinat hesabına Allahı inkârdır, sofestâiliktir. Daire-i esbâbın te’sirinden kendini kurtarmayan bir ruh, vahdet-i vucûddan dem vuramaz.

□□□

ط – Cüz’-ü lâ-yetecezza zerresinden insana, insandan şems-üş şümusa, müteselsil mahrutî silsilenin vasatındaki cevher-i ferîdi, insan-ı mükerremdir.

□□□

ن – İnsanın meşhur havassından başka havassı vardır. Zaika gibi bir hiss-i saika, hem bir hiss-i şaika vardır. Hem gayr-ı meş’ur hisler çoktur.

□□□

س – Bâzan arzu, fikir suretini giyer. Şahs-ı muhteris arzu-yu nefsanîsini fikir zanneder.

□□□

ط – Garibdir ki, bazı adam pis bir çamura düşer, kendini aldatmak için misk ü anber diye yüzüne gözüne bulaştırır.

□□□

س – Şehid velîdir. Cihad, farz-ı kifayeden farz-ı ayne, belki muzaaf bir farz-ı ayn hükmüne geçmiştir. Hacc ve zekat gibi, cihadda da niyetin tasarrufu azdır. Hattâ adem-i niyet dahi asıl nokta-i nazarından niyet hükmündedir. Demek zıdd-ı niyet, yakînen tebeyyün etmezse, cihad şehâdet-i hakikiyeyi intac eder. Zîrâ vücûb tezauf etse, taayyün eder. İhtiyarı tazammun eden niyetin tesiri azalır. Şu günahkâr millette, birdenbire onbinler evliya inkişaf ve tezahür etse, az bir mükâfat değildir.

ط — Bizde biri fâsık olsa, galiben ahlâksız ve vicdansız olur. Zîrâ arzu-yu masiyet, vicdandaki imanın sadâsını susturmakla inkişaf edebilir. Demek vicdanını ve maneviyatını sarsmadan, istihfaf etmeden, tam ihtiyarıyla şerri işlemez. Onun için İslâmiyet; fâsıkı hain bilir, şehâdetini reddeder. Mürtedi zehir bilir, i'dam eder. Zimmîyi ve muahidi ibka eder.

İcra-yı adalet, din namına olmalı, tâ akıl ve kalb ve ruh müteessir olsunlar, imtisal etsinler. Yoksa, yalnız vehim müteessir olur. Yalnız hükûmetin cezasından korkar -eğer tahakkuk etse-. Nâsın itabından çekinir –eğer tebeyyün etse–.

ط — Bir câni yüzünden, çok masumları ihtiva eden bir gemi batırılmaz. Bir câni sıfat yüzünden, çok evsaf-ı masumeyi muhtevî bir mü'mine adavet edilmez.

Lasiyyema sebeb-i muhabbet olan iman ve tevhid, Cebel-i Uhud gibidir. Sebeb-i adavet olan şeyler, çakıl taşlar gibidir. Çakıl taşları Cebel-i Uhud'dan daha ağır telakkî etmek ne kadar akılsızlıksa, mü'minin mü'mine adaveti, o kadar kalbsizliktir. Mü'minlerde adavet, yalnız acımak mânâsında olabilir.

Elhasıl: İman muhabbeti, İslâmiyet uhuvveti istilzam eder.

ط — اَلْكَلاَمُ كَالْمَالِ لاَيَجُوزُ فِيهِ الْاِسْرَافُ

---------- ----------

Bediüzzaman’ın Tarihçe-i Hayatı

Müellifi

Müküslü Hamza

BEDİÜZZAMAN SAİD-İ NURSÎ'NİN TERCÜME-İ HALİNDEN BİR HÜLASÂDIR

Bediüzzaman 1293 tarihinde, Bitlis vilayeti Hizan Kazası İsparit Nahiyesine tâbi' NURS karyesinde tevellüd etmiştir. Pederi Mirza nâmında bir zattır. Dokuz sene hayat-ı tufuliyetini âşiyâne-i pederde imrar ettikten sonra, tahsile başlar. Büyük kardeşi Molla Abdullah nezdinde üç sene kadar Kürdistanda câri olan usul dairesinde emsali gibi Nahv ve Sarfın mebadîsini "hallü'l-meâkid"e kadar mutavassıt bir derecede, yani İstanbul usulünce "İzhar"ı tahsil ettikten sonra biraderinden ayrılır.

Kürdistanda talebe-i ulûm istedikleri zaman, diledikleri hocanın nezdine gidip arzu ettikleri kitabı tederrüs ederler. Yâni talebe hocanın arzusuna tabi' olmayıp, bilakis hoca talebenin reyine tabi'dir. Bediüzzaman da bu usüle tabi' olarak Siirt'e azîmet eyledi.

Siirt'te Molla Fethullah Medresesinde iki ay tahsil ile meşgul olduktan sonra, Siirt'i terkle Müküs'te bulunan Medrese-i Emir Hasan Velînin müderrisi olan Molla Abdulkerim Efendinin nezdine giderek o zattan iki ay kadar ahz-ı feyiz ettikten sonra, Vastan'a (Gevaş) azimet eyledi. Vastan'da tahsil ile meşgul olmayıp, yalnız bir ay kadar tebdil-i hava için ikametten sonra, Bayezıd'e tevcih-i hareket eyledi. İşte hakiki tahsilinin başlangıcı bu tarihten itibar olunur.

Bayezidde Şeyh Muhammed-i Celâlî (R.H.) nezdinde üç ay kadar tahsil etmiştir. Fakat bu tahsil,

gayet garib görünüyor. Çünkü üç ay zarfında Kürdistan usulüyle Molla Camîden (sonra) ikmal-i nüsah etti. Yani her kitaptan bir veya iki ders, en nihayet on ders kadar tederrüs, mütebakisini terk eyledi. Hocası Şeyh Muhammed-i Celâlî Hazretleri bu halden hoşlanmayarak itirazında bulunmuş ise de; Bediüzzaman cevabında “Hocam, bu kadar kitabı, bu kadar ulûmu okuyup anlamak iktidarına mâlik değilim. Yalnız bu kitaplar neden bahsettiklerini anlayayım da, sonra tab’ıma muvafık olanlara çalışacağım” dedi. Fakat maksad-ı aslî medrese usûlünde bir teceddüd, bir garabet göstermek... Ve bunca havaşî ve şuruhla izaa-i vakit etmemekti.

O suretle üç ayda yirmi senelik usulce tahsil edilen kitapları okuyup ikmal-i nüsah ettikten sonra, hocasının:

“Nasıl ve hangi ilim hoşuna gitti?” sualine cevaben: “Bu ilimleri birbirinden tefrik edemiyorum. Ya hepsini bilirim. Veyahud hiçbirisini bilmem,” dedi.

O zaman her eline aldığı kitabı anlar ve mütemadiyen mütalaa ile vaktini geçirirdi. O derece ilme dalmıştı ki; hayat-ı zahiriye ile hiç alâkadar görünmezdi. Sorulan her ilmî suale derhal ve bilâtereddüd cevap verirdi.

Fakat bizzat kendisi de, bu anlayışın hakikatına ve sair ulemânın anlayışına muvafık olup olmadığı hakkında şüpheye düşerek, Kürd ulemasından mümtaz simalarla mülâkat ve şüphesini izale ile teberrüken bir iki ders tederrüs etmeğe karar verdi. Hocasından me’zuniyet alarak Bitlis’e müteveccihen hareket eyledi. Fakat yolda caddeleri takip etmezdi. Dağlarda, bayırlarda geze dolaşa üç ay sonra Bitlis’e vasıl oldu.

Omuzunda bir pösteki, derviş-seyyah kıyafetinde Şeyh Emin Efendinin tekyesine gidip iki gün dersinde bulundu. Şeyh Emin Efendi Bediüzzaman'a kisve-i ilmiye giydirmek teklifinde bulundu ise de, Bediüzzaman; o vakit sinn-i büluğa vasıl olmamış olduğundan, kendisine muhterem bir müderris kıyafetini yakıştırmadı.

Çünkü Kürdistan'da kisve-i ilmiye müderrise mahsustur. Talebe sarığı saramaz. ‘‘Ben bir çocuğum nasıl hoca olurum’’ diye Şeyh Emin Efendi'nin teklifini reddetti. Sekiz dokuz ay evvel Şirvan' da terkettiği büyük kardeşinin nezdine gitti.

Kardeşi Molla Abdullah, Bediüzzaman'a hitaben: "Said ben Şerh-i Şemsiyeyi okudum, ikmal ettim. Sen ne okudun?"

Bediüzzaman : "Seksen kitabı okudum."

Molla Abdullah : "Ne demek?"

Bediüzzaman : "İkmâl-i nüsah ettim; ve sıranızda dahil olmayan bir çok kitapları da okudum."

Molla Abdullah : "Öyle ise seni imtihan ederim."

Bediüzzaman : " Hazırım. Her ne sorarsan sor."

Molla Abdullah Bediüzzaman'ı imtihan ederek kifayet-i ilmiyesini bittakdir, sekiz dokuz ay evvel talebesi bulunan Said Efendiyi şimdi kendisine üstad kabul eyledi. Bir iki ay kardeşiyle beraber Şirvan' da ikamet, ba'dehu Siirt'e gitti. Orada dört defa teberrüken Molla Fethullah'ın dersini dinledi. Arasıra Molla Fethullah ile mübahesede bulunarak, müşarünileyhi hayretlere müsteğrak eyledi. Molla Fethullah, bu genç talebesinin ilim ve fazlına dair pek çok defa medih ve sıtayişte bulundu. Siirt uleması bir yerde içtima' ederek Molla Said'i imtihan ve verdiği cevaplardan pek ziyade ibraz-ı sitayiş ve takdirat ettiler.

İkinci derecede bulunan bazı hocalar, sâika-i rekabetle hazmedemeyerek, beynlerinde bir münazaa zuhûr etti. Ahali nazarında Bediüzzaman bir veli derecesinde mevki' ve hürmet sahibi bulunduğu cihetle, ahalinin bir kısmı yardım ederek muhalifini mağlub ettiyse de, canı sıkılarak Siirt'i terk ile, tekrar Bitlis'e gitti.

Bu esnada ondört onbeş yaşında bulunuyordu. İlim, fazl ve cesaret ile o havalide şöhreti yayıldı. Hatta "Meşhur Molla Said" lakabıyla talkib olundu.

Bitlis'te Şeyh Emin Efendi ve sair ulema ile muaraza ve mücadele-i ilmiyede bulunup cümlesini teslimiyete icbar eyledi.

Ulema arasında mevkiini muhafaza için; her fenne dair bir iki metin hıfz etmek mecburiyetinde kaldı. Bilhassa Din-i İslâm'a varid şükûk ve şübehatı reddetmek için المطالع والمواقف ulüm-u âliye ve a'liyeye dair kırka kadar mütûnu iki sene zarfında hıfzeyledi.

Bitlis'te bir çok ulemâ bulunup Van'da öyle ma'ruf bir âlim bulunmadığından Van'a gitti. Orada ikamet ve onbeş sene tedris ve aşâir içinde irşad ve seyahetle imrar-ı hayat eyledi. Van'da bulunduğu esnada Vali ve me'murîn-i saire ile ihtilat ederek, ilm-i kelâmın eski tarzı bu asrın şükuk ve şübehatının reddine kâfi olmadığından ve fünûn-u cedidenin tahsilini elzem gördüğünden tarih, coğrafya, riyaziyat, tabî'iyyât, mevalid, felsefe fenlerini az bir zaman zarfında elde etti. Şu fününu bir hocadan tahsil ettiğini zann olunmasın. Kendi mütalaası sayesinde hakkıyla anlamıştır.

Hatta bir gün bir coğrafya muallimiyle, fenn-i mezkûre oldukça bir vukufu müstelzim olan bir mübahesede bulunur. Mübaheseyi diğer bir geceye

ta’lik ile, yirmidört saat zarfında pek mufassal olmayan bir coğrafya kitabını hıfzeder. Ferdası gün, Tahir Paşa’nın konağında muallim efendiyi coğrafyada ilzam eder.

Demek ki, yirmidört saat zarfında bir sultanî muallimi derecesinde coğrafyayı elde etmiştir. Aynı böyle bir muaraza neticesinde beş gün zarfında kimya-i gayr-i uzviyi anlayıp kimya muallimiyle muarazaya girişmiştir. Bunca garabet gösterdiğinden dolayı, “**Bediüzzaman**” lakabıyla telkib olundu.

Bediüzzaman Said-i Kürdî kendine has bir usul-u tedrisi îcad ederek o usul dairesinde tedriste bulundu. Şöyle ki: Ulum-u diniye ile fünûn-u asriyeyi mezc, hakâik-i diniyeyi fünûn-u müsbete ile te’yid ve teşyid etmek suretiyle, talebenin tenvir-i ezhânına sarf-ı himmet eyledi.

Bütün himmetini ilim ve irfan, bilhassa Kürdistan’da neşr-i maarif hakkında sarfediyordu. Hatta Van, Bitlis ve Diyarbekir vilayetlerinde dâr-ül fünûn şeklinde üç dört medresenin küşadı için İstanbu’a geldi. Her ne kadar çalıştı ise de, maattessüf tevkifhane ile timarheneden başka bir neticeye destres olamadı.

Tekrar Van’a avdet ederek, millî bir medrese küşad ve tedrise devamla, eski fikrine dair sa’y ederdi. Bu def’a bidayeten tali’ rûy-i muvafakat gösterir gibi oldu.

Câmi-ül-Ezhere şebih El-Medreset-üz Zehra namında Van’da bir medresenin küşadına irade-i seniyye zuhûr ettiyse de, temelinden başka bir şey yapılmayarak, harb-i umumi zuhûr etti.

Eskidenberi nezdinde bulunan talebeleri kesesinden iaşe eylemekle beraber, sırf hasbeten lillah tedris ederdi. Talebeleri de hakikî bir fedakâr olarak yetiştirirdi.

Bunca mûarazât ve mücadelât-ı ilmiyede hiçbir zaman sail vaziyetini ihtiyar etmemiş, daima mucib mevkiini ihraz eylemiştir. Bu vaziyet, ne derece iktidara vâbeste olduğu izahdan vârestedir.

Fakat bir nokta arz etmek isterim ki, o da Bediüzzaman'ın uluvv-u menzilet ve fazilet-i ahlâkıyesini mübeyyindir. Şöyle ki: Muarız bulunan zatı mahcub etmemek için sual sormaktan içtinab etmiştir.

Kendi mahcubiyetini nazar-ı itibara alıp, muarızını mahcubiyetten vikayeye çalışan bir zata tarih sayfalarında da nâdiren tesadüf olunur derecededir.

Hatta İstanbul'da bile herkesin sualine cevap vermeğe hazır bulunduğuna dair i'lan etti. Onunla muaraza eden zevata hiçbir sual irad etmediğini müddeama bir bürhan-ı kat'î teşkil eder zannındayım.

□□□

Bitlis'te Şeyh Emin Efendi ile vukubulan mücadeleden ahali beyninde bir tefrika ve münazaa hasıl oldu. Hükümet işe müdahele ederek Bediüzzamanı oradan nefyetti.

Bir müddet sonra, menfasından firar ederek Siirt'te tabi' Tillo kasabasında ''Hassa'' Künbeti denilen türbeye kapandı. Orada Kamus-u Okyanus'u Bab-ı Sin'e kadar hıfzeyledi.

Bir gün ne fikre mebni Kamusu hıfzeylediğini sordum. "Kamus herbir kelime kaç mânâya geldiğini yazıyor, ben de Kamus'un aksine olarak herbir mânâya kaç kelime müsta'mel olduğuna dair bir Kamusu yazmak merakına düştüm, bu heves üzerine hıfz eyledim. Fakat sonra Mısır'da bir cemiyet tarafından böyle bir eser vücûda geldiğini haber aldım. Sa'yim heba oldu" cevabında bulundu.

Kendi kendime düşündüm, teessüfle dedim ki: Rehbersizlikten neler zayi’ olup gidiyor. Öyle bir zeka böyle bir heves uğrunda sarf edilir mi? !

Oradan çıkıp Cezire’ye gitti. Cezire Hocaları bidayet-i emirde muarazaya kalkıştılarsa da, bilâhere kendilerine hoca kabul ederek nezdinde ders okumaya başladılar.

Her iki ay bir yerde vakit geçirmeye alışan Bediüzzaman Cezire’den Mardin’e şedd-i rihal eyledi.

Mardin’de siyasetle uğraştığından, istibdadın müsaadesizliğinden eli ve ayağı bağlı bir surette Bitlis’e nefy edildi.

O seferde garib bir vak’a vardır, inşaallah mufassalan yazılacaktır. O zamana kadar Bediüzzaman’ın malümatı hep sünûhat kabilinden olduğu cihetle, uzun uzadıya sa’y ve mütalaaya lüzum görmezdi. Fakat o zamanda sinn-i büluğa vâsıl olduğundan mı? Yahud siyasete karışmasından mı? Her ne sebepten ise, eski sünûhat yavaş yavaş kaybolmaya başladı.

Son zamanda Bitlis’te vaki’ olan harb esnasında bir gûna garaibden olarak üç kurşuna hedef olur. Birisi kalbinin hizasına isabet eder, tütün tabakasıyla ağızlığı parçalar durur. Diğeri sol tarafında hançerin sapını delerek durur. Üçüncüsü omuzunda hafif bir yara açar.

Nihayet Bitlis’in hin-i sukûtunda ayağı kırılmış ve omuzu mecruh bir halde, iki gün mahsuriyetten sonra, Ruslara esir düştü. İki sene üç ay esaretten sonra; tahlis-i giribâna muvaffak olarak bugün elhamdülillah Dâr-ûl Hikmet-ül İslâmiye azalığında vazife-i diniye ve ilmiye ile meşgul bulunuyor.

Hocamın tercüme-i hâline ait o havalide gerek ahali-i ulemâdan telakki ve gerek bizzat müşahede

ettiğim ahval ve vukuâtı muhtasaran enzar-i kâri'îne arz eyliyorum.

Her hususta mübalağadan son derecede tevakkî ve hatta tarafgirlik tühmetine maruz olmaktan ihtirazen, bir çok malûmatı ihmal ettiğime kâri'în emin olabilirler.

Pek çok garâibi mutazammın tercüme-i hâlinin tafsilini ayrı bir risale şeklinde neşretmek niyetindeyim.

Müşar-ün ileyhin talebesinden ve Medresetül Vâizîn mezunlarından

Hamza

Eşşehid

Rahmetüllahi Aleyhi
Rahmeten Vasiaten
—**Bediüzzaman**—

ÂSÂRI

Türkçe: 1- Muhâkemat-ı Bediüzzaman namında tefsire mukaddeme olarak yazılmış bir eser-i giranbahadır.

Arapça: 2- Reçetet-ül Ülema, **3-** Reçetet-ül Avâm: Hakkıyla sitayişe şayan iki eserdir.

4- Ta'likat: Mantıkta bînazir bir eserdir, nazariyat-i mantıkıyeyi tatbikata takrib eder.

5- Rumûzat: Mantıkta i'mâl-i zihin için güzel bir eserdir.

6- İşârât-ül İ'câz Fi Mezân-il Îcâz: Namında bir tefsir-i şerif şimdiye kadar o menhecde te'lif olunmuş bir tefsir mevcud değil... Ve hatta diyebilirim ki; mahsul-u karihasından başka, evkaf malını derc etmemiştir. Kelâm-ı Kadîm nazımca mu'ciz, mefhumca hak ve hakikat olarak fünûn-u müsbeteye tamamen muvafık ve rehnumâ olduğunu isbat eder. Hazret-i Üstad bu tefsiri te'lif etmeden evvel, halka-i tedrisinde bulunuyordum. Kelâm-ı Kadimi eline alıp Kürtçe takrir ederdi. Hiç kitaba veya tefsire bakmazdı. Arkadaşlarımızdan Molla Habib nâmında bir efendi Kürtçe not tutardı. Çok devam etmeden Harb-i Umumî başladı Bediüzzaman Said Efendi muharebe esnasında Cebhe-i Harbde me'haz olarak yalnız o notlara malik olduğu halde, elyevm Evkaf Matbaasında tab'ıyla iştigal ettiğimiz o kitabı te'lif etmiştir.

—Hamza—

---------------□□□---------------

Tarihçe-i Hayatın Zeyli

KALEME ALAN BİRADERZADESİ ABDURRAHMAN

“LEMEÂT” Divanın sahibi amcam Said-i Kürdî’nin tercüme-i hâlini muhtasaran müstakil bir risalede yazmıştım. Fakat iki buçuk senedenberi Dâr-ül Hikmet-il İslâmiyenin vazifesini ona yüklettirdiler. O da derdi: ‘‘Ben bunu terk edeceğim. Fakat millete de bir hesab vermek isterim.’’ Bendeniz de, amcamın Dârül-Hikmet-i İslâmiyedeki vazifesinden nasıl hesap vermek istediğine dair birkaç söz yazıyorum.

Bundan ikibuçuk sene evvel, ki 1334 senesi idi. Amcamın rızası olmadan Dâr-ül Hikmet-il İslâmiye’ye aza tayin edildi. Fakat esarette çok sarsılmış olduğundan, on ay me’zunen vazifeye gitmedi. Hatta çok defalar istifa etmek teşebbüsünde bulundu, fakat ahbabları bırakmadılar. Bunun üzerine vazifeye devam etti, ki bir buçuk sene oluyor. Bidayette haline dikkat ettim ki, zarûretten fazla kendine masarif yapmıyordu. Maişetçe neden bu kadar fena yaşıyorsun? diyenlere de cevaben derdi ki: “Ben sevâd-ı a’zama tabi’ olmak isterim. Sevâd-ı a’zam ise bu kadar tedarik edebilir. Ben ekalliyet-i müsrifeye tabi olmak istemem.” Ve Dar-ül Hikmetten aldığı maaştan miktar-ı zarûreti ayırdıktan sonra mütebakisini bana vererek “hıfzet” derdi. Ben de o bir sene zarfındaki fazla kalmış olan paraları amcamın bana olan şefkatine, hem malı istihkâr etmesine itimaden haberi olmadan tamamen sarf ettim. Sonradan bana dedi ki: “Bu para bize helâl değildi. Millet malı idi, ne için sarf ettin?.

Madem ki, öyledir, ben de seni vekil-i harçlıktan azl ile kendimi nasb ettim.” Ondan sonra ayda bana yirmi banknot, kendisine de onbeş tefrik ederdi. Fakat başka masraflar da onun onbeşine dahil idi. Demek ayda on-oniki banknot kendisine kalırdı. Fazla kalan mütebaki paraları kendisi hıfzeyledi.

Bir müddet aradan geçti. Yeni kalbine geldiği hakâikten on iki te’lifatını din namına tab’ ettirdi. Toplanan yediyüz kadar banknotları o te’lifatların masarıf-ı tab’iyesine verdi. Yalnız bir iki küçüğü müstesna olmak üzere, diğerleri meccanen etrafa dağıttırdı. Ne için sattırmadığını sual ettim. Dedi ki: “Maaştan bana kut-u lâyemut câizdir. Fazlası millet malıdır. Bu suretle millete iade ediyorum.”

Dar-ül Hikmet-il İslâmiyedeki hizmeti hep böyle teşebbüs-ü şahsiyle idi. Çünkü orada müştereken iş görmek için bazı maniler görüyordu. Zannımca kâri’ler de bunu bilirler ki; müşarün-ileyh kefenini boynuna takmış ve ölümü göze almıştır. Ve Dâr-ül Hikmet-i İslâmiyede demir gibi dayandı. Ecnebî te’siratı Dâr-ül Hikmeti kendine alet ettiremedi. Ve o yanlış fetvaya karşı dayandı, reddetti. İslâmiyet’e muzır bir cereyan ortaya atıldığı vakit, o cereyanı kırmak için küçük bir eserini neşrederdi. Hatta Anadolu’dan istediler, gitmedi. Demişti: “Ben tehlikeli yerde mücahede etmek istiyorum. Siper arkasında mücahede etmek hoşuma gitmiyor. Anadolu’dan ziyade burayı daha tehlikeli görüyorum.”

Başka kitapları yanında bulundurmazdı. Ona derdik: “Ne için başka kitaplara bakmıyorsun?” Derdi: “Herşeyden zihnimi tecrid ile Kur’ân’dan fehmediyorum.” Nakil etse, bazı mühim gördüğü mesaili yine tagayyürsüz kendi âsarından alır, tekrar eder. Derdik: “Ne için aynen böyle tekrar

ediyorsun?” Derdi: “Hakikat usandırmaz libası değiştirmek istemem.” Kendisine derdik: “Neden en ulvî hakâik-i diniye ile beraber bazı mesail-i siyasiyeyi de kitaplarında dercediyorsun?” Cevaben derdi ki: “Çocuğa ilacı içirmek için bir şekerleme gösterilir. Tâ ki, o da ağzını açar, ilacı o vasıta ile içirir. Efkar-ı amme de siyaset için ağzını açmış, ben de tiryakı içirmek için siyaseti de zikrettim.” Fakat maatteessüf pek îcazkârâne söylediği için istifade umumi olmuyor. Hatta kendi kitaplarından aldığı bazı mesaili dahi aynen diğer eserlerinde zikrediyor. Başka müellifler gibi mânâ tekerrür ettikçe başka suret giydirmiyor. Demek bir buçuk sene me’zuniyetten sonra vazifesinde bulundu. Şimdi dahi başka yere gitmek için niyet etmiştir ve millete hitaben diyor ki :

“Ey Millet! Burada o kadar mâni çoktu ki, iş görmek pek müşküldü. Ben bu kadar yapabildim, beni helâl et!”

Hem kendisine derdik: “Neden bu kadar sarsıldınız?” Derdi : “Ben kendi âlamlarıma tahammül ettim. Fakat İslâmın âlâmından gelen teellümat beni ezdi. Âlem-i İslâm’a indirilen her bir darbe en evvel kalbime indiğini hissediyordum. Onun için bu kadar sarsıldım. Fakat bir ışık görüyorum ki , o âlâmları unutturacak inşallah...”

Tesâdüf-ü garibedendir:

Lemeat kitabının tarihi, hilal yıldız çıktı ki;

نَجْمُ اَدَبٍ وُلِدَلِهِلاَلَيْ رَمَضَانَ hem de tesadüfi olarak kitabın âhirindede hilâl yıldız gelmiş.. Tabiatı serbest bırakarak hiç nazım yapmadığı halde, bu kitap tamamen Sancak Marşının vezni gibidir ki, pek garib bir tesadüftür; Ramazandan bir kaç gün evvel bazı satırları nümune olarak yaptı, ahbablarına gösterdi. Biri müstesna kimse teşci’ etmedi. Fakat bir arzu-yu musırraneye ittibaen,

Lemeat’ı Ramazanın bidayetindeki hilâl vaktinde yapmaya başladı. Ve Ramazanın ahirindeki hilâlde bitirdi. Hem de derki: “Bu Ramazaniye kitabımı kim alsa, her kıt’asını dikkatle okumasa, lafz ve nazmın perişaniyetine bakıp mânasının anlamasına çalışmasa helâl etmem. Çirkin bir sadefte güzel bir cevher bulunabilir.”

Kitabındaki tesadüfe dair konuşurken; semada hilâl yıldız, Sancak-ı İslâmın resmini tersim etti. Amucama dedim: “Kitabındaki tesadüf, sahife-i semada tanzir ediyor.” Cevaben dedi: “Ben zaten tesadüf denilen şey’i kabul etmem. Herşeyde bir hikmet var. Hem tesadüf tekerrür etse, tesadüf olamaz. Bir kasdı ihsas eder. Kâinat birbiriyle münasebettardır. O dakik münasebatın mânâları var. Vâzıhan bilmediğimiz için tesadüfle tabir ediyoruz.” İşte bütün bunlardan tefeü’l çıkıyor ki:

İ’lâ-yı Kelimetullahın bayrağı olan (Hilal yıldız Bayrağı) teâli edecek. Eski şevketini bulacak, İnşaallahü Teâla!..

Âsarı Hakkında Takrizen Küçük Amcam Böyle Söylemişti.

Hakkın cevher-i âlisiyle elmas-ı hakikatten, şükuka karşı yapılmış olan bir seyf-i katı’dır.

Müzehheb basamaklı şu semavat-ı kemâlata, uruc etmek için hakkıyla bir nuranî mirkattır.

Küçük Biraderi Abdülmecid

BENDENİZ DE ÂSARINDAKİ ÎCÂZ VE METANETİNE DAİR TAKRİZAN BU SÖZLERİ SÖYLÜYORUM:

Olmasaydı ger demir, mermer misal lafzı tamam
Ateş-i kuvvet mânâya dayanmazdı kelâm
Hakikatta çimenzar hakâiktır bu her dem
Ki olmuş cennet-i a'lâ-i Kur'ândan o mülhem
Bu bahr-i muhtelif elvân ve emvacın içinde
Gelen bâd-ı nesîmî kalb-i mecruha deva merhem
Buharâtı çıkar tâ ki semavat-ı ukula
Sehabatı bütün teşkil eder o hem zened berhem
Atar na'ra o rahmetli bulut şimşekleri saçar
Yakar kalbin zemininde bırakmaz şübhe u hem vehm
Yağan yağmurları, neşv ü nema ezhara verirler
Hakikattır ki onlarda birer dâne şifadır hem

Biraderzadesi Abdurrahman

DAR-ÜL HİKMET-ÜL İSLÂMİYEDE İKEN TAB' VE NEŞRETTİĞİ ÂSÂRI

1- İşârât-ül İ'câz Fi Mezann-il Îcâz	2- Nuktatun Min Nur-i Ma'rifetillah
3- Şuâatü Mârifetin Nebî	4- Lemeât
5- Tulûat	6- Sünûhat
7- Kızıl Îcâz	8- Rumûz
9- İşârat	10- Hutuvat-ı Sitte
11- Hakikat Çekirdekleri: (Birinci Cüz)	12- Hakikat Çekirdekleri: (İkinci Cüz)

---------------□□□---------------

VUKUFSUZ EHL-İ VUKUFA CEVAP

Medar-ı hayret bir taarruzdur ki; kırk küsûr sene [242*)] evvel yazılmış ve mükerreren tab' edilmiş bir meseleyi, Urfa Ehl-i Vukufu bütün bütün yanlış mânâ vererek; hem güya bu sene yazılmış diye bir propağanda namı vermişler. O mesele de budur:

Eski Harb-i Umumi'nin bidayetinde ve içinde, o harpte müttefikimiz olan Alman'la alâkamızı kırmak ve Garplılaşmak perdesi altında bir purutluğa, yani siyaseti dinsizliğe alet yapmaya çalışan bazı münafıklar diyordular ki: *"Alman sosyalistlikle gidiyor, bizim dinimize zarar verecek..."*

Ben de o zaman demiştim: "Sosyalistlik İslâmiyete ilişemez ve dinimize zarar veremez. Hem bizi sosyalistliğe sokamaz. Fakat Garblılaşmak, İngiliz ve Fransızın medeniyetinin fena kısmı, bizim dinimizi kısmen terk etmeye mukabil, zararlı bir medeniyete bizi mecbur edecekler. Onun fenalıkları iyiliklerine galebe eden böyle medeniyet; bizim müttefikimiz olan Almanın sosyalistliği dinimize ilişmediği ve bizi sosyalistliğe sevk etmediği için tercih ediyorum" diye o zaman demiştim.

İşte mes'elenin hakikati bu iken, kırk sene evvel bu mes'ele yazılmış ve neşredilmiş, kimse ilişmemiş ve mahkemelerde beraat görmüşlerdir.

Şimdi hasta olduğum için, müdde-i umumî ifademi almaya yanıma geldi ve dedi ki: "Urfa'daki ehl-i vukuf *Hutbe-i Şamiye*'nin zeylindeki vecizelerden, *"sosyalistlik Garbî medeniyetlere müreccahtır"*

diye olan kelimesine bolşevikliğin lehinde bir propaganda yapılıyor” demişler.

Ben de dedim. Bolşeviklik ayrı, sosyalistlik ayrıdır. Sosyalist Alman nerede? Komünist Rus nerede? Hem bu kadar mânâsız, kırk küsür sene evvel yazılan bir meseleden dolayı Nur’un Urfa’daki üç kahraman talebelerini hapsettiler.

Yine müdde-i umumî dedi ki: “Ehl-i vukuf bir cümleyi daha medar-ı mes’uliyet yapıyor, o da: Sizin M. Kemâl’e ‘Kemal, namaz kılmayan haindir’ dediğindir.. Hem: Namaz kılanlarla kılmayanlar arasına bir tefrika sokuyor. O halde suçludur.”

Ben de dedim: “Yüzer ayât-ı Kur’âniyede müslümanlar için en büyük hakîkat, imandan sonra namaz olduğunu mükerreren emrediyor. Hem o zaman Meclis-i Meb’usanda benim M. Kemâl’e bu sözü söylediğim halde, o bana ilişmediği ve itiraz etmediği halde; otuzbeş sene sonra böyle vukufsuz ehl-i vukufun yanlış raporlarıyla Nur’un kahraman fedailerine ilişmek, bence Rus hesabına bir propagandadır veya Rus hesabına propagandaya alet olmuşlardır ki, Kur’ânın hakâikiyle Komünist Rus’a cephe alan ve tam mücadele eden dinin fedailerine ilişiyorlar.

Said-i Nursî

وَ اٰخِرُ دَعْوَيهُمْ اَنِ الْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ

HAZRET-İ ÜSTAD'IN TASHİH VE TASARRUFLARI HAKKINDA

Bu kitapta yayınlanan bazı eserlerin üzerinde Hazreti Üstad bilahere bazı tasarruflarda bulunmuştur. Bunlardan bazılarını gösteren belgeleri bera-yı malumat arz ediyoruz.

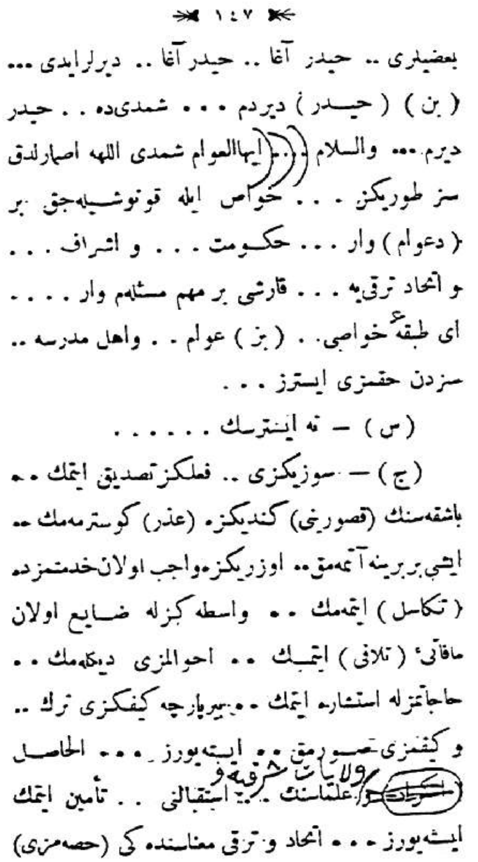

١٤٧

بعضیلری .. حیدر آغا .. حیدر آغا .. دیرلرایدی ...
(بن) (حیدر) دیردم ... شمدیده . . حیدر
دیرم ... والسلام ... ایهاالعوام شمدی اللهه اصارلدق
سز طوریکز . . . خواص ایله قونوشیه‌جق بر
(دعوام) وار . . . حکومت . . . و اشراف . . .
و اتحاد ترقی‌یه . . . قارشی بر مهم مسئله‌م وار . . . .
ای طبقهٔ خواص . . (بز) عوام . . واهل مدرسه ..
سزدن حقمزی ایسترز . . .
(س) — نه ایسترسك . . . . . .
(ج) — سوزیکزی .. فعلکز تصدیق ایتمك ..
باشقه‌سنك (قصورینی) کندیکزه (عذر) کوسترمه‌مك ..
ایشی بربرینه آتمه‌مق .. اوزریکزه واجب اولان خدمتمزده
(تکاسل) ایتمه‌مك .. واسطه کزله ضایع اولان
مافاتی (تلافی) ایتمك .. احوالمزی دیکله‌مك ..
حاجاتمزله استشاره ایتمك .. بیرپارچه کیفکزی ترك ..
و کیفمزی تصورمق .. ایسته‌یورز ... الحاصل
~~اکراد~~ ولایات شرقیه و علماسنك . . استقبالنی . . تأمین ایتمك
ایسته‌یورز ... اتحاد و ترقی معناسنده کی (حصه‌مزی)

İlk matbu' Münazarat nüshasında, sonradan Hz. Üstad bizzat el yazısıyla **"Ekrad"** kelimesini **"Vilayat-ı Şarkiye"** kelimesiyle değiştirdiğini gösteren sayfa..

"Nutuk" diye intişar eden ve Hz.Üstad'ın İkinci Meşrutiyet dönemi 1908-1909'lardaki hitabeleri olan bu eserde, bilâhare yaptığı tasarruf ve tashihleri görülmektedir.

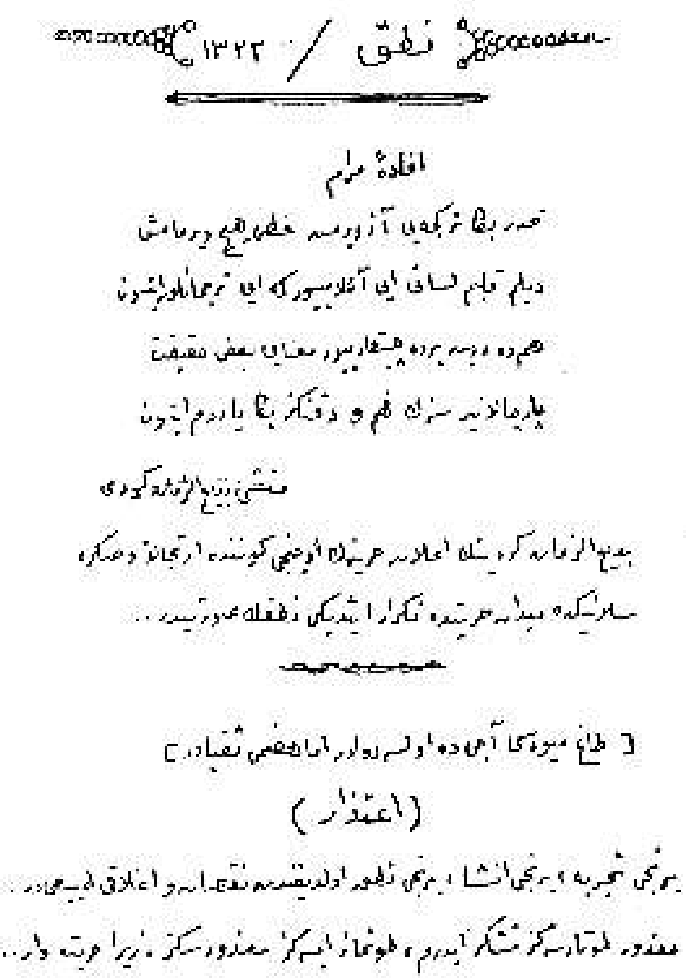

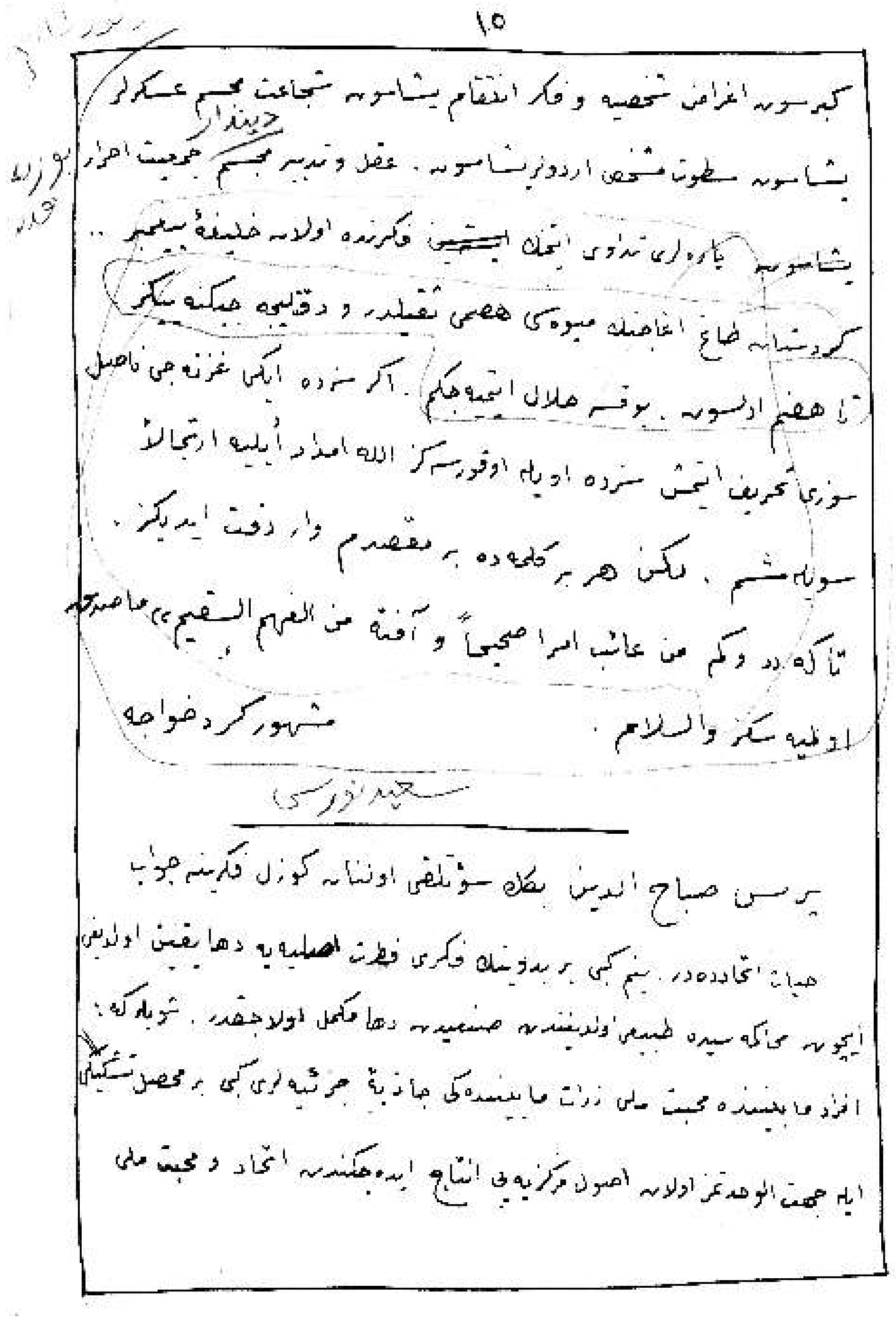

١٥

گبرسون اغراض شخصیه و فکر انتقام. یشاسون شجاعت مجسم عسکرلر

دیندار

یشاسون سطوت مشخص اردومز. یشاسون عقل و تدبیر مجسم جمعیت احرار

یشاسون پاره‌لری تدوین ایتمک ... فکرنده اولان خلیفهٔ پیغمبر..

گورمشسکز طاغ اغاجنك میوه‌سی هضمی تقلیدر و دقتلیه چیکنه‌یکز

تا هضم اولسون. یوقسه حلال ایتمه‌یه‌جکم. اگر سزده ایکی مغزه‌جی ناصیل

سوزی تحریف ایتمش سزده اویله اوقورسکز الله امداد ایلسون ارتجالاً

سویله‌مشم. لکن هر بر کلمه‌ده بر مقصدم وار دقت ایدیکز.

تا که ده «وكم من عائب قولاً صحيحاً وآفته من الفهم السقيم» ماصدق

اولمیه‌سکز والسلام. مشهور کرد خواجه

سعید نورسی

بر سن صباح الدین بگك سوزلری اونلره گوزل فکرینه جواب

حیات اتحاددهدر. بنم کبی بر بدوینك فکری فطرت اصلیه‌یه دها یقین اولدیغی

ایچون دیرم که سیزه طبیعی اولدیغندن صنعیدن دها مکمل اوله‌جقدر. شویله که:

افراد مابینده محبت ملی ذرات مابینده‌کی جاذبهٔ جزئیه‌لر کبی بر محصل تشکیل

ایله جهت الوحدتمز اولان اصول مرکزیه‌یی اتباع ایده‌جکندن اتحاد و محبت ملی

Elyazma bir Nutuk kitabında **“Meşhur Kürd Hoca”** ünvanını silip kendi ismini **“Said-i Nursi”** tarzında yazdığını gösteren belge…

Yine bir elyazma eserinde **“Said-i Kürdî”** ismini **“Said-i Nursi”** olarak düzelttiğini gösteren elyazısı..

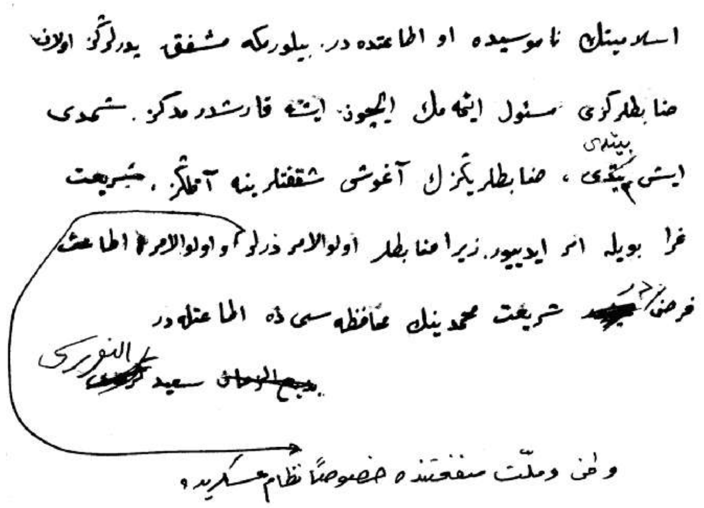

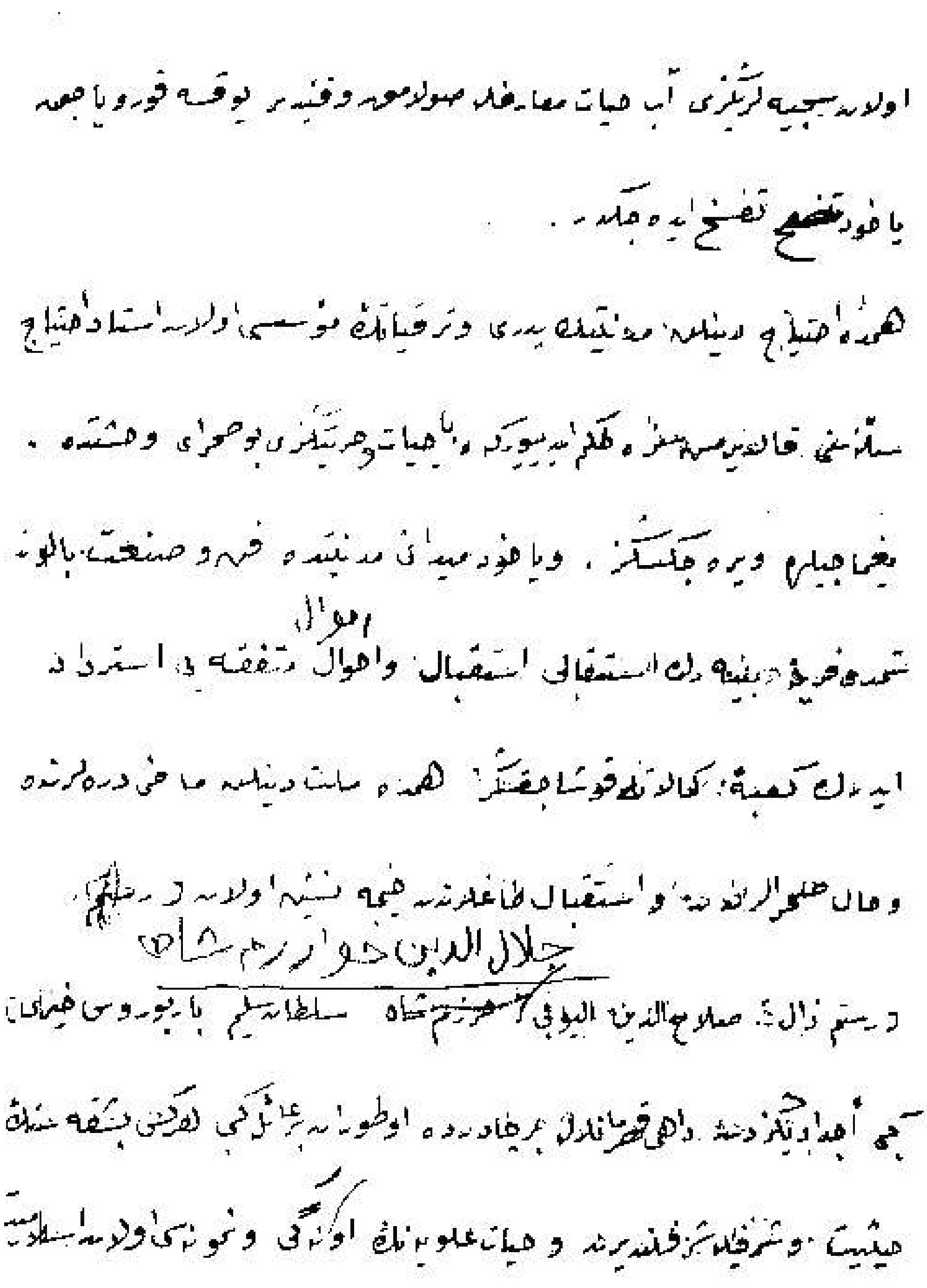

Elyazma bir nüsha **“İki Mekteb-i Musibetin Şehadetnamesi”** kitabında **Selahaddin-i Eyyubî** yanına **Celâleddin-i Harzemşah** ismini de ilave ettiğini gösteren belge..

Yine teksir **Divan-ı Harbi Örfi** müdafaanamesinde kendi ismini **Said-i Nursi** olarak düzelttiği yazısı..

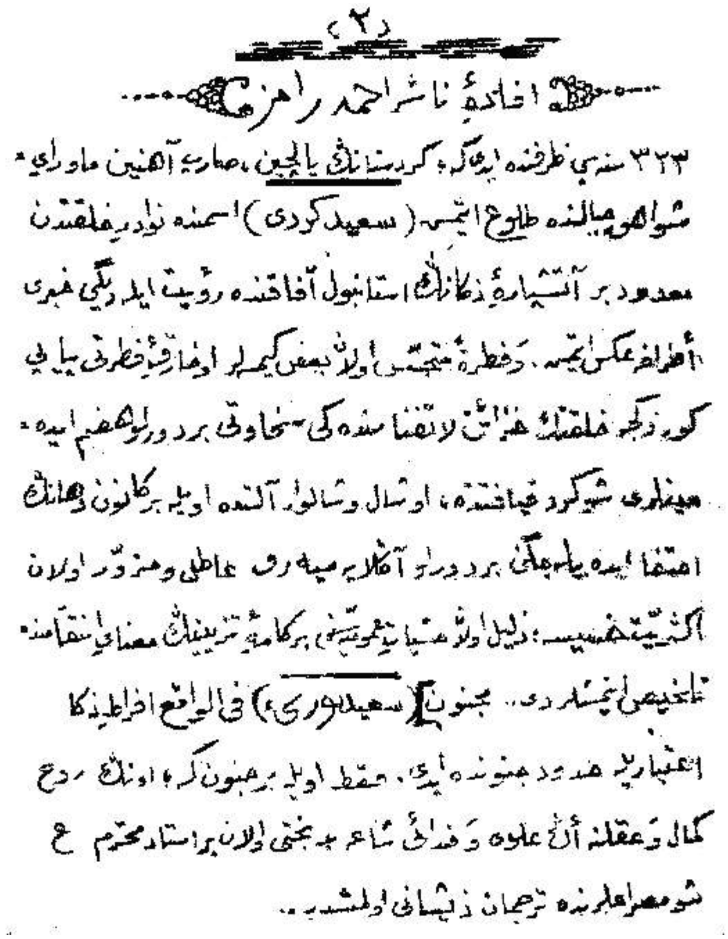

(٢)

افادهٔ ناشر احمد رمزی

٣٢٣ سنه‌سی طرفنده ایدی که، کردستانک یالچین، صارپ آهنین طاغلری ماورای
شواهقنده طلوع ایتمش (سعید کردی) اسمنده نادر فلقدن
معدود بر آتش‌پارهٔ ذکانک استانبول آفاقنده رؤیت ایلدیگی خبری
اطرافه عکس ایتمش. فطرهٔ متجسس اولان بعض کیمسه‌لر اونی قوه فطرتی بیلدیگی
گوزلجه فلقلنک هیأت اولنقاسنده‌کی سخاوتی بر دورلو هضم ایده
میدیلر. شو کرد قیافتنده، او شال و شالوار آلتنده اویله بر کانون ذهانتک
اختفا ایده بیله‌جگنی بر دورلو آکلایه میه رق عاطل و معذور اولان
اکثریت خسیسه: ذلیل اولمش اشیانک مجموعیتی بر کلمهٔ تزیینک معنای انتقامنه
تخصیص ایتمشلردی. مجنون (سعید نوری) فی الواقع اونلرک ذکا
اعتباریله حددن مجنون ایدی. فقط اویله بر مجنون که، اونلرک روح
کمال و عقله ان اعلا وقدالی شاعر جه بحثی اولان بر استاد محترم ع
شو مصراعلرنده ترجمان ذیشانی اولمشدر..

Elyazı bir Münazarat kitabında Hz. Üstad’ın —ortalarda— tashihleri..

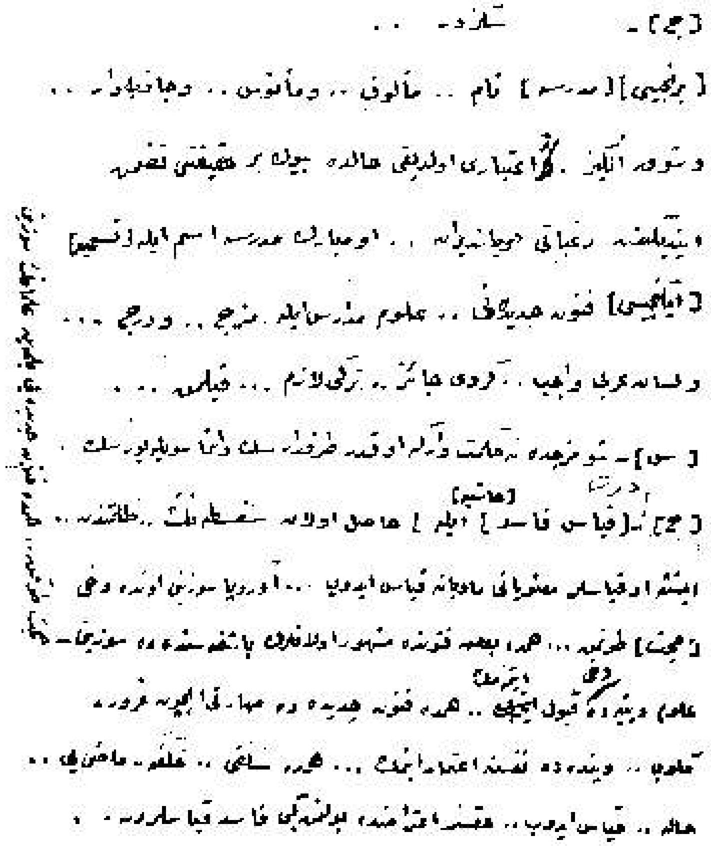

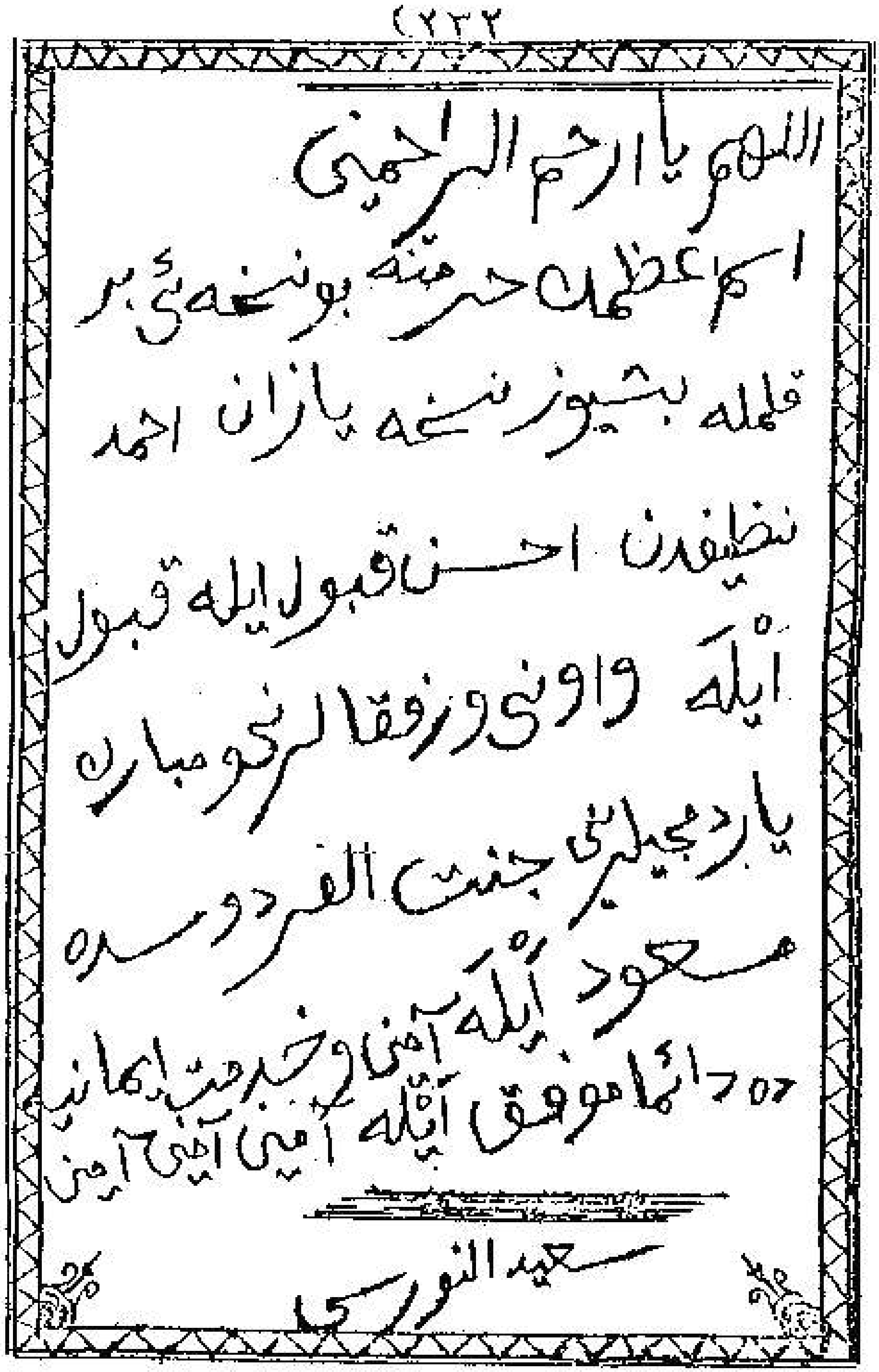

(۲۳۲)

اللهم یا ارحم الراحمین

اسم اعظمك حرمتنه بو نسخه یی بر

قلمله بشیوز نسخه یازان احمد

نظیفدن احسن قبول ایله قبول

ایله واونی ورفقالرینی ومبارك

یاردمجیلرینی جنت الفردوسده

مسعود ایله آمین وخدمت ایمانیه

دائما موفق ایله آمین آمین آمین

سعید النورسی

Bu sahifede de, **Hutbe-i Şamiye**’nin sonunda Hz. Üstad’ın **Ahmed Nazif Çelebi** için kendi elyazısıyla yazdığı dua görülüyor..

İÇİNDEKİLER

TAKDİM 4
نُقْطَةٌ مِنْ نُورِ مَعْرِفَةِ اللّٰهِ جَلَّ جَلاَلُهُ 5
Nokta Risalesi 5
İFADE-İ MERAM 7
ŞERİAT-I İLÂHİYE İKİDİR 13
TARÎK-I KUR’ÂNÎ İKİ NEVİDİR 16
SUAL: VAHDETÜ’L-VÜCUDU NASIL GÖRÜYORSUN? 20
MELÂİKE TASDİKİ, İMANIN BİR RÜKNÜDÜR 24
HAŞİR 30
BİRİNCİ MAKAM 30
İKİNCİ MAKAM 35
ÜÇÜNCÜ MAKAM 39
DÖRDÜNCÜ MAKAM 42
شعاعات معرفة النبى b 46
Şuââtü 47
Mârifet-in Nebîyy 47
b 47
BİRİNCİ ŞUA 52
ENBİYA MECLİSİNE MÜRACAAT 52
İKİNCİ ŞUA 53
ZÂT-I NÛRANÎSİNE MÜRACAAT 53
ÜÇÜNCÜ ŞUA 56
ZAMAN-I MÂZİYE MÜRACAAT 56
DÖRDÜNCÜ ŞUA 58
ASR-I SAADETE MÜRACAAT 58
BEŞİNCİ ŞUA 61
ŞERİATIN FERDE, NEV’E, MEDENİYETE KARŞI BİRKAÇ NÜKTESİ 64
ALTINCI ŞUA 66

MU’CİZAT-I HİSSİYEDEN SÜZÜLEN ŞUA’ÂTI İSTİŞHADDIR 66
ZEYL 70
Ehl-i raybın bütün şübehatı üç esasa râci’dir. 70
TEVHİDİN TENVİRİ 82
رُمُوزْ 83
Rumûz 83
BİRİNCİ SUAL: İ’CÂZ-I KUR’ÂN’I ÎCÂZ İLE BEYAN ET! 86
EĞER DESEN: TASVİRDEN ANLAŞILIR Kİ; TAADDÜD-Ü MESALİK VE İHTİLAF-I TURUK MATLUBDUR? 87
İKİNCİ SUAL: Kİ CEVABI YARISI BEYAZ, YARISI SİYAHTIR. 87
TEDKİK İKİ ÇEŞİTTİR 88
BİR İNSÎ TARAFINDAN SORULDU: اَلْحَقُّ يَعْلُو وَلاَ يُعْلَى عَلَيْهِ HALBUKİ KÂFİR MÜSLÜMANA GALEBE EDER? 89
ŞU ÂLEMİN İHTİLÂLİ NEDİR? 90
ACABA İKİSİNİ BARIŞTIRMAK ÇARESİ YOK MUDUR? 90
—GAVURLARDAKİ İKİ CEREYANLARI NASIL GÖRÜYORSUN? 90
KÜFRÜN İNŞİKAKINDAN NE GÖRÜYORSUN? 90
İTTİHAD-I İSLÂM NEDİR? 90
YÜKSEKTEN BAKMAK İSTEYEN DESSAS BİR PAPAZA CEVAP 91
MÜCAHİD BİR HAYVAN MERSİYESİ 93
MÜHİM BİR NOKTA 93
إشارات 95
İşârât 95
وَ مِمّا رَزَقْنَاهُمْ يُنْفِقُونَ 98
İslâmiyetin bir rükn-ü mühimmi olan zekat, beşerin hayat-ı nev’iyesi için ehemmiyeti şudur: 99
عَاشُورَا (AŞURA) 101
S- Kimsin? Ölsen yine sen misin? Bedenin inhilali ruhun şahsiyetine tesir etmez mi? 102
MİSLEYN TELAKKİ EDİLEN ZIDDEYN 103
NEFİSPERESTLERİN NAZAR-I DİKKATİNE ! 104
LEZZETPERESTLERİN NAZAR-I DİKKATİNE! 104

EVLENMELİ BEKÂRLIK, BÎKÂRLARIN KÂRIDIR 104
S- HANGİ CEM'İYETTENSİN, NEDEN MUHALEFETİ ŞİDDETLE TENKİD EDİYORSUN? 105
ZULMETLİ MÜNEVVER 106
طلوعات 107
Tulûât 107
وَ لاَ تَنَازَعُوا فَتَفْشَلُوا وَ تَذْهَبَ رِيحُكُمْ ... وَ اصْبِرُوا 110
S: Âlem-i İslâm ülemasının ortasındaki müdhiş ihtilafata ne dersin ve re'yin nedir? 110
S- Nasraniyet, İslâmiyetin inkişafına bundan sonra mani' olmayacak mıdır? 111
S- O sail-i meçhul, tekrar der: Cerbeze nedir? 112
S- Herkes, zaman ve dehirden şikayet ediyor. Acaba Sâni'-i Zülcelal'in san'at-ı bedi'ine itiraz çıkmaz mı? 113
S- Efkâr-ı hazırada cerbeze nasıl bir tesir etmiştir? 114
S- Anadolu aleyhinde çıkmış olan fetvaya ne dersin? *) 115
S- Neden bu kadar (İ.G.Z.) den nefret ediyorsun? Musalahasını da istemiyorsun? 115
S- Neden (İ.G.Z.) siyaseti galib çıkar? 116
S- Anadolu'da pekçok zulüm ediliyor ve pekçok müslümanlar i'dam ediliyor. Neden böyle yapıyorlar? 116
S- Âlem-i İslâmdaki ihtilafı ta'dil edecek çare nedir? 116
ZULMÜN ŞEDİD BİR NEV'İ 117
MÜSTEHAK BİR CEZA 118
S- Taaddüd-ü zevcât ve abd gibi bazı mesaili, ecnebîler serrişte ederek, medeniyet nokta-i nazarında, şeriata bazı evham ve şübehatı îrad ediyorlar. 118
S- Dâr-ül Hikmet-il İslâmiye neden hizmet edemedi? 119

S- Biri dese: “Bu hadîsi kabul etmem.” Nasıldır? 120

S- Tenkidi nasıl görüyorsun? Hususan umûr-u diniyede. 120

S- Zalim gâvurların bu kadar propagandalarına nasıl mukabele edilmeli? 121

HADSÎ BİR HAKİKAT 121

خطوات ستّه 124

Hutuvât-ı Sitte 124

وَلاَتَتّبِعُواخُطُوَاتِ الشّيْطَانِ 126

BİRİNCİ HATVESİ 126

Der veya dedirir: “Siz kendiniz de dersiniz ki: Musibete müstehak oldunuz. Kader zalim değil, adalet eder. Öyleyse, size karşı muameleme razı olunuz!” 126

İKİNCİ HATVESİ 127

Der ve dedirtir: “Başka kâfirlere dost olduğunuz gibi bana da dost ve taraftar olunuz. Neden çekiniyorsunuz?” 127

ÜÇÜNCÜ HATVESİ 127

Der veya dedirir: “Şimdiye kadar sizi idare edenler fenalık ettiler, karıştırdılar. Öyleyse bana razı olunuz!” 127

DÖRDÜNCÜ HATVESİ 127

Der veya dedirir: “Sizi idare eden ve bana muhâsım vaziyetini alanlar –ki Anadolu’daki sergerdeleridir– maksatları başkadır. Niyetleri din ve İslâmiyet değildir.” 127

BEŞİNCİ HATVESİ 128

Der: “İrade-i Hilâfet, siyasetimin lehinde çıktı.” 128

ALTINCI HATVESİ 128

Der ki: “Bana karşı mukavemetiniz beyhudedir. Müttefikiniz beraberken yapamadığınız şeyi şimdi nasıl yapacaksınız?” 128

Der: “Yaşayınız. Fakat bir tek adam bana hıyânet etse yakarım, yıkarım!” 130
سنوحات 132
Sünûhât 133
وَ اِنَّ الْفُجَّارَ لَفِى جَحِيمٍ 137
وَ جَعَلْنَاكُمْ شُعُوبًا وَ قَبَائِلَ لِتَعَارَفُوا ... 137
وَمَا مِنْ دَابَّةٍ فِى اْلاَرْضِ اِلاَّ عَلَى اللّٰهِ رِزْقُهَا 138
وَ اِنَّ الدَّارَ اْلآخِرَةَ لَهِىَ الْحَيَوَانُ*) 138
وَ لاَ تَقُولُوا لِمَنْ يُقْتَلُ فِى سَبِيلِ اللّٰهِ اَمْوَاتٌ بَلْ اَحْيَاءٌ وَ لٰكِنْ لاَ تَشْعُرُونَ 139
مَنْ قَتَلَ نَفْسًا بِغَيْرِ نَفْسٍ اَوْ فَسَادٍ فِى اْلاَرْضِ فَكَاَنَّمَا قَتَلَ النَّاسَ جَمِيعًا وَمَنْ اَحْيَاهَا فَكَاَنَّمَا اَحْيَا النَّاسَ جَمِيعًا 140
Bazı âyât ve ehadîs vardır ki; mutlakadır, külliye telakki edilmiş. 142
مَا خَلْقُكُمْ وَلاَ بَعْثُكُمْ اِلاَّ كَنَفْسٍ وَاحِدَةٍ 143
Temsil, tasviri teshil ettiğinden, temsilâtla bu gamız noktayı tefhime çalışacağız. 144
وَلاَ يَتَّخِذَ بَعْضُنَا بَعْضًا اَرْبَابًا مِنْ دُونِ اللّٰهِ 146
يُخْرِجُ الْحَىَّ مِنَ الْمَيِّتِ وَ يُخْرِجُ الْمَيِّتَ مِنَ الْحَىِّ 146
وَ لاَ تَزِرُ وَازِرَةٌ وِزْرَ اُخْرَى 147
İşte siyaset-i şahsiye, cemaatiye, milliyeye dair en âdil bir düstur-u Kur’anî. 147
اِنَّهُ كَانَ ظَلُومًا جَهُولاً 147
KUR’ÂNIN HÂKİMİYET-İ MUTLAKASI 149
وَ شَاوِرْهُمْ فِى اْلاَمْرِ 152 ￼ وَ اَمْرُهُمْ شُورَى بَيْنَهُمْ
RÜ’YADA BİR HİTABE 155
Meali ve hatırda kalan elfazı aynendir. 155
–Mukadderat-ı İslâm için teşekkül eden bir meclis-i muhteşem, seni istiyor. 155
–Ey felâket, helâket asrının adamı! Senin de re’yin var, fikrini beyan et! 155
–Bu mağlubiyetin neticesi ne olacak, galibiyette ne olurdu? 155
–Neden Şeriat şu medeniyeti reddeder? 156
–Şeriat-ı Garra’daki medeniyet nasıldır? 158
–Neden geldin geleli siyasete karışmıyorsun? 160

–Dinsizliği görmüyorsun, meydan alıyor. Din namına meydana çıkmak lâzım. 161
–İttihad'a şedid bir muarız idin. Neden şimdi sükût ediyorsun? 162
–Fırkacılık lâzım-ı meşrutiyettir. 162
RÜ'YANIN ZEYLİ 163
BİRKAÇ VECİZELER 166
دواء اليأس 168
Deva-ül Ye's 168
BUNDAN YEDİ SENE EVVEL BİR RİSALEME YAZDIĞIM BİR ZEYLDİR 170
اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذِى قَالَ : وَ لاَ يَغْتَبْ بَعْضُكُمْ بَعْضًا 170
Şu zamanın medenî engizisyonu müdhiş bir vesile ile, bazı ezhanı telkîh ile, bir kısım nâmeşru' evlâdını vücûda getirip, İslâmiyet'e karşı kinini ve hiss-i intikamını icra eder. 170
Evet biz aşağıya iniyoruz, onlar yukarıya çıkıyor. Bunun iki sebebi vardır. Biri maddî, biri manevîdir. 171
Bundan On Sene *) Evvel Tiflis'e Gittim 174
Neme lâzım ve nefsî nefsî dediren halet-i ruhiyeyi bir temsil ile beyan edeceğim: 175
محاكمات 177
Muhâkemat (Türkçesi) 178
BİRİNCİ MAKALE 185
BİRİNCİ MUKADDEME 185
Takarrur etmiş usûldendir: Akıl ve nakil taâruz ettikleri vakitte, akıl asıl itibar ve nakil tevil olunur. Fakat o akıl, akıl gerektir. 185
İKİNCİ MUKADDEME 188
Mazîde nazarî olan birşey, müstakbelde bedihî olabilir. Şöyle tahakkuk etmiştir: Âlemde meyl-ül istikmal vardır.*) Onun ile hilkat-ı âlem, kanun-u tekâmüle tâbidir. 188
ÜÇÜNCÜ MUKADDEME 190

İsrailiyatın bir taifesi ve hikmet-i Yunaniyenin bir kısmı, daire-i İslâmiyet'e duhûl etmeleriyle; din süsüyle görünerek, efkârı ihtilâle verdiler. 190
Tenvir için bir darb-ı mesel: 192
DÖRDÜNCÜ MUKADDEME 193
Şöhret, insanın malı olmayanı da insana mal eder. 193
BEŞİNCİ MUKADDEME 195
Mecaz, ilmin elinden cehlin eline düşse hakikate inkılab eder, hurafata kapı açar. 195
ALTINCI MUKADDEME 196
Meselâ: Tefsirde mezkûr olan herbir emir, tefsirden olmak lâzım gelmez. İlim ilme kuvvet verir. Tahakküm etmemek şarttır. 196
YEDİNCİ MUKADDEME 199
Mübalağa ihtilâlcidir. Şöyle ki: Beşerin seciyelerindendir, telezzüz ettiği şeyde meyl-üt tezeyyüd ve vasfettiği şeyde meyl-ül mücazefe ve hikâye ettiği şeyde meyl-ül mübalağa ile, hayali hakikata karıştırmaktır. 199
SEKİZİNCİ MUKADDEME 202
Temhid: Şu gelen uzun mukaddemeden usanma. Zîrâ nihayeti, nihayet derecede mühimdir. Hem de şu gelen mukaddeme, her kemâli mahveden ye'si öldürür. Ve herbir saadetin mayesi olan ümidi hayatlandırır. Ve mazî başkalara ve istikbal bize olacağına beşaret verir. Taksime razıyız… 202
DOKUZUNCU MUKADDEME 206
Ukûl-ü selime yanında muhakkaktır ki: Hilkatte hayır asıl, şer ise tebaîdir. Hayır küllî, şer cüz'îdir. 206
ONUNCU MUKADDEME 210
Bir kelâmda, her fehme gelen şeylerde mütekellim muahaze olunmaz. 210
ONBİRİNCİ MUKADDEME 213

Kelâm-ı vâhidde ahkâm-ı müteaddide olabilir. Bir sadef, çok cevahiri tazammun edebilir. 213
ONİKİNCİ MUKADDEME 214
Lübbü bulmayan, kışır ile meşgul olur. Hakikatı tanımayan hayalâta sapar. Sırat-ı müstakimi göremeyen, ifrat ve tefrite düşer. Müvazenesiz ve mizansız olan çok aldanır, aldatır. 214
Sevr ve Hut ve Kaf Dağı ve Sedd-i Zülkarneyn ve cibalin evtadiyetleri ve yer altında Cehennem'in yerini tayin etmek 220
ve دَحَيهَا ve سُطِحَتْ ve اَلشَّمْسُ تَجْرِى لِمُسْتَقَرٍّ ve 220
يُنَزِّلُ مِنَ السَّمَاءِ مِنْ جِبَالٍ فِيهَا مِنْ بَرَدٍ 220
gibi mesaildir; hakikatlerini beyan edeceğim. Tâ, dinin düşmanlarının gözleri kapatılsın ve dostlarının gözleri dahi açılsın. İşte başlıyorum: 220
BİRİNCİ MES'ELE 220
(Küreviyet-i arz ve yerin yuvarlaklığı –Naşir–) 220
İKİNCİ MES'ELE 222
(Sevr ve Hut'un kıssa-i meşhuresi) 222
ÜÇÜNCÜ MES'ELE (Kaf Dağı'dır) 225
DÖRDÜNCÜ MES'ELE 227
(Sedd-i Zülkarneyn'dir) 227
BEŞİNCİ MES'ELE 231
(Cehennem yer altındadır) –Naşir– 231
ALTINCI MES'ELE 232
(Tenzil'in hassa-i cazibedarı, i'cazdır) –Naşir– 232
YEDİNCİ MES'ELE 234
Kur'an'da zikrolunan: 234
دَحَيهَا ve سُطِحَتْ ve فُرِشَتْ ve تَغْرُبُ فِى عَيْنٍ حَمِئَةٍ ve emsalleri gibi; bazı ehl-i zahir tağlit-ı ezhan için, onlar ile temessük ederler. 234
SEKİZİNCİ MES'ELE 234
İKİNCİ MAKALE 242

UNSUR-UL BELÂGAT 242

BELÂGATIN RUHUNA TAALLUK EDEN BİRKAÇ MES'ELENİN BEYANINDADIR 243

BİRİNCİ MES'ELE 243

Tarih lisan-ı teessüfle bize ders veriyor ki: Saltanat-ı Arabın cazibesiyle a'cam, Arablara muhtelit olduklarından; Kelâm-ı Mudarî'nin melekesi denilen belâgat-ı Kur'âniyenin madenini müşevveş ettikleri gibi, öyle de acemlerin ve acemîlerin belâgat-ı Arabiyenin san'atına girdiklerinden fikrin mecra-yı tabiîsi olan nazm-ı maânîden zevk-i belâgatı, nazm-ı lafza çevirmişlerdir. 243

İKİNCİ MES'ELE 245

Kelâmın hayatlanması ve neşv ü neması; mânâların tecessümüyle ve cemadata nefh-i ruh etmekle bir mükâleme ve mübahaseyi içlerine atmaktır. Şöyle: 245

ÜÇÜNCÜ MES'ELE 246

Kelâmın elbise-i fahiresi veyahut cemali ve sureti, üslûb iledir. Yani kalıb-ı kelâm iledir. Şöyle ki: 246

DÖRDÜNCÜ MES'ELE 249

Kelâmın kuvvet ve kudreti ise; kelâmın kuyûdatı birbirine cevab vermek ve keyfiyâtı birbirine muavenet etmekle, umumen "karınca kaderince" asl-ı garaza işaret ve herbiri parmağını maksad üzerine bırakmak ile: 249

BEŞİNCİ MES'ELE 250

Kelâmın servet ve vüs'ati ise; nasıl suret-i terkib, nefs-i maksadı gösterir. Öyle de: Müstetbeâtının telmihatıyla ve esalîbinin işârâtıyla garazın levazım ve tevabi'ini göstermek ve ihtizaza getirmektir. 250

ALTINCI MES'ELE 253

Kelâmın semeratı ise; tabakat-ı muhtelifede, suver-i müteaddidede teşekkül eden maânîdir. 253
YEDİNCİ MES'ELE 257
Belâgatın ukde-i hayatiyesi, tabir-i diğer ile beyanın felsefesi veyahut şiirin hikmeti ise; hariciyâtın nevâmis ve mekayisini temessül etmektir. 257
SEKİZİNCİ MES'ELE 258
Maânî-i beyaniyenin aşılaması ve telkîhi ve mânâların becayiş ve inkılabları kelimenin mânâ-yı hakikîsi, ya garaz veyahut mânâ-yı muallakadan birisini teşerrüb ve içine cezb etmektir. 258
DOKUZUNCU MES'ELE 258
ONUNCU MES'ELE 261
Kelâmın selaseti ise: Bir derece hissiyattan tafralık ve iştibak etmemek; ve tabiâtı taklid ve harice temessül ve mesîl-i garazda sidad ve maksad ve müstekarrın temeyyüzüdür. 261
ONBİRİNCİ MES'ELE 262
Beyanın selâmet ve sıhhatı ise; hükmü, levazım ve mebadîsiyle ve âlât-ı müdafaasıyla isbat etmektir. 262
ONİKİNCİ MES'ELE 263
Kelâmın selâmet ve rendeşlenmesi ve i'tidal-i mizacı ise, her kaydın istihkak ve isti'dadına göre inâyeti taksim ve hil'at-ı üslûbu tevzi' ve giydirmektir. Hem de hikâyette olursa, mütekellim kendini mahkiyyün-anh yerinde farz etmek gerektir. 263
ÜÇÜNCÜ MAKALE() 267
(UNSUR-UL AKÎDE) 267
اَشْهَدُ اَنْ لاَ اِلَـهَ اِلاَّ اللّٰهُ وَ اَشْهَدُ اَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللّٰهِ 268
BİRİNCİ MAKSAD 270
Delail-i Sâni' Beyanındadır 270
İKİNCİ MAKSAD 285

“Kelime-i Şehadetin hakikatını tazammun eden Zat-ı Ahmediye’nin (A.S.M.) sıdkı ve şehadeti hakkındadır.” 285
—Naşir— 285
ÜÇÜNCÜ MAKSAD 311
(Haşr-i cismanîdir) 311
(Küçük biraderim Abdülmecid'in takrizidir) 314
مناظرات 318
Münâzarat 318
İFADE-İ MERAM VE UZUNCA BİR MA’ZERET 321
İMDİ SUALE VE CEVABA BAŞLIYORUM 326
S- Ey Seyda! İstanbul’a gittin.. bu inkılâb-ı azîmi gördün.. mühim işler içine girdin… bize ne getirdin?… 326
S- Müjde ne demek?... Bazılar bize: “Sizin için fenalık var,” diyorlar?... 326
S- Öyle ise zihnimize gelen şüpheleri ve sualleri hallet!.. 326
S- İstibdad nedir? Meşrutiyet nedir? Diğeri: Ermeniler ağa oldular. Biz sefil kaldık. Başkası: Dinimize zarar yok mu? Daha başkası: Jön Türkler şöyledirler, böyledirler. Bizi de zarardîde edecekler. Diğeri: Gayr-i Müslim nasıl asker olacak?.. ilh… 326
S- Kaide-i suali sen göster!.. 327
S- İstibdad nedir? Meşrutiyet nedir?.. 327
S- İstibdâdın çirkinliğine, Meşrutiyetin bu derece iyiliğine delilin nedir?.. 328
S- Derman dermandır, neden zehir olsun? 329
S- Ne diyorsun, “istahsente zâveremin” Hâl-ı hazırın eskisi gibi çok fenalığı var, bize zulmeder. Hem de zaafta, kuvvetsizlikte eskisine benzer. Demek tarif ettiğin Meşrutiyet daha bize selâm etmemiş... Tâ ki biz de: “Ehlen ve sehlen” desek. 330
S- Neden böyle bulanıktır, sâfî olmuyor? 330

S- Tarif ettiğin meşrutiyetin ne miktarı bize gelmiş?.. Ve niçin bütün gelmiyor? 330
S- Biz me'yus olduk. Daha ne vakit bize gelecektir? 331
S- İnşallah tali'imiz varsa, biz de göreceğiz. Bize tevekkül kâfi değil midir? 331
S- Şimdi fenalığı da görüyoruz, iyiliği de görüyoruz. Meşrutiyetin âsârı hangisi, ötekinin âsârı hangisidir?!.. 332
S- Meşrutiyeti pek çok i'zam ediyorsun. Eskide re'y-i vahid idi. Milletten sual yok idi. Şimdi meşverettir. Milletten sual edilir. Millet "ne için" der. Ona "ne istersin," denilir. İşte bu kadar... daha nedir, o kadar ilaveyi takıyorsun?!. 332
S- Şu Meşrutiyet büyüklerimizi, beylerimizi kırdı. Fakat bazıları da müstehak idi. Hem de maddeten birşeyi görmeden yalnız meşrutiyetin nâmını işitmekle kendi kendilerine düştüler. Bunun hikmeti nedir? 333
S- Neden şu inkılab-ı hükûmet herşeyde bir inkılab getirdi? 333
S- Demek öldürmemize hükûmetin istibdadına yardım eden başka istibdadlar da var imiş?!... 333
S- Beğler, ağalar, müteşeyyihler iki kısımdır. Farkları nedir? 334
S- Aman bu kadar istibdadın fena bir zehiri var iken acibdir ki, biz bu kadar kalmışız! 334
S- Demek büyük o değil ki; kılıncı keskin olsun, milleti kendine feda etsin. Belki odur ki; aklı keskin olsun, kalbi millet için fedakâr olsun. 335
S- Şu pis istibdad, ne vakitten beri başlamış geliyor?.. 335
S- Demek şu istibdad hayvaniyetten gelmedir? 335
S- Şimdiki meşrutiyet, istibdad nerede?.. onların harekâtı nerede? Hilafet, saltanat

nerede?.! Nasıl tatbik ediyorsun, yekdiğerine musafaha ve temas ettiriyorsun. Aralarında karnlar ve asırlar var?.. 336

S- Bazı adam, “Şeriata muhaliftir” diyor... 336

S- Neden makine-i ahval güzelce işlemiyor? 337

S- Meclis-i Meb’usanda Hristiyanlar, Yahudiler vardır. Onların reylerinin Şeriatta ne kıymeti vardır? 338

S- “Adalettir” diyorsun. Neden tekalif-i devlet, fukara üstünde hafifleşmedi? 338

S- Şu hükûmet ve Türkler nasıl olsalar, biz rahat edemiyoruz. Yükselemiyoruz. Başımızı kaldırıp onların üzerinden âleme temaşa etmek ve ellerimizi onlarla beraber safi suya uzatmak, kendimizi de bir kavim olduğumuzu göstermek nasıldır? Zîrâ hükûmet ve İstanbul daha bulanıktır. 338

S- Neden iyilik gelsin, fenalık gelmesin, ikisi arkadaştır? 339

S-*) Dine zarar olmasın, ne olursa olsun? 339

S- Bazı adam, dediğiniz gibi demiyor. Belki “Mehdi gelmek lâzımdır.” der. Zîrâ dünya şeyhûhet itibariyle müşevveşedir; İslâmiyet ağrazın teneffüsü ile mütezelziledir. 341

S- Efkârı teşviş eden ve Meşrutiyeti takdir etmeyen kimlerdir? 341

S- Neden bunların umumuna fena diyorsun? Halbuki bizim hayırhahımız gibi görünüyorlar. 342

S- Neden hüsn-ü zannımıza sû-i zan edersin? Eski padişah (lar ve eski hükûmetler) seni haktan çeviremedi. Jön Türkler sizi kendilerine râm ve müdaheneci edemediler. Zîrâ seni hapis ettiler, asacaktılar; sen tezellül etmedin. Merdane çıktın. Hem sana büyük maaş verecektiler; kabul etmedin. Demek sen onların tarafdarlığı için demiyorsun. Demek hak tarafdarısın... 342

S- Nasıl anlayacağız? Biz cahiliz, sizin gibi ehl-i ilmi taklid ederiz. 342
S- O fırkadan ehl-i fazl kısmına ne diyeceğiz? Onlar iyi adamlardır. 343
S- Nasıl iyilikten fenalık gelir? 343
S- Belki onlar eski hali istiyorlar? 344
S- Demek hükûmet bundan sonra da İslâmiyet ve din için hizmet edecek midir? 345
S- Şimdi hürriyet bahsini sual edeceğiz. Nedir şu hürriyet ki; o kadar tevilat onda birbiriyle çekişiyorlar?. Ve hakkında acib garib rü'yalar görülür?... 345
Sual: Hürriyeti bize çok fena tefsir etmişler. Hattâ âdeta hürriyette insan her ne sefahet ve rezalet işlese, başkasına zarar etmemek şartıyla birşey denilmez... Acaba böyle midir? 345
S- Bazı nas, senin gibi mânâ vermiyorlar. Hem de bazı Jön Türklerin a'mal ve etvarı pis tefsir ediliyor. Zîrâ bazısı ramazanı yer, rakı içer, namazı terkeder. Böyle, Allah'ın emrinde hıyanet eden, nasıl millete sadakat edecektir? 346
S- Ne diyorsun? Şu sena ettiğin hürriyet hakkında denilmiştir: 347
حُرِّيَّةٌ حَرِّيَّةٌ بِالنَّارِ ، لِاَنَّهَا تَخْتَصُّ بِالْكُفَّارِ 347
S- Nasıl, hürriyet imanın hassasıdır? 348
S- Bir büyük adama, bir veliye, bir şeyhe, bir büyük âlime karşı nasıl hür olacağız? Onlar meziyetleri için bize tahakküm etmek haklarıdır. Biz onların ve faziletlerinin esiriyiz. 348
S- Neden tekebbür küçüklük alâmetidir? 348
S- Pekâlâ, kabul ettik ki hürriyet iyidir, güzeldir. Fakat şu Ermenilerin hürriyeti çirkin görünür, bizi düşündürür. Re'yin nedir? 348
S- Nedir o üç kayıd ki, istibdad-ı manevî onunla âlem-i İslâmiyeti kaydetmiştir? 349

S- Heyhat! Nasıl hürriyetimiz umum âlem-i İslâmiyetin hürriyetinin mukaddimesi ve fecr-i sadıkı oluyor? 350

S-*) Heyhat! Bize teselli veren şu ulvî emeli ye'se inkılab ettiren etrafımızda hayatımızı zehirlettirmek ve devletimizi parça parça etmek için ağızlarını açmış o müdhiş yılanlara ne diyeceğiz? 351

S- Gayr-ı müslimlerle nasıl müsâvî olacağız? 351

S- Ermeniler zımmîdirler. Ehl-i zimmet zimmettarlarıyla nasıl müsâvî olur? 352

S- Ermeniler bize düşmanlık edip hîle ve hıyanet ediyorlar, nasıl dostluk üzerinde ittifak edeceğiz? 352

S- Rum ve Ermenilerin hürriyeti bizi teşviş ediyor. Bir kerre tecavüze başlıyorlar; bir kerre hürriyet ve meşrutiyet bizimdir, biz yaptık diyorlar. Bizi me'yus ediyorlar? 353

S- Yahudi ve Nasara ile muhabbetten Kur'ânda nehiy vardır: لاَ تَتَّخِذُوا الْيَهُودَ وَ النَّصَارَى اَوْلِيَاءَ Bununla beraber nasıl dost olunuz dersiniz? 353

S- Bir kısım Jön Türk der: "Demeyin Hristiyanlara hey kâfir! Zîrâ ehl-i kitabdırlar." Neden kâfir olana kâfir demeyeceğiz? 354

S- Çok fena şeyleri işitiyoruz. Bahusus gayr-ı müslimlerde… Gûya bir İslâm kızını almışlar.. filan yerde böyle olmuş, diğer yerde şöyle olmuş. Olmuş.. olmuş.. olmuş.. ilââhir... 354

S- Ermeni fedaileri o kadar fenalık ettikleri halde, şimdi en muteber onlar oldular. Zehirlerine tiryak nazarıyla bakıldı. 356

S- Gayr-ı müslimin askerliği nasıl caiz olur? 356

S- Eskiden İslâmlar zengin, onlar fakir idiler. Şimdi her yerde kaziye bil'akistir. Hikmeti nedir?

357
S- Şimdi Ermeniler kaymakam ve vali oluyorlar, nasıl olur? 358
S- Şeriatın bazı ahkâmı, meselâ valilerin vazifelerine taalluku var?.. 359
S- Eskiden beri işitiyoruz ki: “Bazı Jön Türkler masondurlar, dine zarar ediyorlar?” 359
S- Neden sû’-i zannımız onlara zarar versin? 360
S- Neden bazılarını dinsiz zannettiğimizden bize zarar gelsin? 361
S- Eskiler bizden a’lâ veya bizim gibi, gelenler bizden daha fena gelecekler? 364
S- Şu kadar tahkire müstehak değildik. Biz eslafın ezyalini tutmakla beraber, ahlafın teşebbüsatından dahi geri kalmamağa söz veriyoruz. 364
S- Ülema-i eslaf istibdadın fenalığından bahsetmişler mi? ***) 364
S- Acaba şu zaman ve dehrin şikayetinden Sâni-i Zülcelâl’in san’at-ı bedi’ine itiraz çıkmaz mı? 365
S- Çok âlim ve şâirler, zamanlarında büyük hâkimleri ifrat ile sena etmişlerdir. Halbuki o hâkimlerin çoğuna müstebid nazarıyla bakıyorsun? Demek iyi etmemişler?. 366
S- Neden onların bir fedaisini yandırıp parça parça ederlerdi, esrarını ve arkadaşını izhar etmezdi. Halbuki sizin bir yiğidinize bir bıçak vurulsa, bütün esrarını kanıyla beraber fışkırtarak döker. Şecaatça bu büyük bir tefavüttür. Sebebi nedir? 369
S- Biz kuvvetimizi nasıl toplayıp, namus-u milliyeyi muhafaza edeceğiz? 370
S-*) Neden çok âdât-ı müstemirremizi tezyif ediyorsun? 371
S- Herşeyden evvel bize lâzım nedir? 371

S- Evvel rüesamız ıslah olunmalı? 372

S- Bir-iki senedir herkeste bir arzu-yu diyanet ve meyelan-ı hak uyanmıştır. Hattâ bizim Gevdan, Mamhuran hırsızları da, Şeyh Ahmed'in bir nasihatı ile sofi olmuşlar. 372

S-*) Misafirperverlik müstahsen bir âdetimiz olduğunu bilirken, neden kimseye misafir olmuyorsun? Talebelerinizi de ekmeğimizi yemekten, hediyemizi almaktan men' ediyorsun. Halbuki size iyilik etmek borcumuzdur ve hakkınızdır. 373

S- Mütegallib başlar, kendi kendilerine düştüler. Zulmün kapısı onların yüzüne karşı kapatıldı. Düşenlere ayak vurulmaz. Sekeratta olanları bırak, sekeratını tamam etsin. 375

S- Daima İttihad-ı İslâmdan bahsedersin. Bize tarif et?!. 376

S- Şeyhlere (Bid'alara düşmüş şeyhlere!...) hücum hatardır. İçlerinde evliya bulunur. 377

S- Şimdiki şeyhlerden ne istersin? 379

S- Nasıl birbiriyle ittihad ve ittifak edecekler? Halbuki bazıları bazılarını münkirdir. Onların düsturlarındandır ki; münkir ile muhabbet, belki ünsiyet dahi haramdır. İnkâr mes'elesi mühimdir? 379

S- Belki birbirleriyle adavetleri, birbirinden gördükleri nâmeşru bazı ef'al içindir? 380

S- Veli olan şeyh, müddeî olan müteşeyyih ile farkları nedir? 380

S- Sözlerin iyi, fakat dinleyen nerede? Meslek âlî, ittiba' edenler aşağıdır… 381

Sual: Âlem-i İslâmın ülemasının ortalarındaki müdhiş ihtilafata ne dersin, re'yin nedir? 381

S- Acaba kâinatta şu meclis-i âlî-i İslâmî, şu sergerdan küre şehrinde bir intizamı daha bulmıyacak mıdır? 382

S-*) Taaddüd-ü zevcat ve esir ve köle gibi bazı mesaili, bazı ecnebîler serrişte ederek, medeniyet nokta-i nazarında şeriata bazı evham ve şübehatı irad ediyorlar. 382
Ey tabaka-i havas! Biz avam ve ehl-i medrese, sizden hakkımızı isteriz. 384
S- Maksadını mübhem bırakma, ne istersin? 384
S- Vâridatı nedir? 386
S- Ülemaya pek çok itab ettiler, hattâ... 389
S- Niyeti hâlis olanlar azdır. Senin niyetin hâlis olsa muvaffak olacaksın, niyetine bak? 389
S- Neden meşrutî hükûmete (ve dinsiz olmayan) Jön Türklere mümkin olduğu kadar hüsn-ü zan ediyorsun? 390
S- İttihad ve Terakki hakkında re'yin nedir? 390
S- Zindan-ı atalete düştüğümüzün sebebi nedir? 390
Sen tacir misin? 392
الخطبة الشّاميه 394
Hutbe-i Şâmiye 394
ARABÎ'DEN TÜRKÇEYE TERCÜME EDİLEN HUTBE-İ ŞAMİYE'NİN MUKADDİMESİDİR 396
İKİNCİ KELİME ki; müddet-i hayatımda tecrübelerimle fikrimde tevellüd eden şudur: 410
ALTINCI KELİME: Müslümanların hayat-ı içtimaiye-i İslâmiyedeki saadetlerinin anahtarı, meşveret-i şer'iyedir. 419
Eğer denilse: Neden şûraya bu kadar ehemmiyet veriyorsun?. Ve Şark'ın, hususan Asya'nın, hususan İslâmiyet'in hayatı, terakkisi nasıl o şûra ile olabilir? 420
تشخيص العلّة 421
Teşhis-ül İllet 421
ARABÎ HUTBE-İ ŞAMİYE'NİN ZEYLİ'NİN KISA BİR TERCÜMESİ 423

“Hamiyet-i diniye mi, yoksa hamiyet-i milliye mi daha kuvvetli, daha lâzım?” 423
TEŞHİS-ÜL İLLET’İN ZEYLİ 432
S- Halihazırdaki medeniyet sistemi, dinî cihada müsaade etmediği ve müsait olmadığı gibi ona fetva da vermiyor.. Bunun yanında dinî cihadı emreden İslâmiyetin hükümleriyle bunun arasında tatbikat nasıl olmalıdır? 432
S- Halihazırdaki medeniyet istibdada karşı harb ilan ettiği gibi, din hamelelerine (âlimlerine, büyüklerine) karşı da husumet hissini tehyic etmiştir. Ecnebilerden bize sirayet etmiş bu iki his neticesinde bizimkiler dahi tahakküm ve zorbalığa hücum ettikleri gibi, din hissiyatına da şüphe ve güvensizlik ile bakıyorlar. Bu hususta reyin nedir?!. 433
S- Ecnebîlerden gelmiş olan o hiss-i husûmet (yani dine karşı) İslâm âleminde cay-ı kabul görmemiş ise, bize bu derece sirayetinin sebebi nedir?!. 435
S- Ehl-i hevanın dillerine dolayarak vızıltılarına bahane gösterdikleri Otuzbir Mart hadisesi hakkında siz ne dersiniz? 436
ایکی مکتب مصیبتك شهادتنامه سی یاخود دیوان حرب عرفی 438
Divan-ı Harb-i Örfî 439
ÖNSÖZ *) 441
İFADE-İ NAŞİR 441
31 Mart Hâdisesinde Divan-ı Harb-i Örfî’de dedim ki: 444
Bidayetlerde herkesten sual olunduğu gibi, bana da sual ettiler: “Sen de şeriatı istemişsin?” 445
Hem de dediler: İttihad-ı Muhammedîye (A.S.M.) dâhil misin? 445
Şimdi gelelim o onbir buçuk cinayetlerimin ta’dadına!...**) 446

İKİNCİ CİNAYET: Ayasofya ve Bayezid ve Fatih'te ve Süleymaniye'de umum ülema ve talebeye hitaben müteaddid nutuklar ile, Şeriatın ve müsemma-yı meşrutiyetin münasebet-i hakikiyesini şerh ve teşrih ettim. Ve mütehakkimane istibdadın, şeriatla bir münasebeti olmadığını beyan ettim. 447

YARI CİNAYET: Şöyle ki: Daire-i İslâm'ın merkezi ve rabıtası olan nokta-i hilafet elinden kaçırmamak fikriyle ve sultan-ı sâbık, sâbık kusuratını derk ile, nedamet ederek kabul-ü nasihata isti'dad kesbetmiş zannıyla ve "Aslah tarîk, musala-hadır" mülahazasıyla, şimdiki en çok ağraz ve infialâta mebde ve tohum olan suret-i garazı daha ahsen suretle düşündüğümden, Sultan-ı Sâbık'a, ceride lisanıyla söyledim ki: 455

Ey paşalar, zabitler! Cinayetlerime ceza.. ve şimdi suallerime de HAŞİYE) cevab isterim. 462

Ey paşalar, zabitler! Cemî'-i kuvvetimle derim ki: 463

İSTANBUL'DAN VEDANÂME 466

DEVR-İ İSTİBDÂD VE SAÎD-İ KÜRDÎ'NİN PENÇELEŞMESİ 469

Tımarhanede Tabible Vaki' Olan Maceram 469

DEVR-İ İSTİBDADDA TIMARHANEDEN SONRA TEVKİFHÂNEDE İKEN ZABTİYE NÂZIRI ŞEFİK PAŞA İLE MUHAVEREMDİR 475

HATİME 478

Ebna-yı cinsime de burada birkaç söz söylemezsem, bence bahis nâtamam kalır. Ey Asurîler ve Kiyanîlerin cihangirlik zamanında pişdâr, kahraman askerleri olan arslan Kürdler! 478

نطقلر و مقالەلر 482

Nutuklar ve Makaleler 482

نطقلر 484
Nutuklar 484
NUTUK – 1 486
Bediüzzaman-ı Kürdî’nin ilân-ı hürriyetin üçüncü gününde irticalen ve sonra Selânik’te Meydan-ı Hürriyette tekrar ettiği nutkun sûretidir.*) 486
Dağ Meyvesi Acı da Olsa Devadır, Amma Hazmı Sakîl 486
NUTUK – 2 498
PRENS SABAHADDİN BEYİN SU-İ TELAKKİ OLUNAN GÜZEL FİKRİNE CEVAP *) 498
NUTUK – 3 500
İSTANBUL’DA BULUNAN KÜRDLERE EDİLEN TELKİNAT 500
NUTUK – 4 503
HERKES VAZİFESİNİ BİLMELİ, SU-İ İSTİMAL ETMEMELİ! 503
NUTUK – 5 505
NİYAZİ BEY’E 505
NUTUK – 6 506
KÜRDİSTAN ÜLEMA VE MEŞAYİH VE RÜESA VE EFRADINA MEŞRUTİYETE DAİR TELKİNATDIR 506
NUTUK – 7 508
Benim gibi bir asabî ve sinirli; ve hakikatı hiçbirşeye feda etmeyen, gayet insafsızlığa karşı sözlerindeki şiddet ve ifratı ile muaheze ederseniz, insafsızlığa bir insafsızlık daha ilave edersiniz. 508
مقاله لر 513
□ ٢ □ 513
Makaleler Kısmı 513
(2) 514
MAKALE – 1 515
“KÜRD’LER NEYE MUHTAÇTIR?” *) 515
MAKALE – 2 517
HAMİDİYE ALAYLARINA DAİR BEYAN-I HAKİKAT 517
MAKALE – 3 519

Bediüzzaman Molla Said-i Kürdî'nin Nesâyihi 519
"KÜRDÇE LİSANIMIZ" 519
Türkçe Tercümesi 519
MAKALE - 4 521
KÜRDLER NEYE MUHTAÇ? 521
MAKALE - 5 523
BEDİÜZZAMAN SAİD-İ KÜRDÎ'NİN MEBUSANA HİTABI 523
MAKALE - 6 527
BEDİÜZZAMAN MOLLA SAİD-İ KÜRDÎ'NİN MEBUSANA HİTABI 527
MAKALE – 7 532
Benim dört köşeli bir fikir ve müddeâm var.. 532
MAKALE – 8 536
İLMİYE ! 536
MAKALE – 9 539
HAKİKAT 539
MAKALE – 10 541
Ey meb'usan! Uzunluğu ile beraber gayet mûcez bir tek cümle söyleyeceğim. Dikkat ediniz, Zîrâ itnabında îcaz var. Şöyle ki: 541
MAKALE – 11 543
YAŞASIN ŞERİAT-I AHMEDÎ (A.S.M.) 543
İHTAR-I MAHSUS 544
Gazeteci denilen huteba-i umumî, iki kıyas-ı fâsidle milleti bataklığa düşürtmüştür. 544
MAKALE – 12 546
DAĞ MEYVESİ ACI DA OLSA DEVADIR 546
"Bediüzzaman-ı Kürdî'nin fihriste-i makasıdı ve efkârının programıdır." 546
Birinci Madde: 546
İkinci Madde: 548
Maarif-i İslâmiye ordusunun fırkaları olan ehl-i medrese ve ehl-i tekye ve ehl-i mektebin ifrat ve tefrit ile birbirlerini tadlîl ve techîl ile hâsıl olan ve ahlâk-ı İslâmiyeyi esasıyla sarsan ve aheng-i terakkiyi ihlâl eden tebâyün-ü efkârlarını

ve tehalüf-ü meşariblerini izâle; ve efkârı tevhid, meşaribi takrib zarurîdir. 548

NEŞRETTİĞİM FİHRİSTE-İ MAKASIDDAN TERK ETTİĞİM BİR FIKRADIR 552

MAKALE – 13 553

SADÂ-YI HAKİKAT 553

MAKALE – 14 555

REDD-ÜL EVHAM 555

İttihad-ı Muhammedî (Aleyhissalâtü Vesselâm) cemaatine*) isnad ettikleri dokuz evham-ı fâsideyi reddedeceğim. 555

BİRİNCİ VEHİM 555

Böyle nâzik bir zamanda din mes'elelerini ortaya atmak münasib görülmüyor. 555

İKİNCİ VEHİM 555

Bu ünvan tahsisiyle, müntesib olmayanları vehim ve telaşa düşürüyor?!. 555

Volkana mensub cemiyetin, tefrikadan ve başkalarına tevlid-i ye'sinden başka ne faidesi var? 557

DÖRDÜNCÜ VEHİM 557

İçimizdeki gayr-ı müslimler ürkecekler veya bahane tutacaklar? 557

BEŞİNCİ VEHİM 558

Ecnebilerin bundan tevahhuş etmek ihtimali var? 558

ALTINCI VEHİM 558

Bazıları; "Sünnet-i Nebeviyeyi hedef-i maksad eden İttihad-ı İslâm, hürriyeti tahdid eder ve levazım-ı medeniyete münafîdir" diyorlar?! 558

YEDİNCİ VEHİM 559

İttihad-ı İslâm cemaati,2) sair cem'iyet-i diniye ile şakk-ul asâdır. Rekabet ve münaferatı intac eder?! 559

SEKİZİNCİ VEHİM 560

Asıl ittihad-ı İslâm 1) olan buradaki cemaata, manen gibi sureten de intisab edenlerin ekserisi avam, bir kısmı da meçhul-ül hal olduğundan, fitne ve ihtilafı 2) îma ediyor?.. 560
Cemiyyetlerde teşebbüsat-ı hafiye olduğu halde, İttihad-ı Muhammedînin izhar-ı serâiri neden lüzum görülmüş?.. 561
MAKALE – 15 562
ZİYA-YI HAKİKAT *) 562
SUAL: Asl-ı İttihad-ı Muhammedînin numunesi ve bir şu'lesi olan buradaki ittihad ne edecektir? 562
SUAL: Bu cemiyyet-i Muhammedî sair cemiyyetler gibi hiss-i tarafdarı ve rekabeti ve münakaşayı uyandıracak. Bâhusus askere sirayet ile neticesi iyi çıkmaz.?! 563
SUAL: Anasır-ı gayrı müslimeyi de, ittihad-ı İsevî ve Musevîye teşebbüslerine teşviktir. Bu ise taassubla ve iftirakla Meşrutiyete darbe olmaz mı?! 563
SUAL: Böyle nazik bir zamanda hissiyat-ı diniyeyi heyecana getirmekle, teskin ve ta'dili güç olur?! 564
SUAL: Eğer Cemiyyet-i Muhammediye siyasete karışırsa hükümetin ruhu olan itaât muhtel olur? 564
SUAL: Şimdiye kadar bu fikre neden teşebbüs olunmadı?! 565
MAKALE – 16 567
LEMEÂN-I HAKİKAT VE İZÂLE-İ ŞÜBEHÂT*) 567
VEHİM: Sen bu hakâiki çok tekrar ediyorsun, hem de aynı ibare ile?.. 567
VEHİM: Siz cemiyetinize İttihâd-ı Muhammedî ünvanını vermişsiniz. Bundan sûreten müntesib olmayanlar evhama düşüyorlar. Başka bir ünvana tebdil etseniz ne olur?.. 567

VEHİM: Böyle cemiyet ve fırkaların teşkilatı, hükümetin zayıflamış olan itaâtı ve icraâtını haleldar edecek. Zîra temeddün-ü hakikiye elân mazhar olamamışız.. Ve vahşet ve cehaletten de husûmet ve taassub çıkıyor?.. 568

VEHİM: Bu cemiyete istihsanen intisab edenler ne ile muvazzaf olurlar?.. 568

VEHİM: Bu mukaddeme olan cemiyet, maksad olan Hakîkat-ı İttihad-ı Muhammediyeye (A.S.M.) bir nümune ve ma'kes ve hüsn-ü misal olmak lâzımgelir.*) Halbuki sizin perişan hâlinizi temaşa edenler o hakikat-ı ulviyenin şu'lesini göremiyorlar?.. 569

VEHİM: Şimdiki zamanda terakkiyata ve saadet-i dünyeviyeye sarf-ı himmet lâzım iken, böyle taassub ve teşettütü intac eden dîn meselesi meşrutiyette esas tutulsa bazı mahaziri intac eder?!. 569

VEHİM: Bu cemiyet, tefrika verir ve ye'si intac ve vehmi tevlid eder? 570

VEHİM: İçimizde gayr-ı müslimler bahane tutacaklar veya ürkecekler? 571

VEHİM: Ecnebiler bundan tevahhuş etmek ihtimaldir? 571

VEHİM: Meşrutiyetin bir rüknü hürriyet-i tâmmedir. Halbuki Sünnet-i Nebeviyeyi hedef-i maksad eden îttihad-ı Muhammedî (A.S.M.) hürriyeti tahdîd eder. Ve medeniyetin çok levazımına münafîdir?!. 571

VEHİM: Bu cemiyet, sair cem'iyyat-ı diniye ile şakk-ul asadır. Rekabet ve nefreti intac eder? 572

VEHİM: Asıl İttihad-ı Muhammedî (A.S.M.) nin nümûnesi ve mukaddemesi olan buradaki resmî cemiyete intisab-ı mânevî gibi sûreten intisab edenler, ekseri avâm ve bir kısmı da mechulul-hâl

olduğundan bir esas-ı metine adem-i istinad imâ eder?.. 573
VEHİM: Cemiyetlerde teşebbüsat-ı hafiye olduğu halde, İttihad-ı Muhammedî'nin izhar-ı serairi ve teşebbüsât-ı alenîyesine neden lüzum görülmüş? 574
VEHİM: Şeriat isteyenlere bâzı müzebzib olanlar, mürteci diyorlar? 574
VEHİM: Sen Selânik'te İttihad ve Terakki ile ittifak etmiştin, neden ayrıldın?.. 574
VEHİM: Volkan'a nedir bu kadar münasebet?.. İttihad-ı Muhammedî bununla ne hizmet görecek?.. 575
VEHİM: Sen imzanı Bediüzzaman yazıyorsun. Lakab medhi îma eder?.. 575
BİRADERİM DERVİŞ VAHDETÎ BEYE! 576
MAKALE – 17 577
Şu gelecek makaleler Otuzbir Mart hâdisesinde isyan eden sekiz tabur askeri itaâta getiren ve musibeti yüzden bire indiren iki derstir. 577
KAHRAMAN ASKERLERİMİZE 577
MAKALE – 18 579
ASÂKİRE HİTAB 579
CEM'İYETLERE İHTAR-I MÜHİM 580
SADÂ-YI VİCDAN 581
MAKALE – 19 582
KÜRDLER VE OSMANLILIK *) 582
MAKALE – 20 584
KÜRDLER VE İSLÂMİYET 584
لمعات 587
Lemeât 587
مِنْ بَيْنِ هِلاَلِ الصّوْمِ وَ هِلاَلِ الْعِيدِ 587
Çekirdekler Çiçekleri 587
“Risale-i Nur Şakirdlerine küçük bir mesnevî ve imanî bir divandır.” 587
EDDAÎ* 590
Sebeb Sırf Zahirîdir 592

Vücud, Âlem-i Cismanîde Münhasır Değil 592
Kalem-i Kudrette İttihad, Tevhidi İlân Eder 592
Bir Şey, Her Şeysiz Olmaz 592
Güneşin Hareketi Cazibe İçindir, Cazibe İstikrâr-ı Manzumesi İçindir 593
Küçük Şeyler Büyük Şeylerle Merbuttur 593
Kâinatın Nazmında Büyük Bir İ’caz Var 593
Kudrete Nisbet Her Şey Müsâvîdir 594
Kâinatı Elinde Tutamayan, Zerreyi Halkedemez 594
İhya-yı Nev’, İhya-yı Ferd Gibidir 594
Tabiat, Bir San’at-ı İlahiyedir 594
Vicdan, Cezbesiyle Allah’ı Tanır 594
Fıtratın Şehâdeti Sadıkadır *) 595
Nübüvvet Beşerde Zaruriyedir 595
Meleklerde Mi’rac, İnsanlarda Şakk-ı Kamer Gibidir 596
Kelime-i Şehâdetin Bürhanı İçindedir 596
Hayat, Bir Çeşit Tecellî-i Vahdettir 596
Ruh, Vücûd-u Haricî Giydirilmiş Bir Kanundur 596
Hayatsız Vücûd, Adem Gibidir 597
Hayat Sebebiyle Karınca Küreden Büyük Olur 597
Nasraniyet İslâmiyete Teslim Olacak 597
Tebaî Nazar, Muhali Mümkin Görür 598
Kur’ân Âyine İster, Vekil İstemez 598
Mübtıl, Bâtılı Hak Nazarıyla Alır 598
Kudretin Âyineleri Çoktur 598
Temessülün Aksamı Muhtelifedir 599
Müstaid, Müçtehid Olabilir; Müşerri’ Olamaz 599
Nur-u Akıl, Kalbden Gelir 600
Dimağda Meratib-i İlim Muhtelifedir, Mültebise 600
Hazmolmayan İlim Telkin Edilmemeli 600
Tahrib Esheldir; Zaîf, Tahribci Olur 600
Kuvvet Hakka Hizmetkâr Olmalı 601
Bâzan Zıd, Zıddını Tazammun Eder 601
Menfaatı Esas Tutan Siyaset Canavardır 601

Kuvay-ı İnsaniye Tahdid Edilmediğinden Cinayatı Büyük Olur 601
Bâzan Hayır, Şerre Vasıta Olur 602
Gaye-i Hayal Olmazsa, Enaniyet Kuvvetleşir 602
Hayat-ı İhtilal; Mevt-i Zekat, Hayat-ı Ribadan Çıkmış 602
Beşer Hayatı İsterse, Ribayı Öldürmeli 603
Beşer Esirliği Parçaladığı Gibi, Ecîrliği de Parçalayacaktır 603
Gayr-ı Meşru Tarîk, Zıdd-ı Maksuda Gider 603
Cebr Ve İ'tizalde Birer Dane-i Hakikat Bulunur 604
Acz ve Cez' Bîçarelerin Kârıdır 604
İp Üstünde Olan, Yerde Olanla Döğüşse Kaybeder 604
Müphem Bir Hüküm, Küllî Bir Hüküm Değil 604
Bâzan Küçük Bir Şey, Büyük Bir İş Yapar 605
Bazılara Bir An, Bir Senedir 605
Yalan, Bir Lafz-ı Kâfirdir 605
Bir Meclis-i Misalîde: Şeriatla Medeniyet-i Hazıra, Deha-yı Fennî, Hüda-yı Şer'î ile Müvazeneleri 606
Paslanmış Hüda Yine Elmastır 611
Cehil, Mecazı Eline Alsa Hakikat Yapar 611
Mübalağa Zemm-i Zımnîdir 611
Şöhret Zalimedir 612
Din İle Hayat Kabil-i Tefrik Olduğunu Zannedenler Felâkete Sebebdirler 612
Mevt, Tevehhüm Edildiği Gibi Dehşetli Değil 612
Siyaset, Efkârın Âleminde Bir Şeytandır; İstiâze Edilmeli! 613
Za'f, Hasmı Teşci' Eder. Allah Abdini Tecrübe Eder. Abd Allah'ını Tecrübe Edemez 613
İslâm Siyaseti Kendinden Çıkmalı. Başkasına Vasıta Olmamalı. Fırkacılık, Kulüpleri Tevhid-i Kulübe Değil, Tefrik-i Kulûbe Sebeptir 614

Beğendiğin Şeyde İfrat Etme 614
İnadın Gözü, Meleği Şeytan Görür 614
Beklemediğin Yerde Bâzan İmdad Alırsın 615
Cemaatin Maye-i Hayatı Tesanüddür 615
Bir Şeyi Kabul Etmemek Hakkın ise, Reddetmek Hiç Hakkın Olmaz 615
Sevad-ı Âzama İttiba Etmeli 616
Hakkı Bulduktan Sonra Ehak İçin İhtilafı Çıkarma 616
İslâmiyet, Selm ve Müsalemettir; Dâhilde Niza' ve Husumet İstemez 616
İcad ve Cem'-i Ezdadda Büyük Bir Hikmet Var. Kudret Elinde Şems ve Zerre Birdir 617
Kesretin Tarafeyni Vahdettir 618
Meziyetin Varsa Hafa Türabında Kalsın; Tâ Neşvünema Bulsun 619
Allah'ın Rahmet ve Gazabından Fazla Tahassüs Hatadır 620
Akıbet-i Dünyevîye İkab-ı Uhrevîye Delildir 620
Beşerin Rahatı; İhtiyar, İktidarıyla Mâkusen Mütenasiptir. Rızık Tekasüf Etmemiş Genişce Bir Ceseddir 620
Âkilûllahm Hayvanların Helâl Rızkı 622
İsraf Sefahetin, Sefahet Sefaletin Kapısıdır 622
Zaika Telgrafçıdır, Telziz İle Baştan Çıkarma 623
Niyet Gibi, Tarz-ı Nazar Dahi Âdeti İbadete Çevirir 624
Yalnız Bir İsim Takmak, Müsemmayı Bilmek Yerine Bâzen İkâme Ediliyor 624
Böyle Zamanda Tereffühte İzn-i Şer'î Bizi Muhtar Bırakmaz 624
Lezzetin Elemde, Elemin Lezzette 625
Zaman Olur ki, Adem-i Nimet Nimettir 626
Her Musibette, Bir Cihet-i Nimet Var 626
Büyük Görünme Küçülürsün 626

Hasletlerin Yerleri Değişse, Mahiyeti Değişir 627
"El-Hakku Ya'lu" Bizzât, Hem Akibet Muraddır 627
Bir Kısım Desatir-i İçtimaiye 629
Karılar Yuvalarından Çıkıp Beşeri Yoldan Çıkarmış, Yuvalarına Dönmeli 629
Meyl-üt Tevsi' Mütedeyyinde Olmazsa, Meyl-üt Tahribtir 630
Tasarruf-u Kudretin Vüs'ati, Vesait ve Muinleri Reddeder 630
Melâike bir Ümmettir; Şeriat-ı Fıtriye ile Memurdur 632
Madde Rikkat Peyda Ettikçe, Hayat Şiddet Peyda Eder 632
Maddiyyunluk, Bir Taun-u Manevîdir 633
Vücudda Atalet Yok. İşsiz Adam, Vücûdda Adem Hesabına İşler 633
Riba, İslâm'a Zarar-ı Mutlaktır 633
Kur'ân, Kendi Kendini Himaye Edip Hâkimiyetini İdame Eder 634
Talim-i Nazariyattan Ziyade, Tezkir-i Müsellemata İhtiyaç Var 635
Hadîs Der Âyete: Sana Yetişmek Muhal! 636
Îcaz ile Beyan-ı İ'caz-ı Kur'ân 636
Ulaşmaz Dest-i Edeb-i Garb-i Hevesbâr-ı Hevakâr-ı Dehadâr De'b-i Edeb, Ebed-Müddet, Kur'ân-ı Ziyabâr-ı Şifakâr-ı Hüdadâr 640
Tarz-ı Nazar İkidir Biri Zulmettar, Diğeri Ziyadar 643
Dallar Semeratı Rahmet Namına Takdim Ediyor 644
Fatiha'nın Âhirinde İşaret Olunan Üç Yolun Beyanı 644
Hakiki Bütün Elem Dalalette, Bütün Lezzet İmandadır. Hayal Libasını Giymiş Muazzam Bir Hakikat 646

Kıssa-ı Musa’nın Tekrarından çıkan Lemâat-ı İ’caz 652
Tekrar-ı Kur’ân’ın Bir Sırrı 654
Bir İnsanla *) Bir Şeytanın Bir Meselede Mücadeleleri 655
“Tevhidin İki Bürhan-ı Muazzamı” 658
Ruhun Dört Havassına Dört Gayet-ül Gayât Var 662
لاَ مُوءَثِّرَ فِى الْكَوْنِ اِلاَّ اللّٰهُ 662
İslâmiyet Evliyalara, Nasraniyet Azizlerine Tarz-ı Nazarlarını Muvazene 663
Mahbûb-u Hakiki En Akreb Hem En Ab’addir 664
Evliyadan Âşıkîn Ve Ârifîn Beynlerinde Mühim Bir Fark 665
Kâinattaki Faaliyette Büyük Bir Lezzet Var 668
Ekserin Ateşiyle Ekall de Yanar. Yoksa Sırr-ı Teklif Faş Olursa Hikmet-i İmtihan Zayi’ Olur 668
Bâzan Zaaf Zâlim Olur 669
Hırs Sebeb-i Haybettir 669
İslâm’a Yakışan Hudabinâne İnsaftır. Hodbinane Tenkid Değil 670
Gurur Zaafdan Gelir, Dalâlete Gider. Gurur Dahilde İlhaddır, Harice Küffarın Efkarına Karşı Salâbettir 671
Gıybetin Derece-i Şenaâtı 672
Fâsıkımız Başka Fasıka Benzemez... Ahlâkımız Dinimizle Kâimdir 672
Mü’min Mü’mine Karşı Vazifesi: Büyüğe Hürmet, Küçüğe Merhamet, Müsâvîye Muhabbet Mürüvvettir 673
Beşerde Şu Zelzele, İslâmdaki Tezelzül; Tenezzül-ü Tezellülü İzale Ederek, Ona İstiklal, İstikrâr Verecek. Belki Garbı Garîb, Şarkı Şarık Edecek 674
İslâmiyet, İnsaniyette Te’min-i Müsalemet Ve İ’lâ-yı Kelimetullah İçin Cihad İster. Cihad Mertebe-i Şehâdetin Nerdibanıdır 676

Câzibe-i Umumiden Ziyade, Küremizi Muhafaza Eden Câzibe-i Manevî-i Kur’ân’dır. 681
Ú وَلَقَدْ كَرَّمْنَا بَنِى آدَمَ Û 682
Kışrı Lübb Zannetmek, Lübbü Zayi’ Etmektir. 682
Dua Muhal Hem Ma’siyet Olmamalı 683
Ú حَتّٰى عَادَ كَالْعُرْجُونِ الْقَدِيمِ Û ’İN 684
BİR NÜKTESİ 684
حقيقت 685
چكردكلرى 685
Hakikat Çekirdekleri 686
(HİKEM-İ BEDİİYYE) 687
BEDİÜZZAMAN’ın ZUHÛRAT-ı KALBİYESİNDEN İBARET OLAN TE’LİFATıNDAN MÜNTEHAB BİR KıSıM VECİZELERDİR 687
BİRADERZADESİ 687
ABDURRAHMAN-ı NURSÎ 687
İFADE 688
حقيقت 714
چكردكلرى 714
** ٢ 714**
Hakikat Çekirdekleri 715
(2) 715
BEDİÜZZAMANIN SÂNİHATIN’DAN 715
CAMİ’İ 715
ABDURRAHMAN-ı NURSÎ 715
SURE-İ İHLAS’IN BİR REMZİ 716
ط – GIYBETİN DERECE-İ ŞENAATI 723
Bediüzzaman’ın Tarihçe-i Hayatı 728
MÜELLİFİ 729
MÜKÜSLÜ HAMZA 729
BEDİÜZZAMAN SAİD-İ NURSÎ’NİN TERCÜME-İ HALİNDEN BİR HÜLASÂDIR 730
ÂSÂRI 737
Tarihçe-i Hayatın Zeyli 738
KALEME ALAN BİRADERZADESİ ABDURRAHMAN 738
BENDENİZ DE ÂSARINDAKİ ÎCÂZ VE METANETİNE DAİR TAKRİZAN BU SÖZLERİ SÖYLÜYORUM: 742

DAR-ÜL HİKMET-ÜL İSLÂMİYEDE İKEN TAB’ VE NEŞRETTİĞİ ÂSÂRI 742
VUKUFSUZ EHL-İ VUKUFA CEVAP 743
HAZRET-İ ÜSTAD’IN TASHİH VE TASARRUFLARI HAKKINDA 745
İÇİNDEKİLER 754

1) *) Hazret-i Üstad bu yazıyı bilahare tashihlerinde bizzat kendisi yazmıştır. —Naşir— ↵

2) *) Dikkat, dikkat! **—Müellif—** ↵

3) *) Delaletçe sîması bir “Hu” lafzına benzer ki, o “Hu”nun her bir cüz’ü küçük “Hu”lardan, her bir küçük “Hu” da küçücük “Hu”lardan teşekkül etmiştir. **—Müellif—** ↵

4) *) Eğer vasıta hakikî olsa idi ve hakikî te’sir verilse idi; hem bir şuur-u küllî verilmek lâzım idi. Hem bizzarûre eser-i itkân, kemâl-i san’at muhtelif olacaktı. Halbuki en âdiden en âliye, en küçükten en büyüğe itkân derece-i kemâlde, mâhiyetin kameti nisbetindedir. **—Müellif—** ↵

5) *) Yani: Amerika. **—Müellifi—** ↵

6) *) Sual eden Japondur. **—Müellif—** ↵

7) *) Karıncayı emirsiz, arıyı ya'subsuz bırakmayan Kudret-i Fâtıra, beşeri nebîsiz bırakmaz. **—Müellif—** ↵

8) *) Şu müselsel beyan, mucizat-ı Ahmediyenin (A.S.M.) envaına işarettir. **—Müellif—** ↵

9) *) Hazret-i İsa, “İbn-i insan”dan mükerreren bahsediyor. İbn-i insan, Hazret-i Ahmed olmak gerektir. **—Müellif—** ↵

10) *) Hile, mestûriyetini öyle ehl-i inada karşı muhafaza edemez. **—Müellif—** ↵

11) *) لاَ تَخَفْ اِنّ اللّٰهَ مَعَنَا (* demiş. **—Müellif— ب**

12) *) Kızını diri olarak defnetmek. **—Müellif—** ↵

13) *) Hatta medeniyet nazarında, Şeriatın en ziyade tenkide maruz olan mesaili, keşşaf zaman gösterdi ki; hayat-ı içtimaiyeye en ziyade lâzım o esaslardır. Meselâ riba, kumar, müskirin hurmeti; Talak, taaddüd-ü zevcatın cevazı; mesturiyet-i nisvan ve zekatın vücûbu; unsuriyetten gelen fikr-i milliyeti ve hevesin serbestiyetini red ve men'i gibi mesail... Suretlerin tahriminde hikmet bir değil! Acaba hased, gurur, riya, şehvet-âlûd şimdiki beşerin hırçın ruhunda tesavir (**) denilen küçücük cenazelerin rolünü ve derece-i tesirini yine zaman göstermeyecek midir?!. (**) Memnu' heykel, ya bir zulm-ü mütehaccir veya bir riya-yı mütecessiddir. **—Müellif—** ↵

14) *) Şimdikinden az günahkâr, ziyade safvetkâr Eski Said'in şu makamlardaki ibaratını tağyir etmek istemedim. **—Müellif—** ↵

15) *) Bu sözler garib bir rüyada, acib bir hitabenin parçasıdır. Tahayyül ediyorum, halkın ilmi dimağındadır. Musluğu açılsa rahatla akıyor. Hafızam sönüyor, yardım etmiyor. Benimki kuyu gibi kalbimdedir. Çıkması güçtür. Çok yazamıyorum, vakıf malı olan mesaili veya bizzat kalbime malolmayan mebahisi nakletmek istemem. Kendi eski kalbimden ve eski eserlerimden aynen nakllediyorum. **—Müellif—** ↵

16) *) Tefsirimde böyle yazmıştım : قد سنح لى فى سنة ١٣٣٣ ـ فى المرض هذالمعنى , اى فى لَا وَالشَّمْسُ تَجْرِى لِمُسْتَقَرٍّ Û بين النّوم واليقظة فى مُسْتَقَرّهَا لِاسْتِقْرَارِ مَنْظُومَتِهَا اَىْ جَرْيَانُهَا بِاِذْنِ اللّهِ لِتَوَلُّدِ جَاذِبَتِهَا النّظّا مَةَ لِلْمَنْظُو مَةِ الشَّمْسِيَّةِ . وَلَوْ سَكَنَتْ وَسَكَتَتْ لَتَنَاثَرَتْ . Yâni, kendi müstakarrında mihveri üzerinde Allah'ın emriyle cereyanı, manzumesini tanzim eden câzibesinin tevlidi içindir. Eğer şems silkinmese meyveleri düşecek. Silkinse yemişleri olan seyyaratın istikrarları temin edilir. **–Müellif–** ↩

17) *) Müstensih kalem-i kudrettir. **—Müellif—** ↵

18) *) Tulûât'ın âhirine dikkat. **—Müellif—** ↵

19) *) Mugaddilikte ikisi bir iken, hevesî san'atlar birinin kıymetine vergiler ilâve ediyor. —**Müellif**— ↵

20) *) Bir zaman böyle demiştim. —**Müellif**— ↵

21) *) Bir zaman aşiretlere böyle cevab vermiştim. **—Müellif—** ↵

22) **) Çirkin emirler, çirkin şeylerle tasvir edilir. Gelecek temsillerde kusura bakma! **—Müellif—** ↵

23) *) Cây-ı dikkattir ki; merkez-i Hilafet üleması ve Dâr-ül Hikmet ve zabıta-i ahlâkiye ile fuhuş, işret, kumar gibi kebairi izale değil, tevkif edemediler. Anadolu Hükûmeti'nin bir emri ile, bütün işret, kumar gibi kebairler men' edildi. Demek desatir-i hikmet, nevamis-i hükûmetle; kavanin-i hak, revabıt-ı kuvvetle imtizaç etmezse, cumhur-u avamda müsmir olamaz. —**Müellif**— ↵

24) *) Yani: Edirne Kapı Camiinde. —Naşir— ↵

25) *) Kostantin'i kasd ediyor. —Naşir— ↵

26) *) Musibet geldikçe bana bağırıyorlar. Tatlı yendikçe Cündüb çağrılıyor. —**Müellif**— ↵

27) *) Erkek galiben yüz yaşına kadar telkîh eder. Karı, yarı vakti hayz olduğu halde elliye kadar telakkuh eder. **—Müellif—** ↵

28) *) Hey ekpekü’l-küpekâ! Köpekten tekepküp etmiş köpek! **—Müellif—** ↵

29) **) خدا مرو شاس دكه ، كاش نكه .. كاش دكه ، فَحْش نكه .. فحش دكه ، پُرْش نكه .. پُرْش دكه ، پُرْيشان نكه .. پُرْشان دكه ، مشوّش سَرْگردان نكّه مؤلّف ...! Allah kimseyi şaşırtmasın. Şaşırtırsa süründürmesin. Süründürürse de fahişce etmesin. Fahişce ederse, şişirip kabartmasın. Şişirip kabartırsa da, perişan etmesin. Perişan ederse de sersem ve serhoş, âvâre etmesin. —Naşir— ↩

30) *) Yalnız ıtlakın nüktesini beyan eder. **—Müellif—** ↵

31) *) Hayat-ı hakikiye ancak âlem-i âhiretin hayatıdır. Hem o âlem ayn-ı hayattır. Hiçbir zerresi mevat değildir. Demek dünyamız da bir hayvandır. **—Müellif—** ↵

32) *) Acib bir vakıa, şu manaya bana kat'î kanaat vermiştir. **—Müellif—** ↵

33) *) Dört mezheb de haktır. Füruatta hak taaddüd eder diyenlere, ilm-i usûl ıstılahınca "Musavvibe" denir. —**Müellif**— ↵

34) **)Bidayet-i Hürriyette şu fikri Jöntürklere teklif ettim, kabul etmediler. Oniki sene sonra tekrar teklif ettim, kabul ettiler. Lâkin meclis feshedildi. **Şimdi âlem-i İslâmın mütemerkiz noktasına tekraren arzediyorum! —Müellif—** ↵

35) *) Avrupa'ya muhabbetimiz gibi. —**Müellif**— ↵

36) *) Şu risalede beni belki ehl-i tefrit zannedeceksiniz. Lakin benim karşımda ve zihnen onlara hitap ettiğim adamları görseniz, onların ifratları derecesinden onlara göre de bir nisbetinde tefritte bulunmuşum görürsünüz. **—Müellif—** ↵

37) *) Hristiyanlığın malı olmayan medeniyeti ona mal etmek, İslâmiyet'in düşmanı olan tedenniyi ona dost göstermek, feleğin ters dönmesine delildir. —**Müellif**— ↵

38) *) Bu kitabın birinci tab'ından yedi sene geçmiştir. Demek on sene evvel. (Rumi 1326 m.1910’da) –**Müellif**– ↵

39) *) Demek اَلدُّنْياَ سِجْنُ الْمُؤْمِنِ وَجَنَّةُ الْكَافِرِ mecaz değilmiş. **—Müellif—**
↵

40) *) Bizim bir Kürd demiştir: Her zerrede temayül ayandır tekâmüle Her soyda füyuz hüveyda-nema ile Bir nokta-i kemale şitab üzre kâinat, Ol noktaya teveccüh ile yükselir hayat. **Kahriyyat** ↵

41) *) Kürtçedir. —**Müellif**— ↵

42) *) “Şape” Kürdçedir. Büyük kar topu, çığ gibi.. —Naşir— ↵

43) *) Yani **“akılda mümkin oldukça”** Arabî asılda böyle... —Naşir— ↵

44) *) Kürtçe olup dâne, habbe veya nümûne mânâsında kullanılır. —Naşir— ↵

45) *) “Nefes”نفث Arapçada dil ucuyla telaffuz edilen peltek (s) iledir. Manası çok hafif üflemektir. —Naşir— ↵

46) *) Dikenli, ihrak edilir bir dağ mahsulüdür. **—Müellif—** ↵

47) *) Bu kelime Kürdçedir. **-Müellif-** ↵

48) Asılda başlık olarak (Unsur-ul Akide) diye yazılı değil.. Amma (Unsur-ul Belağat) başlığı yazılı olduğu şeklinde, burada da o başlık gerekmektedir.. Naşir ↵

49) *) Bu cümle, Arabî asılda şöyle geçmektedir: **“Zîrâ bir şeyde intizam olmazsa, onda külliyet-i kaide tasdik olunmaz.”** —Naşir— ↵

50) *) Dikkat lâzımdır. **—Müellif —** ↵

51) *) Şimdiki hürriyet gibi. **—Müellif —** ↵

52) **) Menfur casusluk gibi. **—Müellif —** ↵

53) *) Dikkat lâzımdır. **—Müellif —** ↵

54) *) Hoto Kürdçede **“bunak, kaba-gabî”** gibi manalarda kullanılır.—Nâşir— ↵

55) *) Şu Arabî ibare iki mezheb-i batılın reddine işarettir. **– Müellif –** ↵

56) *) Muazzez Üstadımız Said-i Nursi Hazretleri bu **Muhakemat** kitabının sonundaki Haşre dair bu İkinci Maksadı o zaman yazamamış, öyle bırakmıştır. Bilâhere o âyeti Dokuzuncu Şua ile gayet âlî ve azîm bir şekilde tefsir etmişlerdir. Dokuzuncu Şua'nın baş tarafında bu mevzu'a dair Hazret-i Üstadın izahatı vardır. (Naşir) ↵

57) *) Bulağ, Kürdçede “pınar” demektir. —Naşir— ↵

58) *) Dikkat lâzım... —**Müellif**— ↵

59) **) Kürtlere medeniyetin garabetini zikrettiğim sırada sinematoğrafı tarif etmiştim. —**Müellif**— ↵

60) *) Bu Münazarat kitabı, ilk tab'ından sonraki baskılarında Üstad Bediüzzaman Said Nursî Hazretleri tarafından, başından şuraya kadar olan kısmı ile beraber, içinden bazı parçalar çıkartılarak neşrettirilmiştir. Demek o zaman umumî maslahat ve Nur derslerinin efkâr-ı ammede tanınması, yanlış telakkilere düşürülmemesi v.s... gibi maslahatlar için öyle icab etmiştir. Naşir ↵

61) *) Risale-i Nur'u hissetmiş ki, üç sahife ile cevab veriyor. Fakat siyaset perdesi başka renk vermiş. **Müellif** ↵

62) **) Kürtçedir. **Müellif** ↵

63) *) Burada **mason ve dönmelerin cem'iyetinden** haber vermek içinde, **bir çeyrek asır istibdad-ı mutlakla hükmeden bir hâkimiyeti** gaybî ihbar eder. **Müellif** ↵

64) *) Burada dahi Risale-i Nur'u hissetmiş, fakat siyaset perdesiyle bakmış, hakikatın şekli değişmiş. **Müellif** ↵

65) **) Said'i yirmibeş sene ezen bir parti, bu zulmü sönmesiyle tasdik etti. **Müellif** ↵

66) *) **Komünist ve anarşist mânâsıyla Kemalizmi ve inkılab softalarını ve dönmelerini** görmüş gibi haber veriyor. **Müellif** ↵

67) *) Yine oku: Acele etme, yani şifre gibi işareti var. **Müellif**
↵

68) *) Acele etme, yani Mizan Ceridesinin sahibi Murad haklıdır. Tanin muharriri Hüseyin Cahid yanlış ve hata ediyor. **Müellif** ↵

69) *) Hayme-nişinler tarafından... (**Müellif**) ↵

70) *) Kırk dört sene sonra söylemesi lâzım gelen sözleri, o zaman söylemiş. **Müellif** ↵

71) *) Lillâhilhamd şimdi açılmaya başladı. **Müellif** ↵

72) **) Yine bak mâşâallah, hem Nur'un Zülfikar ve Hüccetullah-il Baliğa gibi mecmualarını, hem **Yemen, Mısır, Cezayir, Hind, Fas, Kafkas, Fars ve Arab** gibi İslâm milletlerini haber verir gibi şifreli bir fıkradır. **Müellif** ↵

73) *) Fakat Çin evvela komünist oldu. [**Müellif**] ↵

74) **) Lillahilhamd, kırk beş sene sonra parça parça etmeye başladı. **Müellif** ↵

75) *) Dehşetli ve hakikatlı bir sual. **Müellif** ↵

76) **) Eski Said parlak bir nurun hissiyle, kuvvetli bir ümidle, tam teselli ile, siyaseti İslâmiyete âlet etmek fikriyle, hararetle hürriyete çalışırken; **diğer bir hiss-i kabl-el vuku'la dehşetli ve dinsizce bir istibdad-ı mutlakın, kırksekiz sene evvel bir hadîsin manasıyla geleceğini haber verdiği bir kumandanın çıkmasını ve Said'in teselli haberlerini yirmi senede bilfiil tekzib edeceğini hissederek,** otuz seneden beri "Eûzü billahi mineşşeytani vessiyaseti" deyip siyaseti bıraktı, Yeni Said oldu. **Müellif** ↵

77) *) Mevt, bir nevmdir. **Müellif** ↵

78) *) Ey memurlar, Eski Said'in kırkbeş sene evvel söylediği bu sözünden gücenmeyiniz. **Müellif** ↵

79) *) Nasılki şimdi yirmibeş sene istibdad-ı mutlakı yapanlar, dindarları irtica' ile ittiham ederek, istibdad-ı mutlakın altındaki irtidadlarını saklıyorlar. **Müellif** ↵

80) **) Tekrar temaşa et, çünki bu Arabî fıkra şifrelidir, işareti var. **Müellif** ↵

81) *) Gitme, dikkat et. Âlîhimmet olanlar, o hâdisede sükût ettiler. Garazkâr cerideler, hakikî hürriyetin sadâsını susturdular. Meşrutiyet pek az adamların üstüne münhasır kaldı. Fedakârları da dağıldılar. **Müellif** ↵

82) *) Muhtemeldir ki, o zamanda orada bulunan bir veli; Eski Said'in Risale-i Nur'un dar dairesini gayet geniş ve siyasî bir daire olarak bir hiss-i kabl-el vuku'la kırk sene evvel hissetmesinden ve bu risaledeki çok cevabları o histen neş'et ettiğinden, o veli yalnız bu noktada itiraz etmiş. **Müellif** ↵

83) *) Gitme! Seni çağırır. **Müellif** ↵

84) *) Antikalığı için bu cevab dahi yazıldı. **Müellif** ↵

85) *) Fenn-i Mantık'ın tabiratı... O zaman İlm-i Mantık dersini alan talebeleri, o mecliste bulunmasından öyle söylemiş. **Müellif**
↵

---

86) **) Hayal dahi bir simotoğraftır. **Müellif** ↵

87) ***) Bu sual-cevab dahi her zaman yaşayabildiğinden, o kırk sene evvelki ders şimdi dahi lüzumludur, yaşar. **Müellif** ↵

88) *) Dur, geçme, anla… Yani iyilikleri reislere, fenalıkları zamana verip şetimle şekva ederler. **Müellif** ↵

89) **) Çok ehemmiyetli bir cevabdır. **Müellif** ↵

90) *) Demek kuvve-i maneviyeleri kırılmamış. **Müellif** ↵

91) **) İstersen dikkat et. O zaman Ermeni meb'usu Vartakis ve Hakkari meb'usu Seyyid Molla Tahir'e işaret eder. [Müellif] ↵

92) *) Türkler ve Kürdler şecaat fenninde allâme olduklarından ben sâil, onlar mücîb olabilirler. **Müellif** ↵

93) *) Milliyet bir vücûddur. Ruhu İslâmiyet, aklı Osmaniyet, cismi sizde **Türklük ve Kürd'lüktür.** **Müellif** ↵

94) **) Yani üçyüz milyonun uhuvvetini ve manevî yardımlarını kazandıran İslâmiyet milliyetine. **Müellif** ↵

95) *) Darılma, şu kelâm zekatın postunu giymiş… Kırkbeş sene evvel bedevî aşaire olan bu dersler, şimdi Nur'un şakirdlerine de bir ders olabilir diye kalbime ihtar edildi. Ben de Medreset-üz Zehra erkânına havale ederim. Lüzumsuz ve münasib olmayan kelimeleri çıkarıp bu zamana ve Nurculara muvafık kısmını yazsınlar. Tâ Eski Said dahi bir Nurcu olsun, o zamanda münferid kalmasın. **Müellif** ↵

96) *) Bazı sualler komşu görünür, lâkin ortalarına büyük bir dere düşmüş. Hayal bir balona binse ve eline bir dûrbîn alsa, ancak vatanlarını bulabilir. **Müellif** ↵

97) **) Madem muhatablar içine Nurcular girdiler. Sıdk kelimesine ihlas, sadakat, sebat, tesanüd gibi kelimeler ilâve olunur. **Müellif** ↵

98) *) Madem Nurcular Mamhuran içine girmişler; "şeyh meşrutiyet" yerine, Ahrar perdesi ve hamiyet-i İslâmiye ve milliye ve elbette, ittihad-ı Muhammedî dairesinde olan şeyh Risalet-ün Nur denilmeli. **Müellif** ↵

99) **) Evet kırkbeş sene sonra Pakistan, Arabistan aşairi dahi hâkimiyet ve istiklallerini kazandılar. Eski Said'i bu derste tasdik ediyorlar ve daha edecekler. **Müellif** ↵

100) *) Şu birbirinden uzak suallerden senin hayalin atlamakla cimnastiğe alışır. Lâkin dikkat et; bir şey ayağına dolaşıp, düşüttürüp ayağın kırılmasın. (Yani savcılar gibi yanlış mana verme!.) –**Müellif**– ↵

101) *) Şu ibare, kendine hediye olunan ve mevzu’un fabrikasından çıkan yerli bir üslûbu giymiştir. **Müellif** ↵

102) *) Şu üslûb, bir silsilenin mübarek hırkalarının parçalarından dikilmiştir. Yani: **Şah-ı Nakşibend, İmam-ı Rabbanî, Hâlid Ziyaeddin, Seyyid Taha, Seyyid Sıbgatullah ve Seyda** gibi evliyaya işaret var. **Müellif** ↵

103) HAŞİYE) Şu müselsel üslûbdaki fıkralar; herbiri İslâmiyetin bir şuaına, bir hüsnüne, bir seciyesine, bir rabıtasına, bir temeline işarettir. **Müellif** ↵

104) *) Lisan-ı Arabî'nin elzemiyetini düşündüğüm vakitte söylemişim. **Müellif** ↵

105) **) Mürşidler şu tekyede, yani bu ibarette toplanmışlar. Ziyaret etmeden geçme. Yani hem **Mevlevî, hem Kadirî, hem Nakşî, hem Bektaşî' ye** işaret var. **Müellif** ↵

106) *) Şu iki noktaya dikkat ile kıymet versen fena olmaz. **Müellif** ↵

107) *) Bir Arnavut tarafından vuku' bulan sualdir. (**Müellif**) ↵

108) *) Şu sual maalcevap ehemmiyetsizlik ile beraber, cevapta bir iki nokta-i mühimme vardır. **Müellif** ↵

109) **) Namık Kemal’in hürriyeti bir huriye benzeterek ve rü’ya ile vasıflandırarak edîbâne bir tasvir ile anlattığı makalesi ve kitapçığıdır. **Naşir** ↵

110) *) İşte o kıyaslar; maneviyatı maddiyata kıyas edip Avrupa sözünü onda dahi hüccet tutmak. Hem de bazı fünûnda meşhur olanların, başkasında da sözünü hüccet tutmak. Hem de fünûn-u cedideyi bilmeyen ülemanın sözünü, ulûm-u diniyede dahi kabul etmemek. Hem de fünûn-u cedidede mehareti için gurura gelip, dinde de nefsine itimad etmek. Hem de selefi halefe, mazîyi hale kıyas edip haksız itirazda bulunmak gibi fasid kıyaslardır. **(Birader-i Ebu Lâşey) Abdülmecid** ↵

111) *) Belki ellibeş seneden beri. **Müellif** ↵

112) **) Şu Medreset-üz Zehra'ya dair mebahisi, (hürriyetin üçüncü senesinde) nutuk suretiyle Bitlis'te, Van'da, Diyarbekir'de, daha birçok yerlerde ahaliye ders verdim. Umumen dediler: "Hakikattır, hem mümkindür." Demek diyebilirim ki, ben onların tercümanıyım bu mes'elede!.. **Müellif** ↵

113) *) İhtar: Ey kendini havass zanneden ehl-i siyaset ve ehl-i hükûmet! Ye’si kırmak için avama ders ve hitab olan şu kitabı sened tutup teselli etmeyiniz. Zira sizin sû-i istimaliniz, onların sû-i tefehhümünden daha ziyade sû-i tesir eder. Size de bir ders vermek için zamanı tevkil eyledim. Dersini dinlemediniz, dehşetli tokadını yediniz. **Müellif** ↵

114) **) Ey ehl-i medaris, me'yus olmayınız! Şimdi ilim ve fen hâkimdir. Her nev'iyle teali edecek. En a'lâsı en âlî tabakaya çıkacak. **Müellif** ↵

115) *) Şeyhin kerameti şeyhten rivayet; lâkin tahdis-i nimet dahi bir şükürdür. **Müellif** ↵

116) **) Adaletin tevziinde adalet olmasa zulüm görünür. Bir hatır için bin hatır kırılmaz. Şiddet ayrı, hamiyet ayrıdır. Bir hodpesend hakkı iltizam etse, çokları haksızlığa sevk eder, belki mecbur eder. **Müellif** ↵

117) *) Şimdi anlıyorum ki, ne dediğimi anlamıyorsunuz. Zira ben siz oluyorum, anlamıyorum. Şunun büyük kardeşi olan **"Ülema Reçetesi"** daha mübhem konuşuyor. Demek beraber gezmekliğim lâzım. İşte ben de hayalimi terfik ettim. **Müellif** ↵

118) HAŞİYE) Eski Said, hiss-i kabl-el vuku' ile 1371'de (başta Arab Devletleri) Âlem-i İslâm'ın ecnebî esaretinden ve istibdadından kurtulup İslâmî devletler teşkil edeceklerini kırkbeş sene evvel haber vermiş. İki Harb-i Umumî ve 30-40 sene istibdad-ı mutlakı düşünmemiş. Bin üçyüz yetmiş'te olan vaziyeti, bin üçyüz yirmi yedi'de olacak gibi müjde vermiş, te'hirinin sebebini nazara almamış. **—Müellif—** ↵

119) HAŞİYE) İşte bu mezkûr davaya bir delil şudur ki: İki dehşetli harb-i umumînin ve şiddetli bir istibdad-ı mutlakın zuhuruyla beraber, bu davaya kırkbeş sene sonra, İsveç, Norveç, Finlandiya gibi küçük devletleri Kur'anı mekteblerinde ders vermek ve kabul etmek ve komünistliğe, dinsizliğe karşı sed olmak için kabul etmeleri ve İngiliz'in mühim hatibleri, (bir kısmı) Kur'an'ı İngiliz'e kabul ettirmeye taraftar çıkmaları ve Küre-i Arz'ın şimdiki en büyük devleti Amerika'nın bütün kuvvetiyle din hakikatlarına taraftar çıkması; ve İslâmiyetle Asya ve Afrika'nın saadet ve sükûnet ve musalaha bulacağına karar vermesi; ve yeni doğan İslâm devletlerini okşaması ve teşvik etmesi ve onlarla ittifaka çalışması, kırkbeş sene evvel olan bu müddeayı isbat ediyor, kuvvetli bir şahid olur. **—Müellif—** ↵

120) HAŞİYE) Evet Kur'anın üstadiyetinden ve dersinin işaratından fehmediyoruz ki: Kur'an mu'cizat-ı enbiyayı zikretmesiyle; beşerin istikbalde o mu'cizatın nazirelerini terakki ile vücûda gelmesine beşere ders verip teşvik ediyor: "Haydi çalış, bu mu'cizatın nümunelerini göster. Süleyman Aleyhisselâm gibi iki aylık yolu bir günde git! İsa Aleyhisselâm gibi en dehşetli hastalığın tedavisine çalış! Hazret-i Musa'nın asâsı gibi taştan âb-ı hayatı çıkar, beşeri susuzluktan kurtar! İbrahim Aleyhisselâm gibi ateş seni yakmayacak maddeleri bul, giy! Bazı enbiyalar gibi şark ve garbda en uzak sesleri, suretleri işit, gör! Davud Aleyhisselâm gibi demiri hamur gibi yumuşat, beşerin bütün san'atına medar olmak için demiri balmumu gibi yap! Yusuf Aleyhisselâm ve Nuh Aleyhisselâm'ın birer mu'cizesi olan saat ve gemiden nasıl çok istifade ettiğiniz gibi, sair enbiyanın size ders verdiği mu'cizelerden dahi o saat ve sefine gibi istifade ediniz, taklidlerini yapınız." İşte buna kıyasen Kur'anın, her cihetle beşeri maddî-manevî terakkiyata sevk etmek için ders veriyor, üstad-ı küll olduğunu isbat ediyor. **—Müellif—** ↵

121) HAŞİYE) Ey kardeşlerim! Kırkbeş sene evvel Eski Said'in bu dersinden anlaşılıyor ki; O siyasetle, içtimaiyat-ı İslâmiye ile ziyade alâkadardır. Fakat sakın zannetmeyiniz ki; o, dini siyasete âlet veya vesile yapmak mesleğinde gitmiş. Hâşâ! Belki o bütün kuvvetiyle siyaseti dine âlet ediyormuş. Ve derdi ki: "Dinin bir hakikatını bin siyasete tercih ederim." Evet o zamanda, kırk-elli sene evvel hissetmiş ki: Bazı münafık zındıkların siyaseti dinsizliğe âlet etmeğe teşebbüs niyetlerine, fikirlerine mukabil, o da bütün kuvvetiyle siyaseti İslâmiyetin hakaikına bir hizmetkâr, bir âlet yapmağa çalışmış. Fakat o zamandan yirmi sene sonra gördü ki: O gizli münafık zındıkların garblılaşmak bahanesiyle, siyaseti dinsizliğe âlet yapmalarına mukabil, bir kısım dindar ehl-i siyaset dini siyaset-i İslâmiyeye âlet etmeğe çalışmışlardı. İslâmiyet güneşi yerdeki ışıklara âlet ve tâbi olamaz. Ve âlet yapmak İslâmiyetin kıymetini tenzil etmektir, büyük bir cinayettir. Hattâ Eski Said o çeşit siyaset tarafgirliğinden gördü ki: Bir sâlih âlim, kendi fikr-i siyasîsine muvafık bir münafığı hararetle sena etti ve siyasetine muhalif bir sâlih hocayı tenkid ve tefsik etti. **(Haşiye-1) (Haşiye-2)** Eski Said ona dedi: "Bir şeytan senin fikrine yardım etse, rahmet okutacaksın. Senin fikr-i siyasiyene muhalif bir melek olsa, lanet edeceksin." Bunun için Eski Said "Euzü billahi mineşşeytani vessiyase" dedi ve otuzbeş seneden beri siyaseti terk etti. **(Haşiye-1)** Siyaseti Yeni Said bütün bütün terkettiği için bakmadığından, Eski Said'in siyasete temas eden Hutbe-i Şamiye dersinin (onun yerine) tercümesi yazıldı. —**Said Nursî**— **(Haşiye-2)** Üstadımızın yirmi yedi senelik hayatı ve yüzotuz parça kitabı ve mektubları, üç mahkeme (şimdi yüz mahkeme) ve hükûmet memurları tarafından tam tedkik edildiği ve aleyhinde çalışan zalim mürted ve münafıklara karşı mecbur da olduğu halde, hattâ i'damı için gizli emir verildiği halde, dini siyasete âlet ettiğine dair en ufak bir emare bulamamaları, dini siyasete âlet etmediğini kat'î isbat ediyor. Ve hayatını yakından tanıyan biz Nur Şakirdleri ise, bu fevkalâde hâle karşı hayranlık duymakta ve Risale-i Nur dairesindeki hakikî ihlasa bir delil saymaktayız. —**Nur Şakirdleri**— ↵

122) *) Yani Rumi 1327 (1911) senelerinde. Naşir ↵

123) HAŞİYE) Hutbe-i Şamiye namında matbû Arabî risaleyi, Arabî bilmediğimiz için üstadımızdan rica ettik ki: Bize bir-iki gün ders ver. Birkaç gün zarfında söylediği dersin takririni kaleme aldık. Üstadımız ders verdiği vakit, bazı cümlelerini zihnimizde tam yerleştirmek için tekrar ederdi. Âhirdeki temsil ve hikâyeyi izahlı bulduğumuzdan en evvel onları üniversitelilerin ve dindar meb'usların nazarlarına göstermemizin sebebi: Üstadımız derse başladığı vakit "Eski zamanda şimendiferde mektebli o iki muallim yerine sizleri ve bana şeriat hakkında sual soran kırkbeş elli sene evvelki meb'uslar yerine, şimdiki hakikî dindar meb'usları kabul ve tasavvur ediyorum ve öylece konuşuyorum" dediği için; biz de ehl-i maarif ve dindar meb'uslara, bera-yı malûmat bu dersimizi gösteriyoruz. Sonra isterlerse Hutbe-i Şamiye'den bütün dersimizi göstereceğiz. Münasib görülse neşir de edeceğiz. Âlem-i İslâmdaki siyaset-i İslâmiyeye dair üstadımızdan bir ders almak isterdik. Halbuki otuzbeş seneden beri siyaseti terk ettiğinden, Eski Said'in siyaset-i İslâmiyeye temas eden bu Hutbe-i Şamiye tercümesi Eski Said hesabına bir derstir. Risale-i Nur Talebelerinden ve Nur'un Hizmetçilerinden **Tahirî, Zübeyr, Bayram, Ceylan, Sungur, Abdullah, Ziya, Sadık, Sâlih, Hüsnü, Hamza** ↵

124) *) Ayrıca 29. Mektubun yedinci kısmı olan “İşarat-ı Seb’a” kısmında bu farklar daha da tafsilli yazılmıştır. —Naşir— ↵

125) *) “Onbir Nisan saikası” Rumî 11 Nisan 1325 Miladi 25 Nisan 1909 tarihidir ki, Hareket Ordusunun Edirne’den kalkıp, gelip İstanbul’u kuşatmasıdır. Naşir ↵

126) *) **Not:** Bu eser, 1911 ve 1912 yıllarında iki defa tab'edilmiş, her iki tab'ı da Kürdîzâde Ahmet Ramiz tarafından gerçekleştirilmiştir. 1912'deki ikinci tabında, eserin nâşiri Ahmet Ramiz'in bu önsözü baştarafında neşredilmiştir. Bu önsözün ehemmiyetinden olsa gerektir ki, Bediüzzaman Hazretleri bilahare eseri bazı tasarruf ve tashihlerden sonra neşrettirdiğinde ondan mühim kısımlarını beraberce neşrettirmiştir.. Biz ise onun tamamını derc ediyoruz. **—Naşir—** ↵

127) *) Nüsha farkında: **“Siyaseti dinsizliğe âlet yapan bazı adamlar kabahatini setr için başkasını irtica’ ile ve dinini siyasete âlet yapmakla itham ederler.”** ↵

128) **) **İhtar:** Bu cinayetlerin herbiri Divan-ı Harbdeki kırk tane evrak-ı perişanımda ve sair şayiatda hatıra gelen sual-i mukadderlere birer cevab-ı icmalidir. —**Müellif**— ↵

129) *) Nüsha farkında: **“Cinayet işledim ki, bu mahkemeye girdim...”** ↵

130) **) Nüsha farkı: **“Meslek-i hakikîsi, hakikat-ı meşrutiyet-i meşruadır.”** ↵

131) *) İttihadçılara bakıyor. —**Müellif**— ↵

132) HAŞİYE) O yarının zamanı; onbeş sene sonra, yirmisekiz senedir müellifin sebeb-i hapsi olan, Siracünnur'un âhirindeki Risaleye bakınız. Tam o yarı cinayeti bileceksiniz. **—Müellif—** ↵

133) HAŞİYE) Bu sualler, kırk-elli masum mahpusun tahliyelerine sebeb oldu. —**Müellif**— ↵

134) *) **Âlem-i İslâm' da yeni yeni İslâm devletlerinin teşekkülleriyle o rahmetli bulut teşekküle başlamıştır. —Müellif—**
↵

135) *) Senin bu siyasî ümidlerin şimdiye kadar boşa çıktı. **İnşaallah başka surette zuhur eder. —Müellif —** ↵

136) *) **Not:** Bu nutuk; Hürriyet ilanının (ll. Meşrutiyetin) üçüncü gününde 27 Temmuz 1908 tarihine nutuk olarak İstanbul'da; Ve bir hafta sonra da Selânik'te irad edildiği gibi; 02 Ekim 1908 - 08 Ekim 1908 tarihleri arasında 11, 12, 24 ve cilt 2 sayılı Misbah Gazetesi'nde neşredilmiş ve sonra; **"Kütübhane-i İctihad"** sahibi Ahmed Ramiz tarafından **"Nutuk"** diye derlenen Bediüzzaman Hazretlerinin sair bazı makaleleri ile birlikte 1910 tarihinde İstanbul–**İkbal-i Millet** matbaasında tab' ettirilmiştir. Biz, ayrı ayrı zamanda neşredilmiş bu Nutuk'un, ya da Makalelenin her iki nüshalarını da yeniden karşılaştırdıktan sonra dercettik. Bu nutkun Misbah Gazetesiyle olan farkları dipnotlarda **siyah yazı** ile verilmiştir. "Misbah" gazetesi 2 Ekim 1908 nüshasında, bu nutkun ilk bölümünün başında şöyle bir tarif koymuştur: **"İstanbulumuzca Kürd Hoca denmekle maruf, fazıl-ı şehîr Bediüzzaman-ı Kürdî Molla Said Hazretlerini inkılab-ı mes'ud ibtidalarında Dersaadet ve Selanik'te kerraren irad edip bilhassa gazetemize ihda eylediği nutk-ı irticalidir."** Bu tariften başka "Misbah" gazetesi, nutkun baştarafını kısaca ve hülasaten alıp geçmiş. Biz ise "Nutuk" kitabındaki metni asıl aldık. –Naşir– ↵

137) *) Misbah’da **“cevv-i siyasatda”** tarzındadır. ↵

---

138) **) Misbah’da **“eseridir ki”** ifadesiyledir. ↵

139) 1) Misbah’da **“kanun-u şer’î-i esasî şimendüferine”** ifadesiyledir. ↵

140) HAŞİYE) Evet daha dehşetli bir istibdad ile, pek acı ve zehirli bir esareti bize içirdiler. —**Müellif**— ↵

141) 2) Misbah Gezetesinde **“esarete kesb-i istihkakdır”** şeklindedir. ↵

142) 3) Misbah’da **“ittihad ve milleti”** ifadesiyledir. ↵

143) 1) Misbah’da **“ehl-i kemal ve vicdanın”** ifadesiyledir. ↵

144) 2) Misbah’da **“fünûn ve ulum ve sanayi-i alalım”** tarzındadır. ↵

145) HAŞİYE) **Kadınlaşmış erkek... Erkekleşmiş kadın... —Müellif—** ↵

146) 3) Misbah Gazetesinde **“cemiyet-i ahrar”** olarak geçer. ↵

147) *) Misbah Gazetesinde **“yeni hükümetimizle, eski hükümetimiz bu şeritle onun cüzî teline benzer”** ifadesiyledir. ↵

148) 1) Misbah’da **“şimdiki zamanda yani galebe-i medeniyet zamanında”** ifadesiyle, ↵

149) 2) Misbah Gazetesinde **“o devleti”** ifadesiyledir. ↵

150) 3) Misbah’da **“eski hükümeti”** tarzındadır. ↵

151) 4) Misbah’da **“ve dâhî de”** tarzındadır. ↵

152) 5) Misbah’da **“zir ve zeber”** tarzındadır. ↵

153) 1) Misbah’da **“vereceğine”** tarzındadır. ↵

154) 2) Misbah’da **“delil-i kat’îdir”** tarzında. ↵

155) 3) Misbah’da **“bürhan-ı bahirdir”** tarzında. ↵

156) 1) Misbah’da **“bu bir mizan-ı ta’dildir”** cümlesi de vardır. ↵

157) 2) Misbah'da **"revabıt-ı ictimaıye ve levazım-ı taayyüşiye ve fevaid-i medeniye"** ifadesiyledir. ↵

158) 3) Misbah Gazetesinde: **“revabıt-ı içtimaiye o kadar iştibak-ı levazım-ı taayyüşüye”** ifadesiyledir. ↵

159) 4) Misbah’da **“Birincisi”** ibaresiyledir. ↵

160) *) Misbah’da **“berikini”** şeklinde. ↩

---

161) **) Misbah'da **"ve efkârlar nai'tidal noktasında akd-ı musafaha eylemeli"** ifadesiyledir. ↵

162) *) Misbah’da **“yaşasın uhuvvet-i vatan”** cümlesi de vardır. ↵

163) *) Kütübhane-i İçtihad sahibi Ahmed Ramiz’in neşrettiği **“Nutuk-1”** isimli eserden alınan bu nutuk, elyazma ve Hazret-i Üstad’ın tashihinden geçmiş bir nüsha ile karşılaştırılmştır. Naşir ↵

164) HAŞİYE) Not: Medar-ı ibret ve hayrettir ki: 1324 senesinde Hürriyetin üçüncü gününde İstanbul'da.. Hem sonra Selânik'te Meydan-ı Hürriyette binler siyasîlere karşı dava ettiği ve bütün kuvvetiyle Şeriatı istediği; ve Hürriyeti ve Meşrutiyeti Şeriata hizmetkâr yaptığı halde; sonra 31 Martta Hareket Ordusu gâyet dehşet ve şiddetle şeriat isteyenleri mes'ul ettikleri zamanda, *Divan-ı Harb-i Örfî*'de Said'in bu münteşir nutuklarından tam berat verildiği halde; şimdi ise, siyaseti otuz seneden beri(*) bıraktığı ve o nutuklarına nisbeten siyasete pek az teması için yirmi yedi sene dinsizlik hesabına işkenceler, gaddarane azab ve ceza verenler, elbette din namına zulüm etmiş engizisyondan daha zalim olduklarını isbat eder. **Said-i Nursi** (*) Bu beyanı Üstad Hazretleri 1951 yılında buraya kaydetmiştir. —Naşir— ↵

165) 1908–1909 ve sonra 1920’lerde siyasî ve dinî gazetelerde neşredilen Bediüzzaman Said-i Nursî Hazretlerinin elde edilmiş makaleleridir. –Naşir– ↵

166) *) **Not:** Hazret-i Üstadın 19 Eylül 1324 – 02 Ekim 1908'de Misbah Gazetesinde neşredilmiş **"Hürriyete Hitab"** nutkundan sonra gazetelerde neşredilmiş makalelerin birincisi, her ne kadar Şûra-yı Ümmet Gazetesi 6 Teşrinisani 1324 – 19 Kasım 1908 tarih ve 46. sayılı nüshasında neşredilmiş olan, **"...Hamidiye Alaylarına Dair Beyan-ı Hakikat"** makalesi ise de; fakat 1908'in ilk yarısı içerisinde (tahminen Mart başlarında) merhum Sultan İkinci Abdülhamid'e dilekçe olarak arz edilip, bilahere (Şark ve Kürdistan Gazetesi sayı: 1, 19 Teşrinisani 1324 – 02 Aralık 1908 de neşredilen yazısını birinci makale olarak dercediyoruz. Naşir ↵

167) Evet o zaman **Meşrutiyet**, şimdi o kelime yerine **Cumhuriyet** konulmuş. **—Müellif—** ↵

168) *) Volkan’da **“her kemâldir”** kelimesinden sonra: **“havale etmek menba-ı her zillettir”** cümlesi vardır. ↵

169) 1) Volkan’da **“Ve hürriyet-i haktan”** ifadesiyledir. ↵

170) 2) Volkan’da **“Kudret-i İlâhiyenin”** ifadesiyledir. ↵

171) 3) Volkan’da **“bunun”** ifadesiyledir. ↵

172) 4) Volkan’da **“ve husumet ceyşini”** ifadesiyledir. ↵

173) 1) Volkan’da **“cemiyetimize”** kelimesiyledir. ↵

174) 2) Volkan’da **“muhannes”** ifadesiyledir. ↵

175) 3) Volkan'da **"ve rezil olur"**dan sonra şu cümleler yazılıdır. **"Hatime:** Benim perişan sözlerimin mabeynlerini rabt edecek mukaddemat-ı matviyeyi itnabdan." **İhtirazen:** Hayalimde hıfz ile zikretmedim. Ve bu müşevveş sözlerimi temaşa edenler misafireten ve tenezzülen ruhlarını bir "Kürd evi" ıtlakına şayan olan cesedime göndersin de hazinetül-hayalimi teftiş ile matlubatı çıkarsın. Yani leylamı benim gözlerimle temaşa etsin. Yaşasın Şeriat-ı Garrâ!.. **Bediüzzaman Said-i Kürdî** ↵

176) *) Volkan’da **“sen anla da okuma”** tarzındadır ↵

177) *) Volkan’da **“çocuk aldatıcı”** ifadesiyledir. ↵

178) *) Volkan’da **“edebilir”** ifadesiyledir. ↵

179) *) Volkan’da **“zarar vermez”** cümlesinden sonra, **“hem de müvazene-i devleti muhafaza eden milliyetimiz İslâmiyetten başka yoktur”** cümlesi de vardır. ↵

180) *) Volkan’da **“tenebbühe başlasın”** ifadesiyledir. ↵

181) *) Volkan'da **"imandır"** kelimesinden sonra: **"Encümen ve cem' iyetleri, mesacid ve medaris ve zevayadır"** ifadesi vardır. ↵

182) *) Volkan’da **“enzar-ı umumiyeye”** lafzıyladır. ↵

183) *) Volkan’da **“cemi’yetine”** kelimesiyledir. ↵

184) 1) Volkan’da **“İstanbul ile Volkan idarehanesi murad değildir”** ifadesiyledir. ↵

185) 2) Volkan'da **"tasrif-i hendesisi şöyledir"** şeklindedir. ↵

186) HAŞİYE) **Ve bu zamanda bir tefsiri, Risale-i Nur. —Müellif—** ↵

187) 3) Volkan'da **"kalu beladan beri müntesiptirler"** cümlesi de vardır. ↩

188) 4) Yine Volkan’da **“cemiyyetin”** kelimesiyledir. ↵

189) 5) Volkan’da **“Berahin-i kati’a”** ifadesiyledir. ↵

190) *) Bismark ve Mister Karlayl gibilerin malûm beyanatlarına işaret eder. **—Müellif—** ↵

191) **) Volkan’da **“o mahzur olan”** kelimesiyledir. ↵

192) 1) Volkan’da **“erkek giyse müsteskal olur”** ifadesiyledir. ↵

193) 2) Volkan’da **“Bu cemiyyet”** şeklindedir. ↩

194) 3) Volkan’da **“takdis”** kelimesiyledir. ↩

195) 4) Volkan’da **“meşrutay-i meşruayı”** şeklindedir. ↩

196) 5) Volkan’da **“cemiyyet”** kelimesiyledir. ↵

197) 1) Volkan’da **“asıl ittihad-ı Muhammedînin..”** şeklinde. ↵

198) 2) Volkan’da **“bir esas-ı metine adem-i istinadı ima ediyor”** cümlesi. ↵

199) 3) Volkan’da **“ön cemiyete”** kelimesiyledir. ↵

200) 4) Volkan’da **“ve muhafaza-i meşrutâ-i meşruaya ”** ifadesiyledir.
↵

201) 5) Volkan’da **“cemiyetimize”** kelimesiyledir. ↵

202) *) Volkan’da **“cemaat ve ittihad-ı İslâm”** yerine **“cemiyyet”** ifadesiyledir. ↵

203) **) Volkan’da: **“Bu cemiyetin efradı”** şeklindedir. ↵

204) *) Volkan'ın iki sayısında devam eden bu makale bilahere Hazret-i Üstad'ın sair makalelerinde yaptığı gibi bazı tasarruflarına uğramamıştır. Biz ise onun Volkan'daki ilk aslını derc ediyoruz. ↵

205) *) Bu makale Volkan’ın üç sayısında devam etmiştir. ↵

206) **) Volkan’da **“sâkite”** kelimesiyledir. ↵

207) *) Volkan’da **“lâzım idi”** ifadesiyledir ↵

208) *) Volkan’da **“etmektir”** kelimesinden sonra şu cümle vardır: **“sadedden çıktık, ne yapayım şimdi hayalime geldi.. Şöyle ki âmir..”** ↵

209) 1) Serbestî Gazetesinde **“defa”** kelimesi yoktur. ↵

210) 2) Serbestî’de **“bunu da hakkıyla”** cümlesi yerine **“nasılki”** kelimesi vardır. ↵

211) 3) Serbestî’de **“kuvvet ve hayatınız, hatta hayat-ı İslâm da itaâttır”** ifadesiyle. ↵

212) 4) Mizân'da **“ve rayet-i tevhid-i İlâhî sizin için yed-i şecâatınızda”** ifadesiyle. ↵

213) *) Volkan ve Mizân Gazetelerinde **“umum milleti ve İslâmiyeti”** şeklindedir. ↵

214) **) Volkan ve Mizân Gazetesinde şu altdaki izahat da mevcuddur: “**Kanun-u Esasiyi, Şeriata istinad ile umumumuz kabul ettik.** İtaatte bulunan bin kişi, itaâtsız ve intizamsız yüzbin kişiye galebe eder. Bu iki inkılâb bunu isbat etti. Zira, umum millet yapamadı, siz yaptınız!.. Eğer itaâtınızda düşmanlar biraz zaaf görse; büyük cesaret alır, hududları tecavüz eder. Eğer siz âmirlerinize itaâte daha ziyade kuvvet vermezseniz, Şeriata karşı mes’ul olursunuz. Resul-i Ekrem (A.S.M.) Asr-ı Saadette olduğu gibi, şimdi de Harem-i Şerif’den elini kaldırmış gibi, size itaâti emrediyor. Zira, **Şeriatın bekâsı ve teâlisi askerin itaâtiyledir.**” **Bediüzzaman Said—i Kürdî”** ↵

215) 1) Volkan ve Mizân Gazatelerinde **“ulü-l emriniz ve üstadınız”** şeklindedir. ↵

216) 2) Mizân’da **“medar-ı istinadı”** tarzındadır. ↵

217) 3) Mizân’da **“bahâ yetişmez”** ifadesiyledir. ↵

218) 4) Volkan’da **“siyasatı”** Mizân’da ise **“siyasiyatı”** kelimeleriyledir. ↵

219) 1) Mizân’da **“halel vermeyiniz”** cümlesinden sonra **“bu ittihad-ı şeri’”** kelimeleri de vardır. ↵

220) 2) Mizân’da **“hamiyetiniz ile”** şeklindedir. ↵

221) 3) Mizân’da cümle şöyledir: **“lakin Avrupa’nın enzâr-ı tedkiki altındayız. İstikrar ve idame-i meşrutiyet ile nihayet derecede ihtiyat ve i’tidal lâzımdır.”** ↵

222) 4) Volkan’da **“eder”** kelimesinden sonra **“hem de avam, cahil fırkaya dahil olduğu halde bir maddî kuvveti intac eder”** cümlesi de vardır. ↵

---

223) 1) Mizân’da **“beşeriyete hoş görünecek”** cümlesi **“idare”** kelimesinden sonra mevcuttur. ↵

224) 2) Volkan’da **“etmez”** kelimesinden sonra **“mahsus bir anı elde edemez”** cümlesi de vardır. ↵

225) 3) Volkan’da **“İttihad-ı Muhammedî Cemiyeti”** ifadesiyledir ↵

226) *) **Not:** İkdam gazetesi, Üstad Bediüzzaman ve iki arkadaşının Şerif Paşa'yı müştereken protesto eden yazılarının başına uzunca bir tarif koymuştur. Biz sadece Üstadın ve arkadaşlarının müşterek protesto yazısını veriyoruz. —Naşir— ↵

227) *) Kürdlerin, Yemenli Arap kabilelerinden **“Kahtan”** kabilesinin bir kolundan olduğu, Arap nesebcilerinin icmâ’ı olduğunu; büyük âlim Hama’lı merhum **Said Havva “el-Esasü fis-Sünnet”** kitabı cilt: 3, sh: 1239’da kaydetmiştir. –Naşir– ↵

228) Evkaf-ı İslâmiye Matbaası İstanbul 1337-1339 (1921) ↵

229) Hattâ tarihi رَمَضَانَ وُلِدَلِهِلاَلَيْ نَجْمُ اَدَبٍ çıkmış. **–Müellif–** ـﻪ

230) * Bu kıt'a, onun imzasıdır. **—Müellif—** ↵

231) *) Hakikî tesirden elini çeksin, icada karışmasın, demektir. **—Müellif—** ↵

232) *) Gazi askerlerin manzume-i meşhuresi olan **“Anam beni yetiştirdi. Bu illere yolladı, bu sancağa teslim etti, Allah’a ısmarladı.”** Şu kitabın ekser kasideleri bu tarzda okunabilir. — **Abdurrahman-ı Nursî—** ↵

233) *) Nazmı garip, cümleleri kısadır. Her kelimenin ortasında az temdid-i nefes, ahiri sakindir. **—Müellif—** ↵

234) *) Bunun da vezni garibdir. **“Ey beşer-i pürşer”** kıtası gibi nazma dikkat etmek gerektir. **—Abdurrahman Nursî—** ↵

235) *) Nasıl “meyyite” bir karıya nefsanî nazarla bakmak, nefsin dehşetle alçaklığını gösterir.. Öyle de; rahmete muhtaç bir biçare “meyyite”nin güzel tasvirine müştehiyane bir nazarla bakmak, ruhun hissiyat-ı ulviyesini söndürür. –**Müellif**– ↵

236) *) On sene sonra gelen bir hadiseyi hissetmiş, mukabeleye çalışmış **–Müellif–** ↵

237) *) O insan şu kitabın sahibidir ki, şeytana ilzamı ikrar ettirmiş. **—Müellif—** ↵

---

238) *) Sünûhat'ın onuncu sahifesinde bürhanı vardır. **—Musannıf—** ↵

---

239) *) Nakşibendî rabıtası bu sırra bina edilmiştir. —**Müellif**— ↵

240) *) **Sual:** Tarîkatlardaki muhtelif zikir ayinlerine ne dersin? **Cevap:** Ef’al ve harekata ibâdet nazarıyla bakılmamak.. hem vakâr-ı zikire münâfî olmamak.. hem şer’an menhî harekat bulunmamak şartıyla zararsızdır. Harekat, kasdî-i ihtiyarîden ziyade; incizabî, ızdırarî olmalı. Zira asl-ı ibadet, nefs-i zikirdir. Harekatın tayini “ayet” ihtiyara bırakmıştır. Şer’an tayin edilen ef’ale benzemez. Şer’î olan; ceviz-i hindiye benzer, kışrı da (lübb) tür. Tasavvufî olan; cevizimize benzer, kışrı yenilmez. –**Müellif**– ↵

241) *) Bu meselenin izahı, kitabın sonundadır. —**Naşir**— ↵

242) *) Bu cevap 1953 senesine aittir. —Naşir— ↵